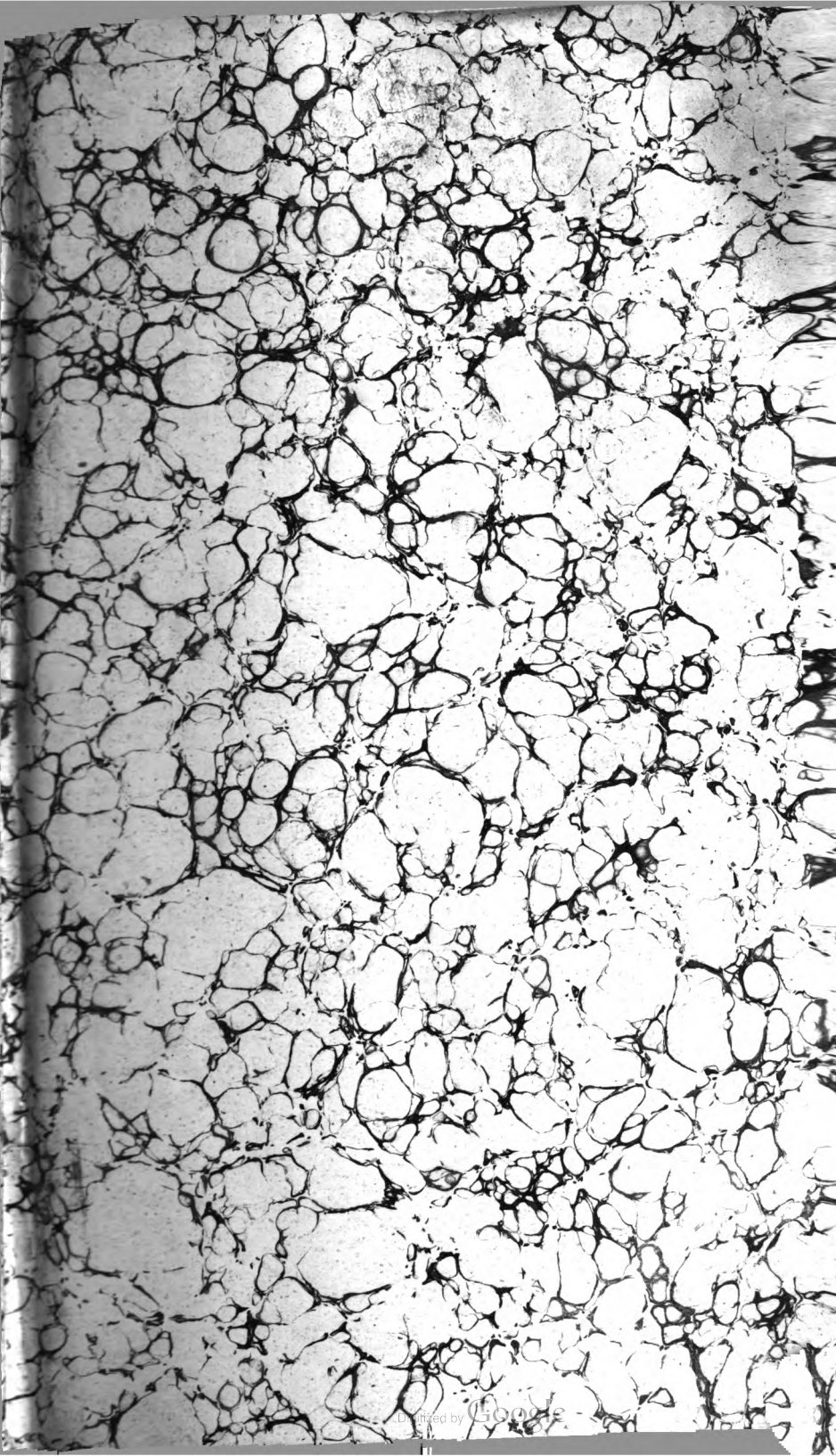
K.K.IS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
55.117-B
Alt-

43. M. 382


Digitized by Google

Digitized by Google

55117-B.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google



Lehmhardt se. Pest.

Árpád! esmervén Atyjának Téged az Ország,
Tégedet az Magyar Ég áldva, ditsérve ragyjog.

Digitized by Google

73. Nm. 383.

MAGYAROK'

ESMÉRETE,

MELLYET

CSÉTSENYI SVASTICS IGNÁTZ

A'

GYÖRI PÜSPÖKSÉGNEK

MOSONYI ESPERESTSÉGÉBEN SZENT-

MIKLÓSI PLÉBÁNOS SZERZE.

Pesten,

Petrózai Trattner János Tamás' betüivel's költségével,

1823.

Digitized by Google

Tartozom Isten utánn legtöbbet adózni Hazámnak:
Józan okosságnak Tsillaga erre mutat.

Digitized by Google

NAGY MÉLTÓSÁGU

ÉS

FŐ TISZTELENDŐ

ERNESZT Ő MAGASSÁGÁNAK,

SCHWARZENBERG'

HERTZEGÉNEK, GRUMLOVIA'

VEZÉRJÉNEK,

GYŐRI EGYHÁZI MEGYE' PÜSPÖKÉNEK:

KOLONIAI, ÉS SALISBURGUMI ÈRSEKSÈG, 'S LEODIUMI, ÉS PASSAVIAI PÜSPÖKSÉG' KÁPTALANBELI KANONOKJÁNAK; NEMES VETSE SZÉK' ÖRÖKÖS FŐ ISPÁNJÁNAK, ÉS ÖRÖKÖSITŐJÉNEK,

Digitized by Google

Digitized by Google

KEGYELMES HERTZEG!

Ezen Nemzeti, 's Hazai szeretettel virágzó Munkám hogy a' TE MAGASSÁGOS NEVEDdel tzimereztettve keljen a' Magyar Közönség' szeme eleibe: azt a' TE ezen Nemes Nemzethez vonszó nagy szivüséged, és TE MAGASSÁGODnak mélyen hódoló mindnyájunk' Tisztelete parantsolja.

SCHWARZENBERG meszszetündöklő HERZTZEGI NÉV egész Európa előtt sok századoktól fogva ditsősséges; a' Magyaroktól Hazafiúi Tisztelettel méltóztattatik; Nagy Győr Városától Innepi Hálaadással tiszteltetik: minthogy HERTZEG SCHWARZENBERG' Bajnoki Vezérsége által szabadította meg őtet a' Seregek' Ura a' Törökségnek sulyos igájától.

TE MAGASSÁGODat pedig, KEGYELMES HERTZEG! a' kit FERENTZ APOSTOLI FELSÉGES KIRÁLYunknak böltsen tanátskozó Gondja szép Egyházi Talentumaidért a' Győri Püspökségre kiválasztott; a' Közönséges Keresztény Anyaszentegyház' látható Feje, PÁPA Ő SZENTSÉGE örvendező készséggel megerő

Digitized by Google

sített; ugy tekínti ezen jó Keresztény Város, mint Örangyalát Fő Pásztori Méltóságodban; sőt az egész Győri Püspöki Megye Fő Papi Vezérlésed által magát boldogíttatni érzékeny buzgósággal jelenti.

Isteni bölts Gondviselésből történt tehát ez, KEGYELMES HERTZEG! hogy, TE MAGASSÁGOD ezen Győri Püspöki Székre emelkedvén, illy fényességes Tagjával ékesüljön az Apostoli Szent Korona; jeleskedjék a' Győri Anyaszentegyház; ditsőitessék a' Magyar Nemzet.

Isten Ő Szent Felsége terjeszsze hoszszú időre TE MAGASSÁGODnak drága életét mind az Egyházi, mind a' Polgári Magyar Közönségnek javára, 's boldogságára. Ezt ohajtják velem együtt minden igaz Magyarok. TE pedig, KEGYELMES HERTZEG! a' Te boldogító Kegyelmeddel állandóan méltóztass bennünket: melly buzgó Közohajtás, és könyörgés mellett legmélyebb tisztelettel tsókolván szentséges Kezeit, holtomig tökéletes hivséggel maradok.

HERTZEGI MAGASSÁGODnak

legalázatosabb Káplánja,
Svastics Ignátz,
Rábtza-Szent.-Miklósi Plébános.

Digitized by Google

Bévezetés.

Az Embert az ötet illető esméret tökélletesíti, és nemesíti, ugy hogy mennél több annak ezen esmerete, annál tökélletesebb annál nemesebb, az mind magára, mind másokra nézve, ha azt szóval, vagy tselekedettel nem képtelenítí. Azért szükséges az Embernek elsöben is magát megesmérni tellyességgel: innét a' Mindenhátótól való létét ugy kilátja, hogy Attól a' társalkodó életre, és a' Nemzeti egyességre magát intéztetve lenni megesméje, annak kötő lántzával együtt, melly a' Nemzeti Nyelv. Annál képtelenebb tehát maga Nemzetét nem esmérni, s' annak betsületére nem ügyelni; mennél utálatosabb a' nélkül sorvadozni. Ezt ugyan már a' Magyarok' Historiájában ugy kinyilatkoztattam, hogy ott minden értelmes az ő virágzó Nemzetét örömmel szemlélheti: de itt még nyilvábban előtüntetem azt, hogy ennek olvásasával az itéletes Olvasó tellyes esméretére jusson e' Nemes Nemzetnek. Mert itten valamint eredetét, következett változásaival; ugy annak Istenességét; Országos Rendeltetését, minden belső, és külső Tulajdonaival együtt, általérti. Annakokáért négy Részre osztom fel ezen könyvemet, 's minden Részt több Szakaszokra, hogy ezeknél fogva mind kedve nevekedjék a' nyiltt eszü Olvasónak, mind elméje gyökeresen elteljék az itten előadattakkal, mellyek illy renddel következnek:

ELSŐ RÉSZ.

A' Magyarok eredetéről, 's változott névvel szerzett Birodalmairól.

1-ső Szakasz. A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt tett dolgairól. Lap 1

2-dik Szakasz. Azoknak Huny Nevezetjéről, és ez alatt lett történeteiről 5

3-dik Szakasz. A' Turk Nevezet alatt szaporodott tetteiről 17

4-dik Szakasz. Azoknak kijöveteléről Dongyerből Magyar Nevezettel 's tölök ezen áldott földön lett ditsősséges felállításáról Magyar Országnak. 28

5-dik Szakasz. Az előadott Magyar történet Irójának megvitatásáról. 81

Digitized by Google

MÁSODIK RÉSZ.

A' Magyarok' Istenességéről.

1-ő Szakasz. A' Magyarok Hitéről. Lap. 97
2-dik Szakasz. A' Magyar Szerzetesekről 109
3-dik Szakasz. A' Magyar Anyaszentegyház' Ellenességeiről 136
4-dik Szakasz. Az Apostoli Koronáról, 's egyébb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázásnak Szertartásaival együtt 151
5-dik Szakasz. Az Apostoli Királyi Felségről az arra magasztaltt Királyoknak rövid Históriájával 181

HARMADIK RÉSZ.

A' Magyarok' Országos Rendeltetéséről.

1-ő Szakasz. Az Ország Rendjeiről 224
2-dik Szakasz. A' Törvényhozó Hatalomról 250
3-dik Szakasz. Az Ország külömbféle Népeiről. 270
4-dik Szakasz. Az Ország' Kormányozásáról 281
5-dik Szakasz. Az Igazság tévő Hatalomról 286

NEGYEDIK RÉSZ.

A' Magyarok Tulajdonairól.

1-ő Szakasz A' Magyarok Tudományosságáról 295
2 dik — A' Magyar Nyelvről 339
3-dik — A' Magyar Öltezetről 350
4-dik — A' Magyar Vitézségről 360
5-dik — A' Magyar Fő Gazdaságról. 400
6-dik — A' Magyarok' Földjéről. 480

Digitized by Google

Első Rész.

A' Magyarok' eredetéről, 's változott névvel szerzett Birodalmairól.

I. Szakasz.

A' Magyarok' eredetéről, 's a' Szittya Név alatt lett Dolgairól.

Az egész Emberiségnek valamint egy az eredete, természete, 's vágyódása; úgy ennek kielégítésére, 's boldogítására szükséges egyezés végett tsak azon egy Nyelvűnek, és igy egy Nemzetnek kellett nékie lenni. Innen a' józan okosság is megesmérteti velünk; hogy annak különböző Nyelvű Nemzetekre lett feloszlása, az ő büntetésére szolgáljon. Azért valami vétkest az ő Nemzetéből idegen Nemzet közzé számkivetni, egy volt mindenkor a' legsulyosabb büntetések között. Bizonyosabb tanúságunk vagyon pedig ez eránt az Isteni kinyilatkoztatásban, melly által a' Teremtés Könyvében tsalhatatlanul tanítottunk; hogy az Isten a' vizözön utánn már elsokasodott Emberek' kevélységét mellyet Bábel temérdek építésével nyilvánitottak, azoknak több nyelvekre való felosztásával büntette légyen. Igy

Digitized by Google

a' nyelvnek különbsége szerént különböző Nemzetekre oszlottak volt. Az igazságnak ezen kutforrása nélkül szükölködvén a' Pogány Böltsek, nem tsuda, hogy a' Nemzetek' eredetéről olly szörnyü vélekedésekre vetemedtek. Hanem azon Böltseknek, kik az említett Kutforrás mellett nevekedtek, vélekedésén a' Nyelvek', 's Nemzetek' eredetéről nem lehet nem tsudálkozni, midön azt állítják; hogy minden Nemzet maga formálta légyen az ő Nemzeti Nyelvét: még annál inkább lehet ezenn tsudálkozni; minthogy magok is azt tartják, hogy a' gondolttakat a' nevezetek, vagy is a' jegyek a' jegyeztetteket megelőzik: és igy magokkal ellenkeznek. Tehát az ész' világa is kimutatja; hogy valamint lételünk, ugy nyelvünk is a' mindeneket alkotó Felségtől légyen. Hanem hogy azon eredeti Nyelveknek öszvezavarodásából ismét számtalan nyelvek származtak: a' bizonyos.

Magyar Nyelvünk hogy nem illy zavarodásból származott, hanem tiszta eredetü légyen: ennek egész különösségéből világosan kitetszik. Azért ha nem az első emberi Nyelv is: a' bizonyos, hogy azon Nemzeti nyelveknek egyike, mellyekkel miad annyi különös Nemzetekre szakasztotta Babilonnál az Isten az akkori Emberek' sokaságát. Ez még inkább megbizonyosodik nemzetünknek azon időtől fogva állandó fennmaradásából: mert ezt a' Szittyákkal egy Nemzetnek lenni, nem tsak maga mindenhai vallása, s' az idegen Irók erősítése, hanem azoknak egynyelvüsége is megbizonyitja. Ugyan is a' Pártosokat valóságos Szittyai Népnek esmértek a' Tudósok, Justinussal, még az ő nevezetjekről is, a' mellyet mi igen jól értünk. Illy magyarán neveztek-el a' Szittyák a' Persákot is Kórszároknak, midön ezek öket Szakáknak neveznék. Valamint Plinius' bi-

Digitized by Google

zonysága szerént mind a' Tanais, mind a' Jaxartes folyót Szilisnek nevezték; éppen ugy, a' mint Nemes Györvármegyében a' Csétsenyi öreg erdő alatt lévő eret Szélesnek nevezik az ottani Lakosok. Annak ettől való különbsége tsak a' Görög, és azutánn a' Deák Iróknak a' Szittyai Nyelv' nem tudásából történhetett. De lássuk: miként szólla az említett Historikus az ő Természeti Históriájának hatodik Könyvében, 's ennek tizenkilentzedik Fejezetében a' Szittyák' eredetéről? „ A' Persák azokat, ugymond, közönségesen Szakáknak nevezték a' legközelebbi Nemzetségtől; a' Régiek Arámoknak." A' Régieknek ezen bizonysága szerént tehát a' Szittya, következésképpen a' Magyar Nemzet Arámtól származik; Arámot pedig a' Teremtés' Könyvében *Szem*' Fijának lenni olvassuk. Azért homály nélkül látni innét, hogy a' Szittya, vagy Magyar Nemzet az első Nemzeteknek egyike lett légyen. A' honnan egyenesen következik; hogy a' különböző nyelvű Nemzetek nem ruházhatták tulajdonképpen magokra a' Szittyai Nevezetet: hanem vagy mint azoknak Függedelmesei, vagy hogy azon Névvel rettenetesebbekké legyenek Ellenségeik előtt. Mert a' Szittyák leghatalmasabb Nemzet lévén, minden egyéb Nemzetek féltek azoktól; minthogy győzhetetleneknek tartattak volt. Nagy Sándor is abban állította legnagyobb ditsőségét, hogy azokon győzedelmeskedhetett, ámbár tsak kevés részén azoknak. Mindazáltal ezen győzedelmével rettente-meg leginkább, ugy mond Kurtzius, a' tőle nagy részént elpártolt Ázsiát, 's meg-zabolázta. Ezen tsinos Történetiró az ő Históriája' hetedik Könyvének nyoltzadik Fejezetében ezen Szittyáknak Nagy Sándorhoz az ő Követjeik által az ütközet előtt intézett beszédjét előadván, igy esmérteti-meg abban azokat: „ Hogy megesmérd

Digitized by Google

a' Szittyai Nemzetet: a' mi javaink egy igabarom, 's nyil, és kupa. Ezeket használjuk mind jó Barátainkkal, mind Ellenségeink ellen, Barmok munkájával szerzett terméseinkkel szolgálunk Barátainknak; Kupával bort áldozunk az Isteneknek: Ellenségeinket meszsziről nyillal; közelebről dárdaval öldözzük. Igy Syriának Királyját, osztán a' Persákét, és Medusokét meggyőztük, és kész utunk vala egész Egyiptomig. — — Ne hidd, hogy a' Szittyák esküvéssel szerezzenek barátságot: hitek megtartása, az ő esküvések. Görögök' bizonykodása az; kik irásba foglalják tukmájikat, és Istenekkel bizonyítják. Mi a' Religiót magában a' hivségben lenni, esmérjük: kik nem betsülik az Embereket, hitetlenek azok az Istenekhez."

Ezen Szittyai Követségnek beszédjében öszintesebb Filózofiát tapasztalhatott Nagy Sándor, mint a' hordóban átsorgó Korintusi Filozofus' mondásában: azért böltsebben mondotta volna ezt: Ha Görög nem volnék, Szittya akarnék lenni; mint sem azt: Ha Sándor nem volnék, Diogenes akarnék lenni. De a' kevély, és a' ditsösséget az emberi vér' ontásban helyheztető Ember tsak a' viaskodásra ásitozván, nem tartóztathatta magát ezen ártatlan Syittyák' megtámadásától is. De ezek, a' mint feljebb mondám, tsak kevés részét tették az Egész Szittyai Nemzetnek, a' melly ugyan ezen fekete tenger mellékiektől fogva a' Kakas hegynek, a' Káspi tengernek környékin; 's innen a' veres tengerig; ettől ismét Persia, Kina, Jápon, és a' Szittyai, avagy jeges tenger mellett a' Rifai hegyekig terjedett, és sok Népekre oszlott vala; megtartván mindazáltal azon egy Nemzeti Nyelveket, 's méltóságokat, valamig idegen Nemzettel öszve nem keveredtek. Ezen Szittyai Népek között pedig elsök voltak a' Hunyok, ama' valóságos Szittyai Magyarok.

Digitized by Google

Szükséges tehát ezekről tzélunkhoz képest bővebben értekeznünk.

II. SZAKASZ.

A' Hunyokról.

Már nevezetjek is kimutatja ezeknek Szittyai Magyarságjokat, a' minthogy most is megvagyon Nyelvünkben ezen eredeti Szó, a' mellytől több szavaink származnak. Hogy pedig magokat igy nevezték ezek, nem Hunnusoknak, vagy Hunoknak; eléggé megbizonyítja a' tőlök neveztetett Hunyad, Erdélyben; és Hunyvár a' fekete tenger vidékin, a' mellyről Jornandes emlékezik, de nem tudván e' Magyar szót igazán kiirni, igy irja: Hunnivár. Ezekben megesmértetvén maga Nemzeti eredetét, Világ eleibe tesjeszti ama' régi ditsősségét, mellyel a' legrégiebb Nemzetek között kitünődöklött vala.

Deguines, Frantzia Tudós, a' Sinák irásaiból, a' kik határosok voltak a' Hunyokkal, hozta ezeknek régiségét világosságra a' multt tizennyoltzadik Század' első részében: a' melly Irások, ugy mond, emlékeznek a' Hunyokról már két ezer kétszáz hét esztendővel előbb, mint Kristus'Urunk született. Nevezetesebb Tudósok pedig ugy teszik jegyzéseiket, hogy ezen óhajtott születés a' Világ' teremtése utánn négy ezer esztendővel történt Légyen. Tehát az emberi Nemzetnek ezer hét száz ötven hetedikben több nyelvekre, és Nemzetekre lett felosztása utánn harmintz hatodik esztendőben már virágzott a' Magyar Nemzet az ő Eleiben a' Hunyokban, ugy mint a' Világnak ezer hét száz kilentzven harmadik esztendejében. Innen nyilvánságos az, hogy ezen Nemzet volt

1757. E. et 1793. E.

Digitized by Google

a' Szittyai Nemzetet: a' mi javaink egy igabarom, 's nyil, és kupa. Ezeket használjuk mind jó Barátainkkal, mind Ellenségeink ellen, Barmok munkájával szerzett terméseinkkel szolgálunk Barátainknak; Kupával bort áldozunk az Isteneknek: Ellenségeinket meszsziről nyillal; közelebről dárdával öldözzük. Igy Syriának Királyját, osztán a' Persákét, és Medusokét meggyöztük, és kész utunk vala egész Egyiptomig. — — Ne hidd, hogy a' Szittyák esküvéssel szerezzenek barátságot: hitek megtartása, az ő esküvések. Görögök' bizonykodása az; kik irásba foglalják tukmájikat, és Istenekkel bizonyítják. Mi a' Religiót magában a' hivségben lenni, esmérjük: kik nem betsülik az Embereket, hitetlenek azok az Istenekhez."

Ezen Szittyai Követségnek beszédjében öszintesebb Filózofiát tapasztalhatott Nagy Sándor, mint a' hordóban átsorgó Korintusi Filozofus' mondásában: azért böltsebben mondotta volna ezt: Ha Görög nem volnék, Szittya akarnék lenni; mint sem azt: Ha Sándor nem volnék, Diogenes akarnék lenni. De a' kevély, és a' ditsösséget az emberi vér' ontásban helyheztető Ember tsak a' viaskodásra ásitozván, nem tartóztathatta magát ezen ártatlan Syittyák' megtámadásától is. De ezek, a' mint feljebb mondám, tsak kevés részét tették az Egész Szittyai Nemzetnek, a' melly ugyan ezen fekete tenger mellékiektől fogva a' Kakas hegynek, a' Káspi tengernek környékin; 's innen a' veres tengerig; ettől ismét Persia, Kina, Jápon, és a' Szittyai, avagy jeges tenger mellett a' Rifai hegyekig terjedett, és sok Népekre oszlott vala; megtartván mindazáltal azon egy Nemzeti Nyelveket, 's méltóságokat, valamig idegen Nemzettel öszve nem keveredtek. Ezen Szittyai Népek között pedig elsök voltak a' Hunyok, ama' valóságos Szittyai Magyarok.

Digitized by Google

Szükséges tehát ezekről tzélunkhoz képest bővebben értekeznünk.

II. SZAKASZ.

A' Hunyokról.

Már nevezetjek is kimutatja ezeknek Szittyai Magyarságjokat, a' minthogy most is megvagyon Nyelvünkben ezen eredeti Szó, a' mellytöl több szavaink származnak. Hogy pedig magokat igy nevezték ezek, nem Hunnusoknak, vagy Hunoknak; eléggé megbizonyítja a' tőlök neveztetett Hunyad, Erdélyben; és Hunyvár a' fekete tenger vidékin, a' mellyről Jornandes emlékezik, de nem tudván e' Magyar szót igazán kiirni, igy irja: Hunnivár. Ezekben megesmértetvén maga Nemzeti eredetét, Világ eleibe tesjeszti ama' régi ditsősségét, mellyel a' legrégiebb Nemzetek között kitündöklött vala.

Deguines, Frantzia Tudós, a' Sinák' irásaiból, a' kik határosok voltak a' Hunyokkal, hozta ezeknek régiségét világosságra a' multt tizennyoltzadik Század' első részében: a' melly Irások, ugy mond, emlékeznek a' Hunyokról már két ezer kétszáz hét esztendövel előbb, mint Kristus'Urunk született. Nevezetesebb Tudósok pedig ugy teszik jegyzéseiket, hogy ezen óhajtott születés a' Világ' teremtése utánn négy ezer esztendövel történt Légyen. Tehát az emberi Nemzetnek ezer hét száz ötven hetedikben több nyelvekre, és Nemzetekre lett felosztása utánn harmintz hatodik esztendőben már virágzott a' Magyar Nemzet az ő Eleiben a' Hunyokban, ugy mint a' Világnak ezer hét száz kilentzven harmadik esztendejében. Innen nyilvánságos az, hogy ezen Nemzet volt 1757. E. et 1793. E.

Digitized by Google

az egyik azon Nemzetek között, a' mellyek Babilontól szellyel oszlottak egymás nem értése miatt. A' honnan kivilágosodik az is; hogy ezen Nemzet sokkal régiebb ezen Huny nevezettel, mint a' Szittyai névvel: de minthogy a' Napnyugoti Irók ezen Név alatt hiresitettek el először ezen régi Nemzetet; én is ezenn kezdettem róla szóllani. Másik okom pedig erre az volt; mivel ezen Szittyai Név közönséges vala nékiek, minekutánna több különös Népekre oszlottak is a' Hunyok. Ám ezektől szakadtak először a' Tatárok, Mogolok, és Persák; osztán az Avarok, és Turk-Magyarok, ugy mindazáltal, hogy Hunyoknak is neveztetnének ezek: amazok pedig a' Huny nevezetet elvesztvén, utóbb nyelvekben is megzavarodtak, és a' Hunyok' Ellenségeikké változtak.

A' Hunyok mindazáltal ezen Rokonaiktól megválva is hatalmasok voltak, ugy hogy ama' roppant Kinai Birodalom már a' Világnak két ezer hét száz harmintz negyedik esztendejében nagy Hadi sereget állitott ellenek: az azoktól vett több tsapások utánn pedig kéntelen volt az azok ellen való maga könnyebb oltalmazására a' két Birodalom között egy hoszszú erős kő falat épiteni a' Világnak harmintz hetedik századjában. De ez ellent nem álhatván a' Hunyok' vitézségének, az említett század' kilentzvenedikében Tumán alatt, kit első Uralkodónak neveznek a' Huny Birodalomban a' Kinai Kronikák', bérontottak a' Hunyok a' Kinai Birodalomba. Tumán azonban tsak hamar életét vesztette maga fija Méte által: mintthogy ezzel ugyan azt akarta tselekedni, az ő Atyja, azért; hogy ez ne akadályoztathatná, mint első szülött, az uralkodó hatalomra való jutásban a' másik fiját. Métét tehát, mint békesség zálogát, a' Tatárokhoz küldötte: ezeket azonban véletlen megtámadván, győzedelmeskedett raj- 1734.E

tok. Ezek tehát ezen boszúságért annak fiját Métét akarták elemészteni : hanem ezt megsajdítván Méte, haza illantott. Otthon azonnal maga részére nyerte az ő hozzá hajlandó Népet, 's fegyveres erővel ráütvén az Atyjára azt meggyözte, és egész Házi Népével, 's Tanátsossaival együtt, elemésztette.

Méte e' szerént a' Huny Birodalom' Fejévé tévén magát, mindenképpen azon igyekezett, hogy annak mind mind nagyobb fényességet szerezzen. Ezt tapasztalván a' Tatárok, ingerkednek ellene. Elöször is azon futós paripáját, mellynek hire hozzájok is elhatott, kérik Mététöl Követség által, ha háborut nem akarna. Tanakodván ezeránt Tanátsossaival, ezek mindnyájan ellenkezöt állítottak : de Méte azt itélé, hogy ezért nem kellene a' Tatárokkal a' békességet felbontani. A' Követeket tehát megajándékozván, a' kértt lóval, ugy botsátotta-viszsza. Métének ezen készsége még inkább nevelte a' Tatárok' kevélységét : azért ismét Követeket küldvén, a' legszebbik Feleségét kérték töle. Már ekkor azt erösítették a' Hunyok, hogy nem kellene tovább szenvedni az Ellenség' negédességét : mert utóbb még magát a' Birodalmat kivánják magoknak általadni. Métének mindazáltal ebben is más volt az itélete ; 's nyilván jelentette, hogy ő nem akarja Felesége miatt a' háború' veszedelmeinek kitenni az Országot, melly ugy is nem régen szabadult meg a' polgári villongásoktól. Tehát ebben se szegte meg a' Tatárok kivánságát. De mennél inkább igyekezett Méte a' békesség' fenntartássán ; annál több okokat szolgáltattak azok a' háborura. Már tehát a' Huny Birodalomnak azon nagy pusztáját kivánták magoknak, melly az ő határjok mellett vala. A' Hunyok, mivel haszontalan föld volna az, könnyen hajlottak azon kivánságra. Méte ellenben, mint-

Digitized by Google

hogy azon darab föld nem az övé, hanem az Országé volna, minden felelet nélkül elparantsolta a' Követeket. Innét mindjárt fegyverre kelt a' dolog. Méte nagy hamar öszvevonván Seregeit, a' készületlen Tatárokra egyszerre rátsapott, 's irgalmatlanul megvervén őket, sok prédát teve bennek, és barmaikban. Az elfutottak a' hegyekre vették magokat, 's utóbb két Nemzetre oszlottak.

Méte ezen diadalom utánn mind azon Tartományokat is, mellyeket az előtt a' Hunyoktol elfoglaltak volt a' Sinák, szerentsés fegyverével viszszavette ezektől; és nevét rettenetessé tette egész Ásiában. Ezen okból olly ditsö Fejedelmi Felségre emelkedett, hogy magát Tanjónak nevezvén, a' Huny Birodalmat legnagyobb fényességre hozta légyen harmintz esztendeig tartott Uralkodása által. Mert a' Jápon tengertöl Asztrakánig, sőt ugy látszik, hogy egész a' Volga folyóig terjesztette azt, ugy kogy huszon hat Országon uralkodnék a' Hunyok' Tanjója.

Illy roppant Birodalmat irigy szemmel néztek a' szomszéd Nemzetek; főképpen a' Tatárok, és Sinák, 's majd szüntelen törtek ellene; sokszor pedig igen szemtelenül. Igy a' Tatár fortély
8992.E. szerént három ezer kilentz száz kilentzven kettödik esztendejében e' Világnak a' Sinák' Fejedelme, ámbár a' Hunyok' Tanjója szentül megtartotta a' békességet, a' mint ennek zálogául maga fiát küldötte ahoz, Tsángye nevü Tartományt, melly a' kéziveknek, és nyilaknak legjobb Müvészeivel bővelkedett, kérte magának követség által: de Nantsijász, a' Hunyok' Fejedelme nyilván kimondotta; hogy ő azon Tartománytól el nem állana. Mindazáltal megmutatta azt is, hogy ő megtartaná a' békességet, tsak a' Sinák békével maradjanak: és az azoknál zálogban volt Fija' halá-

Digitized by Google

la után, ismét a' másik Fiját küldötte hozzájok. Azon mesterséggel éltek tudniillik a' Sinák Fejedelmei hatalmok' fenntartása végett, hogy a' kissebb Szomszéd Nemzetek Fejedelmeitől magokhoz kivánták azoknak Fijait Zálogul; vagy hogy azok személyesen látogatnák meg öket: ezen látogatást osztán a' Hunyok' Tanjóji is megtselekedték: minthogy ez nem kevés nyereségjekre szolgált légyen. Az Ó Világnak utóljan tehát Gnait, a' Sinák' Fejedelme, azon látogatást megakarta szüntetni. Azért, midön Nantsijász, a' Hunyok Tanjója, jelentette neki Levele által, hogy a' bévett szokás szerént megfogná látogatni: nem akarván azt, tettette magát, hogy beteg lévén, illendő tisztelettel nem fogadhatná a' Tanjót. Mert azon szörnyü költségeken kivül, mellyek tétettek a' Tanjó oda jövetelekor, elhitette magával, hogy azok mindenkor bal szerentsét hoznának a' Kinai Birodalomra, Rangyong, a' Sina Udvarnak első Tanátsossa ezen vélekedést Fejedelme' fejéből, bár mi nehezen, tsak ugyan kiütötte. Minekutánna rövideden megmutatta; hogy a' Kinai Birodalomnak mindenkor abban volt szerentséje; hogy a' régi Fejedelmek Alattvalójiknak vérontása nélkül igyekeztek győzedelmet venni az Idegeneken; mondá: Gnait éppen ellenkező móddal fog élni a' Kormányozásban, ha azt, a' mit a' Hunyok' Tanjója kiván, illetlenül megtagadja. Azon megvetés kétség kivül háborúba fogja keverni e' két Nemzetet. Minő haszonnal pedig: megmutatta, Chiohoamti, és Kaoti' idejeket elöhozván; a' kik, noha mindenek előtt fényeskedtek a' Hadi szerentsével, még is meg nem gátolhatták azt, hogy a' Hunyok a' Birodalom közepét fel ne dulnák. Azért szokásban volt a' Fejedelmeknél, hogy azon kemény Nemzetet békességgel, és szövetséggel lágyitanák meg. A' melly

Digitized by Google

igyekezet minő foganattal ment légyen. Hohánzinak, és azoknak, kik ez előtt vezérlették ezen Nemzetet, idejéből nyilván kiláthatja a' Fejedelem. Azért félek én, ugy mond; hogy ha a' Tanjó megboszantatik, egész század' munkáját, mellyet Eleji a' Hunyok' tsendes maradására böltsen, és hasznosan fordítottak vala, egy szempillantás alatt semmivé ne tegye a' Fejedelem. Rangyongnak ezen beszédje által Gnait meggyőzettetvén, Követ által jelentette a' Tanjónak: hogy igen kedves fogna neki lenni, ha fejedelmi Udvarát, mivel már jó egészségben volna, odajövetelével megbetsülné.

Valamint tehát a' Romai Birodalomban Augustus Tsászár alatt, ugy Nantsijász, a' Hunyok' Tanjója, és Gnait, a' Sinák' Fejedelme között szent volt a' békesség ugyan azon időben, ugymint
4000 E. a' Világnak négy ezeredik esztendejében, mellyben az emberi Nemzetnek Megváltója, a' Békesség' Fejedelme született; és a' Hunyok' Fejedelme Fő Fő Embereitől kisértetvén, nagy pompával látogatta meg a' Sinák' Fejedelmét. Hanem ezen békesség nem vala állandós. Mert a' Sinák kegyetlenül bánván az Igurokkal, ezeknek Fejedelme, Támtő, a' Hunyokhoz vette volt magát, az ő Uralkodó Társával együtt. Mamu, a' ki a' Kinai hatalmaskodók közt első vala, parantsolva kérte azoknak eleresztését. De a' Hunyok' Fejedelme azt erősítette, hogy emberség ellen volna az: minthogy az Igurok nem tartoznának a' Sinák' hatalma alá. Ezeknek Követjei mindazáltal sürgették a' dolgot, azt mondogatván: hogy a' Huny Fejedelmi Udvar, a' mellyhez annyi jóval viseltetett a' Sina Udvar, ezen kérést háládatlanság nélkül meg nem tagadhatná. Általadta tehát a' Tanjó azon Igur Fejedelmeket olly feltétel alatt, hogy azok' életének megengedtessék. De Mamu, mint-

Digitized by Google

hogy azon egyezést az ő akaratja nélkül tették a' Követek, azon Igur Fejedelmeket az ő köszöntésére ment Bukari Fejedelmek' láttára lefejeztette. Ezen vad tselekedeten igen megindult a' Hunyok' Fejedelme, Utsuljófi, tartván a' hitetlénség gyanúsától a' szomszéd Fejedelmeknél. Még inkább nagyobbult az izetlenség, minekutánna Mamu Követek által küldött Levelében jelentette a' Tanjónak; hogy tiltottnak lenni akarja a' Hunyoknak valamelly Sina, Uhuny, Bukari, vagy Uzon Szökevényt befogadni; egyszersmind az Uhunyokhoz Követet botsátván, a' ki által letiltotta azokat a' Hunyoknak tartozott adózástól.

Ezekre meg nem lehet mondani, miként felgerjedt a' Hunyok' régi haragja a' Sinák ellen. A' Tanjó semmit sem gondolván a' Mamu' levelével, küldött Követek által megkiványa az Uhunyoktól a' szokott adót, utólsó veszéllyel fenyegetvén őket, ha nem engedelmeskednének. Ezek öszvehivatván a' Községek Elejit, 's megmutatván a' Sinák' parantsolatját, jelentik, hogy rajtok nem állana a' szokott adónak lefizetése, nem is fognák azt megadni, hanem ha a' Sinák' Fejedelmének ugy tétszenék. Erre feltsattanván a' Huny Követek, tüstént keresztre feszittették a' Nép' Elejit. Ezeknek illy szörnyű halálán felforrott a' Nép, főképpen az elvesztettek' Rokonai, ráróhanván a' Huny Követekre, lekaszabolták azokat; 's előre látván, hogy azzal el nem mennének, Katonaságot gyüjtöttek, hogy az erőt erővel vernék viszsza, ha a' Hunyok boszút akarnának állani. A' Tanjó megértvén ezen gyilkosságot, a' Napnyugoti Helytartót rendelte az Uhonyok ellen: a' ki, midőn készen találná ezeket a' hartzra, legottan öszvetsapván vélek, vitézül megugratta őket, nagy számát pedig rabságra ejtette; azutánn nyilvánságos Levele által kihirdette: hogy

Digitized by Google

a' Rabokat szabadon botsátaná, tsak annyi bört, és selymet adnának öszve, a' mennyi azoknak váltságára elég lenne. Hanem azt megnyervén, osztán a' Rabokat is elvitte. Mamu azonban hatalommal elfoglalta a' Sina Birodalom' Fejedelmi szekét: de hogy hitolónak ne tartassék a' szomszéd Fejedelmektől; a' Birodalomnak a' maga nevével jeleltt Petsétjét mindeniknek megküldötte. A' Hunyok' Tanjójához is tehát külde követeket azon Petséttel, 's több más drága ajándékokkal: a' ki, mivel betsületnek tartatott az viszsza adván a' régit, az újj Petsétet szivesen vette. Látván pedig, hogy ez igen különböznék a' régitől, 's általa a' Sinák szolgáji közzé számláltatnék; nagyon megboszszankodván a' tsalárdságon, a' Petsetet viszszaadatni parantsolta: de a' Követek, megkövetvén, azt felelték; hogy ők erre nem állhatnának Fejedelemjek' akaratja nélkül, 's Kinába viszszatértek.

Még inkább felforrott a' Tanjó' szíve; 's gondolkodván, miként rázná le magáról ezen motskot, magok a' Sina Követek okoztak erre néki alkalmatosságot. Mert ezek azon Tartománynak részén utazván viszsza, a' hol a' minapi háborúban elfogatott Rabok tartattak ezeknek szabadon való botsáttatását fenyegetödzve kivánták a' Huny Tisztektől. Nem kelle több a' Hunyok' Tanjójának. Mindjárt parantsolatot ada a' Hadivezéreknek; hogy minden késedelem nélkül gyüjtenének seregeket az Ortosi Tartományban, 's mentől előbb készen légyenek a' költekezésre. Mamu tudósíttatván erről, Hadijel gyanánt vette, 's azonnal Hadiseregének részét megindította, melly a' K. U. Bukari Fejedelmekkel együtt, a' Hunyok ellen 20. E. nyomulna. De megtsalta a' reménység: mert ezen Fejedelmek nem szivelhetvén ötet, semmit se hajlottak akaratjára; sőt többnyire a' Hunyokhoz

Digitized by Google

kivántak állani. Siuisel, az Unigurok'Királyja, volt az első, ki a' többieknek ezt sugarlotta: hanem a' dolog' kezdetén elfogatván ötet Tankin, Bukária' Kormányozója, fejét vetette. Huláns, annak testvérje, jobb szerentsével élvén, két ezered magával a' Hunyokhoz kaptsolódott vala. Igy a' Tanjó örömmel nyomult mindjárt a' távolabbi Igurok ellen, kik a' Sinák' részén voltanak, 's azoknak Vezérjét, kit a' Sináktól vettek volt, élettől megfosztván, az egész Nemzetet, és majd egész Bukáriát hatalmába ejtette. A' szomszéd Fejedelmek is, a' Kaotsék' Királyját kivévén, meghódoltak nékie.

Jujófi emelkedvén a' Tanjóságra, mindjárt Követséget intézett a' Sinákhoz, részént a' szövetségek' megujítására, részént a' gazdag ajándékok' nyerése végett. Mamu eddig is igyekezvén elrontani a' Tanjóknak ezen szokását, melly a' Sina Birodalomnak igen költséges volna, nem csak irtózott a' Tanjóval békességet tsinálni, hanem el is intézte: miképpen foszthatná meg azt a' Tanjói Méltóságtól. Erre tehát Tángot, egy Fő Huny Nemzetségből származott Férjfiat, és a' Sináknak jó Barátját, akarta emelni; 's e' végett rettenetes nagy Hadisereget állított, a' millyennel még eddig soha se birt a' Kínai Birodalom. De maga kárára: mert a' Hunyok idején megértvén annak gonosz szándékát, bérontottak a' Sina Birodalomba, 's tűzzel, vassal pusztították azt; a' Sina Nép is megutálván Mamut a' felette nagy adóztatás miatt, a' Hunyok' segítségével elemésztette, és a' régi Fejedelmi Familiából, mellyet az leszállított, emelt ismét a' Fejedelmi Székre. Hiuen volt ennek a' Sina Fejedelemnek a' Neve: a' ki mindjárt Követeket küldött a' Hunyok' Tanjójához a' Hadi szövetség végett, általadván a' régi Petsétet, mellyet szok-

Digitized by Google

tak a' Tanjók elfogadni a' Han Familiától, mellyből vala Hiuen, viszszakivánván az újat. A' Tanjó ezt ugyan viszszaadta; de amazt el nem vette, jelentvén: hogy a' szerentse' megfordulttával a' Sinákat illeti inkább a' szolgaság, mint a' Hunyokat. Én ugyan nem tagadom, ugy mond; hogy Hohánzi, midön a' belsö villongások miatt veszedelemben forogna Fejedelmi Széke, Sinenzöl segíttetvén, első volt, ki a' Jótéteményességet maga akaratjából inkább, mint a' Fö Emberek' egyezéséből fogadta el. De, midön attól fogva, hogy Mamu elfoglalta a' Birodalmat, véle szüntelen háboruban volnának a' Hunyok, 's ök vitték föképpen a' dolgot arra, hogy a' Han Familia, a' Tiránnus' elemésztésével, ismét megnyerné a' Fejedelmi Széket; az okosság javallja azt, hogy a' Sinák ezutánn a' Hunyoktól tartozzanak általvenni a' Birodalmat. Erre megdöbbenvén a' Sina Követek, a' nélkül, hogy dolgokat végezték volna, haza mentek. Felhorkantak ugyan ezért a' Sinák mindnyájan; de a' boszuállás nem tellett ki tölök: mert meghasonlott a' Birodalom többek' nagyravágyása miatt, a' kik közt föbbek voltak Kuamvut, és Liufáng. Ehez szitott a' Hunyok' Tanjója is, hogy azon jótéteményeket, mellyekkel a' Hunyokat illették a' Sinák Hohánzi uralkodása alatt, meghálálja. Azért szörnyü nagy Hadisereggel Kinába hatván, Liufángot Törvényes Fejedelemnek nyilatkoztatja. Használt is a' fegyveres parantsolat: mert osztán majd az egész Ország Fejedelmének esmérte Liufángot.

Jujófi ezutánn sok ditsö Fejedelmi tetteit igen behomályosította azon gyilkosságával, mel-
46. E. lyet K. U. születése utánn negyven hatodik Esztendöben a' Testvér Öttsén, Tijászon, a' kihez tartozott a' Fejedelmi következés, elkövetett, ugyan azon esztendöben történt halála előtt,

Digitized by Google

hogy fiját, Punukot, bátorságossá tenné az utánna való következésben a' Fejedelmi Felségre. De tsak ugyan még is veszedelmet okozott ő azon gonosz tettével nem tsak fijának, Punuknak, hanem az egész Huny Birodalomnak is. Mert Pej, Utsuljófinak fija, a' ki ditséretesen viseltt Tisztségei által nagyon megkedveltette volt magát a' Néppel, ekkor a' Sinák' szomszédságában lévő Seregeknek Kormányozója lévén, azt erősítette, hogy őtet illetné a' Fejedelmi következés. Ha, ugymond, az Ősi Törvény mellett maradunk, Tijászra, a' megholt Tanjónak Testvérjére kellett volna szállani a' Birodalomnak; ha pedig a' Fiak' örökségе volna az; születésem' elsősége szerént, a' ki Tanjó Atyától előbb jöttem a' Világra, engemet illet az Ország, 's a' Fő Hatalom. Midőn a' Birodalom felett illy harsolódás vala; a' még eddig soha sem látott férgeknek, olly sokasága lepte meg az Országot, hogy minden növevényt megemésztvén, szörnyű éhséget, és ezzel döghalált okozott légyen. Illy inségben lévén az Uralkodó Nemzet, a' szolga Nemzetek kivonták volt magokat alóla: a' mire annál képesebbek lettek, minthogy a' Tanjói Méltóságért vetekedők tsak ugyan polgári háborúba keverték a' Hazafiakat, ugy hogy északi, és déli részre szakasztanák ama' roppant régi Huny Birodalmat K. U. negyven nyoltzadik esztendejében. Nemis egyesülhettek őszve azután: mert a' déli Hunyok annyira elidegenettek az északi Hunyoktól, hogy mind tsak azonn volnának; mentől előbb őket elűzhetnék mellőlök. Azért a' Sinákat, a' kikkel őszve szövetkeztek volt, arra vették, hogy ne békéllenének azokkal; hanem vélek együtt azoknak öszvetsontására igyekezzenek. Ugyan annyira is mentek a' rosz Atyafiak, hogy a' Sináktól segíttetvén, kilentzven egyedik esztendőben tellyes 91. E.

48. E.

győzedelmet vettek az északi Atyafiakon, és egész az Irtis folyóig hajtották azokat. Még ekkor is kérték ezek a' Sinákat a' béke eránt; de haszontalanúl. Azért a' következett esztendőben ezen magokat elszánt Hunyok mérgesen megtámadták ugyan a' Sinákat és elidegenültt Rokonaikat; de olly szerentsétlenül, hogy nem tsak az ütközetet, hanem a' Birodalmat is elvesztették. Ezen veszedelmes ütközetjek utánn nagy része azoknak a' Tátár Rokonaik közzé vetemedett; a' többiek pedig sok tévelygések utánn a' Jajk folyó mellékin telepedtek meg.

Igy elesvén Hazájoktól ezen északi Hunyok,
109. E. mégis magokat olly erősen tartották, hogy száz kilentzedikben kis Bukáriát hatalmok alá vetvén, több izben bétsaptak a' Sina Birodalomba, 's nem tsak a' Sinákat, hanem szövetségeseiket is, vátig megszürték légyen. A' Tatárok azonban mindmind nagyobb erővel rajtok hajtván, tsak ugyan
318. E. egész a' Volgáig szorították öket három száz tizennyoltzadik esztendőben. Mind eddig, valamint azoktól meg nem menekedhettek, ezen északi Hunyok; ugy ezeknek dolgais szorgalmatosan feljegyezték a' Sinai Kronikák.

A' déli Hunyoknak az északiaktól lett elválások utánn jól mene dolgok nem kevés ideig a' Sinák' barátságában: hanem osztán hatalmaskodni kezdettek ezek azokon, ugy hogy nyoltzvan nyoltz esztendeig Kinai Helytartók által kormányoztatnának. De azon idő tájban, midön az északi Hunyok a' Volgához nyomattattak, ők ismét előbbi Nemzeti Méltóságokat viszszaszerezték a' Tanjói Felséggel, mellyre Juen lépett vala, a' régi Tanjói Nemzetségnek jeles maradéka. Illy ditső állapotban meg is maradot[illegible]en Hu-
439. E. nyok' Birodalma egész négy száz harmintz kilentzedikig. De már itten elérkezett azon idő, melly-

Digitized by Google

mellyben országjok' romlásával adóztak azért, hogy ama' roppant Szittyai Birodalmat kettè szakasztották; 's éppen akkor oszlották ök meg, midön amazok legnagyobb ditsösségre jutottak Europában Attila' országlása alatt. Már ekkor az Avar-Hunyok, kiket Gögeneknek neveztek volt a' Sinák, birták ama' nagy Szittyai Birodalmat, a' melly alá estek többnyire ezen megoszlott déli Hunyok is: a' kik köztt voltak az Alta hegyiet is, kiket ugyan ezen hegynek tsutsosságától Turkoknak neveztek vala; 's ezen e' néven marasztották fenn azoknak hirét mind a' Sinák, mind a' Görögök; még inkább pedig a' Magyarok, azoknak valóságos maradékai, mind eddig megmaradott Uralkodó Nemzeti voltokkal. Ezen Turkok, avagy Magyarok, valamint az előtt, ugy az Avarok' uralkodása alatt is jól vitézkedtek; különösen a' Tielék, az északi Hunyok' maradékai ellen, ugy hogy osztán a' Birodalom Uraivá is lettenek.

III. Szakasz.

A Turk nevezet alatt Uralkodó Magyarokról.

Tömén a' Turkok' Fő Vezére, minekutánna az említett Tieléket több izben meggyőzte Vitézeivel, és engedelmességre hozta; reménylette, hogy megnyeri magának Feleségül Onahej, akkori Kagán' Leányát: de az ezeránt tett kérése megvettetett. Ezen gyalázatot el nem szivelhetvén ő, egész Népével elállott az Avar Birodalomtól, 's megtámadván Onahejt, öt száz ötven 551. E.
egyedikben, több ütközetek által tellyes győzedelmet vett rajta; a' ki osztán szégyenletében

Digitized by Google

maga magát megölte. Tömén illy vitézül vetette meg a' Turkok' Birodalma' fundamentomát. Ez, két esztendő mulva meghalván, Fiját, Kolát, hagyta örököséül: ennek pedig még azon esztendőben történt halála utánn, az ő Testvér öttse Mokán, magasztaltatott a' Fejedelmi Székre; 's mindjárt az Avarokra ütvén; azokat egészen ösz-
555. E. verontotta öt száz ötven ötödik esztendőben. Hanem két száz ezerig való napnyugotra futván, az Európai Hunyokhoz osontott. Mokán továbbat az Indusok' szomszédságában lévő Gétákat is széllyel verte, 's Birodalmát meszsze terjesztette volt, ugy hogy Napkeletre a' Kitánok' mggyőzése utánn, Koreát; a' napkeleti Tatárok' meggyőzésével pedig a' Leatongi tengert is; északra a' Kikovok' elverésével Sziberia' részét; végre napnyugotra valami a' Kaspi tenger, és Kina köztt vala, mind magában foglalta azt a' Turkok' Birodalma. Azutánn nem kevés vitája volt Mokánnak a' Sinákkal.

Ugyan azon idő háborut szült a' Persák, és Turkok között. Mokán kétszer külde Kozroeshez, a' Persák' Királyjához, követeket, kik a' Turkok' hatalma alatt lévő Szogdianok, és a' Persák köztt a' selyemmel való kereskedésnek dolgát elintéznék. Kozroes az első Követeket, minekutánna az azoktól oda vitt selymet tüzre vetette, embertelenül küldötte viszsza: a' második követséget pedig elemésztette, olly hirt terjesztvén, hogy ezen Követeknek a' levegő változása okozta légyen hirtelen halálokat. De Mokán jól kitanulván a' dolog' mivoltát, azon törvénytelenségért hadat izent a' Persáknak. Ugyan azért Mányákat, a' ki már a' Persáknál is vala Követségben, a' Ro-
569. E. maiakhoz küldötte, és azt öt száz hatvan kilentzben Konstántzinápolyban az akkori Tsászár, II. Justinus, tiszteségesen fogadta. Már ekkor az

Digitized by Google

Áziai Birodalomtól elesett Avarok Európában hatalmaskodtak: azért elôadta a' Követ Justinus Tsászárnak; hogy azoknak nagyobb része még Áziában a' Turkok' hatalma alatt volna, és azokból Európába nem költözött által több, két száz ezernél. Fejedelme' nevével kérte osztán a' Tsászárt azon egyesség eránt, hogy a' két Birodalom együtt fogná a' dolgot a' köz Ellenség ellen.

Justinus az emberségért emberséggel kivánván lenni, ô is Követséggel megtisztelte a' Turkok' Kagánját. Zemarchus vala a' Követség' Feje; 's Nemes kisérôjivel hogy Szogdiánba érkezett: tisztesség' okáért eleibe mentek néhie a' Turkok, 's fegyver ajánlása utánn annak kisérôjit két felôl lángoló tüz köztt vezették által. Még inkább megtisztelték magát a' Követet: mert drága illatokkal udvarolván ôtet, formás versek' felmondása között vezették a' tüz körûl. Zemarchus e' szerént megszenteltetvén, tovább folytatta utját, 's elérkezett az Altai hegyekhez, mellyek alatt lévô völgyben nem meszsze az Irtis folyónak kutforrásához vala Mokán Kagánnak Udvara. Ehez, a' ki két kerekû szekérre könyöklött vala, vezettetvén a' Romai Követ, hálálo rövid köszöntésével idvezlette; hogy küldött Követséggel méltóztatta megtisztelni a' Romai Tsászárt; 's ennek nevével barátságot, és szövetséget ajánlott. Mokán viszont kevés szókkal jelentette: hogy néki igen kedves volna a' Tsászár' akaratja; 's a' mi a' szövetséget illeti, felette örvendezne, hogy a' Romaiak' szándéka olly tsudálatosan megegyezne az ô szándékával; 's ohajtja, hogy ezen szövetséges barátság szerentsés légyen mind a' két Nemzetnek, és állandós. Erre bort iván, elbotsátotta magától a' Követet olly kinyilatkoztatással, hogy eránta minden tisztességgel legyenek. Más nap megént az arany edényekkel, és selyem

Digitized by Google

szőnyegekkel kiékesített sátorba hivattatván a' Romai Követ, ismét megköszöntötte a' Kagánt, a' ki aranykarszékre támaszkodva vala: innét a' másikba vezettetett, melly oszlopokon függvén, négy aranypávák' nyakokon fekvő aranyágygyal tündöklött.

Mokán következett esztendőben taméntalan Hadisereget indíta a' Persák ellen; 's vele méne Zemarchus is, husz Romaiakkal: a' többieket pedig gazdagon megajándékoztatva botsátotta el, hogy Cángli Tartományában várnák meg a' Követet. Elsőben is Tarás Városánál a' Sihon folyónak északra szálla táborba. Már előbb megérkeztek ide a' Persa Követek; hogy megengesztelvén a' Kagánt, magoktól a' háború terhét elfordítanák. De Mokán Követjeinek elemésztése miatt engesztelhetetlen vala, 's nyilvánságos jelét mutatá haragjának, midőn azokat asztalánál Vendégei között komor szemmel nézte: ellenben a' Romaiakat minden tisztelettel méltóztatta. Mindazáltal, midőn sok vetélkedések utánn látta, hogy a' foganatlan Követség' okául hihetőleg állíttatnának az Euthalita Hunyok; hirtelen ezek ellen vitte Hadiseregét, 's berontván Tartományjokba, Bokora Városánál, midőn néki szemközt jönnének, velek megütközött, 's a' Fejedelmet sokad magával elejtette; a' többieket pedig széllyel kergette. Kozroes hogy a' diadalmas Ellenséget Országától elfordítaná, Georgiába vitte seregeit, azon a' részen akarván beűtni a' Turkok Birodalmába. Használt is ezzel magának: mert Mokán, a' ki már Szamarkandába érkezett, és Korozánát vette volt tzélba, hogy népét a' had' inségétől megmentse, Követeket külde Kozroeshez a' békesség eránt: a' melly meg is készült, Fejedelmi menyegzővel, Kozroes öszveházasodván Mokán Leányával, Igy eltávoztatván a' Persákkal

Digitized by Google

való háború, Mokán' engedelmével Zemarchus, és az ő Társai haza tértek. Turkok is mentek vele többen, kiknek Feje vala Togma, mint a' Romai Udvarhoz intézett Követ. Meghaladván az utnak nehézségét, 's a' Persáktól megvetett keleptzéket, a' fekete tengerhez, innét hajón Trapezusba, osztán Konstántzinápolyba érkeztek; 's a' Turkok, és Romaiak között új szövetséggel megerősíttetett a' békesség. Mokán erre a' következett öt száz hetven kettődik esztendőben husz esztendei ditső uralkodása utánn meghalálozott, nem fijára, Talopienre, hanem Testvér öttsére, Topokánra, hagyván Fejedelmi Méltóságát. 572. E.

Topokán beülvén Fejedelmi Székébe, a' Turkok roppant Birodalmát két részre, ugymint Napkeleti, és Napnyugoti részre osztotta, mindenikének Kán méltóságu Kormányozót rendelvén, ugy hogy a' Napkeletit Ulifukánnak; a' Napnyugotit Pulikánnak neveznék. Ezen Kormányozásnak formája kilentz esztendeig tartott, ugymint öt száz nyoltzvan egyedikig, a' mellyben Chapoli jutott a' Felséges Hatalomra. Ez még többre szaporította a' Kánok' számát, ugy hogy maga, mint nagy Kán, Ganlóval, a' megholt Topokán' fijával, Napkeletet; Talopien pedig Mokán fija, Apokán névvel, és Tienzen, Chapoli' Anyjának Bátyja, Tatukán névvel, napnyugotot kormányoznák. Ugyan ezen napnyugoti Turkokról, a' kiktől egyenes lineán származnak a' Magyarok, fogom intézni következő jegyzéseimet. 581. E.

Apokán négy esztendő mulva megfosztatott vala Méltóságától Chapolikán által: hanem tsak hamar győzedelmeskedett ő ezen, és első volt, a' ki Nagy Kán névvel ditső hirre kapott a' Napnyugoti Turkoknál. Fejedelmi Udvarát az Il folyó mellett az Urnak hegye alatt helyheztette, Biro-

Digitized by Google

dalmának határai meszsze terjedtek volt : napkeletről az Irtis folyó, mellyel a' napkeleti Turkoktól különöztettek; délről Chasgár Tartománya; Napnyugotról a' Meótis tava. De a' napkeleti Turkok el nem nézhetvén ezen pártolást, hadat indítottak Apokán ellen, 's ötet meggyőzvén, rabságra ejtették. Ezzel ugyan el nem vesztették ezen nyapnyugoti Turkok az uralkodó hatalmat: de nagy zavarodásba hozódtak, 's erejekben nagyon megfogyatkoztak föképen Tsulokán alatt a' Tielék' elpártolásával; azutánn a' polgári háborúval, mellynek gyulasztására mindenkor készek voltak a' Sinák: annál inkább éltek tehát most az alkalmatossággal, midőn Csekvej, ezen Turkok' hatalmas Fő Embere, a' Kinai Fejedelmi Házból kért vala magának Feleséget. Kapott ezenn a' Kinai Udvar, de tsak ugy állott erre, ha Csekvej megtámadná Tsulokánt, ámbár ennek az Anyja is azon Fejedelmi Házból volt. Illy fényes házasságért azonnal kész vala Csekvej a' pártütésre, 's olly keményen megtámadta Tsulokánt, hogy ez majd egész seregét elvesztvén, ezered magával nagy nehezen futhatott az Igurokhoz. Itt találta az Anyját, és a' Kinai Udvar' első Tanátsossát, 's ennek javallásából magát, népével együtt, a' Kinai Birodalom' hatalmába adta.

Megértvén ezt azon napnyugoti Turkok, kik Turkestánban voltak egyező akarattal a' győzedelmes Csekvejt méltóztatták a' Fejedelmi Méltóságra. Ennek Birodalma valamint meszsze terjedett; ugy nem akadályozhatta, hogy a' Persáknak ne adózna annak azon része, melly ezekkel határozódott vala. De az ezutánn következett Kán, kit Tumtsekónak neveznek a' Kinai Kroni-
619. E. kák, hat száz tizenkilentzben nem tsak a' Tieléket, Uzinokat és Szamarkandát, hanem Persiának is egy részét a' Turkok' hatalmába ejtette dics-

Digitized by Google

fegyverével. Ezért azonban minden felöl ellene támadtak: de legnagyobb veszedelmet okozott néki a' belső zenebona. Mert a' pártos Mohotó nem tsak meggyözte ötet, hanem életét is elvette, a' Birodalommal együtt. Ugyan ö is tsak hamar ugy járt osztán. Illy utálatos háborgásokat, 's az innen származott hanyatlását az Országnak már nem türhetvén a' Nemzetnek nagy része, Mike Vezér alatt felkerekedvén, hat száz har- 633. E.
mintz harmadikban a' Lop tava' mellékére, Kató nevezetü pusztába költözött; 's magát is innen Kató nemzetnek nevezvén, egy hatalmas Közönséget formált, melly osztán a' Kinai Birodalmat is elfoglalta.

Ezzel ugyan nem keveset vesztett a' Napnyugoti Turkok' Birodalma; de még többet a' Hazafiak' egyenetlensége által. Utkelökán alatt ugyan hat száz kilentzven hatban szépen kezde 696. E.
ismét virágzani, 's nevekedni ezen Birodalom, ugy hogy az Il folyótól egész a' Tanaisig terjedne. De ezen Kánnak halála utánn, mellyet a' szörnyü hideg okoza nékie, annak fija Sokokán alatt mind a' belső, mind a' külső Ellenségtöl emésztödött vala. Tzégéres gonoszságát lehete itten látni Tsenónak, a' Kán' Testvérjének, a' ki azzal hálálta meg Bátyjának azon szivességét, mellyel ötet az Ország' egy része' Kormányozójává tette, hogy ellene pártot ütött légyen, a' Napkeleti Turkokat hiván segitségül, Metkó vezérlése alatt. De megesett néki: mert Metkó husz ezer emberrel megtámadván Sokokánt, 's ezzel együtt, ötet is lenyeste hét száz tizen ötben. 715. E.
Katiba, az Arabnok' Vezére, ki már eddig is több tsapásokat teve a' Turkokon, és még Utkelö Kántól elfoglalá Bokora Városát, most ezen zavaros állapotjokban könnyebben kitehetvén rajtok, tsak hamar ellepte Arabszaival Karizmát,

Digitized by Google

és Szamarkandát. Minekutánna pedig Szóló Hadivezért egyező akarattal Fejedelmi Hatalomra méltóztatták a' Turkok; ennek vezérlése alatt Ásiának napnyugoti Tartományait hirtelen visszanyerték, 's ismét előbbeni erejébe hozták Országjokat. Illy jeles diadalmakkal ditsőittetvén Szóló Kán, békesség követeket küldé a' Sinákhoz, a' kik többféle tisztelet' Tzimjeivel méltóztatták őtet, 's a' békességet jó darabig megtartották.
725. E. Hanem hét száz huszon ötödikben a' Gansi Tartománynak kormányozója letartóztatván azon Turkokat, kik Követségben küldettek volt ismét a' Sinákhoz, háborut okozott. Mert ezen törvénytelenségen megboszonkodván Szóló, a' Tibetiek' barátsága mellett a' Gánsi Tartományt feldulta; és az új Kormányozót, kit a' Sinák jó számu katonasággal küldöttek vala segitségül, letsépülte. Azonban ezen győzedélmek közt hozzá érkeztek a' Kinai követek nagy ajándékokkal, 's a' békességet helyre állították.

Mind eddig, mivel derekasan kormányozta az Országot, a' nyereségetis a' Nemzet' szokása szerént a' Katonák közt szokta kiosztani, mindnyájok' szivét magához kaptsolta Szóló Kán: de minekutánna a' Tibeti Királlyal, és a' Napkeleti Turkok' Kánjával szövetséget vetett, 's a' Sinák' Fejedelme' Leányát vette Feleségül; az Ország Fő Tisztségeire Fijait, 's Rokonait emelvén, a' Hazafiakat elidegenítette magától nagy veszedelmével az Országnak. Mohotarkán, és Tumotsi első méltóságú Emberek a' Turkok közt viszaélvén Szólókán' öregségével, magokhoz húzták a' Fejedelmi hatalmat. Innét két hatalmas Felekezet támadott: egyiknek, melly sárgának hivattatek, Sokokán' maradékából vala a' Feje; Szóló Kánnal tartott a' másik, mellyet feketének neveztek volt. Szóló Kánnak osztán hamar fejét

Digitized by Google

vetetvén a' Pártosok, magok közzt is egyenetlenkedvén, Tumotsi az elvesztett Kán' Fiját, Kutkót, segítette a' Fejedelmi Székre, Tuhozien névvel. Ez a' fekete Felekezetet magához hódítván, ennek Vezérére, Ulvitelére, bizta volt Tarás Városának védelmét, 's egyesített erővel Mohotarkán ellen sietett. De ez mind maga hadával, mind a' Sináktól segíttetvén, egyenesen szembeszállott a' Kánnal, 's azt meggyőzvén, elfogta, öttsével együtt. Következett esztendőben Tarás Városa megadta magát a' Sináknak; megvettetett Jutaitsing Városa is, hol a' Fejedelem asszonyok tartózkodtak vala. Ennyi szerentsétlenségektől, mellyeket magok okoztak magoknak, rongáltatván a' Napnyugoti Turkok, a' Sinák' oltalmába ajánlották magokat hét száz negyvenedik esztendőben. A' Sinák' Fejedelme a' nemesebb Turkok közzt kiosztván a' Fő Tisztségeket Mohotarkánt is ugyan meghagyta a' Káni Méltóságban, de a' Nagy Kán' hatalma alatt, a' mellyet Hinnek adott vala által: az elfogattatott Kán, 's az öttse pedig tsak vezéreknek neveztettek. 740. E.

Látni itten: melly alá szállott amaz annyira felemelkedett Birodalma' a' Napnyugoti Turkoknak két kevély Fő Embernek szertelensége által De még ekkor se nyugodott Mohotarkán, a' ki nem szenvedhetvén Hinnek Föbb Méltóságát, 's ellene támadván, levágta azt. Ugyan őtet is hasonlóképpen megtámadván a' Gansi Tartománynak Kormányozója megfosztotta mind hatalmától, mind életétől. Ezen tsapás nem kitsin sebet ejtett ugyan a' Nemzeten is: azt nyerte mindazáltal ezzel, hogy a' Sináktól nem függene. Hanem ama' minden Nemzetnek erejéről, az egyességről, ismét megfelejtkezvén, a' Fejedelmi választásban majd meg nem tudott egyezni: azon Fejedelmet pedig, kit az erősebb része teve,

Digitized by Google

hét száz ötven egyedikben a' Sinák meggyőzvén, elfogták, 's Kinába vitték volt. Két esztendő mulva választottak ugyan ismét nagy nehezen magoknak Fejedelmet: de ez alatt annyira elgyengült az ő Birodalmok, hogy ebből öket a' Hejkék kiszorítván, egész a' Volga, és Tanais közzé nyomták légyen. Valamint a' Turkok, ugyan ezen Hejkék is a' Huny Nemzetből valók voltak, 's az Amur, és Seling folyók' kutfejénél, a' Pajkál tava' vidékén laktanak, 's ezelőtt a' Turkoknak adóztak; másképp' Kaotséknak is neveztettek az ő magas Szekereikről. Még Tsulokán idét elpártoltak ők a' Turkoktól; most pedig ezeknek Országát elvévén, olly Birodalmat szereztek magoknak, hogy Áziában ők volnának leghatalmasabbak. Hanem osztán ők is meghasonlottak; és Negyedik Béla Királyunk idétt a' Mogolok' hatalmába estenek.

753. E. Kristus Urunk' születése utánn hét száz ötven harmadik esztendéig emlékeznek a' Kinai Kronikák a' Turkokról Deguines szerént, a' ki ellen semmi kifogás nem lehet: azért böltsen követte azt a' Magyar Históriának Atyja, ama' Tudós Hazánkfia, Pray György. Valamint pedig a' Magyar Nemzet' Elejinek Áziai dolgait a' Sinák, Arabszok, és más napkeleti Irók hitelesen feljegyezték: ugy minekutánna a' Volgához, az Attila' Népe' maradékához nyomattattak ennek Ősei, a' Turkok, mind a' Hazai, mind a' külső napnyugoti Irók által igyesen lerajzoltattak ezen Magyar Nemzetnek tettei, és viszontagságai. A' Volga, és Tanais közzé szoríttatott Turkok több névvel nevezödtek az ő fekvések' vagy Vezérjek különbsége szerént: innét voltak ők Mogyerek, Uzok, Kazárok, Kankarok a' kiket osztán Patzinyakoknak, vagy Patzinyakuaknak neveztek az ő erös vastag nyakok miatt. Tudjuk pedig azt,

Digitized by Google

hogy a' lovat patzinak is szoktuk nevezni: azért igy is valóságos Magyar nevezetüek voltak azon Kankarok. Valamint pedig az előtt a' Sinák, 's egyéb Irók mind ezeket Turkoknak; ugy ezen többfele neveztetések utánn a' Görögök különösen a' Mogyereket nevezték azon névvel; a' Latinok ellenben Ungarus; vagy Hungarus nevezettel. Maga pedig a' nemzet először a' Mogyer; azutánn Magyer; utóbb a' Magyar nevet tulajdonította magának. Az elsőt Béla Király Jegyészszének Irásából; a' másodikat, Sz. Margitnak Nemzeti Nyelvünkön Kun László idejében irattatott Élete' Historiájából tudjuk: a' harmadikkal pedig mainapig tzimereztetünk.

A' Volga, és Don, vagy Tanais között lévő Szittyai Tartományban száz harmintz egy esztendeig szép egyességben uralkodtak; 's a' midőn megszükültek valamiben, azt magoknak más országokból fegyveres kézzel megszerezni vitézül iparkodtak a' Magyarok. A' Frankok Kronikája legnyilvábban emlékezik ezekről; hogy nyoltz 862. E. száz hatvan kettődikben Német Lajos' Országát rettenetesen pusztitották légyen. Mivel pedig osztán mind a' két rokonos Szomszédjok, a' Patzinyákok, és Kazarok ellenek törtenek; a' Tartomány is immár elégtelen volna az ő sokaságoknak eltartására, az Europai Magyar Birodalomnak, melly már kétszer leomlott vala, felállitására igyekeztek. Melly igyekezetjekben lejendő boldogulásokat annál inkább reménylették; minthogy egyik Vezérjek ama' győzhetetlen Attila Királynak maradéka volna, 's birná annak rettentő Pallosát is: melly egész Salamon Király' uralkodásáig meg volt a' Magyar Fejedelmi Udvarnál: hanem ezer hetven egyedikben, ugy mond Schaffnaburgi Lambert: „A' Magyarok Királynéja, Salamon Királynak Anyja, Ottónak, a' Bajorok

Digitized by Google

Hertzegének, ajándékozta vala; minthogy ennek sürgölödése álta! nyerte viszsza Országát az ő Fija." Ezt Gebhárdi is megesméri; ámbár a' Magyarokat a' Finnektől származottaknak állítja. Belnay György a' Posonyi Akadémiában Hazánk Historiájának volt Tanítója is ezen állításnak erösítésére az ő *Historia Regni Hungariae* Könyvének első részében hoszszan előadja a' Finnek természete''s nyelve' tulajdonságát, és a' Magyarokéval való egyezését; osztán több újabb Irónak bizonyításait. De a' mi az elsőt illeti, szinte ugy mondhatjuk: hogy a' Finnek származtak a' Magyaroktól. Az elöszámláltt Irók pedig tsak vélekedésképpen beszéllenek. Azért maga is a' Tudós Professor mindjárt azon Historiájának második Részében azt bizonyítja: hogy a' Magyarok az Irtis folyótól költöztek légyen a' Volga vizéhez; innen pedig osztán ezen Magyar Hazába.

IV. Szakasz.

A' Mogyarok' kijövetelérôl Don-Mogyerbôl, 's tölök ezen áldott földön lett ditsösséges felállításáról Magyar Országnak.

Ezen költekezésről két derék, 's nagy tekintetet érdemlő Irók tudósítanak bennünket: egyik Görög Császár, Konstantinus Porfyrogenita; a' másik, egy fényes Méltóságu Hazafi, Béla Királynak Jegyészsze, a' ki maga nevét szinte ugy, valamint Méltóságos Barátjáét, a' kinek Hazafiui Munkáját szenteli, ki nem nyilatkoztatván, egyedül Tiszti Nevével jegyzi magát; tudniillik ezzel: *Belae Regis Notarius*; az az: Béla Király' Jegyészsze. Most Kancellarius a' neve ezen nagy Hivataltviselőnek. Tudva vagyon pedig az; hogy nem nagy idő előtt mindenkor Egyházi Szemé-

Digitized by Google

lyek viselték azt: azért hogy ezen betsülhetetlen Irónk is azon Rendből vala, senki se kételkedhetik; a' mit Irása' szerivel is kinyilatkoztat. Amaz a' tizedik század' közepén a' maga Görög nyelvén irta a' Birodalom' kormányozásáról az ő Könyvét; és igy a' Magyarokról, avagy, mint ő nevezi, a' Turkokról tsak oldalaslag emlékezik. Emez pedig feltételesen adja elő azon ditső Magyarok dolgait, Deák nyelven. Magyarra fordította ezen első Kronikánkat Tisztelendő Letenyei János, a' Pétsi Egyháznak Tudós Tagja. Hogy maga Deákul irta; követte az akkori szokását Európának. Miként kedvelte pedig Anya nyelvét, 's betsülte Nemzetét: igen szenbetünöképpen megmutatta azzal is, hogy a' Magyar neveket a' harmadik esetben mindenkor Magyarul tette; p. o. Edunek; Bungernek; 's a' t. Hogy el ne rontaná azokat; mint egyébb Deák Irók sok Magyar neveket rontottak el a' Deákítással. Értse meg tehát kiki az emlitett fordítás szerént ezen első Historia' Irónknak szép Hazafiuságát, 's igaz irásságát az ő öszintes kinyilatkoztatásából ezen Előbeszédjében:

P. nevezett Mester, és hajdan a' boldog emlékezetü ditsösséges Béla Magyar Ország' Királyjának Jegyészsze, N. a' maga szerelmes Barátjának Tisztelendő, és a' Deák tudomány' mestersségében Tudós Férjfiúnak köszöntést.

Midőn hajdan együtt volnánk az oskolabeli tudományok' tanulásában, és a' Trójai Historiában, mellyet én, ahoz föképpen való szeretettel ragazkodván, a' Frigyiai Dáresnek, 's egyéb Iróknak Könyveiből, a' mint Mestereimtől hallottam vala, egy könyvbe tulajdon szavaimmal öszveszedtem, egyező akarattal olvasnánk; azt kérted tőlem: hogy, valamint a' Trójai Históriát, és a' Görögök' hadait megirtam vala, ugy

irnám Te néked a' Magyar Királyoknak is, és Fő Emberéknek Nemzettségét: miképpen ama' hét Fejedelmi Személyek, a' kik Hét Magyaroknak hivattatnak, jöttek a' Szittyai földről? vagy, minémű légyen az a' Szittyai föld? és, miképpen született Álmos Fejedelem? avagy, miért hivattatik Álmosnak a' Magyar Ország' első Vezére, a' kitől vették eredeteket a' Magyarok' Királyjai? vagy, bány országokat, és Királyokat hódoltattak igájok' alá? avagy, miért hivattatik ez a' Szittyából kijött Nép az Idegenek' nyelvén Hungárnak: a' maga tulajdon nyelvén pedig Magyarnak? Meg is igértem, hogy meg fogom tselekedni: de más foglalatosságaimtól meggátoltatván, mind a' Te kérésedről, mind az én igéretemről majd tsak nem elfelejtkeztem, ha tsak engem adósságom' megadására Levele által meg nem intett volna Te Kegyelmed. Megemlékezvén azért kiességedről, noha sok, és e' munkás világnak különbkülönbféle foglalatosságai által meg vagyok akadályoztatva, elkezdettem mind az által, a' mit parontsoltál, és a' különbkülönbféle Történetiróknak hagyományai szerént, az Isten' kegyelmének segítségében bizván, legjobbnak is ítélvén, hogy az utánnunk következendőknél, az utólsó Nemzetségben feledékenségre ne jussanak. Legjobb dolognak állítottam tehát lenni, hogy igazán, és igyenes együgyüséggel megirnám néked, hogy, a' kik olvasni fogják, megesmerhessék, miképpen történtenek légyen a' dolgok. És ha ez illy Nemes Magyar Nemzet a' maga Nemzetségének első eredetét, 's egyéb erős tetteit tsak a' Parasztságnak hazug meséiből, és a' tréfás Dallosoknak üvöltöző énekeiből, mintegy álmodva hallaná igen disztelen, és illetlen dolog volna. Ezutánn tehát inkább az Irásoknak bizonyos magyarázatjából; és a' Kronikáknak világos kifejté-

Digitized by Google

sèből a' dolgoknak igaz valóságát betsületesen vegye.

Szerentsés, és boldog tehát Magyar Ország,
A' kinek adatott sokféle szép jószág.
Örvendjen ézutánn ő minden orában,
Az ő Deákjának ez ajándékában:
Mert tudja Királyinak, és Fő Emberinek
Származtát 's leirását Nemzettségének.

A' melly Királyokért légyen ditséret, és tisztelet az örökké való Királynak, és az ő Szent Anyjának Máriának, a' kinek kegyelme által a' Magyar Ország' Királyjainak, és Fő Embereinek légyen szerentsés véggel országlások itten, és az örökké valóságban. Ámen.

Ugy tartom, hogy ezen Előbeszédje által már eléggé buzdítja e' Magyar Királyi Jegyész a' Magyar szivet arra; hogy ötet háládatosan tisztelje, 's nagy kivánsággal, 's örömmel olvassa annak az itt magoknak szép Hazát szerzett diadalmas Magyarokról irtt ezen Historiáját. Azért édesiti az én fáradtságomat is ennek idő szerént való ide iktatása, még pedig ugy, hogy Konstantinus Porfyrogenita Tsászárral öszveegyeztessék, a' mint következik.

Szittya igen nagy föld, melly Don Magyarnak mondatik, napkelet felől: mellynek vége a' fekete tengert éri északról; háta megett vagyon Don, vagy Tanais folyó, nagy tavakkal: holott szer felett böven találtatnak Nyusztok, Nyestek, ugy hogy még az Ökrészek Kanászok, és Juhászok is ezekkel ékesitik tsuhájokat azon a' földön. Ottan bővségesen vagyon az arany, és ezüst, és annak a' földnek folyó vizeiben találtatnak drága kövek, és gyöngyök. Annak Lakosai pedig Doni Magyaroknak mondatnak mind e' mái napig. E' Szittyai földnek Királyi Neméből vette eredetét amaz igen nevezetes, és hatalmas Attila Király,

Digitized by Google

a' ki megalázván a' Romaiakat, 's Birodalmat szerezvén, magának Királyi lakó helyt rendele a' Duna mellett a' hév vizek felett, és minden régi épületeket, mellyeket ottan talált, megújittatni parantsolta, körülépíttette igen erös kőfalakkal: a' melly Magyar nyelven mondatik mostan Budavárának; a' Németektől pedig Etzilburgnak hivattatik. Hoszszas idö mulva osztán azon Királyi Nemzettségből Ügek, az Álmos Hertzeg' Atyja, a' kitől vették eredeteket a' Magyar Országi Királyok, és Hertzegek. A' Szittyaiak pedig kemények voltak a' hadakozásra, és futó paripájikon serények. Fejeken sisakot viseltek. Kézijra, és nyilakra legigyesebbek voltak az egész világon: és, hogy ök illyenek voltak, megesmerhetitek azoknak maradékairól. Mivel a' Szittyai föld, mennél távolabb esik a' déli heves égtől, annál jobb, 's egészségesebb az emberi Nemzet' szaporodására; azért az ö igen tágassága mellett is nem elegendö az ottan nemzett Népeknek táplálására, 's lakására. Annakokáért ama' hét Fö Személyek a' helyeknek szorosságát nem szenvedhetvén, az onnét való eltávozásról leginkább gondoltak. Magok közt tehát tanátsot tartván elvégezték magokban, hogy terjedttebb Országot szereznének magoknak. Pannoniát vették e' végett tzélul: mivel már az elött is az ö Nemzetjek birtoka vala az. Tudván azonban azt, hogy szándékjokat nem tellyesíthetik, ha egy Vezérjek, 's Parantsolójok nem lenne; azzá tehát szabadon, és köz egyezésböl választották az utólsó nemzetségig az Ügek Fiját, Álmost, Firól Fira; minthogy mind Nemzetségére, mind vitézségére legtekintetesebb volna. Akkor egyezö akarattal Álmos Hertzegnek igy szollának: Tégedet ez mainaptól fogva magunknak vezérül, és Parantsolóul választunk; a' hová Téged a' te szerentséd vezeténd, Tégedet

odáig

Digitized by Google

odáig követünk. E' felett, pogány módra egy edénybe tulajdon véreket ontván Álmos Fejedelemért, Törvényes esküvést tettenek, és noha Pogányok voltak, mindazáltal az Esküvésnek hitét mind halálokig megtartották illyen módon: I. Hogy míg életek tartana, mind magoknak, mind pedig Maradékjoknak; mindenkor Álmos Fejedelemnek Nemzettségéből lenne Fejedelmi Vezérjek. II. Hogy mindenikének része lenne azon javakban, mellyeket fáradtságok által szerezhetnének. III. Hogy ezen Fő Személyek, kik magok szabad akaratjokból Álmost magoknak Urokká választották, és azoknak Fijai, a' Fejedelemnek Tanátsától, 's az Országnak Tisztes Hivataljától teljességgel soha meg ne fosztassanak. IV. Hogy ha az ő Maradékjokból valaki hitetlen lenne a' Fejedelem' Személye ellen; vagy háborgást szerezne a' Fejedelem, és Ennek Rokonai között: azon vétkesnek vére kiontatnék, valamint az ő vérek ontatott az esküvésben, mellyet tettek Álmos Fejedelemnek. V. Hogy ha Álmos Fejedelemnek, és egyébb Fő Személyeknek maradékaiból valaki az Esküvést — az ő végezéseiket — feltörné; átok alatt légyen az mindörökké. Azon Fő Személyeknek neveik pedig ezek; Álmos, Árpád' Atyja; Elöd, Zabolts' Atyja, a' kitől származik a' Csáky Nemzettség; Kund, a' Tsörsz' Atyja; Und, az Ete' Atyja, a' kitől száll alá a' Kalán, és Koltsay Nemzettség; Tas, a' Lehel' Atyja; Haba, a' kitől származik a' Szemere nemzettség; Tuhatom, Horkának az Atyja, a' kinek két Fijai voltak, ugymint Gyula, és Zombor, 's ettől származik a' Maglóti Nemzettség.

Konstantinus Porphyrogenita Tsászár az ő fennevezett Könyvének harmintz nyoltzadik fejezetében ezen Szittyai földet, mellyről ide költöztek s' Magyarok, Lebediás nev alatt adja elő e'

Digitized by Google

szerént: „ A' Turkok' (Magyarok) nemzete hajdan Kazaria mellett lakik vala azon a' helyen, mellynek neve Lebediás, az ő első Boëbodossokról, a' ki ugyan Lebediás nevű vala; Méltóságáról pedig, valamint a' következöji, Boëbosnak hivattaték." Itten eszünkbe kell juttatnunk azt, a' miről már emlékeztünk volt; hogy az idegen nyelvű Irók nem tudván sok Magyar Neveket jól kimondani, el rontják azokat Irásaikban; és igy nem hogy fennmarasztanák azon Magyarok' hirét, a' kikről irnak, söt inkább elenyésztik. Ez látszik Konstántinusban is a' Lebediás névről. Nyilvánságos az ő hibája pedig abban, midön az egész Magyar Nemzetnek Birodalmát attól Lebediásnak neveztetettnek mondja: holott egyszersmind azt jelenti; hogy több Boëbodosok is voltanak a' Nemzetnek szakaszszai szerént, és Közfejedelmek nem is lett volna egész Árpádig. Világosan kitetszik tehát, hogy tsak azon Tartomány nevezödhetett azon Boëbodosnak nevéről, a' mellyben parantsolt ö. Ugy látszik nékem, hogy Konstántinustól a' Boëbodos irattatott légyen a' Föbotos helyett: mert bizonyos az, hogy a' Bot alatt hatalom is értetödik. Erre igazit bennünket azon szabad Nemzetnek rendeltetése is, a' mellyben még akkor nem volt Felséges hatalmu Fejedelem. Hanem abban, a' mit a' negyvenedik Fejezetben ir, nem ellenkezhetünk; holott ezeket adja elö a' Magyarokról: „ Had támadván pedig a' Turkok, és Patzinyakok között, kik akkor Kankaroknak, az az erösöknek neveztettek, a' Turkok' Hadiserege meggyözettetett, és kétfelé oszlott. Ugyan azoknak egyik része napkeletre Persia' darabját foglalta el, és ezek máinapig is a' régi Turkok' nevéről Szabartasfaloknak hivattatnak. A' másikrész pedig napnyugotra az ő Föbotossokkal — Boëbodos — és Vezérjekkel Lebediással

Digitized by Google

azokon a' helyeken telepedett meg, mellyek Etelköznek mondatnak, a' hol most a' Patzinyakok' Nemzete lakik. „Béla Király' Jegyészszének tehát, és e' Görög Tsászárnak tudósitását a' Szittyai Magyarok' kiköltözéséről a' Volga, és Tanais közzül öszvevévén, nyilván látjuk, hogy nem tsak azon Szittyai földnek szük, és elégtelen volta indította őket annak elhagyására, hanem a' Kankaroknak ellenek való törése is és rajtok vett diadalma.

Urunk' megtestesülése utánn tehát nyoltz 884. E.
száz nyoltzvan negyedik esztendőben, a' mint az esztendők szerént való Kronikákban foglaltatik, ama' hét Fejedelmi Férjfiak, kik hét Magyaroknak hivattatnak kijöttek a' Szittyai földről napnyugot felé: a' kik között Álmos Fejedelem, az Ügek fija, amazoknak Urok, és Tanátsadójok, a' maga Feleségével, 's fijával Árpáddal, és Anyjáról való Bátyjának, Hületnek két fijaival, ugymint Zoárddal, és Kadosával, 's a' Népnek öszveszövetkezett számtalan nagy sokaságával jött ki azon Tartományból. Sok napokig a' puszta helyeken vándorolván, 's az Etel vizén tutalyokon által kelvén, nem akadtak sokáig valami Városnak, vagy emberi lakásnak utjára; sem pedig az Emberek' munkáját nem ették, mint előbb; hanem hussal, és halakkal élődtek, mig Orosz Országba, melly Szuzdalnak hivattatik, nem érkeztek. Azoknak Ifjai majd minden nap a' vadászatban valának: a' honnét is az naptól fogva e' jelen való időig a' Magyarok minden egyéb Nemzeteknél jobbak a' vadászatban. Igy Álmos Fejedelem minden övéivel költözvén, bement az Orosz földre.

Akkor ezt megértvén az Oroszok' Vezérei, nagyon féltek: minthogy hallották, hogy Álmos Fejedelem Attila Király' Nemzettségéből volna,

Digitized by Google

a' kinek az ő Őseik esztendőnként adót fizettenek volt. Mindazáltal a' Kióvi Hertzeg öszve hiván minden Fő Embereit, 's együtt tanátsot tartván azt végezték, hogy hadat indítsanak Álmos Fejedelem ellen, inkább akarván a' hartzban elveszni, mintsem önnön akaratjok ellen Álmos Fejedelem' igája alá hódolni. Mindjárt tehát a' Kióvi Hertzeg Követek által a' Kunok' hét Vezéreit, a' maga igen jó Barátjait, segítségre kérte. Akkor ezek ugymint: Edü: Edümer; Ete; Böngér; Otsád, az Ursur' Atyja; Bojta; Rétel, az Alaptolmának Atyja; a' Lovagoknak nem kevés sokaságát egybeszedvén, sebes nyargalással Almos Fejedelem ellen rugtattak; és a' Kióvi Hertzeg a' maga Hadával szem köztt ment eleikbe, 's magokat egyesitvén, a' Magyarok ellen kezdének nyomulni. Álmos Fejedelem pedig fegyverbe öltözve, a' Sereget elrendelvén, 's lovával neki rugaszkodván, az egész népe előtt megállott, igy szólván: Oh Szittyaiak! Vitéz Barátim, erős Férfiak! emlékezzetek meg utainknak kezdetéről; mivelhogy azt mondottátok: hogy földet a' mellyen lakhatnátok, fegyverrel; és haddal fogtok keresni: azért meg ne félemedjetek az Oroszoknak, és Kunoknak sókaságától; hanem bátran, és erősen hartzoljunk ellenek." Erre mindenfelől harsongának a' hadi kürtők, 's öszve keveredék mind a' két Ellenség' Serege, 's erősen vagdalkozának. Látván pedig az Orosz, és Kun Vezérek, hogy igen fogynának a' hartzban az övéik, futásra kelének, 's életek megtarthatása végett nagy sebességgel futának be Kióv Városába. Álmos Fejedelem az ő Vitézeivel mindenütt sarkokba lévén, a' Kunok' taroltt fejeiket ugy széttvagdalták, mint a' nyers tököket. Az Orosz, és Kun Vezérek pedig, a' kik a' Városba sudamlottak, motszanni se merészlettek. Igy az Orosz földet

Digitized by Google

hatalmok alá vetvén, második hétre Kióv Városát kezdék ostromlani a' Magyarok: erre megszeppenvén az Orosz, és Kun Vezérek, Követek által kérték Álmos Fejedelmet, és az ő Fő Embereit, hogy tennének vélek békességet. Ezen Követtséget, minekutánna Fő Embereivel tanátsot tartott vala, ezen parántsolattal küldé viszsza Álmos: Az Orosz Vezérek, és Fő Emberek adják fijaikat zálogba, és fizessenek adót esztendőnként tiz ezer aranyat, 's e' felett élelmet, ruházatot, és egyéb szükséges dolgokat. Az Oroszok' Vezérei, noha nem kények szerént, de még is mind ezeket Álmos Fejedelemnek megadták.

Igy Etelköznek, avagy azon földnek, melly Boristenes folyótól a' Dunáig terjed, 's magában foglalja Ukrainat, Moldáviát, és Beszarábiát, Almos Fejedelem alatt Uraivá lévén a' Magyarok, mindjárt kezdett az ő vitézségek' hire is Európában terjedni: annál inkább pedig, midőn bölts Leo Tsászár kérésére a' Bolgárok ellen a' Dunán által kelvén nyoltz száz nyoltzvan kilen- 889. E. tzedikben, azokon igen vitézűl diadalmaskodtak volt. Azért Arnulf is, a' napnyugoti Tsászár, ezen Magyarokat kérte segitségül Zvendibáldnak az ő tőle függő Hertzegnek, és ez alatt lévő Tót Nemzetnek megzabolázására: meg is feleltek reménységének derekasan. Hanem az alatt nem kevés kárt vallottak ezek oda haza. Mert Simeon, a' Bolgárok Fejedelme a' Patzinyakokkal öszveszövetkezvén, hogy a' minapi tsapásért hoszut álljon; ugyan ekkor rontottak bé Etelközbe, és szörnyű pusztitást okoztak, és öldöklést: ámbár magok is husz ezeret vesztettek légyen. Haza térvén tehát a' diadalmas Magyarok, öröm helyett merő boszonkodás fogta el szíveket. Neveke pedig boszuságjokat, hogy a' Kazarok' Kánja azt kivánná tőlök; hogy az ő hatalma alá adnák

Digitized by Google

magokat. Igy adja ezt elő Konstántinus Tsászár az ő említett Könyvének harmintz nyoltzadik Fejezetében: „Nem sokára a' Kazarok' Kagánja kérte a' Magyarokat, vagy a' mint ő nevezi, a' Turkokat Követjei által, hogy küldjék hozzá Chelandiába az ő első Főbotossokat. A' Kazarok' Kagánjához menvén tehát Lebediás, kérdezte: mi oka volna hivattatásának? Mondá a' Kagán: Azért hivattam, hogy, mivel Nemes, eszes, gondos, és a' Turkok köztt első volna, tennék ötet a' maga Nemzete' Fejedelméve, úgy hogy én tőlem függene. De az így felele: A' Te hozzám való hajlandóságodat, 's jó akaratodat apolom, 's méltólképpen köszönöm. Mivel pedig olly Fejedelemségre elégtelen vagyok; erre nem állhatok. Hanem van én kivülem más Főbotos, Álmos nevezetű, a' kinek fija is vagyon Árpád néven: Ezéknek egyike, akár maga Álmos, akár annak fija, Árpád, légyen Fejedelem, 's tőled függjön. Tetszett e' beszéd a' Kagánnak, 's vele Embereit küldé a' Turkokhoz, kikkel midőn a' beszédet közlötték azok; tetszett nékiek inkább Árpádot választani, mint méltóbbat, és okossággal, tanátstsal, 's vitézséggel jeleset, 's olly Fejedelemségre így esett: a' kit a' Kazarok' pompás szokása szerént paizson felemelvén, Fejedelemmé tettek."

Kivilágosodik innen mind a' Kazarok' Kagánjának azon törekedése, hogy a' Magyarokon uralkodhatna, mind a' Magyar Vezérnek, Előднek, a' kit Lebediásnak nevez Konstantinus, igaz Magyar szive; 's okossága, mellyel a' Magyar szabadságot, és a' Szittyai, vagy Doni Magyar Szerződést, holott Álmosnak, 's az ő Maradékának örökösen által adatott a' Fejedelmi Méltóság, szeme előtt hordozta. De jelesen kimutatta ez alkalmatosságban az egész Magyarság is az ő okosságát, midőn az ellenségeskedés' eltávozta-

Digitized by Google

tására a' Kazar Követek előtt Árpádot az úgy is reá jutandó Fejedelmi Méltóságra magasztalták, de úgy, hogy egyszersmind rendeletes szabadságjokat feltartanák. Azonban az Oroszok Álmos Fejedelmet, a' ki fija felemeltetése utánn is megtartotta nyert Méltóságát, könyörögve kérték, hogy Gállitzián által a' Havasokon túl napnyugott felé Attila' földjére szállanának; és ditsérvén annak felette való jóságát, mondják vala: hogy a' Duna, Ti sza, és más nemes jó halakkal bővelkedő folyó vizek gazdagitanák azt; és most a' Tótok Bolgárok, Oláhok, 's a' Romaiak' Tsordássai laknák: innét a' Romaiak' legelő mezejének nevezték Pannóniát. Méltán is, ugy mond a' Magyar Királyi Jegyész; mert még most is Magyar Ország' javaival táplálltatnak a' Romaiak.

Álmos Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei magok között tanátsot tartván, úgy végeztek; hogy Attila Birodalmát hatalmokba vegyék. Akkor az Oroszoknak Kiövi, és Szuszdali Vezérei, hogy székeikben megmaradhassanak, fijaikat zálogul adták Álmos Fejedelemnek, 's velek tiz ezer aranyat küldöttek, és ezer lovakat, Orosz módra felékesített nyergekkel, 's kantárokkal; és száz Kun gyermeket, 's a' terh' hordozásra negyven tevét; hermelín, nyuszt, és nyest böröket szám nélkül, 's egyéb számtalan sok ajándékokat. Ugyan ekkor, szerentséjekre a' Magyaroknak, zendülés támadott a' Kazarok között, 's azon három Nemzettségek, mellyek Kabaroknak neveztettek, a' Kán hatalmaskodását megvetvén, a' Magyarokhoz állottak; és igy azon nagyravágyó Kagán, midőn a' Magyarokat hatalma alá akarta ejteni, akkor okozta nagyobbulását a' Magyar hatalomnak. Azon Kabarok', vagy Kunok' Vezérei, az említett Edü; Edümer; Ete; Böngér; Otsád; Bojta, és Rétel, látván Álmos Fejedelem' kegyessé-

Digitized by Google

gét, mellyel az Oroszokhoz vala, önként meghódolának nékie, mondván: E' mainaptól fogva Tégedet Urunknak, és Parantsolónknak, az utólsó Nemzetségig, magunknak választunk, a' hová Tégedet a' te szerentséd vezeténd, oda követni fogunk. Azt, a' mit Álmos Fejedelemnek szóval mondottak, pogány módra az esküvés' hitével is megerősítették: 's ugyan azon hittel, és esküvéssel Álmos Fejedelem is, és az ő Fő Emberei, ő nékiek magokat viszont kötelezték. Álmos Fejedelem osztán az ő Magyarjaival, és a' Kunok' Vezérei Rokonaikkal, szolgájikkal, és szolgálóikkal együtt, utnak indultak Kióvból, és a' Kióvi Oroszok lévén Kalauzzaik, Lodomér Városáig jöttenek. A' Lodoméri Hertzeg, és az ő Fő Emberei az Ország' szélén várták már Álmos Fejedelmet különbkülönbféle drága ajándékokkal, és Néki Lodomér Városát önként felnyitották: holott Álmos, minden népével, három hétig maradott; osztán pedig a' Lodoméri Hertzeg a' maga két fiját, Fő Embereinek minden fiaival együtt Álmos Fejedelemnek zálogba adta, 's ezen fellül, két ezer ezüst márkát és száz márka kiválasztott aranyot, meg sem számlállt börökkel, és palástokkal; három száz lovat nyergestől, fékestől; huszon öt tevét, 's ezer ökröt a' terh hordozásra, és más számtalan ajándékokat mind a' Fejedelemnek, mind az ő Fő Embereinek. Azután a' negyedik héten Álmos Fejedelem a' maga Népével Gallitziába jött, 's ottan magának; és Népének nyugovó helyet választott. Ezt hallván a' Gallitziai Hertzeg, minden Népével eleibe méne Álmos Fejedelemnek nagy alázatossággal, és mindenféle ajándékokat mutatabé nékie; 's felnyitván Gállitzia Városa' kapuját, úgy fogadá, mint tulajdon Urát, zálogba adá egyetlen egy szülött fiját, a' maga Országa' Fő Embereinek fiaival

Digitized by Google

együtt; 's e' felett tiz legjobbféle paripákat, és három száz lovat nyergestől, kantárostól; három ezer márka ezüstöt; két száz márka aranyot; 's igen nemes öltözö ruhákat mind a' Fejedelemnek, mind az ö minden Vitézeinek is ajándékozott, azon könyörgése mellett: hogy Álmos Fejedelem az ő kegyessége szerént hagyná meg ötet Országa' birtokában. E' végett csak mind arról folytatták mindnyájan beszédjeiket a' Magyarokkal: melly nagy, melly kies, melly gazdag Ország légyen Pannonia. Hogy egy részét annak egész a' Dunáig a' Romaiak birnák; azon földet pedig, melly a' Tisza, és Duna között fekszik, magának foglalta Reán, Bolgár Ország' Nagy Hertzege, Szalán Hertzegnek az örég Atyja, egész az Orosz, és Lengyel Határ' szélekig, a' Tótok, és Bolgárok lakositásával; azon földet ismét, melly a' Tisza, és az Igfoni erdö között vagyon Erdély mellett, magának tulajdonította Marót Hertzeg, a' kinek Unokáját a' Magyarok Méu Marótnak nevezték: mert több Szeretöji voltanak nékie; és hogy azt a' földet bizonyos Nemzetek birnák, kik Kazaroknak mondatnak: azt a' földet pedig, melly a' Maros vizétöl fogva Orsova Váráig vagyon, maga hatalmába ejtette némelly Glaad nevü Hertzeg, a' kinek nemzettségéből származott Oktum, kit azutánn hoszszas idö mulva, Szent István Király' Unoka Öttse, Csanád, a' Dohoka' fija, az ö Maros mellett lévö Várában megölt vala, azért; hogy az említett Szent Királlyal mindenkor ellenkezö pártos volt. Ezen okból e' Király néki ajándékozta Oktum' Felségét; Várát, minden hozzá tartozandójival együtt; 's ennek nevéről azon Vár mostan Csanádnak neveztetik.

Békesség, barátság leve tehát a' Magyarok, és Oroszok között; 's egy hónapi nyugvások utánn

Digitized by Google

Gállitziából Pannonia felé készülődtek a' Magyarok. Akkor a' Gallitziai Hertzeg két ezer nyilast, és három ezer Parasztot parantsola-ki, hogy előtök mennének, 's utat készítenének azoknak a' havasi erdön keresztül, éppen az Ungvári szélekig; minden barmaikat is eleséggel, 's egyéb szükséges dolgokkal megterhelte; élelmekre is vágó barmokat szám nélkül ajándékozott nékiek. Igy a' Havasi erdön általjövén, Ungvár' környékeibe szállottak nyoltz száz kilentzven harmadik esztendöben, és azon helyet, mellyet legelöször elfoglaltak, Munkásnak most Munkáts neveztek: minthogy igen nagy munkával érkeztek el arra a' földre, mellyet magoknak választottak. Negyven napig maradtak ottan, hogy magokat kipihenjék: és ki nem lehet mondani, melly nagyon megszerették azt a' földet. Az ottan lakó Tótok igen felemelvén, önként meghódoltak Álmos Fejedelemnek, 's mindenben szolgálatjára voltanak; söt mind Uroknak, Szalánnak, mind egyéb szomszéd Fejedelmeknek erejét, és tehetségét elbeszéllették. Ezeknek hallására néki vidultak Álmos Fejedelem, és az ö Fö Emberei, 's Ungvárhoz lovagoltak, hogy azt megvennék. Midön táborba szállottak a' kőfal körül; akkor azon Várnak Labortza nevü Ura, ki az ö nyelveken Dósának hivattatek, elfutván, Zemplén Várába lüktetett: de a' Magyarok utól érvén, 's egy némelly folyóviz mellett megragadván azon a' helyen felakasztották; 's annak neyéről ugyan azon vizet Labortzának nevezték. Álmos Fejedelem pedig, és Vitézei bemenvén Ungvárába, a' halhatatlan Isteneknek nagy épen égő áldozatokat tettek, és negyed napig vendégséget tartottak. Erre tanátsot tartván, és mindnyájok' esküvését bevévén, Álmos Fejedelem az ö Fiját, Árpádot, a' Fejedelmi Hatalomba, mellyre Etelközben rendeltetett, beiktatta;

893. E.

Digitized by Google

és igy azon álomnak, mellyben ennek Édes Anyja, még midőn méhében hordozná őtet, látta, hogy nagy Fejedelmeknek Törzsök Anyja lejendene, a' honnét nevezteték Álmosnak is, tellyesedésének szép jelét sajdítván, ugyan itten vígasztalódva mult-ki az ő szerette Magyarjai közzül.

Árpád tehát, ama' hatalmas Attilának hatalmas Tsemetéje, oda intézte Fejedelmi gondját, hogy az ő nagy Ősének Birodalmát helyre állítván, kedvelte Magyar Nemzetének állandó, 's boldog Hazát szerezne. Hadait e' végre elküldvén, azt az egész földet, melly a' Tisza, és Bodrog között egész Ugotsáig terjed, minden Lakosaival együtt, hatalmába ejtette; Borsod Várát vitéz vivással elfoglalván, kőfalait lerontotta, Szalán Hertzeg' Vitézeit, a' kiket ott talált, vasláncokra kötöztetvén, Ungvárába hajtotta. Midőn több napokig ottan laktak; a' Fejedelem, és az ő Vitézei látván a' földnek termékenységét, 's minden vadállatoknak bőségét, 's a' halaknak a' Tisza, és Bodrog vizeiben sokaságát, kimondhatatlanképpen megkedvellették azt a' földet. Szalán Hertzeg pedig a' maga elfutott embereitől hallván ezeket, küldött Követek által Bolgár módra kezdett fenyegetődzni; 's mintegy tsufságból, Árpádot Ungvári Hertzegnek köszöntötte, és az övéit kinevetéssel Ungváriaknak nevezte; 's azonn tsudálkozott: hogy kik volnának, és honnan jöttenek, kik illyen dolgokat tselekedni bátorkodnának? 's megparantsolta nekik, hogy magokat megzabolázván, a' Bodrog vizén által jönni semmi módon ne merészeljenek; ne hogy a' Görögöknek, és Bolgároknak, segítségével rajtok jövén, 's rosz tettekért a' költsönt viszszaadván, alig botsásson el egyvalakit, a' ki tulajdoniba viszszatérvén, a' maga életéről örvendetes hirt vihessen. Szalán Hertzegnek e' küldött Követei

Digitized by Google

Zemplén Várához érvén, és a' Bodrogon általkelvén, másnap Árpád Fejedelemhez jöttenek, 's ötet harmadnap a' magok Ura' szavával köszöntvén annak parantsolatjait elbeszellették. Árpád Fejedelem hallván a' kevély Szalán Hertzeg' Követségét, maga mérsékelve felelt néki, mondván: Ámbár az én Nagy Ösöm, amaz igen hatalmas Attila Király birta légyen azt a' földet, melly a' Tisza, és Duna köztt fekszik, éppen a' Bolgárok' Országának határáig egészen: én mindazáltal nem valamelly a' Görögöktől, vagy Bolgároktól való félelem miatt, mintha ellenek nem állhatnék; hanem Szalánnak, a' ti Hertzegeteknek barátságáért kérek saját igazságomból egy részetskét barmaim' számára, tudniillik a' Sajó vizéig való földet: e' felett kérem ugyan a' Hertzegetektől; küldjön nékem a' maga kegyességéből két palatzkotskát a' Duna' vizével tele, és egy kötést az Alpári homokok' füveiből, hogy megpróbálhassam: ha édesebbek e' az Alpári homokok' füvei a' Szittyaiak', és a' Doni Magyarok' füveinél? 's a' Dunának vizei jobbak-é a' Tanais' vizénél? A' Követeknek ezen feleletet adván, öket különbkülönbféle ajándékokkal meggazdagította, 's megnyervén jóakaratjokat honjokba viszszatérni parantsolta. Árpád Fejedelem osztán tanátsot tartván, ő is Követeket botsáta Szalán Hertzeghez, küldvén néki tizenkét fejér lovat, tizen két tevét, és tizen két Kun gyermeket; a' Fejedelem Aszszony pedig tizenkét igen eszes Orosz Országi Leányt, tizenkét hermelin bört, ugyan annyi nyest, és nyuszt bőrökkel, 's arannyal kivarrott tizenkét palástot: ezen követségben pedig a' főbb nemességű Személyekből voltak Und és Rétel; amaz igen serény Vitézzel, Tartzallal; hogy ez megnézegetvén azon földet, hamarább viszszatérne, 's hirt hozna a' Fejedelemnek.

Digitized by Google

Elmenvén ezen Követek, azon a' helyen usztatták által a' Bodrog vizét, hol ebbe egy kis Sátorholmi patak ereszkedik. Midön azon patakon vígan lovagolnának; Rétel a' lova' botlásával úgy bele merült a' vízbe, hogy tsak Társainak segítségével szabadulhatott meg a' haláltól: azért ezen patakot a' Rétel' társa nevetségből Rétel patakának nevezték. Árpád Fejedelem osztán a' maga kegyelméből azt az egész földet, Lakosaival együtt, Rételnek ajándékozta, Pannóniának tellyes meg hódoltatása utánn pedig ugyan azon Rételnek az ő hív szolgálatjáért nagy földet adott a' Duna mellett is, hol a' Vág vize lejön: holott azutánn Alaptulma, a' Rétel' fija, egy Várat épittetett, mellyet Komáromnak nevezett; 's ezen Várnak szolgálatjára mind a' magával hozott, mind a' Fejedelemtől nyertt Népből két részt ajándékozott. A' hol is hosszas idő utánn Rétel, és az ő fija, Tulma, pogány szokás szerént eltemettettek. De azt a' földet, melly mostanában Rételpatakának hivattatik, András Király a' Kopasz László' fija, a' Rétel' Maradékaitól két okból feltserélte: elöször, mert hasznos volt a' Királyi vadászatra; másodszor, mert szerette azokat a' részeket lakni az ő Felesége, mivel közelebb volna születése földéhez: mert az Oroszok' Hertzegének a' Leánya volt. Félt a' Német Tsászárnak eljövetelétől is, nehogy ismét a' Péter Királynak vérsége bejönne Magyar Országba.

Und, Rétel, és Tartzal már az erdőn általkelvén, a' mint a' Bodrog vize mellett lovagolnának, a' pállyafutás' jutalmát akarván elnyerni, serény paripáikon futtatva egy magas hegynek a' tetejére hatottak: de oda amaz gyors Vitéz, Tartzal, mindenikénél elöbb felkapott: azért is azt a' hegyet attól a' naptól fogva mind e' mostanig Tartzal hegyének nevezték. Akkor ezen három Vitéz Urak azon hegynek tetejéről, a' mennyire

Digitized by Google

az emberi szem' látása elhathat, mindenfelé a' földet elnézvén, kimondhatatlanképpen megszerették; és azon a' helyen a' legkövérebbik lovakat megölvén, a' pogány szokás szerént nagy Áldomást tettek, Tartzal azonban a' Társaitól elbutsuzván, a' mint bátor szívű, és fegyverében bizó Ember volt, a' maga Vitézeivel Árpád Fejedelemhez viszszatért; hogy néki annak a' földnek hasznos voltát hirűl vinné. Und pedig, és Rétel igen sebes futással nyargalván, ki mentek Tartzal hegyétől, és harmad napra Szalán Hertzeget a' Tisza mellett az Alpári Várban megtalálták: a' kit Árpád Fejedelem' nevével megköszöntvén, Udvarába való beérkezések utánn másod nap a' magokkal hozott ajándékokat néki bemutatták. Szalán Hertzeg látván az ajándékokat, 's mind maga Embereinek, mind pedig ezeknek követségeket meghallván, szokása felett megvidult; 's Árpád Fejedelem' Követjeit kegyesen fogadván, különbkülömbféle ajándékokkal gazdagon megajándékozta; Árpád' kéréseit is megengedte. Tizedik napon osztán Und, és Rétel engedelmet vévén Szalán Hertzegtől, honjokba térni kezdének: a' kik által Szalán Hertzeg két palatzkot Duna vizzel tele, és egy kötetet az Alpári homokoknak legjobb füveiből, mint egy nevetséges tréfául, más különbkülönbféle ajándékokkal, Árpád Fejedelemnek küldött, a' kértt földet is, Lakosaival együtt, néki engedvén a' Sajó vizéig. Und, és Rétel tehát, Szalán Hertzeg' Követjeivel együtt, Árpád Fejedelemhez sietve eljövén, a' küldött ajándékokat bemutatták; és, hogy a' föld, minden Lakosaival együtt, néki ajándékoztatott légyen, megmondották. Árpád Fejedelem' Udvarában innét igen nagy öröm támadott, és harmadnapig nagy vendégség tartatott vala. Árpád Fejedelem megerösítvén osztán a' békességet Sza-

Digitized by Google

lán Hertzeg' Követjeit sokféle ajándékokkal haza botsátá békességgel.

Árpád Fejedelem azonban az ő Nemesseivel kijövén nagy örömmel Ungvárból, 's Tartzal hegyét meghaladván, a' Takta folyó viz mellett táborba szállottak egészen a' Szerentsi hegyig, és azokról a' hegyes Tartományokról annak a' helynek minéműségét megszemlélvén, azt a' magok Nyelvén szerelmesnek nevezték, azért; mivel igen megszerették azt a' helyet; és az a' hely attól a' naptól fogva mind e' mostanig a' Szerelemről Szerentsnek hivattatik. A' hol is Árpád Fejedelem, 's az ő Fő Emberei mindnyájan, minden Tselédjekkel együtt dolgaikat félbe hagyván, Kunnyók, és levélszínek alatt magoknak nyugvó helyet választották; 's mind addig ottan megmaradtak, valamíg minden szomszéd helyeket meghódoltattak egészen a' Sajóvizéig, és Sóvárig. Ugyan ott a' Takta mellett, és az erdők alatt sok földeket adott Árpád Fejedelem Edünek, és Edümernek: a' melly földeket az ő Maradékaik, Isten' segítségével, mind eddig birnia érdemlették. Tartzal pedig Árpád Fejedelem kegyességéből azon hegynek tövében, a' hol Bodrog vize a' Tiszába szakad, nagy földet nyert, 's azon a' helyen egy Földvárat épitett, és az most e' jelenvaló időben Himesudvarnak neveztetik.

Illy meggyökeredés utánn köz tanátsból, és minden Lakosoknak javaslásából elküldetett Bors, a' Böngér' fija, erős kézzel a' Lengyelek földje felé, a' kiis az Ország' széleit megtekintené 's ellenzőkkel megerősítené egészen a' Tátra hegyéig; 's valamelly alkalmatos, és illendő helyen az Országnak őrségűl egy Várat építene. Bors tehát engedelmet vévén, kiméne boldog szerentsével, 's öszveszedvén a' Parasztok sokaságát, Buldva folyó vize mellett egy Várat épitett: a' melly Vár

Digitized by Google

attól a' Néptől Borsodnak hivattatott azért; mivel kitsiny volt. Bors osztán zálogba vévén, a' Lakosok' fijait, és határokat hányván, a' Tátra hegyein vissza téve Árpád Fejedelemhez: a' kinek visszatérésébül nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. Bors Vezért a' Fejedelem maga jószántából Borsodvár Urává tette, és annak a' Résznek egész gondviselését ö reá bizta. Néhány napok mtánn Árpád Fejedelem Fö Embereinek tanátsadásából Biharvárába külde követeket Mén Marót Heztzeghez, kérvén töle, hogy az ö nagy Atyjának Attila Királynak igazságából engedné néki ama' földet, melly a' Szamos vizétöl fogva a' Nyiri határ szélig, és a' Meszczi Kapuig terjed: és valamint Szalánnak, a' Tétéli Hertzegnek; ugy ennek is ajándékot külde. Uszób, a' Szalok' Atyja, és Velek, a' kinek Nemzetségébül származik a' Turda Püspök, valának ezen követségben: mert ezek Nemzettségekre nézve igen tekintetesek voltak, mint a' többi Szittya Földiek is, a' kik Álmos Fejedelemmel a' Népek' sokaságával költöztek.

Uszób tehát, és Velek, Árpád Fejedelem' Követjei, a' Lucy révnél általevezvén a' Tiszán, 's innen kimenvén, mikor Biharvárába érkeztek, Mén Marót Hertzeget megköszöntötték, bemutatván néki az ajándékokat, mellyeket az ö Fejedelemjek küldött vala. Árpád Fejedelem' parantsolatjait osztán néki elbeszélvén, kérték az említett földet. Mén Marót kegyes fogadása mellett felele néhik, mondván: „Mondjátok meg Árpádnak az Ungvári Hertzegnek, a' ti Uratoknak; hogy adósok vagyunk néki, mint jó Barát Barátjának, mindenekben, a' mikre szüksége vagyon; mert új Gazda, 's jövevény Ember, és sokak nélkül szükölködik: a' földet pedig, mellyet a' mi kegyességünktöl kért, egy átaljában, míg élünk,

nem

Digitized by Google

nem engedjük. Azt is nehéztelő szívvel vettük, hogy Szalán Hertzeg igen nagy darab földet engedett nékie, akár szeretetből, a' mint mondatik; akár félelemből, a' mit tagadnak. Mi pedig sem szeretetből, sem félelemből, néki tsak annyi földet sem engedünk, a' mennyit egyik markába szoríthatna; ámbár a' maga igazságának lenni mondotta is, és az ő szavai fel nem háborítják a' mi szívünket azzal, hogy tudtunkra adatta; hogy ő Attila Királynak, a' ki Isten' ostorának mondatott, Nemzettségéből származott légyen: a' ki is erőszakos kézzel ezt a' földet az én Ősömtől elragadta vala. De most az én Uramnak, a' Konstantzinápolyi Tsászárnak kegyessége által elveszethetetlenül birom. Ezzél engedelmet adott nékik a' visszamenetelre. Uszób, és Velek tehát sebes lovaglással sietének Urokhoz, 's oda érkezvén, Mén Marót parantsolatjait néki elbeszéllették, Árpád Fejedelem, és az ő Fő emberei hallván ezt, megháborodtanak, 's tüstént elvégezték; hogy ellene hadat küldenek. Tas tehát, a' Lehel Atyja; és Szabolts, az Elöd' fija; 's Tuhatom, Horkának az Atyja, rendeltettek ellene. Kik is Árpád Fejedelem' engedelmével nem kis haddal költözvén, a' Tiszát minden akadály nélkül a' Ladi Révnél által usztatták. Másodnap a' Tisza mellett a' Szamos vize felé lovagoltak, 's táborba szállottak azon a' helyen, a' hol mostan Szabolts vagyon. Ugyan ott annak a' földnek majd minden Lakosai önként meghódoltak nékiek, 's lábaikhoz borulván, zálogba adták fijaikat, hogy valami roszszat ne szenvednének. Némellyek ugyan féltekben elfutottak, 's hirt vittek vala Mén Marótnak. Ennek hallására olly nagy félelem rohant Mén Marótra, hogy nem merte kezeit felemelni.

Ekkor amaz igen bölts Férjfiú, Szabolts, a' Tisza mellett jól megszemlélvén némely helyet,

Digitized by Google

's által látván annak minéműségét, értelmesen kinézte belőle, hogy a' természettől igen meg volna erősítve a' Vár' építésre: azért Társainak köz tanátstsából öszvegyüjtvén a' Polgárokat, egy nagy árkot ásattatott, és földből egy igen erős Várat építtetett, a' melly mostan Szabolts Várának neveztetik. Társaival együtt pedig azon Várnak szolgálatjára a' föld' Lakosaiból sokakat rendeltek, a' kik most Polgároknak hivattatnak. Ösztán egy némelly Ekelts nevü Nemes Vitéz alatt abban a' Várban Vitézeket hagyván, magok tovább menni készülődtek. Mindjárt is az egész Hadat két részre osztották: hogy az egyik rész a' Szamos vize mellett menne; a' másik pedig a' Nyirségen. Szabolts, és Tas a' Hadnak felével a' Tisza' partján mendegéltek, meghódoltatván az ottani Népeket, 's eljöttek a' Szamos vize felé arra a' helyre, a' melly most Sárvárnak hivattatik. Tas azon a' helyen a' tavak köztt öszvegyüjtvén a' Népnek sokaságát, egy nagy ásást tétetett, és földből egy erős Várat építtetett, 's akkor Tasvárnak neveztetett. Előbb pedig, mintsem ott hagyták volna a' Várat, a' Lakosok' fijait zálogba vévén Vitézekkel jól megtöltötték azt. Tas akkor a' Népnek, mellyet magok Uroknak, Árpádnak, meghódoltattak, kérésére egy Vásárhelyet állított fel a' Nyir, és Tisza között, 's erre is a' maga nevét adta. Tas, és Szabolts azutánn innét elköltözvén, Szatmárvárához hatottak, 's e' Várat megszálván, harmad napi vivássok utánn negyed nap, mint győzedelmesek, mentek bele, 's Mén Marót Vitézeit, a' kiket megragadhattak, vasláncokra kötöztetvén, a' tömlöznek setét mélységére hányták, a' Lakosok' fijait Zálogba vették 's a' Várat Vitézekkel tele rakván, ott hagyták; és a' Meszesi kapukra menni siettek.

Digitized by Google

Tuhatom is, és az ő fija, Horka, a' Nyiri részeken lovagolván, sok Népet meghódoltattak a' Nyiri erdőktől fogva az Omosérig; és így felmenvén, egész Ziláhig hatottak, senki ellenek kezét sem emelvén: mert Mén Marót, és az övéi nem mertek velek hartzra kelni; hanem tsak a' Körös vizét őrizték. Tuhatom, 's az ő fija kijövén Ziláhból, a' Meszesi részekre tértek, 's ott találták Szaboltsot, és Tasot: a' kik egymást meglátván, igen nagy örömre buzdultak, 's vendégséget ütvén, mindenike a' maga győzedelmével ditsekedett. Más nap reggelre kelvén, tanátsot tartottak, 's azt végezték: hogy Árpád Fejedelem' Országának határa a' Meszesikapunál lenne, a' Lakosokkal kőkapukat építtetvén, és fából az Ország szélen nagy ellenző rekesztéket tsináltatván. Akkor e' nevezett Vezérek minden véghez vitt tselekedeteiket Árpád Fejedelemnek, és az ő Fő Embereinek hív Követek által tudtokra adták. Ezt megértvén Árpád, és az ő Jobbágyai, igen nagy örömmel örvendeztek, és a' pogány szokás szerént Aldomást tettek; 's azon örvendetes hirhozóknak különbkülönbféle ajándékokat nyujtottak, 's vigan vendégeskedtek majd egész héten. Árpád Fejedelem osztán, és Vitézei kijöttek Szerentsről, és tábort jártak a' Sajó vize mellett a' Tiszától fogva egész a' Hernád folyó vizéig. Tuhatom, Tas, Szabolts pedig látván, hogy majd mind meghódoltatták annak a' földnek Nemzettségeit; mind addig ott maradtak, míg az Ország' széleit az Ellenség' berohanását akadályoztató vastag tartalékokkal megerösitették. Tuhatom hallván ekkor a' Lakosoktól Erdély' földének, hol némelly Gelő nevü Oláh uralkodott vala, jóságát: a' mint ravasz, és fortélyos Ember volt, arra kezde vágyni, hogy, ha lehetséges lenne, Árpád Fejedelemnek, az ő Urának kegyessége

Digitized by Google

által, Erdély földét magának, 's Maradékának megszerezné: a' mi úgy is lett. Mert Erdélyt Tuhatom' Maradéka egész Szent István Király' idejéig birta; 's még tovább is birta volna, ha az ifjabbik Gyula, két fijával, Biával, és Buknával, Kereszténységre lenni akartak volna, és a' Szent Királlyal nem ellenkeztek volna. Az említett igen okos és értelmes Férjfiú tehát elküldött egy nemelly furtsa ravasz Embert, Opafarkast, az Igmánd' Atyját, hogy titkon, és loppal járván, eleve visgálná meg Erdély' földének minéműségét, és termékenységét; 's mitsodás Emberek volnának annak Lakosai? Hogy, ha lehetséges lenne, velek meghartzolna: mert Tuhatom önnön maga által akar vala magának nevet, és földet szerezni. A' mint a' mi tréfás Dallosaink is éneklik:

Mindnyájok ők helyeket nyerének;
Magoknak jó hírt Nevet szerzének.

Minekutánna Opafarkas róka módra körüljárta azon földet, 's mind jóságát, és termékenységét, mind Lakosait szemesen kivisgálta; meg nem lehet mondani, mennyire megszerette azt: azért igen sebes futással rugtatott viszsza a' maga Urához, a' kinek nagy örömmel beszéllette-el annak a' földnek jóságát, folyó vizeinek hasznait, a' mellyeknek fövényeiben aranyot szednének; és: hogy annak a' földnek aranya legjobb volna, és: hogyan ásnának ottan Sós kutakat, és kösót; és: hogy annak a' földnek Lakosai az egész Világ' Embereinél hitvánabbak lennének, minthogy Oláhok, és Tótok volnának, a' kiknek nem volna más fegyverek, hanem tsak kézijjok, és nyilaik. Gelő is az ő Hertzegjek nem volna valami erős, markos Ember; jó Vitézei se volnának körűlötte, hogy a' Magyarok' bátorságának ellent állani mernének. A' Kunok és Patzinyakok

Digitized by Google

is tsak patzháznak rajtok. Tuhatom ezeket hallván követek által engedelmet kére Árpád Fejedelemtöl, hogy az erdökön általmehessen, 's a Gelö ellen hartzolhasson. A' Fejedelem tanátsot tartván, Tuhatom szándékát megditsérte, 's az Erdélyi táborozást megengedte nékie. Mindjárt is felkerekedvén Vitézeivel, Erdélybe sietett. Gelö ezt megtudván, egybegyüjté a' maga Hadát, és igen sebes futtatással kezde eleibe nyargalni, hogy ötet a' Meszesi kapukon való általmenésben meggátolná. Tuhatom egy nap alatt általhatván az erdön, az Almás vizéhez érkezett, mellynek a' tulsó partján vala már akkor Gelö az ö Hadával. Tuhatom tehát más nap hajnal elött két részre osztá a' maga Hadát, 's az egyik részét elküldé egy kevéssé fellebb; hogy a' vizen ugy mennének által, hogy Gelö Vitézei észre se vennék, 's kezdenék el a' viadalt: a' mi meg is lett. Készen lévén az Ellenség is, erösen öszvetsaptak, 's hartzoltak egymással; de meggyözettettek Gelö Hertzeg' Vitézei, 's közzülök sokan megölettettek, többen pedig elfogattattak; Gelö is futtában a' Kopos vize mellett életét vesztette egy Magyar Vitéz által. Ezt látván a' földnek Lakosai, tüstént meghódoltak Tuhatomnak: 's az a' hely, a' mellyen hiteket ö néki esküvéssel megerösitették, attól a' naptól fogva Eskülönek mondatik. Erdélyt osztán békeségesen is, és szerentsésen birta mind maga Tuhatom, mind az ö Maradéka Sz. István Király' idejéig. Tuhatom pedig nemzé Horkát; Horka nemzé Gyulát, és Zombort. Gyula nemze két Leányt, a' kiknek egyike hivattaték Károldának; a' másika Sároltának, és ez a' Sárolta volt Szent István Király Anyja. Zombor pedig nemzé az ifjabbik Gyulát, Biának, és Buknának az Atyját; a' kinek idejében meghódoltatá magának Sz. István az Erdély földét, Gyulát kötözve

Digitized by Google

hozattatván Magyar Országba, 's életének minden napjaiban fogságban tartatván, azért; mivel hivságos hitű volt, 's nem akart Kereszténnyé lenni, és ellenkező dolgokat tett Sz. Istvánnak; noha Ennek édes Anyja' Rokonságából vala. Tas pedig, és Szabolts, minekutánna a' Szamos vizétől fogva egész a' Körösig minden Népet meghódoltattak, ditsőségesen viszszatértek Árpád Fejedelemhez, Mén Marót is azon Tartomány' Hertzege nem hogy ellentállott volna, inkább Görög Országba vette utját. A' Magyarok azonban a' Hamusér patak mellett ama' Tserép nevű helyen által egész Szeghalomig nyomultak, 's által akarván menni a' Körösön, hogy Mén Maróttal megbartzolnának, ennek Vitézeitől az általmenetelben meggátoltattak. Azért egész nap lovagolván, táborba szállottak a' kis hegyek mellett; innét a' Tur vize mellékin ellovagolván, a' Dorosmai révnél általkeltek a' Tiszán: holott Árpád Fejedelem' kegyességéből egy némelly Hahót nevű Kun Vitéznek nagy földet nyertek. Ezeknek viszszatértével Árpád Fejedelem nagy vendégséget ütött, 's mint a' jó Uraknak szokása, majd minden nap maga asztalánál etette őket és sok ajándékokat adott vala nékiek: ők is bemutatták a' Fejedelemnek a' sok ajándékokat, és a' Lakosok' Zálogba vetetett fijaikat. Nehány napok' eltelése utánn pedig Árpád Fejedelem, és az ő Fő Emberei tanátskozván, Követeket küldöttek Szalán Hertzeghez; hogy néki, mintegy örvendetes hirűl, jelentenék meg Tas, Bults, és Tuhatom Vezérek' győzedelmét, 's egyszersmind kérnék tőle a' Zagyva vizéig való földet: a' mi meg is lett. Mert az ő nagy félelmében Szalán nem tsak a' kért földet oda engedte; hanem a' Követeket is sokféle ajándékokkal méltóztatta. Ezek tehát, ugymint Ete, és Bojta, nagy örömmel tértek viszsza a' Fejede-

Digitized by Google

lemhez: ki is azzal nyilatkoztatta örömét, hogy Hiveinek szép Helyeket, és Birtokokat ajándékozott légyen.

Azutánn a' Fejedelem, Fő Embereivel együtt, Szerentsről kijövén, általkeltek a' Sajó vizén azon a' helyen, a' hol Hernád pataka lejön, 's tábort jártok a' Höj-vizénél egész a' Tiszáig, és Emődik: 's ott egy hónapig maradván, ismét adott a' Fejedelem a' Bors' Atyjának, Böngérnek, nagy földet a' Tapoltza vizétől fogva a' Sajó vizéig, a' melly most Miskoltznak hivattatik; adott néki egy várat is, melly Diósgyörnek mondatik, és ezt annak fija, Bors, a' maga Várával, Borsoddal, egy szabad Uradalommá tette. Árpád osztán, és az ő Fő Emberei; innét kimenvén, 's Nyárád vizéhez érvén, táborba szállottak a' patak mellett azon a' helyen, melly most Kazának mondatik: a' hol is nagy földet ada Otsádnak, kinek fija Ursur azutánn annak a' pataknak forrásánál egy Várat épített: 's azt az ő nevéről Ursurvárának nevezték a' Magyarok. Árpád pedig, és az ő Vitézei, innét az Eger vizéig mentek, 's ottan kunnyókat tsinálván, több napokig megmaradtak, 's azt a' dombot, mellyen a' Fejedelem' Levélszínje volt, Színhalomnak nevezték, 's az ő táborjok Ostorosvizétől fogva egész Poroszló Váráig terjedett. Azután pedig a' Zagyva vize' partján táboroztak a' Tiszától fogva a' Mátra erdejéig; és meghódoltatták azon földnek minden Lakosait, a' Köröstől fogva a' Zagyva vizéig, és a' Szepesi erdöig. Árpád Fejedelem ekkor nagy földet ajándékoza Ednek, és Edmérnek: a' hol azutánn Póta, azoknak Unokája, egy Várat épített; a' kinek is Nemzettségéből hoszszas idő mulva, Sámuel Király származott, ki a' maga kegyességéről Abának hivattatott.

Digitized by Google

Árpád Fejedelem látván, hogy a' maga Vitézei által igy felmagasztaltatott, 's bátorságosíttatott légyen; köz tanátskozás utánn sok Vitézeket kiküldött a' hadra, a' kik meghódoltatnák néki a' Gömör, és Nógrád Vári Népet; 's a' szerentse' kedvezésével mennének fel a' Tsehek' határai felé egész Nyitra Váráig; a' melly hadba menő Vitézek' Vezéreinek rendelte a' maga Anyjáról való Bátyjának, Hüleknek, két fiját, Zoárdot, és Kadosát; 's még egy Fő Személyt, Abát. Ezen három Urak tehát kimenvén arról a' hegyről, melly Pásztónak mondatik, a' Hangon vize mellett lovagoltak, 's ezen általkeltek a' Sajó vizéhez; 's a' Gömör Vári részeken a' Bolhádi hegyig hatottak: onnét a' Nógrádi részeken utazván, a' Kaliga folyó vizéhez érkeztek. Innét elköltözvén, a' Duna' partján lentettek, 's a' Verötze vizén általjutván, tábort jártak az Ipoly vize mellett. Akkor az egész Tótság azon a' földön; melly Szalán Hertzeg' Urasága alatt vala, önként meghódolt nékiek, kész lévén minden szolgálatra. Zoárd tehát, és Kadosa, 's Aba, a' kitől amaz okos Szemere származik, látván ezt, hogy minden hartz nélkül olly sok nép meghódolt légyen, nagy vendégséget tartottak; s azon föld előkelőbb Lakosainak, a' kik magok fijaikat zálogba adták volt, sokféle ajándékokat is osztottak, és szelid szókkal édesítették őket Árpád Fejedelemhez, 's magokkal a' hadba vitték; fijaikat pedig, a' kiket zálogba vettek, a' Fejedelemhez küldötték, különbkülönbféle ajándékokkal. A' honnét is a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei, szokáson fellül vigabbak lettek; 's az örömhozó Követeket böven megajándékozták vala.

Zoárd aztánn, és Kadosa, az Hülek' fijai, 's az ő egész Hadok az Ipoly vizén a' Duna mellett által mentek. Másod nap a' Garan vizén is

Digitized by Google

általkelvén egy némelly földváratska mellett, melly Váradnak neveztetik, táborba szállottak a' mezön. Megvévén azt a' Várat, megmaradtak ottan harmad napig, várván Borsnak, a' Böngér' fijának elérkezését, a' kit Árpád Fejedelem nagy Haddal küldött vala nékik segitségül. Bors midön negyed napra erös sereggel hozzájok érkezett, olly félelem fogta el azon földnek Lakosait, hogy senki se merne ellenek állani. Akkor ezen Urak magok közt tanátsot tartván, a' hív Lakosok' kérésére azt rendelték: hogy az Hadnak harmad része a' föld' Lakosaival menne el a' Zólyomi erdökbe erös ellenzöket tsinálni az Ország' szelén mind kövekből, mind pediglen fákból is; ne hogy valaha a' Tsehek, vagy Lengyelek bejöhetnének lopni, 's ragadozni az ö Országokba. Bors osztán ezen okból elküldetett a' maga Vitézeivel; 's midön a' Garan vize mellett lovagolnának, egy szarvas elfutván elöttök, a' hegyek' tetejére sudamlott: a' kit Bors igen sebes nyargalással üzvén, a' hegyek' tetején agyon nyilazott. Bors azonnal körül nézvén azon hegyeket, feltette magában, hogy ottan egy Várat épitene: öszvegyüjtvén tehát a' Polgárok' sokaságát, mindjárt a' magasabbik hegyen egy erös Várat épitett, Borsvárának nevezvén azt a' maga nevéröl. Onnét Hadaival a' Zólyom erdöig ment, 's kövekből egy igen nagy Erösséget tsináltatott: a' melly vár mostanában Borsod Zólyomnak hivattatik.

Borsnak elmenetele utánn, nyoltz száz ki- 896. E.
lentzven hatodikban Zoárd, Kadosa, és Aba minden Hadaikkal kimenvén a' Várból, melly Váradnak mondatik, a' Tursoki erdö megett a' Zsitva vize mellett táborba szállottak. Másod nap pedig elküldöttek bátor szívü Kémeket, hogy általmenvén a' Nyitra vizén, visgálnák meg: ha hogy

Digitized by Google

hartz nélkül elérkezhetnének-é Nyitra Városáig? A' kik midőn a' Tormás patakig elhatottak, a' hol ez a' Nyitra vizébe szakad; látták, hogy a' Tótok, és Tsehek, azon földnek Lakosai, a' Tsehek' Hertzegének segítségével ellenek állanának. Mert azt a' földet, melly a' Vág, és garan között fekszik, a' Dunától fogva a' Morva vizéig a' Tseh Hertzeg' kegyelméből Zobor nyerte volt el, Nyitrai Hertzegnek nevezödvén, Zoárd, és Kadosa' Kémjei látván, hogy azon Tótok, és Tsehek elégtelenek volnának az ellentállásra; nyilakat botsátának három izben reájok, és némellyeket közzülök agyon is nyilaztak. Erre a' Tótok, és Tsehek igen megijedvén, mindjárt megizenték ezt az ő Uroknak, Zobornak, és azon Tartomány' több Fejedelmeinek. Zobor azonnal eleikbe méne a' Magyaroknak az ő fegyveres Népével, 's a' Tsehek' segítségével, hogy velek meghartzoljon. A' mint a' két ellenséges Had a' Nyitra vizéhez érkezett: Zoárd, Kadosa, és Aba a' folyón által akarván menni Vitézeikkel; de Zobor, a' Nyitrai Hertzeg az ő Vitézeivel viaskodván ellenek, sokáig akadályoztatta öket az általmenetelben, ámbár sokat elejtettek azokból nyilaikkal a' Magyarok. Hanem osztán tsak ugyan elunták a' sokát; 's negyed napon megfutamlottak; 's életek' megtartása végett Nyitra Városába rekeszkedtek nagy félelemmel, mind halálra, mind fogságra nem kevesen jutván közzülök a' Magyar Üzök által, Zobor is, az ő Hertzegjek, midőn futva ellenek akarna hartzolni, Kadosa' lántsája által a' földre lökettetett 's megfogattatván, örizet alá vettetett. Más nap a' Hadnak fegyveres sokaságával erösen kezdék Nyitra Városát a' Magyar Vezérek vitatni, tsak hamar győzedelmesen be is mentek abba, az ellentállókat mind leöldösvén. Akkor haragjokból Zobort,

Digitized by Google

azon Tartomány' Hertzegét, egy igen magas hegyre vezetvén, felakasztották: a' honnét is azon hegy attól a' naptól fogva Zoborhegyének neveztetik. Ez okból féltek ő tőlök azon Tartománynak minden Emberei; 's minden Nemesek a' magok fijait zálogba adták nékiek; és annak a' földnek minden Nemzèttségei meghódoltak, egész a' Vág vizéig. Azoknak Várait tehát elfoglalták, mellyeknek neveik mind e' mostanig ezek: Sempte; Galgótz; Trentsén; Bolondótz; Bán. Ezen Várakba őrizőket rendelvén, elmentek egész a' Morva vizéig; 's megerösítvén a' Véghelyi Ellenzőket, Magyar Ország' határait Boronáig, és Sárvárig kirendelték. E' szép diadalommal visszatértek Árpád Fejedelemhez, 's annak a' földnek minden hitetleneit vaslántzokra kötözve magokkal vezették. Midőn Zoárd, Kadosa, és Aba, minden Rabjaikkal együtt, Árpád Fejedelemhez egészségesen elérkeztek; nagy öröm lett a' Fejedelem' Udvarában. A' ki is azonban, a' maga Fő Embereinek kérésére, és tanátsára az említett Hitetleneknek előbb megesketvén őket a' hivségre, földeket adott különbkülönbféle helyeken; nehogy talán valaha elpártolván, 's hazájokba visszatérvén, ártanának azon Hiveinek, kik a' Nyitrai részeket laknák. Ugyan azon örömben Árpád Fejedelem Abát Nyitra, és egyéb Várak Urává tette, és tulajdon földet adott néki a' Zsitva mellett egészen a' Tursoki erdőig.

Szalán Hertzeg meg értvén a' Magyaroknak illy hatalmas, és vitéz tetteiket, nagyon félt, nehogy valaha, megharagudván, kivernék őtet Országából: azért tanátskozván Embereivel, Követeket küldött a' Görög Tsászárhoz, és a' Bolgárok Hertzegéhez; hogy adnának néki segitséget a' Magyarok' Fejedelme ellen. A' Görög Tsászár tehát, és a' Bolgár Hertzeg nagy Hadat

Digitized by Google

küldöttek Szalán Hertzegnek; kik midön hozzája, arra a' helyre, melly Tételnek mondatik elérkeztek; nagy öröm lett a' Hertzeg' Udvarában. Másod nap pedig Szalán Hertzeg, és az ő Fő Emberei tanátsot tartván, Követeket küldöttek Árpád Fejedelemhez, mondván: Hogy az ő földjöket hagyná-el; és a' maga születése földére, 's honjába menne viszsza. A' mit Árpád Fejedelem, 's az ő Fő Emberei nehéz szívvel vévén, ugyan azon Követek által Szalán Hertzegnek viszont e'képpen parantsoltak: Ama földet, melly a' Tiaza, és Duna között fekszik, és a' Duna vizét, a' melly Ratisbonától le mégyen Görög Országba, a' mi pénzünkön tőle megvettük akkor idöben, mikor még újak voltunk, és azoknak árrában küldöttünk néki tizenkét fejér lovat, 's egyebeket: ő pediglen, megditsérvén földjének jóságát, küldött egy kötetet az Alpári homokok' füveiből, 's két palatzkotskát a' Duna vizéből. Azért parantsoljuk a' Ti Uratoknak, Szalán Hertzegnek: hogy elhagyván a' mi földünket, sebes futással lóduljon a' Bolgárok' földére; a' honnan az én Ős Atyámnak, Attila Királynak holtta után az ő Ős Atyja ide szállott. Ha pediglen ezt nem tselekedendi, tudja meg azt: hogy mi majdan fegyverrel fogunk végezni ő Kegyelmével. A' Követek ezt hallván, 's engedelmet vévén, Szalán Hertzeghez szomorú ábrázattal sietének. Árpád Fejedelem pedig, és az ő Fő Emberei, a' Zagyva vizétől az egész Haddal kijövén tábort jártak a' Tetétlen hegy mellett éppen a' Tiszáig, azután a' Tisza partján menvén, elérkeztek az Alpári homokig.

Szalán Hertzeg, Embereinek biztatásából, neki dühödött szivvel kijövén Tételből, a' Görögöknek, és Bolgároknak segítségével Árpád Fejedelem ellen kezdett lovagolni. Midön mind

Digitized by Google

a' két Had, közel egymáshoz éjjeltek: úgy lecselkedtek egész éjjel, hogy a' felnyergeltt lovakat kézen tartván, émetten töltenék az éjtszakát. Hajnalodván, mind a' két rész magát a' hartzra készítette. Árpád Fejedelem felfegyverkezve elrendelvén Hadiseregét, 's könyhullatva imádván az Urat, vastagítá Vitézeit, mondván: „Oh Szittyaiak! Kiket a' Bolgárok' kevélysége Hungváráról Hungároknak nevezett, el ne felejtsétek a' Görögöktől való félelem miatt fegyvereiteket, 's el ne veszejtsétek jó hireteket, neveteket: azért serényen, és erösen hartzoljunk a' Görögök, és Bolgárok ellen, a' kik hasonlók az Aszszonyokhoz: tehát tsak ugy féljünk a' Görögök' sokaságától, mint az Aszszonyok' sokaságától." Ezt hallván az ő Vitézei, nagyon felbuzdultak, 's mindjárt a' Tas' fija, Lehel, megfuván a' tábori kürtöt, és a' Bogát' fija, Bults, felemelvén a' Zászlót, a' Görögök ellen menni kezdének; 's öszvekeveredvén mind a' két Ellenség' serege, erösen vivódtak egymással. Mikor pedig Árpád az egész Haddal viadalra kelt vala; igen sokan fosztattak meg életektől a' Görögök, és Bolgárok közzül. Szalán Hertzeg látván, hogy az övéi fogynak a' hartzon, elszaladott, és Nándorfejérvárba szökellett. A' Görögök is és a' Bolgárok elrémülvén, az utat is, a' mellyen jöttek volt, elfelejtették, 's eszevesztekben a' Tiszának futottak, 's majd tsak nem mindnyájan bele vesztek, igen kevesen maradván, a' kik Bölts Leo Tsászárnak hirt vihettek a' szörnyű veszedelemről. Innét azon hely, hol a' Görögök a' Tiszába haltak, attól a' naptól fogva mind e' mostanig Görög Révnek hivattatik.

Árpád Fejedelem, és az ő Vitézei ezen diadalom utánn Körtvéltóhoz szállottak, 's ottan a' Gyümöltsényi erdő mellett megmaradtak har-

Digitized by Google

mintz négy napig. Itten a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei elrendelték az Országnak minden szokásbeli Törvényeit, és igazságait; hogy: mikeppen szolgálnának a' Fejedelem, 's az ő Fő Embereinek; miképpen tennének itéletet akármelly elkövetetett gonosz tselekedetről. Ugyan ottan ajándékozott a' Fejedelem az ő Nemesseinek is, a' kik vele jöttek, különbkülönbféle helyeket, ezeknek minden Lakosaival együtt. Azt a' helyet pedig, a' hol mind ezek rendelődtek, a' Magyarok a' magok szavajárásaként: Szernek nevezték: minthogy ottan veyödött szerbe az Országnak egész dolga. A' melly helyet a' Fejedelem a' Tiszától fogva a' Botvavizéig, és a' Körtvéltótól fogva az Alpári homokig, Undnak, az Ete' Atyjának ajándékozta. Ugyan azon Ete némelly idök elteltte utánn öszvegyüjtvén a' Tótok' sokaságát, az Alpári Vár, és a' Béldi kelő között földből egy igen erös Várat épittetett, mellyet a' Tótok a' magok nyelve szerént Tsernigrádnak (Csongrád) neveztek; az az: Feketevárnak.

Árpád osztán, és az ő Fő Emberei onnan, minekutánna a' Népet meghódoltatták, Tételig jöttek; innét ismét a' Szalánkemeni révig: 's ezen táborozással az egész Tisza, és Duna közi Népet magok igája, 's hatalma alá hajtották. Azutánn a' Bodrogi részekre szállván, tábort jártak a' Vajas pataka mellett: itten Tasnak, és a' maga Anyjáról való Bátyjának Kulponnak, a' Botond Atyjának, nagy földet, minden Lakosaival együtt, adott a' Fejedelem; 's tanátskozván az ő Fő Embereivel, azt végezték: hogy Hadat küldjenek, Szalán Hertzeg miatt, a' Dunán túl, Bolgár Fejérvár ellen: a' melly Hadnak Fejedelmeivé, és Vezéreivé rendeltettek: Lehel, a' Tas fija; Bults, a' Bogát fija; és Botond, a' Kulpon' fija. Ezek a' Fejedelem engedelmével el-

Digitized by Google

lovagolván, általköltöztek a' Dunán minden akadály nélkül azon a' helyen, hol a' Dunába szakad a' Szávavize; 's egyenesen a' mondott Város ellen tartottak. Akkor a' Bolgárok' Hertzege, a' ki vér szerént való Rokona volt Szalán Hertzegnek, a' Görögök' segítségével elö állott. Másod nap pedig mind a' két sereg a' Duna partján rendbe szedte magát: Lehel azonnal felemelvén az ö maga tzímeres Zászlóját; Bults pedig megfuvatván a' tábori trombitákat, a' hartzra indulának, 's összve tsapván a' két Ellenséges Sereg, 's erösen viaskodván egymással, igen sokan lekontzoltattak a' Görögök, és Bolgárok közzül; némellyek pedig elfogattattak. Ezt látván a' Bolgár Hertzeg, Bolgár, vagy Nándorfejérvárba szaladott. Akkor a' diadalmas Lehel, Bults, és Botond táborba szállának a' Duna mellett, egy kevessé alább a' mezön; 's az elfogott Bolgár, és Görög rabokat elöhozatták, 's azokat vasraveretvén, Magyar Országba küldötték. Másod nap a' Bolgár Hertzeg elküldé az ö Követjeit különbkülönbféle ajándékokkal Lehel, Bults, és Botond Vezérekhez, kérvén öket, hogy kedvelnék, 's fogadnákel a' békességet: Ö Szalán Hertzegnek, a' maga Anyjáról való Bátyjának pártját nem fogná; hanem Árpádnak, a' Magyar Ország' Fejedelmének meghódolván, híven szolgálna, és az esztendönként való adót is megfizetné. Azok ráálván a' békességre és a' Hertzeg' tulajdon fijait Zálogba vévén, a' Bolgár Országi sok marhákkal elköltöztek, s' egészlen a' Vazil Kapujáig mentek, 's beszaguldottak a' Rátz földre, és azt meghódoltatták, elfogván annak Hertzegét, és sokáig vason tartván. Innét egész a' tengerig elhatottak, 's annak a' Hazának minden Nemzetjeit Árpádnak, a' Magyarok' Fejedelmének Uraságа alá hódították, kit erőhatalommal, kit szép szóval, 's békes-

Digitized by Google

séges barátsággal; igy Spalata Városát elfoglalták: 's egész Horvát Országot meghódoltatták; és a' Nemesek' fijait zálogba elszedvén, Magyar Országba Árpád Fejedelemhez viszszatértek. A' kiknek hadaikat, és minden hatalmas tselekedeteiket ha e' jelen való Irásomból binni nem akarjátok, hiddjetek a' Tréfáskiáltozók' daljainak, és a' Parasztok' hívságos regéjinek: kik a' Magyarok' hatalmas, és vitéz tetteiket, 's hadaikat e' mainapiglan sem felejtik-el. Némellyek azt is mondják; hogy azok egész Konstántzinápolyig mentek; és hogy Botond a' Konstántzinápolyi aranyos kaput a' maga bárdjával be vágta légyen. Bults, Lehel, és Botond, innét eltávozván, 's amaz erdön, melly Peturgoznak mondatik általkelvén, tábort jártak a' Kalapa vize mellett; és általmenvén ezen a' folyón, a' Száva vizéig jöttek; ezen általköltözvén, Zágráb várát megvették; azutánn Posga, és Valkó várát. Innét osztán a' Görög révnél a' Dunán általjövén, Arpád Fejedelem' Udvarába megérkeztek. Erre nagy öröm, és vendégség lett a' Fejedelmi Udvarban; 's minden nap vigan lakoznak vala a' Magyarok, különbkülönbféle Nemzetekkel együtt. Hallván ezt a' szomszéd Nemzetek, szinte tódultak Árpád Fejedelemhez, 's tiszta, és igaz hittel meghódolván, nagy gondal, és szorgalmatossággal szolgáltak nékie; és jó Magyar Hazafiakká lettek.

Árpád Fejedelem osztán kiköltözvén azokról a' részekről, a' hol most Bodrogvára vagyon, felment a' Duna mellett a' Nagy Szigetig, 's ottan táborba szállott az ő Magyar Vitézeivel: bémenvén pedig a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei a' Szigetbe, és szemre vévén annak termékenységét, 's bővségét, és a' Duna vizétől való megerősödését, kimondhatatlanképpen megszerették azon helyet; 's azt végezték: hogy az a' Sziget

Fe-

Digitized by Google

Fejedelem' Szigete lenne, mindenik Fő Embernek különös Udvarházával, és Majorjával. Árpád Fejedelem tehát legottan Mesterembereket fogadván, szép jeles Fejedelmi Házakat tsináltatott, és a' hoszszas ideig való járásban megfáradott lovait mind oda bévezettetvén, ott legeltette. Lovászszainak rendelt egy némelly igen értelmes Tsepelnevű Kun Embert Mesterül; a' kinek nevéről azon Sziget mainapig Tsepelnek neveztetik. Árpád Fejedelem, és az ő Fő Emberei megmaradtak ottan, Szolgájikkal, és Szolgálójikkal együtt, békességesen, és hatalmasan Sz. György havától fogva Mindszent haváig; köz tanátsból osztán azt végezték: hogy Feleségeiket ott hagyván, általkelnének a' Dunán, 's Pannonia' földét meghódoltatván, a' Karinthiabéliek ellen hadakoznának; ezutánn pedig Lombardiára rohannának. De, minekelőtte ez meg lenne, küldenének fegyveres Sereget Glád Hertzeg ellen, a' kinek Uradalma a' Maros vizétől a' Horomi Várig terjede; 's ennek Nemzettségéből származott amaz Oktum, a' kit Csanád megölt vala. Ide rendeltt Vezérek voltak Zoárd Kadosa, és Bojta: a' kik ellovagolván, általköltöztek a' Tiszán Renesnánál Dorosma- és lementek a' Tsesztreg vize mellett, és semmi Ellenkezőre se találták. Mert féltek tőlők azon földnek minden Lakosai. A' Béga' részeire érkezvén, ottan két hétig megmaradtak, 's annak a' Tájnak minden Lakosait, a' Marostól fogva a' Temes vizéig, meghódoltatták, zálogba elszedvén azoknak fijait. Azutánn elindítván a' Hadat, tábort jártak a' fövényes Kelő mellett. Mikor által akarnának a' Temes vizén menni; kijött eleikbe Glád, azon Tartomány' Fejedelme a' Lovagoknak, és Gyalogoknak nagy Hadával, 's a' Kunok', Bolgárok', és Oláhok' segitségével. Más nap, minthogy a' Temes vize közben volna, sem-

Digitized by Google

miképpen egymáshoz nem férhetvén a' két Sereg', Zoárd megparantsolá a' maga ötstsének Kadosának: hogy a' Hadisereg' fele részével menne le alább, és, ha valami módon általkelhetne, vivna meg az Ellenséggel. Kadosa azonnal a' Bátyja' parantsolatjára a' Hadnak felével ellovagolván, sebes nyargalással alá futtatott, és szerentsésére könnyü általkelést kapott: akkor a' Hadi trombita harsogására Zoárd' serege is a' vizet által usztatván, keményen kezdének viaskodni a' Magyar Vitézek, 's ugy hullottak előttök az ő Ellenségeik, mint aratáskor a' buza kévék. Elesett két Kun Vezér is, és három Oláh Kenéz. Glád, a' Fő Vezér, maga ugyan elfutott; de az ő egész Hada oda veszett a' Magyar fegyver által. Zoárd, Kadosa, és Bojta, illy ditső diadalom utánn, Bolgár Ország' részeire szállottak, 's tábort jártak a' Pántsova vize mellett. Glád Hertzeg pedig a' Magyaroktól való féltében a' Kövi Várba vonta magát; ezen Várat kezdették tehát harmad napra ostromlani a' Magyarok. Erre még nagyobb félelembe esvén a' szegény Hertzeg, kiküldött Követjei által békességért könyörgött, és a' Várat, különbkülönbféle ajándékokkal, önként feladta nékiek. Ezt követte Orsova Várának megvétele: a' hol egy hónapig maradtak a' Győzedelmesek; és Bojtát a' Hadnak harmad részével, 's a' Lakosoknak zálogba vetetett fijaikkal, Árpád Fejedelemhez botsátották, a' végett intézett Követekkel együtt, hogy adna nékik engedelmet Görög Országba menni, hogy egész Macedoniát a' Dunától fogva a' fekete tengerig meghódoltatnák. Mert a' Magyaroknak az esze abban az időben más egyebet semmit sem ohajtott, hanem tsak, hogy földeket foglaljon, Nemzettségeket hódoltasson, és a' hadi fáratságos munkából éljen. Mert a' Magyarok az idétt, mint a' Nadály, ugy

Digitized by Google

örvendettek az Emberi vérnek kiontásán; és, ha igy nem tselekedtek volna; Maradékaiknak nem hagytak volna ennyi sok jó földeket. Bojta tehát, és amazoknak Követjei elérkezvén Árpád Fejedelemhez, elbeszéllették a' véghez vitt dolgokat: ezeket a' Fejedelem szép ditséretekkel méltóztatván, Zoárdnak, és Kadosának megengedte, hogy Görög Országra szabadon menjenek, 's foglalják el magoknak. Bojtának pedig, az ő hiv szolgájának a' Tisza mellett a' Torkos nevű nagy földet adta örökségül.

Zoárd tehát, és Kadosa a' Fejedelemtől nyertt engedelemmel, nehány napok' elteltte utánn, felemelvén tzimeres Zászlójikat, egész Hadastól általköltöztek a' Dunán, és Berents Várát megvették; azutánn Szardika Várára omlottak. Ezt meghallván a' Bolgár, és Macedon Polgárok felette nagyon féltek e' Magyar Hadászoktól. Azért sok ajándékokkal követeket küldvén hozzájok, nékiek meghódoltak, 's oda zálogolták fijaikat. Zoárd tehát, és Kadosa őket, mint tulajdon Népeiket, békességben hagyván, a' Vazil kapuján túl kezdének lovagolni, 's azonnal megvették Filepvárát; azutánn azt az egész földet Durazzó Városától fogva a' Rátz határig. Zoárd osztán ezen földön magának Feleséget vett: az a' Nép pedig, a' melly mostan Soba Magyarnak mondatik, az ő Fő Vezérjének, Zoárdnak, holtta utánn Görög Országban megmaradott. Azért is mondatott a' Görögök Nyelve' szerént, S o b a, az az: bolond Népnek; mert Ura meghalván, nem kivánkozott viszszatérni a' maga Hazájába.

Árpád Fejedelem, 's az ő minden Fő Emberei, köz tanátstsal, 's egyező értelemmel kijövén a' Szigetből, tábort jártak Soroksáron túl a' Rákos patakáig; 's látván, hogy minden felől bátorságosan volnának, és ellenek senki sem állhat-

Digitized by Google

na: általköltöztek a' Dunán; 's azt a' Kelőt, a' hol által szállottak, Magyar Kelőnek nevezték, azért, hogy ama' hét Fő Személyek, kik hét Magyaroknak mondattak, ottan keltek által a' Dunán. Az általkelés utánn pedig tábort jártak a' Duna mellett a' felső hév vizekig. Ezt meghallván a' Pannonia földén lakozó Romaiak, futással tartották-meg életeket. Árpád Fejedelem tehát, és az ő Fő Emberei mindnyájan, a' Magyarság' minden Vitézeivel együtt, másodnap bementek Attila Király' Városába, 's látván a' Királyi Palotákat, némellyeket ugyan egész fundamentomig lerontva, némellyeket épen maradva, felette tsudálák mind azon köépületeket, kimondhatatlankeppen örülvén azonn, hogy minden had nélkül elfoglalni érdemlették Attila Király Városát, a' kinek Nemzettségéből származott vala Árpád Fejedelem. Annakokáért nagy vígan lakozának, egymás mellett ülvén, minden nap Attila Király' Palotájában, 's mindenféle öszvezengedező Musikákkal: a' hárfáknak és sipoknak édesdeden gyönyörködtető szép hangjával, 's ama Tréfásoknak minden nyájas énekeivel mulattatták magokat. Az ételek, és italok a' Fejedelemnek, 's a' Fő Embereknek, arany; a' Vitézeknek pedig, és a' Köz Népnek, ezüst edényekben adattak-fel; az Isten az ő kezekre juttatván a' körül fekvő Országoknak minden javait: gazdagon, és nagy gyönyörűséggel vendégeskedtek, minden hozzájok jött Külföldi Vendégeikkel együtt. Árpád Fejedelem a' nála mulatozó Jövevényeknek földeket, és szép örökségeket is ada: a' mit meghallván a' Külföldiek, sokan gyültek ő hozzája, 's örömest maradtak vele. Vígasság'okáért pedig Árpád Fejedelem, és az övéi husz napig maradtak Attila Király' Városában. A' Magyar Vitézek azonban paripákon a' Fejedelem' színe előtt majd

Digitized by Google

minden nap paissal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulatságot tettek vala. A' többi Ifjak ismét, pogány szokás szerént, kézivekkel, és nyilakkal játszodoztak: a' honnét Árpád Fejedelemnek igen nagy kedve lett, 's minden Vitézeinek különbkülönbféle ajándékokat mind aranyban, mind ezüstben, egyéb örökségekkel együtt ajándékozott. Agyan ottan Kadónak, a' Tsörsz' Atyjának, ada földet az Attila, vagy is Buda Városától fogva Százhalomig, és Diódig; Fijának is egy Várat, a' maga Népe' őrizetére: a' melly Várat Tsörsz a' maga tulajdon nevéről neveztetni parantsolta; 's ez mainapig se méne feledékenységbe.

Árpád Fejedelem a' huszon eggyedik napon, tanátskozása utánn, kiment Attila, vagy Buda Városából, hogy meghódoltatná magának Pannónia földjét egészen a' Dráva vizéig; és első napon táborba szállott a' Duna mellett Százhalomfelé. A' tett rendelés szerént küldött a' Fejedelem a' maga Hadából egy részt a' Duna mentében Baranyavár felé Ethének, az Edü Atyjának, és Bojtának vezérlése alatt: a' kiknek a' Fejedelem az ő igen hív szolgálatjokért nem keveset ajándékozott: Edünek ada a' Duna' mentében földet, meg nem számláltt Néppel; a' mellyet meghódoltatván ott egy Várat épittetett, Szektsőnek nevezvén azt, mivel ottan magának Széket, és állandó lakást rendelt. Bojtának is hasonlóképpen nagy földet adott a' Sárvize mellett, számtalan Néppel, és az mind e' mostaniglan Bojtának neveztetik. Második részével a' Hadnak elküldetett Uszób, a' Szalók' Atyja; Eösével, Beszprém Városa felé, hogy hódoltatná meg annak a' földnek minden Lakosait, egész Vasvárig. Uszób tehát annak a' Hadnak Fejedelme, és Vezére, elbutsuzván a' Fejedelemtől, 's felemelvén Zászló-

Digitized by Google

ját, kiindult, és tábort járt a' Pákozdi hegy mellett. Innét ellovagolván, Pejtó Várába szállottak, és ott maradtak harmad napig; negyed napra osztán elérkeztek éppen Beszprem Várához. Itt Uszób, és Eöse a' Romai Vitézek ellen, a' kik Beszprem Várát örízik vala, elrendelvén a' Hadat, keményen kezdének viaskodni; és tartott közöttök a' viadal egy egész hétig. A' másik héten, szerdán Uszób, és Eöse igen sok Romai Vitézeket elemésztettek karddal, és nyilakkal: a' többiek féltekben futásnak eredvén, Beszprem Várát oda hagyták, és, hogy életeket megmenthessék, a' Németek földére kutallottak, mind addig keményen üzvén őket a' Magyarok: a' kik azon folyó vizet, melly Pannóniának, és Német Országnak határán vagyon, azért, hogy a' Romaiak azonn lopva usztak által, Lopontsnak nevezték. Uszób, és Eöse, a' Várkon' Atyja, megtérvén onnét, megvették Vasvárt, és a' Lakosok' fijait zálogba elszedték. A' honnan ellovagolván, a' Balaton mellett Tihanig hatottak; 's meghódoltatván azon Táji Nemzeteket, tizennegyed napra Beszprem Várába bementek. Uszób, és Eöse itten tanátsot tartván, Követeket küldöttek különbkülönbféle ajándékokkal, és a' Lakosoknak zálogba vetetett fijaikkal, Árpád Fejedelemhez, hogy hirűl vinnék: miképpen adott Isten nékik győzedelmet; és ide hagyván Beszprém Várát, hogyan futottak el ő elöttök a' Romaiak, 's titkon által uszták a' Loponts vizét. Az elküldött Követek a' Torbágyi erdőben találták a' Fejedelmet sétálgatva, 's ötet különbkülönbféleképpen köszöntötték Uszób, és Eöse' részéről, 's a' Lakosoknak zálogba vetett fijaikat néki bémutatták. Árpád Fejedelem ezt hallván, szokása felett' vígabban lett, 's Attila, vagy Budavárába visszatérvén, nagy vendégséget ütött, és az örven-

Digitized by Google

detes hirhozó Követeknek gazdag ajándékokat osztogatott.

Árpád Fejedelem osztán, 's az ő Fő Emberei, Hadiseregjeknek harmad részével Budavárából kikelvén, tábort jártak a' Sóskut mezőn. Innen ismét ellovagolván, a' Bódogtói hegyig érkeztek: itt a' Fejedelem ada Elődnek, a' Szabolts Atyjának, a' napkeleti részről egy nagy erdőt, a' melly most a' Németeknek ottan elhányt, és hagyott paizsairól Vértesnek hivattatik; 's ezen erdő tövében a' Fertő mellett épittete Csák, a' Szabolts Unokája, hoszszas idő utánn egy Várat. Árpád tovább nyomulván az ő Vitézeivel, a' Szent Márton' hegye mellett táboroztak, 's a' Szabári kutból ittak mind ők, mind az ő barmaik. Felmenvén a' hegyre, 's Pannónia' földének szépségét meglátván, vátig örvendeztek; 's tsak hamar ellepték egész a' Rábáig, és Rábtzáig, meghódítván a' Tót, és Pannon Nemzeteket, 's Tartományaikat elfoglalván nem kevés rablással, és pusztítással. De még a' Karinthiai Tótok' határait is gyakor hétsapásokkal, és szaguldásokkal felduláták, sokakat a' Lakosok közzül leszegdeltek, erős Váraikat felforgatták, 's elfoglalták Tartományaikat; és Maradékjok mainapiglan hatalmasan, és békességesen birja. Ezeket kilentz száz egyedikben letsepülvén, berohantak Friolon által, a' Lombardiai Marchiára, és ottan Pádua Városát öldöklésekkel, égetésekkel, karddal, és nagy ragadományokkal kegyetlenül elpusztították Lehel, Bults, és Botond Vezérek alatt. Lombárdiába berontván, sok gonosznak mentek vala végére: az ellenek öszvesereglett Lombardoknak temérdek sokaságát emésztették-el sebes nyilaikkal, 's igen sok Püspököt, és Grófot fosztottak-meg ez élettől. Lutuárd is, a' Vercellei Anyaszentegyháznak nevezetes Püspöke, az ifjab-

Digitized by Google

bik Károly Tsászárnak hajdan igen barátságos Barátja, és hív Titkostanátsosa, ezt hallván, maga javaival, és hasonlíthatatlan drága kintseivel midön minden szorgalmatossággal igyekezné elkerülni azoknak vérszopó kegyetlenségét, véletlenül rájok bökkene; 's általok elfogattatván, tüstént megölettetett, 's elragadtattak megbetsülhetetlen kintsei.

Uszób is, és Eöse, egészségesen, szerentsésen, és nagy győzedelemmel tértek viszsza Árpád Fejedelemhez. Illyképpen boldógíttatván, és e' földön meggyökeresedvén a' Magyarok, tulajdonaikba botsátotta Vitézeit a' Fejedelem Maga, és Fő Emberei, vadászatnak okáért az erdőbe tértek a' Duna mellett, 's tiz nap utánn onnét Attila Városába érkezvén, lementek a' Tsepel Szigetbe, a' hol voltak a' Fejedelem Aszszony, és több Fő Aszszonyságok. Ugyan azon esztendőben Árpád Fejedelem az ő Fijának, Zoltánnak, születésével megörvendeztetett, 's nagy öröm lett a' Magyarok köztt is: a' Fejedelem, és az ő Fő Emberei, vigságos lakodalmakat tartottak sok napokig, 's Ifjaik szép mulattságos játékokat tettek előttök.

Árpád Fejedelem ezek utánn, és az ő Fő Emberei, köz tanátsból Hadat küldöttek a' Bihari Hertzeg Mén-Marót ellen Uszób, és velek Hadivezérek alatt: a' kik kimenvén a' Szigetből, a' homokon lovagoltak, és a' Tisza vizén a' Béldi révnél altalköltöztek, 's a' Korogy viz mellett tábort jártak. A' Székelyek, Attila' Hunyjainak Maradékai, hallván Uszób hirét, mindnyájan békességesen eleibe mentek, 's fijaikat önként zálogba adták nékie, különbkülönbféle ajándékokkal; és Uszób Hada előtt hartzolni a' seregben Mén Marót ellen készek voltak. Ezeknek fijai elküldetvén a' Fejedelemnek, magok első rendet

Digitized by Google

tartván, a' Magyarokkal együtt Mén-Marót ellen kezdének lovagolni, 's a' Körös vizét általusztatván, a' Tseres hegynél, a' Tekerő pataka mellett szállottak táborba. Mén-Marót megértvén ezt; hogy Árpád Fejedelemnek leghiresebb Hősei, Uszób, és Velek, elöttök járván a' Székelyek, nagy erővel jönnének ellene, megijedett, 's ellenek menni nem bátorkodott, tudván: hogy Árpád, és az ő Vitézei erősek lévén a' hadban, Pannoniából a' Romaiakat kikergették; a' Karinthiai Tótok' határait felrablották; 's minden Ellenségeik az ő szinek előtt elfutottak légyen. Mén-Marót tehát Bihar Várában hagyván Vitézeinek sokaságát, Feleségével, 's Leányával eloroszkodott, 's az Igfoni barlangba vette volt magát. Uszób, és Velek, egész Hadastól, vígan nyomultak Bihar Vára ellen, 's tábort jártak, a' Jókszas pataka mellett. Harmad napon pedig elrendelvén a' Sereget, a' Vár ellen omlottak: de a' Várbeli Vitézek is igyekeztek ellentállani. Azonban a' Székelyek, és Magyarok sokat lenyilaztak közzülök: Uszób, és Velek számszerijjakkal száz huszon öt Katonát ejtettek el. Uszób' Vitézei közzül pedig, a' tizenkét nap tartott viadalban husz Magyar, és tizen öt Székely ölettetett-meg. A' tizenharmadik napon midőn a' Magyarok, és Székelyek a' Várnak árkait betöltvén, lajtorjákat támogatnának a' Kőfalakhoz; látván Mén Marót' Vitézei ezen Magyar bátorságot, megrettentek, 's felnyitván a' Várat, könyörögve mezétláb mentek Uszób, és Velek eleibe. Ezek őrizet alá vetvén őket, Bihar Várába belovagoltak, 's ottan sok javakat találtak volt. Mén Marót hallván ezt az elszaladott Hirmondóktól, ő is féltében Követeket küldé Uszóbhoz, és Velekhez, kérvén őket; hogy hajolván a' békességre, engednék az ő Követeit Árpád Fejedelemhez menni a' on hirrel;

Digitized by Google

hogy Mén Marót, a' ki előbb Árpád Fejedelemnek, tulajdon Követei által, Bolgár szívvel kevélyen parantsolván egy maroknyi földet sem akart adni, mostan meggyőzettetvén, és földhöz verettetvén, ugyan azon Követjei által Országát egészen Árpád Fejedelemnek, az ő Fijának pedig, Zoltánnak; a' maga Leányát adni kész akarattal volna. Uszób, es Velek ezen ő ajánlását megditsérvén annak Követjeivel magok Követjeiket is elküldötték Árpád Fejedelemhez. Ezek együtt Tsepel Szigetébe elérkezvén, a' Fejedelmet megköszöntötték; más nap pedig az ő Követjei Mén-Marót' izenetét, 's nékik adott parantsolatját bemutatták. Árpád Fejedelem a' maga Fő Embereivel tanátsot tartván, Mén-Marót' izenetét kedvesen vette, 's megdjtsérte: és annak Leányát maga fijának feleségül, minthogy őket egy idősöknek hallotta, a' nékí igért Országgal együtt, elfogadta. Uszób, és Velek Vezérekhez tehát elküldvén Követjeit, megparantsolta; hogy megtartván a' menyegzőt, Mén-Marót' Leányát az ő Fijának, Zoltánnak, feleségül vennék; a' Lakosoknak zálogba szedett fijaikat magokkal elhoznák; Bihar Várát pedig adnák által Mén-Marót Hertzegnek.

Ezeknek a' Fejedelem' akaratja szerént lett végzése után, Uszób, és Velek a' Menyaszszonnyal, és a' Lakosoknak zálogba szedett fijaival ÁrpádFejedelemhez viszsza tértek nagy tisztességgel, és örömmel. A' Fejedelem az ő Jobbágyaival eleikbe kimenvén, a' Fejedelmi Menyaszszonyt Méltóságához képest tisztelettel fogadták, 's a' Fejedelmi Házba bevezették, 's ujolag nagy lakodalmat ütöttek; 's majd minden nap a' körülfekvő Országoknak különbkülönbféle Ezrivel, a' Menyegzői vendégség szerént vigadoztak. Az Ifjak pedig játszodoztak a' Fejedelem', és a' Fő Em-

Digitized by Google

berek' szine előtt. Ugyan ezen öröm köztt Árpád Fejedelem elfogadta az ö Fő Embereinek, 's Magyar Vitézeinek hódolását, és Fiját, Zoltánt a' Fejedelmi Felségre nagy tisztességgel felemeltette. Uszóbnak is ekkor adta Beszprem Várát, minden hozzá tartozandójival együtt: Veleket pedig Zaránd' Uráva tette vala: igy a' többi Nemeseknek is Helységeket, és tisztes Hivatalokat ajándékozott: a' kik által olly ditső diadalmakat aratott; olly fényes Birodalmat allított magának, és Maradékainak: olly jó, és gyönyörű Hazát szerzett a' Magyar Nemzetnek, 's adózójává tette mind a' Napkeleti, mind a' Napnyugoti Romai Birodalmat. Illy Felséges Érdemekkel ragyogva végezte életét Árpád, a' Magyar Hazának édes Atyja, Urunk' születésének kilentz száz hetedik 907. E.
esztendejében; 's eltemettetett Fejedelmi tisztelettel Buda Városába kőárkon aláfolyó egy kis pataknak forrásánál: hol is a' Magyaroknak a' Keresztény Hitre lett megtérések utánn a' Boldogságos Szűz Máriának tisztelete alatt egy Szentegyház épittetett, a' melly Fejéregyháznak hivattatik.

Méltó itten feljegyezni Porfirogenita utánn ezen Ország' Szerző Nagy Fejedelemnek Nemzettségét, ugymint:

Árpád.

Leuntika. Tarkatz. Jelek. Jutotzás. Zoltán.

Tebel. Ezelek. Falitzim. Takson.

Termatz. Fáles. Tázes. Gejza.

Vajk-István.

Digitized by Google

Zoltán következett tehát a' Fejedelmi Méltóságba, a' ki fejér szinü, puha, és sárga haju, édes beszédü, de egy kevéssé selypes; testállásában középszerü, jó Hadivezér, erös, és bátorszivü, Polgáraihoz kegyelmes: azért is minden Fö Emberek, és Magyar Vitézek tsudálatosan szerették ötet. Köz tanátstsal, 's egyező akarattal a' Fő Emberek a' Fejedelem alatt némelly Igazgatókat rendeltek az Országnak, a' kik a' szokásbéli Törvények' szabása szerént az egymással Ellenkezöknek pöreit, és versengéseit leszállítanák: másokat ismét Had' Vezéreivé rendeltek, a' kikkel az idegen Országokat félelemben tartanák, 's adóztatnák; 's név szerént ezek voltak azok: Lehel, 's ama' vérszopó Bults, és Botond; mind a' hárman igen hadakozó Emberek, 's erösszivüek: a' kiknek semmi más gondjok nem vala, hanem tsak Nemzeteket a' magok Urának meghódoltatni, 's feldulni mások' Országait. Hadaikkal azonnal keresztül rontottak ezek Német Országon, és Lotharingián, 's azon föld' Lakosait szörnyen elijesztették, sok ezeret közzülök leöldöstek, és minden javaikat elszedvén, ugy tértek vissza Magyar Országba Zoltán Fejedelemhez.

Konrád Tsászár' uralkodásakor az említett nevezetes Fő Hadivezérek ismét elküldettvén Zoltán Fejedelem által, berohantak Német Ország' részeibe, és azoknak sok javait elragadozták. Végtére a' Bajorok, és egyéb Németek illetlen gonosz ravaszságával Lehel, és Bults megfogattattak, és az In folyó vize mellett felakasztatván, megölettettek. Botond pedig, és a' többi Magyar Vitézek látván, hogy Ellenségeiknek ravasz álnokságával körülvétetvén, megszoríttattak; bátran, 's emberül megállottak, 's el nem szakadtak egymástól, hanem egyik rész a' másikát segítvén, mint a' megsebesíttetett Oroszlá-

Digitized by Google

nyok, fogtsikorgatva a' Fegyverések' közepére rohantak, 's levagdalták Ellenségeiket nagy vérontással. Szerentsés tehát a' Magyaroknak az illyetén közbevetett szerentsétlensége: mert a' sok veszedelmek' tapasztalásából még bátrabbak, 's képesebbek, és a' szüntelen való hadi viaskodásokból mind erőre, mind hatalomra nézve jelesebbekké lévén, kilentz száz tizen hetedikben egész Baváriát, Frankoniát, Lotharingiát, Szakszóniát tüzzel vassal megemésztették: Ercharge-nust, és Bertoldot, azoknak Vezéreit lenyakasztták, osztán bérontván Frantzia Országba, azt fegyverrel megtörték, 's felprédálták: a' honnan midőn győzedelmesen viszszatérnének, a' Szászok őket meglesvén, nagy vérontást tettek közöttök; az onnan megszabadultak pedig haza jöttek. Zoltán, és az ő Fő Emberei még inkább megháborodtak Lehel, és Bults' 's a' többi Magyar Vitézek halálokon, 's annál nagyobb Ellenségeikké lettek a' Németeknek: Zoltán Fejedelem tehát az ő Vitézeivel öszveesküdtek ellenek; hogy az ő általok tett boszut, akármi módon lehetne, boszúval viszszafizetni el ne mulatnák, Urunk' megtestesülésének kilentz száz harmintz 931. E.
egyedik esztendeje azonban megörvendeztette Zoltán Fejedelmet egy Férjfiú magzattal, a' kit ő Taksonnak nevezett: ennek szép, és nagy szemei valának, puha, és fekete hajszálai, 's üstöke, mint az Oroszlánnak.

Zoltán tehát az ő Vitézeinek viszszatérések utánn Magyar Ország' határait ki szabta volt: a' Görögök felől a' Vazil kapujáig, és a' Rátz földig; a' Dalmaták felől a' tengerig, hol Spalata Városa vagyon; a' Németek felől Guncil hidjáig, 's engedelmet adott az Oroszoknak, kik Álmos Fejedelemmel, az ő Nagy Atyjával, e' földre jöttek vala, hogy azon a' tájon egy Várat épitse-

Digitized by Google

nek, a' melly Vidéken a' Mosonyi Fertön túl nem kevés Beszszusokat is helyheztetett az ö Országának oltalmazása végett, ne hogy idövel a' Németek a' nékiek tett boszszuságért Magyar Ország' határait feldulva pusztítanák; a' Tsehek felöl pedig a' Morva vizéig vetette a' határt, olly kötés alatt, hogy azoknak Hertzege esztendönkent adót fizetne Magyar Ország' Fejedelmének; ugyan e' szerént a' Lengyelek felöl a' Tátra hegyéig, a' mint ez elött is kitsinálta vala az Ország' határát Bors, a' Böngér fija. Zoltán Fejedelem, és az ö Vitézei igy meggyökeresedvén ezen áldott Hazában, Feleséget vön a' maga Fijának, Taksonnak, a' Kunok' földéröl, 's még éltében bévette Fö Embereinek esküvését azon Fija' részére, és azt Fejedelemmé, 's Uralkodóvá tette egész Magyar
917 E. Országon; 's ezután, ugymint kilentz száz negyven hetedik esztendeje után Urunk' születésének három esztendövel kiköltözött e' mulandó világból.

Takson hasonló vitézséggel viselte Fejedelmi Páltzáját, 's Német, Frantzia, és Olasz Országot több izben megnyomorította Vitézeivel. Ekkor Ottónak, a' Németek' Királyjának Ellenségei utálatos latorsággal az ö megölésére igyekeztek: a' kik is, minthogy a' magok tehetségével semmi roszszat nem tselekedhettek volna nékie, a' Magyarok segedelmét kivánták; mert tudták azt, hogy a' Magyarok a' megszokott hadi dolgokban gyözhetetlenek volnának; és hogy az Isten ö általok a' maga haragjának ostorát sok Országokra kieresztette légyen. Azért az ö Követeiket ama' hadakozó Férjfiuhoz, Takson Fejedelemhez küldötték, és, sok aranyot adván nékie, kérték, hogy a' Magyar Vitézekkel ütne rá az említett Otto Királyra. Takson Fejedelem tehát, már ugy is, mint édes Atyja, Zoltán, a' harag-

Digitized by Google

tól felinditttatván, hogy Lehel, és Bults' halálaért boszut állana, azoknak kérésére, 's pénzére annál nagyobb tüzzel küldötte Hadát azon Otto Német Fejedelem ellen, Botond, Szabolts, és Urkund Vezérek alatt, kik is ujra Baváriat, Sváb, Szász, és Turingia Országokat fegyverrel rablották, pusztitották; és az egész Frantzia Országot kegyetlenül nyomorgatván, 's az Istennek Szentegyházaiba berohanván, azokat szörnyüképpen fosztogatták. Onnét a' Szenoni meredeken, és az Alimini Népeken keresztül fegyverrel utat nyitottak magoknak kilentz száz negyven nyol- 948. E.
tzadikban. Igy meggyözvén azokat az igen hadakozó, és a' helyek természeti állása szerént nagyon bátorságos Nemzeteket, a' Szenoni hegyeken általkeltek, és Szeguza Városát megvették. Taurinát azutánn, amaz igen gazdag Várost ostrommal kezekre terítették: meglátván pedig Lombárdiának sik Tartományját, ama' minden jókkal biró, és felesleg is bövelkedö Olasz Országot egy sebes futással majd egészen elrablották. Botond, és Urkund mind azon Nemzetek' meggyözte utánn, Haza felé térnek. Otto azonban, a' Németek' Királyja, lest vetett a' Rajna vize mellett kilentz száz ötven ötödik esztendö- 955. E.
ben, 's Országának minden erejével reájok rohanván, sokakat megölt közzülök: Botond pedig, és Urkund, az ö Hadiseregeikkel inkább akarván a' hartzban meghalni, mintsem már a' magoknak tulajdonitott diadalmat elveszteni, megátalkodva nyomják Ellenségeiket, 's azon ütközetben egy némelly nagy Vezért, és igen nevezetes Férjfiat megöltek, 's a' többieket nagyon, és sulyosan megsebesitvén, futva szalasztják, ragadományait felprédálják, ugy jönnek viszsza Hazájokba nagy gyözedelemmel. Haza érvén, Botond azonnal halálos betegségbe esett,

Digitized by Google

's meghalálozott; holt Teste közel a' Verőtze patakához temettetett vala.

Takson, valamint az Ellenségnek rettentésére volt, ugy a' Magyar Hazának minden jussait tellyes éltében hatalmasan, 's békességesen birta. Azért sok Külföldiek különbkülönbféle Nemzetekből tódulva jöttek hozzája: nevezetesen a' Bolgárföldről Billa, és Botsu, nagy Nemes Urak, számtalan Izmaeliekkel, a' kiknek a' Fejedelem Magyar Ország' sok Helységeiben földeket ajándékozott; 's azon fellül ama Várat, melly Pestnek hivattatik örökösen nékiek adta. Billa pedig, és az ő Öttse, Botsu, a' kinek Nemzettségéből származik az Ethey, tartott tanátskozássok szerént a' magokkal hozott Népből két részt az említett Várnak szolgálatjára adtak, a' harmadik részt pedig a' magok maradékainak hagyták. Ugyan azon Tartományból jöve akkor egy igen tekintetes Hetény nevü Vitéz, kinek is a' Fejedelem földeket, és egyéb birtokokat ajándékozott. Takson Fejedelem pedig nemze egy Gejza nevü fiat, Magyar Ország' ötödik Fejedelmét: Ennek idejében a' Beszszusok' földéről jöve egy Hertzegi vérből származott Vitéz, kinek neve volt Tomizoba, az Urkund Atyja, kitől származik a' Tomay Nemzettség; annak Takson Fejedelem ada lakó földet a' Remey részeken a' Tiszáig, a' hol most az Obádi rév vagyon: ez a' Tomizoba elélt egész Szent István Királynak a' Takson' Unokájának idejéig. Mikor pedig Boldog Istvan Király az életnek Igéjét hirdetné, 's a' Magyarokat Keresztelné; akkor Tomizoba hivságos lévén a' Hitben, nem akart Kereszténnyé lenni; hanem Feleségével Vinurossal, az Obádi rév mellett eltemetkezett, nehogy megkeresztelkedvén, a' Kristussal élnének örökké. De Urkund, az ő Fija, Kereszténnyé lévén, él a' Kristussal mind örökké.

Illy

Digitized by Google

Illy emlékezetes történettel végzi a' Magyar Királyi Jegyész ezen nevezetes Historiáját, mellyből merő egyenes szivüség, 's igaz lelküség tündöklik ki. Hogy tehát Álmos' Nemzettségét Attilától származottnak lenni itten több izben bizonyítja: tsudálni lehet azokat, a' kik ezt tsak szinlésnek lenni állítják. Ugy mondják ezek, hogy ennek hirlelésével tsak a' Nemzetek' nagyobb rettentésére igyekeztek légyen a' Magyarok. Igen is; de a' valóságos dolognak hirlelésével. Ugyan is mi szükség lett volna egyébként Attilát emlegetni? Mertha jól vizsgálóra veszszük ezen Magyarokat, majd annyi Attilát találunk közöttök, a' mennyi Hadivezéreket. Sőt nagyobbakat tettek ezek, mint az. Mivel ezek egész Német, és Frantzia Országokon keresztül rontván, a' nagy tengerig Spanyol Ország' határába, 's innét viszsza a' Pirenei hegyek mellett az Alpeseken által Olasz Országra rohantak, 's ezen tértek viszsza diadalmas fegyvereikkel. Illyent Attila nem tselekedett. De megmutatta Álmos' Nemzettsége Attilától való származását azzal is; minthogy annak Kardját örökségül birná. Végre megtzáfolhatatlan a' Magyar Nemzetnek ezeránt az egész Világ hallattára tett mindenhai bizonyítása.

V. Szakasz.

Az elő adott Magyar Történet' Irójának megvitatásáról.

Nevének elhallgatásával tsak *Belae Regis Notarius:* az az: Béla Király' Jegyészszének nevezvén magát ezen első Történetirónk, a' Tudósokat ellenkező vélekedésekbe hozta maga eránt: hogy hányodik Béla Király' Jegyészsze volt? De, hogy ezen Méltóságos Kancellári Hivatalt első

Digitized by Google

Béla Király alatt viselte légyen; már azzal is oda mutat, hogy őtet külömbözetlen nevezi, és tsak Ez előtt volt Királyokról tészen emlékezetet. Ezt tartják Petrovits Jósef, jeles Törvénytudó, és Katona István, az Ország' Történetirója; de ugy, hogy amaz azt sem ellenzi, ha valaki második Béla' Jegyészszének állítja: emez pedig tsak azt nem engedi meg, hogy tizen harmadik századbéli Iró volna ezen nevezetes Jegyészünk. Cornides Daniel ezen első Történetirókról egész Könyvet irván, azt vitatja: hogy azt sem az Első, sem a' Negyedik, hanem a' Második, vagy harmadik Béla Király' Jegyészszének kelljen tartani. Ha tehát azon okokat, mellyek Első Béla Király' ideje ellen ezen Irónk eránt előhord e' Tudós Cornides, nyilván megtzáfoljuk: hogy e' Jegyész első Béla Király' Jegyészsze volt légyen, semmit se lehet kételkedni. Lássuk tehát azon okokat.

1. *Almus*, ugymond a' Jegyész 3-dik Fejezetben, az az: *Szent*; mert az ő Nemzettségéből sok Szent Királyok, és Hertzegek valának születendők.„Bizonyos pedig, hogy a' kik Szent István, és első Béla Király között Királykodtak, Péter, Aba, és András, kegyetlen, vérszopó, és ragadozó Királyok voltak; 's az utolsó a' Pogányok babonaságainak is kelletinél többet engedett; Öttsének is I. Belának tüzes Ellensége volt: ha tehát a' mi névtelen Irónk I. Béla Király' idejében élt, nem látom; miként említhetett Magyar Sz. Királyokat, és Hertzegeket."

2. A' mi Könyvszerzönk a' 11. 24. 27. és 57-ik Fejezetben ugy emlékezik Sz. István Királyról, mintha már a' Szentek' Lajstromába lett volna iktattva. De azt kiki tudja: hogy I. Istvánt a' Romai Pápa Sz. László kérésére irta légyen a' Szentek' számába. Mivel pedig Sz. László még I. Béla, Salamon, és I. Gejza Királyok utánn jutott a' Ma-

Digitized by Google

gyar Királyságra: bizonyos az, hogy a' mi névtelen Irónk éppen nem volt I. Béla Király' Jegyészsze."

3. Osztán azt sem kell elhallgatni; hogy ezen Iró Magyar Országot azon Deák Könyvében mindenkor igy írja: *Hungaria*. Észrevette pedig Timon Samu, a' ki mind látta, mind nagy szorgalmatossággal általvisgálta Királyainknak régi Leveleit; hogy II. István előtt igy iratott: *Ungaria*. Elsőben is, ugymond Timon in Imag. Hung. novae Cap. 1. pag. 4. ezen szóhoz: *Ungaria*; II. István Király adta a' H betűt: a' kit osztán követtek a' többi Királyok. A' honnét ismét következik; hogy e' mi Könyvirónk más Béla Királynak, a' ki II. István utánn Királykodott, nem pedig I. Béla Királynak, Jegyészsze vala.

4. Tovább: leginkább erősíti a' mi állításunkat ezen szó *Torneamentum*; mellyel a' 46-dik Fejezetben él a' névtelen Iró, mondván: „ cum clypeis, et lanceis maximum torneamentum faciebant. (az az, paizsokkal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulattságot tesznek vala) Bizonyitják pedig a' régi Irók; hogy azon Deák szó: *Torneamentum*; csak a' tizenkettődik század' közepén keletkezett a' Deákoknál. Előhozzák ezen szót különösen Freysingeni Ottó, és Radevicus, Fridrik Tsászár' Történeteiben.

5. Végre minden kételkedést elhárit a' névtelen Irónak 43-dik Fejezete, mellyben emlékezik a' Peturgozi erdőről. Előadják tudniillik a' mi Honi Kronikáinak, és Dandalus András; hogy Kálmán, Magyar Ország' Királyja erős Hadat küldött az Illyrikomi részekre, 's az által Péter, Dalmátzia' Királyja a' Pétergozdi hegyeken elejtetett, 's megölettetett légyen. Erről pedig Réza Simon az ő Kronikájában, mellyet Kun László Királynak ajánlott vala, igy szól: „ Ez (Kálmán Király) be-

Digitized by Google

küldvén Hadiseregét Dalmátziába, elemésztette Péter Királyt, ki a' Magyaroknak a' Gozd hegyeken eleikbe menvén, az említett hegyeken meggyözettetett, 's megölettetett. A' honnét azon hegyek mainapig Peturgozdiának neveztetnek magyarul." Ha tehát azon erdös hegyek Kálmánnak a' Péter Királyon vett győzedelméről nyerték a' Peturgozdia nevet: szükségképpen következtetödik; hogy a' névtelen Iró ezen Peturgoz névvel élvén, más Bélának, a' ki Királyaink' rendében Kálmánnál utóbbi vala; 's nem I. Bélának idejében élt légyen.

6. Közönségesen bizonyos az, hogy I. Béla, Adalbertus nevet viselt, 's állandóan ezen névvel neveződött a' Királyi Levelekben. Bizonyára Radó, Nádor Ispány' Levelében, mellyel 1057-ik esztendöben a' Sz. Demeter Klastromát Maurus, Pétsi Püspök' hatalma alá adta, nyilván olvastatnak ezek „ András, buzgóságos Királynak, 's az ö Ötstsének, győzhetetlen Adalbertus Hertzegnek engedelmével — Ismét: „ Kértem az én Uraimnak is, András Ditsösséges Királynak, és Adalbertus Jóságos Hertzegnek kegyelmét. — András Király pedig Radó, Nádor Ispánnak ezen Levelét megerösítvén igy: „ Én pedig András Király, és az én Kedves Ötsém, Adalbertus Hertzeg — Előadja ezen levelet egészen Schmitth Miklós az Egri Püspökökről irtt Könyvében; 's jól jegyzi meg, hogy I. Béla I. András Testvérje, más Királyi Levelekben is Adalbertus névvel neveződik. — Azért a' mi névtelen Irónk, ha első Béla' Jegyészsze lett volna, Adalbertus Király', nem Béla Király' Jegyészszének irta volna magát.

7. Továbbá: a' mi névtelen Irónknál a' 15-ik Fejezetben e' következö szók olvastatnak: „ De András Király azt a' földet feltserélte mert szerete azokon a' részeken lakni az ö Felesége, azért,

Digitized by Google

mivelhogy közelebb volna születése földéhez; mert az Oroszok' Hertzegének Leánya vala — Itt a' mi Irónk ugy emlékezik I. András' Feleségéről, mint régen megholtról, mondván: mert az Oroszok' Hertzegének Leánya volt. De, Saffnaburgi Lambert' bizonysága szerént, ez még I. Béla Király' halála utánn is sokáig élt: azért ezen Királlyal egyidőbeli nem volt a' mi névtelen Irónk. Hogy itt elhalgassam; hogy nem lett volna néki szükséges, tudósitani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? ki az ő Felesége? ha I. András, és Ennek Ötstse I. Béla alatt élt volna. Mert, hogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni.

8. A' mi Jegyészünk hogy I. Bélánál sokkal utóbbi légyen: azt a' Magister-Mester-titulusból, mellyel magát nevezi, legerősebben megmutatjuk. Mert ezen tisztes Nevezet legeslegelőször III. Béla Király' Leveleiben jön elö: ez elött pedig semmi régiebb Irásokban fel nem találtatik. Világos tehát, hogy I. Béla Király' Jegyészsze nem lehetett a' mi névtelen Irónk.

Ezeket itéletesen megvisgálván a' tanulttságos, és jól okoskodó Ember, azonnal látja azoknak erötelenségét, 's tsudálja; hogy Cornides Dánielt, a' ki Hazánk' dolgainak előadásával első Tudósaink között érdemlett helyet magának, arra birhatták ezek, hogy Anonymusunkat tagadná I. Béla Király' Jegyészszének lenni: holott Ennek, mint első Magyar Történetirónak régiségét legjelesebben szembe tünteti. Rostáljuk meg tehát rendiben az ő okvetéseit.

I. Az ő első Okvetésének sikeretlensége tsak az ő hatodik okvetéséből is kitetszik: a' hol Radó Nádor Ispány' Levelében ugy adódik elö I. András, mint buzgóságos Király. Hogy 'a' pogány Magyarok' első zúdulásának ellene nem szegezte

Digitized by Google

magát: azt nem roszlelkűségének, hanem tehetetlenségének kell tulajdonítani. Lám' mihelyt megkoronáztatásával a' Fő Hatalomra kapott, azonnal az Istenhez téritette a' pogánykodó Magyarokat, ugy hogy innét Katholikus névvel tzimereztetnék. Béla ötstsével lett egyenetlenségei is a' Hizelkedők' gonoszsága szülte, a' kik annak ő ellene való törekedése eránt elhitették volt ötet: és igy, a' mit az ellen tselekedett; azt maga oltalmára intézte. Ezt tehát Péterrel, és Ábával egybe szürni nem lehet. De még azokat sem lehet minden jóságtól megfosztani: mert, hogy az Istenhez nem kevés buzgósággal voltanak, azt eléggé kilátni onnét, hogy mindenike az ő tőle épittetett Szentegyházba temettetett vala. Azutánn: azt maga is megesméri a' Tudós Cornides, hogy Anonymusunk az ő Béla Királyjának, a' kinek Jegyészsze volt, halála utánn irta ezen Históriáját: azért helytelenül határozza az emlitett Királyokra az ő okoskodását. Már pedig I. Bélának emlékezetes buzgó uralkodása Magyarjaiból a' pogány hajlandóságot annyira ki irtotta, hogy osztán állandók maradtak azok a' Keresztény Hitben. Ezen jó lelkű Király' Fijaiban is, Gejzában, Lászlóban, és Lámpertban látta a' Hitnek szent erkölcseit az Anonymus: azért méltán emlékezhetett a' Magyar Szent Királyokról, és Hertzegekről. Az Apostoloktól eredett szokás szerént pedig, a' kik a' Kereszténeket Szenteknek nevezték volt, még inkább emlékezhetett azon formán Álmos Királyi Maradékairól; a' kik mind eddig szakadás nélkül megtartották a' Katholika Hitet.

II. Tudva vagyon az a' Kereszténeknél, hogy a' Martirok, és egyéb különös szentségű Emberek mindenkor tisztelettel méltóztatódtak az Anyaszentegyházban: 's ennek első idejében a' Püspök, és az ő buzgó Népe mindjárt azon Reli-

Digitized by Google

gyiói tiszteletre méltónak esmérte azt, a' kit az ő szentül viselt élete, 's ezzel érdemlett tsudatételei a' Mennyei örömben lenni nyilván bizonyították. Szent István' idejében pedig kilentz száz 995. E.
kilentzven harmadik esztendőben kezdődött a' Szentek Méltósága azon tiszteletre a' Romai Szent Szék által, a' mellynél vagyon az első Hatalom az Anyaszentegyházban, nyilvánságos szent szertartással kihirdettetni, midőn Szent Událrikot tizenötödik János Pápa több Püspökök, 's Papok, és Diaconusok' tisztelkedésével a' Szentek' számába iktatta volt. Mindazáltal ezzel meg nem szünt az; hogy azokat, a' kik Szentség' illatjával multak ki e' világból, Szenteknek neveznék: igy nevezödött tehát mindjárt Szent István is: igy nevezte ötet Sz. László Király is a' Veszprimi Püspökségnek adott Levelében esztendővel előbb, mint canonizáltatott Az. Anonymus is tehát, hogy ötet Szentnek nevezte, onnét éppen nem lehet következtetni, hogy I. Béla Király' Jegyészsze nem lehetett.

III. Ezen okvetést semmisitik már Sz. Istvánnak több Királyi Levelei, ki is a' Pétsi Püspökség' szerzéséről adattot igy kezdi: „ *In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae Unitatis Stephanus Hungariae Rex. — Datum X. Kalendas Septembris. Indictione VII. Anno Domini millesimo nono. Pio Stephano Regnante anno. Actum in Civitate Jauriana.* A' Veszprimiről: „ *In nomine Sanctae, et individuae Trinitatis, Amen. Stephanus Dei gratia Hungarorum Rex. — Datum in Soly, apud Capellam Beati Stephani Proto-Martyris anno ab Incarnatione Domini millesimo nono.* Adjuk ide még Sz. István' Leveleiből azt, mellynek kezdetét maga is elő adja Cornides az említett *Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii*

Digitized by Google

nevezetű Könyvében; ugyan azért annál tsudálatosabb ezen ő vitatása: igy vagyon pedig azon Bakonybéli Apáturság fundáló Levelének kezdete ő nála is p. 168. „ *Universorum Christi fidelium sane intendat discretio, quod dum in terra Hungariae Christianae religionis per Dei gratiam nava pullularet professio etc.*" Hasonlóképpen iratik azon szó I. Gejza Király levelében, mellyet a' Garan melléki Sz. Benedek Apáturságának adott, mondván: „ *In nomine Sanctae Trinitatis, et individuae unitatis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Ego Magnus, qui et Geysa, supremus Hungarorum Dux, postea vero Gratia Dei Rex consecratus, Belae Regis Filius* —" Ugyan Ennek Testvérje, Sz. László Király a' Veszprimi Püspökségnek 1082-e adott Levelét igy kezdi: „ *Ladislaus Dei Gratia Hungarorum Rex, Belae Regis filius, omnibus Christo devotis, quicunque sunt, et erunt in sempiternum, salutem in Filio Dei gloriosam.* -- Igy végződik: „ *Nos igitur ob reverentiam omnipotentis Dei, et Beati Michaelis huic scripto nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabiani Vice-Cancellarii nostri fidelis, post Incarnationem Domini nostri Jesu Christi Millesimo octuagesimo secundo.* --" Ezekből igen nyilvánságos: melly nagyon elbódult légyen Cornides, azt állítván Timon Sámu utánn, hogy II. István Király adta ezen szóhoz: *Ungaria*, a' H betűt, 's irta legelőször: *Hungaria*: holott már Sz. István Király' Leveleiben olvassuk ezt, a' mint maga Cornides is elő adja. Olvassuk Gejza, és Sz. László Királynál is: Ennek pedig Unokája lévén II. István, hogy tehát ez irta volna először ezen szót: *Hungaria*; igen képtelenül mondatik. Ezen képtelenségből azt következtetni; hogy

Digitized by Google

a' mi Jegyészünk II. István Király utánn uralkodott Béla' Jegyésze vala, nem pedig I. Béla Királyé: még nagyobb képtelenség.

IV. Ezen okvetését maga megtzáfolja a' Tudós Cornides ezen névtelen Irónk' oltalmára irtt Könyvének 309-ik lapján: a' hol nyilván megmutatja; hogy a' Magyaroktól tanulták mások is a' bajvivási mulattságot; 's ugy tartja, hogy ezen Deák neve is: Torneamentum, ezen Magyar szóból tsináltatott: Torna. Ugyan is Theophylactus Simocatta lib. 2. C. 15. említi; hogy az Avar-Magyarok' szova lett volna az; a' kik ezen szót: Torna, ugy vették, mint artzal fordulni, Theophanes szerént. Mi pedig tudjuk, hogy nem tsak Torna Város, és Vármegye; hanem a' Torna vize, 's e' mellett lévő Helység is mainapig fenntartja ezen Magyar szót: és ettől eredt szovunk: Tornátz, melly jelenti a' szobák előtt való térséget, hol leginkább szoktak forgolódni az Emberek, mint a' Bajvivók a' fegyveres játékban.

V. Béla Király' Jegyésze a' Peturgozi erdőről emlékezvén, még inkább megerősit bennünket abban; hogy I. Béla Király' Jegyésze volt: mivel az ottan történt győzedelméről Kálmán Királynak éppen nem emlékezik. Mert, hogy erről megemlékezett volna, ha utóbb irta volna ezen Históriáját, azt tsak onnét is láthatni: hogy a' Vértes erdőről, mellyet Elődnek adott vala Árpád, tévén emlékezetet, mindjárt kijelenti; hogy azon erdő a' Németeknek ottan elhányt vérteikről hivattatnék Vértesnek. Bizonyára itt sem hallgatta volna el; ha onnan származott volna a' Peturga' nevezet, mivel ottan Péter Dalmata Királyt elejtették a' Magyarok. Hanem hogy innét azon előbbi nevezetét Petergazdia névre vették a' Magyarok: azt már igen hihetőleg adja elő Kéza Simon. Sőt szólván Árpád alatt lett elfogla-

Digitized by Google

lásáról egész Horvát Országnak, ennek Sz. László Király által ujolag lett elfoglaltatásáról szükségképpen tett volna említést e' mi Királyi Jegyészünk, ha ezen történet utánn irta volna az ő Históriáját. Ezt tehát hogy annakelőtte irta: nyilván kitetszik; 's ebből is megbizonyosodik; hogy I. Béla Király' Jegyészsze volt.

VI. Már oda fenn a' harmadik okvetésre elöhozott Királyi Levelekben láthatni: hogy mindGejza, mind László Király magát Béla Király Fiának nevezi; sőt Ez, ugymint Sz. László még az ő Országos Végzeményjében is Béla Király Fijának neveztetik. Tehát nem igaz, hogy I. Béla állandóan *Adalbertus* névvel nevezödött légyen a' Királyi Levelekben: sőt az elöhozotton kívül egyet se tudott nevezni Cornides. Ama névvel pedig nem csak Fijai, hanem az Országis mindenkor ditsöitette, ugy hogy, mikor már több Bélák jelesítették kimult Királyaink számát, mindjárt I. Béla Királyt értették a' Hazafiak, ha csak tsupán nevezödnék is Béla Király: azért minden hozzáadás nélkül szokták ötet nevezni. Elég bizonyságunk ebben az Arany Végzemény, mellynek huszon harmadik Tzikkelye szerént rendeltetik: hogy uj pénz Béla Király' pénze szerént verettessék. Kiki tudta mindjárt, hogy I. Béláról vagyon itten szó; ámbár utánna immár kettő Királykodott azon névvel; 's III Béla vala éppen az Atyja II. András Királynak, kinek Királyi Nevével erősödik azon Arany Végzemény. Azért a' többi környülállásokat ide értvén, ezen Királyi Jegyészt még inkább I. Béla Király' Jegyészszének kell esmérnünk.

VII. Ezen mondás: „ az Orosz Hertzeg' Leánya vala; szoros értelemben annyit tészen: Az Orosz Hertzegtől született. Azért nem lehet ebből azt következtetni; hogy az ezt mondónak idejében, nem élt már azon szülemény,

Digitized by Google

Annál inkább nem lehet azt ugy venni, ha Leányról vagyon a' szó. Mert közönségesen igy szoktunk szóllani: Andrásnak két, három- vagy sok Leánya volt; de már egy sints. Az ezt halló nem érti mindjárt arra; hogy azok megholtak; hanem kérdezi, hová lettek? Az a' felelet: mind férjhez mentek. E' szerént szólván a' mi Jegyészünk is, nem lehet az ő szavait arra tsafarni, hogy azok által a' Királyné halálát jelentené. Azzal pedig éppen hallgatni kellett volna az Ellenkezőnek: hogy nem lett volna szükséges a' mi Királyi Jegyészünknek, tudósítani Polgártársait: ki volt I. András' Atyja? Ki az ő Feleségéé? ha I. András, és Enneḳ ötstsé I. Béla alatt élt volna. Merthogy ezt nem tudták volna a' Magyar Hazafiak, azt el nem lehet hinni." Ezen mondásnak helytelenségét kiki láthatja. Ugyan is a' Historikusnak elsö jegyét teszi a' töle iratott dolgokkal való egyidöbélisége. A' régi történeteket Iró is azzal teszi hitelessé az ő Históriáját, hogy azt azon időbéli öszintes Historikusok szerént adja elő.

VIII. Valamint kezdetét, ugy végezetét is Sz. László Király' Levelének, mellyet ada a' Veszprimi Püspökségnek, előadtuk a' harmadik szám alatt: holott nyilván megvagyon a' *Magister* szó; mondván: „ Nostrum regale Sigillum fecimus apponi per manus Magistri Fabíani Vice-Cancellarii nostri fidelis--" Tehát nyilvánságosan ellenkezik az igazzal ezen mondás: „ E' *Magister* tiszetes nevezet legeslegelőször III. Béla Király Leveleiben jön elő: ez előtt pedig semmi régiebb Irásokban fel nem találtatik." Ezen tsufos botlásán e' Tudós Férjfiúnak annál inkább lehet tsudálkozni; minthogy több izben említi ezen Levelét Szent László Királynak. Mivel pedig ezen Királyi Levélnek szerkezete másokban is igen egyez a' mi Jegyészünkével, világosan kinyilvánodik: hogy ezen Szent Király' Atyjának I. Béla Királynak Je-

Digitized by Google

gyésze volt Az, Osztán ezen Királyi Jegyész említvén azon Kunokat, kik az első Magyarokkal Álmos Fejedelem alatt ide jöttenek, egy szót se tészen azon Kunokról, kiket Sz. László Király meggyőzvén, 's a' Keresztény Katholika Hitre térítvén, a' Tisza mellett letelepített: ezt pedig azon alkalmatossággal el nem hallgatta volna, a' bizonyos; ha Szent Lászlónak ezen ditsö tette utánn irta volna az ő Históriáját. Bolgár, vagy Nandor Fejérvárról is többször szólván, el nem mulasztotta volna említeni a' Magyaroknak a' Görögökön vett ama' nevezetes győzedelmét, a' mellyben Gejza, és László Hertzegek főképpen jeleskedtek volt azon Várnak megvételével. Tehát ezen jeles hadi tételek előtt irta meg azon Magyar történeteket mint I. Béla Királynak néhai Jegyészsze. Hogy pedig ez alatt viselte azon fényes Hivatalt: eléggé meghatározza, mondván: „Néhai boldog emlékezetű ditsösséges Béla, Magyar Ország' Királyjának Jegyészsze." Mert a' bizonyos; hogy egyik Bélának se lehet ezen nevezetet: *Ditsösséges*; olly arányosan tulajdonítani, mint I. Bélának, a' ki három esztendei Országlása alatt az előbbeni zavarodásban megromlott Hazát Fejedelmi okosságával olly ditsösségre hozta, hogy abban a' szomszéd Birodalmak között egyik se tenne ki rajta.

Királyi Jegyészünk' megvitatása utánn ide illőnek állitom, hogy szójegyeinkről néhány észrevételeimet előterjeszszem, annál inkább, minthogy azokkal helyén élni, minden Nemzetnél a' Jegyészek' kötelessége. A' szójegyek a' betűk lévén, nyilvánságos az, hogy azokkal ugy kell jegyeznünk a' szókat, hogy ezeknek érthető-

Digitized by Google

sége semmit se szenvedjen. Ugy látszik, hogy a' Magyarok a' magok betüjiket semmit se vonásosították: mivel a' Deák betükkel is sok ideig majd minden vonás nélkül éltek volt, a' mint látjuk a' régi Magyar Irásokban. Most pedig már igen is sokra szaporodtak azon betüvonások, ugy hogy ott is megjelennek azok, a' hol éppen nem szükségesek. A' Magyarok' Históriájában ugyan én is ezennel hatalmazott szokást követtem, a' többek utánn még azt is hoszszu hangra vonásosítván, a' mit mindenkor röviden szoktam mondani, a' velem egy Tartománybéliekkel együtt: de most valamint szóllok; ugy irok. A' bizonyos, hogy annál könnyebben megy az irás, és nyomtatás, és annál szebb, mennél kevesebb vonásokkal vagyon. Tehát az okosság parantsolja, hogy a' mennyire lehet, eltávoztassuk azokat; és tsak azon szótagokban használni, mellyeket az egész Magyarság hoszszan hangoztat; mint: Kéz. Láb. Lódul. Többekben is ellenkeznek magok közt a' Magyar Irók. Igy egyik Rész a' C' betüt szükségesnek; a' másik szükségtelennek állítja a' Magyar Irásban, azon hangnak ejtésére magyarosabbnak tartván Tz, vagy Ts-vel élni. Ha magában megeszméljük; ugy tapasztaljuk, hogy mind egy. Mert akár igy irom én: Czák. Czomb. Akár igy: Tzák. Tzomb; azon egy hangon olvasom. Szinte ugy ezeket: Csány. Csik; vagy Tsány, Tsik. Tudjuk azt is, hogy a' Deákok a' C' betüt kétféleképpen használják, ugymint a' maga hangján, és a' nálok nem lévő K' betü hangján: amugy az e, és i előtt; emigy pedig az a, o, u betük előtt, és a' szó végén. A' Magyaroknál ellenben minden magán hangzó betükkel megvagyon a' C'nek a' hangja: azért gondolták melléje a' segéd betüt, hogy el ne vétenék a' hangját a' Deákos Magyarok. De azt meg kell vallanunk, hogy e' végre

Digitized by Google

nem volt szükséges átaljában ezen betüt a' Z'vel megtársosítani; minthogy az a b cében szinte ugy kimondjuk azt, valamint a' Deák; söt Nyelvünkben jelentő szó. Az említett okra nézve tehát elég lett volna azt tsak azon magán hangzók előtt tselekedni, hol a' Deák elváltoztatja. Ugyan ezt böltsen igyézte Sz. István Király a' Magyar Nemzetnek Fő Mestere, a' kinek azon Királyi Levelében, ellyel a' Veszprimi Püspökséget fondálta, igy látjuk irva: *Marczalfö*. Abban pedig, mellyel a' Szentmártoni Klastromot adományosította, igy vagyon jegyezve: Ceba. Ez tudnillik egy Fő Méltóságnak; amaz egy Helységnek a' neve. A' Deákok a' T' betüt is kétféleképpen veszik, ugymint a' maga hangján, és a' C' hangján: p. o. Sentio. Titius; igy mondják ki: Sencio. Ticius. Ebben is követték öket a' Magyarok, de ugy; hogy a' C' helyett vévén, a' fennjelentett segéd betüvel nyilván megkülömböztessék. Igy találjuk ezt már Sz. László Királynak azon Levelében, mellyet a' Veszprimi Püspökségnek adott vala; a' hol ezeket olvassuk: „ *Jobbágy nomine Leurintz.* Ugyan ezt javallja az okosság is: a' C' pedig ez ellen társosítjuk a' Z-vel; minthogy ez semit se tesz a' mellett. Arról is meg kell itten emlékeznünk, hogy a' ch, cs, ts, a' Magyar irásban azon egy hangot tegyen: hanem az elsöt már ma tsak a' Familiák' neveiben szoktuk használni; ugymint Cháky, Forgách, Zichy; ugy a' másodikat is a' tulajdon nevekben megtartjuk; a' harmadikkal pedig közönségesen élni, jobbaljuk. Mert a' bizonyos, hogy ezen igéknek: Tanítsa, Téritse, az utólja; és ezen nevek: Tsak, Tser, egy hanguak. Amott pedig szükségesképpen ts-nek kell lenni; tehát emitt is azzal kell élnünk, hogy az egyezőség ellen ne vétsünk.

Digitized by Google

Ugyan e' végre visgáljuk Nyelvünk' természetetéként; mellyik Rész egyezöbb ezzel? Az e' a' ki igy ir: Leendö, Teendö? Vagy az, a' ki igy: Lejendö, Tejendö? A' Magyar Nyelvnek közönséges törvényje az, hogy a' jelentö módnak a' jelenvaló harmadik személlyétöl megy az Igének formáltatása; ugymint: szeret; szeretek; szereték; szerettem; szeretö; szeretendö. Némellyek pedig ezen törvénynek a' végbetü' feltserélésével felelnek meg; ugymint.: lesz; az sz' helyett v-t vesz fel az aligmulttban; t-t az egészen multtban; a' jelenvaló részesülöben ismét v-t; a' jövendöben ezt ismét kihagyván, szépség' okáért a' j-t veszi helyébe. Azért ezen Igének formálása igy megyen: levék; lettem; lévö; lejendö. Szinte igy az ehez hasonlóké. Mert az aligmulttban az sz' helyett v-t vesz fel, 's nem engedi magát igy formálódni: leék. Természetesen következik, hogy mindenütt kipótolja az elhagyott betüt. Tehát valamint senki se engedi ezt jonak: leék; ugy ezt sem lehet jová hagyni; leendö: hanem itt is ki kell pótolni az elhagyott betüt, igy: lejendö.

Tudósainknak ebben is vitájok vagyon: miként kelljen a' szenvedö, és némelly közép Igékben élni a' Parantsmódban, 's evvel egyezökben? Ha igy-e: szerettessék; vagy igy: szerettessen? Hogy amugy élt ezzel ama' bölts Esztergomi Érsek, Kardinál Pázmán Péter; és ama' Tudós Jesuita Pap, Káldi György; azt látni ezeknek megbetsülhetetlen Könyveikben. Söt az egész Keresztény Magyarság Sz. István Királytól fogva mind e' mainapig ezt gyakorolja az Ur' Imádságában, mondván: „Megszenteltessék a' Te Neved." Mindazáltal nem lehet azokat megvetni, 's fenyiteni, mint a' Magyar Nemzet' megbántójit, a' kik igy mondják, 's irják: szerettessen; szen-

Digitized by Google

teltessen; gondolkodjon; munkálkodjon. Mert ezt inkább ugy kell néznünk, mint Nyelvünknek bö tenyészőségét, hajlékonyságát, maga kedveltetését, és mindennémű versekre alkalmaztathatóságát. Ha a' Deák Nyelvben ditsérjük azt, hogy egy szót többféleképpen ejt: mért ne magasztaljuk ezért a' mi Nemzeti Nyelvünket? A' természet von arra bennünket, hogy, valamint földünk' jóságának 's termékenységének örülünk, ugy Nyelvünk' gyökerességén, szépségén, forgathatóságán még inkább örvendjünk; minthogy ez egyesít bennünket a' Nemzeti Ditsősségre. Vegyük e' mellett észre, hogy a' mi Nemzeti Nyelvünk mind a' Nevek' ejtegetésében, mind az Igék' hajtogatásában igen természetesen megtartja az ő utját. Tárgyunkhoz képest lássuk ezt az Igékre nézve. Egy formán megy ez mind a' tselekvő, mind a' szenvedő, 's közép Igékben, és gyönyörű származással. Dé, hogy hosszas ne legyek, tsak az ide valókat hozom elő, e' szerént:

Tselekvő. Parantsmód. Egyes: Szeress. szeressen. Többes, Szeressünk. Szeressetek. Szeressenek.

Szenvedő---- Szerettess. Szerettessen, vagy Szerettessék.

Többes. Szerettessünk. Szerettessetek. Szerettessenek.

Látjuk itt, hogy ebből, szeressen, származik ezen többes, szeressenek: ugy ezen többes, szerettessenek, származik ebből; szerettessen. Világos tehát az, hogy ezen utólsó helyet a' *szerettessék* tsak nagyobb vérmesség, és szépség' okáért tevődik; mint követője ennek: *szerettetik*. Ugyan azért szeressük, tiszteljük e' mi édes Hazánkat, nem tsak ennek áldott földe' lakásával, hanem annak

Digitized by Google

sak igaz egyességet szülö nyelvével is tökélletesen Hazafiaskodván; és igy minden egyenetlenséget eltávoztatván, ama' minden jóknak Adóját, a' Mennyei Atyát egyesült lélekkel ditsőitsük: a' mire, mint láttuk, Historiájának utóljan is gerjeszt bennünket Béla Királynak igaz Magyar lelkü Jegyésznse.

Második Rész.

A' Magyarok' Istenességéről; a' mit az Istenhez való kötelességének tellyesítésével kell kinekkinek megmutatni: Miként hibáztak ebben a' Magyarok a' többi Pogányokhoz képest? Miként tértek az Idvezítő Hitre? Miként szaporodtak közttök az Egyházi Szolgák? Mitsoda Ellenesseik támadtak a' Hitben? Melly tsudálatosan rendeltetett Apostoli Királyjok, a' kinek mind eddig a' Katholika Hitben állhatatos Követöji voltanak az ö Királyjaik? a' következö Szakaszok nyilván elö adják.

I. Szakasz.

A' Magyarok' Hitéről.

Az Embert az ö Alkotója nemesítvén okoskodó észszel, az ö megesmérésére, 's imádására képesítette: a' mi a' Hitnek, 's Religionak fundamentoma. De, hogy ebben egyenesen eljárjon az okos emberi ész, külsöképpen is kinyilatkoztatta magát nékie. Földi életét mivel táplálja gyönyörüségesen: azt néki eleibe adta, tsupán egy fának gyümöltsétöl eltiltván ötet, hogy annál tö-

Digitized by Google

kélletesebb légyen engedelmessége. Meg nem tartván az első Emberek ezen Isteni parantsolatot, tüstént elvesztették tökélletességjeket, a' nékiek előre jelentett büntetésül ezen halandóságra, 's nyomorúságos állapotra jutottak, mellyet mi Maradékaik mindnyájan érezzük. Igy az ő büntető igazságával is megesmértette magát az Emberekkel de ugy; hogy egyszersmind irgalmasságát is kimutatná, Idvezítőt igérvén, a' ki által megszabadulna az Ember az örök haláltól, 's örök élete lenne. Ez tehát azon Hit, melly közönséges volt az egész Emberi Nemzetben egész a' Babiloniai zavarodásig.

Ezen zavarodással a' Világ' teremtésének
1757 E. ezer hét száz ötven hetedik esztendejében több nyelvekre szakasztotta az Ur Isten az Emberi Nemzetet az ő kevélysége miatt; hogy igy megalázatván, az Isteni félelem annál inkább megtartaná azt az igazság' utján. De még szörnyebben kitsapott abból. Mert az ő nyelvek szerént eloszolván a' földön, 's ehez ragaszkodván, majd mindnyájan bálványozókká lettenek; 's egyedül Ábrahám' Maradékaiban maradt meg az igaz Isteni tisztelet, 's még ezeknek is gyakorta nagyobb része a' többi Nemzetek' példáját követte.

A' régi Magyaroknak, kik Hunyoknak neveztettek, ebbéli tévelyedését, Méte Tanjó alatt, igy adja elő Deguenes a' Sina Kronikákból: „ A' Taujók' Udvara többnyire az Inkán hegyén volt. Ide hivattatván öszve az egész Birodalomból minden esztendőnek első napján a' Tisztviselők, hogy a' Közönség' javára öszveségesen tanátskozzanak; tanátskozásaiknak Innepi áldozattal vetettek véget. Ugyan azok osztán ötödik hónapban Sumtsingba jöttek öszve; a' hol az égnek, 's földnek, és Őseik' hamvainak áldoztak volt. Tavaszszal ismét közönséges Gyülés tartatott, mellyben az

Digitized by Google

Emberek, és barmok vevődtek számba. A' Tanjó, valamint hatalommal, ugy Religióval is meg szokván elözni Alattvalóját, minden nap, Testörzöjitől körülvétetve, kiment a' térmezőre a' Nap' imádására: a' melly szokást estve is, mihelyt látszott a' hold, megtartotta vala. Hohánzi Tanjó alatt pedig, a' ki amaz utánn mintegy másfél száz esztendövel uralkodott, minden esztendőben pompás Innepi áldozatot tettek, ugy mondják a' Kinai Kronikák, az ég nagy lelkének." Ugy látszik, hogy e' szerént áldozott Álmos Fejedelem is Ungvárra lett érkezésekor az ő Magyarjaival azért való háladásul, hogy az Istentől nékik rendeltt ezen Hazába bejutottak. Eléggé megtetszik ezekből, hogy Isteni buzgóságok meg volt ugyan a' régi Magyaroknak is, de megveszteget-ve a' Pogány babonaságtól, ámbár nem annyira, mint az Egyiptomiaknál, Görögöknél, Romaiaknál, és egyebeknél, a' kik nagy esztelenséggel számtalan Isteneket imádtak. Nyilván látni ezekből, hogy az ész' világának gyámolítására szükséges a' külső kinyilatkoztatás az Embereknek, hogy az Isteni Tiszteletben tökélletesen megmaradjanak.

Ugyan e' végre a' Világ' kezdetétől fogva tett sok Isteni jelentések szerént az örök Ige megtestesülvén az Emberek közzé szállott, hogy azokért magát az ő Mennyei Atyjának feláldozván, őket megigazítsa, az ő Evangyéliomának világánál az igaz Hitben vezérelje: mellynél fogva az Ember az ő Urának Istenének maga szívét tellyesen feláldozza; mind Egyházi, mind Világi Felsőségekhez tisztelettel, 's engedelmességgel légyen, és igy fenntartván Emberi méltóságát, a' jó erköltsök által az Idvezítő kegyelme erejével az ő igaz boldogságát, mellynek kivánását szívébe oltotta a' Boldogság' Ura, örökre megnyerje.

Digitized by Google

Mindjárt világított ez a' Szittyái Magyaroknak is, a' mint különösen ezeknél apostolkodott nagy foganattal András Apostol. Nem kevesen hódoltak meg ennek az elöször e' földre költözött Magyarok közzülis; de még többen azok közzül, kik másodszor ide jöttenek: legszerentsésebbek lettek pedig ebben a' harmadszor itt megszállott Nemes Magyarok. Mert ezek, minekutánna tovább száz esztendönél Hadi ditsösséggel jelesítették e' Magyar Földet, osztán a' Keresztény Hittel, 's Religióval még inkább ditsösségesítették. Gejza tudniillik az Atyjának Taksonnak
972. E. halálával kilentz száz hetven kettödik esztendöben kezébe vévén a' Magyar Fejedelmi Páltzát, az ö Keresztény Feleségének, Sároltának, Gyula, Erdély' Kormányozója' Leányának esdeklésére, 's II. Otto Tsászár' kérésére szívébe vévén a' Keresztényeket, megengedte nékiek az Evangyéliomot nyilván predikállani: a' miben legnagyobb buzgóságot mutattak Sz. Volfgangus, 's Bruno Püspökök, és Sz. Piligrinus Laureakumi Érsek, olly foganattal, hogy ezen Érsek azt irná VII. Benedek Pápához; hogy öt ezeren a' föbb Magyarok közzül tértek légyen az Ur Kristushoz. Azétt könyörgött Pápa ö Szentségének, hogy rendelne Pannóniában hét Püspököt, kik itten a' Népet az Evangyéliom' hirdetésével megvilágosítván, az idvezitö Hitre téritenék. Gejza osztán maga is az Evangyéliom' Hirdetöjit kivánva hallgatván, a' Katholika Hitnek igazságát elesmér-
979. E. te, 's fiát is Vajkot, a' kit Sárolta kilentz száz hetven kilentzben szült vala néki Esztergomban, mindjárt hogy okosulni kezdett, taníttatta a' Keresztény Katholika Hitben, 's jámborságban, és a' Deák nyelvben. Sz. Albert Püspöktöl még inkább megerösíttetvén ezen idvezitö Hitben, nagy buzgósággal vette fel ettöl Esztergomban a' Ke-

Digitized by Google

reszt'ség' Szentségét kilentz száz kilentzven ne- 994. E.
gyedikben az ő fijával együtt, kinek ekkor István
Név adatott az ő édes Anyjának Sároltának aka-
ratjára, azon szent álma szerént, melly nékie va-
la, midőn még méhében hordozná ezen ohajtott
fiját. Kereszt Atya volt Gróf Deodát, Táta Vá-
rának Ura. Ekkor kereszteltettek meg Gejzának
Leányai is: Judith, Gizela, és Sárolta, 's az ő
testvérje, Mihály, kinek fijai voltak Kopasz
László, és Bazilius, kit közönségesen Vazulnak
neveznek. Gejzának minden igyekezete abban
volt, hogy az egész Magyar Nemzetet ezen id-
vesség' utjára birja: de ezen kegyelem az ő Fijá-
nak Istvánnak adatott.

István tehát az ő Atyjának Gejzának halálá- 997. E.
val Fejedelmi Hatalomra jutván, kilentz száz
kilentzven hetedikben, korára nézve tizen nyoltz
esztendős ifju, de Keresztény böltsességére te-
kintve, egy érett eszü Fejedelem volt ő már ak-
kor: azért mindjárt oda fordította buzgó szivét,
hogy az Istentől az ő gondjára bizattatott Népet
a' Keresztény Hitnek megesmertetésével az id-
vesség utjára vezesse. Kupa, Somogyvármegye'
Fő Ispányja' vezérlése alatt felzendült ugyan er-
re a' Pogány Magyarság: de ez ellen, Veszprim-
nél olly hathatósan diadalmaskodott, hogy an-
nak elesttével, 's négy részre vágattatásával, és
egyik részének ugyan ott Veszprimben, másiknak
Győrött, harmadiknak Esztergomban, negye-
diknek Erdély' Fő Városában lett kifüggetteté-
sével megszelidítette pogány Magyarjait, 's en-
gedelmességre hozta kilentz száz kilentzven nyol- 998. E.
tzadikban. Azért mind Levelek, mind Követek
által hivott Egyházi Férjfiakat Német, és Tseh
Országból, hogy hirdetnék itten az Evangyéliu-
mot. Találkoztak is sokan mind az Egyházi, mind
a' Szerzetes Papok közzül, kik ezen Apostoli

Digitized by Google

munkára örömmel költöztek ide Magyar Ország-
999. E. ba kilentz száz kilentzven kilentzedikben; 's mi-
nekutánna minden idejeket a' Magyar Nyelv' ta-
nulására fordították, hogy képesek lennének az
Evangyéliomot Magyarul hirdetni, és a' Magyar
Nemzetet annak elfogadására birni: örömmel
látták szent fáradozásaiknak gyümöltsét. Ezek
közt vala Astrik, avagy Anaztázius, a' Tseh
Breunoviai Apáturis, egy hölts, és jámbor er-
költsü Férjfiú, kinek, és a' vele jött Benedikti-
nusoknak épittette osztán Szent István ama neve-
zetes Pétsváradi Monostort. De leghathatósabb
volt magának Szent István Királynak munkálko-
dása a' Magyarok' megtéritésére: a' ki nem tsak
parantsolatot botsátott minden Tartományokra,
hogy a' tőle küldött Evangyéliomi Tanitókat
mindnyájan figyelemmel hallgatnák, 's megvet-
vén a' pogány babonát, a' szent Keresztséget fel-
venni el ne mulatnák, hanem maga is Fejedelmi
Méltóságának ditsőségére lenni esmérte, Apo-
stoli szolgálatot tenni, 's alattvalóit buzgó taní-
tásával az örök élet' utjára vezetni. Innét nem
tsak Fejedelme, hanem Apostola is lett az Isteni
Kegyelem által az ő Magyar Nemzetének. Vala-
mint hitte pedig a' Közönséges Keresztény Anya-
szentegyházat; ugy hitte, hogy abban a' Kristus
Jézus' Helytartója a' Szent Péter' Székében ülő
Szentséges Romai Pápa légyen, az idvezitő Hit-
nek egysége' fenntartására rendelve. Tudván te-
hát, hogy uj Érseki, 's Püspöki Székeket felállí-
tani, 's azokra Fő Papokat emelni, és hivataljok-
hoz képest nékik Törvényes hatalmat adni, azon
Romai Széknek hatalmához tartozna: e' végett
Követeket küldött Romába, kik által ezen kérése
mellett kérte ő Szentségét az eránt is, hogy mél-
tóztassék ötet egy tőle megszenteltt Királyi Ko-

Digitized by Google

nával megtisztelni, mellyel a' Keresztény Királyok' számába koronáztathassék.

Urunk' születése után tehát ezeredik esz- 1000. E
tendőnek kezdetén ezen Magyar követség, mellynek Feje vala a' fennemlített Asztrik, Romába érkezvén, Fejedelme' akaratjának bétellyesítésére készen találta II. Szilveszter Pápát, a' kit mind III. Ottó Romai Tsászár serkentett arra hathatós ajánlásával, mind az Angyali sugarlás indított vala: ezen Magyar követektől is megértvén mind azokat, valamiket tselekedék Szent István maga Országában a' Keresztény Hitnek terjedésére, 's kivánna továbbis tselekedni, valamit kért, tellyes örömmel megadott nékje mindent. Az Esztergomi Érsekséget, a' többi felállított, vagy kijegyzett Püspökségekkel együtt, megerősítette; az Egyházi Felsőbbségnek állandóságára maga jussában részesítette Ő Királyi Felségét, általadván nékie, 's Következőjinek az Egyházaknak elrendelését; és ötet az Apostoli Nagy Követségnek méltóságával megtisztelte: a' melly Méltóság' tzimeréül küldötte nékie a' kettős keresztet; hogy a' Magyar Királyok előtt hordoztatnék az; valamikor Ezek a' Nép között különös pompával megjelennének. Istvánnak, a' Magyarok' buzgó Atyjának, legfőbb tiszteletet ada pedig Szilveszter Pápa azzal, hogy ötet nem tsak Királyi, hanem Apostoli névvel is méltóságosította: és igy Apostoli áldása mellett, egy, ragyogó kövekkel, és szemeket tsiklándoztató gyöngyökkel ékesült Arany Koronával, mellyel mind ő, mind a' többi utánna következendő Magyar Királyok ditsösségesen fényeskednének, megajándékozta. Szent István, valamint édes örömmel vette ezeket azon esztendő Pünkösd havának elején az ő Követjeinek hazaérkezésével, ugy az egész Magyarságnak tellyes vigasságával

Digitized by Google

kenettetett, 's koronáztatott az Apostoli Királyságra Esztergomban azon szent Koronával a' következett Kiss Aszszony havának tizen ötödik napján, ugymint a' Szentséges Szüz Anyának menybe vétele' Innepén, mellyet Nagy Aszszony' napjának nevez a' Magyar Anyaszentegyház. Ezen örvendetes koronázás utánn a' Szent Korona, a' többi Királyi ékességekkel, 's a' Pápa' Levelével együtt, Fejérvárra vitettetvén, ottan a' Boldog Aszszony Szentegyháza' karjába záratott, és az ebben ájtatoskodó Káptalan' Kusztossának hiteles gondviselésére bizattatott. Szent István, miként betsülte légyen azon napot, mellyen Apostoli Királyságra felkenettetett, jeles példát hagyott annak bizonyságára: mert ámbár legottan tellyes hatalommal parantsolt ő Atyjá' halála utánn, még is országlásának esztendeit ezen megkoronáztatásának napjától, ugymint Urunk' ezeredik esztendejének Kiss Aszszony hava tizenötödik napjától számlálta közönséges Királyi Leveleiben.

Apostoli Királyi Felségre magasztaltatván Szent István, mindenek előtt azon Püspökségeket, mellyeket előbb kijegyzett volt, elrendelni, 's azoknak határait kiszabni törekedett. Esztergomban felállítván az Érseki Széket, ennek Törvényhatósága alá kilentz Püspökséget rendele, ugymint: Kalotsait, Bátsit, Egrit, Pétsit, Győrit, Nagy Váradit, Erdélyit, Vátzit, Veszprimit; későbben osztán, ugymint ezer harmintzadik esztendőben állította fel a' Csanádi Püspökséget, midőn azon Tartomány' Urát, Oktumot meggyőzte vala. Hogy pedig ezeknek kormányozása az Evangyéliom szerént menne; a' legjobb, Papokat nevezte azokra; ugymint az Esztergomi Érsekségre Sebestyént a' Szent Mártoni Apáturságból; a' Kalotsai Püspökségre Asztrikot a' Pétsváradi Apáturságból; a' Pétsire Bonipertet,

Digitized by Google

Egrire Katapránt; Györire Modesztet; Veszprimire Istvánt. Bátsinak, Erdélyinek, Váradinak, Vátzinak neveik mind eddig ki nem tudódtak. Csanádi Püspökké pedig rendelé Szent Gellértet. Ezeknek szent Méltóságára nézve intézte el jövedelmeiket, minden Püspöknek az ő Megyéjében lévő Dézmát, vagy tizedet rendelvén, melly ezelőtt a' Fejedelemhez tartozott: ezen kivül más fekvő jószágokat is tulajdonított nékiek a' Szent Király olly gazdagon, hogy mind a' Szentegyházak' építtetésére, mind az Árvák', Özvegyek', 's egyéb szegények' segitségére lehessenek. Ugyan azon Kanonokoknak is, kiket az Isteni szolgálatban segédül rendele nékiek ő Királyi Felsége, ezeknek asztaláról kelle élni. Valamint a' Püspökökről, kik az Apostolok' helyébe következnek; olly szorgalommal gondoskodott Szent István a' Plébánosokról is, kik az Idvezitőtől az Isten' Országa' hirdetésére küldött Tanítványok' helyét tartják, mindegyikének tiz Helységet rendelvén, hogy az azokban lévő Nép annál könnyebben építene Szentegyházat, mellyben az Isteni szolgálatra szükséges ruháról, edényről, 's egyébről a' Király' gondja lenne: oda pedig Papot iktatni, és Egyházi Könyveket szerezni, a' Püspök' kötelessége volna. Hogy ezen Plébánosok Egyházi állapotjok' méltósága szerént élhetnének, 's a' reájok bizott Népnek lelki gondviselésében fedhetetlenek lennének: mindeniknek két egész Jobbágyhely rendeltetett, 's ezeknek munkálására ugyan annyi Jobbágyok; e' felett adatott hat ökör, két tehén, harmintz négy apró marha, egy szekeres ló, 's egy paripa a' végre; hogy az ő tiz Helységből álló Megyéjét, valamikor tetszése, vagy a' szükség ugy hozná, az ő Embereinek terhe nélkül bejárhatná a' Plébános.

Digitized by Google

1016.E. Tizenhat esztendő mulva, ugymint ezer tizenhatodikban buzgó szívének nagy vigasztalásával látta Szent István az ő fáradozásának gyümöltsét az ő szerette Magyar Nemzetében. Azon esztendőben tehát Országgyülését tarta Esztergomban; holott a' Keresztény Katholika Hitben a' Magyar szíveknek erősitésére jeles Törvényeket hozott, mellyek közzt különösebbek ezek: A' birtokokat, földeket, 's jövedelmeket, mellyek fundátziók által a' Szentegyházak' részére szenteltettek, ugy oltalmazza a' Király, mint sajátját; ha valaki az Udvariak közzül azoknak elfoglalására, vagy elvételére valaha tanátsot adna, az tüstént elmozdíttassék az Udvarból, ámbár az ő elmebéli tehetségeire nézve hasznos volna a' Királynak, és az Országnak; az ollyan Egyházi jószágoknak megtámadóji pedig ne tsak a' Királynak boszuját érezzék, hanem a' Hivek közzül is kirekesztessenek. — A' ki a' Püspöktől megtagadja a' dézmát, kilentz részszel büntetődjék. — A' Püspökök az ő szent gondjokra bizatott Népet az Egyházi Törvény szerént vezéreljék: ugyan azoknak mind azokban, mellyek az Egyházi Felsőbbséghez tartoznak, mindnyájan engedelmeskedjenek; az engedetlenek megzabolázására serények, és hivek legyenek: hogy ha pedig valaki nem akarná elfogadni a' Püspöktől nékie kiszabott büntetést, jelentessék bé a' Királynak, mint a' Kereszténység' Védelmezőjének. — Minden Egyháziakhoz azon okból, hogy reájok azon lelki boldogságnak, mellynek legelsőnek kell lenni minden Embérnél, gondja bizatott, tartozott tisztelettel, 's engedelmességgel legyen kiki; 's azoknak hire, és neve, melly az ő szentséges szolgálatjokhoz felette szükséges, hogy meg ne sértődjék, be ne vetessen ellenek semmi világi Embernek tanubizonysága; ne is másutt, hanem

Digitized by Google

a' Szent Széken ítéltessék meghibájok. — Hogy a' Keresztény Nép annál hathatósabban inditatnék az Anyaszentegyház' parantsolatjainak megtartására, nem tsak a' Papok, hanem a' Fö Ispányok is köteleztettek azokat kihirdetni, 's a' Népnek szivére kötni, hogy Vasárnapokon 's Innepeken mindnyájan megjelenjenek a' Szent Misére, 's egyéb Isteni szolgálatra, kivévén egyedül azokat, kik a' ház' örzésre szükségesek. — Azon napokon a' szolgai munkát gyakorló, ha lóval, vagy ökörrel dolgozánd, fosztassék meg azoktól, 's az ökör vágattassék le a' Község élelmére: ha más eszközökkel tejendi dolgát; ezek, ruhájával együtt, töle elvetetödjenek. — A' tiltott napokon parantsoltt böjtöket megszegök, nyoltzadnapi sanyargatással büntetödjenek. — Önnön hibájokból ez utolsó Szentségek nélkül kiholttak az Egyházi temetésből kirekesztessenek.

Szent István Királynak Apostoli buzgósága legemlékezetesebb azon Felséges oktatásában, mellyel Fiját Imrét, és ebben minden utánna következö Királyokat oktatja a' Magyar országlásnak boldog Tudományjában, mellyben elsö Királyi Ékességnek jelenti a' Szentséges Katholika, és Apostoli Hitnek kedvellését, 's megtartását, ugy hogy e' nélkül sem itt tiszteségesen nem országolhatnak; sem az örök országban, vagy Koronában részt nem vehetnek. Mind eddig meg is tartották a' Romai Keresztény Katholika Hitet mindnyájan a' Magyar Királyok: a' jelesebbek pedig Alattvalóji ikban is gyámolitották, és gyarapitották. Igy I. András mihent megkoronáztatott, mindjárt azon Apostoli Királyi Rendelést hirdette ki az egész Országban, hogy mindnyájan fejvesztés alatt le mondjanak a' pogányságról, és a' Krisztus igaz Hitére térjenek, 's mindenek-

Digitized by Google

ben azon Törvény szerént éljenek, mellyre tanította őket Szent István Király. Szinte illy Apostoli buzgósággal törekedett annak ötstse I. Béla Király az ő Magyarjainak boldogságára. Szent László Király még nagyobb fényességre hozta a' Magyar Anyaszentegyházat, ki a' Kunok' megtérítésével szépen gyarapította azt. Érsekségre emelte a' Bátsi Püspökséget; Zágrábban Püspökséget állított; az Isteni szolgálatot több innepek' rendelésével szentül öregbitette. Második Béla, a' Nyitrai Püspökséget rendelte. Ennek Fija második Gejza Király a' Bátsi Érsekségnek nagyobb tekintetére hozzá foglalta a' Kalotsai Püspökséget, a' mellytől utóbb Kalotsai Érsekségnek neveztetett. Negyedik Béla a' Tatároktól okozott veszedelem utánn, valamint az Országot, ugy a' Magyar Anyaszentegyházat megujította, 's erősítette nem tsak az Érsekeknek, 's Püspököknek, és Káptalanoknak helyre állításával, hanem több Szerzetes Monostoroknak fundálásával is. Első Károly az Izmaelieknek, Tatároknak, Neugaroknak megtérítése; és a' Nandor Fejérvári Püspökségnek felállítása által mutatta ki Apostoli Felséges buzgóságát. Ennek Fija pedig Nagy Lajos egészen kiirtotta a' Pogányságot a' Magyar Földről: és igy nem tsak a' Hazának, hanem az Anyaszentegyháznak Ellenségein vett győzedelmei által is szentül megérdemlette; hogy Nagynak neveztessék. Ezt foganatosan követte ama nagy hirű Hunyadi Mátyás Király mind a' két Közönségnek védelmezésében, 's fenntartásában. Ezeknek Apostoli Királyi példáját buzgó lépésekkel követte amaz elfelejthetetlen Nagy Theresia Királynénk, ki a' Fejérvári, Besztertzei, Rosnyai, Szombathelyi, Szepesi; és a' Görög szertartású Váradi, 's Körösi Uj Püspökségekkel, 's a' Munkátsinak helyre hozásával, és a' Sopro-

Digitized by Google

nyi Kollégyiátával gyámolította a' Magyar Anyaszentegyházat: ugy Ennek Apostoli buzgóságu Unokája mostan uralkodó Ferentz Királyunk az Egri Püspökségnek Érsekségre való emelésével, 's a' Kassai, és Szatmári Püspökségeknek; ugyan a' Görög szertartásu Eperjesi Püspökségnek felállításával. Látni ezekből; melly szentül elméjekben tartották a' Magyar Királyok Szent István Első Apostoli Királyunknak azon Szent Hagyását, mellyet az ő Fijában Imrében nékiek adott vala, mondván: „Fiam! buzgó igyekezettel kell lenned az Anyaszentegyházban naponként, hogy öregbedjék az inkább, mintsem fogyatkozást szenvedjen. A' honnét is föképpen mondattak a' Királyok Szentségeseknek, mivel szentül öregbitették az Anyaszentegyházat."

II. Szakasz.

A' Magyar Szerzetesekről.

Az Apostolokat az Evangyéliomi tanátsok megtartásában is sokan követték a' Keresztények közzül minden időben mind Férjfi, mind Aszszony nemen lévők, a' kik külőnös Társaságokban szolgáltak az Ur Istennek. Ezeket nevezték osztán a' Keresztények Szerzeteseknek. A' Szerzetesi buzgóság tsak hamar elterjedett az egész Kereszténységben ugy annyira, hogy a' negyedik század' végén magában Egyiptomban többre ment hetvenhat ezernél azoknak száma kik magoknak a' sivatag pusztában kunnyókat épitettek, 's kézi munkájok mellett tsak kenyérrel, és vizzel táplálták magokat; 's huszon négy órában kétszer összevenvén, mindenkor tizenkét zsoltárt elénekelvén, 's ezeknek mindenike utánn egy különös imádságot elmondván, áldsőitették az Ur Istent.—

Digitized by Google

Napnyugoton Szent Benedek gyulasztotta fel a'
850. E. Szerzetesi buzgóságot öt száz harmintzadik esztendö tájban szabott Szerzetes Rendelésével, a' mellyben nagy okossággal meghatároztatott a' kézi munkának, 's imádságnak, és böjtölésnek ideje: a' naponként való táplálásra pedig a' kenyéren kivül, két féle étek, 's egy kevés bor engedödött. A' Kilentzedik századnak elején már több Papok voltak ezen Szerzetben, a' kiknek
816. E. nyoltz száz tizen hatodikban Akhen Frantzia Városban egybegyült Püspökök Sz. Chrodegánd Rendelését szabták vala Törvényül. Azutánn pedig mind mind többen szenteltetvén fel közzülök az Egyházi Rendre, mind Papi, mind Oskolai foglalatosságokkal jeles hasznokat tettek a' Kereszténységben. Ugyan ezek által munkálkodék leginkább az ö Magyar Nemzete' megtérítésében Szent István Király, 's nagy roppant Klastromokat épittetett Nékiek, szép jövedelmü jószágokat adván azokhoz. Elsö ezek köztt a' Szent-Mártoni, mellyet Györvármegyében a' Pannonia hegyén Gejza Fejedelem mindjárt, hogy a' Krisztushoz tért vala, kezde épittetni; az ö Fija pedig Szent István Király egész tökélletességre emeltette. Ezt az ö Királyi Leveléből, mellyet annak fenntartására adni méltóztatott, annál nagyobb örömmel lehet kitanulni, minthogy ez maga eredeti valóságában olly sok viszontagságok között mind eddig megmaradott: azért ezen Szakasznak végén, a' mint kiadattatott vala; itt pedig Magyarra fordítván, igy adom elö:

„ A' Felséges Ur Istennek Nevében. István a' magasságbéli gondviselö kegyelmességböl, Magyarok' Királyja. Hiszszük, és igazán tudjuk, ha az Isteni tiszteletre intézett helyeknek jussát, és tiszteletességét öregbitendjük, az nem tsak emberi ditsérettel magasztaltatni, hanem Isteni juta-

Digitized by Google

lommal is meg fog ajándékoztatni. Annakokáért az Anyaszentegyház,' és a' mi mostani, 's jövendőbéli minden Hiveink szorgalmatosan elmékjekbe vegyék, hogy mi az ottani Apétur Anasztazius Urnak közlésével, tanátstsával, 's egyezésével, az Atyánktól kezdett, 's általunk a' hegyen Pannonia felett, Isten' segítségével, a' mi lelkünk' idvességére, 's Országunk' állandóságára tellyesen felépült Sz. Márton Monostorának ollyan szabadságot engedtünk, a' millyennel bir a' Kaszszini hegyen Sz. Benedek' monostora; miathogy azon Monostor' Szerzetesseinek imádságaiért a' fennjegyzett Apátur Anasztázius Ur' tanátstsával, 's állhatatos segitésével megerössittettünk, és megkoronáztattunk volt. Mert azon különös segedelmet, mellyet B. Márton érdemei által gyermekségemben tapasztaltam, a' következendők emlékezetébe által adni kivántam. Mivel kiütvén a' hadak' zivatara, mellyel a' Németek, és Magyarok között szörnyü nagy támadás keletkezett vala, főképpen mikor a' veszedelmes polgári háborúval szorongattatódnám, ama' Somogy nevezetü Vármegye az Atyai Székről le akarván engemet vetni, háborgó elmémmel minő tanátshoz fognék, 's hová forditanám magamat? illy nagy illetődésben a' Vezérek mellettem állván, tudniillik Poznán, Kontz, Orch, és az Érsek Ur, Domokos, fogadást tettem Sz. Mártonnak, hogy, ha az ő érdemei által belső, és külső ellenségeim ellen győzedelmes lennék; a' fennevezett Vármegyének tizedelését, mindenekből, telekekből, földekből, szőlőkből, gabonavetéményekből, adókból, és az ujlakosok' borát, melly az ő telekeiken teremne, ne hogy a' Megyés Püspökhöz tartozni látszattatnék, azon Monostor' Apáturának, az előbb mondott Vezérek', és sok Méltóságok' bizonysága mellett, minden késedelem nélkül oda

Digitized by Google

kötelezném. Ugyan ez intézésem utánn midőn győzedelmet vennék; a' mit elmémben forgattam vala, tselekedet' valóságával tellyesíteni szorgalmatoskodtam. Mert ezen helyen kivül még nem valának Magyar Országban Püspökségek, és Apáturságok. Ti Hivek! hogy ha szabad volt, a' melly helyen akartam, Püspökségeket, és Apáturságokat rendelnem; nem volt e' szabad akármelly helylyel, a' mit akartam, hogy tselekedném? És ne hogy Sz. Mihály' Egyháza még semmivel se birni látszattassék, vagy a' Megyés Püspöknek kárai, 's panaszszai lennének a' tizedelésben; ama' Kortó nevezetű jószágot, a' hozzá tartozó emberekkel együtt, ő néki által adtam. Hogyha mit ő az én rendeléseim ellen egyenetlenül tselekedni, vagy nyerni akaránd; tudja meg, hogy szembe száll vélem itélet' napján az élőket, és holttakat ítélő Isten előtt. Még pedig hozzá adván, mondom, távol légyen azon Monostor minden nyughatatlanitástól, és Szerzetesei, mindenik Apáturnak halála utánn, bizvást választhassanak más Apáturt, 's akármelly Püspök által akarják, felszenteltethessék azt; és szabad légyen nékiek az Egyházi rendeket akármelly helyen akármelly Püspöktől felvénni. Kapella pedig senki előtt az Apáturok közzül ne hordoztassék, hanem tsak azon Monostor' Atyja előtt azon helynek tisztelete, és szentsége miatt, és a' misét Püspöki szokás szerént paputsokban szolgálja. Parantsoljuk azért a' mi Idvezitönk az Ur Jésus Hristus' bizonyságával, hogy semminémű Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, vagy valamelly nagy, vagy alangy ember bé ne merészeljen avatkozni valamiképpen a' már mondott Monostor szolgájiba, földjeibe, tizedeléseibe, halászatjaiba, martjaiba, rendeléseibe, azon monostor' Apáturának engedelme nélkül. A' ki azt tsele-

Digitized by Google

ielelkedendi, tegyen öszve száz font finom aranyot, felét a' mi Kamaránknak, felét az elöbb jelentett Monostornak, és az ő Igazgatójinak, és örökre a' szünetlen átok' fogságára vettessék. A' minek hogy annál nagyobb hitele légyen; ezen levelet saját kezünkkel megerösítvén, megpetsételtettük.

Jegye az Urnak István Nemességes Királynak. —— Domokos Érsek Vicecancellárius igyezte.

Az Ur' megtestesülésének MI. esztendejében, Romai adó szám' XV. István Magyarok első Királyjának második esztendején irattatott, e' privilegyiom, és általadatott. Ezek a' helységek neveztettek az Egyház' szentelésekor Sebestyén Érsek, és Ceba Elöd által: Halászok, Fizeg, Bálványos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vnosián, Murim, Korto, Wág, a' Posonyi adónak harmad része mindenekben, a' jelenvalókban, és jövendökben."

Szent Királyunknak, 's Apostolunknak ezen Kegyes Leveléből érzékenyen látja az értelmes Magyar: miként törekedett légyen Ő ezen Szerzet' megerösitésével Országának testi lelki boldogságára. Olly kegyelmet is nyert ezen első Monostornak az Ur Istentől, hogy ámbár több izben elszéllesztette az ellenkezés annak Szerzetesseit, még is mind annyiszor helyre állitotta az Isteni Gondviselés. Legszomoruabb tsapásai közzül volt pedig ennek ama Török kegyetlenség, melly által ezer öt száz kilentzven negyedikben, midön 1594. E. Györ Városa' elfoglalta utánn ugy megnyomoríttatott, hogy minden Szerzetessei felkontzoltattak, egy Kostafráteren kivül, ki szürkankóba öltözvén, a' Barátföldi bozótba állantott. Jósef

Digitized by Google

Tsászár pedig a' végre törölte el e' Szerzeteseket ezer hét száz nyoltzvan hatodiknak utólsó hónapja' negyedikén, hogy a' Plébánosokat annál inkább szaporíthassa. De Ferentz Ő Tsászári, 's Királyi Felsége Szent István' Apostoli buzgósága szerént ismét viszszahelyheztette azokat a' Magyar Kereszténység' ezen kilentzedik századának második esztendejében, ugy hogy több Városokban nyertenek Szerzetes házakat az ottani Oskolák' tanítása végett. Világos az említett Leveléből Szent István Királynak az is; hogy e' Pannónia Tartományjában különös Pannónia helység is vala, mellyről a' felette lévő hegy Pannónia hegyének neveztetett; mert amabban benne, nem felette esik azon hegy. Az ezen hegyen építtetett Szent Márton Monostoráról pedig ama' Pannónia helység is Szentmártonnak nevezödött, melly tsak telek vala eleinten. Szent László Király is az ő Adománylevelében igy adja elö:" Én László Király a' Pannónia hegyén hellyhetett Sz. Márton Monostorát, mint a' Királyi hatalom engedte, sok javakkal megajándékoztuk volt. — Ezek pedig a' telekei, és helységei, 's egyéb ingó javai Isten' azon Szentegyházának: Elsö telek Pannónia, holott a' Monostor helyheztetödött." Szent Márton tiszteletére pedig fö képpen azon okból építtetett azon Szentegyház, és Monostor ezen a' hegyen; mivel e' Ditsö Püspök még nevendék korában az ő születése helyéről, Szabárról, e' hegyre szokott volt járni imádkozni: ugy mond az ő Életeirója, és tanítványja, Severus Sulpitius. Innét kivilágosodik, hogy ama Szombathely, már most Püspöki Város, melly mind eddig megtartotta *Sabaria* Deák nevet is, nem lehetett légyen születése, 's nevelése' helye Szent Mártonnak; minthogy meszsze esvén azon hegytöl, nem gyakorolhatta volna itten buzgó imádságát: ha-

Digitized by Google

nem ezen hegy alatt kelle lenni azon Szabárnak, a' mellyben született, 's lakott vala Szent Márton. Kitetszik ez jól Béla Király' Jegyészszének Históriájából; holott az ötvenedik fejezetben igy szóll:„ *Juxta montem S. Martini Castra metati sunt, et de fonte Sabariae tam ipsi, quam eorum animalia biberunt.*„ Az az: a' Szentmártoni hegy mellett táboroztak, és a' Szabari kutból ittak mind ők, mind az ő barmaik. Szalavármegyében ugyan most is vagyon Szabár helység: de ezen Szentmárton melléki elvesztette az ő Nevét, ugy hogy nem tudhatni, minő neve légyen mostanában. Nagyobb világosság okáért méltó itten emlékezni Negyedik Béla Király' Jegyészének azon Irásáról; mellyben öszve irta a' Szentmártoni Monostornak minden jószágait, és ez mind eddig, úgy mond P. Damiánus az ő *Monasteriologia* nevezetű Könyvében, ottan megmaradott az ő eredeti valóságában; holott a' többi köztt ez vagyon: „*Inde progressi venimus ad Tarján S. Martini, inde progressi venimus ad Tarján S. Mauritii, inde progressi venimus Sabariam, ubi in loco nativitatis S. Martini extructa Ecclesia oravimus, inde progessi venimus ad fontem Pannosum, ubi quiescentes bibimus, inde progressi venimus ad Ruard, inde progressi transeuntes fluvium Pauzsa venimus in Pannoniam.*“ Az az: onnét elébb menvén jöttünk Sz. Márton Tarjánig, onnét elébb menvén jöttünk Sz. Moritz Tarjánig, onnét elébb menvén jöttünk Szabárba, hol a' Sz. Márton' születése' helyén épittetett Szentegyházban imádkoztunk, onnét elébbmenvén jöttünk a' Pannos kuthoz, hol megnyugodván ittunk, onnét elébbmenvén jöttünk Ravazdra, onnét elébbmenvén által kelvék a' Pánzsa vizét jöttünk Pannoniába.“ Nyilván kitetszik ezen régi, öszvevontt Gothus

Digitized by Google

betükből álló Jegyzetből, hogy Sz. Márton Püspök az ő nevéről nevezett hegynek alatta lévő Szabár helységben született légyen: azért könnyen járhatott azon szent hegyre az ő Isteni buzgóságának gyakorlására. A' honnét kinyilvánodik az is; hogy már akkor volt ottan olly szenthajlék, a' mellyben nagy tökélletességgel imádta a' Felséges Ur Istent e' Szent Férjfiú. Annakokáért Gejza Fejedelem az ő megtérésekor mindjárt ide fordította gondolatját, hogy itten ázon megditsőűlt Férjfiúnak tiszteletére Szentegyházat, és Monostort állítana, mellyet osztán annál nagyobb buzgósággal vive végre az ő Fija Szent István Király; mivel azon Szentnek tisztelete által különös áldást vett vala az Ur Istentől. Söt az ő Apostoli hatalmával azon Szentmártoni Monostornak Szerzeteseit olly kegyelemmel méltóztatta, hogy az ő Apáturjok független lenne minden Püspöki hatalomtól, s' egyedül a' Római Széktől függene az ő lelki dolgaiban, és az ő Jószágaiban Püspöki törvényhatósággal birna; osztán pedig a' többre szaporodott Monosterokba ő rendelne Apáturokat: innét Fő Apátur ő.

Sok derék Fő Apáturok köztt főképpen emlékezetes a' Magyar Históriában Uros, a' ki második András Király alatt a' Jerusálemi táborozásban jelesen vitézkedett. Negyedik Béla Király alatt pedig, midőn a' Tatárok majd az egész Országot elpusztították volt, olly ditsösségesen oltalmazta azok ellen az ő Szerzetesseivel azon Szentmártoni Monostort, hogy erőt nem vehetett ezenn azoknak vad dühössége. Tolnai Máté Fő Apátur pediglen azzal hagyta fenn különös emlékezetét, hogy mind második Ulászló Királytól, mind tizedik Leo Pápától új erősséget nyert vala szabadságainak; és a' Mohátsi veszedelemnek megesttével, több régi drágaságait, az Ar-

Digitized by Google

chivummal együtt, a' veszedelemtől való megmentés végett, a' Bétsi Kamarába szállította Pálfy Mátyás Fő Apátur harmadik Ferdinánd Tsászár, és Magyar Király alatt a' Szerzetes életnek épségét ditséretesen helyre állította. Sajghó Benedek Fő Apáturt, valamint születésével jelesítette Nagyszombat Városa, ugy nagy talentumokkal ékesítette a' mindenek' Alkotója. Ugyan is Oskolai pállyafutásában minden Tanúlótársait megelőzte: ezutánn két Gróf Csáky Urfiaknak Tanítója lett. Innét Rákótzi Fejedelem alatt a' had' mezejére szállott: hol melly erővel forgatta fegyverét, megesmértette a' Szentmártoni. Illak nevezetű erdőben, mellyben több Katonasággal vizsgálódván, egy elébe bukkant izmos bikának a' fejét egy vágással eltsapta. Azutánn megtérvén a' Haza' békessége, ugyan azon Szentmártoni hegyen a' Katona köntöst a' Szerzetes ruhával felváltotta: holott hat esztendő mulva, mint Filozofiát tanító, és Szerzetes Társai köztt legifjabb Pap, egyező akarattal Fő Apáturrá választatott. Ugy is megfelelt ezen Méltóságának, hogy mindenek tsudálnák. Mert azon díszes nagyobbítás utánn, mellyel Hunyadi Mátyás Király ezer négy 1484. E.
száz nyoltzvan négyben méltóztatta azon hires Monostort, mind az, a' mivel gyarapodott, ezen buzgó Fő Apáturnak munkája. A' Bakonybéli, és Dömölki Apáturságokat; ugy Szentmárton Mezővárosban, Ravazd, Nyalka, Bársonyos, Füss, Szentiván, Kismegyer, Tényő-Helységekben a' Szentegyházakat ujra felépíttette, és szent foglalatosságokhoz kivántató eszközökkel bőven diszesítette. Hasonló adakozósággal viseltetett a' Szegényekhez, ugy hogy ezek mindenfelé áldanák őtet ezen kegyességéért. Szerzetesseit is olly rendbe hozá, hogy azokat szemlélvén, látszattál volna magadnak látni Szent Benedeket az ő buz-

Digitized by Google

góságos Tanítványjaival. Illy nagy érdemekkel ékesülve költözött által az Idvességnek Urához az ő Fő Apáturságának negyven hatodik, a' megtestesültt Igének ezer hét száz nyoltzadik esztendejében. Az utánna következett Somogyi Dániel Fő Apátur jelesen követte annak épületes példáját; 's ő is Varsány, Diénesd, Tsanak-Helységekben uj Szentegyházakat állított fel, Midőn a' Győri, és Veszprimi Püspökségek' részeiből a' Szombathelyi Püspökség felállíttatnék 's a' Pápai Esperestség a' Győriből a' Veszprémi Püspökséghez ragasztódnék; ekkor ezen két Püspökség részéről sürgettetett az, hogy a' Szent Mártoni Apáturság a' Püspöki hatalom alatt volna: de az említett Fő Apátur nyilván megmutatta még a' Püspökségek felállítása előtt nyertt szabadalmát; és igy nem tsak ebben megerősittetett a' Királyi Felségtől, hanem megajándékoztatott örökösen azon Titulussal is, mellyel a' Püspökök méltóztatódnak a' Királyi Levelekben. Ugyan e' tökélletes életű Fő Apáturt érdeklette
1786.E. ezer hét száz nyoltzvan hatodikban Karátson havának negyedikén Jósef Tsászárnak azon Felséges Végzeményje, melly által az Apátursági Jószágok a' Religioi Fundushoz ragaszkodván, az ő Szerzetesseivel együtt, Királyi penzióból kéntelenittetett élni, ugy mindazáltal, hogy néki egy napra négy forint fizetődnék, Szerzetesseinek pedig fejenként öntven krajtzárt. E' derék Fő Apátur ezen kéntelen állapotjában Györöt elvégezvén földi szarándokságát, helyébe a' Szerzet viszszatértével ama' széles tudományu, előbb Bakonybéli Apátur, osztán a' Pétsi Tudománykerületnek Fő igazgatója, Novák Krizostomos Ur következett a' Királyi Felség' kinevezésével, 's
1820.E. ezer nyoltz száz kettődik esztendőben Sz. György havának huszon ötödik napján Szent-Mártonban a' Kalotsai Érsek, Gróf Kolonits László, Ő Ke-

Digitized by Google

gyelmessége, mint Királyi Biztos, beiktatta ötet, Szerzetesseivel együtt, különös pompával, 's innepléssel, körülvetettvén az öreg Oltárnál több Káptalanok', Vármegyék', 's Városok' Küldöttjeitöl: de az itt felolvastatott Királyi Levelek főképpen méltók az emlékezetbe való vételre. A' Fő Apáturt illetöben különösek ezek: Az új Fő-Apátur Novák Krizostomos Urnak Szent-Márton Vára, minden hozzátartozó jószágokkal, által adatik, ugy, hogy mind ott, mind a' többi Monostorokban elegendő Szerzeteseket nevelni, mind Vár örző Katonákat tartani köteles légyen: és a' Szerzetesseit a' tudományokban a' képpen gyakoroltassa, hogy azok az ifjuság' oktatására, 's a' Nemzeti nevelés által jó Hazafiakká készítésére elegendők legyenek. Az egész Szerzetet illetö Királyi Levélben pedig ezek: Ő Felsége, azon indulatjától vezéreltetvén, mellyel az igaz Vallásnak terjesztését, és az Ifjuság jó nevelését ohajtja, Sz. Benedek' Szerzetét, melly 1786-ban eloszlattatott, minden birtokaiba, 's jussaiba viszszaállítja, olly módon: hogy ök minden Püspöki hatalom alól fel lévén szabaditva, a' Klastromi Templomokban, és Jószágokban a' lelki Pásztorságot viselni kötelesek legyenek. A' kinevezett Oskola helyeken tulajdon Templomaik, és lakóházaik lévén, a' Tanítók kötelesek lesznek a' Fő Direktorok' vigyázása alatt a' köz nevelés módját megtartani. A' Fő Apáturokat a' Szent Mártoni Monostornak Tagjai, a' Királyi kinevezés végett, a' Felségnek tartozzanak bémutatni: de a' többi Apáturságokra, a' Szerzetes Káptalan' tanátstsával, maga a' Fő Apátur nevezhessen: a' Király pedig megerösitse. Birtokai ezen Fő Apáturságnak ezek: Szentmárton Mezöváros; Ravazd, Lázi, Péterdi, Varsány, Bársonyos, Nyalka, Tárkány, Szentiván, Vének, Kultsod, Tsanak, Tényö, Deáki, Dienesd. — Éts, Pázmánd,

Digitized by Google

Nagybarati-Helységekben feles. Tejed és Tamási Helységekben nehány szántóföldje. Pusztáji pedig: Kismegyer, Ölbö, Tömörd, Keresztur, Gerentsér, Likivarsány, más kissebbekkel együtt. Somogy Vármegyétől a' tizedért 1724-dik esztendőtől fogva hat ezer ötszáz forintot, az az, 6500. f. nyér esztendönként.

Országunk' ezen Ditsö Apostola a' Pétsváradi Apáturságot állította fel osztán a' Vashegy' alján Baranya Vármegyében, két órányira Pétshez, a' Szüz Anya' tiszteletére, 's az ezt fundáló Királyi Levelét ezer tizen ötödikben adá ki: mellyből méltó megjegyzeni azt, hogy az ahoz adott sok szép Jószágokon kivül két száz Katonát is rendele annak örzésére. A' Mohátsi veszedelem elemésztvén itten a' Szerzetes Atyákat, azutánn Világi Egyháziakat méltóztattak Királyaink megajándékozni ezen Apátursággal; Mária Therésia Nagy Királynénk pedig Országlásának utólján a' Budai Universitásnak örökre oda ajándékozta. A' Szalavári Apáturságot szerzette ezutánn Szent István Király, 's bőv jövedelmekkel gazdagította, mint az azt fundáló kettös Királyi Leveléből érthetni: az elsöt ezer tizenkilentzedikben, midön azon Monostor Szentegyháza Szent Adrián Mártir' tiszteletére felszenteltetett vala Modeszt, Györi Püspök, és Benipert, Pétsi Püspök által; a' másikat ezer huszon negyedikben adván ki: amabból látni; hogy még a' maga Királyi méneséből is tizedet adott, 's Kamarájából két száz réf finom posztót ezen Apáturságnak. A' Mahátsi veszedelem utánn a' Kanizsai Törökök által részént elkergettetvén a' Szerzetes Atyák, elpusztult ezen Szalavári Monostor, melly a' Szalavizétől kerített szigetben állott; és azon Apáturi Titulussal az érdemes Egyháziakat méltóztatták Királyaink. Hanem ezer hét száz tizen ötben III. Károly Király viszsza juttatta azt a' Benediktinus

Digitized by Google

Atyáknak, kik Gottvitzban alsó Austriában virágzottak, 's ugyan azon Apáturság' javaiba beiktatódtak. Tetszett osztán ezeknek a' szigeten kivül azon Apáturság' birtokában Szala-Apátiban Szerzetes házat tsináltatni, melly mind nékik, mind az oda mint hiteles helyre járuló Nemességnek alkalmatosabb. Több esztendeig tsak Administratorok által igazgatta ezen Apáturságot a' Gottvitzi Apátur: hanem ama' nagy lelkü Királynénk Mária Therésia ugy intézte, hogy itt Szala-Apátiban is Apátur lenne. Ugy ezt még Jósef Tsászár is meghagyta volt. Szent Hypolitus' Monostorát, 's Apáturságát épittette osztán Szent István Király azon a' hegyen, mellyen Árpád Fejedelem' Hadivezére Kadosa elfogván Zvendibáldnak Zobor Vezérét, felakasztatta; 's innét Zobor hegynek neveztetett. De melly esztendöben fundálta légyen Szent Királyunk ezen Apáturságot, meg nem lehet határozni; mivel mind eddig fel nem találtatott annak fundáló Levele. Hogy a' Mohátsi veszedelem utánn annak fekvö javai a' Nyitrai Püspökséghez estenek: onnan lehet erösiteni, mivel Jaklin Balás Nyitrai Püspök szállitotta azon Zobori Monostorba a' Kamaldulenzieseket a' tizen hetedik század' végén. A' Szent Benedek' Szerzetesseinek szaporitásával az Ur Istenhez mutatott buzgóságát Veszprim Vármegyében a' Bakonybéli Apátursággal koronázta Szent István Király, 's annak fundáló Levelét ezer harmintz hetedikben adta volt ki: ennek buzgóságos tartalma kötelez, hogy itten Magyarul elöadjam következöképpen.

A' Felséges Ur Isten' Nevében. István, a' magasságbéli gondviselö Kegyelmességböl, Magyarok' Királyja. A' Kristusnak minden hivei jól eszekbe vegyék, hogy, midön Magyar Ország' földén a' Keresztény Religiónak vallása ujontan

Digitized by Google

keletkeznék az Isten' kegyelme által, sok Katholikus, és Istenfélő Férjfiak, a' Szent Lélek' ajándékával megvilágosíttatván, kezdettek hozzám gyülni a' külső Tartományokból, kiknek tanátstsából, és intéséből az Isteni szolgálatra több alkalmatos helyeken kezdettem épiteni Szentegyházakat, és Monostorokat, mellyekben a' Világtól távozók regula szerént tartózkodhatnának; 's a' mindenható Istennek szolgálhatnának. Azért a' többek köztt azon helyen, melly Béélnek mondatik, a' Bakony-erdöben, mivel az Isténi szolgálatra szenteltetni igen illendőnek látszik vala, a' Kristus' Mártirja Sz. Móritz neve alatt Monostort kezdettem állítani, mellyet az Isten' segedelme által el is végeztem, és Királyi adományokkal tehetségem szerént megajándékoztam: a' hol Gellért Szerzetes, Velentzéből jövén, kezdett legelőször tartózkodni, és a' mint hatalmamban volt, hogy akárhol, vagy akármelly helyen akarnék, Szentegyházakat, vagy Monostorokat építenék; ugy szinte a' Romai Széknek Fő Papjától kegyelmem volt, hogy adnék szabadságokat, és méltóságokat a' Szentegyházaknak, vagy Monostoroknak, a' mellyeknek akarnék. Minekokáért jövendöre gondoskodván, ne hogy azon Monostor sok idők' folytával valami módon terheltetnék, azt minden Püspökök' hatalmától, és törvényhatóságától szabadnak rendeltem. Mellyeket pedig az ő tartására adtam volt, nevezetjeikkel akartam kinyilatkoztatni; tudniillik vámokat a' Királyné, és Zill piartzán, 's az Árpási Rába révpartján; a' Komáromi révparton, és piartzon; a' Dráván két tanyákat, halászokkal együtt, mellyeknek nevei, Zvalin és Toplunka, melly a' Burtzy nevű patakotska által választatik el. Madotsai parton adtam szabad halászatot, melly közönségesen tanyának mondatik. E' felett rendeltem, hogy Ze-

Digitized by Google

libben adattassék a' hetedik viza, és a' Tiszán a' Nandor tanyából hasonlóképpen a' hetedik hal, avagy a' hetedik esztendő a' halászatra. A' fák' gyümöltseiből, mellyek ott vannak, adassék heted rész. A' Tenyer-ere tanyát pedig egészen oda adtam. Mind ezen tanyákat, az ő halászaikkal együtt, adtam volt Boldog Móritznak. A' Faluknak pedig, vagy telekeknek, mellyeket Sz. Móritznak adtam, nevei ezek: Koppán, Pananád, Arpás, Magos, Kiárnyul, Okol, Palozsnak. Ezen Falukban, vagy telekeken akárminő állapotu hozzám tartozó emberek legyenek, Szent Móritznak adtam volt, kik az ő állapotjok' rende szerént éppen ugy szolgáljanak Szent Móritz Apáturjának, valamint szoktanak szolgálni a' Királyi Felségnek. Szabadságot adok azon Monostor' szolgájinak fát is vágni a' Bakony erdőben a' Monostor', és az ő telekeinek minden szükségeire. Disznaji is az Apáturnak ottan szabadon legeltessenek. Ezeken kivül vannak a' Monostorhoz közelebb négy kövek, mellyek közönségesen ezen nevekkel nevezödnek: Hegyes-Küv, Kertes-Küv, Fejér-Küv, Odvas-Küv; itten akármelly embertől fognak vadak elölettetni, azoknak hason felét az Apátur szolgáji vegyék által, böreikkel együtt. Még pedig hozzá tévén, rendelem; távol légyen azon Monostor' minden nyughatatlanságtól; az Apátur azon helynek okosabb részbéli Szerzetesseitől szabadon választassék; a' választott pedig, a' melly Püspöktől akaránd, szenteltessék fel, infulával is, és pásztori páltzával ékesíttessék. Semmi Püspök' hatalma alatt ne légyen, hanem tsak az Esztergomi Érsek közönséges Gyülekezetén jelenjen meg, hogy ottan idvességes intéseket hallván, magát, és alattvalóit hasznosan oktathassa; és azon helly' Szerzetesseinek, és Kleriknssainak szabad légyen felvenni az Egyházi

Digitized by Google

rendeket, a' melly Püspöktől akarandják, tsak Katholikus légyen. Alattvaló népe is azon Helynek, és minden odajövő idegenek, kik azon Monostor' Kapolnájiba, földjeire, telekeire vagy akárminő birtokaiba, lakás' kedvéért menéndenek, akármelly Püspök' Megyéjében lejendjenek, tizedjeiket a' borból, gabonavetéményekből, vagy más termésekből, és a' barmokból, vagy állatokból, semmi Püspöknek ne adják, hanem tulajdon Monostorjoknak, 's Apáturjoknak. Szabad légyen ennek az ő Monostora' telekein, vagy birtokain Templomokat, és Kápolnákat épiteni, felszenteltetésseket pedig kérni, a' melly Püspöktől akarandja, és azon Püspök, hogy az Isteni áldásban részesüljön, a' Kérőnek eleget tegyen. Egyébbaránt essék az Isteni harag' boszszúállásába. Annakokáért parantsolom erősen rendelvén az Ur Idvezitő Jésus Krisztusnak bizonysága alatt, hogy semmi Érsek, Püspök, Vezér, Bán, Fő Ispány, Alispány, Előljáró, se valamelly hatalmas ember, akár nagy, akár alangy, a' mondott Monostorba, és annak alább irtt jussába magát valamiképpen ne avassa, az adókba, jövedelmekbe, telekekbe, szolgákba, földekbe, szőlőkbe, tizedelésekbe, mind Népének, és Vendégeinek, mind telekeinek, halászásokba, partokba, ásványokba, és minden adott, vagy adattandó javakba; hanem olly szabadon birja, mint a' Püspökök birják az ő jussaikat: ha pedig valamelly Keresztény ezen Monostor' szabadságából, 's a' mi rendelésünkből valamit elhuzni igyekezend, környékezze őtet az örök átok, és tegyen öszve husz marka finom aranyot, felét a' Királyi Kamarának, 's felét az Apáturnak, és a' többször mondott Monostor' igazgatójinak. Az ő jussait, megtartójinak pedig mindnyájoknak légyen békesség az Atya Istentől, és az ő Fijától

Digitized by Google

Jésus Kristustól, Amen. Az Ur' megtestesülésének ezer harmintz hetedik esztendejében, a' Romai adó szám' ötödikén, Magyar Ország' Elödjei: Domokos Érsek; Modeszt Püspök; Urzy, Kontz, Tomay, Fő Ispányok idétt.

L. S. Jegye az Urnak István Királynak.
Domokos Érsek Atya Vice-Cancellarius.

Nem tsak a' Férjfi, hanem az Aszszony Szerzetesekkel is ékesíté Szent István Király a' Magyar Anyaszentegyházat. A' Görög Apátzákat tudniillik Veszprimbe szállította azon szép Klastromba, mellyet nékiek épittetett a' Szentséges Szüz Anya tiszteletére, az ő lelke', ugymond fundáló Levelében, 's Felesége', és Fija? 's az egész Pannonia' boldogságáért, böven jövedelmesítvén azt sok Helységek kilentzedelésével. A' mit a' Deák Fordító a' Görögből igy ád elö: „*Do annuas eidem Monasterio nonas cum Proediorum numeris.*" A' Fejedelem' buzgósága a' Nép' orvossága. Szent István Király alatt föképpen kitetszett ez a' Magyar Nemzetben, ugy hogy Szentek' Földének látszanék Pannónia: minthogy a' Szerzetes Házak nem tsak a' Király által, hanem az ő hiv jobbágyai által is szaporodnának. Ezek közt első ebben Deodátos, egy érdemekkel fényeskedő Zászlós Ur, a' ki ezért mind Gejza Fejedelemtől, mind ennek Fijától Szent István Királytól bövséges jószágokkal megajándékoztatott vala. Ez az ő legszebb birtokában, Tatában, Monostort, és Apáturságot állított a' Szent Király' engedelmével, 's ezen Apáturságot örökösévé tette azon Jószágnak. Méltó erről negyedik Béla Király' kifejezését itten elő adni Nemzeti Nyelvünkön, a' ki ezen Apáturságot megerősít-

Digitized by Google

vén Királyi Levelével, igy szóll Deodátosról: „Gondolván magában, mint jámbor, és a' Keresztény Hitnek hiv követője, a' jövendő jutalomról reménysége lévén, Sz. István Királynak egyezésével, 's akaratjával, és engedelmével az előbb mondott Tata helységet, minden jusokkal együtt, örök hagyományul az ott tőle fundáltt Boldog Péter, és Pál Apostolok Monostorának hagyta, ajándékozta, 's örökre általadta; és e' dolog', 's tétemény' jeléül az említett Király, Szent István, a' nevezett helységet a' mondott Deodátos tekintetéért és emlékezetéért Tatának nevezte; a' mi közönségesen Lelki Atyának mondatik, akarván ez által értetődni jövendőben is, hogy lelki ajándékozás, és engedés volna. — Költ az Urnak 1063. esztendejében. Gellért Tsanádi Püspök pedig, a' ki halálával Mártiromi Koronát nyert, ugyan Tsanádon, az ö Püspöki Városában két Apáturságot állított: egyiket Sz. György Mártir' tiszteletére még Szent István' Országlásakor, a' ki is ezen Monostor' Szentegyházának ékességét nagyra nevelte Királyi ajándékaival, főképpen az ott általa építtetett Boldogságos Szűz Anya' Oltárjával, a' mellynek eleibe egy ezüst temjénező edényt tsináltatott, ugy hogy ottan mindenkor két öreg Férjfiú vigyázván, a' temjénnek égő illatozását szakadatlanul fentartanák. Innét terjedett osztán az egész Magyar Nemzetre a' Szentséges Szűz Máriához való nagy buzgóságu tisztelet. Ugyan ezen Szentséges Név alatt tartja meg mainapig ezen Tsanádi Apáturság; a' másik pedig az ö Fundálójának Szent Gellértnek neve alatt, emlékezetét.

Aba, avagy Sámuel Király a' Sármonostori; Salamon Király a' Pétsi, I. András Király a' Tihanyi, és Visegrádi; Radó Nádor Ispány a' Szent Demeteri; I. Béla Király a' Kolosvári, és Szekszárdi, Atha Nádor Ispány a' Zilizi; Péter Fő Ispány a' Zázti; Szent László Király a'

Digitized by Google

Mogyoródi, Somogyi, Báthai, és Szent Jóbi; I. Gejza Király a' Gron Szentbenedeki, Pagráni; — Apáturságokat állítottak volt a' Magyar Anyaszentegyház' első századjában. A' mellyekről rövidedességemhez képest ezeket jegyzem meg. A' Tihanyi mainapig fennáll. A' Szent Demeteri a' Pétsi Püspökséghez adatott. A' Gron Szent Benedeki az Esztergomi Káptalannak ajándékoztatott. A' Báthait a' Bétsi Therézianum, a' Szekszárdit a' Budai Universitás nyerte el Mária Theresia Királynénktől. A' Szent Jóbi a' Királyi Felségtől nagy érdemű Egyházinak adatik. A' többiek tsak Titulában maradtak.

A' Keresztény Magyarság' második századjának második tizedében keletkezett a' Premonstráti Szerzet Szent Norbert éltal, kinek Familiája rokonsagban vala, a' Lothringeni Hertzegekkel, és Tsászárokkal. Őtet, mint Kolóniai Kanonokot, V. Henrik Tsászár a' maga Udvarába vette Elemosynáriusnak. Innét a' Laoni Püspökhöz ment Pikárdiába: ugyan ezen Püspökségben Premonstrátban vetette meg a' maga szerzete' fundamentomát ezer száz huszadik[1120.E.] esztendöben, 's attól nevezödik Premonstráti Szerzetnek, vagy Premonstratensiseknek azon Szerzetesek. Sz. Ágoston' Regulájit ugy szabta Törvényül a' Szent Szerző, hogy azokat nehány keményebb szabásokkal megtoldotta légyen; és fejér liliom szinű ruhát rendele Szerzetesseinek a' tiszta Szüzességnek jelentésére, mint ezt a' Boldogságos Szüztől venni tsudálatosan érdemlette. Tsak hamar el is terjedett ezen Szent Szerzet az egész napnyugoti Anyaszentegyházban; és Magyar Ország is még az ő Szent Szerzöjének éltében kebelébe fogadta azt. Második István Király tudniillik az Istenhez térvén, ezer száz har-[1130.E.] mintzadikban Sz. Norbert' halála előtt négy esz-

Digitized by Google

tendővel a' Nagyváradi hegyen fundála Prépostságot ezen Szerzetes Kanonokoknak Szent István Mártir' tiszteletére. Ezen Királyi példát követték osztán az Ország Nagyjai; és igy szép számra szaporodtak a' Magyar Hazában. Mainapig virágoznak azok közzül a' Jászovi és Tsornai: amaz Királyi nagy lelkűségnek; emez pedig az Olly Fő Familiából Tsornai István, és Lőrintz Testvér Zászlós Urak' nemes adakozóságának szülemenye.

Azonban a' Sz. Benedek' rendén lévő Szerzetes Atyákat is mindmind inkább szaporították Királyaink, 's Nagyaink. Második Béla Király a' Duna mellett Tolna-Vármegyében Földvárátt a' Sz. Ilona tiszteletire, és a' Sághegye alatt Vasvármegyében Dömölkön a' Boldogságos Szűz tiszteletére jeles Apáturságot állított. Amannak jószágait most a' Pesti Universitás birja a' Királyi Felség' kegyelméből; emez most is a' Szerzet' ájtatosságával, és a' Kereszttel járó sokaság' buzgóságával magasztalódik.

Ugyan ezen században befogadta ide a' Ciztercita Szerzetes Atyákat is a' Magyar buzgóság. Ezek az előtti századnak utóljan a' Ciszterciomi völgyben Burgundiában származtak a' Sz. Benedek' Rendéből a' Molismei Apátur Sz. Robert által, a' ki huszonegy Szerzetes Társaival a' végre vette magát azon pusztaságba, hogy ott a' Regulát annál szorosabban megtartanák: a' hol a' Kabilloni Püspöknek, és Otthó Burgundiai Hertzegnek kegyelméből tsak hamar felépíttetett számok-
1142.E.ra a' Monostor; a' honnan neveztettek osztán Ciztercitáknak, 's fekete, és fejér öltözettel különböztetvén magokat, nagyra nevelkedtek volt. Második Gejza Király alatt ezer száz negyven kettődikben épittetett ezeknek a' Tzikadori Apáturság. Ezután tiz esztendővel a' Bélakuti Apáturság. Ezen Tisztelendő Atyák miként megkedvel-

tet-

tettek légyen a' Magyaroktol; szépen kitetszik a' nékiek adatott Leveléből III. Béla Királynak, illy értelemmel: „ Béla, Isten' Kegyelméből, Magyar, Dalmata, Horvát, Róma Országok' Királyja. Akarom tudtokra adni a' mostaniaknak, és jövendőbélieknek, hogy a' kedvességes Cizterci Apátur Atyának kérésére megengedtem tulajdon kedveskedésemből a' Cizterci Rend' minden épített, vagy építtendő Klastromainak az én Országomban, hogy én egész földemen azon szabadsággal éljenek, a' mellyel Frantzia Országban. Az Ur' megtestesülésének 1185. Esztendejében. Ezen esztendőben állította fel a' Szent-Gothárdi Apáturságot is Vasvármegyében: Kinek Fija, Imre Király, építtette osztán 1198-dik esztendőben Veszprim Vármegyében a' Szirtzi Apátúrságot. Mind a' kettő bőven jószágosíttatott; 's többször pusztaságra jutván, ismét helyre állott. Illy roppant Monostoroknak építésével, 's az ezekhez annyi jószágok' adásával nem csak a' Szerzetes Atyákra, hanem az azokhoz szálló Uraságokra is tekíntettek bölts Királyaink. Magok is főbb Innepeken azokban szokták végezni Keresztényi kötelességeket, egész Udvarostul; és több napokon ott tartózkodni. A' végre tsináltatta Szent István Király a' Szentmártoni Fő Apáturság' Templomának öreg oltárja alatt a' Sz. Mihály Arkangyal' Kápolnáját, hogy annál inkább öszveszedett elmével ajtatoskodhassék. De most is tapasztalni; hogy az illy gazdag Klastromokban nagy készséggel, 's illendő szolgálattal udvaroltatnak az utazó Uraságok.

Második András Király hasonló lélekkel viseltetett a' Szerzetesek eránt; 's ezeknek számára mind ő általa; mind Fő Emberei által több Monostorok épültek volt. Ezek közzül való itt Mosony Vármegyében ezen Szent-Miklósi Urada-

Digitized by Google

lomban a' Lébenyi Apáturság, mellyet felállítottak ama' hires Hedervári Familiából Nádor Ispányi Méltósággal tündöklő két Testvérek, Csépán, és Pót, az az, István, és Lipót; és az azt meg-
1208.E erősítő Királyi Levelét ezer két száz nyoltzadik esztendőben adá ki András Király. A' Hazában szörnyűködő háboruk kipusztítván innét a' Benedek Atyákat, több ideig érdemes Egyházjak javadalmasíttattak ezzel. Utóbb a' Győri Jesuitáknak adatott. Ezeknek eltörölttével pedig Mária Therésia Ditső Királyné Aszszonyunk az Oskolák' jószágaihoz ragasztotta. Végre ezer nyoltz száz tizen hetedikben ezen Szent-Miklósi Uradalomhoz adatott Ő Felsége által a' helyett, a' mit a' Komáromi Erősséghez foglaltak az ott fekvő jószágából a' M. Gróf Zichy Familiának.

Jerusálemi András Királyunk' idejét még emlékezetesebbé tették az akkori keletkezett uj Szerzetes Rendek; Aszszisziomi Szent Ferentz ezer
1209.E. két száz kilentzedikben felállítván az ő Rendét hamar elterjedett az Anyaszentegyházban, 's még Sz. Ferentz' vezérlésekor megszállott Magyar Országban is, Egerben, még pedig mind a' kétféle. Mert már akkor egyik Fél fekete; a' másik szürke ruhát kezdett volt viselni ezen Szerzetben: amazokat Minoritáknak, emezeket Franciscánusoknak, a' Magyarok Szürke Berátoknak, nevezték. Hogy ezeket főképpen kedvelték a' Hazafiak itten, kiveszik onnét, hogy legtöbb Klastromot nyertek a' Magyar Hazában. Szinte ez időben szerzette az ő Rendét Szent Domokos is, a' ki Spanyol Országnak Kasztilia Tartományjában régi Nemes Familiából származott, 's tanulását nagy ditsérettel végezvén, az Osmai Püspökségben Kanonokká, 's Fő Esperessté lett, 's a' Theologiában Tanítóvá. Osztán Missionáriusságot viselt Spanyol, és Frantzia Országban; 's ugyan

Digitized by Google

ennek Langvedocia Tartományjában Inqvisitorrá tette ötet Pápa ő Szentsége. Itten azután Tolótza Városában állította fel az ő Szerzetét, mellyet III. Honorius Pápa ezer két száz tizen hato- 1216. E.
dikban megerősített. Ez az Evangyéliomnak azon buzgó hirdetéséről, mellyben az Albigen eretnekek ellen szüntelenül fáradozott, Prédikátorok' Rendének, az ő Szent Szerzőjéről pedig Dominikánusnak neveztetett. Ugy ezt is, valamint Szent Ferentzét, mindjárt befogadta Magyar Ország; és Győr Városa szerentsésíttetett legelőször ezen Predikátor Szerzetesekkel ezer két 1221. E.
száz huszon egyedik esztendőben, a' hová maga Szent Domokos küldötte Bonóniából Boldog Pált, Magyar Hazafit, a' Törvények' Doktorát, ki osztán a' Kunok' Apostola' nevezetével jeleskedett.

Remete Szent Pál Rende mégis, melly ekkor e' Magyar földön származott, leginkább jelesíti Jerusálemi András Királyunknak idejét. Euzébius, Esztergomi Kanonok, tudniillik, ama' sok Magyar Remetékből, kik a' vadon erdőkben magánosan ditsőítették buzgó imádságaikkal, 's énekeikkel az Ur Istent, nehányt öszveszedvén, vélek együtt folytatta Istenes életét, a' kiknek Patatson Baranya Vármegyében ezer két száz huszon 1225. E.
ötödik esztendőben Monostort épittetett a' Pétsi Püspök, Bertalan. Negyedik Béla Király alatt pedig negyedik Orbán Pápa' hagyásából bizonyos Klastromi Törvényeket szabott nékiek Pál, Veszprimi Püspök, ezer két száz hatvan harma- 1263. E.
dik esztendőben; és ugyan ekkor kezdettek Paulinusoknak neveztetni, 's még ezen Törvény' Adójok' idejében annyira szaporodtak, hogy az ő Megyéjében kilentz Klastromban ditsőitenék a' menynek, földnek Urát. Harmadik András Király alatt ezer három századikban már Generálissok rendeltetett, a' kinek lakása mindenkor

Digitized by Google

itten a' Szerzet' Anya földén vala; ámbár több Országokra, és a' Kereszténység' Fő Városába Romába is el terjedtek ezen fejér öltözetű Szerzetes Atyák. Legtöbb Klastromokra szaporodtak pedig ezek itten Nagy Lajos Királyunk idétt, a' ki főképpen kedvelte ezeket. Igy Királyainknak, 's több tehetős Hazafiaknak buzgóságából mindenféle Férjfi, és Aszszony Szerzetesek' Klastromai ékesítettek a' Magyar Hazát, ennek testi, lelki javára, Nevezet szerént ezen Szerzetesek voltak Mária Therésia' uralkodása alatt édes Hazánkban: Augustiniánusok, Basiliánusok, Benediktinusok, Camaldulensisek, Camillánusok, Capucinusok, Carmeliták, Ciztercitáik, Crucigerek, Dominikánusok; Franciskánusok háromfelék, ugymint: Obszervánsok, Minoriták, és Reformátusok; Jesuiták, Miserikordiánusok, Paulánusok, Paulinusok, Piaristák, Premonstratensisek, Szerviták, Trinitariusok. Apátzák pedig ezek: Anglikánák, Augustiniánák, Clarissák, Elisábethinák, Ursulinák. Hanem még a' fent tisztelt Királynénk Országlásakor XIV. Kelemen Romai Pápa' Apostoli Levele szerént a' Jesuiták Szerzete eltöröltetett. Második Jósef Tsászár, 's Apostoli Királyunk maga Felséges hatalmával eltörlötte a' Benediktinus, Camaldulensis, Camillanus, Paulánus, Paulinus, Premonstratensis, Trinitárius-Rendeket; és az Augustina, 's Clarissa Apátzákat; a' meghagyattaknak is több Klastromait: ellenben sok Helységekben, mellyek Plebánus nélkül szükölködtek volt, Plébániákat állított. Ferentz Királyunk pediglen az ő Apostoli buzgóságától viseltetvén, viszszarendelte a' Benediktinusokkal, és Ciztercitákkal együtt a' Premonstratensiseket is, ugy; hogy nem tsak az Isteni szolgálatban, hanem az Oskolai tanításban is foglalatoskodjának a' Haza' jovára. Véget vetvén

Digitized by Google

ezen Szakasznak, igéretem szerént előadom Szent Istvánnak a' Szent-Mártoni Monostort fundáló Királyi Levelét, a' mint azt kiadta volt; és ezt lemásolván P. Krizostomos Novák, a' mostani Fő Apátur, ezer hét száz nyoltzvanadik esztendőben Világ' eleibe terjesztette azon tudományos könyvében, mellyet igy tzimezett: *Vindiciae Diplomatis Stephanei.*

IN NOMINE DOMINI DEI SUMMI STEFANUS Superna providente clementia, Ungrorum Rex. Credimus, et vere scimus, si locis divino cultui mancipatis, potestates, atque honores adagmentaverimus, id non solum laude humana praedicandum, verum divina mercede remunerandum. Qvocirca omnium Sanctae Dei Ecclesiae fidelium, nostrorumque praesentium, atque futurorum sollers comperiat intentio, quod nos interventu, consilio, et consensu Domini Anastasii Abbatis de monasterio S. Martini, in Monte supra Pannoniam sito ab genitore nostro incepto, quod nos per Dei subsidium, ob animae nostrae remedium pro stabilitate Regni nostri ad finem perduximus, talem concessimus libertatem, qualem detinet monasterium Sancti Benedicti in monte Cassino; quia propter orationes sanctas fratrum ejusdem monasterii consiliante domno Anastasio, praescripto Abbate, et jugiter adjuvante, confortati, et laureati sumus. Singulare namque suffragium, quod per merita Beati Martini in pueritia mea expertus sum, memoriae posterorum tradere curavi. Ingruente namque bellorum tempestate, qua inter Theotonicos, et Ungaros seditio maxima excreverat, praecipueque, cum civilis belli ruina urgerer, volente comitatu quodam, nomine Sumigiense paterna me sede repellere, quid fluctuanti animo consilii darem? quaque me verterem? tanta ta-

Digitized by Google

ctus verecundia, adstantibus ducibus: videlicet Poznano, Cuntio, Orchio, dono quoque Dominico Archiepiscopo, votum vovi Sancto Martino, quod si de hostibus interioribus, et exterioribus ejus meritis victor existerem; supra nominati comitatus decimationem de omnibus negotiis, praediis, terris, vineis, segetibus, vectigalibus, vinumque hospitum, quod in praediis eorum excresceret, ne Parochiano Episcopo pertinere videretur, sed magis Abbati ejusdem monasterii sub testimonio praefatorum Ducum, multorumque comitum absque ulla mora subjugarem. Dumque post cogitatum victoria potirer; quod animo revolveram, operis efficacia complere studui. Necdum enim episcopatus, et abbatiae praeter ipsum locum in regno Ungarico sitae erant. Quod si, vos fideles! licuit, in quo volui loco, episcopatus, et abbatias statuere; an non licuit cuipiam loco, quod volui, ut facerem? Et ne adhuc Ecclesia Sancti Michaelis vacua esse videretur, vel Episcopus parrochianus injurias, querimoniasve in collectione decimarum pateretur; ei curtem, quae vocatur Corton, cum hominibus eidem pertinentibus tradidi. Quod si ipse contra mea statuta quid inique agere, vel adquirere voluerit; ante Deum judicem vivorum, et mortuorum in die judicii se contendere mecum sciat. Adhuc autem subjungens; dico: sit id ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum, habeantque monachi post transitum sui cujusque Abbatis alium Abbatem securiter eligendi, et a quocunque velint Episcopo consecrandi eum; sitque illis licitum ordines accipere quovis loco, et a quocunque Episcopo. Ante neminem vero Abbatem capella incedat, nisi ante Patrem ejusdem monasterii propter reverentiam, et Sanctitatem ipsius loci, moreque Episcopi in Sandaliis mis-

Digitized by Google

sam celebret. Precipimus itaque sub testificatione Salvatoris Domini Nostri Jesu Christi, ut nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vice-Comes, seu aliquis homo magnus, sive parvus, de jam fato monasterio aliquomodo se intromittere in mancipiis, terris, vineis, decimationibus, piscationibus, ripis, placitis, sine concessione Abbatis ejus monasterii audeat. Quod qui fecerit, componat centum libras auri optimi, medium camerae nostrae, ac medium praefato monasterio, suisque rectoribus, maledictionisque perpetuae vinculo aeternaliter feriatur. Quod ut verius credatur; hanc paginam manu propria roborantes sigillari jussimus.

Signum Domini Stephani incliti Regis — Dominicus Archiepiscopus Vincecancerarius fecit.

§§§§§§§
§Locus mono-§
§ grammatis. §
§§§§§§§

Anno Dominicae incarnationis MI. Indictione XV. anno Stephani, primi Regis Ungrorum, secundo hoc privilegium scriptum, et traditum est. Hue sunt nominatae villae in dedicatione Ecclesiae ab Archiepiscopo Sebastiano, et a Comite Ceba: Piscatores, Fizeg, Balvanos, Temirdi, Chimudi, Wisetcha, Vuosian, Murim, Curton, Wag, tertia pars tributi de Poson in omnibus rebus sive praesentibus, sive futuris.

Digitized by Google

III. Szakasz.

A' Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről.

Az Apostoli Romai Széknek, és az ezzel egyező Püspököknek igazgatása alatt a' Kristusban egyaránt hivőknek, 's buzgólkodóknak az egész Világra elterjedtt Társaságát valljuk Romai Közönséges Keresztény Anyaszentegyháznak: ennek főbb részeit pedig a' különös Nemzetek' Keresztény Társaságát ugyan azon Nemzetek' nevével esmértetjük, mondván: Lengyel Anyaszentegyház, Magyar Anyaszentegyház. Innét látni; hogy az Anyaszentegyház nevet nem viselheti igazán egyik is azon különös Társaságok közzül, ha tsak ama' Romai közönséges Keresztény Anyaszentegyháznak nem része. Ugy látni azt is; hogy a' különös Anyaszentegyházzal való elleneskedés magában foglalja a' közönséges Anyaszentegyházzal való elleneskedést; és igy a' ki amannak Ellenesse; emennek is Ellenese az. Midőn tehát itten a' Magyar Anyaszentegyház' Ellenesseiről szóllunk, értjük azokat, a' kik a' Magyar Hazában a' Keresztény Katholika Hit ellen tusakodtak, vagy tusakodnak. Hogy a' Magyarok a' pogányságból lett megtérések után is két izben sokan azon pogányságra viszszavetemedtek, 's Feleik közzül sok Mártirok lettek általok; de ők ismét igaz Hitre téríttettek jó Királyaink által: arról már emlékeztünk. Hanem abban is bizonyosok vagyunk; hogy egy Magyar sem támasztott az Anyaszentegyházban eretnekséget, vagy szakadást: azért a' mi ezek közzül a' Magyar Anyaszentegyházat, 's országot rongálta; mind az idegen nemzettől származott.

Digitized by Google

Olasz Országban támadott Flagellánsok voltak ebben az elsők negyedik Béla' Királykodásakor ezer két száz hatvan harmadik esztendőben : 1263. E. de tsak hamar kiüzettettek, és igy a' Magyarokban veszedelmes tévelygést nem okozhattak. Ugyan Olasz Országban keletkezett Fratriellek jöttek osztán ide bé Kun László Király' idejében; a' kik amazoknál sokkal irtoztatóbb káromlásokat tettenek: mert ezek egyeránt, Férjfiak, és Aszszonyok, nyilván predikállottak, és a' Pápát 's Püspököket szörnyüképpen átkozták. Azért annál nagyobb tüzzel állottak ellenek a' Magyarok, 's vitézül kiverték őket a' Hazából. Sigmond Király alatt pedig a' Husziták támadták meg a' Magyar Anyaszentegyházat, Tseh Országból Husz János Prágai Papnak tévelygésével, a' ki Valde, és Vikléf állításait megujította: azokáért mint Fő eretnek a' Konstántziai közönséges Gyülekezettől megitéltetvén, ezer négy száz tizenötödikben Sz. Jakab havának tizen hatodik napján Sigmod Romai Tsászár, 's Magyar, és Tseh Király' hatalmából elevenen megégettetett. Belopakodtak ugyan ide ezen Husziták mindjárt az ő keletkezéssekkor; de nem sokra mehettek itten. Hanem minekutánna Ersébet özvegy Királyné ő általok akarta Ulászló ellen a' Királyi hatalmat maga fijának fenntartani; mint haramiák, ugy kajtorkodtak a' Magyar földön, és tsak Mátyás Király' ditső fegyvere irthatta ki őket tellyességgel édes Hazánkból. 1415. E.

De a' Magyar Anyaszentegyházat leginkább megzavarta osztán a' Lutherség, mellyet Szakszoniában Vittenberg Városában támasztott Luther Márton. Ezt igy esmérteti meg Mindszenti Sámuel Komáromi Református Predikátor az ő Magyar Ladvocatjában: „ Luther Márton született 1483. Eizlebenben. 1497. E. Magdeburgban,

Digitized by Google

és Eizenachban az ajtók előtt való éneklésével kereste kenyerét, még nem egy gazdag özvegy Asszony a' maga házába a' fijai mellé vette ötet, 's négy esztendeig szabad asztalt adott néki. Azutánn az Érfurti Universitásba ment, hol a' Filozofiát, és a' szép Tudományokat tanulta 1503. Magisterré lett, 's a' Jusra is adta magát. De midön egy Alexius nevü társát mellette a' menykő megütötte, 1505. a' Szüleinek akaratjok ellen Augustinianus Baráttá lett. 1508. a' Vittenbergi uj Universitásba hivattatott, hol Filozofiát tanított, és prédikállott. Onnan Romába küldetett a' maga Szerzete' perének a' Pápa előtt való eligazítására. Romából viszsza jövén, Theol. Doctorrá, és Professorrá lett, a' midön Sz. Pálnak Romai Levelét, és a' zsoltárokat világosította: azomban a' Zsidó, és Görög nyelveket is tanulta, hogy a' Sz. Irást annál jobban érthesse. Azutánn a' Tezel Indulgentiájának keményen ellene tette magát. Oct. 31. n. 1517. 95 Positiókat a' Vittenbergi Templom' ajtajára disputálás végett kiragasztott: mellyből hamar nagy veszekedés támadott. E' végre Luther 1518-n Augspurgba ment; ott Kárdinalis Kajetánussal, 1519 pedig Lipsziában D. Eckennel disputált. Midön 1520 X. Leo Pápa Luther ellen egy kemény Bullát adott ki, 's minden irásait, mellyeket meg lehetett kapni, megégettette: Luther is Dec. 15-n azon esztendöben a' Vittenbergi kapu előtt sok tudós emberek' jelenlétében a' Jus Canonicumot, a' Leo' Bullájával együtt, megégettette; mellyek köztt voltak Eckennek, Emsernek, és másoknak irásaik. Azután Vormsba ment az Imperium' Gyülésére; ott reá nem vehették, hogy, a' mit eddig, tanított, azt huzza viszsza; hanem azt kivánta, hogy irásai a' Sz. Irás szerént visgáltassanak meg; azzal Vormsot oda hagyta, 's a' Tsászár ötet eret-

Digitized by Google

neknek lenni hirdette. Midőn haza felé utazott, őtet a' Szakszóniai Választó fejedelem nagyobb bátorságnak okáért a' Vartburgi Várba vitette, mellyet ő maga Pathmusának szokott nevezni. Ott szakállát, és baját meg nevelte, 's mint valamelly Vitéz, fegyverbe, pántzélba, sarkantyus tsizmába öltözött, 's magát Junker Georgnak nevezté. Ama hires Képiró Kranach ebben a' formában festette le őtet Vittenbergben. De, midőn Karolstád a' képeket a' Templomokból kezdette kihányni, a' Választófejedelem' hire nélkül Vittenbergbe ment; hol mind Karolstáddal, mind Münzerrel, mind pedig az Anabaptistáknak egyéb Fejeikkel sok baja volt, 1524-n a' Barát ruhát levetkezte; a' következett esztendőben Sz. Iván-havának tizen egyedik napján egy Bore Katalin nevű Apátzát feleségül vett. Midőn 1529-n Speyrben, és 1530-n Augsburgban a' Törökökkel való háborura nézve Imperium' Gyülése tartatott; Luther Vittenbergben az alatt, míg Torgauban a' Theologusok együtt voltak, tizenhét ártikulusokat tett fel, mellyekből azután Melánkton az Ágostai Vallást készitette. 1537-n irta a' Smalkaldi ártikulusokat, midőn a' Pápa kihirdette, hogy Mantuában Gyülekezetet fogna tartani. Végre Vittenberget oda akarta hagyni; de a' Választófejedelem' kérésére ott maradott. Midőn némelly dolgokra nézve a' Mansfeldi Grófhoz Eizlebenbe ment, meghalálozott 1546-n Böjtelőhavának tizen nyoltzadik napján."

Ezen képezetből világosan láthatni: hogy Luther mind a' Birodalom' Fejedelmét, a' Romai Tsászárt, mind az Anyaszentegyház' hatalmát megvetvén, maga magának Apostoli hatalmat tulajdonitott; 's nem hogy az Ur Kristus Evangyéliuma szerént maga megtagadásával, és keresztje' viselésével annak követője lett volna, hanem ér-

Digitized by Google

zékenységeit követvén, az Anyaszentegyház ellen, mellyen a' setétség' Angyalai se vehetnek erőt, szegezte magát. Követőket annál könnyebben szerezhetett, mennél tágosabb utra mutatott az ő tanításával: mellynek terjesztésére bátorította ötet a' Szakszóniai Fejedelem; minthogy Ennek igen kedves volt az. Mert azzal magához huzván az Egyházi jószágokat, nagyon meggyarapította jövedelmét. Tetszett ez osztán más Fejedelmeknek is: 's innét nem csak Német Országot, hanem Dániát, és Sveciát is elborította Luther' tanítása. Ennek buzgóan ellene állván a' Tsászár, az azt Követők által rettenetes háborúval terheltetett; és igy szörnyű romlása lett a' Német Birodalomnak. Csak hogy erősebbek legyenek ezek, annál inkább törekedtek volt azon Vallását Luthernek mindenfelé terjeszteni. De valamint Vittenbergben mindjárt eleinten meghasonlottak; ugy egyébütt még több részekre szakadtak. Igy Frantzia Országba is béhatottak ezek, 's ott is találtak ollyanokra, a' kiket az Anyaszentegyháztól elidegenithettek, 's azok köztt vala Kálvin János is. Ez hiressé tette magát azzal, mivel Lutherrel hasonló szabadsággal élvén, Helvetziában, a' hová vette magát bátorság' okáért, egy más szakadásnak leve Fejévé; a' melly Magyar Országban is osztán elgyökerezett.

A' Királlyal együtt mindjárt a' Német szakadás' kezdetén gondos vigyázással voltak a' Magyar Hazának Elődjei, hogy ide bé ne hasson az; és, valamint Frantzia Országban, ugy itt is Országos végzés által halálos büntetés rendelődött azok ellen, a' kik azon szakadást követnék. Mindazáltal meg nem menekedhetett attól édes Hazánk. Az egynyelvűségnek tudniillik az az ereje, hogy Hazájok ellen az egyik Ország' Fijait a' más idegen Ország' Fijaival egyesítse. Igy az Erdélyi

Digitized by Google

Szászok mindjárt készek voltak a' Német Országi Szászokat követni, 's vélek a' Luther' szakadásában egyesülni a' Királynak hozzájok botsátott Parantsolatjai ellen is. Igy szóll pedig azokhoz a' jó Fejedelem egyik Apostoli Királyi Levelében: „ Lajos, Isten' kegyelméből Magyar, és Tseh Ország' Királyja, a' mi hiveinknek. Polgár Mesternek, és Biráknak, és a' mi Szeben Városunk' egyéb esküdt öregeinek a' mi köszöntésünket, és kegyelmünket. Szivünk' kedvetlenségével értettük, hogy némelly Luther Márton, a' kit az Apostoli Szent Szék immár régen kiátkozott vala, szerteszétt az Emberek' sziveit annyira megvakította, hogy, az Evangyéliomi igazságtól, és a' Szent Atyák' hagyományaitól elállván, annak tanítása, 's általa irott könyvetskék közöttetek mindnyájatok' kezében legyenek, olvastassanak, 's megtartassanak. A' melly állitások ugyan, és azon Luther Mártonnak Könyvetskéji mivel az igasság ellen vannak, 's az Apostoli Szent Szék által is, a' mint mondottuk, már régen átok alá vettettek; a' mi akaratunkkal igen ellenkezik, hogy ti is, és Polgár társaitok, 's Kereskedőitek, és a' mi Városunk' egyéb Lakosai azon Könyvetskéket árulni, venni, 's forgatni kezdettétek légyen. Mivel pedig Magyar Ország' hajdani Szent Királyjainak, a' mi Eldődeinknek nyomdokait követvén, kötelességünkben áll, a' Hitet, a' mi Keresztény Religiónkat, ne hogy a' kiátkoztatott Eretnekektől megtámadtassék az, és megfertéztessék, mindenütt a' mi Országunkban, és attól függő részekben épen fenntartani: akarjuk, és hivségteknek ezennel minden jószágaitoknak elvesztése alatt meghagyjuk, és parantsoljuk; hogy ezennek vételével tüstént mind a' mi Szeben Városunkban, mind hozzátok tartozó egyéb helyeken az említett Luther Mártonnak kiátkozott állitá-

Digitized by Google

sait, költeményeit, és könyvetskéjit utszánként, és minden házaknál kikeressétek, 's a' feltaláltattakat nyilván megégessétek; osztán pedig közönségesen kihirdessétek, hogy senki, akármelly állapotú ember légyen, ollyas véleményeket, állításokat, és azon Könyvetskéket ne merészelje árulni, venni, olvasni, vagy forgatni, minden jószágai' confiskáltatásának büntetése alatt. Költ Budán Cantate Vasárnap előtt való szombaton, 1523. esztendőben.

Ezen Királyi Parantsolatra megengedte ugyan a' Szebeni Tanáts, hogy az Esztergomi Érsektől, Szakmári Györgytől, oda küldettetett Biztos által a' Város piartzán Luthernek mind azon Könyvetskéji megégettettek, valamellyek feltaláltattak. Hanem azutánn tsak ugyan a' Vittenbergiekre hallgattak ők. Hoszszan leirja ezeknek kitsapásait a' Szebeni Káptalan az Esztergomi Érsekhez, Szalkán Lászlóhoz, ezer öt száz huszon hatodik esztendőben adott panaszkodó Levelében ugyan akkor, midőn Szolimán Török Tsászár nagy dühösséggel nyomula édes Hazánk ellen: azért valamint a' Német Országi, ugy az Apostoli Magyar Korona alatt lévő Szászok is annál bátrabban ellenkeztek az Apostoli Anyaszentegyházzal, 's ennek idvezitő Vallásával. Igy adja pedig elő ezt az említett Káptalan mindjárt Levelének kezdetén: „Szeben Városában, a' hol fondamentoma vagyon a' Luther eretnekségének, Hecht János Mester ember' házában valami Oskola rendelödött némelly Deák által: ottan a' Nicéai Symbolum, és a' Misebéli, 's egyéb Isteni szolgálatbéli énekek németül énekeltetnek az Aszszony, az inas gyermekek, és az egész házi tseléd által; és Német Misét szolgáltatni iparkodnak. Ugyan annak a' házában tartózkodik egy hiteszegett György nevü Dominikánus, a' ki azt

Digitized by Google

mondja, hogy ő a' Szerzeti ruhától, és fogadástól feloldoztatott légyen; de mind eddig ezerént való Bizonyságát elő nem mutatta. Ez a' Plébánus' hire nélkül a' fiók Egyházakban prédikál, elvonván a' Népet az engedelmességtől, a' böjtöléstől, az Anyaszentegyház' parantsolatjaitól, azokat szólván, mellyek tetszenek, magát a' Predikátor; hivatalba akarván bétolyni, fizetés nélkül, hogy annál inkább eltsábithassa a' Népet: küldetett ez valamelly Ambrus Szilézíai Predikátor által azon részekről, a' hol Luther lakik; hogy a' Népet vonja el a' Romai Anyaszentegyháznak, és az ő Egyházi Elöljáróinak engedelmétől. Ugyan ezen hiteszegett nyilván ditsekszik, hogy ő méltóságos Királyi Biró Urtól vett légyen parantsolatot, hogy ő Szebenben maradjon, mig Budáról viszszatér az: noha a' Birák' a' Káptalanbéli Urak' kérésére egész Szeben Városa' rendeléséből megparantsolták nékie, hogy a' Városból kimenjen; de ő semmit se gondolt azzal, söt szidalmazó lélekkel mondotta: „Ha a' Plébános, a' Dékán, és a' Tanátsbeli Urak megdermednek is, én az ő gyalázatjokra Szebenben fogok maradni." Félő, hogy majdan zendülés lészen. Ide Szeben Városába jönnek többnyire ezen gonosz Luther szakadásnak emberei, Professorok, Clericusok, és Laicusok; mert itten ápoltatnak, és kedveltetnek: a' Városon kivül pedig egész Erdélyben sehol se eresztetnek bé; itten a' Szebeniektől betsülettel fogattatnak, az Egyházi Elöljárók gyalázatjára. A' Szebeni Tanáts unszolja a' Plebanost, hogy ezen Predikátorokat engedje predikálni; és, mivel ellenek nem állhat a' Plébános Ur, kéntelen engedni, ugy hogy azon Próféták, és gonosz Predikátorok tévelygésbe hozzák a' Népet. Ugyan azon hiteszegett mind a' Kereskedők', és Polgárok' vendégségeiben, mind nyilván

Digitized by Google

tanítja azt; hogy az Evangyéliom tovább négy száz esztendőnél elrejtetett légyen: a' Papok, ugy mond, semmi igazságot se predikáltak: a' Keresztényeknek Evangyéliomi szabadságok vagyon, nem kötelesek az emberi találmányokra, és az Atyák rendeléseire: illy sértegető tanításaikért ugy tiszteltetnek azon Lutheránosok Szebenben majd minden kereskedőktől, mint a' bálvány, 's legnagyobb szivességgel szinte huzattatnak a' vendégségekre nagy vetekedve, mellyik Polgárhoz menjenek vendégeskedni: a' melly kedveltetésből kezdették ők feltartani szarvokat."

Látjuk ezekből; minő vétkesek voltak ezen Szebeniek, a' kik Apostoli Királyjok' parantsolatját megvetvén, potor emberek sugarlásaira törvényesen nyertt Pásztoraiktól elállottak: de Szolimán' fegyvere megakadályoztatta a' Királyt ellenek hátalommal élni, 's őket megzabolázni; minthogy a' Mohátsi veszedelem néki is halált okozott légyen. Annál szabadabban követték osztán a' Német Országi Szászokat az Erdélyi, sőt a' Magyar Országi Szászok is. Ezek voltak tehát az Apostoli Magyar Korona alatt az elsők, a' kik a' közönséges Keresztény Anyaszentegyháztól, és igy az Apostoli Szent Hittől, mellyen fondálta Szent István Apostoli Királyunk a' Magyar Birodalmat, elszakadtak volt. Ezeket követték tsak hamar a' Tótok, a' vándorló Deákjaiktól megszédíttetvén. Leginkább terjesztették pedig ezen szakadást Magyar Országban a' Német Lutránus Katonák, 's ezek közzt Generális Svendi Lázár erőnek erejével kivetvén a' Plébánosokat, azok' helyébe a' véle ide béjött Német Deákokat rendelé a' Luther' tanítása' hirdetésére azokon a' részeken, a' hol János Király' Népén győzedelmaskedhetett. Mert a' két Király, Ferdinánd, és János, az Országért viaskodván, nem gondoskodhat-

hattak erányosan a' Hit' dolgáról; sőt az ő kedvezésekből több Püspökségeket világi Urak bitoltak volt, ugymint: Perényi Péter az Egrit, Török Bálint a' Nyitrait, Cibak Imre a' Váradit, Bodó Ferentz az Erdélyit, Berusits Gáspár a' Tsanádit, Szeretsen János a' Pétsit. Igy a' Lelki Vezérek' fogyatkozásából mély tudatlanságban nyavalyogván a' Nép, akármelly éhes Vándorlók könnyen elidegeníthették azt a' Katholika Anyaszentegyháztól az ezt tsufoló beszédjeik által, mellyeket Luther' irásaiból tanultak. Mert ez mellyszörnyü tsufsággal motskolja a' Keresztény Katholika Anyaszentegyházat; eléggé láthatni tsak a' Babiloniai fogságról — de captivitate Babilonica — irtt Könyvéből. Utóbb legerősebb lábra állította a' Magyarok köztt ezen szakadást a' Hurutz világ, mellynek kezdője vala Botskai István. Ez magát az Erdélyi Fejedelemségre juttatván, Apostoli Hazánkat is megtámadta, 's a' Bétsi Békességben oda vitte a' dolgot, hogy mind az Ágostai, mind a' Helveta Vallásnak szabad gyakorlása engedődnék ezer hat száz hatodikban: 1606. E. a' melly szabadságot a' Posonyi Országgyülés is beiktatta osztán második Mátyás Király' Végzeményjébe ezer hat száz nyoltzadik eszt nőben, midön a' Szent Koronával megkoronáztatott vala ő Felsége az Apostoli Magyar Királyságra.

Jól észre kell itt venni: hogy ezen engedelemmel nem hagyták helybe a' Protestánsok' Vallását a' Király, 's azon Gyülésnek Katholikus Tagjai, minthogy igy a' Katholika Hitet megsértvén, önnön magokkal ellénkeztek vólna: hanem ezzel tsak a' köz tsendességet tárgyazták. Azonban valamint az Egyháziak; ugy Országunk' ezen Apostoli Királyja is minden igyekezettel azonn volt, hogy a' Protestánsokkal megesmértetvén a' Romai Katholika Hitnek szükséges voltát

Digitized by Google

az idvesség' megnyerésére, azokat annak elfogadására birja; és ez által ezen Apostoli Országnak, 's magoknak boldogságára tellyes egyességet szerezzen az Apostoli Magyar Korona' Alattvalójiban. E' végett az Egyházi Fő hivatalokra az Isteni tudományban, és erköltsben jeles Férjfiakat intézett. Ezeknek szent igyekezetét ugy gyámolította a' Szentséges Romai Pápa V. Pál; hogy Prágában, Olmutzban, Grétzben, Bétsben a' Német Kispapok közzé tizenkét Magyar Kispapokat is venne bé maga költségére; Romában pedig azon Kollégyiomban, mellyet Loyola Szent Ignátz állított vala Német Ország' részére, annyi Magyar Egyházi Nevendékeknek engedett helyet, a' mennyinek tartására elég volna Szent István első Apostoli Királyunk' Romai Fundátziója. Valóban ezen intézések mellett szépen is gyarapodott a' Katholika Magyar Anyaszentegyház. Mert tsak Kardinál Pazmány Péter, a' kit ugyan el szent igyekezetű Királyunk II. Mátyás méltóztatott emelni az Esztergomi Érsekségre, sok Protestáns Fő emberekkel megesmértetvén a' Romai Közönséges Anyaszentegyházat a' Krístus' Anyaszentegyházának lenni, ebbe térítette volt őket: ezeknek megtérítésével pedig számtalanon tértek meg a' köz népből. Hanem ezért a' többiek ismét pártot ütöttek, valamint előbb Botskait, ugy most Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelmet kérvén Religyiójok' védelmezése végett. Tudnivaló az: hogy az igaz Religyió, 's ennek mindentudó Szerzője a' Kristus tiltja a' pártütést; és azt parantsolja, hogy mindenkor tisztelettel viseltessünk a' Fejedelmekhez. Megmutatták ezt minden időben az igaz Keresztények, a' kik Üldözőjikért is imádkoztak; 's inkább akartak meghalni, mint pártotütni. Ugyan ezen Mártiromi áldozat gyarapitotta főképpen az igaz Kereszténységet.

Digitized by Google

Ugy Apostoli Hazánkban Botskai, Bethlen, Rákótzi Erdélyi Fejedelmek által üldöztetvén, még inkább nevekedett, 's tökélletesedett az. Mert Apostoli Királyaink az Egyháziakkal egyetemben annál buzgóbban törekedtek azon Ország' rontó hitbéli nyavalyát megorvosolni. Erre fordította II. Ferdinánd legfőbb gondját, a' mellynek tellyesítésére hathatós Segítöji voltak ö derék, 's bölts Tanátsossai: az Ország' Primássa, Kardinál Pázmány Péter; Veszprimi Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; Nádor Ispány, Eszterházi Miklós, és G. Pálffy Pál a' Királyi Kintstár' Fő Gondviselője: a' kik mindnyájan azt tanátslották, hogy az Országban több Oskolák' rendeltetése mellett állíttatnának nehány nevelő Házak is, hol a' szegényebb Katholikusoknak, kivált a' Nemeseknek gyermekei mind ruházattal, mind éléssel tartatnának Oskolájik' kitanultáig. Állított is mind a' Fejedelem, mind a' Primás több Oskolákat: ezen bölts Érsek pedig Bétsben is Szemináriumot állított a' Magyar Kispapok' számára, és Nagyszombatban a' Szent István Szemináriomát megnagyobbította.

Mennyire használtak légyen ezen Oskolák az idvezítö Katholika Hitnek megesmértetésére: világos bizonyságunk ebben az ezer hat száz har- 1637. E.
mintz 7-dik esztendöben tartott Posonyi Országgyülés. Ennek kezdetével mindjárt nagy viszszálkodásba hozta a' Rendeket a' Religyió' dolga. A' Protestánsok azt sürgették, hogy adattassanak viszsza nékiek az ö Templomaik, és Oskolájik, 's botsáttassanak viszsza Predikátoraik azon helyekre, mellyekröl elüzettettek volt: a' Katholikusok pedig ellenzették azt, mivel azon Templomok az ö régi Katholikus Eleiktöl még a' Protestánsok itt léte elött épittettek; viszsza térvén tehát a' Katholika Hitre a' Földes Urak, azok is

Digitized by Google

az ő hatalmokba estenek; sok helyeken a' Lakosok' nagyobb része is Katholikussá lévén, nem kívántatnának a' Predikátorok. Illy természeti igazságok ellen nem is lehettek nyertesèk a' Protestánsok. De az Idegenektől ingereltetvén, készek voltak ismét ezért a' Hazát megtámadni, Rákóczi György Erdélyi Fejedelmet nyervén segitségül magoknak; a' ki, csak hogy magát Országunk romlásával gazdagíthassa, a' Törökkel, és a' Német Országot pusztító Protestáns Svédekkel összvetartván, lángba borította a' Magyar Hazát ezer hat száz negyven negyedik esztendőben. III. Ferdinánd Német Tsászár, és Magyar Király mind Német seregének ide küldött egy részével, mind hiv Magyarjaival több izben győzedelmeskedett ugyan a' Pártosokon: mindazáltal a' békesség' megszerzése végett Törösi János derék Magyar Tanátsossa által nem csak azon hét Vármegyéket, mellyeket Bethlen Gábor birt vala, ugyan azon jussal oda engedte Rákótzinak, hanem a' Tokaji, és Regétzi Uradalmakat is, több javakkal együtt örökre az ő Házának tulajdonította; és igy könnyen békességre birta ötet; holott megerősittették a' Protestánsok szabadságai is.

Annál többen tértek osztán közzülök a' Katholika Anyaszentegyházba, ugy hogy I. Leopold Apostoli Királyunk idejében csak az Esztergomi Érseki Megyében az akkori nagy nevü Érseknek Szeleptsényi Györgynek bizonyitása szerént négy esztendő alatt hatvan három ezer Protestáns hódolt meg a' Katholika Hitnek. Nem keveset használt ebben a' többek közzt Báthori Sófia, az Erdélyi Fejedelemnek második Rákótzi Györgynek Katholika Özvegye, minekutánna az ő egyetlen egy Fiját Ferentzet a' Katholika Hitre térítette volt. De főképpen I. Leopold Király' Apostoli buzgóságának kell tulajdonítani a' Magyar Anya-

Digitized by Google

szentegyháznak azon virágzását, a' ki által a' Püspökök, Káptalanjaikkal együtt, számkivetésekből visszahívattatván, hajdani Székeikbe, és jussaikba helyheztetődtek vala. Az Evangyéliom, és az Ország' Törvényje szerént mindnyájan is egyesültek volna a' Katholika Anyaszentegyházzal Protestáns Hazánkfijai, ha az Idegenek nem bujtogatták volna a' megátalkodásra; csak hogy ők erősebbek legyenek az Austriai Ház ellen. Hanem III. Károly Királyunk alatt már nem hallgattak azon Idegenekre, és sokan megtértek ismét közzülök; a' többiek is olly Hazafiúi módon viselték magokat, hogy ezer hét száz huszon kettő-1723.E. dik, és harmadik esztendőbéli Országgyülésben olly Törvények hozattak a' Religyió' dolgában is mintha mind Katholikusok lettek volna az Ország' Rendjei. Mert megparantsoltatott a' Püspököknek, és egyéb Népes Papoknak; hogy az ő Megyéjekben, és Egyházoknál lakjanak állandóul, ha tsak Királyi, vagy Országos Hivatal által nem akadályoztatnának: hogy szent kötelességeknek megfelelvén, az erköltsteleneket ugyan szóval, és példával jóra hozni, a' jókat pedig a' Keresztény erköltsök' gyakorlására hathatósan serkenteni iparkodjanak. A' Földes Uraknak ugy hagyatott meg a' Pátrónusi Jus, hogy érdemes Személyeket nevezzenek az üresen maradott Egyházi Hivatalokra. A' Szerzetes Papoknak pedig olly Törvényt szabtak, az Ország' buzgó Atyjai; hogy mindegyike esztendönként tizenkét Mise áldozatját szolgáljon a' Királynak, és Országnak boldogságáért; ugyan annyit szolgáltassanak az Apátzák.

Innen vett reménységből indult ama' nagy buzgóságú Királyi Felség, Maria Therésia, azon Apostoli Hivataljabéli munkára; hogy Magyar Koronája' Alattvalójit az igaz Keresztény Hitre,

Digitized by Google

's ezzel a' szent egyességre hozza: azért sok helyeken a' Predikátorok' helyébe Katholikus Papokat rendelt vala. Az Anabaptistákat, a' kik ellen, valamint egyéb szentségtelenkedők ellen, már
1548.E. ezer öt száz negyven nyoltzadikban kitiltó Törvényt szabott az Országgyűlése, tellyességgel kiirtotta: ezek is a'Luther' Követöjiből lettek, 's legnagyobb szabadságot tulajdonítottak magoknak, ugy hogy semmi Felsöséget sem akartak esmérni, Felséges Anyjának ezen Apostoli buzgóságát kivánta II. Jósef Tsászár, és Magyar Király folytatni; 's az egész Magyar Birodalomnak tudtára adta ezt mindjárt az ö Uralkodásának kezdetén, minden Községnek megküldvén nyomtatásban e-
1782.E. zen szent szándékát ezer hét száz nyoltzvan kettödikben Pünkösd' havának huszon negyedik napján illy nyilatkoztatással: „ Valamint tudniillik az igaz, és egyedül idvezítö Romai Katholika Vallásnak fenntartására, és terjesztésére, a' melly egyedül a' tanítás, és a' szivnek szinmutatás nélkül való meggyözettetése által, mehet legbátorságosabban véghez, mindenkor legföbb gondunk volt; ugy Mi, Királyi Méltóságunknak kötelessége, és azon Atyai gondoskodásunk szerént, a' mellyel minden Uralkodásaink alatt való Népekhez viseltetünk, szivesen ohajtanánk, hogy mindnyájan azok az igaz Romai Katholika Vallást, de annak igazsága felöl való tsak szabados meggyözettetésböl, követnék, és ezen bátorságosabb uton lelkek' idvességét megnyerhetnék. — Eléggé gerjesztette erre ugyan azon esztendöben Fejedelmi példájával az ö nem Katholikus Jobbágyait, midön a' közönséges Keresztény Anyaszentegyház' Fejét, a' Romai Pápát hatodik Piust mind Bétsbe érkezése elött, mind ottani tartózkodása; és elmenetele' alkalmatosságával ezen Szentséges Fö Méltóságot illö tisztelettel méltóztatta. Ezekböl

Digitized by Google

nem lehet nem látni: hová tzélozott légyen az ő Keresztény Türedelmi Végzeményjével is.

Igen nagy örömmel, 's megelégedéssel láttzattak ugyan ezt venni a' Protestánsok; és azért égig magasztalták volt Jósef Tsászárt minden imádkozó Házaikban: de Annak halála utánn a' Budai Gyülés' alkalmatosságával ellene voltak azon Végzeménynek, 's azt sürgették; hogy az Uralkodó Katholika Religióval egyenlő szabadságra emeltessék az ő Vallássok, és ezeránt a' Királyi Kötéslevélben bátorságosíttassanak. Erre mind az által II. Leopold Királyunk rá nem állott; hanem hogy az Uralkodó Katholika Religyiónak rövidsége nélkül a' Törvényben nékiek erányos szabadság engedtessék, abban megegyezett. Mert az Apostoli Magyar Királyi Felségnek valódi tulajdonsága lévén a' Romai Katholika Hitet épen fenntartani, 's oltalmazni az ő Birodalmában, mindenkor oda kell Apostoli gondját fordítani: hogy Katholikus Alattvalóji állhatatosok légyenek abban; az ettől elszakadtak pedig erre viszszavezettessenek. Arra szenteltetnek Királyaink az ő megkoronáztatássok' idején mind az ő felkenettetésekkel, mind az Apostoli Szent Korona' felvételével, mind végre nyilvánságos esküvéssekkel.

IV. Szakasz.

Az Apostoli Magyar Koronáról, 's egyéb Királyi Ékességekről, a' Királyi Koronázás szertartásaival együtt.

A' Magyar Királyi Korona nem tsak azért, hogy azt a' Szentséges Romai Pápa szentelte meg,

Digitized by Google

hogy több Szent Királyok' Fejein ragyogott az; közönségesen Szent Koronának neveztetik: onnét pedig Apostolinak; mint hogy az Apostoli Széktől ajándékoztatott a' Magyaroknak: ismét Angyalinak; mivel Angyali sugarlásból intézödött ezen ditsö ajándékozás. De még voltára nézve is hasonlíthatatlan méltóságu az; mert finom aranyból kerekded formára készült; két abronts keresztül nyulik fel annak alsó karikájáról, 's azoknak tetején egy kereszt áll, melly az ö félrehajlásával jelenti a' Szent Koronának sok kiállott viszontagságait: a' nevezett alsó karikának homlokát ékesíti a' legnagyobbik Zafirkö szívformában, 's e' felett az Idvezítönek képe jobb kezét feltartván áldásadólag; bal kezében pedig egy bézártt könyv vagyon: alól jobb kéz felöl Sz. Mihály, balról Gábriel Arkangyal van kimetszve, kik öszvefordulván, az Idvezitöre néznek: ismét Mihály felöl Sz. György; Gábriel felöl Sz. Demeter' képei vannak. Hátulsó részén alól szembe ötlenek egy boldogultt Romai Fejedelemnek, és Geobitz Turkiai Királynak képei, 's ezek köztt egy drága nagy kö, a' melly felett vagyon ismét egy boldogultt Romai Fejedelem: ama' két Fejedelmek' rendében vagyon még Geobitz felöl Sz. Kozma M. ama felöl Sz. Demën M. Mind ezeknek neveik Görögbetükkel vannak a' képek körül kimetszve, még pedig azon Romai Fejedelmi képeknél egésztelenül. A' felnyuló abrontsokon nyoltz Apostoloknak képei tünnek ki, 's Deák betükkel jelentetnek neveik: elöl Sz. János, és Bertalan; hától Sz. Jakab, és Tamás; jobb oldalról Sz. Péter, és András; balról Sz. Pál, és Filep Apostolok. A' Képek körül drága napkeleti kövek, és gyöngyök ragyognak, arany boglárokba foglalva. Ismét két oldalról négy négy, és hától egy, mindöszve kilentz arany lántzok függenek,

Digitized by Google

mellyeknek végein liliom formára drága kövek tsillognak. Mindöszve ötven három Zafir, 's ötven rubint kövel, egy Smaragddal, és három száz harmintz nyoltz igaz gyöngyökkel kirakott Koronánk négy fontot, és nyoltz latot nyom, ide nem értetődvén annak arany matéria bélése.

Igy ékesült Szent Koronánk először is az idvezítő Romai Katholika Hitre ébreszt bennünket, essünkbe juttatván egyszersmind, hogy annak készitésekor még jól egyesült Napkeleti Anyaszentegyház a' Napnyugotival: minthogy mind ennek, mind amannak nyelvén tétettek ezenn a' feljegyzések. Osztán nem tsak ékessége' tsudálására, hanem szentséges régisége' tiszteletére is gerjeszt bennünket, láttatván vélünk, hogy ezen legdrágább kintsétől Szent István első Keresztény Királyunktól fogva mind eddig semmi Ellenség végképpen meg nem foszthatta édes Hazánkat. Ugy is vigyázott erre mindenkor vitézlő Nemzetünk; mint szeme' fényére: mikor pedig annak elidegenítése szerentsétlenül megtörtént, mind addig törekedett, mig viszsza nem nyerte azon zálogát Hazai boldogságának. Ezen Magyar Koronának hét száz kilentzvenedik esztendeje legnagyobb figyelmetességet gerjesztett azeránt a' Tudós Hazafiakban, a' kik köztt először ama' jeles két Iró, Görög, és Kerekes, azon nap előtt, mellyen Bétsből haza indittatott e' legfelsőbb Kintsünk, szemesen visgálóra vévén azt a' Tsászári Kintstárban, tellyesen lerajzolták, 's *Hadi, és más nevezetes Történetek* nevezetű betses Ujságleveleik mellett, az ezeket olvasó Hazafiakkal, is azonnal közlötték annak előrészét, vagy homlokát. Dr. Decsy Sámuel pedig, a' Bétsi Magyar Kurirnak néhai egyik Irója, a' Magyar Szent Koronának Históriájában, mellyet ezer hét száz kilentzven kettődikben ada ki, egészen lerajzolva

Digitized by Google

előadja azt két részben, minden körülirásaival együtt a' rajta lévő képeknek; holott az említett három Fejedelmeknek egyike' képe körül ezek olvastatnak: XM'IENXΩ ΠICTOC BACIΛEYC PΩMAIΩN 'OΔ&K. A' másik körül ezek: ΚΦN BACIΛEYC PΩMAIΩN 'O ΠOPΦYPOΓENNHTOC. Harmadik körül ezek: ΓEΩBITZ' Δ-C ΠICTOC KPAΛHC TOYPKIAC. Az elsöt igy magyarázza: Dukás Mihály a' Romaiaknak Krístusban hivő Királyja. A' másodikat igy: Konstántinus Tsászári ágyból származott Romai Király. A' harmadikat pedig e' szerént: Geobitz hivő Fejedelem, Törökök' Királya. Mivel tehát itten az első Fejedelmet Dukás Mihálynak lenni magyarázták Dr. Decsyvel némellyek: már az világosnak látszott nékiek, hogy ezen Koronánk nem azon Korona légyen, mellyet II. Sylvester küldött vala Sz. Istvánnak, a' ki ezen Dukás Mihály Királysága előtt harmintz három esztendővel költözött ki e' világból, ugymint 1038-ban: holott amaz 1071-ben emeltetett a' Napkeleti Birodalmi Székre. Ehez alkalmaztatta tehát Dr. Decsy azon Fejedelmet, a' ki Geobitznak, és Turkia' Királyjának iratik Koronánkon. Mivel, ugy mond ezen Tudósunk, Dukás Mihálytól Gejza, a' ki osztán Magyar Ország' Királyjává lévén, első Gejzának neveztetik, mint Erdélyi Hertzeg különösen megtiszteltetett, 's ajándékoztatott: tehát akkor nyerte ez attól e' mostani Koronánkat, mellyre mind maga, mind Geobitz, avagy Gejza' nevét kivánta felmetszettetni. Mind egyéb eröltetett bizonyitásaira ezen Magyar Trónknak, mind erre megfeleltem a' Magyarok' Historiájában: azért itten csak röviden említem azt, hogy ezen állitást ama' Romai Fejedelmeknek Sz. Koronánkon lévő képeik szembetünőleg megtzáfolják: minthogy azok, valamint egyéb oda metszett Szen-

Digitized by Google

tek' képei, a' boldogság' sugáraival látszattatnak. Ugyan azért azon Fejedelmeknek egyike sem tsináltathatta azt, a' kik immár ennek tsináltatásakor a' más világon uralkodtanak. Sőt még innét is bizonyos; hogy ezen Korona az, mellyet II. Szilveszter Pápa küldött vala Sz. István első Keresztény Királyunknak, a' kit jelent azon Koronán lévő harmadik Fejedelmi kép, és körülírás. Mert Magyar Országot Turkiának, a' Magyarokat pedig Turkoknak nevezte - hogy másokról ne szólljak - a' tizedik században ama' Fejedelmi Iró, Konstántinus Porfirogenitus: mivel pedig minden kétség kivül vagyon az, hogy azon tizedik századnak utólsó esztendején küldetett légyen Rómából Sz. Istvánnak a' Királyi Korona; tehát nem lehet tagadni, hogy azon századbéli Görög Iróknak szokása szerént jegyeztetik ezen Koronán Turkia' Királyjának Sz. István Király a' Geobitz név alatt. Nagy bizonysága ennek az ő Képe' jobb kezében lévő kettös Kereszt, mint a' néki küldött Apostoli Jel; még nyilvábban megbizonyítja azon körülírásban kitett tökélletes hitűsége, a' mellyel minden egyéb Királyok felett jeleskedett Az. Mert hogy azon körülírásban ezen két betüt: Δ—C nem lehet Despotesre magyarázni, mint az Ellenfél magyaráztá volt, a' bizonyos: mivel az ott lévő *Krales* már magában foglalja azt. Tehát azon két betüvel a' *Pistos*nak határozója adódik elő, ugymint: ΔIAPKWC. az az: tökélletesen. A' jelentett körülírás tehát ezt teszi: Geobitz Magyar Országnak tökélletesen hivő Királyja. A' honnan kitetszik; hogy az egész körülírás Szent István Királyunkat jelenti a' Geobitz, avagy Gejza névvel, a' mint igy is nevezödött Szent István. Minden igaz Magyarnak elégséges itten I. Károly Királyunknak következő Levele: „ Mivel a' mi Ösünknek Gejza István Királynak Ko-

Digitized by Google

ronája, mellyel a' Magyar Nemzet' szokása szerént Magyar Országnak Királyjai megszoktak koronáztatni, hitetlen, és törvénytelen emberektől elragadtatván, letartóztatik vala, és e' miatt Mi, egy miérettünk különösen készíttetett, és a' Romai Udvarnak Követje t. i. Gentilis Kardinál által megis áldottatott, és törvényessé tétetett uj Koronával - az említett Esztergomi Érsek Tamás által, a' mi Országunknak szokása szerént megkoronáztattunk. És noha ezen illyen koronázásnak módja elegendő lett volna; mégis, hogy a' Magyar Nemzet' állításának elégtétetődjön, és a' Nép közzül a' botránkozás elhárittasson, minekutánna az említett Érsek ama' Szent Koronát az ő szorgalmatos gondoskodása által a' törvénytelen kezekből viszszaszerzette, 's hozta volna, ismét a' szokott helyen, tudniillik Székes-Fejérváratt; a' mint régtől fogva szoktak koronáztatni a' Magyar Királyok; megkoronáztatván, a' mi Országunk' minden hiv Prelátusainak, és Bárójinak szokott szertartásával, mellyet a' mi Öseink rendeltek; beültünk a' mi Királyi Székünkbe, 's ugyan az említett Tamás Érsek által a' Királyi Koronával, tudniillik azon Szent Koronával ujonnan megkoronáztattunk. — Költ Lipván Vasas Sz. Péter' innepén, az Urnak MCCCXV. Esztendejében.

De ha tsak magában eszméljük is meg ezen állítást: hogy a' Magyarok a' Romai Pápától küldött Korona' helyébe, mellyel az Ellenfél' megesmérése szerént is Sz. István; Péter; Aba; András; Béla; és Salamon - Királyok megkoronáztattak, a' Görög Tsászártól küldött Koronát rendelték volna következendő Királyaiknak megkoronáztatására; nem lehet nem látnunk annak képtelenségét, melly mind az Anyaszentegyház' Fejéhez való buzgóságjokkal, mind első Szent Ki-

Digitized by Google

rályjokhoz állandóan mutatott tiszteletjekkel egyenesen ellenkezik. Országgyülésben nyilatkoztatták ki ezt a' Magyar Rendek az elöb említett Károly Király alatt, mondván: „ A' Régieknek hagyományja tartja; kinyilatkoztatja ama' Felséges Konfészszornak, Boldog István Magyar Ország' Királyjának Élete' Históriája is, a' kinek szolgálatja által a' mi Urunk Jésus Kristus ez Országot a' Keresztény Hitre vezérlette; a' földön az ő Helytartója a' Romai Pápa az említett Királynak, 's mind azoknak, kik az ő Személyje' helyébe Katholika Hittel következnek, Szent Koronát intézett, hogy az említett Királynak, és az Országnak annál nyilvábban kitetszenék nemessége, 's nevekednék buzgósága, mennél nemesebb, és szentebb ékesség diszesítené az ő Fejét. --- De még azon időbeli környülállás is, a' mellyre határozza az említett Hazafi a' Magyar Koronának változtatását, elegendőképpen megesmérteti velünk azon vélekedésnek hiúságát, 's helytelenségét: mert azt vélni se lehet, hogy ezen változtatást elhallgatta volna hetedik Gergely Pápa, a' kihez folyamodtak az ő vetélkedések' alkalmatosságával Salamon Király, és Gejza Hertzeg; és ugyan ezen derék Hertzeg leve nyertes ő Szentségénél, illy nyilatkoztatást vévén tőle: hogy valóban az Isteni itélet által a' Királyi Méltóság Salamonról ő reá szállítatott légyen. Innen nyilvánságos az; hogy Gejza ugyan azon Szent Koronával Koronáztatott meg, mellyel Salamon: egyébként ez nem hogy elállott volna Királyi hatalmától hanem még nagyobb tüzzel törekedett volna azt megtartani. Ezzel koronáztatták az aztánn mind eddig következett Törvényes Királyaink: a' minthogy azok, a' kiknek Fejére ezen Szent Korona az Ország' szokása szerént nem tétetett, egész hatalmu Királyoknak meg nem es-

Digitized by Google

mértettek a' Magyar Rendektől. Mindenképpen kivilágosodik tehát; hogy ezen Szent Koronánk az, mellyet II. Szilvester Romai Pápa küldött vala Szent István első Királyunknak. Innen viseltettek ehez mindenkor olly nagy tisztelettel a' Magyarok, hogy ezért Nemes véreket ontani fő ditsőségnek esmernék.

A' Királyi Palástnak készítésében ugyan ezen Szent Koronánk forgott Gizla Királynénak, Szent István' Hitvesének szeme előtt: mert valamint ez, az Idvezítőnek, és több Szenteknek, 's magának Gejza Istvánnak képeivel ékeskedik; ugy ezen Királyi Palástot Férje', és maga képein kivül, az Idvezítőnek, és sok Szentek képeivel ékesítette azon buzgó Királyné. Ég szinü selyem anyagból készítette azt; 's a' rajta lévő ábrázolásokat, virágokat, 's egyéb képezeteket arany bim varrással eszközlötte. Egyházi Palást szabásu az, 's aranyvarrása négy rendre vagyon felosztva. Középett az alsó rendben a' hátán lenyuló széles aranypaszamánt között egy kisded látszatik; 's a' Palást' jobb szárnyán Szent István Király; Sz. István, Kelemen, Szikesztus, Kornélius, és Lőrintz-Mártirokkal; bal szárnyán pedig Gizla Királyné, SS. Vintze, György, Pántáleon, Kozma, 's még egy meg nem nevezett Szent Mártirral, mindnyájan arannyal varrott karikában, 's közben közben ugyan azzal kivarrott két két madarak állanak virágokkal környékezve. Ezen első rendet elválasztja a' másiktól egy aranypaszamánt, melly virágokkal, nyulakkal, és agarakkal vagyon ékesítve: A' második rendet az Idvezítő képével a' tizenkét Apostolok' képei diszesitik, ugy hogy az Apostolok nagy több tornyu Templomokban a' két szárnyán a' Palástnak hátán hatan ábrázoltatnak a' tornyok között több titkos ábrázolatokkal; középett pedig az Idvezítő a' jobb kezét tanitólag,

Digitized by Google

bal kezében könyvet tartva, tojás formán körülvéve aranypaszománttal, a' mellyen ezen Deák vers vagyon kivarva:

Sessio regnantem notat et Christum dominantem. az az:

Mindeneken Kristus fennülve jelenti hatalmát.

A' harmadik rendben vannak kivarva az Ó Testamentombeli Próféták, 's azok közt mind a' két felől az Idvezitő Képe, és a' jobb szárnyán lévő mellett ezen Görög betük vannak: A. W. A' balon ismét ezen Deák szók: PRINCIPIUM, et FINIS, melly jegyzések ezen egyet teszik: kezdet, és végezet. Lábaik alatt lévő aranypaszománton pedig ez jegyeztetik: EGINA CASULA HEC OPERATA, ET DATA ECCLESIAE SANCTAE MARIAE SITAE IN CIVITATE ALBA - ANNO INCARNACIONIS XPI: M: XXXI: IN DICCIONE XIIII. A STEPHANO REGE ET GISLA R, az az: Égi Palást készíttetett, és ajándékoztatott István Királytól, és Gizla Királynétól a' Szentséges Szüz Mária' Templomának Fejérváratt ezer harmintz egyedik esztendőben. A' negyedik rendben, mellyet Angyali képekkel ékesített egy széles aranypaszománt ugy formál, hogy a' közepén alányuló legszélesebb aranypaszománttal szegletesen menjen öszve, ismét tojás szabásu aranypaszománt karikában vagyon a' Kristus' képe állva, jobb kezében kereszt, balban ostya; 's jobb lába alatt az Oroszlán, bal alatt a' sárkány e' jegyzéssel:

Hostibus en Xristus prostratis emicat altus. az az:

Győztével Kristus fényét terjeszti egekre. Ezen jegyzés egy fél kerek varráshoz ütközik, a' mellyen ezen titkos értelmü jegyzés vagyon: R. R. E. T. O. B. Umbra; és ez tárgyazza azon fél-

Digitized by Google

képet, melly itten látszik. Ugyan ezen osztálban a' Palástnak jobb vállán nem Sz. János Evangyélistának, hanem az Idvezítőnek állóképe vagyon jobb kezét áldásadólag felemelvén, a' balt szívéhez szorítván, hasonló karikában, a' mellyen való jegyzés bizonyosokká tészen bennünket az erránt, melly igy vagyon:

Dat summo Regi famulatum Concio Coeli, az az:

A' legfőbb Urnak Mennyek szolgálva buzognak,

Azon aranykarika felett ugyan aranykarikátskákban két Angyal; ismét mindenik oldalról egy nagyobb formáju Angyal amaz aranykarikát tartván kezeikkel, egy más kettő pedig térdepelvén, ezeknek egyike előtt egy titkos állat; másika előtt megént egy kis Angyal a' felsőkhöz hasonló. Bal vállán a' Palástnak a' Boldogságos Szűznek szinte olly karikában álló képe mind a' két kezét felemelve, szinte ugy két felől két két Angyal udvarolván; 's fent, és alatt két két titkos állatok vannak rajzolva; a' karikán pedig ezen jegyzés: „ Emicat in Coelo Sanctae Genitricis Imago. az az:

Képe kitündöklik Szentséges Anyának az Égben.

Jobb szélről, melly a' Palástnak öszvekaptsoltatásakor, a' melyre esik ezen jegyzés vagyon: O Spes CRT. az az: o bizonyos Remény. Váll köztt pedig ama lenyuló széles aranypaszománton egy galamb' képében a' Szent Lélek rajzoltatott az Idvezítő felé szárnyalva.

Mind ezekből megindulva látja azt az igaz Magyar: hogy valamint az Ország' Szent Koronája, ugy még inkább ezen Királyi Palást mind a' Királyt, mind az egész Magyar Nemzetet a' Katholika Hitnek fenntartására, 's oltalmazására serkenti, és a' Mennyeieknek keresését első kötelés-

telességének lenni esmérteti; 's igen világosan elönkbe függeszti Szent István Királyi Udvarának a' Szentek' tudományjában való tökélletességét.

Szent István Kardja, mellynek hasonlóképpen mind eddig szerentsés birtokában vagyon a' Magyar Nemzet, szinte ollyan, a' millyen Attiláé vala, a' mellyel ő a' Világot rettegtette; tudniillik igyenes, 's a' bódájánál széles, 's tör hegyességü. Ezt Szent István Király a' Romai Keresztény Katholika Hitnek, és a' Hazának Ellenségein vett győzedelmeivel az ő utánna következő Magyar Királyoknak hasonló győzedelmeskedésére szentelte.

A' Magyar Királyi Páltza is nagyon különböz egyéb Királyok' Páltzájától, és hasonlít a' Magyar buzogányhoz, a' mellyel különösen jeleskedtek mindenkor a' Magyar Hadivezérek: belsőképpen ezüst az; felső része egy golyóbis forma kerekgomb, melly is alól, és fellül aranyba vagyon foglalva; oldalait nyoltz aranyabrontsok veszik körül, mellyekről tizen nyoltz aranylántzotskák függenek le, ezeknek végein tojás forma aranygombok ragyognak, alsó része pedig egy szív forma gombotskával végződik. Arra inti ez a' Királyt; hogy a' Törvényért, és a' Népért, valahányszor a' szükség kivánja, meghartzoljon.

Az Aranyalma, mellyet egy kettős Kereszt ékesít, a' szerentse' forgandóságának titkos jele. Valamint tudniillik gurdul az alma; ugy a' Királyok' szerentséje állhatatlan, és sok veszélyeknek vagyon kitéve; igen könnyen az ő Méltóságoknak Felsége megtsuszamodik: a' Kristus' szeretetéért, ki a' Világnak Kerekségét tartja, 's z abban lakó Embereket szentséges vérével megváltotta, köteles a' Király az Istentől reá bizatott Népet minden veszélyek, és viszontagságok' meg-

Digitized by Google

vetésével vezérleni; az itéletet, és igasságot ugy szolgáltatni, hogy az élők, és holtak' legfőbb Birájának számot adhasson.

Végre: Szent István Király Kesztyüji, medgy szinü Harisnyáji, és sárga Topányjai ékesítik a' Magyar Királyt az ő Koronáztatásának Innepén: mellyek Őtet maga életének tisztaságára 's ártatlanságára ébresztik.

Mind ezen Királyi Ékességeket olly szorgalmatosan őrizte mindenkor az Ország, hogy nem egyébkor, hanem tsak a' Királyoknak pompás koronáztatásakor lehetett azokat szemlélni. Szent István Királytól fogva három száz esztendőnél tovább, első Károly Királyig Székes-Fejérváratt a' Boldog Aszszony' Templomában volt azoknak őrizethelye ugyan ott való Káptalan' vigyázása alatt. Ezen őrizethelyétől háromszor idegenittetett el Szent Koronának. Először Imre Király' halála útánn, midőn ennek testvérje András törvénytelenül viselné magát a' gyermek Király' gondviselésében; ezt az édes Anyja Konstántzia a' Koronával, 's egyéb Királyi Ékességekkel ezer két
1205.E. száz ötödikben több Püspököknek, és Főembereknek társaságában Bétsbe vitte volt. De még azon esztendőben meghalálozván a' Királfi, László, ennek Tetemeivel viszszahozta azokat Ugrin, Győri Püspök, annál nagyobb örömére a' Magyar Nemzetnek; minthogy minden vérontás nélkül meglett a' békesség Austriával. Másodszor Ventzel Királlyal az ő Atyja, ugyan Ventzel, Tseh Király, Budáról ezer három száz negyedik esztendőben Prágába vévé Szent Koronánkat: a' honnét osztán Ottó Bavariai Hertzeg, választott
1305.E. MagyarKirály hozta haza ezer három száz 5-ik esztendőben. Harmadszor ugyan ezen Ottó Királytol elvette azt László Erdelyi Vajda ezer három száz hetedikben; mivel állandóan fején hordozván azt, ugy fitogatta magát mindenütt a' gyáva Király:

Digitized by Google

ezen Erdélyi Vajdától három esztendő mulva nagy sürgölése által nyerhette azt viszsza Tamás Esztergomi Érsek a' Haza' boldogságára. Mert ezzel azon ezer három száz tizedik esztendőben megko- 1310. E.
ronáztatván I. Károly Király, tellyes egyességre hozódott a' Magyar Nemzet, és szép virágzásra derült az Ország.

Károly Király tüstént oda fordította Felséges gondját, hogy e' Szent Korona, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, bátorságosabb őrizet alatt tartassék: azért valamint maga lakását, ugy azoknak helyét Vissegrádra rendelte, olly törvény alatt; hogy Őrzőji mindenkor az Ország Főbb Emberei közzül lennének. Meg is maradt azon erős Vár ezen megtiszteltetésében tovább két száz esztendőnél, egész Ferdinánd Királyig; de nem sértetlenül. Mert Albert Király' Özvegye, Erzsébet Királyné, ezer négy száz negyvenedik 1440. E.
esztendőben az akkori Korona' Őrzőnek, Gara Lászlónak hitetlen engedésével azon Szent Koronát ellopta volt, és kisded fijával Lászlóval együtt, Fridrik Tsászárnak általadta: azutánn pedig azon Szent Koronára, mint Zálogra, kilentz ezer öt száz aranyot vett vala fel töle a' Hazának szörnyű rontására. Ezen veszedelemtől huszon három esztendő utánn tsak ama' nagy ditsőssségű Mátyás Király alatt menekedhetett meg a' Magyar Haza, minekutánna ezer négy száz hatvan 1463. E.
harmadikban Fridrik Tsászárnak fősvénysége a' Magyar Hazafiaktól adott hatvan ezer aranyal kielégittetvén, töle azon Szent Zálogot, Apostoli Koronáját viszszanyerte. Vétett az ő hivatalja ellen Perényi Péter is, a' ki János Király' megkoronáztatása utánn mindenütt mágával hordozta a' Szent Koronát: és valamint ezzel tsak hamar Ferdinándhoz szegődött, ugy azon Szent Koronával együtt Szeretsen János a' Pétsi Püspökség

Digitized by Google

1529 E. bitolója által ezer öt száz huszon kilentzedik esztendőben Siklóson elfogattatván, Szolimán Török Tsászárhoz vitetett. De az Isteni Gondviselés ugy intézte, hogy Országunk' Szent Koronáját János Királynak által adná e' Török Szultán; mellyet Izabella Királyné az ő Férjének János Király-
1541. E. nak halála, 's a' következett ezer öt száz negyvenegyedikben Budának ugyan azon Szultán által lett elfoglaltatása utánn magával Erdélybe vitt vala. Hanem kéntelen lévén Ferdinándnak általengedni
1551. E. Erdély Országot ezer öt száz ötvenegyedikben, Kolosváratt a' Szent Mihály' Templomában általadta a' Szent Koronát is, a' többi Királyi Ékességekkel együtt, a' Királyi Követeknek: Nádasdi Tamás, Ország' Birájának; és Báthori András, a' Magyar Katonaság' Fő Vezérének: 's azoknak hátorságosabb helyéül Ő Királyi Felsége Prágát, Tseh Országnak Fő Városát, rendelte vala: a' hol tartattak Makszimilián, és Rudolf' uralkodása alatt is; és tsak ezeknek megkoronáztatása' alkalmatosságával hozattak Magyar Országba. A' miért nem kevéssé zugolódtak a' Magyarok. Ezeket tehát annál könnyebben magához tsatolta Mátyás Fő Hertzeg; és igy az ő Bátyját Rudolfot kénszerítette lemondani a' Magyar Királyságról, 's haza adni a' Szent Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket. Nagy örömmel, és pompával hoz-
1608. E. ták is haza azokat ezer hat száz nyoltzadik esztendőben a' vitézlő Magyarok.

Posonyban elvégezödvén II. Mátyás Király' koronáztatásának Innepe, a' mint az akkori Országgyűlésben rendeltetett, az ottani Várnak tornyába helyheztetödtek a' Királyi Ékességek az azon Gyülésben kinevezett Korona Őrzöknek: G. Révai Péternek, és G. Pálffy Istvánnak gondviselése alá adattatván, vasládába rekesztve, és lepetsételve a' Nádor Ispány, és három Püspök,

Digitized by Google

's ugyan annyi Zászlós Urak által. De itt is rájok omlott a' veszedelem: mert az Erdélyi Fejedelem Bethlen Gábor a' hitetlen Hazafiaknak hivására ezer hat száz tizen kilentzedik esztendőben negy- 1619. E.
ven ezer Fegyveresseivel berohanván Magyar Országba, a' Pártosokkal együtt, minden ellentállás nélkűl egész Posonyig hatott vala, 's ezt is a' Királyi Ékességekkel egyetemben tsak hamar kezére kerítette; és nem tsak a' Korona' Őrzőket, hanem a' Nádor Ispányt is, 's az Ország' több Nagyjait maga hűségére eskettette. Illy győzedelem utánn a' következett esztendőben Besztertzén az oda gyülekezett Rendektől kikiáltatott Magyar Ország' Királyjának Bethlen Gábor: de arra nem vevődhetett, hogy magát megkoronáztatná: mivel Pázmány Péter, mint Esztergomi Érsek, a' kihez tartozik a' Magyar Királyt megkoronázni, ellene volt az ő választatásának, hiven megmaradván Törvényes Királyja mellett. A' Szent Koronát tehát, a' hozzá tartozó Ékességekkel együtt, Besztertzéről Kassára; ezen Városból pedig amaz akkor jól megerősített Etsedi Várba helyheztette: hanem ezer hat száz huszon kettő- 1622. E.
dikben megbékéllvén II. Ferdinánd Királlyal, nem kevés nyereséggel elállott az Országtól, 's ennek azon Szent Koronát Trentsényben, hová a' békesség' megkészüléséig vitetett, viszszaengedte. Innét tehát az említett esztendőben a' Sopronyi Gyülésbe hozattatván, nagyon megörvendeztette a' Királyt, és az Ország' Rendeit, 's ottan meg is koronáztatott azzal a' Magyar szokás szerént II. Ferdinánd' Hitvese, Eleonora Királyné. Megholtt G. Révai Péter' helyébe osztán Aponyi Pál választatott társul G. Pálffy Istvánnak a' Korona' őrzésben, és azon Szentséges Zálogot szokott tisztelettel az ő Törvényes helyére, a' Posonyi Várba viszszakésztették.

Digitized by Google

Nem is jutott többé idegen kézre ezen féltő Kintse az Országnak, minthogy annak megőrzésében még nagyobb gondja vala osztán a' Hazának. Igy azt Rákótzi Györgynek ellenségeskedésekor,
1644 E. a' ki ezer hat száz negyven negyedik esztendöben szinte olly erövel jött ide Erdélyből, valaminövel Bethlen, az Országnak akkori ditső Nádor Ispánya Eszterházi Miklós Posonyból mindjárt Györré szállitotta. Megkészülvén pedig a' békesség ezer
1647. E. hat száz negyven hetedik esztendöben Posonyba viszszavitetett, negyven hat lovas hintó, öt száz Magyar Vitézek, 's az Országnak több Főemberei, és Rákotzi Fejedelem' Követjei által kisértetvén; 's azzal az ott tanátskodó Gyülés' intézéséből megkoronáztatott negyedik Ferdinánd Király. Ugyan ekkor Korona' Őrzökké választattak Ipolykéri Kéri János és Gylentintzi Ostrosits Miklós. Ezen legdrágább kintsünk ismét Bétsbe vitetett vala Tökölí, és Rákotzi zendülésekor. Azutánn folyvást Posonyban őriztetett az az ő Törvényes helyén egész Jósef Tsászárig, és Magyar Királyig, a' ki ujolag Bétsbe vitette azon Szent
1784. E. Egyesség Zálogát ezer hét száz nyoltzvan negyedik esztendöben, és a' Posonyi Várt több Püspökségbeli Kispapok nevelő Házának rendelte: a' midön valamint Posony felett az ég nagyon villámlott, és tsattogott, ugy az egész Országot a' szomorúság' fellege szorongatta. De annál inkább megörvendeztette ezt Ő Ts. Királyi Felsége ezer hét száz kilentzvenedik esztendöben azon megbetsülhetetlen Magyar Kintsnek pompás viszszaküldetésével: mert Böjtelő Havának tizennyoltzadikán olly pompával indittatta azt el, hogy a' Bétsiek tódulva nyomakodnának annak látására. Ki nem lehet fejezni mivoltát azon lángoló örömnek, melly ekkor minden Magyarnak ábrázatján tündöklött: boldogulni látszatott már tsak azzal

Digitized by Google

is magának, hogy azon Szent Koronát az Udvari hintóban az ő veres bársonnyal bévontt ládájában Buda felé vitetni láthatta. Annál nagyobb örömmel kisérték azt által a' magok Vármegyéjiken Posony, Mosony, Győr, Komárom, Esztergom, Vármegyéknek Nemes Vitézei, az emlitett Királyi Városoknak tisztelkedése mellett; Pestvármegye pedig Böjt elő Havának huszonegyedikén e' szerént kisérte bé Budavárába: elől ment azon Nemes Sereg, melly a' Vármegye' széletől mind eddig körülötte tisztelkedett; utánna a' Szentendrei, 's Ó Budai Lovasság; a' Kunok, Jászok, és Ketskemétiek; Buda Városa' Lovassai; a' Pesti Tanáts, Kotsikban; más Kotsik, mellyek eleibementek volt a' Koronának; a' második Vice-Ispány, véle lévő hat formaruhás Nemesekkel; a' Vármegye' Követjei, Kotsikon; a' nem formaruhás Nemesek lovagolva; egy hat lovas Tsászári, 's Királyi Hintó; a' Korona' Hintaja, melly mellett hat Nemes Magyar Királyi Testőrzők lovagloltak; Báró Ortzi László Ő Excellentziája' vezérlése alatt a' Nádor Ispányi Zászlóally; a' Korona' Őrzők' Hintója; a' kisérő Nemesség. Azonban tizennyoltz ágyuk durrogtak a' bástyákról, 's hangzottak minden harangok. A' Királyi Palotához érvén, hat Nemesek vitték fel a' Korona' ládáját a' Palota' nagy Száljába, 's helyheztették egy, három grádits magasságnyira készitett, veres damasttal bévontt alkotványra. Köszöntő Beszéde utánn az Ország' Birájának, a' Korona elővetettetvén annak Őrzői által a' Palota' folyosójárol megmutattatott az öszvesereglett Sokaságnak. Osztán elzárattatván, a' Szálban hagyatott, hármos őrizet alatt: a' belsőt a' Nádor Ispányi Zászlóallybeli Nemesek, a' külsőt a' Budai, és Pesti Polgárság; a' legkülsőt a' szeres Katonaság tette vala. Ezen naptól fogva mind addig, vala-

Digitized by Google

mig a' törvényes Katona őrizet helyre nem állott, a' Nemes Vármegyék' Zászlóallyai fényeskedtek azon őrizeten: a' mellyen minthogy a' Pestvármegyei volt az első, 's ennek ditső példáját követték a' többiek; azt ide iktatom mindnyájoknak örök ditsőségére. Formaruhája égszinű volt, aranyékességgel. Nyértz kalpagja Királyszinű függővel, 's magas kótsagtollal, és arany vitézkötéssel. Piros sarku sárga tsizmája aranysarkantyúval. Aranyos Szittyai Kardja aranyfonállal himzett karmasinszinű szijjal, fekete bársonytarsollyal, mellynek kerületén széles aranypaszománt, közepén pedig veres bársonyvánkosra a' Magyar Korona volt kivarva arannyal. Lovait bogláros fekete szijszerszám aranyos tsatokkal, 's aranypaszomántos fetskefarku Királyszin veres tsótár ékesitette. Ha átaljában igy tündöklött ezen Nemes őrizet; lehet gondolni: miként fényeskedtek annak Vezérei. Ezek pedig azok: Fő Vezér, B. Ortzi László, Ts. K. Tanátsos, és Kultsos Kamarás Ur, a' F. M. Kamarának második Elölülője, Tek. Abaujvármegyének Fő Ispányja. Kapitányok: G. Klobusitzki Jósef, K. H. Tanátsos; Priberi Jankovits János, K. Tábla Biró; Segédek: Németujvári G. Batthyáni Antal, K. H. Tanátsos; B. Podmanitzki Jósef, K. H. Tanátsos; Fő Hadnagyok; Keresztszegi G. Csáki Ferentz; Galantai G. Fekete Ferentz; Buzini G. Keglevich György; Galantai Hertzeg Eszterházi Miklós; B. Rudnyánszki Pál; Latzkovits György. Alhadnagyok, 's Őrálló Vitézek: Almási János; G. Amade Antal, G. Andrási István; Aszalai László; Asztrik György; Balási Agoston; G. Barkotzi János; G. Beleznai Sámuel; Bogyai János; Bogyai Jósef; Burján Károly; Czinderi Jósef; Csörgő Pál; Darvas László; Farkas Antal; G. Festetits Antal; G. Festetits Lajos; Fodor Jósef; Glosius Dániel;

Digitized by Google

Gombai Péter; Gosztonyi Mihály; G. Hadik János, K. H. Tanátsos; Halász Ferentz; G. Haller Antal; Janits Jósef; Jeszenszki Mihály; Irsai Pál; Kandó Jósef; Kaprinai Ferentz; Karátsonyi Lázár; Kászonyi Jósef; Keltz Adám, K. H. Titoknok; Kovásotzi László, Szolga biró; Kubinyi Károly; Kvassai János; B. Laffert Ignátz; Madarasi Ferentz; Magyar György; Majláth Jósef; K. H. Tanátsos; Majtényi Károly, Markovits András; Meltzer Károly K. H. Titoknok; Muslai István; Muslai Péter; Nemes Sigmond; Nagy Jósef; Onodi Sigmond; G. Pálffy Ferentz; G. Rádai Gedeon; Rakovszki Ferentz; Sághi Bonaventura; Szentiványi Jósef; Sághi Ignátz; Sárközi János; Somogyi Antal; Szabó Dániel; Szabó János; Szentiványi László; Szutsánszki Gábor; Sötéth Antal; Tomtsányi János; Ujfalusi Ferentz Szolgahiró; Végh István, K. H. Tanátsos; Végh Péter; Vida László; Vörös, István; Volnhoffer Jósef.

Az Ország e' szerént Vármegyékként küldvén Szent Koronájának őrizetére fényes Dandárjait, eléggé megesmertette egész Európával, mennyire betsülje Hazai boldogságának ezen Szentséges Zálogát. Második Leopold Királyunk' koronáztatására azon esztendőben béállott Gyülésében is ugy gondoskodott arról, hogy azt ezután minden veszedelemtől megmenthesse, az akkori Végzeménynek hatodik tzikkelyében e' Törvényt szabván az eránt: Ő Királyi Szentséges Felsége kegyesen helybehagyván, hogy ő szerentsés megkoronáztatása Posonyban végbemenvén, az Ország Szent Koronája, egyéb Drágaságaival együtt Buda szabad Királyi Fő Városába vitetődjék, 's óttan tartassék, az annak tartására Posonyt rendelő Törvények eltöröltettvén: elvégezték az Ország' Karai, 's Rendei, hogy azon olly sok vesze-

Digitized by Google

delmekben forgott Szent Korona, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, az Ország' közepén, Budán őriztessék, 's a' Karoknak, és Rendeknek Országgyűlési ráhagyása nélkül, soha máshová ne tétetődhessék, vagy vitetődhessék; megmaradván az ezer hét száz tizen ötödik esztendőbeli harmintz nyoltzadik Tzikkelynek a' véletlen, és nyilvánságos veszedélmi esetre való rendelése a' Szent Koronának ideigleni általvitetéséről, miglen tartana a' veszedelem. Buda, az Országnak Fő Városa tehát mostani Törvényes helye a' Magyar Szent Koronának olly módon az Ország' Rendeitől választott két Nagy Méltóságnak gondviselése alatt, a' mint ezen Végzeményes Tzikkel előadja. Ugyan e' Korona Őrzőknek hatalma alá vagyon kötelezve egy Katona Zászlóally, melly a' Budai Várban a' Szent Korona' bézárt Hajléka körül folyvást teszi az őrizetet. Lássuk immár; miképpen megyen véghez a' Magyar Királynak megkoronáztatása, mellynek a' Király' halála után hat hónap alatt meg kell lennie második Leopold' Végzeményje, és első Ferentz' Királyi Kötéslevele szerént.

E' végett beállván az Országgyűlése, először is a' négy Rendei közzül a' Hazának egy fényes Követség intéződik az uj Király' meghivására; holott a' Szószólló a' Kalotsai Érsek szokott lenni. Osztán, midőn jön a' Király, legnagyobb Mágyar pompával, és fényességgel kisérik a' Karok, és Rendek Ő Felségét a' Városba; holott a' harangok' zúgása, 's ágyuk' durrogasa mindmind ujítják az Ország' örömét. A' Palota' gráditsánál Papi ékességekben fogadja Ő Felségét az Egyházi Rend, 's egyenesen az Udvari Kápolnába vezeti: hol a' Felséges Király egy vánkosra letérdepel; 's a' Primás által nyujtott keresztet megtsókolván, szentelt vizzel megáldatik, és az Ia-

Digitized by Google

teni tisztelet utánn a' számára készített lakó szobába kisértetik. Minekutánna a' kirendeltt napon a' Király, és az Ország' Rendjei a' Szent Lélek Ur Istenhez nyujtják könyörgéseket; a' Gyülés' helyére seregelnek a' Rendek: Ő Felsége mindjárt, előtte a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal, utánna a' belső Udvari Tisztjei menvén, megjelenik közöttök, 's a' Thronusból feltett kalpaggal Fejedelmi Beszédet tart a' Rendekhez; azután pedig az Ország' Kancelláriusa mond egy Magyar Beszédet a' Thrónus' gráditsáról: ennek vége lévén, által adja ő Felsége egy bépetsételtt irásban a' Királyi Feltételeket az Ország' Primássának; a' kinek válaszoló Beszédje utánn a' Király viszszatér a' Gyülésből a' szerént, mint oda ment vala.

A' koronázás' Innepén a' Papi Rend megjelenik idején a' Templomban; oda gyülnek a' Tekintetes Rendekis a' Méltósâgos Personálissal: ellenben a' Magnások a' Nádor Ispánnyal nyoltz órakor ő Felségéhez seregelnek, 's vele együtt, harang, és musika szó alatt a' Polgár Katonaság' sorai között következendő rendel mennek a' Templomba. Elöllovagolnak négy páltzás Udvari Szolgák; osztán a' Rendek' Lovas Katonájik. Azutánn a' Magnások drága Magyar köntösökben, 's mindnyájan kótsogtollas Kalpagokban; utánnok igen fényes Nemzeti öltözetben a' Nádor Ispány. Ezutánn a' Magyar Országi Herold, kinek fejét sok strutztollal megrakott Magyaros süveg, több testét pedig egy földig érő bársony ujjasruha fedi, mellyen elől hátul Országunk' Tzimere függ olly hoszszan kivarva, mint a' mi némű hoszszaságu maga a' ruha; kezében egy rövid fejér páltzát tart, mellynek felső részén valamelly torony van kifaragva. Ezt követi hajadon fővel, és mezitelen karddal a' Királyi Fő Lovász Metter: utánna

Digitized by Google

maga a' Király lovagol tündöklő Magyar öltözetében, 's kalpagossan, a' Királyi Testőrzöktől kisértetve. A' Templom előtt, a' vele lévő pompás sereggel együtt, le száll a' lóról, 's a' Templomba megy: a' mellynek ajtajában, a' Kalotsai Érsek fogadja más több Püspökök, 's Papi Méltóságokkal együtt egész Püspöki, 's Papi ékességben, ö Felségét; beljebb pedig a' Primás egy kis keresztet nyujt néki a' tsókolásra, 's megáldván szenteltt vizzel, dob, 's trombita szó között a' Segrestyébe vezeti, a' hová előtte való napon helyheztetődött a' Szent Korona, egyéb Királyi Ékességekkel együtt. Itten kezekhez veszik az Országgyülésében már e' végre kirendeltt Uri Személyek azon tiz Országoknak az abban az esztendőben készült különböző jegyü, és színü Zászlójit, mellyek a' Magyar Koronához tartoznak; ugymint: Magyar, Sklavónia, Horvát, Dalmata, Ráma, Szervia, Gallitzia, Lodoméria, Kumánia, és Bulgária-Országokéit. Hasonlóképpen az Ország' örökös Tisztviselők is magokhoz veszik az Ország' Drágaságait, mellyekkel a' koronázás' alkalmatosságával felékesittetik a' Király. Igy készen lévén, következő renddel mennek dob, és trombita szó alatt a' Sekrestyéből a' Nagy Oltár eleibe: Elölmennek a' Királyi Inasok; utánnok a' Kamarás Furirok: kiket követ egy hoszszú nyelü Keresztet vivő Püspök. Ezután mennek a' Papi Méltóságok; az arany kultsos és titkos Tanátsos Urak a' fennnevezett Országok Zászlójit vivő Méltóságok; az Ország' Heroldja; az Ország' örökös Fő Kamarássa, kezében a' Patriárkai keresztet tartva; az örökös Fő Pohárnok a' Szent István' Pallosával; Horvát Ország' Bánja, aranyvánkoson vivén az Ország' Aranyalmáját; az Ország' Biráje a' Királyi Páltzát; a' Nádor Ispány a' Szent Koronát; az örökös Fő Lovász Mester mezitelen karddal, Osztán

Digitized by Google

Ő Felsége, két Püspöktől, az Ország' Örökös Udvarmesterétől, 's a' Testörzök' Kapitányjaitól oldalról, és hátulról körülvétetve. Ő Felsége az Oltárhoz érvén, az ez előtt készült kis Thrónusba beül. A' Zászlókat, 's az Ország' Drágaságait vivő Urak két felöl sort formálnak a' Nagy Oltár, és a' Thrónus között. A' Püspökök pedig a' Nagy Oltár' két szárnyai' arányjában állapodnak meg. Osztán a' mellette szolgáló két Püspök által az Oltár' bal szárnyához vezettetik Ő Felsége az ott Mise mondó ruhában ülő Primás eleibe, ki is egy Beszédet tart ő Felségéhez: mellynek végződésével a' Nagy Oltárra rakják a' Vivők a' Sz. Koronát, az Ország' több Drágaságaival együtt. Ekkor letérdepöl a' Király egy aranyos szőnyegre, 's két kezét a' Primás által nyitva tartandó Evangyéliomra tévén, megesküdik a' Békességnek, 's Igazságnak megőrzésére. Elmondatnak osztán fel szóval a' Minden Szentek' Litániája, és az ide tartozó Imádságok: mellyek alatt Ő Felsége az előtte lévő vánkosra leborul. Végre a' mellette szolgáló Püspököktől segíttetvén, fel kél a' szőnyegről, 's a' Nagy Oltár' háta megé megy; itten mentéjét levetvén, a' megkenettetéshez készíttetik. Innen az Oltár' felső léptsőjére jön: a' hol a' Primás, elmondván egy imádságot, megkeni szent olajjal az ő Felsége' jobb vállát; más könyörgésnek elmondása közben megkeni ismét Annak vállközét. Osztán megént az Oltár megé kisértetik a' Királyi Felség: ottan felhuzván a' Szent István' hoszszu medgy szinű Harisnyájit, és sárga Topányjait, viszszatér a'. Thrónusba, letérdepül, 's reáádatik a' Szent István' Palástja.

Ekkor elkezdődvén a' nagy Mise, lerakják a' Zászlós Urak a' Koronát, Királyi Páltzát, Aranyalmát, és Kardot a' Nagy Oltárra. Az *Epistola*' végződésével kiindul ismét a' Király a' Thrónusból, 's letérdepel a' Nagy Oltár előtt a' legfel-

Digitized by Google

sőbb léptsőre. A' Primás azonnal levévén a' Szent István' Kardját az Oltárról, kivonja azt veres bársony hüvelyéből, 's a' Király' kezébe adja; és azt az idetartozandó imádságnak elmondása utánn viszszaveszi Ő Felsége' kezéből, 's betévén hüvelyébe, felköti a' Felség' oldalára. Ekkor a' felsőbb gráditsra állván a' Király, a' Nép felé fordul, 's kihuzván hüvelyéből azon ditső kardot, három felé vág vele keresztbe, annak jelentésére: hogy kész a' Katholika-Hitet fegyverrel is védelmezni. Betévén hüvelyébe a' kardot, letérdepel; 's a' Primás, és a' Nádor Ispány fejére teszik a' Szent Koronát; a' Primás áldást mondván reá, a' Királyi Páltzát jobb kezébe adja; balba pedig az Arany almát: a' Kardot ellenben leveszi az oldaláról. Igy ő Felsége ezen eredetes Magyar Királyi Ékességben a' nagyobbik Thrónusba vezettetik, 's kisértetik a' Zászlós Uraktól, és Püspököktől: melly nagyobb Thrónus, a' nagy Oltártól nézve, jobb felől való oldalában készül a' Templomnak, 's mintegy két lépésnyi meszszeségre a' Nagy Oltártól; ugyan annyira a' kissebb Thrónusról is. Minekutánna beül Ő Felsége az említett Thronusba; háromszor kiáltja a' Nádor Ispány: Éljen! utánna pedig az egész Gyülekezet; ezen vig felkiáltást tóditja a' dob, 's trombita' harsogása, és minden harangoknak megvonattatása, 's az ágyuknak durrogtatása. Azonban elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsérünk.* Ekkor a' Primás a' Thrónus eleibe megy, 's megáldván a' Királyt, viszszatér az Oltár eleibe, 's folytatja az Isteni szolgálatot. Minekutánna elmondatik az Evangyéliom, oda viszi a' Primás Ő Felségéhez az Evangyéliomot megtsókolni. Elénekeltetvén a' *Credo*, levetetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's a' Nádor Ispánynak adatik, a' Királyi Páltza az Ország' Birájának, az Aranyalma a' Bánnak. Ő Fel-

Digitized by Google

sége *Offertoriumkor* az Oltárhoz mégyen, 's annak felső léptsőjére letérdepelvén, egy ezüstmedentzébe aranypénzt tesz, 's a' Primástól néki nyujtott kis keresztet megtsókolván, viszszatér a' Thrónusba. Itt a' Korona ismét fejére tétetik, a' Királyi Páltza, 's az Aranyalma is kezeibe adatnak; hanem *Sanctus*kor megént levetetik fejéről a' Korona, 's a' Királyi páltza, és Aranyalma kezeiből elvetetnek. Ő Felsége ekkor a' Thrónusban lévő zsámolra letérdepel, 's Urmutatáskor egy aranyos vánkosra borul. A' Méltóságok hasonlóképpen tisztelkednek az Ország' Jegyeivel, és a' tiz Zászlókkal. *Comuniókor* Ő Felsége is megáldozik; 's onnét viszszatérvén, a' Thrónusba, ismét fejére tétetik a' Korona, és kezeibe adatnak a' Királyi Páltza, 's Aranyalma.

A' Szent Mise utánn más Templomba megy az egész fényes Gyülekezet veres, fejér, és zöld posztóval bévontt dészkával kirakott uton illy renddel: Elölmennek a' Magyar Uraságok' Tselédjei párosan; utánnok a' Királyi Inasok, és Nemes Ifjak; a' Kamarás Fúrirok; a' Nemes Urak; a' Magnások; a' tiz Országok Zászlójit vivő Méltóságok; az Ország' Bárói; a' Királyi Fő Lovász Mester kivontt karddal; az Apostoli Keresztet vivő Püspök. Végre a' Felség, Királyi Ékességében: jobb keze felöl a' Primás; balról a' Kalotsai Érsek; utánna a' többi Püspök, és Prelátusok: kiket a' gyalogló Magyar Királyi Testőrök; a' Granatérosok; és Lovagok követnek. Ezek után lovagol a' Királyi Kamara' Prézese, 's azon Innepi nagyobb és kissebb arany, 's ezüst pénzeket hány a' Népnek. Az utszákon, mellyeken megy ez a' pompás Sor, rendeket formál két felöl a' gyalog Katonaság, és a' forma ruhás Polgárság. A' rendeltt Templomba érvén, beül ő Felsége az ott készült Thronusba, 's oldalára köttetik a' Szent István' kardja; és ezt

Digitized by Google

kivonván hüvelyéből Ő Felsége, megilleti azzal háromszor nehány eleibe menő Uri Személyeknek jobb vállait: innét Aranysarkantyus Vitézeknek nevezödnek. Annakutánna kimenvén a' Templomból, a' Királlyal együtt mindnyájan lóra ülnek, még a' Püspökök is a' magok Püspöki süvegeikben, és Vetsernyés ruhájikban, 's egy szép térségre lovagolnak; hol készen áll már egy alkotvány veres, fejér, és zöld posztóval bevonva, 's a' Katonaságtól körülvétetve: ezen alkotványra felmegy a' Király, a' Primás, Nádor Ispány, Kalotsai Érsek, Fő Lovász Mester, a' kettös keresztet vivő Püspök, Kancellárius, az Ország' Birája, Horvát Országi Bán, Fő Kamarás, a' Nemes Testörzök Kapitányja; a' többi Uraságok pedig mind lovon maradnak az alkotvány körül. A' mellyen a' Király három jobb kezi ujját fel felé, a' bal kezében pedig egy kis Keresztet tartván, ugy mondja a' Primás utánn az Ország' Törvényeinek, és szabadságainak fenntartására kötelező Esküvést; melly Magyarul igy vagyon: Mi N. Isten' kegyelméből Magyar, Tseh, Horvát-Országoknak Királyja; mint a' fentemlitett Magyar Országnak, 's ahoz kaptsoltt más Országoknak, és Részeknek Királyja, esküszünk az élő Istenre, Annak Szentséges Szűz Anyjára Máriára, és minden Szentekre; hogy az Isten' Szentegyházait; a' Prelátus, Báró, Magnás, Nemes Urakat, a' Szabad Városokat, és minden Lakosait az Országnak, magok szabadságaikban, jussaikban, törvényeikben, privilegyiomaikban, régi jó és helybehagyott szokásaikban megtartjuk, 's igazságot teszünk mindeneknek. Néhai Felséges András Királynak Végezéseit (kivévén mindazáltal, 's félre tévén azon Végezések' harmintzegyedik tzikkelyének következendő szóken kezdődő függelékjét: *Hogy ha pedig* egész azon szó-

Digitized by Google

szókig: *Minékünk, és következőinknek mindörökké*) megőrizzük; a' mi Magyar Országunknak határait, 's azokat, mellyek ahoz akármelly jussal, vagy titulussal tartoznak, el nem idegenitjük, se meg nem kevesítjük; hanem, valamint tőlünk kitelhetik, öregbítjük, és terjesztjük, 's mind azokat tselekeszszük, valamellyeket a' Statusoknak, 's az egész Országnak javára, betsületére, és gyarapodására igazságosan tselekedhetünk. Isten minket ugy segéljen, és minden Szentek."

Erre: éljen a' Magyar Király! kiáltások harsognak mindenütt a' Városban, 's ujítják azokat a' kiszegzett ágyuknak durrogásai. Azon alkotványról leszállván a' Király, az egész pompás Sereg, az Apostoli Keresztet vivő Püspökkel együtt (a' többi Püspökök elmaradván) a' Király Hegyéhez lovagol, a' mellynek mellékei szinte ezon három szinű posztóval vonattatnak bé. Midőn ezen Hegyhez érkezik a' Király: arra sebes vágtatva felnyargal, 's kivonvan hüvelyéből a' Szent István Kardját, keresztbe négy felé vág azzal, annak jelentésére; hogy kész Ő Felsége az Országot állhatatosan védelmezni minden Ellenségei ellen. Erre megzendül ismét a' Város az Éljen! kiáltással, és az ágyuk durrogásával. Valamint pedig az említett deszka utat, és az Esküvés' alkotványját, a' vég posztókkal együtt; ugy ezen Királyhegyről mihent lelovagol a' Felség, a' posztót elkapkodják, 's ragadozzák a' Kaptsi emberek: a' kiknek harsolódása nem kevés mulattságot szolgáltat a' nézőknek; némellyeket pedig meg is döbbent. Magamat is illy döbbenés ért Posonyban II. Leopold Királyunk' Koronáztatása' alkalmatosságával: mert, midőn nézném a' végposztón küszködőket, ugy bevittek egy Háznak a' kapuján többeknek beszorításával, hogy a' lábom se érte a'

Digitized by Google

földet; 's közzülök midőn kiszabadultam, egy Káplár páltza maradt a' kezemben.

A' Királyhegytől a' Várba veszi utját a' pompás sereg. Ő Felsége felérkezvén a' Királyi Palotába, az Ország' drága Jegyei lerakattatnak; a' tiz Zászlókat pedig, mellyeken jegyeztetik az azon esztendő, 's a' koronázott Király' Neve, és azon Országé, a' mellyiket kiki jelenti, megtartják magoknak az azokat vivő Méltóságok. Minekutánna felhordják az étkeket a' Királyi asztalra a' Mágnások, és Udvarnokok: hirül adatik Ő Felségének; ki is mindjárt megjelenik koronásan, és Palástossan az ebédlő szobában, 's megmosdik, a' vizet a' Nádor Ispány töltvén a' kezére; a' törülköző kendőt pedig a' Primás nyujtván Nékie; 's az asztali áldás utánn leül az asztalhoz, a' Királynéval együtt, jobb felöl az ott lévő Királyi Hertzegek, és a' Primás; bal felöl pedig ülnek a' Nádor Ispány, és a' Kalotsai Érsek. Minekelőtte hozzá fognak az ebédhez: levétetik Ő Felsége' fejéről a' Korona, 's mellesleg egy asztalon lévő arany edényre tétetik. Midőn elöször iszik Ő Felsége a' Fő Asztalnok által néki nyujtatott pohárból: ismét kisütögettetnek az ágyuk. A' Nádor Ispány, és az Érsekek mindenkor felállanak, valahányszor az iváshoz fog Ő Felsége, 's mind addig le sem ülnek, mig viszsza nem adja a' Felség a' poharat a' Fő Asztalnoknak. A' koronázás innepi szokás szerént egészen süttetik meg nyárson egy megaranyozott szarvu ökör, 's ebből is vitetik fel a' Királyi asztalra egy darab petsenye; több része pedig feldaraboltatván, elszórattatik, kenyérrel együtt, a' Népnek, mellynek számára veres és fejér bor is folyattatik egy alkotványról. Vége lévén az ebédnek, ismét megmosdik Ő Felsége, 's Koronás fővel viszszatér a' maga szobájába.

Digitized by Google

Valamint a' Király az ő megkoronáztatása által jut telyes Fejedelmi Hatalmárá; ugy a' megkoronázott Magyar Királyné részesíttetik azon hatalomban: azért szükséges itten ezen Királynéi Koronázásról is megemlékezni. A' pompás menetel a' Templomba, 's az Oltárhoz, a' szerént vagyon ekkoris, mint a' Király' Koronáztatásakor: azt mindazáltal meg kell jegyezni; hogy a' Király a' Templomba való menetelkor a' kettős keresztet lóháton vivő Püspök utánn lovagol ragyogó Magyar öltözetében, kövatőleg lovagolván a' Gárda-Kapitány, és a' Fő Udvar Mester. Osztán a' Királyné igen drága Magyar köntösben egy hatlovas letürt fedelű hintón. A' Templom' ajtajánál mélly tisztelettel fogadtatván Ő Felségek az Érsekektől, és Püspököktől, Király Ő Felsége a' jobb kéz felöl lévő Kápolnátskába; a' Felséges Királyné pedig a' bal felöl valóba vezettetik: amott a' Király magára vévén a' Szent István' Palástját, fejére tétetik a' Magyar Korona; emitt a' Királyné letévén ékes Magyar fökötőjét, fejére illettetik a' Házi Korona. A' pompás Sornak a' Nagy Oltárhoz való menetelekor a' kettős Keresztet vivő Püspök utánn mennek Ő Felségek; előbb a' Király Koronás fövel, 's a' Szent István' Palástjában, két Püspöktől körülvétetve; utánna a' Királyné hasonlóképpen koronás fövel, fejér ruhában, a' mellynek hoszszan nyuló, és széles aranypaszamántokkal ékesített szélét a' Fő Udvarmester Aszszony tartja, nyoltz Dámák' kiséretében, kik közt elsők a' Nádor Ispányné, 's az Ország' Birája', és a' Horvátok' Bánja' Hitvesei. Az Oltárhoz jutván, külön válnak egymástól Ő Felségek: a' Király beülvén a' fal mellett készült Thrónusba; a' Királyné pedig közel ehez a' Nagy Oltár elött állíttatott Thrónusba. Mindjárt elkezdődik a' Szent Mise. *Epistola* utánn

Digitized by Google

az Oltár eleibe vezetik a' Királynét: ekkor a' Nádor Ispány felszóval megkéri a' Primást a' Koronázás végett; 's levetetődvén a' Házi Korona a Királyné fejéről, az Oltár' gráditstsánál leborul Ő Felsége a' Minden Szentek' Litaniajának elimádkozása alatt; 's ennek vége lévén térdre áll a' Királynė, 's jobb karját, és válla közét megkeni a' Primás szent olajjal; mellytól az Oltár' háta megett megtörölgettetvén, ismét letérdepel az Oltár előtt, 's a' Házi Koronát fejére teszi Ő Felségének a' Veszprimi Püspök; a' Primás pedig, és a' Nádor Ispány a' Magyar Királyi Koronát jobb vállára helyhetik; azutánn a' Királyi Páltza jobb kezébe, az Aranyalma pedig bal kezébe adatik. A' Szent Korona osztán levétetvén a' Királyné válláról, ismét viszszatétetik a' Király' fejére; a' Királyné pedig Koronás fővel, 's kezeiben a' Királyi Páltzát, 's Aranyalmát tartván, viszszavezettetik a' Thrónusba. Ekkor a' Templomban harsogva kiáltozzák: Éljen! Éljen! Éljen! megvonattatnak minden harangok a' Városban, 's az ágyuk kisütögettetnek. Azalatt elénekeltetik a' *Téged Isten mi ditsérünk.* A' többi szertartás végig mind ugy megy, mint a' Király' koronáztatásakor. A' Szent Mise utánn az említett két Kápolnátskába térnek viszsza Ő Felségek; 's onnét a' pompás viszszatérés tsak abban különböz az oda meneteltől, hogy a' Királynė hintaja utánn egy hat lovas hintóban a' Magyar Királyi Korona vitetik.

Az Országnak ez Sz. Koronájáról tudni való az is: hogy a' koronázás utánn következő napon kivitetik az, a' hozzá tartozó Drágaságokkal együtt, a' Király Szobájából, 's letétetik a' Várnak egyik palotájában egy asztalra, hogy azokat kinekkinek lehessen látni, a' Katona őrizeten kivül, mindenkor ott lévén egyik Koronaőrző. Mél-

Digitized by Google

tóság. Három nap utánn oda mennek két Királyi Biztosok; a' Fő Udvarnok Mester; Kancellárius; Nádor Ispány; Primás; a' két Koronaőrzőkkel; és több kiválasztott Magnásokkal, és Nemesekkel együtt, 's azon Drágaságok egyenként megmutattatnak a' jelenvalóknak; és a' Nádor Ispány' Itélő Mestere által feljegyeztetvén, a' Jegyzemény mind ezektől alólirattatik. Azutánn ezen Drágaságai a' Magyar Hazának bététetnek a' vasas ládába, elzárattatnak; a' kultsok pedig Király Ő Felségének általadatnak. Azon vasas ládának tetejére még egy négy szegletű deszka szegeztetik, melly a' Király', Királyi Biztosok', Fő Udvar Mester', Primás', Nádor Ispány', és a' Koronaőrzők' petsétjeikkel lepetsételtetik. Igy annakutánna az őrizethelyre szokott tisztelkedéssel elvitettetvén, elzárva a' Törvényes vigyázat alatt tartatik.

V. Szakasz.

Az Apostoli Királyi Felségről, a' Királyoknak rövid Históriájával.

A' Magyar Királynak országlása a' Haza' Törvényein fondálódik: a' mellyeknek szentül való megtartására esküszik koronáztatásának idején. Ugyan ezen koronázással teszi a' Magyar Nemzet az ő szent hódolását Király Ő Felségéhez: valamint Szent István előtt volt Fejedelmeihez a' paizson való felemeléssel hódolt vala. Árpádot olly szerentsésen emelték a' Magyarok a' Felséges Hatalomra, hogy, a' mint Annak ditső vezérlése alatt ezen Országot magoknak megnyerték, ugy az ő Maradékainak uralkodása alatt ditsősségesen mind eddig megtartották; ámbár

Digitized by Google

nem egyszer öntötte el ezt az Ellenségnek özöne. Ugyan is, nehányat kivévén, minden Királyaink ama ditső Árpád' véréből származtak egész e' mostani Apostoli Királyunkig, Ferentzig.

Árpád Fejedelem' Unokájának Taksonnak Unokája, Gejza Fejedelemnek, és Sároltának Fija, István, született kilentz száz hetven kilentzedik esztendőben Esztergom Városában; és szentül neveltetvén, 's tizenöt esztendős korában megkereszteltetvén, kilentz száz kilentzven hetedikben következett az ő kihaltt édes Atyja' helyébe a' Fejedelmi Méltóságra. Három esztendei buzgó fáradozásával az ő Magyar Nemzetét na-
S. Istv. I. K. 1000. E. gyobbára a' Keresztény Katholika Hitre téritette: a' miért Romából a' Keresztény Katholika Anyaszentegyháznak akkori Fejétől, második Szilveszter Pápától, a' leirtt tsuda szépségű Királyi Koronát nyerte, az Apostolság' kettős Keresztjével együtt, Urunk' ezeredik esztendejében, a' mellynek nyoltzadik Hónapja' tizenötödikén megis koronáztatott azon Apostoli Koronával Esztergom Városában, 's az Apostoli Királyi névvel nagy fényességre emelte Magyar Birodalmát, Miképpen koronáztatása előtt két esztendővel a' Somogyvármegyei Pártosokat Kupa Vezérjeknek elejtésével; ugy szinte koronáztatása utánn két esztendővel az Erdélyi Támadókat, Gyulát az ő Igazgatójokat méltóságától megfosztván, letsendesítette. A' külső Ellenségeken hasonlóképpen diadalmaskódván, mind az Egyházi, mind a' Világi Kösönséget olly erányosan elintézte, 's megerősítette; hogy Őtet a' Magyar Királyi Birodalom' Atyjának nem lehet nem esmérni. A' Magyarok' boldogságáról buzgón gondoskodott Ő utólsó idejében is, midőn az Országot Boldog Aszszony' pártfogásába ajánlotta, 's ezzel az Urhoz költözött ezer harmintz nyoltzadik esztendő-

Digitized by Google

ben. Holt Teste Fejérvárra vitetett Esztergomból, 's az ő rendelése szerént Boldog Asszonynak ama roppant Templomában; mellynek építtetésével nem rég vala készen, a' Püspökök által fejér márványkoporsóba tétetett igen példás tisztelettel: holott elötte hét esztendövel temettetettel az ő gondosan felnevelt Fia, Szent Imre Hertzeg. Több tsudatételek köztt, mellyekkel megbizonyította a' Kegyelem' Ura István első Királyunknak Mennyei boldogságát, van az, hogy Annak jobb kezét rothadatlanul fenntartotta, melly a' Budai Királyi Várnak Szentegyházában buzgó tisztelettel tartatik. Ajtatos tisztelője e' Szent Királyunknak minden igaz Magyar; sőt, valamint egész Magyar Ország Boldog Asszony' Havának huszadik napját az ő tiszteletére innepli, ugy ezen napon, mellyen ezeket buzgó örömmel irom, és Buda a' Török hatalomtól ditsöen megszabadult, ugymint Szent Mihály havának másodikán, az egész napnyugoti Anyaszentegyház Ő általa nyujtja könyörgését az Ur Istenhez.

Péter az ő Anyjának Gizelának, a' ki Sz. István Huga, 's Ottó Velentzei Hertzeg' Özvegye vala, mesterkedése által, Árpád' férjfi Maradéka' jussának sértésével nyerte el a' Magyar Királyságot, és a' Szent Királynak eltemettetése utánn mindjárt megis koronáztatott Fejérváratt. De hamar kimutatta, hogy nem Magyar Királynak termett ő: mert az idegenekkel tartván, mind azokat emelte az Ország' Tisztségeire, 's megvetette a' derék Hazafiakat; sőt Szent István Özvegyéhez is, ama buzgó szivü Gizla Királynéhoz embertelenül viselte magát, ugy hogy tömlöztözte is az ártatlan Fejedelem Asszonyt azért, mivel a' Nemzet mellett szóllani bátorkodott. Innét az egész Nemzet ellene támadott, 's őtet a' Királyi hatalomtól ezer negyvenedikben megfosztván, II. Kir. 1038. E. 1040. E.

Digitized by Google

a' Nádor Ispányt, Sámuelt Sároltának, Sz. István' Hugának Férjét, Ete Vezérkapitánynak maradékát rendelte az Ország' igazgatására, a' kit az egész Magyarság az ő jószívűségéért Abának, avagy Atyának nevezett, 's ezen neve osztán megis maradott.

Aba élvén az alkalmatossággal, minekutánna a' Szent Koronа' helyét Fejérvárt hatalmába vette; már oda igyekezett, hogy, megkoronáztatván, Felséges hatalommal birná az Országot.
III.K. 1041.E. Azért azokat, a' kik ellene voltak szándékának, megölettette; 's Tsanádon ezer negyven egyedikben Sz. Gellért' akaratja ellenis magát más Püspökök által megkoronáztatta a' Szent Koronával. Szent Gellért ötet e' miatt keményen megfeddvén megjövendölte nékie; hogy három esztendő mulva Koronáját, életével együtt, elfogná veszteni. Ugy is lett. Mert ámbár a' Péter Királyt segítő Német Tsászár' Hadiseregét két izben is megszégyenítette az ő Magyar Vitézeivel: de osztán hogy, megvetvén az Ország' Nagyjait, a' köz
1044.E. emberekkel tartana; magok a' Fő Magyarok hitták III. Henrik Tsászárt ellene ezer negyven negyedikben, 's együtt megütközvén véle Györ körül, mind maga Aba, mind Felesége elfogattatott, és Péter Király' parantsolatjára lenyakasztatott, 's a' magától épittetett Sármonostori Templomba temettetett.

Péter tehát ismét viszszanyerte Királyi hatalmát: de ismét nagy oktalanul megvetvén a' Magyarokat, az Idegeneket gazdagította, és méltóságosította; és maga Ellenségeivé tette ujolag a' Hazafiakat, a' kik követséget intéztek Ruszsziába, a' hová bátorság okáért vette magát András, Mihálynak Gejza Fejedelem' Testvérének Unokája, és Kopasz Lászlónak Fija, az ő Testvéreivel együtt, 's meghitták ötet a' Királyi Széknek elfogadására. András ezen hivásra béjövén

Digitized by Google

Magyar Országba, Abaujváratt számtalan fegyveres Magyarokkal találkozott, a' kik immár nem tsak az Idegenek ellen, hanem a' Kereszténység ellen is felbőszültek volt, és sokakat leöldöstek, 's elfogván Péter Királyt is, kivájták annak szemeit, és a' Ferjérvári tömlötzbe vetették: a' hol szörnyű kinok köztt végezte helytelen életét.

, I. András ezer negyven hetedik esztendőben IV. K. a' még azon üldözésben megmaradt három Püspök 1047. E. által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatván, mindjárt azon Apostoli Királyi Parantsolatját adta ki; hogy mindnyájan ellene mondván a' pogányságnak, a' Krístus' Hitére térnének, 's azon Törvény szerént élnének, mellyet eleikbe adott vala Szent István Király. Megis hódoltak ennek az ő Magyarjai ugy annyira, hogy innét különösen Katholikusnak neveztetnék András Király. Harmadik Henrik Tsászárral is olly ditsősségesen végezte négy esztendei sulyos háboruját, Ottsének Bélának vezérkedése alatt, hogy megszorittatván a' Tsászár, maga szabadulása végett örökre lemondana azon jussáról, mellyet Magyar Ország felett nyere Péter, és Aba' tukmálásából. Radó Nádor Ispány által győzedelmeskedett a' Horvátokon is, 's az azoktól elfoglalt Szávavidékét viszszaszerezte a' Magyar Koronának. Hanem osztán a' gyanúság veszedelmes egyenetlenségbe hozta az ő Öttsével Bélával, ugy hogy ezer hatvanban háborura kelvén a' dolog, ettől meggyőzettetett légyen; 's midőn Austria felé sudamlana, Mosonynál elfogattatott, de megszabadulván, az ő kedves helyén Szirtzen azon esztendő végén meghalálozott, és a' töle épittetett Tihanyi Monostor' Szentegyházába méltóságos sirba tétetett. Anasztázia Hitvesétől, Orosz Hertzeg Aszszonytól valának gyermekei: Salamon Király,

Digitized by Google

Dávid, a' ki magzat nélkül hala meg; és Adelhais, a' ki Vratisló Tseh Hertzeghez mene férjhez.

V. K. 1060. E. I. Béla ezer hatvanodik utólján Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatván, az ő rövid, de bölts országlása által igen jó karba hozta kedvelt Hazáját, 's Nemzetét. A' Köz Nép egy két FőEmber utánn hallgatván, ismét a' Szittyai hitet ohajtotta, 's nagy süvöltéssel sürgette annak viszszaállítását; de a' vitéz Király ugy elhalgattatta azt azon pogány gondolattal, hogy többé eszébe se jutna, 's a' Kathólika Hitet, mint idvessége' paizsát, nagy buzgósággal vallaná. A' szomszéd Fejedelmek is esmérvén Béla Királyunknak Fejedelmi vitézségét, egy se merészlett ellene tselekedni. Pénzt igen jót veretett; a' vásárokat ugy elrendelte, hogy mindennek bizonyos mértéke, 's árra volna. Igy magát mindenképp az Ország' boldogságára szentelvén, annyira vitte három esztendő alatt a' Magyar Közönséget, hogy se gazdagságban, se ditsösségben nem engedne a' szomszéd Nemzeteknek. Dömösön ezer hatvanharmadikban alatta a' szék lerogyván, annyira megütközött, hogy onnét elvétetése' utjában meghaláloznék. Riksa Hitvesével, Micizló Lengyel Fejedelem' Leányával, nemzé Gejzát, és Sz. Lászlót, a' kik egymásutánn következtek a' Magyar Királyságra; Lampertet, ama' szerentsétlen Álmos Hertzegnek Atyját; Jojadát, a' ki Udalrik Karinthiai Márkióval lépett házasságra; Ilonát, Zvonimir Horvát Király' Hitvesét; Eufémiát, Ottó Morvai Márkiónak Feleségét; Ámáliát, a' Vochburgi Hertzegnek, és Sófiát, Lambert Grófnak, a' Bozóki Prépostság' Fundátorának Házastársát.

VI. K. 1063. E. Salamont, a' kit az ő Atyja András Király éltében ez előtt öt esztendővel már mint hat esztendős Gyermeket megkoronázták volt, hivák az

Digitized by Google

Ország' Rendei a' Királyi Méltóságra: ki is Sógorával negyedik Henrik Tsászárral, a' kinél Béla Királykodása alatt tartózkodott vala édes Anyjával együtt, válogatott Német Katona seregek kisérvén, megjelent Fejérváratt, 's minekutánna megesküdött: hogy Gejza Királyi Hertzegnek általadja az Ország' harmad részét, mint Hertzegi birtokot; és az Országot a' Haza' Törvényje szerént fogná kormányozni, újra Fejére tétetett a' Szent Korona, annál nagyobb örömmel, minthogy lakodalmát is ekkor tartotta Judithtal, az említett Tsászár' Hugával. De ezen örömöt tsak hamar szomorúság követte. Mert Gróf Vid, a' Péter Király alatt ide jött Guthkeled Sváb Grófnak Fija, hogy Tanátsosi hatalmában annál erősebb lehessen, mindjárt elidegenítette a' gyenge Királyt ama' derék Királyi Hertzegektől ugy annyira, hogy ezek az ő Rokonoknál Bolezló Lengyel Királynál Keresnének magoknak oltalmat. Ezek tehát derék Lengyel Katonasággal nyomultak Magyar Országba; a' Magyarok is nem kevesen állottak a' Királyi Hertzegekhez. Erre nagy rettegve Salamon oda hagyván Fejérvárt, Mosonyra vette magát, hogy itten Német Országból segítséget nyerne: vagy a' veszedelem' közelítésekor előbb Austriába lódulhatna. De a' jó Hazafiak' közbevetése által Győrött ezer hatvan 1065. E.
ötödiknek az elején tellyesen megegyeztek a' Fejedelmi Atyafiak; és Gejza Hertzeg, hogy a' Királyt annál bizodalmasabbá tegye maga hűsége eránt, a' következett Husvéti innepléskor, mellyet Péts Városában szenteltek volt a' Fejedelmek, a' Szent Koronát Salamon' fejére tevé, jelentvén, hogy őtet Királyjának, 's Urának esmerné. Hanem Belgrádnak ezer hetven kettődik esztendöben lett megvétele utánn, a' mit Gejza Hertzeg' Haditudományjának, 's vitézségének lehe-

Digitized by Google

tett köszönni, azon okból, hogy a' meggyőzettekhez minden emberséget mutatott; 's ezért ezen nagy szivű Hertzeget követsége által különösen megtisztelte a' Görög Tsászár: annyira indította az ellen a' Királyt Vid Gróf, hogy azt, minekutánna több alattombéli törekedései foganatlanok voltak, Hadiseregével a' Tisza mellett ezer
1074.E. hetvennegyedikben Böjtelő havában hirtelen megtámadta. Gejza itt is, ámbár nehezen, megmenekedvén a' veszedelemtől, gyors követek által magához hivá Testvéreit, seregeikkel együtt; és Sogorát az Olmutzi Hertzeget: ezekkel Vátznál midön öszvekaptsolta maga népét; oda érkezett a' Király is az ő számosabb Hadával; 's azonnal az ütközethez fogott: de leveretvén Táborának ereje, futásnak eredett; 's azt nyerte az ártatlan Atyafi Hertzegeknek üldözője, hogy Koronájától elesett légyen.

Gejza ezen győzedelem utánn mindjárt egyező akarattal kikiáltatottt Magyar Királynak a' Hazafiaktól; de több akadályok miatt a' következe-
VII. K. zett ezer hetven ötödik esztendőben koronáztatott meg a' Szent Koronával azon Felséges Hatalomra. Illy vitéz Fejedelem ellen senkise merészelvén támadni, az ő rövid uralkodása alatt békességben volt az Ország. Hanem a' jó Királynak lelkiesméretében nem kevés nyughatatlanságot okoztak nehány Püspökök, azt erősitvén; hogy a' Törvényes Király' éltében nem volna másnak igazsága a' Királyi Páltzához. Gejza annyira is megindult erre, hogy kész volna Salamonnak viszszaadni az Országot, tsak engedődnék meg nékie a' Hertzegi Tartományt Királyi névvel birni. De ebben ellentállottak a' Világi Fő Emberek, el nem szenvedhetvén, hogy Salamon ezelőtt két esztendővel IV. Henrik Tsászár' adózó-
1077.E. jává tette az Országot. Azonban ezer hetven he-

Digitized by Google

tedikben Szent György havának huszonötödik napján Gejza Király minden magzat nélkül meghalálozott; 's eltemettetett Vátzon azon Szentegyházba, mellynek épitését ő kezdette, Szent László pedig elvégezte.

Szent László az ő Bátyjának holtta utánn VIII.K. mindjárt Királlyá választatott ugyan; de maga 1081.E. megkoronáztatására mind addig rá nem állott, valamig Salamon abban meg nem egyezett. Négy esztendő mulva tehát meg lévén ezen egyezés, ezer nyoltzvanegyben nagy örömmel, 's tisztelettel tétetett vala fejére László Királynak a' Szent Korona. Nem kevés baja volt mindazáltal e' Szent Királynak Salamonnal, a' ki meg nem elégedvén a' néki rendeltt arányos tartással, ismét a' Királyi hatalomra vágyott, 's alattomban a' Királyt el akarta veszteni: a' miért elfogattatván, a' Visegrádi fogházba zárattatott vala; hanem azon nagy innepléskor, midőn ezer nyoltzvan harmadikban 1083.E. Kis Asszony havában István Királynak, Imre Hertzegnek, és Gellért Püspöknek, mint kinyilatkoztatott Szenteknek Ereklyéji felemeltettek, onnét kieresztetett. László Király elkergette osztán őtet az általa ide lázitott Kunokkal együtt, ezeknek Hazájába: onnét egy Kun sereggel Bolgár Országba rohanván, ott a' Görög fegyver végét szakasztotta hobortos életének. Szent László ezer kilentzven egyben az ellenségeskedő Horvá- 1091.E. tokat, és Kunokat ugy megszoritotta Magyar Vitézeivel, hogy ellenségből a' Szent Korona' Jobbágyai lettenek. Szinte igy meghódoltak néki az Oroszok. Melly buzgósággal szorgalmatoskodott az ő Magyarjainak testi, lelki boldogságára: eléggé megmutatják a' tőle tartatott Országgyülések Szaboltson, és Győri Szentmártonban. Sziveket hódított ő deli termetével, de még inkább Religyiói, és Hadi erköltseivel, ugy

Digitized by Google

hogy egész Európában nem volna hozzá fogható Fejedelem. Azért meghívták ötet a' Romai Német Birodalom' Rendei a' Tsászári Méltóságra: de ezt el nem fogadta. Azután pedig Európának hatalmasabb Fejedelmei, az Anglus, Spanyol, és Frantzia Királyok különös követséggel tisztelték meg e' ditső Királyunkat ezer kilentzven ötödik esztendőben, és a' Szent Földnek a' Mahometiektől való megszabadítására intézett Keresztes Hadiseregnek Fejedelmévé választották. Erre kész is volt ő azonnal: hanem a' Királyok' Királyja ugyan ekkor magához szóllította, 's a' Mennyei ditsősségre méltóztatta; 's ezt mindjárt megesmértette az egész Magyarsággal is azon tsudatételei által, mellyekkel Sz. László Királynak a' tőle épittetett Váradi Szentegyházba takaríttatott Tetemeit ditsőitette ő Szent Felsége. Adelhais Hitvesétől, ki a' Záringi Hertzeg' Leánya vala, 's elötte öt esztendővel hala meg, és Veszprimben Szent István' Özvegye, Gizla Királyné mellé temetteték, ezen Magzatjai voltak: Kálmán Király; Piroska, a' ki Komnen János Görög Tsászár' fijához, Elekhez, mene férjhez, 's Iréne névvel nevezödött; Sófia, elöször a' Karinthiai Márkio Udalriknak, osztán a' Szász Hertzeg Magnónak Felesége.

IX. K. 1095. E. Kálmán, a' ki már az ő édes Atyjának Szent Lászlónak éltekor megkoronáztatott a' Szent Koronával, mindjárt Annak halálával az említett esztendőben az országláshoz kezdett ugyan; mindazáltal Nagyváradon elvégeződvén a' szent temetés, Fejérváratt ismét felékesíttetett a' Szent Koronával; 's Horvát Országot azonnal egybefoglalta Magyar Országgal. Álmos Hertzeg, Lampért Hertzegnek Fija, a' kit Sz. László Horvátok' Királyjának rendele, örömest lemöndott ekkor ezen jussáról: a' melly készségéért Kálmán Ki-

Digitized by Google

rály Magyar Ország' harmadát ajándékozta néki Hertzegi birtokul. A' kajtorkodó Kereszteseket Győrnél magyarosan megvervén e' vitéz Királyunk, megtanította a' Keresztnek méltó viselésére. Osztán Horvát Ország eránt kelle néki bajoskodni; mivel a' Horvátok pártoskodni kezdettek; de szép szóval annyira meggyőzte a' Horvátokat, hogy nem tsak ezek, hanem a' Dalmatákis a' Magyar Korona alá hódolnának. Álmos Hertzeg a' gonosz lelkek' bojtogatásából már most Horvát, és Dalmata Király akarván lenni, ennek megnyerése végett több izben fegyveres néppel támada a' Király ellen: de Ennek Fejedelmi böltsessége mindenkor eltávoztatta a' vérontást; 's utóbb a' nyughatatlan Hertzeget Dömösön elzáratta volt. Ezt azutánn akkor is vádolták a' gonosz Tanátsosok, midőn a' Király halálos főfájásban gyötrődnék. Igy tehát Álmost az ő ítéletekre hagyta: a' kik nem tsak ezen Hertzegnek, hanem az ő Fijának Bélának szemeit is kivájatták. Kálmán Királynak azonban a' fején támadt kelevény halált okozott ezer száz tizennegyedik Böjt elő havának harmadik napján, 's holt Teste Fejérvárratt a' Boldog Aszszony' Szentegyházában temettetett el. Felséges elmével, 's Fejedelmi szivvel birt ő, és igy mind az Országot, mind a' Magyar Egyházi Felsőséget az ő bölts Törvényjeivel jobb rendbe, 's formába hozta; 's a' tudományok által szépen tsinosította. Első Feleségétől Buzillától, Rogerius Siciliai Gróf Leányától, két Magzatja jutott emberkorra, ugymint: II. István Király, és Sófia, egy nagy Magyar Urnak Hitvese. Második Felesége Predslava, a' Kióvi Hertzeg' Leánya, kit hiteszegettsége miatt haza küldött, szülte osztán Boritsot, avagy Bertalant, a' ki utóbb nem kevés bajt okozott a' Magyar Birodalomnak.

Digitized by Google

X. K. 1114. E. II. István tizen három esztendős korában az említett esztendőben az ő rendszerént való megkoronáztatásával leve Királyja az ő Atyjától igen szépen elrendeltt, és nagyobbított Magyar Birodalomnak. Ennek haragját, mellyet sok Hazafiakra öntögetett; kerülvén Álmos Hertzeg, és egyebek, Konstántzinápolyba illantak; tsak hogy ottan békével maradhassanak. De ugyan ezért még a' Görög Birodalom' békességét is megzavarta István Király, nem egyszer rontván bé ab-
1129. E. ba, 's tüzzel, vassal emésztvén. Végre ezer száz huszonkilentzedikben a' Duna köztt öszvejöttek a' rokon Fejedelmek, Komnen Elek Görög Tsászár, és István Magyar Király, 's ugy megbékéllettek, hogy Álmos Hertzegnek holt Testétis haza hozatná István Király Konstántzinápolyból, 's Fejérváratt a Királyi Temetőbe tétetné: 's ennek fiját vak Bélát maga örökösévé választotta, 's az ő alattomos helyéről Pétsváradról előhozattatván, megházasította, 's a' Tobrai Királyi Várt rendelte lakásául; ezer száz harmintzegyedikben Sz. György havának huszonnyoltzadik napján Fejérváratt meg is koronáztatta a' Szent Koronával: maga pedig, hogy rosz tetteiért az Istent megengesztelje, Barát ruhába öltözvén, töredelmes életre botsátkozott; és igy még azon esztendőben Sz. Jakab havának harmadikán meghalálozott, 's Váradon az ő Nagy Atyjának Szent Ereklyéjéhez temettetett vala.

XI. K. 1131. E. II. Béla alig kezde országlani; mindjárt kiakarta őtet szorítani ama' fennemlített Borits, 's két izben szállott bé Magyar Országba Orosz, és Lengyel Katona seregével: de ezt először Fejedelmi okosságával minden vérontás nélkül visszatérítette Béla Király; osztán pedig fegyverrel lódította ki. Aradon Országgyűlést tartván
1135. E. ezer száz harmintz ötödikben, mind azokat, a' kikről

kikről megbizonyosodott, hogy vakságának okai volnának, különbkülönbféle halállal végeztették ki. Továbbá tellyes békessége lévén, igen jól, és böltsen folytatta országlását; Bosniával megis nagyobbította Magyar Birodalmát: a' miben hathatósan segítette ötet az ő nagy elméjü Hitvese, Ilona Királyné, a' kitől lettek: II Gejza Király; László, Bosnyai Hertzeg; István, Szeremi Hertzeg; Álmos Hertzeg, a' ki tsetsemős korában elhalt; 'Sófia, Admonti Apátza; Gertrudis, a' kit Micisló Lengyel Fejedelemnek ada Férjhez az ő Bátyja, Gejza Király. Minekutánna jó Hitvesétől megfosztotta Béla Királyt a' halál; nagy bánatban töltötte életét, a' mellytől két esztendő mulva ezer száz negyven egyedikben Böjtelő havának tizenharmadikán meg is vált, és a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába takaríttattak holt Tetemei.

II. Gejza, Atyja' halála utánn harmadnap, XII. K. Böjt elő havának tizen hatodikán tizen kettődik 1141. E. esztendejében koronáztatott meg a' Szent Koronával, 's három esztendeig békességben birá ugyan Országát; hanem osztán egymást érték az ötet ostromló bajok. Először is az ötet megtámadó Austriaiakat kelle néki megverni. A' következett ezer száz negyven hetedikben Konrád Tsászár- 1147. E. nak, és hetedik Lajos Frantzia Királynak egymás utánn ezenn általköltözö roppant Keresztes Hada minden élést megemésztvén, 's az Egyházi kintseket elragadozván, igen megnyomorította édes Hazánkat. Ezen inségből alig vergödött-ki, már ismét más nyomorúságba döntötte azt István Királyi Hertzegnek felfuvalkodottsága: a'ki meg nem elégedvén Hertzegi Méltóságával a' Magyar Koronáért törekedett a' Görögök' segitségével. Midön ezer száz ötvenötödikben a' Görögökkel e- 1155. E. gyütt megverettetett a' Magyaroktól, a' Néme-

Digitized by Google

tek' Tsászárjához Rötszakállu Fridrikhez folyamodott. De ezt ezer talentom arannyal elfordította tőle Gejza Király. Ismét tehát a' Görög Tsászárnál; esenkedett. Mánuel annyira is kedvezé néki, hogy az ő Öttsének Leányával Máriával házasitaná ötet öszve. Gejza Király husz esztendei, 's negyedfélhónapi veszödtséges uralkodása utánn harmintz két esztendös korában Pünköst havának utólsó napján ezer száz hatvan egyben az örökkévalóságba költözött; és Teste Fejérváratt a' Királyi sirba tétetett, minden jó Hazafinak nagy szomoruságával. Eufrozina Hitvesétől, Minozló Orosz Fejedelem' Leányától, ezen gyermekei lettenek: III. István Király; III. Béla Király; Árpád, és Gejza Hertzegek; Ilona; Leopold Austriai markiónak; Erzsébet, Fridrik Tseh Fejedelemnek; és Hulika, ugyan ezen Tseh Fejedelem' Testvérjének Svatopluknak Hitvese.

XIII.K. 1161.E. III. István mindjárt Atyja' halála utánn való napon megkoronáztatott a' Szent Koronával a' Magyar Királyságra: de Mánuel Görög Tsászár, hogy hatalma alá kerithesse Magyar Országot, Sógorát Istvánt II. Gejza' Testvér Öttsét törekedett a' Magyar Királyi Székre juttatni, azt állitván: hogy Ennek előbb való jussa volna abboz. A' Magyarok el akarván mind a' háború inségét, mind a' Görög uralkodást magoktól fordítani, Mánuel' okoskodása szerént az ő Sógorának Testvér Bátyját Lászlót választották a' Királyságra. Már ebben, nem tehetvén fogást, megegyezett Mánuel, de ugy; hogy egyszersmind Sogorát Istvánt Koroná' Örökösének, 's a' Görög szokás szerént Uroknak neveznék a' Magyarok. Engedtek is ezek az időnek.

XIV.K. II. László tehát az emlitett esztendöben Sz. Jakab havának tizenhatodik napján megkoronáztatott a' Szent Koronával; Ötstse pedig István

Digitized by Google

Magyar Ország' Urának kiáltatott. László Király ugyan ekkor Posonyt, az ő vidékével együtt, harmadik István Királynak engedte, hogy Fejedelmi módon élhessen. Azonban hat hónapi uralkodása utánn a' következett esztendő első hónapjának a' közepén élete' virágjában hirtelen meghala László Király, 's a' Fejérvári sirba tétetett. XV. K.

IV. István tehát megnyerte a' Magyar Koronát, a' melly utánn annyit esenkedett, 's azzal megkoronáztatott ezer száz hatvan kettődikben Böjt elő havának tizenegyedik napján szokott pompával Fejérváratt. De az ő tselekedeteinek helytelenségével mindjárt olly gyülöletessé tette volt magát az egész Nemzetnél, hogy nyilván szidalmazván ötet, az ő leszállítására igyekezett légyen. Ezen tűz mind mind inkább nevekedvén a' Magyarokban, még azon esztendőben öszvereglettek Posonynál, 's ujra harmadik Istvánt köszöntvén országló Királynak, negyedik István' Királykodásának Sz. Iván havának tizenkilentzedikén egy ütközettel végét szakasztották: ki a' Görögökhöz orozkodván Mánuel Tsászárnál maga leve hirmondója szerentsétlenségének. 1162. E.

Harmadik István megerősíttetvén Királyi Székében, olly ditsösséges békességre lépett vala Mánuellel, hogy ez ő ellene nem akarná többé negyedik Istvánt segiteni. Ez mindazáltal továbbá is azon volt, hogy viszszavehesse Királyi Páltzáját. De a' Magyaroktól ezer száz hatvan harmadikban vitézül elkergettetett; és Zimonba beszoríttatván, ottan a' sok hadi munkában meghalálozott, 's a' Fejérvári Temetőbe hozattatott. Mánuel ezért ugyan nagy Hadisereggel jövén a' Magyarok ellen, Szeremségen, és Bosnián kivül, sok Horvát, és Dalmata Városokat ejte hatalmába. Illy viszontagságos uralkodását végezte harmadik István Esztergomban ezer száz hetvenhárom. 1163. E. 1173. E.

Digitized by Google

harmadik esztendőben Böjt más havának negyedik napján, 's ottan el is temettetett. Ezen derék Királynak semmi örököse se lévén, egyenetlenségbe hozódtak a' Hazafiak; egyik Rész a' megholt Királynak ifjabbik Testvér ötstsét, Árpádot; a' másik az öregebbiket, Bélát, kivánta a' Királyi hatalomra emelni. Ugyan ezen részen lévők győztenek nem tsak a' bévett szokásnak erejével, hanem a' Hazára háramló haszonnak megmutatásával is. Mert midőn Mánuel negyedik Istvánnak kiszorításával megesmérte harmadik Istvánnak igazságát a' Magyar Koronához; Ennek ötstsét, Bélát, mint a' Napkeleti Birodalom' jövendő Tsászárját, a' Magyarok' egyezésével magához vette, örökségével, Bosniával, és Szeremséggel együtt. Bélának viszszatértével tehát nem lehetett nem reményleni, hogy azon Tartományok is viszszatérnének a' Magyar Koronához; 's a' háboru is eltávoztatódnék, mellyet indítandó vala Mánuel. Ez tehát megértvén a' Magyar Követektől Bélának Királlyá lett választatását, nagyon örvendett, 's békes szomszédsággal viseltetett osztán mindenkor a' Magyarokhoz.

XVI. K. 1174. E. III. Béla ezer száz hetvennegyedikben Boldog Aszszony havának tizenharmadikán Fejérváratt meg is koronáztatott a' Szent Koronával Pál Kalotsai Érsek által külömös engedelem mellett. Mánuel az általa elfoglalt Tartományait a' Magyar Koronának azonnal viszszaengedte, nehány Várok, és Városokon kivül. Eufrozína a' többi fijaival ellene támadott ugyan ezen Királlyá lett Fijának: de tsak hamar leültette azokat Béla Király. Dalmátziát, és Bosniát ezer száz nyoltzvan ötödikben, egyéb Tartományokkal együtt, a' Görögöktől, a' Gallitziát a' Lengyelektől ujolag viszszafoglalták a' Magyarok: a' kik ezen Tudós Királyjok alatt szép előmenetelt tet-

Digitized by Google

tek a' Tudományokban is; valamint a' Magyar Királyi Udvar valóban Felséges Fényességgel tündöklött: 's maga tiszteletére gerjesztett mindeneket. Illy jeles huszon három esztendei, egy hónapi, és tizenkilentz napi országlása utánn harmadik Béla Király' életének végét szakasztotta a' nyavalya ezer száz kilentzven hatodikban Sz. György havának huszonharmadikán, 's Fejérváratt a' Királyi Temetőbe takaríttatott, fennhagyván mind a' Magyar Anyaszentegyháznál, mind az Országnál ditső emlékezetét. Első Hitvesétől, Anna Görög Fejedelmi Aszszonytól, lettek Fijai: Imre, és András Királyok, Leányai: Margit, a' ki először a' Görög Tsászárhoz Komnen Isákhoz, azutánn a' Montferráti Markióhoz, Bonifaciushoz, ment vala férjhez; Konstantzia, Ottokár Tseh Király' Hitvese. Anna' halála utánn hetedik Lajos Frantzia Király' Leányával, Margittal, ifjabbik Henrik Anglus Király' Özvegyével házasodott öszve Béla Király, de ettől semmi magzatja se neveztetik bizonyosan.

XVII. K. 1196. E.

Imre az ő Atyjának halála utánn, kinek éltében már megkoronáztatott vala, mindjárt beüle a' Magyar Királyi Székbe: a' hol az ő Ötstse, András, legtöbb nyugtalanságot okozott nékie. Főképpen ezer két száz harmadikban olly nagy sereget vezetett ez a' Király ellen, hogy senki se kételkednék Ennek meggyőzettetéséről. De Imre Király bizván az igazság Urában, leszálla-ról, 's lassu lépéssel a' Pártosok közzé menvén, több izben kiáltja: Majd meg látom én, ki meri kinyujtani kezeit a' Királyra! Erre elrémült a' pártos Sereg, és utat nyit a' Királynak, a' ki az ő Ötstséhez hatván, maga kezével megragadta azt, 's őrizet alá adta: a' Pártosok mindnyájan elvetvén fegyvereiket, letérdelve kértek botsánatot. Ezenn annyira is megindult a' Király' szi-

Digitized by Google

ve, hogy mindnyájokat kegyelembe venné. András Hertzeg egyedül először az Esztergomi fogságba, ázután Horvát Országba vitettetvén, a' Khénei Várba Záratott; Felesége pedig Gertrudis haza küldetett Merániába. Illy tsudálatos győzedelemmel szerezvén tsendességet a' Hazának Imre Király, a' következett ezer két száz negyedik esztendőben KisAszszony havának huszonhatodik napján László kisded Fiát a' Szent Koronával megkoronáztatta. Tsak hamar osztán lebetegedett, 's meg is halt ugyan ázon esztendőben Sz. András havának utólsó napján, és tett rendelése szerént az Egri Fő Templomba temettetett. Kilentzedfél esztendei, 's öt héti országlásával ditső érdemeket teve a' Haza erán't. Dalmátziában ugyan Jádrától megfosztották a' Velentzeiek a' Keresztes Frantzia Hadnak segítségével az ő Magyar Koronáját: de ehez szorosabban ide tsatolván Szerviát, 's hozzá nyervén Bulgáriának hat Megyéjit, Ő volt az első, a' ki ezen Országok' Királyi nevezetével a' Magyar Királyi Tzimet jelesítette.

XVIII. K. 1204. E. III. László, az ő három esztendös Fija következett utánna a' Magyar Birodalomba. Imre Király atyafiui szeretettől indíttatván, Ötstsét, András Hertzeget, a' Khénei fogságból kiszabadította, 's a' Kisded Király' Gondviselőjéve rendelte. De ez szabadon bánván a' Királyi jövedelmekkel, mind az árva Királynak, mind az Özvegy Királynénak kelleténél kevesebbet juttatott azokból: azokat pedig, a' kik ezért ellene szóllottak, keményen kezdé üldözni. Konstantzia Özvegy Királyné tehát, bátorság okáért, magához vévén temérdek kintsét, és az Ország' Koronáját, a' többi Ékességekkel együtt, számos Fő Hazafiaknak kisérésében Fijával Austriába Leopold Hertzeghez vette magát ezer két száz ötö-

Digitized by Google

dikben. András azonnal kész volt ezért Austriát megtámadni: de a' vérontást eltávoztatta az ide érkezett követ azon hiradással; hogy László, Magyar Király meghalálozott. Teste a' László Királynak Ugrin Györi Püspök által viszszahozattatván, a' Fejérvári B. Aszszony' Templomába temettetett. Viszszahozattatott a' Sz. Korona is, egyéb Királyi Drágaságokkal együtt. Konstántzia Királyné pedig Arragoniába haza költözött.

XIX. K. 1205. E.

II. András már most örököse lévén a' Magyar Koronának, azon esztendőben megkoronáztatott ama' Felséges Hatalomra, a' mellyre olly szertelenül törekedett. Nem értvén az Országláshoz, szörnyü nyomoruságokban sinlődött alatta a' Magyar Haza. A' Szent Földi hadakozással is mennél nagyobbra terjesztette a' Magyarok' Hadi ditsőségét, annál több inséget árasztott a' Magyar földre. Annakokáért a' jó Hazafiak' tanátstsára ezer két száz huszonkettődik esztendőben Országgyülést tartott, a' mellyben az Ország' Rendjeivel olly jeles Végzeményt szabott, melly fundamentoma lenne a' Magyar Országlásnak; 's az ő aranypetsétjéről Aranyvégzemény névvel jeleskednék. De mivel ennek megsértője főképpen maga András Király volna; még osztán nagyobb roszszak keletkeztek, mellyek az Országot mindmind inkább rongálták egész haláláig András Királynak, melly ezer két száz harmintz ötődik esztendőben Sz. Mihály havának utólján történt vala: holt Teste elöször az Egresi Monostorba vitetett; osztán pedig Nagyváradon Szent László Király' lábaihoz temettetett. Gertrudistól, elsö Feleségétől születtek: IV. Béla Király; Kálmán, Gallitziának, és Lodomériának Királyja; András Hertzeg, ki még Atyja' éltében meghalt; Mária, Aszszanes Bolgár Ország'

Digitized by Google

Királlyának Felesége; Ersébet, kinek szent emlékezetet Sz. András havának tizenkilentzedik napján szenteljük. Második Feleségétől, Jolantától ugyan illy nevű Leánya, Alfonzus Arragoniai Királynak Hitvese. Harmadik Felesége vala Esztei Beátrix, kitől az Atyja halála utánn születetek István, III. András Királynak édes Atyja.

XX.K. 1235.E. IV. Béla már ezelőtt tizennyoltz esztendővel megkoronáztatván 's ifjabb Királyi Méltósággal diszeskedvén, tellyes igazsággal következett á' Királyi hatalomra Atyja' halálával: mindazáltal, hogy annál nagyobb hivséggel engedelmeskedjenek a' Magyarok, magát ismét megkoronáztatta a' Szent Koronával ezer két száz harmintz ötben Sz. Mihály havának utolsó napján. Királyi hatalmát először is azoknak büntetésével kezdette, a' kik ő, és az Atyja köztt egyenetlenséget okoztak, 's az egész Országot megzavarták: a' kiknek Fejét, a' Nádor Ispányt Vialkai Diénest mások' rettentésére nem tsak méltóságától, hanem mind a' két szemétől is megfosztotta; azutánn a' Magyar Birodalmat azon inségekből, mellyekbe az ő Atyja' rendetlen országlása süllyesztette, nagy buzgósággal törekedett kimenteni. A' Pártosok' segítségére harmintz ezer emberrel ide bejött Fridrik Austriai Hertzeget vitézül megverte, 's mind addig nyomorgatta Austriát, míg Fridrik nagy summa arannyal meg nem vásárlotta a' békességet; de azon alkalmatossággal, midőn ezer

1241.E. két száz negyven egyben a' Tatárok elől, kik a' Sajónál rettenetesen letsepülték a' Magyarokat 's majd az egész Országot elpusztították, Fridrikhez venné magát bátorság okáért Béla Király, ezt minden nála lévő kintsétől megfosztotta, és Mosony, Soprony, és Vasvármegyét is néki által engedni kénszerítette. Azonban az Isten' titkos rendeléséből megmenekedvén Magyar Ország

Digitized by Google

a' gonoszkodó ellenségtől, Dalmátziából haza
tére Béla Király ezer két száz negyven harmadik-
ban, 's bölts intézésével tsakhamar annyira hely-
re hozá az Országot, hogy ezer két száz negyven 1245. E.
ötödikben erös Magyar Haddal menvén Austriai
Fridrik ellen, ugy megverte ennek Hadiseregét,
hogy ez magais elesett, és vele Austriában a'
Babenbergi Házból eredett Hertzegeknek vége
szakadt légyen. Béla Királyunk osztán Ottokár
Tseh Királynak kénteleníttetett általaladni Austriát,
és Stájer Országot. Emlékezetes életét elvégezte
hatvan négy esztendös korában ezer két száz het-
venedik esztendöben Pünkösd havának harmadik
napján a' nyulak szigetében, 's Esztergomban a'
Franciscanusok' Templomába temettetett. Mária,
Laskaris Theodor Görög Tsászár Leányától, ki-
vel ötven esztendöt töltött vala házasságában,
számos Magzatjai lettenek, ugymint: ötödik Ist-
ván Király; Béla Hertzeg; Sz. Kunegundis, sze-
mérmetes Bolezló Lengyel Király' Hitvese; Szá-
bina, Mózesnek az Ország' Nádor Ispányjának
Felesége; Konstántzia, Dániel Orosz' Hertzeg'
Neje; Anna, Radisló, Gállitzia', és Makóvia'
Hertzegének Házastársa; Sz. Margit Apátza; Er-
sébet, Bajor Hertzegné, Ottó Magyar Királynak
Anyja; Ilona, a' Kallisi Lengyel Hertzegnek Éle-
tepárja. A' többiek kis korokban elhaltak.

V. István, a' ki tellyes lévén Katona tüzzel, XXI. H.
már annak elötte, mint Ifjabb Király, több gyö- 1270. E.
zedelmekkel jeleskedett, különösen Bulgáriát a'
Magyar Korona alá szoríttotta, a' honnét Bolgá-
rosnak neveztetett, mindjárt országlását is Otto-
kár Tseh Király ellen indított haddal kezdette:
mivel ez megsértette a' Magyar Korona' igazsá-
gát. De, midön ö Morvába villogtatná diadal-
mas fegyverét, Henrik, Németujvárnak örökös
Grófja utat szolgáltatott Ottokárnak Magyar Or-

Digitized by Google

szágba bérohanni: és igy egy hitetlen Hazafinak eszközlésével Győrt, Posonyt, Nagyszombatot, és Nyitrát hatalmába ejtette Ottokár. Hogy tehát a' Hazát megmentené a' háború inségétől István Király; viszszatért, 's tsak hamar békességre lépett az Ellenséggel, ő is, mint az Atyja, lemondván Austriához, és Stájer Országhoz való jussáról. Ezen Békekötés utánn ezer két száz hetven kettődik esztendőben meghalálozott a' Nyulak' szigetében, 's ottan el is temettetett a' Dominikának' Szentegyházában megadózván Korahalálával azért; hogy az Atyját fegyverrel megtámadta, Kun Ersébet Feleségétől lettek Magzatjai; IV László Király; András Hertzeg; Mária, Sánta Károly Szicilia' Királyjának Hitvese, Robert Károly Magyar Királynak Nagy Anyja, Anna, Paleologus Mihály Görög Tsászár' Fijának, Andronikusnak, Felesége; Ersébet Apátza; és Judith, Zavizius Rórai Hertzegnek Házastársa.

XXII. K. 1272. E. IV. László, Atyjának Királyi eltemettetése, utánn, azon nyár' multával ezer két száz hetvenkettődikben Filép Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatván, a' következett esztendőben mindjárt álnokul megtámadtatott vala Ottokár Tseh Királytól. De megadták néki a' Magyarok: mert még a' fagyos télben bérontottak annak Tartományaiba; Morvát, Austriát, Stájer Országot szörnyen felduláták, és pusztították. Ugyan ezen esztendőben leve első Habsburgi Rudolf a' Romai Birodalom' Tsászárja, a' ki is Ottokárt, mint Birodalom' Ellenségét, meg akarván zabolázni, irt mind László Királyhoz, mind az Ország' Rendjeihez, 's megkérte őket a' vele tejendő öszveszövetkezésre: a' melly megkészülvén, mindjárt megalázta magát Ottokár, 's általengedte a' Birodalomnak az Austriai Tartományokat; Magyar Országnak is Sopronyt, minden

Digitized by Google

egyéb ide tartozó birtokokkal, 's a' nála lévő Magyar kintstsel együtt, viszszaadta. Hanem ezt tsak hamar megbánta, 's a' Tsászárnak hadat ízenvén, erős Hadisereggel Austriába szállott. Rudolfis tehát öszvehuzta Seregeit, 's a' Magyar Királyt a' szövetség szerént megszóllította. Készen voltak tüstént a' Magyarok: 's ugyan ezeknek segitségével ezer két száz hetvennyoltzadikban 1278.
Nyakavágó Szent János' napján egy ütközettel egész győzedelmet vett a' Tseheken; holott a' többek közt maga Ottókár is elesett, a' Magyar fegyver által. Igy győzedelmeskedvén, nagy tiszteletet teve a' Tsászár a' Magyar Királynak; a' ki szép nyereséggel, 's a' Raboknak nagy számával téve haza, 's az Ellenségtől elvett Hadizászlókat, és egyéb Katona Tzimereket örök emlékezetül a' Fejérvári Boldog Aszszony' Templomába függeszteté. Valaminő ditsösséget szerzett magának, és a' Magyar Nemzetnek ezen győzedelemmel László Király; olly gyalázatot vont magára ezutánn az ő feslettségével, 's romlást az Országra szertelen gondatlanságával. Mert tsak a' Kun Sátorokban, a' honnét mainapig Kun László az ő neve, hivalkodván, és bujálkodván, semmit se ügyelt az Ország dolgaira. Innét a' hatalmasabb Fő emberek a' Magyar Birodalmon osztozni, 's magokat független Uraságra emelni bátorkodtak. Igy a' Törvény, 's az igazság nem tekintetvén, olly szegénységre jutottak sok szép birtoku Nemesek is, hogy kézimunkával kénteleníttetnének élelmeket keresni, 's neki feszülve huzni a' taligát, mellyet e' nyomoruság' okáról Kun László szekerének neveztek. Végre még a' pogány Kunok is megutálván őtet, ugy végeztek köz akarattal, hogy annak elemésztésével Magyar Országot hatalmok alá ejtsék, Körösszegvárnál ezer két száz kilentzvenedikben Sz. Ja-

Digitized by Google

kab havának tizedik napján éjjeli alvásában meg is öltek őtet, sok sebesitésekkel. De az ő gyilkosait is, Árbutzot, és Turtult rettentő halállal végeztette ki a' Nádor Ispány; amazt két felé metszettetvén, emezt diribre darabra vagdaltatván. Negyedik László Királynak holt Teste pedig Tsanádon temettetett-el.

XXIII. K. 1290. E. III. András, Jerusálemi, avagy második András Fijának, Istvánnak, Velentzében született Fija, a' kit illetett már most a' Magyar Korona Bétsből, a' hová az említett zavarodása miatt az Országnak vette volt magát, azonnal haza jött 's a' Rendektől a' Fejérvári Gyülésben Királynak kikiáltatván, a' jelentett esztendőben Kis Asszszony havának harmadik napján Lodoméri Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával megkoronáztatott. Királyi Székét mindazáltal békével nem birhatta: mert ebből mind Mária, Kun László' Huga, 's második Károly Sziciliai Királynak Hitvese; mind Albert Austriai Hertzeg, ki akará szorítani. Ez ugyan, az ő Atyjával első Rudolf Tsászárral együtt, a' ki, mint előbb látánk, a' Magyarok' segítségével nyerte meg Austriát, a' Romai Szék' intésére hamar elállott ezen szándékától; sőt minekutánna az Austriaiak ellene pártot ütötték, 's András Király nyoltzvan ezer Magyar Vitézeivel bérohant Austriába; örömest viszszaadta Posonyt, Sopronyt, Kőszeget, egyéb Városokkal együtt, mellyeket Kun László bomlott országlásakor elfoglalt vala; 's véle öszveszövetkezett, tsak hogy Austriát megtarthassa. Hanem bajosabban méne a' dolog az Atyafi Fejedelem Aszszonnyal Máriával, a' ki megnyervén maga részére a' Romai Udvart, több Hazafiakat vona magához. De nagyobb része a' Hazafiaknak, főképpen az Egyházi Rend olly állhatatosan védelmezte Koronás Fejedelmét, hogy Ezt minden

Digitized by Google

ellenséges törekedések meg nem foszthatták Királyi Méltóságától egész haláláig: melly meglett ezer három száz egyben Budán Boldog Asszony havának tizen negyedikén, 's ottan a' Franciskánusok' Templomába temettetett. Fenennától, első Feleségétől, Ersébet Leánya Helvétzia Városában Tózában Apátza lévén, szentül halameg. Második Feleségétől pedig Austriai Agnestől semmi Magzatja se lett. Fájdalmasan eshetett a' Magyar Nemzetnek, hogy e' jó Királyját olly hamar elvesztette; de még fájdalmasabban az, hogy ezzel Árpád' Nemzettségének Férjfi Ága elenyészett légyen. Mivel tehát a' Leány Ágnak következése a' Magyar Királyi Székre mind eddig semmi Törvénnyel bé nem vetetődött: azért arra választani valakit mármost tellyes szebadságában vala a' Magyar Nemzetnek. Úgyan ezt fenn is tartotta.

Ventzel tehát azon nevű Tseh Királynak, XXIV. K. 1301. E. Anna negyedik Béla' Leánya' Unokájának Fija szabadon választatván a' Magyar Királyságra, ugyan azon ezer három száz egyben Ilmuri János, kinek derék Nemzetsége most Ürményinek neveztetik, Kalotsai Érsek, és a' Magyar szabadságnak Fő oszlopa által Fejérváratt a' Szent Koronával megkoronáztatott. Robert Károly, a' fennemlített Mária Sziciliai Királyné Unokája, azonnal kisietvén Magyar Országból, noha itten már sok kedvezői volnának, Horvát Országba, melly majd egészen az ö részén vala, vonta magát: innét tanátskozván a' Romai Udvarral, ez annál inkább dolgozott mellette, ugy hogy egész zavarodásba hozódnék Magyar Ország. A' Tsehek' Királyja, hogy az innen következett bajtól mind magát, mind Fiját megszabadítsa, erős Hadisereggel Pest alá szállván, elöször is a' Szent Koronát, a' több Királyi Ékességekkel együtt, osztán pedig

Digitized by Google

Fiját, Ventzel Magyar Királyt a' Budai Várból által késztetvén, magával Tseh Országba vitte volt. Robert Károly már most azt gondolta, hogy a' Romai Udvar' hatalmával meghódítja a' Magyarokat: de megtsalatkozott. Mert azonnal Bajor Ottó, Henrik Bajor Fejedelemnek Erzsébettől, negyedik Béla' Leányától való Fija, választatott a' Magyar Királyságra, olly feltétel alatt, hogy a' Koronát, 's egyéb Királyi Ékességeket hozná meg Tseh Országból.

XXV. K. 1305. E. Ottó tehát ezer három száz ötödikben a' Magyar Királyi Tzimerekkel ide érkezvén, Fejérvárratt az együtt lévő Rendeket felette meg vörendeztette, 's ugyan ott mindjárt meg is koronáztatott a' Szent Koronával. Tüstént berohant ugyan ide Rudolf, Austriai Hertzeg, Károly' Frigyese: de ezt Ottó Király az ő Magyar Vitézeivel azonnal kikergette; sőt bérontván Austriába, derekasan megadóztatta. Hanem azzal, hogy mindenütt fején hordozná a' Szent Koronát, igen elidegenítette magától a' Magyarokat, ugy hogy László Erdélyi Vajda megfosztván ötet minden Királyi Tzimerektől, tömlötzre vettette légyen. Hogy pedig Szerényi Imre' kérésére onnét kieresztetett; ide hagyta Magyar Országot, 's haza költözött Baváriába.

XXVI. K. 1310. E. Robert Károly, Martellus Károlynak Fija, a' többször nevezett Magyar Máriának Unokája, már most szépséggel megnyerte azt, a' mihez eddig minden erőlködése haszontalan volt. Ezer három száz nyoltzban a' Rákos mezején a' Magyar Nemzet önként kikiáltotta ötet Királyjának; és egy ujonan készített Koronával Budán megis koronáztatott. De, valamint az ez előtt hét esztendővel Esztergomban véghez ment koronáztatását Károlynak, ugy ezt is semminek állította a' Magyar Nemesség, és nyilván kimondotta: hogy

Digitized by Google

Károlyt mind addig Királyjának nem esméri, valamig a' régi Szent Koronával meg nem koronáztatnék. Azért maga az Esztergomi Érsek méne Erdélybe ezer három száz tizedikben, 's az Országnak azon kintsét a' Vajdától viszszanyervén, ugyan azon esztendőben Kis Aszszony havának huszon hetedik napján Károly Királyt Fejérváratt azzal meg is koronázta. Igy osztán a' Magyarok mindnyájan meghódoltak nékie: hanem a' Dalmaták, a' kik valamint elöször törvénytelenül adták volt hozzá magokat, ugy most töle elpártolván, a' Velentzeiekhez szegődtek. Károly azonban a' Tatárokat veres Ruszsziából kihajtotta: de az Oláh Vajdának, a' ki hiven megtartotta a' Magyar Koronához való függedelmességet, megtámadásával azt okozta, hogy Oláh Ország egészen elszakasztaná magát a' Magyar Koronától. A' Kunoknak pedig, Izmaelieknek, Tatároknak, és Neugaroknak megtérítésével a' Magyar Anyaszentegyházat szépen gyarapította. Igen jó rendbe hozta a' pénzverés' dolgát: 's ezer három száz negyven kettődikben olly ditsősségesen végezte életét az ő szerette helyén Visegrádon Szent Jakab havának tizenhetedikén, hogy, midön Fejérváratt eltemettetnék, ötet minden Rendek megkönyveznék. Négyszer házasodott; hanem Magzatjai tsak a' negyedik házasságából lettenek, melly Ersébettel, Ulászló Lengyel Király' Leányával vala, ugymint: Károly, és László, kik hamar elhaltak; Nagy Lajos, Magyar Király; András, Nápolyi Király; és István, Erdélynek, Szepesnek, és Sárosnak Hertzege.

Nagy Lajos, Atyjának halála utánn ötödik napon, tizenhét esztendös korában a' Szent Koronával megkoronáztatván, tellyes buzgósággal kiáltották a' Rendek; hogy érette készek volnának véreket ontani. Megis mutatta bizonyára, XXVII. K. 1342. E.

Digitized by Google

hogy Árpád' vére buzog benne. Mert nem sokára megkoronáztatása utánn a' pártos Szászokat Erdélyben ugy megzabolázta, hogy azonn megrettenvén az Oláh Vajda is, Bazarád Sándor, a' ki ezelőtt tizenkét esztendővel kiütötte volt magát a' Magyar Korona' hatalma alól, önként Erdélybe jött, 's ezen Nagy Királynak lábaihoz borulván tellyes hódolással téve a' Magyar Korona alá. Nápoly Országban vitézűl boszut állott osztán az Öttsének, András Nápolyi Királynak, gyilkosain. Veres Orosz Országban nagy vérontással lehartzolván a' Litvánokat, hasonlóképpen diadalmaskodott a' Tatárokon a' Boriztenes vidékin, 's őket meghódította. Igy Moldvát, Oláh, Bolgár, 's Bosnya - Országokkal együtt, erősebben a' Magyar Koronához tsatolta diadalmas fegyverével. A' Velentzeiektől nem tsak Dalmátziát viszsza vette, hanem magokat is adó alá vetette. Európának nem is volt akkor illy hatalmas Fejedelme: mert ő Lengyel Országon, a' Krimi Tatárokon, és mind azokon az Országokon, mellyeknek Titulusait viselik a' Magyar Királyok, szerentsésen uralkodott. Fő gondja vala pedig a' Katholika Religio, a' mellyre lett egész megtérésseket néki köszönhetik a' Kunok; az Anyaszentegyháztól elszakadott Bosnyákok, Bolgárok, Oláhok, és Oroszok közzűl is sokat az idvességre megkivántató egyességre hozott. Azért valóban méltán megérdemlette, hogy Nagynak neveztessék. Mainapig hirdetik az ő igaz Kereszténi buzgóságát a' Stájer Országi Öreg Tzelben, és a' Rajna Vidéki Akenben a' tőle épittetett roppant Templomai a' Szűz Anyának; Magyar Országban pedig számtalanokat állított vala fel. Illy nagy érdemekkel jeles lelkét viszsza adá Nagy Lajos az ő Teremtő Istenének Nagyszombatban ezer három száz nyoltzvan kettődikben Sz. Mihály havának

Digitized by Google

vának tizenegyedik napján, 's Fejérváratt az egész Magyar Nemzetnek nagy siránkozásával temettetett el az holt Teste azon Kápolnában, mellyet Ő a' Boldog Aszszony' Szentegyháza mellett építtetett vala. Első Feleségétől, Margittól, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Leányától, semmi Magzatja se lett; a' másodiktól pedig, Erzsébettől, Istvánnak, ama' nevezetes Bosnyai Bánnak Leányától, három leányai valának; Katalin, ki tsetsemős korában elhala; osztán Mária, Magyar Országnak, és Hedvigis, Lengyel Országnak Királynéja.

Mária, az édes Atyjának eltemettetése utánn, mindjárt második napon a' Szent Koronával meg koronáztatott a' Királyi Felségre, a' mint ez előtt négy esztendővel a' Budai Gyüléshen elvégeztetett. De ugyan ottan egyszersmind az is rendeltetett; hogy vele együtt, az ő Jegyese is, Sigmond, negyedik Károly Tsászárnak, és Tseh Királynak Fija, Ventzel Magyar Király' Hugának Unokája, megkoronáztassék azon hatalomra. Ennek koronáztatása mindazáltal most elmulasztatott a' Nádor Ispánynak, Garai Miklósnak eszközléséből, tsak hogy maga annál hatalmasabb lehessen az Udvarnál: sőt e' végett mind az Öreg, mind az ifjú Királynét elidegenítette a' Magyaroktól. A' mi annyira megkeseritette ezeket, hogy már a' Királynék leszállításáról gondolkodnának. Előbb még is Követeket küldöttek hozzájok ezen Kéréssel: hogy méltóztatnák Ő Felségek a' Rendeket bizodalmasítani az Arany végreménynek megtartása eránt, a' mellyet Nagy Lajos nem tsak megerősített, hanem meg is nagyobbított. Mária Királyné ezt ugyan rendeletes Levele által megtselekedte: de már ekkor tüzben vala Horvát Ország, és a' Magyar Királyságra Kis Károlyt kivánta, a' ki amaz Andesi Házból Sziciliai Király volt, XXVIII. K. 1382. E.

Digitized by Google

's az előtt Nagy Lajos Udvarában lévén a' Magyar Nyelvet és szokást jól megtanulta volt. Ez tehát, ámbár innét elmenetelekor Nagy Lajos, és az Ország Rendjei előtt a' Magyar Koronához való jussáról lemondott, a' Pártosok' hivására ide jött, 's Budára menvén, a' megfélemlett Királynék is ráállottak, hogy Magyar Király lenne.

XXIX. K. 1385. E. Kis Károly tehát nagy örömre gerjedvén, Fejérvárra sietett, 's ottan ezer három száz nyoltzvan ötödiknek utólsó napján a' Szent Koronával nagy pompával megkoronáztatott. Innét Budára visszatérvén, a' következett esztendőnek hatodik napján Erzsébet Özvegy Királyné színlett szivességgel már késő estve magához szóllította, 's ottan az arra elkészült Forgáts Balás Királyi Pohárnok Mester a' Nádor Ispány Garai Miklós' jeladására halálos sebet ejtett a' fején: nagy nehezen még is a' maga szobájába vánszorgott; az ő Olasz Katonáji pedig mind lekontzoltattak. Károly osztán Visegrádra vitetett, 's koronáztatása utánn negyvenedik napon keserves fájdalmak között meghalálozván, ottan el is temettetett a' Sz. András Templomába. Erre a' Horvátok felzendűlvén, Annak Fiját; Lászlót, választották a' Magyar Királyságra. Ezeket le akarván tsendesíteni a' Királynék, a' Nádor Ispány' tanátsából oda vették útjokat. De Horváti János erős Katonasággal Diakovárnál egyszerre rájok tsapván, a' Nádor Ispánynak, és Forgáts Balásnak, 's egyéb kiséröjiknek majd mindnyájoknak leöldösése utánn, a' Királynékat fogságba ejtette, 's Novigrádon elzárta vala: a' hol Erzsébet Özvegy Királyné életének tsak hamar vége szakadott.

XXX. K. 1387. E. Sigmond maga Örökségéből ekkor jövén bé Magyar Országba, megdöbbent ezen esetnek hallására, 's bátorság okáért egy darabig Győrött várakozott. Hanem osztán több Püspökök-

Digitized by Google

nek, 's egyéb Fő Embereknek biztatására Budára ment, 's ide érkezett nem sokára a' Velentzei Követ is: a' kivel az itt együtt lévő Hazafiaknak tanátskozása utánn Fejérvárra lett a' menetel, 's ottan ezer háromszáz nyoltzvan hetedikben Böjtmáshavának utólsó napján Sigmond a' Szent Koronával megkoronáztatott Benedek Veszprimi Püspök által. Mindjárt ezutánn Felesége' megszabadítására derék Katonasággal sietett Horvát Országba; de már ide érkezésekor a' Velentzeiek eszközlése által megszabadulván az, igen örvendetes vala öszvejövetelek Zágrábban: hol az Istennek tett háladás utánn Budára tértenek. Itt e' jeles okosságu Királyné általengedvén Férjének az országlásnak terhét, derekasan intette a' Hazafiakat az egyességre, 's tsendességre; 's ennek fenntartására újonan megkoronáztatott vala Kanisai János Esztergomi Érsek által a' Szent Koronával Sigmond Király. Mig az ő Hitvese, Mária élt, jól is mentek dolgai: a' Pártosokat megzabolázta; az Oláhokat, kik a' Törökökkel tzimboráskodván, a' Magyar Korona alól magokat kiütötték, kis Nikopolynál, a' Törökökkel együtt, letsepülvén, a' Tartománnyal együtt, azoknak Fejedelmét engedelmességre hozta ezer 1393. E
három száz kilentzven harmadikban. Az innen származott örömet szomoruságra fordította Mária Királynénak azon esztendőben történt halála. Sigmond a' Magyar szokással ellenkező viselete miatt sokaknak nem tetszett eddig is; de már most még inkább gyülöltetett. A' vitézlő Magyar Nemzetnél tehát Hadi erkőltstsel akarván magának kedvességet nyerni, igen örömest leve Fő Vezére azon száz harmintz ezer emberből felkészült Hadiseregnek, melly Magyarokból, és minden Európai Fejedelmek' segítségéből állott öszve a' Törökök ellen ezer három száz kilentzven 1396. E.

Digitized by Google

hatodikban. De osztán még nagyobb gyülölség be hozódott a' Magyaroknál: mert nagy Nikopolynál a' Bajazet Török Tsászárral tett ütközetet elvesztvén, fél esztendő mulva érkezett haza veszedelmes tengeri kerengéséből; midőn már a' Horvátok kikiáltották ismét Nápolyi Lászlót a' Magyar Királyságra, 's ehez hajlani a' Magyarok is kezdettek volt. Sigmond Király nem hogy szép szerivel magához edesítette volna a' Magyar Nemzetet, hanem sok Fő Hazafiaknak elvesztésével még inkább elidegenítette magától. Hogy pedig idegen segítséggel akarta megzabolázni a'
1399. E. Hazafiakat: ezer három száz kilentzven kilentzedikben Sz. Györgyhavának huszon nyoltzadikán seregesen felmenvén a' Budai Palotába, minekutánna szemére hányták helytelen tetteit, megfogák, 's elöször a' Visegrádi, azutánn a' Siklósi tömlötzbe zárák. Hanem Garai Miklósnak édes beszédjeire tsak ugyan ismét hozzá állottak Sigmondhoz a' Rendek, 's még azon esztendöben Sz. Mihályhavának első napján a' tömlötzből kieresztvén, ujolag Királyjoknak köszöntötték ötet, a' ki megjobbitása eránt tett fogadását irásban adta a' Rendeknek. Örömmel is tapasztalták ezt ő benne a' Magyarok: mert ezer négy száz tizedikben Romai Tsászárrá, tiz esztendő utánn pedig Tseh Királlyá lévén, annál inkább kedvellette a' Magyar Nemzetet, úgy hogy Prágában ezer négy száz harmintzhetedikben megbetegedvén, azt ohajtotta, hogy mentől előbb Magyar Országban lehetne, 's itt végezhetné életét. De Morvába érkezvén, Znaym Városában
1437. E. vége szakadt hetven esztendös életének Magyar Királyságának ötvenedik esztendejében Karátson havának nyoltzadik napján; 's tett rendelése szerént Nagyváradon Szent László Oltára előtt Mária első Hitvese' Tetemei mellé temettetett.

Digitized by Google

Albert Austriai Hertzeg az ő Hitvesével, Ersébettel, Sigmondnak második Feleségétől, Tzillei Borbálától való Leányával, a' mint már előbb elvégeztetett vala, következett a' Magyar Királyságra; 's Fejérváratt ezer négy száz harmintz nyoltzadik esztendő első napján a' Szent Koronával meg is koronáztatott mind a' kettő, ugy hogy egyenlő hatalommal országolnának. Ezen Koronázás után három hónappal megjelentek itten a' Romai Német Birodalom' Követjei azon jelentéssel, hogy Albert Magyar Király választatott légyen Rumai Tsászárnak, a' kiknek kerésével meggyőzettetvén a' Mágyarok, ők is ráállottak, igy azon szentséges hatalomra is megkoronáztaték Albert; sőt ugyan azon esztendőben Prágában még a' Tseh Koronával is felmagasztaltaték. Mindjárt országlása' kezdetén olly szép Törvényekkel boldogította a' Magyar Nemzetet, hogy ő alatta arany időt látszattak érni magoknak a Hazafiak. Albert Király a' Törökök ellen is szép Hadisereggel költözött által a' Száván; de azok helyett az emésztő nyavalyával kelle a' Katonaságnak küszködni. Azért jobb levegőre viszszavezette azt Magyar Országba, olly intézéssel, hogy osztán nagyobb erővel fogna azon durva Ellenséggel szembe szállani. Hanem a' következett esztendőben, midőn Budáról Bétsbe menne, a' sok dinnye evésből származott nyavalyájában Mindszenthavának huszonnyoltzadikán Neszmélen meghalálozott, két élő magzatot hagyván, ugymint: Annát, Gulielmus Szász Fejedelemnek Feleségét; és Ersébetet, Kázmér Lengyel Királynak Hitvesét. Holt Teste Fejérváratt temettetett el a' jó Királynak. XXXI. K. 1438. E.

Ersébet Özvegy Királynéra szállott már most az egész Királyi hatalom az előbbeni végezések szerént: bár megtartotta volna ezeket! De az ő XXXII. K. 1439. E.

Digitized by Google

Annyának Bátyja, Ulrik Tzillei Gróf, 's ezeknek Hugok' Fia, Garai László eltévelyítették ötet. Mert először a' Rendek' egyezésével Ulászló Lengyel Királynak ajánlotta magát a' házasságra; a' Magyar Koronával együtt: azután pedig, hogy Fiját, kis Lászlót, elszülte, ama' gonosz két Hazafinak sugarlására megváltoztatta akaratját, és a' Hazát iszonyu závarodásba hozta, ugyhogy a' Hazafiaknak egy része ő hozzá, nagyobb része pedig Ulászlóhoz állván, egymást fegyverrel emésztenék. Annál veszedelmesebb vala ezen belső háboru, minthogy Erzsébet Királyné Fejérvárott az Esztergomi Érsek által tsetsemő gyermekét megkoronáztatván, ellopta a' Szent Koronát, és Fridrik Tsászárnak, Fijával együtt, általadta.

XXXIII.K. 1440. E. I. Ulászlót mindazáltal ezer négy száz negyvenedikben Sz. Jakabhavának huszon hetedikén azon Koronával, melly Szent István Király' Ereklyéjét ékesítette, megkoronázták az Ország' Rendei: a' ki Erzsébet Királyné pártját nagy szorulttságba hozta. Végre megbékéllettek ugyan magok közt a' Fejedelmek; de az Özvegy Királyné hamar ezen megbékéllés után Györött meghalálozott. Ulászló osztán több izben diadalmaskodott a' Törökök ellen: hanem ezer négy száz negyvennegyedikben Várnánál a' Támentalan Törökség majd egész Hadastól elemésztette ötet.

1444. E.

XXXIV.K. 1445. E. V. Lászlót a' következett ezer négy száz negyven ötödikben a' Rákos mezején tartott Gyülésben megesmérték az Ovszág' Rendjei Törvényes Királyjoknak. Ez, kiszabadulván Fridrik Tsászár' hatalma alól, azon szép Fejedelmi tettével kezdette Országlását, hogy ama' legérdemesebb Tagját a' Magyar Koronának, Hunyadi Jánost, a' ki eddig viselt Királyi Helytartóságában ditsőségesen kormányozta az Országot, a' Bétsi piatzon nagy pompával Örökös Bisztri-

Digitized by Google

tzi Gróffá tette, 's a' Királyi Helytartóságban is meg erősítette. Bétsből Posonyba jövén a' Király ezer négy száz ötven harmadikban, az ottan tartott Gyülésben szép Törvények hozattak: 's a' Haza' oltalmáról is, mivel ezen esztendöben foglalta el Konstántzinápolyt Mahomet Török Tsászár, annál inkább gondoskodtak a' Magyarok. Hunyadi Jánosra bizván a' hadnak Kormányozását. Ugy is eljárt ö ezen veszedelmes dologban, hogy a' Hazát mindenkor megmentené az Ellenségtől. Amaz irigy lelkü Tzillei Gróf még annál inkább törekedett ellene, ugy hogy a' Hazának ezen legnagyobb Oszlopa' elemésztésére már a' Királyt is rá birta légyen. Illy esetben annál nyilvábban kitüntette nagy lelküségét Hunyadi János: mert mind hivsége a' Királyhoz, mind szeretete a' Hazához állhatatosan megmaradott. Utóljára is megbizonyította ezt az egész Világ előtt; midön ezer négy száz ötven hatodik esztendöben Mahometnek két száz ezer Törökjeiből huszonöt ezeret elejtett, a' többit pedig Mahomettel együtt, vitézül elkergette Belgrádtól tizszerte kevesebb Vitézeivel. A' melly győzedelmes hartzolásból megbetegedvén, tsak hamar az örök békességre költözött e' Ditsö Nagy Magyar hazafi. László Király mindazáltal a' Hunyady Ház' Ellenségeire hallgatván, a' következett esztendöben mind a' két Fijára Hunyadi Jánosnak, Lászlót; és Mátyást, tömlötzre vettette Budán: amannak ugyan, mivel az ötet megtámadó Tzillei Grófot levágta, a' Hóhér által fejét is vétette; emezt pedig magával elöször Bétsbe, onnét osztán Prágába vitte, 's az ottani tömlötzben hagyta halálakor, melly azon ezer négy száz ötven hetedikben Sz. András havának huszonharmadik napján történt vala; 's ott el is temettetett.

1453 E.

1456. E.

1457. E.

Digitized by Google

Hunyadi Mátyás azonnal kieresztetvén a'
XXXV. K. tömlötzből, Podiebrád György Tseh Ország'
1458. E. Kormányozója által tisztességesen tartatott, és valamint Pesten ezer négy száz ötven nyolczadikban Boldog Aszszony havának huszonnegyedikén a' Katonaságnak és Polgárságnak nagy örömkiáltásával választatott Magyar Királynak, úgy ő is, erről értekezvén, mindjárt Királyi tisztelettel méltóztatta Őtet; 's Leányát neki adván Házastársul, vele összeszövetkezett: Budán pedig Böjtelő havának tizenhatodikán nagy pompával fogadtatott az Ország' szine által ezen nagy reménységű tizenhat esztendős Fija ama' Világ szerte híres Hunyadi Jánosnak. Tsak hamar ki is mutatta Mátyás, hogy Királyi Hatalomra termett légyen: mert hogy a' melléje rendeltetett Kormányozó véle parantsoljon, el nem szenvedte. A' Pártosokat megzabolázta; és, hogy annál bátorságosabb légyen Királyi Széke, mindenképpen rajta volt, hogy Fridrik Tsászártól a' Szent Koronát visszanyerje, a' mellynek kiváltását az Ország' Rendjei nagy buzgósággal vállalták magokra. Ugyan tsak visszahozattatott azon
1463. E. legfeltöbb Kintse a' Magyar Hazának ezer négy száz hatvanharmadikban, a' midőn a' Törökön dítsősségesen diadalmaskodott Mátyás Király, 's egész Bosniát visszaszerezte a' Magyar Koronának. Illy diadallommal térvén Budára, a' következett esztendőben annál dítsőségesebb lett az ő megkoronáztatása Fejérváratt azon Szent Koronával. Megrettentette osztán Erdélyt, és
1468. E. Moldvát, 's engedelmességre hozta. Ezer négy száz hatvannyoltzadikban Fridrik Tsászár' késztetéséből Podiebrád Tseh Király ellen fordítván diadalmas fegyverét Mátyás Király, azonnal meghódította Morvát, Szileziát, és Luzátziát. A' Tsászár azonban a' Tseh, és Lengyel Királyok-

Digitized by Google

kal egyetértvén, Mátyás Király' veszedelmére dolgozott, felingerelvén ellene még a' Magyarokat is: de ezen bőlts, és vitéz Király helyén kivágta magát ezen veszedelemből, 's a' forrót Fridrik Tsászár alá döntötte. Mert ezer négy száz 1477. E.
hetvenhetedik esztendőben három tsapatra osztván Hadiseregét, mint az eszterókat szaggató árviz, ugy rontott bé Austriába, 's nagyobb részént elfoglalta. Ekkor ugyan szép kötéssel megbékéllett vele: de, mivel Fridrik Tsászár nem tsak a' kötést nem tellyesítette; hanem Magyar Országba is bétsapott, midőn Mátyás Király a' Törökök ellen viselné a' hadat: ezen törvénytelenségeken, és boszuságokon felgerjedvén ezen igén hartzos Királyunk, Austriának fordította Hadiseregét, 's ezer négy száz nyoltzvanötödik- 1485. E.
ben Bétset hatalma alá hajtván, nagy hamar meghódította Austriát, Stájert, Kárinthiát, és Kárniólíát. Soha egyszerre Magyar Országnak annyi Ellensége nem volt, mint e' ditső Király alatt; de soha sem is tünt ki jobban a' Magyar Nemzet' Hadi ditsőssége, mint ekkor: mert ezen Nagy Királyjának vezérlése, 's intézése alatt önnön maga erejével azon egy időben a' Romai Tsászárón, a' Tseh Királyon, a' Lengyel Királyon, és az elhatalmazott Törökökön ditsően diadalmaskodott. Ezzel eléggé megmutatta, hogy maga idejében nem volt hozzá hasonló Fejedelem az ég alatt De nem tsak a' hadakozásban, hanem a' Törvényhozásban is, és egyéb felséges Tudományokban Nagy Nevet érdemlett magának Mátyás Király, a' kiről méltán mondatott: „ Márs' Fajzatja; Tudományok' Atyja; a' Keresztény Katholika Romai Anyaszentegyháznak Szeme' Fénye." Illy nagy lelkét általadta Mátyás Király az ő Teremtőjének Bétsben ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Sz. Györgyhavának ha-

Digitized by Google

todikán: 's holt Teste az Ország' nagy szomorúságával Fejérvárott temettetett el. Sem első Feleségétől Podiebrád Katalintól; sem a' másodiktól Nápolyi Beátriksztól nem leve magzatja: azért annál szorgalmatosabban nevelte az ő természeti Fiát, Jánost, az országlói Tudományokban, 's ajánlotta a' Fő Magyaroknak a' Királyságra, a' kik többnyire esküvéssel is kötelezték ennek választására magokat. De az Özvegy Királynétól megvesztegettetvén, elállottak ezen kötelezésektől a' Hazának tetemes kárával.

XXXVI. K. 1490. E. II. Ulászló Tseh Király, Kázmir Lengyel Királynak Erzsébettől, Albert Magyar Király' Leányától, lett Fija, választatott annakokáért Magyar Királynak Pesten az Ország' Rendjeitől; és Sz. Mihály havának huszonegyedik napján azon ezer négy száz kilentzvenedik esztendőben Fejérváratt Osvald Zágrábi Püspök által (az Érsekek akadályozva lévén) nagy pompával megkoronáztak a' Sz. Koronával. De az elmés Hazafiak tüstént kinézték belőle, hogy nem Magyar Királynak termett légyen; noha Árpádtól származnék az Aszszony ágon. Ki is tetszett azonnal: mert nem hogy az ellenségeskedő Austriai Makszinilián ellen fordította volna ama' győzni szokott Magyar Katonáságot, hanem inkább telelni széllyel hotsátotta azt. Makszimilián tehát Bétsét, Ausztriának több Városaival együtt, elfoglalván, bérohant Magyar Országba is, 's minden ellentállás nélkül egész Fejérvárig hatott; ezt feladással megnyervén, Buda alá szállította tábórát. De innét, mivel az Őrizetnek Magyaros ellentállása miatt semmire se mehetett, hogy keleptzébe ne essék, viszszasietett Austriába. Más felől a' Király' Öttse, Albert Lengyel Hertzeg, tsapott ide bé; de ezt tüstént viszszaverték a' Magyarok. Amattól is osztán nem tsak Fejérvárt, hanem

Digitized by Google

Veszprim, Vas, és Soprony Vármegyéketis visszavették. Még is mind a' kettővel úgy békéllett meg szegény Ulászló Király, mint azoknak tetszett: az Ötstsét Szilèziában részesitette; Makszimiliánnak, egyéb nyereségeken kivül Austriát visszaadta: mind a' kettőt pedig nagy képtelenséggel a' Magyar Korona Örökösévé tette, ha ő magtalanul halnameg. Ezen lágyságát a' Királynak látván Bogdán, az Oláhok' Fejedelme, elállott a' Magyaroktól, 's a' Lengyelekhez szegődött az Oláhsággal; a' Velentzeiek pedig megerösitették magokat Dalmátziában. De még magok az Ország' Rendjei se tartottak öszve (a' mi legszükségesebb a' Nemzet' erös állására) hanem a' Király' gyávasága mellett egyik a' másik ellen tusakodott, 's ellenségeskedett: a' Pórok pedig ö ellenek támadtak volt. Igy romlott Magyar Ország második Ulászló alatt, a' ki nem tudott Királyi hatalmával erőt adni a' szent Törvényeknek. Meghalván hatvan egy esztendös korában ezer öt száz tizenhatodikban Böjtmás havának tizenharmadik napján; 's Fejérváratt eltemettetvén, két magzatot hagyott, ugymint: Annát, Austriai Ferdinánd' Hitvesét; és Lajost, a' ki nyoltz hónapi korában már megkoronáztatott a' Magyar Királyságra.

H. Lajos azért Atyja' halála utánn a' mondott esztendöben beüle a' Magyar Királyi Székbe tiz esztendös korában, a' kinek gyengeségével még inkább megromlott a' Magyar Haza, ugy hogy, a' melly minden Szomszédjainak rettentésére vala Mátyás Király alatt, most egyikétől nyomvasztatott. Mert a' Török nem csak több Tartományaitól megfosztotta azt; hanem ánnak kebelét is megszaggatta ezer öt száz huszon hatodikban: mivel akkor keltek fegyverre a' Magyarok, midőn már a' Hazában dühösködött azon fene ellenség. Most meg hirtelenkedéssek által vé- XXXVII. K. 1516. E.

Digitized by Google

tettek: mert öszve nem várván mindnyájokat, huszon öt ezeren Tomori Pál Kalotsai Érsek Fő Vezérsége alatt Mohátsnál Kis Aszszony havának huszonkilentzedik napján három száz ezer Törökkel olly tüzesen megütköztek, hogy sokat közzülök lekontzolván, viszszanyomták azokat, ugy hogy már Szolimán Török Tsászár' Testörzsjit szabdalnák. Hanem itten rájok süttetvén három száz Török ágyu, zavarodásba hozattak, 's mind öszve elestek huszon három ezeren, a' kik közzt vala magais a' Fő Vezér, az Esztergomi Érsekkel, a' Györi, Pétsi, Tsanádi, Bosnyai, Püspökökkel, és egyéb számos Fő Emberekkel együtt. Lajos Király ugyan innét elugratott, hanem lova a' Tselepatáknak partjára törekedő kapaszkodásában hanyatt esvén ötet agyon nyomta. Szolimán, minekutánna Budát az Ország' nagy részével elpusztította, nagy nyereséggel, 's a' Magyar nevendékeknek szijra fűzött sokaságával tére haza. Lajos Király ekkor felkerestetvén, a' Fejérvári Királyi Temetőbe vitetett, semmi magzatja sélévén Austriai Mária Hitvesétől.

XXXVIII. K. 1526. E. Zápolyai János, a' ki Szegednél negyven ezer Vitézekkel vala készen, nem hogy Frangepán Kristóffal, a' ki tizenöt ezer Horvátokkal közelgete Mohátshoz, és a' Tseh sereggel, melly már Fejérvárhoz érkezett, egyezőleg az Ellenségnek esett volna; hanem inkább tsak azon dolgozott, hogy Magyar Király lehessen. Tokajba tehát Országgyülést rendelvén, itten Királynak választatott, és Sz. András havának tizedik napján a' Szent Koronával Fejérvárott megis koronáztatott. A' Nádor Ispány pedig, Báthori István, a' ki hasonlóképpen igyekezett a' Királyi Méltóságra, azonn volt már most, hogy Zápolyai Jánost leszállíthassa. Azért Posonyba Gyülést hirdetvén, ottan Austriai Ferdinándot, Annának, a' Magyar

Digitized by Google

Királyi Aszszonynak Férjét, az előbbi kötések szerént választatta a' Magyar Királyságra. Igaz, hogy ezen jó szívű Fejedelemnek erre semmi kedve se vala illy környül állásokban: de Báthori tsak ugyan rá birta ötet, hogy fegyveres kézzel jönne a' Magyar Birodalom' megnyerésére. Annak utmutatásával szerentsés is volt Ferdinánd: mert mind a' Városok, mind egyéb Hazafiak egész Budáig néki meghódolván, innét János Királyt azonnal elrettentette.

Ferdinand tehát bémenvén Budába, a' Ma- XXXIX. H.
gyar Királyi Méltóságban megerősíttetett, 's ezer 1527. E.
öt száz huszonhetedik esztendőben Sz. András havának harmadikán Fejérváratt szokott pompával meg is koronáztatott. Innét Budára viszszatérvén, az itten tartott Gyüléshen szép Törvényeket hozott, 's Bétsbe költözött. János Király pedig ezer öt száz huszonkilentzedikben Szolimán Török Tsászár' segítségével Budát, az Országgal együtt, viszszanyerte, de ugy; hogy az itt hagyott válogatott Jantsárok által maga hatalmát is fenntartaná a' Török Szultán. Igy a' két Király' vetélkedése, 's a' Török Tsászár hatalmaskodása szörnyü veszedelembe ejtette a' Magyar Hazát; még nagyobba tette ezen veszedelmet a' Hitben esett meghasonlás, melly Német Országból ide béhatott: mert ez által annál készebbek voltak a' Hazafiak egymás' üldözésére; 's ennél fogva még könnyebben hatalmaskodott rajtok a' Törökség. Ennek eltávoztatására tehát ezer öt száz harmintznyoltzadikban megbékéllettek magok közt a' Királyok, János, és Ferdinánd; 's Magyar Országot felosztották, ugy hogy ösz- Két Király
vetartanának, mint egy Ország Királyjai, 's egy 1538. E.
Nádor Ispányjok lenne: János Király' halálával pedig az egész Ország Ferdinándra jutna. De János Király megbetegedvén, ugy tette utólsó

Digitized by Google

rendelését ezerőt száz negyvenedikben, hogy az ekkor Izabella Hitvesétől született Fija, János 'Sigmond, következnek a' Magyar Birodalomba, Ferdinánd Királynak kiszorításával: 's e' végett a' Törökkel ismét öszveszövetkezett. Illy Hazarontó intézete utánn ugyan azon esztendőben Sz. Jakab havának huszonhetedikén Szászsebesben
1540. E. kimult ez életből, 's Fejérváratt nagy pompával tétetett a' Királyi Temetőbe.

Ferdinánd Király rajta volt ugyan mindjárt, hogy az egész Magyar Birodalmat általvegye: de haszontalaníttatott minden iparkodása. Mert az Özvegy Királyné, és három Gondviselők: Martinuzi György Váradi Püspök; Petrovits Péter; 's Enyingi Török Bálint az árva Királyfi mellett minden erejeket megvetették, bizván Szolimán Török Tsászár oltalmához. Ez ugyan el is jött a' következett esztendőben nagy Hadi sereggel: de őket az egész Magyar Haza' romlásával tsufosan megjátszotta. Mert Budát a' barátság' szine alatt elfoglalván, az Özvegy Királynét Erdélybe küldötte Fijával együtt, olly tsalfa igéret alatt, hogy Ennek felserdülttével által fogná neki adni Budát; azonban rendre foglalta a' Magyar Erősségeket; és igy fészket vert az Otsmány Török-
1551. E. ség édes Hazánkban. Ferdinand Király ezerőt száz ötvenegyedikben magához édesítvén ama' nevezetes Mártinuzit, ez által rá ment arra; hogy az Özvegy Királyné mind a' Szent Koronát általadná, mind Erdélyt ide engedné: hanem ezt öt esztendő mulva kénteleníttetett ismét viszszaengedni az Özvegy Királynénak, a' kinek ezer öt száz hatvanodikban történt halála utánn két esztendővel ugy engedett hadszünést Ferdinánd Királynak nyoltz esztendőre a' Török Tsászár; hogy János 'Sigmond Hertzeg Erdélynek, és Magyar
1562. E. Ország' részének egész Kassáig való birásában

Digitized by Google

megerősíttetett légyen: a' néki maradt Magyar Birodalomtól pedig esztendőnként harmintz ezer aranyot kénteleníttetett küldeni Konstantzinápolyba Ferdinand Király. Ki is elsőszülöttét Makszimiliant a' Posonyi Gyülésben a' Magyar Királyságra megkoronáztatni nagy örömmel látván, utánna való esztendőben, ezer öt száz hatvan negyedikben megvált ezen háborgós világtól Bétsben Sz. Jakab havának huszonötödikén, Romai Tsászárságának hatodik, Magyar Királyságának huszon'hetedik, 's életének hatvanegyedik esztendejében; és Prágában temettetett el Anna Hítvese' tetemeihez, a' kitől Magzatjai ezek voltanak: Makszimilián Romai Tsászár, Magyar, és Tseh Király; Ferdinánd, János, és Károly Fő Hertzegek: Anna, Albert Bajor Hertzegnek; Mária, Vilhelm Jüliki Hertzégnek; Katalin, Ferentz Mantuai Hertzegnek; Borbálla, Alfonz Ferrari Hertzegnek; Joanna, Ferentz Hetruriai Hertzegnek Hitvese; Orsola, Margit, Magdolna Inspruki, és Ilona Hálai-Apátzák.

Makszimilián, mint már megkoronázott Magyar Király, tüstént általvette a' Magyar Birodalmat, és szerentsés fegyvere által Tokajt, Báthort, Erdődöt, Kővárt, 's egyéb Erősségeket elfoglalta az Erdélyi Fejedelemtől: az e' miatt fenyegetődző Török Szultánnak is vitézül megfelelt. Szolimán erre felfortyanván, utólszor is Magyr Ország ellen hozta dühösködő Táborát, és Nagy szigetet két száz ezer Emberével körülvette: de itt látván a' Zrinyi Miklós' Bajnoki vezérlése alatt vitézkedő Magyarság által vátig megaláztatni az ő vitéz Törökjeit, a' guta megütötte ötet, 's elemésztette. Azért az uj Török Szultán, Szelim, könnyen ráállott a' nyoltz esztendeig tartó Hadszünésre: valamint az Erdélyi Fejedelemmel, János 'Sigmonddal is megtétt az egyezés. XL. K. 1564. E.

Digitized by Google

Ennek halála utánn pedig Somlyói Báthori István ugy leve azon Tartománynak Vajdája, hogy a' Magyar Koronától függene. De ezen nagy nevü Báthori Istvánnal, mint Lengyel Királlyal, egyenetlenségbe keveredvén Mákszimilián Tsászár és Magyar Király, ismét megszünt Erdélynek a' Magyar Koronától való függése ezer öt száz hetvenhatodik esztendöben, a' mellyben megvált e' világtól is Mákszimilián Tsászár, és Király Mindszent havának tizenkettödik napján negyvenkilentz esztendös korában, és Prágában takarittattak el Tetemei. Mária Hitvesétöl, ötödik Károly Tsászár' Leányától voltanak Fijai: Rudolf Tsászár és Király; Erneszt Fö Hertzeg; Mátyás Tsászár, és Király; Makszimilián, a' Német Rendnek Nagy Mestere; Albert, Belgyiomnak kormányozója: a' kiknek egyike se szaporította a' Felséges Austriai Házat. Leányai voltak: Anna, második Filep Spanyol Királynak Házastársa; Erzsébet, kilentzedik Károly Frantzia Királynak Hitvese; és Margit Apátza. Igen könnyitette országlását e' derék Fejedelem azzal, hogy minden alattavaló Nemzeteknek Nyelvén tudott beszélleni.

XLI. K. 1576. E. Rudolf, a' ki már ezelött négy esztendövel Posonyban megkoronáztatott a' Sz. Koronával, mindjárt kezébe vette ugyan a' Magyar Királyi Pálrzát Atyja halála utánn; de Helytartójának az Ötstsét, Erneszt Fö Hertzeget, rendelte Magyar Országban, a' Horvátságnál pedig a' katona kormányt az Atyja Testvérjére, Károly Fö Hertzegre, az ottani Károlyvár' Alkotójára bizta volt: maga pedig Prágában föképpen az Égvisgálói tudományt gyakorlotta. Innét egyik veszedelem a' másikat érte az ö Magyar Birodalmában. A' Törökök ugyan több izben lehartzoltattak a' Tsászári, és Királyi Hadiseregek által; Erdély is a' Magyar

Magyar Koronához viszszaállott: de Básta György, és Barbián Jakab Tsászári Hadivezéreknek oktalansága egészen megrontotta a' dolgot. Mert amaz Erdélyben; emez pedig Magyar Országban, ugy viselték magokat az alattok való katonasággal együtt, mintha az Ellenség' földjén lettek volna. Erdély azért Botskai Istvánt választván Fejedelmének, elszakasztotta magát a' Magyar Koronától. Sőt Botskai az Erdélyiekkel berohanván Magyar Országba, tsak hamar ellepte ezt egész Posonyig, és szabadság' szine alatt rutul emésztette édes Hazáját, a' Törökkel, és Tatárral együtt hartzolván ellene. Mehémet Török Vezér az ő Tsászárja' nevével a' Pesti mezőn Magyar Ország' Királyjának ki is kiáltotta Botskai Istvánt. Rudolf ezzel a' tsillagvisgálástól elijesztetődvén, Fejedelmi dolgához látott, 's Ötstsének, Mátyás Fő Hertzegnek, és Illésházi Istvánnak eszközlése által: megbékéllett Botskai Istvánnal, ugy hogy ennek nem tsak Erdély, hanem Magyar Országnak hét Vármegyéje is, a' Tokaji Uradalommal együtt, általengedtetett légyen ezer hat száz hatodikban. Ugyan azon esztendőben a' Törökkelis husz esztendőre köttetett a' békesség, Rudolf ezutánn Mátyás Fő Hertzeg fegyveres kivánságának engedvén lemondott a' Magyar Koronáról, 's ezt néki általadta, Austriával együtt, ezer hat száz nyoltzadik esztendőben. 1606. E.

II. Mátyás azon esztendőben Posonyban a' Magyar Rendektől egyező akarattal Királynak választatván, Sz. András havának tizenkilentzedikén megkoronáztaték Kardinál Forgáts Ferentz Esztergomi Érsek által: a' Szent Korona osztán a' törvényesen rendeltt helyére a' Posonyi Várba tétetett Gróf Révai Péter, és G. Pálf y István őrizete alatt. Ugy végeztetett egyszersmind, hogy az Országnak minden Tisztségeire Haza- XLII. R. 1608. E.

Digitized by Google

fiak emeltessenek, 's annak oltalma a' honi Katonaság alatt légyen. Erdély Országgal legtöbb haja volt ezen Királyi Felségnek; de, hogy állandóan a' Magyar Korona alatt maradjon az, ezt meg nem nyerhette. Rudolf Tsászár ezer hat száz tizenkettődikben meghalálozván, Tseh Országnak is Uráva lett második Mátyás, 's egyetemben a' Romai Tsászári Méltóságra is felemeltetett; és Religyiójok' szabad gyakorlását a' Hussitáknak, és Lutheránosoknak azonnal tilalmazta a' Tseh Korona alatt, noha ezelőtt a' Magyar Országi Protestánsoknak azt Országos Törvény által megengedte volt. Látván pedig, hogy semmi Örököse se lenne Hitvesétől, Ferdinándot, az ő Atyja' Testvérjének, Károly Fő Hertzegnek Fiját, a' kit már Rudolf is akara, de akkor ellentálla, választatta a' Magyar Királyságra, és azt ezer hat száz tizennyoltzadikban a' Posonyi Gyülésben Kárdinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek által Pünkösd havának tizenötödikén megis koronázták a' Magyar Rendek; a' következett esztendőben pedig Bojtmás hava' huszadikán Bétsben történt halálával minden Koronájinak birására hagyta. Első volt Felséges Királyaink között, ki a' Bétsi Kapucinusokhoz temettetett.

XLIII. K. 1619. E. II. Ferdinánd olly veszedelmes állapotban vette által a' Királyi hatalmat, a' millyenben mind eddig soha se volt az Austriai Ház: mert a' Tsehekkel együtt annyira felzúdultak a' Bétsi Protestánsok, hogy rárohanván, úgy bántak ezen jó lelkű Fejedelemmel, mint egy latorral, kikámpulván, 's taszigálván önnön Fejedelmi Palotájában. De reménysége szerént megsegíttetett az Ur Istentől; 's Ellenségei annyira megszégyenittettek, hogy még azon esztendőben Őtet, mint Romai Tszszárt is kéntelenittettek tisztelni. A' Magyar Protestánsokat is megszédítették a' Tse-

Digitized by Google

hek; és Bethlen Gábor Erdélyi Fejedelem' vezérlése alatt partütésre hozták, ugy annyira, hogy a' következett esztendőben a' Besztertzei Gyülésben Bethlen Gábort Magyar Királynak hirdették légyen. De tsak ugyan győzött osztán az igazság: ámbár Bethlen a' Törököket, és Tatárokat is idelázította, mint Botskai. Sőt azon ohajtott kívánsága is bétellyesedett a' jó Királynak; hogy az ő első szülöttét, Ferdinándot, ezer hat száz huszonötödikben a' Sopronyi Gyülésben Királyjokká választották a' Magyarok, 's Kárdinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek által megis koronázták: a' kit, minekutánna a' Tseh koronával megkoronáztatott, arra is rá segítette az Isteni Felség, hogy Frankfurtban Romai Királlyá választatnék. Ezen Fejedelmi gondoskodása utánn ezerhat száz harmintzhetedikben Böjtelő havának tizenötödikén általadta Teremtőjének az ő buzgó lelkét. Bajor Anna Mária Hitvesétől négy Magzatot hagyott: harmadik Ferdinánd Magyar Királyt, és Romai Tsászárt; Leopold Vilhelmet több Egyházaknak Püspökét; Anna Máriát, a' ki Makszimilián Bajor Hertzeghez, és Cicellét, a' ki Ulászló Lengyel Királyhoz ment vala Férjhez. 1625. E.

III. Ferdinánd Király azon esztendőben a' Posonyi Gyülésnek rendelésével fogott országlásához: a' hol letsendesítvén a' Protestánsokat, a' közjóra hasznos Törvényeket hozott a' Rendekkel. Hanem azutánn az Idegenektől noszoltatván a' Protestánsok, tsak ugyan pártotütöttek, 's tüzbe borították a' Hazát, Rákótzi György Erdélyi Fejedelemtől segíttetvén, a' ki ezer hat száz negyvennegyedikben majd hetven ezer Emberrel rohant idebé, a' Törökkel öszveszövetkezvén a' Magyar Király ellen. Eleinten jól szembe állott ugyan velek a' Nádor Ispány Eszterházi Miklós a' felkelt hiv Nemességgel: de, minthogy Rákó- XLIV. H. 1637. E.

Digitized by Google

tzi serege minduntalan nevekedett, a' Király elvónván tőle ajándékokkal a' Szultánt, ezzel husz esztendőre békességet teve. Rákótzi is mindjárt könnyebben hajlott arra: mindjárt el is fogadta azt, mihent a' Király néki hét Vármegyét általengedett a' szerént, mint Bethlennek, örökségül pedig a' Tokaji, és Regétzi Uradalmakat.

XLV. K. 1647. E. IV. Ferdinand erre ezer hat száz negyvenhetedikben a' Magyar Rendektől Posonyban Királlyá választatván, Sz. Iván havának tizenhatodikán megkoronáztatott mindenek nagy reménységére: hanem még édes Atyja' éltében ezer hat száz ötvennegyedikben elhervasztotta ötet az irigy halál. Ennek helyébe tehát az Ötstsét Leopoldot méltóztatták a' Rendek a' következett esztendőben, és Sz. Iván havának huszonhetedikén Posonyban megkoronázták. Két esztendővel ezutánn ezer hat száz ötvenhetedikben Sz. György havának másodikán meghalálozott harmadik Ferdinánd Bétsben. Első Hitvesétől, Spanyol Anna Máriától lettek Magzatjai: Negyedik Ferdinánd Király; első Leopold Tsászár, és Király; 's Anna Mária Spanyol Királyné. A' másodiktól Tyroli Maria Leopoldinától: Károly Jósef Fő Hertzeg Paszszaui Püspök. A' harmadiktól, Mantuai Eleonórától: Eleonóra, elöször Mihály Lengyel Királynak, ennek halála utánn pedig ama hires Hadivezérnek, Lotharingiai Károlynak Hitvese; és Anna Mária, János Vilhelm Rajnai Palatinusnak Felesége.

XLVI. K. 1657. E. I. Leopold az említett esztendőben következvén a' Magyar Királyi hatalomra; a' következett esztendőben a' Romai Tsászári Birodalomnakis Fejévé tétetett. Az alatta tartatott első Posonyi Gyülésben mindjárt sok panaszt kelle néki hallani a' Rendektől, főképpen az idegen Katonaság' kajtorkodásáról: azért ismét törvé-

Digitized by Google

nyesen meghatároztatott; hogy három esztendő alatt innét minden idegen katonaság kiköltöztessék: és a' Nemzeti Katonaság olly karba hozattassék; hogy a' Hazát megszabadítsa a' Török igától. De a' Fejedelem nagyobb bátorságnak ítélte a' kész katonaságot itten tovább is megtartani. Azonban egész tüzzel kiütött a' Török háboru: holott ama' ditsö Magyar Hadi Fő Vezér Zrinyi Miklós az ő Magyar Hadiseregével sok diadalmakat nyere: a' mellyeket irigy szemmel nézte Montekukuli az idegen Katonaságnak Fő Vezére. Innét e' nevezetes két Hadivezérek közt egyenetlenség támadott, a' Magyar Hazának temérdek kárával. Mert, minekutánna Montekukuli megnyerte az ütközetet a' Törökök ellen Sz. Gothárdnál, már az egész Magyar Nemzetet gyülölségbe hozta a' Felség előtt: melly annál inkább nevekedett; mivel a' Magyarok azon békesség ellen, melly ekkor a' győzedelem' folytában köttetett vala a' Törökkel, nagyon kikeltek volt. Ezért a' Tsászári, 's Királyi Felség a' Végvári Magyar Katonaságot is széllyel botsátván, minden Német Seregeit Magyar Országba szállította. Innét nagyon elidegenültek a' Királytól a' Hazafiak, 's arra határozták magokat; hogy, ha szépséggel nem lehetne, fegyverrel fordítanák-el magoktól azon Tsászári Katonaságnak hatalmaskodását, Nádor Ispány Veselényinek halálával az ő Murányi Vára Királyi kézre jutván, az ottan találtatott levelekből tudtára esett Ő Felségének azon meghatározás: azért többeknek az ahban résztvetteknek elfogattatása, 's kivégeztetése utánn, Magyar Országot a' Német Rend' Mesterének, Ambringen Gáspárnak, kormányozására bizta. De ebből még nagyobb tüz támadott, ugy hogy a' Hazafiak, és az idegen katonák között szörnyü mészárlások lettenek. Ezer hat száz nyoltz- 1683. E.

Digitized by Google

van egyben megszünt ugyan ezen rettenetes Zenebona; mivel a' Királyi Felség Sopronyban az öszvegyült Ország' Rendjeivel mind a' Nádor Ispányi Méltóságot, mellyre Gróf Eszterházi Pál választatott vala, viszszaállította, mind egyéb nehézségeit az Országnak megorvosolta. Hanem Tököli Imre, a' ki azon Gyülésre sejelent meg, azutánn még nagyobb tüzbe borította édes Hazánkat. Ehez adván magokat a' Törökök, ezer hat száz nyoltzvan harmadikban három száz ezeren rohantak ide bé, 's egész Bétsig hatván, azt keményen ostromlották. De itt ugy megverettettek, hogy több ezereknek ott vesztével nyakra före lódultak légyen viszsza, utjokban mindenütt fogyasztatván a' Tsászári Királyi Katonaságtól. Igy több Erősségeknek viszszavétele utánn, ezer
1686. E. hat száz nyoltzvan hatban Budából is kiverettetett az ott száz negyvenöt esztendeig otsmánykodó Törökség. A' Királyi fegyvernek illy szerentséje utánn a' következett ezer hat száz nyoltzvan hetben a' Posonyi Gyülésben lemondván az Ország a' szabad Királyi választásról, háladatosan elfogadta Leopold Király' maradékainak örökös következését, ugy hogy mindenkor az Első szülött jutna a' Magyar Királyságra. Ugyan ezen Gyülésben meg is koronáztatott Ő Felségének első Fija, Jósef, megeskűdvén az Ország' jussainak, és szabadságának fenntartására. Annál nagyobb szerentsével folyt osztán a' háboru az Osmánok ellen: mert kiverettetvén azok a' Szeremségből, 's Horvát Országból, Szervia majd egész Bosniával, Albániával, és Oláh Ország' egy részével a' Magyar Király' hatalmába esett. Megfordult ugyan ezen szerentse, ugy hogy egész Belgrádig mindent viszszanyertek a' Törökök. Hanem Eugénius
1697. E. Hertzeg ezer hat száz kilentzvenhetedikben Szentánál a' Tisza mellett ugy megverte öket, hogy

Digitized by Google

ók sürgetnék a' békességet: a' melly ugy készült meg Karlovitzban, hogy Leopold, valamit elfoglalt, mind megtartaná; Erdély a' Magyar Korona' hívségében maradna: a' Temesi Tartomány pedig a' Törököknek hagyattatnék. Azonban ismét kiütött a' belső háboru: mivel az idegen Katonaság' tartatására köteleztettek a' Hazafiak a' nélkül, hogy e' végett Országgyülése tartatott volna. Gyujtogatta ezt a' Frantzia Király, tsak hogy ő más részről annál nyertesebb lehessen az Austriai Ház ellen. Azért semmiképpen le nem tsillapithatván Leopold ezen tüzet, annál szomoruabban történt az ő halála ezer hat száz ötödikben Pünkösd havának ötödik napján életének hatvan ötödik esztendejében. Háromszori házasságából ezen Magzatjai maradtak: a' Spanyol Király' Leányától, Mária Theresiától Mária Antonia a' Bajor Hertzeg' Hitvese. Második Feleségétől semmi magzatja se lett. Harmadiktól Eleonóra Magdolnától: első Jósef Tsászár, és Király; hatodik Károly Tsászár, és Király; Mária Anna, Portugálliai Királyné; Mária Erzsébet, Belgyiomnak; Mária Magdolna, Tirólisnak kormányozója.

I. Jósef azonnal hozzá fogván Magyar Ki- XLVII. K.
rályi országlásához, főképpen igyekezett, hogy 1705. E.
az öszveesküdtek néki meghódoljanak: de haszontalan. Sőt arra vetemedtek, hogy Onodon ezer hét száz hetedikben szabad Köztársaságnak nyilatkoztatnák Magyar Országot; 's mind azokat, a' kik Jósef Királlyal tartanának, számkivetésre ítélnek Hanem minekutánna Trentsénnél a' Királyiaktól megverettettek; a' Romai Pápa' lelki fegyverétől is érdekeltettek volna mind azon Hivek, főképpen az Egyháziak, és Szerzetesek, a' kik nem engedelmeskednének a' Királynak: kezdettek volt lelkiesméretekben szorongattatni. Erre a' Király a' Horvát Országi Bánt, Gróf Palffy

Digitized by Google

Jánost intézte hozzájok olly maga kinyilatkoztatásával, hogy kész őket kegyelembe venni, 's minden Törvényes kérésseiket elfogadni, csak térjenek engedelmességre, 's a' törvényesen végzett Örökös Királyi következést, és az Arany végzemény' utólsó Tzikkelyének eltörlöttségét esmérnék meg. G. Pálffy János tehát ezer hét száz tizedikben Vaján öszvejött Hertzeg Rákótzi Ferentztzel, az öszveesküdtek' Fejével. Ez megértvén a' Bántól azon Királyi kegyes kinyilatkoztatást, megindult, és azt mondotta: hogy rajta fog lenni a' Szövettséges Tanátsnál, hogy tellyesíttessék Ő Felsége akaratja. De ott mindjárt több nehézségek hordattak elő; és a' békesség' dolga a' következendő esztendőre halasztatott. Rábeszéltetvén Gróf Bertsényitől, 's egyebektől Rákótzi, a' télre Lengyel Országba vette magát, csak hogy véle ne lehessen együtt G. Pálffy János. Ennek igen nehezen esett ez; mivel a' Király felette sürgette őtet, hogy mentől előbb végét szakasztaná a' dolognak. Ezer hét száz tizen egyedikben pedig Sz. György havának tizenhetedikén a' Király kimulván ez életből, annál inkább törekedett a' békesség' helyre állitásán G. Pálffy János: csak hamar ezután végre is hajtotta ezt Károlyi Sándorral, a' ki Hertzeg Rákótzinak, és G. Bertsényinek távollétében Fő Vezére vala az Öszveesküdteknek. Szatmáratt alólirattatván e' két nagy Hazafitól, 's egyebektől azon Békesség, általvitetett Lengyel Országba, hogy Hertzeg Rákótzi Ferentz is irná annak alája magát; de Ő ezt nem tselekedte, bizván a' Frantzia Királynak tsalfa bitegetésében: a' miről osztán szomoruan emlékezett Török Országban; a' hol a' Szultán' kegyelméből több hív Magyarjaival együtt élődvén, ott megis halt, 's Konstántzinápolyban temettetett el.

Digitized by Google

III. Károly következvén a' Magyar Király- XLVIII.K.
ságra az ő Bátyjának férjfi magzat nélkül történt 1711. E.
halála utánn, tüstént oda hagyta Spanyol Országot, a' mellyért tiz esztendeig foganatlanul viaskodott; 's még azon esztendőben Karátson Böjtén Frankfurtban megkoronáztatott a' Romai Tsászárságra; a' következett ezer hét száz tizenkettődikben Pünkösd havának tizenkettődikén Posonyban a' Magyar Szent Koronával is felségesíttetett; 's mind ekkor, mind ezer hét száz tizenötödikben jeles Törvényeket hozott az Ország' Rendjeivel a' Haza' boldogságára. Osztán a' Török ellen is olly szerentsésen hadakozott az ő Serege Eugénius Szabaudiai Hertzeg' vezérlése alatt, hogy nem tsak a' Magyar Hazából, hanem Belgrád' megvételével Szerviából, Bosnya, és Oláh Ország nagy részéből is kiverettetett légyen; és az ezer hét száz tizennyoltzadikban szerzett békességben mind az meg is tartatott. Ezzel annyira magához vonta e' ditsö Király a' Magyarok sziveit, hogy ezek Posonyban az ezer hét száz huszonkettődikben kezdődött, és a' következett esztendőben végeződött Gyülésben elöször is abban egyeztek meg, hogy a' Királyi Familiában a' Leány ágra is kiterjesztenék az örökös Királyi következést: azutánn pedig olly Törvényeket szabtak Ő Felségével, mellyek által mintegy ujonan született a' Magyar Közönség. Hanem utólsó idejében annyira ellene fordult e' Nagy Fejedelemnek a' szerentse: hogy, valamint a' Spanyolnak Napolyt, és Sziciliát, ugy a' Töröknek Szerviát, Bosniát, és Oláh Országot kéntelen vála által engedni. Erre nagy Keresztényi buzgósággal vált meg e' mulandó világtól Mindszent havának huszadik napján ezer hét száz negyvenedikben életének ötvenedik esztendejében, Hitvesétől, Brunsz-

Digitized by Google

viki Ersébettől, két Leány magzatot, Mária Theresiát, és Mária Annát hagyván maga utánn.

XLIX. K. 1740. E. Mária Therésia a' Magyar Királyságra következvén, mindjárt nagyobb része Európának ellenetámadott: azért a' Magyarok annál érzékenyebb buzgósággal inneplették az ő megkoronáztatása napját. De még inkább felbuzdultak oltalmazására, midőn előttök a' Posonyi Gyülésben, karján lévén gyönyörű Magzatja Jósef, deák nyelven nagy hathatósággal előadta Koronája' veszedelmét. Jól is bizott Magyarjaiban: mert ezek fegyverre kelvén, olly ditsően hartzoltak vala az Ellenséggel, hogy bámulásra hozták légyen egész Európát. Meg is lett a' békesség a' Magyar Koronának nagy ditsősségével. Hasonlóképpen vitézkedtek a' Burkussal tartott hét esztendei háboruban. Azért annyira bətsülte Magyarjait e' Nagy Fejedelem, hogy azokból állítaná fel azon Nemes Gárdát, mellynek őrizetére Magát, 's egész Királyi Udvarát bizni méltóztatott. Mind az Egyházi, mind a' Világi Rendnek nagyobb tökélletesedésére a' Tudományokat jobb karba hozta. Illy ditsősséges országlásával elfelejthetetlenné tette Felséges nevét a' Nemes Magyar Nemzetnél, mellyet ezer hét száz nyoltzvanodik esztendőben Sz. András havának huszonkilentzedik napján történt halála felette megszomorított. Ferentz Tsászárral volt házasságából maradtak Magzatjai: második Jósef Tsászár, és Király, második Leopold Tsászár, és Király; Ferdinánd Fő Hertzeg; Mákszimilián Fő Hertzeg, Koloniai Érsek, és a' Német Rendnek Nagy Mestere; Mária Anna Fő Hertzeg Aszszony, Apátza; Mária Kristina Fő Hertzeg Aszszony, Albert Királyi Hertzegnek Párja; Mária Erséбet Fő Hertzeg Aszszony; Mária Amália Fő Hertzeg Asszony, Spanyol Királyi Hertzeg' Hitvese; Mária Karolina, negye-

dik Ferdinánd Sziciliai Király' Felesége; Mária Antonia, tizenhatodik Lajos Frantzia Királynak Házastársa, a' kinek, valamint az ő Felséges Férjének, fejét vette a' neki dühödött Frantzia Nép.

II. Jósef már tizenöt esztendeig fényeskedvén a' Tsászári Méltóságban, édes Anyja' halálával, mint Örököse a' Magyar Koronának, azonnal kezére vette az Ország' kormányozását, valóban nagy lelküséggel. A' Keresztényi Türedelemről szólló Végzeményjét ugy adta ki, hogy azzal a' Nemkatholikusokat az egy idvezítő Katholika Hitre figyelmeztetné: a' mellynek hogy mindnyájan igaz lélekkel meghódolnának; különös Királyi Levelével is ébresztette őket. A' Szerzetesek' kevesítésével szaporította a' Plébánosokat. Öszveiratta az egész Birodalmat, minden Helyben megméretvén a' belső, és külső földi birtokokat. Az Országutakat megtsináltatván, a' gazdagság' tsatornáját, a' kereskedést, jobb lábra állította volt. A' Törökkel ezer hét száz nyoltzvan nyoltzadikban háboruba keveredvén, olly szerentsésen folytatta azt, hogy Moldva, Szervia, és Oláh Ország az ő fegyvere által meghódoltatott légyen. Azonban, valamint a' Belgák, ugy a' Magyarok is zugolódásra fakadtak; hogy bévett szokásaik, és Törvényjeik ellen menne az Országlás; a' Burkus is Ellenségképpen tartotta magát; a' nyavalya is mindmind nagyobb erőt véve Ő Felségén: azért az ő Magyarjainak, kik ötet már születésekor tsuda vitézséggel oltalmazták, azonnal engedett; 's Bétsből a' Szent Koronát haza küldvén, Szittyai nyelvünkön olly kinyilatkoztatást tett, hogy tellyesen viszsza állítja az Országot Törvényes állapotjába maga megkoronáztatásával. De ezt meg nem érhette: mert ezer hét száz kilentzvenedikben Böjt elő havának huszadikán megvált ez árnyék világtól.

L. K. 1780. E.

1788. E.

Digitized by Google

LI. K. 1790. E. II. Leopold, minthogy Józsefnek semmi Magzatja se maradt, nyerte el az Ország-Törvénye' erejével a' Magyar Királyságot, a' többi örökös Tartományokkal együtt: azért Toskanából, mellyet mint Nagy Hertzeg bira, Böjtmás havának első napján már Bétsbe érkezett a' jelentett esztendőben; 's azonn volt, hogy a' Magyar Sz. Koronával mentől előbb megkoronáztatván, hasznos Törvényeket szabjon a' Rendekkel az Ország' boldogságára. Mivel pedig a' Budai Gyülésben a' Religyiói vetélkedéssel buzták a' dolgot az Ország' Rendjei; összel, minekutánna Frankfurtban mint Tsászár megkoronáztatott, Posonyba szállittotta Budáról a' Gyülést Ő Felsége, 's ottan Sz. Leopold' napján Sz. András havának tizenötödikén koronáztatott-meg nagy pompával, mellyet Felségesen neveltek a' Nápolyi Király, és Királyné Magyar fényes öltözetben. A' Koronás Fejedelem osztán a' Rendekkel bölts Törvényeket szabott azon Gyülésben, mellynek a' következett esztendőben Böjt más havának tizenhatodikán szakada vége. Meglett a' békesség, valamint koronázás előtt a' Burkussal, ugy ezutánn a' Törökkel is; de a' szerént, hogy ennek oda engedtetett Szervia, Moldva, és Oláh Ország; és tsak Ó-Orsova a' Tzerna vizéig terjedő kerülettel, 's az Unna melléki kerületnek egy része, Tzettin, és Dreznik Váraival, maradtak a' Magyar Korona birtokában. Ugyan azon esztendőben Sz. Mihály havának hatodikán Prágában a' Tseh Koronával is megkoronáztatván jó Királyunk, tellyességgel oda függesztette Fejedelmi böltsességét, hogy mennél boldogabbá tehesse széles Birodalmát. Hanem országlásának mindjárt második esztendejében ezer hét száz kilentzven kettődik Böjt más havának első napján elszakasztotta attól a' halál életének negyvenötödik esztendejében. Ludovika

Spanyol Királyi Hertzeg Aszszony Hitvesétől tizenhét Magzatjai lettenek; 's tizennégyet hagyott életben, ugymint: Ferentz Tsászárt, 's Magyar, és Tseh Királyt; Ferdinánd Toskánai Nagy Hertzeget; Károly Fő Hertzeget; Sándor Leopoldot' Országunk akkori Nádor Ispányját; Jósef mostani Nádor Ispányunkat; Antal, János, Renát, és Rudolf, Fő Hertzegeket. Ismét: Mária Theresiát, Antal Szakszoniai Fejedelem Hitvesét; Mária Annát, Hradsini Apátzák' Fejedelem Aszszonyát, Klementinát, Ferentz Nápolyi Korona Örökösének Házastársát; és Mária Amalia Fő Hertzeg Aszszonyt.

I. Ferentz megörvendeztette a' Magyar Nemzetet azon esztendőben Sz. Iván havának hatodikán maga ditső meghoronáztatásával Buda Fő Városában. A' Frantziák azonban, kik magoknál lerontván a' Királyi Méltóságot, minden Királyi Koronákat leakartak tapodni, jó Királyunknak hadat izentek: melly változó szerentsével folytattatván, olly békesség kötéssel végeztetett ezer hét száz kilentzven hetedikben Kámpoformióban; hogy a' Velentzei Köztársaságnak az Adriai tenger, és Ets folyó köztt lévő része, Rovignóval, Istriával, és Dálmatziával együtt, általengedtetett légyen Felséges Urunknak az előbbeni Olasz birtokaiért, és Breisgauért; a' Német Birodalom' határául pedig a' Rajna rendeltetett. De a' tizenyoltzadik század' végén ismét a' Frantziák felgyulasztották a' háborut; 's őket eleinten a' mieink igen letsepülték: hanem osztán a' Frantzia fortély megént erőt veve rajtok; 's a' Lünevillei békességben az Ets melléki Tartománynak egy részével a' Toskánai Nagy Hertzegséget is oda kelle engedni ezer nyoltz száz egyben. Illy győzedelmek utánn a' Fő Konzulságot, mellyre fortelyosan emeltette volt magát Bonaparte, Tsá- LII. K. 1792. E.

Digitized by Google

1804. E. szárságra változtatta ezer nyoltz száz negyedikben, 's felkenettetésére a' Romai Pápát idézte Párisba. Ekkor Felséges Urunk is az Austriai Tsászári Titulust méltóztatott vala felvenni örökségesen. De Bonapárte már most a' Romai Pápától felkenettetett Tsászár lévén, az egész Föld' Urának tartotta magát; 's majd egészen elfoglalván Olasz Országot, osztán a' Pápát is megfosztotta Romától, 's mint Rabot, ugy hurtzoltatta Frantzia Országba. Megértvén pedig, hogy az Anglus, Orosz, Svéd, és a' mi Udvarunk öszveszövetkeztek, és hadi lábra állottak temérdek erövel sietett erre, és a' Burkus elnézésével ennek Tartományján olly hirtelenséggel nyomult sere-
1805. E. günk' háta megé Ulmánál ezer nyoltz száz ötödikben Mindszent havának közepén, 's olly rettenetesen szórta réa a' tüznek záporát, hogy elrémülvén, Makk Vezérjével együtt, megadta magát nékie: tsak Ferdinánd Fö Hertzeg yágta ki magát vitézül néhány Regementekkel annak tüzöntö serege közzül. Osztán szakadatlanul omlott Béts felé a' gyözedelmes Ellenség, 's oda bé is szállott Sz. András havának tizenharmadikán minden ellentállás nélkül: minthogy Tsászár Ö Felsége nem akarta, hogy ezen ékes Városa az Ellenség' tüze által romlást szenvedjen; a' nagyobb drágaságoknak, 's eszközöknek Magyar Országba, Morvába, 's Tseh Országba lett elhordatása utánn, valamint Királyi Magzatjaikat Magyar Országba küldötték, ugy magok Ö Felségek a' Tsászár, és Tsászárné, néhány Udvariakkal, Morva Országba költöztek. Sz. Koronánk is Budáról Munkáts erös Várába vitettetett vala. Az említett hónap' tizenötödikén egy tsomó Frantzia Lovasság már Posony-alatt termett a' Duna jobb partján, 's itt a' repülö hidat letartóztatván, négy napig hatalmaskodott. Ennek Austriába viszsza térte utánn, tüstént számos Fran-

Digitized by Google

tziaság tódult ide bé Mosonyvármegyébe, 's egész Győrvármegyéig visgálódott, 's tapasztalván, hogy részünkről e' tájon semmi katona erö se volna; Posonynál általköltözvén a' Dunán, Morvába nyomakodott; és itt Bonapárte' nagy Ármádájával, melly Bétsnél ment által a' Dunán, egybekaptsolódván, Olmutzhoz nem meszsze Auszterlitznél megütközött az ide segítö Muszka Armádával, és ezen tellyes győzedelmet vett Karátson havának másodikán. Ekkor Felséges Urunk, a' nagyobb veszély' eltávoztatásáért, a' Frantzia Tsászárhoz ment, 's a' békesség eránt való szándékát kinyilatkoztatta. Bonapárte ugy állott annak kidolgozására, hogy a' Muszka Tsászár az ö seregével azonnal hazatérjen; a' Magyar Nemesség felkelete, 's a' Tsehek felfegyverkeztetése mindjárt megszünjön: 's addig is általadattassék a' Frantziáknak Morva, Tseh Ország' egy részével, 's Posony Városa az ö vidékjével; ugy Austria, Stájer, Karinthia, Karniólia, Isztria, és Velentze, egész Tartományjával együtt. Ez meglévén, Posonyban dolgoztak a' békesség eránt, részünkről: Hertzeg Lichtenstein János, és Gróf Gyulai Ignátz Generálisok; a' Frantziák' részéről, Talleránd Frantzia Minister: és azon Karátson havának huszon hetedikén végre is hajtották ezen munkát. Elvesztette ezzel a' mi Udvarunk Tirólist, a' Velentzei Tartományt, és Dalmátziát; 's nyerte a' Szaltzburgi Hertzegséget; e' helyett pedig Ferdinánd Fö Hertzeg a' Vürtzburgi Hertzegséget. 1805.E.

Hanem az ezer nyoltz száz kilentzedik esztendö ismét háboruba keverte az Austriai Birodalmat a' Frantzia Birodalommal, a' melly ellen lejendö győzedelem eránt annál nagyobb reménysége vala Austriának; minthogy három Ármádiában, mellyeknek egyikét János Fö Hertzeg Olasz Országban, másikát Károly Fö Hertzeg Német

Digitized by Google

Országban, harmadikát Ferdinánd Fő Hertzeg Gállitziában vezérlette, olly Hadi ereje volt, a' millyennek mássát még eddig nem lehetett olvasni ezen Birodalom' Kronikájában. A' fegyverre kelt Magyar Nemességnek is derék serege készült az Ország' Nádor Ispányja Jósef ő Királyi Fő Hertzegsége alatt. Azért Sz. György havának tizedikén bátran bévezette az ő Armádáját Baváriába Károly Fő Hertzeg: ugy János, és Ferdinánd Fő Hertzegek derekasan előnyomultak. Bonaparte tehát Spanyol Országból, a' mellynek elfoglalásában törekedett, nagy sietve hozta táméntalan Seregét Német Országba, 's tsak hamar szembe szállott Károly Hertzeggel, 's rajta győzedelmeskedvén Regensburgnál, egész Bétsig nyomult, a' melly Fő Város egy napi lövettetése utánn feladta magát nékie. János Fő Hertzeg ide hivattatván, sietséggel jött ugyan az ő Seregével; de azon Frantzia Armádia, a' mellyel kelle néki viaskodni Olasz Országban, mindenütt sarkában volt egész Győrig. Az itt lévő nem egészen felkészült Nemes Sereg tehát Sz. Iván havának tizenharmadikán véletlenül kénszeríttetett a' hartzolásra, 's János Fő Hertzeg' Armádájának néhány Tsapatjaival meghökölte az Ellenséget: hanem más nap a' tökélletesen fegyverkezett Ellenség diadalmaskodott több hadi eszközök nélkül szükölködött népünkön, noha nem kevés vesztességével. Győr azonban, a' melly sem magára, sem katonai oltalomra nézve elegendőképpen meg nem vala erősítve, tiz napig állotta ki az ostromot; 's azon hónapnak huszonnegyedikén kénteleníttetett magát feladni az Ellenségnek. Bonaparte osztán Győrtől az Olasz Vice-Királynak, Eugennek, az ő mostoha Fijának, Seregét maga Armádájához vonta: ezen rettenetes erővel általkelvén a' Dunán, holott ezelőtt két héttel derekasan

Digitized by Google

kásan viszszaverettetett, Vagrámnál Károly Fő Hertzeg' Armádájának sántzain általrontott, és Sz. Jakab havának hatodikán tellyes győzedelmet vett azonn. Tizenkettődikén egy hónapi hadszünés tétetett; 's tizennegyedikén Posonyba bémentek a' Frantziák. Igy tehát nem tsak Austriát, Stájert, Tirólist, Karinthiai, Karnioliát, Isztriát; hanem Morvának Znaym, és Brün kerületével, Posony Vármegyének azon részét, melly Szentjánostól fogva Posonyig az Országutján belől esik Morva felé; osztán Győrrel a' Duna, és Rába között fekvő kies darabját is a' Magyar Hazának általengedte nékiek addig is a' mi Udvarunk. 1809. E. Ezen időközben megvisgálta Győrt is a' Frantzia Tsászár. Mindszent havának tizennegyedikén megkészülvén Bétsben a' békesség, a' Magyar Birodalom' határává a' Száva tétetett délfelől; Austriától Isztria, Karniólia, Karinthiának Villaki Kerülete, Szaltzburgi Tartomány, felső Austriának egy darabjával, Tseh Országnak Szakszoniában lévő része, napnyugoti Lengyel Ország, Gallitziának egy részével a' Szan vizéig, a' napkeleti tsutstsával együtt, elesett. Igy minekutánna a' Győri Bástyát puska porral több helyett felvetették, ide hagytak bennünket az istentelen Frantziák, a' kik közt igen keveset lehetett tapasztalnunk Istenest.

Bonaparte Napóleon hatalmas Frantzia Tsászár még abban is győzedelmeskedett ezer nyoltz száz tizedik esztendőben, hogy Feleségétől elválván, Europának első Fejedelmi Házából az Austriai Tsászár, és Magyar Király' tizennyoltz esztendős szép, és nagy okosságu Leányát Ludovikát nyerné magának Feleségül, a' kivel elsőben Böjtmás havának tizenegyedikén Bétsben Károly Fő Hertzeg levén Biztosa; másodszor azon hónap' utóljan S. Cloudban személyesen Polgári 1810. E.

Digitized by Google

szertartással; Sz. György havának másodikán pedig Egyházi szertartással Párisban adatott öszve. Igy már most még inkább akarta, hogy minden Fejedelmek az ő akaratján járjanak. Ezt nem tse-
1812. E. lekedvén a' Muszka Tsászár, ezer nyoltz száz tizenkettődik esztendőben Táborral ment ellene Bonapárte, a' mi Udvarunktól is harmintz ezer emberből álló Armádával segíttetvén. Bé is hatott egész Moskau Városáig: de itt ugy rá ijesztettek a' Muszkák, hogy Párisba futna, farkas kaszára hágyván Armádáját, melly nagyobb részént el is veszett a' mord hideg, és a' Muszka fegyver által, a' melly egész Német Országig emésztette azt Kutusóv Fő Vezér alatt. A' követ-
1813. E. kezett ezer nyoltz száz tizenharmadik esztendő tavaszszán Tseh Országban a' Muszka Tsászár, a' Burkus, és a' Svéd Király az Austriai Tsászár' Közbirósága alatt békességet kivántak Bonapártéval tenni: de ez még akkor is ugy tartotta magát, mint győzedelmes; 's ő támadta meg ismét a' szövetséges Hatalmasságokat ujonan állított Seregével. Kezdett is néki mosolyogni a' Hadiszerentse; hanem Lipsiánál ugy elhagyta őtet, hogy többé soha se fordult viszsza hozzá; 's egészen béhajtatott Frantzia Országba a' Szövetséges Fejedelmek Armádája által Hertzeg Svartzenberg Károly Fő Vezér alatt: ezer nyoltz száz ti-
1814. E. zennegyedik esztendő tavaszán pedig Parisból is kiszoríttatván, Tsászárságát is elvesztette, Elba szigetbe küldettetvén a' Szövetséges Fejedelmek által, hogy ottan töltené hátra lévő napjait. Felséges Urunk itten elsőben is ugy gondolkodott, mint Apostoli Király, és a' Szentséges Pápát fogságából kiszabadítván, Romába az ő Apostoli Székébe méltóztatta. Királyi Székét viszsza nyerte a' Burbon Ház is tizennyoltzadik Lajosban. De mindjárt a' következett ezer nyoltz száz

Digitized by Google

tizenötödik esztendőnek harmadik hónapján Bonaparte bésuhant Frantzia Országba, 's hozzáadván magát a' Frantzia Katonaság, kéntelenittetett a' Király onnét eltávozni. Annyira is megbizta magát Bonapárte, hogy a' Szövetséges Armádának egy részét, melly az Anglus, és Burkus Seregekből áll vala Vellington, és Blücher Fő Vezérek alatt, tüzessen megtámadta légyen Belgiumban Watterlónál: de ugyan itten letsepültetvén, vége szakadt minden ditsősségének. Mert ijedtében mindenét ide hagyván, nyakra főre gyalog sudamlott a' sürü berkekbe, 's Parisba futott: a' hol Fejedelmi kintsekkel megrakodván, Amerikába intézte szökését. Hanem látván, hogy lepve légyen a' tengerpart az Anglus hajós sereggel: ennek önként megadta magát. A' Szövetséges Fejedelmek tehát már most a' Tsászári nevezettől is megfosztván ötet, Generális névvel számkivetésbe küldötték Szent Ilona szigetébe, 's ottan Anglus Katona őrizet alatt tartatik. A' Szövetséges Fejedelmek pedig, a' kik ellen ő leginkább hatalmaskodott, nagyobbultak Birodalmaikban. Ugyan is Felséges Urunk Birodalma Illyriai, Velentzei, és Lombardiai Királysággal gyarapodott, és erősödött. 1815. E.

Digitized by Google

III. Rész.

A' Magyarok' Országos Rendeltetéséről: melly az Ország minden Rendeit, Törvényhozása módját, külömböző Népességét, kormányozását, 's Igazgattatását foglalja magában.

I. Szakasz.

Az Ország' Rendjeiről.

Mondottuk volt az elöbbeni Szakaszban; hogy a' Magyar Király Országlása az Ország' Törvényjein fondálódik: azon Törvényeket pedig szabni, a' Királyhoz, és az Ország' Rendjeihez tartozik. Minekutánna tehát a' Királyi Felségről szóllottunk; szükséges, hogy azon Rendeket szeresen elöadjuk. Nemesség tsak egy ugyan a' Magyar Hazában, és igy egy a' szabadság is: ezen Nemesség mindazáltal némelly különösségekre nézve négy Rendre vagyon osztva, és első a' Fő Papi Rend, mellyet teszik az Érsekek, és Püspökök: kik azon kivül, hogy fejenként hivatalosok az Ország' Gyülésére, az ettől hozatott Törvények' béfejezésébe nevenként beiktattatnak. Az Érsekek köztt pedig első az Esztergomi, a' ki egyszersmind a' Szentséges Apostoli Széknek született követje, Birodalmi Hertzeg, Magyar Ország' Primássa, és Legfőbb Titkos Káncelláriussa, 's egyik Fő Birája; 's mig a' Királyi Táblának Elődje volt, a' hol most két Assessora vagyon, Királyi Jelenlételnek neveztetett: innét a' Nemesi Rendből azon Elölülői Méltóságban lévő most Királyi Jelenlétel' Személyesének neveztetik. Ezen Fő Érsek utánn a' Kalotsai, és Egri Érsekek; Ezek utánn pedig a' Megyés Püs-

Digitized by Google

pökök; ezekutánn a' Titulás Püspökök következnek. Ugyan e' Rendhez tartoznak a' Prélatusok is.

Második Rendben vannak az Ország' Bárói, és Magnássai, vagy Nagyjai: amazok Zászlós Uraknak is neveztetnek. Első közöttök a' Nádor Ispány, a' ki közbenjáró a' Király, és Ország között; az árva Királyfinak Törvényes Gyámatyja; Király nem létekor ő szokott Ország' Gyülését hirdetni; az övé volt az első szó a' Király' választásakor; ő az egyik Fő Birája az Országnak, és Fő Vezér Kapitányja a' Nemesi Felkelésnek; 's valamint a' Királyi Helytartó Tanátsnak, ugy a' Haza' legfőbb Törvény-Székének, a' Hétszemélyes Táblának Elődje: a' Királyi Táblánál pedig egy Helytartója, 's egy Itélőmestere vagyon. Második az Ország' Birája, a' ki már nevezetével jelenti Birói Fő Méltóságát a' Magyar Hazában, 's ezen Méltósága szerént vagyon helye a' Királyi Helytartó Tanátsnál, 's Hétszemélyes Táblánál: a' Királyi Táblánál pedig vagyon egy Helytartója, 's egy Itélőmestere. Harmadik a' Horvát Országi Bán. Negyedik a' Tárnok Mester. Már a' többiek ugy következnek egymás utánn, a' mint nyerik azon Zászlós Uri Méltóságot; 's igy neveztetnek: Királyi Fő Udvarnok; Királyi Fő Kamarás; Királyi Fő Asztalnok; Királyi Fő Pohárnok; Királyi Ajtóőrzők' Fő Mestere; Királyi Fő Lovász Mester; Királyi Testőrző Sereg' Kapitányja. A' Posonyi Gróf Dijjok, valamint az Egyházi Fő Rendé, négy száz forint; szinte ugy neveik is az Ország' Törvényjeinek befejezésébe beiktatódnak. Hajdan, kivált a' Királyi Országlásnak harmadik századjában többen voltak a' Zászlós Urak, a' Bosnyai, Vozorai, Machóvi, Ruszsziai, és Szörényi Bánokkal. Ez utólsónak helyébe rendelte vala Hunyadi Mátyás Király a' Temesi Bánt, a' ki egyszersmind azon Vármegyé-

Digitized by Google

nek Fő Ispányja is volt. Ezen Fő Rendhez tartoztak mindenkor a' Fő Ispányok is, a' kik egyszersmind Fő Haditisztek voltak, és Vármegyéjiknek Vezér Kapitányjok. Ez Ország' Nagyjait, avagy Magnássait nem kevessé sokasították osztán a' mostani Uralkodó Házból lévő Királyaink azzal, hogy sok jeles Nemeseket szabad Bárókká, 's Grófokká nevezni méltóztattak; sőt Birodalmi Hertzegekké is. Illy Hertzegi Méltóságra Perényi Imre Nádor Ispányt legelsőben emelte vala ezer öt száz tizenhetedikben első Makszimilián Tsászár; ezer hat száz nyoltzvan hetedikben első Leopold Gróf Eszterházy Pál Nádor Ispányt; első Ferentz Romai Tsászár ezer hét száz hatvannegyedikben Gróf Battyáni Károly Fő Hadi Vezért; második Jósef Tsászár Gróf Grasalkovits Antalt; első Ferentz Austriai Tsászár, és Magyar Király Gróf Pálffy Károlyt, és G. Kohári Ferentzet.

Méltó itten arról is rövideden értekezni; hogy már a' harmadik századjában a' Magyar Koronának virágzott légyen e' mi Hazánkban a' nagyobb örökös, és szabad Ispányoknak, kiket utóbb Grófoknak neveztek volt, Méltósága, a' mellyhez némelly szabadságok, és jeles elözetek valának kaptsolva. Kiterjedt az mind a' két ágon lévő Örökösökre, 's egy bizonyos Vártól, és Uradalomtól vette az ő nevezetét a' Királyi Kegyelemből. Ez illyen Ispány, vagy Gróf Urak azon Várnak, és ahoz tartozó kerületnek nem tsak Birtokosai, hanem Bírája is voltak, 's egyedül a' Királytól függöttek; 's tsak ők jelelhettek veres viasz petséttel. Szépen kilátszik ez azon Királyi Levélből, mellyel ezen fényes Méltóságra kinevezte ötödik László Király ama' nagy hirű Hunyadi Jánost illy kifejezéssel: Ő Kegyelmét Hunyadi Jánost, és Fijait, 's ezeknek Örököseit

Digitized by Google

Bisztritz Városában, és ehez tartozó Kerületben, az Erdélyi részeken Örökös, szabad nagyobb Grófokká, a' mondott Kerületet pedig Örökös Grófsággá -- nevezzük, teszszük, és rendeljük a' mi Királyi hatalmunknak tellyes voltából. Ugyan azon János Grófot, Fijait, és Örököseit, sőt a' mondott Grófságot is a' Vajdáknak, és azon részeken egyéb Biráknak, 's Igazságlóknak itélete, és hatalma alól kivévén, egyedül a' mi Királyi Jelenlételünk, vagy Nádor Ispányunk' és Udvari Biránk' itélete alá adjuk, rendelvén hogy ama János Gróf és minden Örökösei, a' petsétlésben, veres viaszszal, a' Grófság' fellengőségének jeléül, és minden egyéb azon kegyelmekkel, tiszteletekkel, előzetekkel, és szabadalmakkal, mellyekkel más szabad, és örökös nagyobb Grófok a' Törvény, vagy szokás' erejéből élnek; örvendjenek, éljenek, és birjanak örök minden időkre. —

Harmadik Rendet teszik a' Rendiséges Nemesek, kik hajdan Vitézeknek nevezödtek; minthogy ők vitézkedtek a' Fejedelem' vezérlése alatt a' közjóért: innét osztán Király' Szolgájinak is hivattattak; a' honnét eredett a' *Szolga-Biró* név. Ezen Rendbéli Nemeseknek a' Dijja két száz forint lévén, egyébképp' azon egy szabadalommal birnak amazokkal, és az Országnak legfőbb Tisztségeire emelkedhetnek érdemeik által. Ide tartoznak általjában minden Rendiséges Egyháziak mind dijjokra, mind egyéb szabadságaikra nézve azon különbséggel, hogy a' Személyes ügyekben az Egyházi Törvényhatóság alatt vannak; 's a' tzégéres hatalmaskodás miatt fejeket el nem vesztik, hanem, valamint a' Fő Papok, dijjokkal váltják meg azt: és tanúbizonyságot tévén, tsak lelkekesméreté' tisztaságára esküsznek. A' Nemes szabadságnak ereje pedig az. Hogy se Személyjét, se értékjét törvényes ideztetés, és meggyö-

Digitized by Google

zettetés nélkül letartóztatni nem szabad. Erre mindazáltal a' Törvény méltatlanoknak itéli a' Felség' Sertőket; a' Tábortól elszökötteket; a' számot adható, vagy adni nem akaró Tiszteket; a' Tsavargókat; a' gonosztevőkkel tzimboráskodó Birtokotlanokat; a' főbenjáró tétemányen rajtakapott gonosztevőket. — A' Nemes senkinek másnak hatalma alá nints vetve, az egy Királyon kivül, kinek örökös Jabbagyi hivséggel levagyon kötelezve. — A' jószágát szabadon birja; azzal kenye szerént, a' mint akar, szabadon élhet, és mindennémű, akármi néven nevezendő adótól mentt: igy tehát a' Nemesi birtok semmi terh alatt sints. Magától a' Nemes Ember se vámot, se révbért, se harmintzadot, se más akárminémű adót nem fizet. Ugyan azért a' Magyar Nemesség, ugy hozván magával a' szükség, Hazája, és Felséges Királyja védelmére fegyvert fogni, és a' Hazában tulajdon, a' Hazán kivül pedig a' Király' költségén katonáskodni köteles. — Tudnivaló; hogy azon Szittyai Magyarok, a' kik Árpád Fejedelem alatt vitézkedtek, 's ezen Hazát szerezték mind Nemesek voltak, és igy ezt magok birásával megnemesitették. De az is bizonyos; hogy a' Magyar Fejédelemnek hatalmában áll azokat szaporítani egyéb érdemes Férjfiaknak megnemesitése által, midőn ezeket, vagy fekvő jószággal megajándékozza; vagy Királyi Levelével tzimerezi; vagy az Idegeneket Hazafiakká fogadja. Ezen utólsók az Országgyülésén, annak végzései közzé beiktattatván, vagy Országgyülése, vagy a' Felséges Udvari Kancellária, vagy pedig a' Nádor Ispány előtt meghiteztetnek; 's a' Királyi petsétes Levelet kivévén, az Ország' Kintstárjába két ezer aranyot lefizetni tartoznak: és ha ezen kötelességet a' jövő Országgyülésig nem tellyesitik, a' Hazafiak' számából kitöröltet-

Digitized by Google

nek. A' nagyobb jövedelmü Fő Papok ezer; a' kissebb jövedelmü Fő Papok pedig, és Kánonokok két száz aranyot az Ország' számára lefizetni, és a' hitet letenni köteleztetnek azon nyertt Hazafiságért.

A' negyedik Rendet teszik a' Királyi, és Bánya Városok. Árpád Fejedelem megszerezvén ezen Hazát az ő Magyar Nemzetének, mindjárt bizonyos Megyékre osztotta azt, 's mind egyikében olly Várat rendelt, vagy ujonan állított, a' hol laknék azon Megyének a' hadi, és polgári dolgokban lévő kormányozója. Azon Várakban, vagy mellettek olly Nép is volt, melly a' katonáskodástól mentt lévén, 's a' helyett adózván, a' kereskedésben, 's mesterségekben foglalatoskodott az egész Vármegyének hásznára: azért ezek Vár' Polgárjainak neveztettek. Ugyan ezekből lették azutánn az első Királyi Városok, és Nemesi szabadságra emeltettek. Esztergom nyerte el az elsőséget, mellyet Sz. István az ő születésével, 's megkoronáztatásával várig fényesített vala. Fejérvár osztán épittetődvén, megelőzte amazt; 's a' Királyoknak ott lakásával, koronáztatásával, és temettségével jeleskedvén, tovább három száz esztendőnél megtartotta ezen ditsőségét. Minekutánna Nagy Lajos az ő Királyi lakását Budára helyheztette; ez leve osztán az egész Országnak Anya Városa, mellynek ékességét Európának legfőbb Városaiból ide vándorlott Idegenek is gyönyörködve szemlélték. Földes Uraságától tehát valamelly község felszabadíttatván, 's a' Törvénytévő Hatalomtól Nemesi szabadságra emeltetvén, az abban egyesült Polgárság egy Nemes Személyt mutat; Lakhelyek pedig Királyi Város, és a' Szent Korona' jószága. Innét Tanátsot szabadon választ magának, a' melly Tanáts Törvényhatósággal birván, tehet az ő Polgárjai-

Digitized by Google

ra nézve igazságos Rendeleteket; megfenyíthetí a' gonosztévőket: de ha történetből valamelly ártatlant ítélne halálra, a' Város' Birája, és egyéb Tanátsbéliek el-vesztik polgári vagyonjokat: mellynek két része a' Felségnek, egy harmada pedig a' kivégzett Ártatlan' özvegyének, gyermekeinek, vagy egyéb Atyjafijainak juttatik. Minthogy pedig a' Királyi, vagy Bánya Város egy Nemes Személyt tészen: azért az egész Város hatalmaskodván, mint egy Nemes Személy, ugy büntettetik. A' közönséges jószágaira nézve; szinte úgy a' hatalmaskodás, kártékonyság, marhák' el-vagybéhajtása miatt, az egész Tanáts a' Polgarság helyett a' Vice Ispány eleibe idéztetik: egyébként is a' Nemes Vármegyének közjavi Rendeleteihez tartozik magát alkalmaztatni. A' Polgárok' vagyonjára nézve pedig olly hatalma vagyon a' Városnak, hogy a' magvaszakadt, és végső intézet nélkül megholt Polgárnak vagyonját magához huzza. A' Polgári jószág' eladásának a' Város' Törvényhatósága előtt kell meglenni; és az abba való beiktatás két meghiteztetett Polgár előtt tétetik. Igaz ugyan; hogy a' Városi Polgáriséggal senki magánosan meg nem nemesedik; mindazáltal személyesen is szép jussal birnak a' Városi Polgárok: mert a' vámtól menttek, és díjjok a' Nemesekéhez hasonló. Ezt megesmérvén a' jó Idegenek, a' kik a' Magyar Városokban Polgárokká lettek, mind szóval, mind tselekedettel kimutatják minden alkalmatosságban, hogy igaz Magyar Hazafiak.

II. Szakasz.

A' Törvényhozó Hatalomról.

A' Törvényhozó Hatalom az előadott négy Rendjeiben, és a' megkoronázott Királyjában az

Digitized by Google

Országnak vagyon egyesülve: gyakorlása pedig annak az Ország' Gyülésén történik meg; a' mellynek öszvehivása Király Ő Felségéhez tartozik. Királyi Levél által tehát bizonyos Városba meghivattatván Személyesen a' Fő Papok, és az Ország' Nagyjai; Vármegyénként a' Nemesi Kar; ugy közönségesen a' káptalanok; Királyi, 's Bánya Városok; a' Kunsági Kerületek, 's az egyesült Hajdu Városok. A' szerént az első két Rendbéliek Személyesen; emezek pedig két két küldöttjeik által jelennek meg ottan a' meghatározott időre, még pedig ugy, hogy a' Nemes Vármegyék' küldöttjei birtokos Nemesek legyenek. Mind ezek tehát együtt lévén, az első két Rend a' Nádor Ispány' Elődsége alatt egyik Szálában, a' melly Mágnások' Táblájának mondatik; a' másik Szálában pedig, melly a' Nemesi Rend' Táblájának neveztetik, a' Personális, avagy a' Királyi Jelenlétel' Személyese' Elődsége alatt ülnek öszve a' tanátskozásra: holott a' mondott négy Rendből egy kiválasztottság rendeltetvén, ez által Király Ő Felségének megjelenése alázatosan kéretteték. Ő Felsége megjelenvén a' mind egy Szálába sereglett Rendei köztt az Országnak, a' Fő Kancellárius által, ki a' Thrónus léptsőjén áll, először egy Beszédet tart a' Haza' nyelvén az Ország' Rendeihez; osztán pedig maga szóll, 's általadja Királyi Feltételeit a' Primásnak, ki is az Ország' nevével köszöntő Beszédet mond a' Királyhoz; 's evvel kimégyen Ő Felsége a' Gyülésből ugyan azon Királyi pompával, mint oda jött volt. Azon Királyi Feltételek eránt tehát foly a' tanakodás eleinten: azután azokról, mellyeket az Ország kiván Törvényül szabni. Egyik Tábla a' másiknak különös követség által jelenti igyezéseit, még pedig ugy, hogy a' Szószólló mindenkor az Egyházi Rendből légyen. A' dol-

Digitized by Google

goknak megegyeztetésére közüléseket is tartanak a' Nádor Ispány' Elödsége alatt: ugyan innen tétetik a' jelentés Király Ő Felsége eleibe. Igy minekutánna a' Felség, és az Ország' Rendjei megegyeznek az elö vett dolgokban: ezek Tzikkelyekbe szedetnek, a' Király által alálirattatnak, 's Ő Felsége megjelenvén a' Rendek között, mint elöször, ugy most is a' Fő Kancellárius mond egy Beszédet a' Haza' nyelvén, a' Thrónus' léptsöjéről; szóll azutánn Király Ő Felsége, 's átadja a' Törvényesített Végzéseket a' Nádor Ispánynak, és ezzel végét szakasztja az Ország' Gyülésének. Ez illy Végezései az Országnak ugyan azon Király' Végzeményjeinek neveztetnek, a' kitöl alólirattattak volt azok. Legnevezetesebbek ezek közlt Szent István Király' Elsö Könyve, és Második, avagy Jerusálemi András' Aranyvégzeménye. Amazt ugyan Országgyülésén kivül az ö Fijához Imréhez, ki akkor tizenhárom esztendös vala, mint jövendö Magyar Királyhoz intézte Szent István: de mivel azonn, mint fundamentomon, állapodnának a' Magyar Törvények, nem tsak a' Királyra nézve, hanem a' Rendekre nézve is elsö helyet érdemlett az Ország' Törvényjeiben. A' bizonyos, hogy Szent István Király' idejében a' Papokon kivül, igen kevesen tudtak Deákul a' Magyarok között; söt még azután öt száz esztendövel is, midön még irni se tudótt az Ország' Birája, Báthori István. De, minthogy a' Törvények Magyarul hozódtak, és hirdetödtek ki, ámbár Deákul irattak össze, jól tudták azokat a' Magyarok, és azokhoz tartották magokat. Hogy pedig Szent István Deákul kezdte irni az ö Törvényjeit: arra ötet nem egyéb birta, hanem az akkori Európai Udvaroknak szokása. Ezt osztán a' többi Királyaink is, noha nem egy volt köztök a' Deák nyelvben tudatlan, megtartották, 's

Digitized by Google

a' Papok által Deákul iratták le Végzeményjeiket, és Nemesítő, 's egyéb Leveleiket. A' honnét utóbb a' következett; hogy nem tudván a' Törvényeket, többnyire azokkal ellenkezőleg viselték magokat a' Hazafiak. Hazánk édes nyelvén tehát elő adom itten mind Szent István Király' Ditső Hagyományját, mind Jerusálemi András Király' Aranyvégzeményjét. Igy vagyon amaz:

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan Egységnek Nevében.

Midőn mindeneket az Isten' akaratjával teremtve, és az ő nyilvánságos előintézésével elrendelve, mind az égnek térségén, mind a' földnek ezen térséges Tartományaiban, az értelmességnek okosságával érmedni, és állapodni tellyesen érzem: 's midőn minden ez élet' hasznára, és méltóságára az Isten' Kegyelméből bővségesen adattakat; t. i. Királyságokat, Polgárfejedelemségeket, Vezérségeket, Fő Ispányságokat, Fő Papságokat, és egyéb Méltóságokat, részént Isteni hagyásokkal, és intézetekkel, részént törvény, részént igazlói, részént polgári törvényhatóságokkal, 's a' Nemesebbeknek, és Öregebbeknek tanátsával, javallásaival kormányoztatni, oltalmaztatni, megosztatni, öszvesíttetni, látom: és midőn minden Rendeket mindenütt, akármi méltóságuak legyenek, nem tsak hatzérjeiknek, barátjaiknak, szolgájiknak, hanem Fijaiknak is, parantsolni, tanátsolni, javallani, bizonyosan tudom: én sem restellek, édes Fiam! míg élek, néked tanúságokat, parantsolatokat, tanátsokat, és javaslásokat készíteni, mellyekkel a' te életednek, és Alattvalójidnak erköltseit ékesítsed, mikor a' Mindenható engedelmével én utánnam fogsz országolni. Hozzád illendő pedig az, hogy szorgalmatosan, és alkalmazott figyelemmel megőrizzed Atyád' hagyásait; az Isteni Böltsességnek

Digitized by Google

Salamon által tett ezen intése szerént: Hallgasd, fiam, az Atyád' oktatását, és el ne hagyjad az Anyád törvényjét, hogy kedvesség adódjon a' fejednek és megsokasodjanak életednek esztendeji. Ezen értelmes mondásból tehát megértheted, ha azokat, mellyekre téged Atyai buzgósággal oktatlak, megvetended (a' mi távol légyen) hogy többé Istennek, és embereknek barátja nem fogsz lenni. Halljad pedig a' parantsolat általhágójinak engedetlenségét, esetét, és veszedelmét. Adám ugyan, kit az Úr Teremtő, és minden alkotmányok' Alkotója, a' maga hasonlatosságára formált, és ötet a' mindenes méltóságnak örökösévé tette, elszaggatta a' parantsolatok' kötelét; 's azonnal elveszette a' méltóságok' felségét, és Paraditsomi lakását. Az Istennek választott, és szeretett régi Népe is, mivel a' parantsolatoknak az Isten ujjaival szerkeztetett köteleit széllyeltépte; azért különbféleképpen veszett el: részét ugyan a' föld nyelte el; részét ismét a' pusztító emesztette; és egy része egymást öldöste-le. Salamon Fija is, megvetvén Atyjának békességes szavait, és kevélységgel felfuvalkodván, az Atyja' ostora helyett kardvágásokkal fenyegette a' Népet; azért sok roszszakat szenvedvén Országában, utóbb lealáztatott. Te veled hogy ez ne történjék, Fiam! engedelmeskedj nékem: gyermek vagy, a' gyönyörüségek' szolgája, parnán nyugodó, ápolgattatván, 's minden gyönyörüségekben neveltetvén, a' táborozásokat, fáradtságot, és a' különbféle Nemzeteknek rohanásait nem érezted, mellyekben én már majd egész életemet eltöltöttem volt. Már itt az ideje, mellyben néked nem minden ha a' párnák' puhaságait, mellyek téged tompává, és kényessé tegyenek, kell áhítanod - hol az erköltsök' rontása, 's a' vétkek' táplálása, 's megvetése a' parantsolatoknak — ha-

Digitized by Google

nem a' sanyaruságban is kell némellykor részesülnöd, melly a' te értelmességedet azokra, mellyeket én parantsolok, figyelmeztesse. Ezeket tehát elő beszélvén, térjünk a' feltett tárgyra.

I. Tzikkely. *A' megtartandó Katholika Hitről.*

Mivelhogy a' Királyi Méltóságnak Rendjére tsak az hivöknek, és a' Katholika Hittel jeleseknek kell emelkedni: azért a' mi parantsolatainkban az első helyet a' Szent Hitnek adjuk. Legelőször parantsolom, tanátsolom, javallom édes Fiam! ha tisztességet akarsz a' Királyi Koronának szerezni; hogy a' Katholika, és Apostoli Hitet olly gondossággal, és örizettel tartsad, hogy Istentől néked adott minden Alattvalójidnak példát adjál, 's minden Egyháziak méltán nevezzenek téged a' Keresztény' Vallás' igaz Férjfijának; melly nélkül, bizonyos légy abban, hogy Kereszténynek, vagy Anyaszentegyház' Fijának nem mondatol. Mert a' kik hamisan hisznek, vagy a' Hitet nem tellyesitik, 's nem ékesitik jóságos tselekedetekkel (mivel a' Hit tselekedet nélkül holt) sem itt tiszteségesen nem országolnak, sem az örök Országban, vagy Koronában részt nem vesznek. Ha pedig megtartod a' Hitnek paizsát; birod az idvességnek sisakját is. Ám ezen fegyverekkel fogsz erányosan hartzolni a' láthatatlan, és látható ellenségek ellen. Mert az Apostol mondja: Meg nem koronáztatik, hanem ha ki törvény szerént tusakodik. A' Hit tehát, a' mellyről szóllok, ez az: Hidd erősen, és kétség nélkül tartsd; hogy a' Mindenható Atya Isten, minden teremtménynek Alkotója; és az ő egyetlen egy szülött Fija, a' mi Urunk Jésus, ki az Angyal hirdetése szerént, Szüz Máriától született, és az egész Vi-

Digitized by Google

lág' idvességéért az akasztókeresztfán szenvedett; és a' Szent Lélek, ki a' Próféták, 's Apostolok, és Evangyelisták által szóllott; egy tökélletes, megoszolhatatlan tiszta Istenség légyen. Ez a' Kathólika Hit (mint Athanázius mondja) mellyet ha ki hiven, és erösen nem hiszi, nem idvezülhet. Ha valaha találtatnak a' te hatalmad alatt (a' mi távol légyen) kik a' Szent Háromságnak ezen egységét megosztani, vagy kissebbíteni, vagy öregbíteni törekedendenek; tudjad, hogy ezek Fő eretnek' szolgáji, 's nem az Anyaszentegyház' fijai legyenek. Az ollyakat pedig se ne tápláld, se ne védelmezd; ne hogy te is azokkal tartani látszattassál. Mert ez illy Férjfiak a' Szent Hitnek fijait egészen megvesztegetik, és az Anyaszentegyháznak ezen új Népét szörnyen megrontják; 's el is fogják oszlatni. Hogy ez ne légyen, föképpen gondoskodj.

II. Tzik. *Az Anyaszentegyházról, és Egyházi Karnak tartandóságáról.*

A' Királyi Házban ugyan a' Hit után, az Anyaszentegyház tartja a' második helyet, melly előbb a' mi Fejünktől, tudniillik a' Kristustól veteményeztetett; osztán az ő Tagjai, ugymint az Apostolok, és Szent Atyák által elplantáltatott, 's erösen épittetett, és az egész világra kiterjesztetett. 'S ámbár mindenha uj magzatot szüljön; bizonyos helyeken mindazáltal az ő régiségével jeleskedik. Ez pedig, édes Fiam! a' mi Birodalmunkban meg mint fiatal, és ujatska hirdettetik; ugyan azért vígyázóbb, és nyilvánságosabb őrizökre vagyon szüksége, ne hogy a' jó, mellyet az Isteni Kegyesség az ő megmérhetetlen irgalmassága által nékünk érdemetleneknek ajándékozott, a' te tunyaságod, restséged, és hivalkodá-

sod

sod által elrontassék, és semmisíttessék. Mert a' ki kissebbíti, vagy rutalmazza az Anyaszentegyház' méltóságát, az a' Kristus' Testét igyekezik tsonkítani. Ugyan is az Ur maga mondotta Péternek, a' kit azon Anyaszentegyház' Őrizőjének, és Mesterének rendelt: Te Péter vagy, és e' kőszálon fogom építeni az én Anyaszentegyházamat. Önnön magát nevezte ugyan kőszálnak; de nem fa vagy kőegyháznak mondotta a' magán épittetettet; hanem a' megváltatott Népet, választott Isteni Nemzettséget, a' hittel oktatott, keresztséggel mosatott, és Krismával kenetett Nyájat mondotta a' magán építtetett Anyaszentegyháznak, és nevezi. Ha ki boldogtalan ezen Anyaszentegyház' Tagjait, vagy kisdedeit megborankoztatja; az Evangyéliom' hagyása szerént, méltó az, hogy egy malomkő köttessék, a' nyakára, 's elmerittessék a' tenger' mélységébe; azaz: vettessék le a' hatalom' méltóságáról, 's maradjon az Igazak', gyülekezetén kivül, arra' világi nyomoruságban, mint a' Pogány, és Publikánus. És ezért, édes Fiam! buzgó igyekezettel kell vigyáznod naponként az Anyaszentegyházban, hogy nevekjék az inkább, mintsem fogyatkozást szenvedjen. Elsöben is innét mondatának a' Királyok Szentségeseknek, mivel az Anyaszentegyházat öregbítették. Ezt tselekedd te is, hogy a' te Koronád ditséretesebb, 's életed boldogabb, és hoszszabb légyen.

III. Tzik. *A' Püspök' nevezéséről, és a' Fő Papoknak adandó tiszteletről.*

A' Királyi Széket ékesíti a' Fő Papok' rendje: és ezzel a' Királyi Méltóságban a' harmadik helyet birják a' Fő Papok. Édes Fiam! ugy őrizd azon Öregeket, mint szemeid' fényit. Ha azok-

Digitized by Google

nak sziveit birandod; nem fogsz félni ellenségeidtől. Ugyan is azok a' midőn téged tisztelnek, bátorságos lejendesz mindenekben: azoknak imádsága fog téged a' Mindenható Istennek ajánlani. Mert azokat rendelte az Isten az emberi Nemzet' Őrzőjivé, és a' lelkek' vigyázójivá, 's az egész Egyházi Méltóságnak, és Isteni Szentségnek Sáfáraivá, és kiszolgáltatójivá. Ám azok nélkül nem rendeltetnek Királyok, se Fejedelemségek. Azoknak közbenjárulása által töröltetnek el az emberek vétkei. Ha azokat tökélletesen szereted: kétség kivül tennen magadat orvosolod, és tiszteséggesen kormányozod a' te Országodat. Minthogy azoknak kezeibe vagyon adva a' hatalom, bennünket a' bünökben megkötözni, és a' bünöktől feloldozni. Mert örök szövettséget szerzett velek az Isten, 's elválasztotta őket az Emberektől, 's az ő Nevének, és Szentségének részesseivé tette; 's feddödéseiket megtiltotta az embereknek, Sz. Dávid Király által mondván: Ne illessétek az'én kenetteimet. Az illeti pedig az Isten' Kenetteit, ki az Isteni, és Egyházi rendelés ellen a' Szent Rendü Férjfiakat hamis vétkesítésekkel motskolja, és nyilván gyalázza. A' mit tenéked tselekedni, tellyességgel megtiltok, ha boldogul akarsz élni, és tiszteségesen országolni. Mert ezekben leginkább megbántódik az Isten. Ha történetből valaki ezek közzül, a' kikről van a' beszéd, feddésre méltó vitekbe esend (a' mi távol légyen) feddmeg ötet háromszor, négyszer, teközötted, és ő maga között, az Evangyeliomi parantsolat szerént. Ha akkor nem akarja hallani a' titkos intéseket, nyilvánságosokkal kell élned, ezek szerént: Ha meg nem hallgat téged; mondmeg az Anyaszentegyháznak. Mert ha te ezen rendet megfogod tartani: vátig felmagasztalod a' te ditsőssége Koronádot.

Digitized by Google

IV. Tzik. *Az Elődök', és Zászlós Urak' érdemlett tiszteletéről.*

Negyedik ékessége a' Királyságnak az Elődöknek, Zászlós Uraknak, Fő Ispányoknak, Vitézeknek, Nemeseknek hivsége, erőssége, serénysége, nyájossága, bátorsága. Mert ők az Ország' oltalmazói, az erőtlenek védelmezői, az ellenségek nyomvasztói, Birodalmak öregbítői. Azok néked Fiam! Atyáid, 's Atyádfiai legyenek. Ezek közzül pedig szolgaságra senkit se ejts, se szolgának ne nevezz. Vitézkedjenek azok néked, ne szolgaságoskodjanak. Mind ezeken harag, kevélység, és irigység nélkül, békességesen, alázatosan, szelíden uralkodjál, eszedben tartván mindenkor; hogy mindnyájan az emberek egy miségüek legyenek: és hogy semmi fel nem emel, hanem az alázatosság; és semmi le nem áláz, hanem a' kevélység, és irigység. Ha békességes lészsz; akkor mondatol Királynak, 's Király' Fijának, és szerettetni fogsz minden Vitézektől. Ha haragos, kevély, irigy, békételen, és a' Fő Ispányok, 's Elődök hegyett fogsz járni: kétség kivül a' Vitézek' ereje a' Királyi hatalomnak elgyengítésére fog lenni; 's másokra szállítják a' te Királyságodat. Ettől félvén, az erkőltsök' szerével igazgasd a' Fő Emberek életét, hogy a' te szeretetedtől elfoglaltatván, mindenkor a' Királyi Méltósághoz kaptsolódjanak árthatatlanul, és a' te Országod mindenképpen békességes maradjon.

V. Tzik. *A' békességestürés erköltsének megtartásáról, és az itélet szolgáltatásáról.*

A' békességestürés, és itéletnek megtartása, ötödik ékessége a' Királyi Koronának. Dávid Király, és Próféta mondja: Isten! add a' Királynak

Digitized by Google

a' te itéletedet. Az ismét másutt: A' Király' tisztessége itéletet szeret. Pál Apostol igy szóll a' békességestürésről: Békességestürök legyetek mindenekhez. Az Ur pedig az Evangyéliomban e' képpen: A' ti békességestüréseteken birjátok a' ti lelkeiteket. Erre ígyekezz, Fiam! ha tiszteletet akarsz Királyságodnak; szeressed az itéletet: ha a' te lelkedet birni kivánod; légy békességestürö. Valahányszor, édes Fiam! itéletre méltó ügy jön elődbe; vagy fejvesztést érdemlet bünös; ne türhetetlenkedj a' dologban; vagy esküvéssel ne erősitsd, hogy megbünteted azt: a' mi állhatatlan, és változó. Mert a' bolond fogadásokat megkell másolni; vagy ne itélj te magad, nehogy a' te Királyi Méltóságod az alább való dolgoknak igyeztetésével megmotskoltassék: hanem inkább a' féle dolgot a' Birák eleibe küldjed, a' kikre vagyon az bizva, hogy törvényjek szerént itéljék meg azt. Félj biró lenni: örülj pedig Király lenni, és nevezödni. A' békességes Királyok országolnak: a' békételenek pedig tiránuskodnak. Mig pediglen valami dolog, mellynek megitéltetése a' te Királyi Méltóságodhoz illik, elötted forog; békességestüréssel, és irgalmassággal, avagy szánakodással itéld meg azt, hogy ditséretes, és ékes légyen a' te Koronád.

VI. Tzik. *Az Idegenek' béfogadásáról, és Jövevények' táplálásáról.*

Az Idegenekben, és jövevény Férjfiakban olly nagy haszon vagyon, hogy méltán a' Királyi Méltóságnak hatodik helyén tartathatik. Honnét nevekedett föképpen a' Romai Birodalom; 's magasztaltattak, és ditsöittettek a' Romai Királyok: hanem hogy sok Nemesek, és Böltsek oda összvegyültek különbkülönbféle részekről? Róma pe-

Digitized by Google

díg mainapiglan szolgaságban volna; ha azt Aeneás Tsemetéje szabaddá nem tette volna. Mert valamint az Idegenek a' Tartományoknak különbféle részeiről jönnek; ugy különbféle nyelveket, és szokásokat, 's különbféle tudományokat, és fegyvereket hoznak magokkal; mellyek a' Királyi Udvart mind ékesítik, 's magasztalják; és a' külföldiek' kevélységét megrettegtetik. Az egy nyelvű, 's egy szokásu Ország pedig gyenge, és romlandó. Azért meghagyom néked, Fiam! hogy jóakarattal tápláld azokat, és betsületesen tartsad, hogy örömestebb maradjanak veled, mint másut lakjanak. Mert ha te elrontani, a' mit én épitettem; vagy elhányni, a' mit én gyüjtöttem, törekedel; kétség kivül legnagyobb kárt fog szenvedni a' te Országod. A' mi hogy ne történjék: mindennaponként öregbítsd Országodat; hogy a' te Koronád mindenektől nagyra betsültessék.

VII. Tzik. *A' Tanátsnak nagy hathatóságáról.*

A' Királyok' Itélőszékein hetedik helyet foglalja a' tanáts. Mert tanáts által rendeltetnek a' Királyok, kormányoztatnak az Országok, oltalmaztatik a' Haza, intéztetnek a' hartzok, győzedelem nyerettetik, elüzettetnek az Ellenségek, szereztetnek a' Barátok, épittetnek a' Városok, és az Ellenség' Várai lerontatnak. Mikor van pedig haszon a' tanátsokban? Mert a' balgatag, 's negédes, és köz férjfiaktól (nékem ugy látszik) nem származhatnak; hanem főbb, jobb, böltsebb, és legtiszteségesebb Öregektől kell azoknak kinyilatkoztatódni, 's tökélletesittetni. Azért, Fiam! az ifjakkal, és kevesebbé eszesekkel tanátskozni, vagy tőlök tanátsot kérni ne kivánj; hanem az Öregebbektől, kik az ő korok, és böltsességek által képesek azon dologra. Mert a' Királyok' ta-

Digitized by Google

nátstsainak a' Böltsek' sziveibe kell zárattatni, nem a' bolondok' szelessége által kiterjesztetni. Ha böltsekkel járandasz, bölts lészsz: ha bolondokkal jársz kelsz, azokhoz fogsz társaltatni; mint a' Sz. Lélek jelenti Salamon által: A' ki böltsekkel jár, a' böltsek' barátja lészen, nem is leszen hasonló a' bolondokhoz. Dávid is énekli: A' Szenttel szent lészsz, és az elfordulttal elfordulsz. E' felett: mindenik korhoz valaminö dolog illik, abban gyakorolja magát; ugymint: az ifjak a' fegyverben, a' tisztes Öregek a' tanátsokban. Épen mindazáltal nem kell az ifjakat kirekeszteni a' tanátsokból. De valahányszor vélek tanátsot fogsz tartani, hamind alkalmas légyen is az, még is azt mindenkor a' föbbek eleibe adjad; hogy minden tselekedeteid a' böltsesség' mértékéhez legyenek szabva.

VIII. Tzik. *Eldödeiket kövessék, és Atyjaiknak engedelmeskedjenek a' Fiak.*

Az Eldödök' követése a' nyoltzadik helyet birja a' Királyi Méltóságban. A' Királynak legnagyobb diszére válni esmérjed az előtte volt Királyokat, és tisztességes Szülöket követni. Mert a' ki az elhunyt Atyáknak végzeményjeit megveti: az Isteni törvényekkel se gondol az, 's elvész. Mivel az Atyák azért Atyák, hogy neveljék Fijaikat; ugyan azért a' Fiak, hogy engedelmeskedjenek Atyjaiknak. A' ki Atyjának ellentáll, Istennek ellensége az. Mert minden engedetlenek ellentállanak az Istennek. Minthogy az engedetlenségnek lelke elszórja a' Korona' virágait: azért az engedetlenség az egész Országnak veszedelme. Annakokáért, édes Fiam! a' te Atyád' parantsolatjait gyorsan tellyesítsed; hogy a' te szerentséd mindenütt Királyi módon igazgattassék. Az én

Digitized by Google

szokásaimat ugyan, mellyeket látsz a' Királyi Méltósághoz illeni, minden kétség nélkül szabadon kövessed. Mert nehezen fogod ezen égallyai Országot birni, ha a' te elötted uralkodott Királyok' szokásának követője nem lészesz. Melly Görög igazgatná a' Latínokat görög szokásokkal? vagy melly Latin birná a' Görögöket latín szokásokkal? senki se. Azért kövessed az én szokásaimat; hogy a' tieid köztt jeles, az idegenek köztt ditséretes légy.

IX. Tzik. *Imádkozni kell; és miként.*

Az imádság' gyakorlása legnagyobb eszközlése a' Királyi boldogságnak: és azért kilentzediknek hirdeti a' Királyi Méltóságnak kilentzedes szere. A' szüntelen való imádság a' bünök' lemosása, és eltörlése. Te pedig, Fiam! valahányszor az Isten' Házába gyorsalkodol, hogy Istent imádjad; a' Király' Fijával, Salamonnal, te is Király, mindenkor mondjad: Küld-el, Uram! a' böltsességet a' te nagyvoltodnak Székétől, hogy velem légyen, és velem munkálkodjék, hogy tudjam, mi légyen kedves nálad minden időben. Ismét: Uram Atyám, és életemnek Istene, ne hagyj engem a' gonosz gondolatban. A' szemeimnek ne adj kevélységet, és minden gonosz kivánságot távoztass-el tőlem. Veddel tőlem a' kivánságot, és a' szemtelen, és tisztátalan léleknek ne adj engem, Uram! Ezen imádsággal élének tehát a' régi Királyok. Te is ugyan ezzel élj: hogy az Isten méltóztassék tőled eltávoztatni minden vétkeket; 's mindnyájoktól leggyözhetetlenebb Királynak neveztessél. Könyörögj az eránt is, hogy elüzze tőled a' tunyaságot, és tompaságot; 's adja néked bövségét minden jóságos erköltsöknek, mellyekkel minden látható és láthatatlan Ellensé-

Digitized by Google

geken dicsalmaskodjál, hogy bátorságos, és mentt lévén az Ellenségeknek minden rohanásától, minden Alattvalójiddal, a' te életed' folyását békességgel végezhessed.

X. Tzik. *A' kegyességről, és irgalmasságról, 's egyéb jóságos erköltsökről.*

A' jóságos erköltsök' szere ékesíti a' Királyok Koronáját, és a' tiz Hagyásokban a' tizedik helyen rendelödik. Mert az erök' Ura, ö a' Királyok' Királyja. Valamint tehát az ö Mennyei Seregének tellyes volta a' tiz Karokban áll; ugy a' te életed' folytatása tiz Hagyásokon állapodjék. Szükséges, hogy a' Király kegyes, irgalmas, 's egyéb jóságos erköltsökkel bövelkedö, és ékes légyen. Mert az istentelenséggel, és kegyetlenséggel motskos Király hijában tulajdonítja magának a' Király nevet; minthogy Tyrannusnak kell ötet mondani. Azért tehát, édes Fiam! én szivemnek gyönyörüsége! lejendö Tsemetémnek reményje! kérlek, kötelezlek, hogy mindenképpen, és mindenekben a' kegyességgel viseltetvén nem tsak az Atyafiasághoz, és Rokonsághoz, vagy Elödökhöz, vagy Vezérekhez, vagy Gazdagokhoz, vagy Szomszédokhoz, vagy Hazafiakhoz, légy kegyelmes, hanem a' Külföldiekhez is, és minden te hozzád jövökhöz. Mert legföbb boldogságra vezet a' kegyesség' tselekedete. Légy irgalmas minden erőszakot szenvedökhöz, mindenkor a' te sziveden tartván az Urnak ama' példáját: Irgalmasságot akarok, és nem áldozatot. Békességtürö légy mindenekhez, nem tsak a' hatalmasokhoz, hanem a' hatalom nélkül lévökhöz is. Végre: nehogy téged a' szerentse igen felemeljen, vagy a' szerentsétlenség lealázzon; erősen állj. Légy alázatos is, hogy Isten felmagasz-

Digitized by Google

taljon téged itten, és a' jövendöben. Légy emberséges, és senkit szérfelett meg ne büntess, vagy kárhoztass. Légy szelíd; hogy az igazsággal soha ne ellenkezz. Légy tisztességeskedö; hogy készakarva valakinek soha gyalázatot ne okozz. Légy szemérmetes; hogy a' bujaságnak minden büzét ugy kerüljed, mint a' halál' ösztönét. Mind ezen elöhozattattak keszítik fel a' Királyi Koronát; a' mellyek nélkül sem itt nem országolhat senki, sem az örök Országba bé nem juthat.

Jerusalemi András Aranyvégzeményje.

A' Szent Háromságnak, és Megoszolhatatlan Egységnek Nevében.

András Isten' Kegyelméből Magyar Ország', Dalmátzia', Kroátzia', Ráma', Szervia', Gallitzia', és Lodoméria' örökös Királyja. Mivel mind a' mi Országunk' Nemesseinek, mind egyebeknek szabadsága, mellyet Sz. István Király rendelt, némelly Királyoknak hatalmassága által, majd önnön haragjokat követvén, majd pedig a' gonosz emberek' hamis tanátstsaira figyelmezvén, vagy tulajdon nyereségeiket vadászván, igen sokakban megsértödött vala; gyakran magok a' Mi Nemesseink elöttünk volt Királyoknak, és a' Mi Felségünknek füleit esedezésekkel, és könyörgésekkel fárasztották Országunk' helyre állítása végett. Mi tehát az ö kéréseknek eleget akarván tenni mindenekben, a' mint tartozunk; kiváltképpen mivel Mi, és ö közöttök ezeránt már több izben nem kevés izetlenségek származtanak; a' mit, hogy a' Királyi tisztesség tellyesebben megtartassék, szükséges eltávoztatni; (mert senki egyéb által jobban nem tétetik, mint ö általok) megadjuk mind ezeknek, mind Országunk' egyéb Emberei-

Digitized by Google

nek azon szabadságot, mellyet Sz. István adott vala. Egyebeket is a' Mi Országunk' állapotjának helyre állitására hasznosan intézünk, e' szerént:

I. Tzik Rendeljük; hogy esztendönként Sz. István Király' napját, hanemha sulyos dolgunk érkezénd, vagy betegség által gátoltatnánk, Fejérváratt tartozzuk innepelni. És, ha Mi jelen nem lehetünk; a' Nádor Ispány minden kétség kivül ott leszen helyettünk: 's képünkben meg fogja hallgatni az ügyeket; és oda minden Nemesek, a' kik akarnak, szabadon gyüljenek. II. Akarjuk azt is; hogy se Magunk, se következöink valaha a' Nemeseket meg ne foghassák, vagy károsítsák valamelly Hatalmasnak kedvéért: ha csak elöbb nem idéztetnek, és tetteikről törvényesen meg nem győzettetnek. III. Ismét: semmi adót, se szabad pénzt nem fogunk szedetni a' Nemesek' telekein. Se Házaikba, se Majorjaikba bé nem szállunk, hanemha hivattatunk. Az Egyházak' Népeire se vetünk tellyességgel semmi adót is. IV. Ha valamelly Nemes, fiú nélkül kihaland; birtokának negyedét a' Leánya nyerje el: a' fennmaradtról tegyen rendelést, a' mint ö akarja. És, ha megelöztetvén a' haláltól, rendelést nem tehet; a' Rokonai, kik ö hozzá közelebb valók, nyerjék el: és, ha éppen semmi Nemzettsége se volna; a' Király nyeri el. V. A' Fö Ispányok a' Nemesek' telekeiről itéletet ne tegyenek, hanem ha a' pénzek', és tizedek' ügyében. A' Várnagyok éppen senkit meg ne itéljenek, egyéb a' magok Váraiknak Népeit. Az Orvokat és Kóborlókat a' Királyi Birók itéljék meg; mindazáltal a' Fő Ispány Elödsége alatt. VI. Ismét: az egybeesküdtt Népek nem nevezhetik az Orvokat, a' mint szokták vala. VII. Ha pedig a' Király az Országon kivül akarja vezetni Hadát; a' Nemesek nem tartoznak véle menni, hanemha Töle fizet-

Digitized by Google

tetnek. És a' viszsza térés utánn rólok Hadi ítéletet ne tegyen. Ha pediglen más részről had jövend az Országra, közönségesen mindnyájoknak kell táborozni. Ismét: ha az Országon kivül akarjuk a' Hadat vezetni, és a' Haddal költekezünk, mindnyájan, a' kik Megyéket birnak, a' mi pénzünkért tartoznak velünk menni. VIII. A' Nádor Ispány a' mi Országunk' minden embereit különbözetlen megitélje. De a' Nemesek' ügyeit, mellyek fejvesztést, vagy birtokok' rontását illetik; a' Király' tudta nélkül el nem végezheti. A' Birák pedig Helytartókat ne tartsanak, hanemha egyet a' magok Udvarában. IX. A' mi Királyi Udvar Biránk, miglen az Udvarban marad, mindnyájokat megitélhet, és az Udvarban kezdett Ügyeket mindenütt elvégezheti. De a' maga telekén maradván; közbirót nem rendelhet, se nem idéztetheti a' Részeket. X. Ha valamelly Jobbágy (Zászlós Ur) Tisztségben lévén, a' hadban életét veszti; annak Fija, vagy Testvérje illendő tisztséggel jutalmaztassék. Ha ugyan a' szerént végzi életét a' Nemes; annak Fija, mint a' Királynak tetszik, megajándékoztassék. XI. Ha idegenek, tudniillik jó emberek, az Országba jövendenek; az Ország tanátstsa nélkül méltóságokra ne emeltessenek. XII. A' megholt, vagy halálra kárhoztatott, vagy a' bajvivásban elesett, vagy akármint kimultt Férjeknek Feleségeik az ő jegyruhájokban meg ne károsíttassanak. XIII. A' Jobbágyok ugy kövessék az Udvart, vagy akárhová mennek; hogy a' szegények ne nyomorgattassanak, ne fosztogattassanak általok. XIV. Ha valamelly Várnagy az ő Várnagysága' minémüsége szerént magát tiszteségesen nem viseli, vagy az ő Vára' Népeit rongálja; az elidegenített jószágok' viszszaadása mellett, gyalázatosan az egész Ország előtt fosztassék meg méltóságától. XV.

Digitized by Google

A' Lovászok, Petzérek, Solymászok ne merészeljenek beszállani a' Nemesek' Majorjaiba. XVI. Egész Vármegyéket, vagy akármelly Méltóságokat nem fogunk örökösen telek, vagy birtok gyanánt adni. XVII. Birtokaitól is, mellyeket valaki igaz szolgálattal nyert vala, valami időben meg ne fosztassék. XVIII. Ismét: a' Nemesek, Tőlünk szabadságot nyervén, szabadon járulhatnak a' Mi Fiunkhoz, mint nagyobbiktól a' kissebbikhez, nemis rontatnak azért az ő birtokaik. A' Mi Fiunk' igaz itéletével kárhoztatottat, vagy Ő előtte kezdett ügyet, mig Az előtt vége nem szakad, nem fogjuk előnkbe venni: se viszontag a' Mi Fiunk. XIX. A' Várak' Jobbágyai a' Sz. Istvántól rendeltetett szabadság szerént tartassanak. Hasonlóképpen az Idegenek is, akármi Nemzetbéliek, az eleinten nékik adatott szabadság szerént tartassanak. XX. A' tizedek ezüstön meg ne váltassanak, hanem a' mint a' föld hozza, bor, vagy gabona vetemény beadattassanak. És, ha a' Püspökök ellent mondandanak; nem fogjuk őket segíteni. XXI. A' Püspökök a' Nemesek' telekeikre a' mi Lovainknak tizedeket ne adjanak: sem az ő Népeik a' Királyi telekekre az ő tizedjeiket hordani ne tartozzanak. XXII. Ismét a' mi disznaink a' Nemesek' erdeiken, vagy rétjeiken ne legeltessenek, azoknak akaratja ellen. XXIII. Ismét, a' mi uj pénzünk esztendő által bétsben tartassék, egyik Husvéttól fogva a' másik Husvétig. És ollyan tizesek legyenek, a' millyenek voltak Béla Király' idejében. XXIV. Pénztár' Tisztjei, Sóadósok, és Adószedők a' mi Országunk' Nemesei legyenek. Izmaeliták, és Zsidók nem lehetnek azok. XXV. Ismét, a' Sók' az Ország' közepén ne tartassanak, hanem tsak Zaboltson, Regétzen, és a' Véghelyeken XXVI. Ismét; birtokok az Országon kivül ne adattassanak. Ha va-

Digitized by Google

lamellyek ajándékoztatnak, vagy eladattak, az Ország'Népének kiváltva viszszaadattassanak. XXVII. A' Marturok Kálmán Királytól rendeltetett szokás szerént fizettessenek. XXVIII. Ha valaki rendeltetett itélet által kárhoztatott lészen, semmi Hatalmas ötet nem oltalmazhatja. XXIX. A' Fő Ispányok tsak az ö Vármegyéjek jussával élhetnek: egyebeket a' Királyhoz tartozandókat; tudniillik a' tsebreket, szarvas marhákat, adókat, és a' Váraknak két részét a' Király nyerje. XXX. Ismét, ezen négy Jobbágyokon, tudniillik, Nádor Ispányon, Bánon, 's a' Király', és Királyné Udvari Birájin kivül, két Méltóságot senki se bírjon. XXXI. És hogy ezen engedelmünknek, 's rendelésünknek a' Mi, és következöink' idejekben mindenkori ereje legyen; egybe irattuk azt hét pár Levelekbe, 's Aranypetsétünkkel megerösítettük: Ugy, hogy egy pár a' Pápa Urnak küldessék, 's ö azt Jegyzökönyvébe leirattassa. Második az Ispotályban Fejérváratt; harmadik a' Templomban, ugyan ott; negyedik a' Királynál; ötödik az Esztergomi Káptalanban; hatodik a' Kalotsai Káptalanban; hetedik a' Nádor Ispánynál tartassék: ugy hogy azon Irást szeme előtt tartván, se maga nehibázzon valamiben a' fennmondattak közzül, se a' Király', se a' Nemesek', se mások' hibázásában meg ne egyezzen: hogy mind ök szabadságban éljenek; mind pedig ezért Nékünk, és Következöinknek mindenkor hivek legyenek, és a' Koronához tartozott engedelmességgel viseltessenek. *Hogyha pedig Mi, vagy valaki a' mi Következöink közzül valaha valamelly időben ezen Rendelésünkkel akarám ellenkezni, ennek ereje szerént szabad légyen minden hüségtelenség' gyalázatja nélkül mind a' Püspököknek, mind más Jobbágyoknak, és Országunk Nemesseinek, kinekkinek, 's mindnyá-*

Digitized by Google

joknak, mostani, és jövendőbélieknek, 's maradékoknak ellentállani, és ellentmondani Minékünk, és Következőinknek mind örökké. Költ a' Mi Udvari Kancelláriusunk, Egri Prépost Klétus' keze által a' megtestesültt Igének ezer két száz huszonkettődik esztendejében. Tiszteletre méltó János, Esztergomi; Tisztelendő Ugrin, Kalotsai Érsek' létekor Desö, Csanádi; Robert, Veszprimi; Tamás, Egri; István, Zágrábi; Sándor, Váradi; Bertalan, Pétsi; Kozma, Győri; Beretzki, Vátzi; Vintze, Nyitrai; Püspökök idén. Országlásunknak tizenhetedik esztendejében.

Jegyzés. Minthogy ezen Aranyvégzemény' utólsó Tzikkelyének azon kifejezése, melly kezdődik ezen szavakon: *Hogyha pedig*; 's végződik ezeken: *mind örökké*; több zendülésekre adott alkalmatosságot; az Ország ezer hat száz nyoltzvan hetedik esztendőben hozott Törvény által eltörlötte azt. Azért, a' mint oda fent láttuk a' Királyi Esküvésből kihagyattatik.

III. Szakasz.

Az Ország' különbféle Népeiről.

Az Országnak négy Rendjein kivül többféle Népei vannak a' Magyar Hazának; a' mint ennek az itt előadott sarkallatos Törvényjeiből láthatni. Nevezetesek valának azok köztt a' Várak' Jobbágyjai: a' kiknek megesmértetésére szükséges azon Várakról értekezni. Minden Megyében azon Vár, a' mellytől vette volt nevezetét a' Vármegye, az uralkodó Fejedelem' tulajdonához tartozott; földjeivel, és telekeivel együtt, a' mellyeknek egy része a' Király' tsordájinak, és nyájjainak tartására vala rendelve; más része pedig Parasztoknak, mint mezei szolgáknak adatott, a' kik nem tsak a' közadót, hanem a' Fejedelemnek,

Digitized by Google

mint Földes Uroknak, a' Dézmát, és minden Alattvalói rovatalokat is kötelesek voltak fizetni. Végre: a' Várnak egyéb földjei a' fegyverre alkalmatos Férjfiaknak osztattak ki, olly törvény alatt; hogy azok tsak fegyverrel szolgálnának, őrizvén a' Várat, és háboru' idején a' Fő Ispány' Zászlója alatt az Ellenség ellen hadakozván. Ezekből állott tehát a' Fő Ispány' Zászlóallya, Dandárja, vagy Bandérja. Nyilván kitetszik pedig az; hogy ezek minden Vármegyéből öszvegyülvén, derék Hadisereget tettenek légyen. Ugyan ezek szolgáltak a' belső tsendességnek fenntartására is. Mivel tehát a' Vár' Jobbágyaiból ennyi haszna volna a' Hazának: Sz. István Király, ezen Magyar Királyi Birodalmi felállítója, azokat különös, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadsággal ajándékozta meg. Azért méltóságok' elvesztése alatt megtiltatott a' Várnagyoknak Várak' illy jeles Népeit huzni vonni. Ürügyösöknek is neveztettek ezek: minthogy azon ürügy alatt birták földjeiket, hogy fegyverrel szolgáljának. Ha tehát fegyvereiket letették; azonnal elvesztették földjeiket. De látván Királyaink, hogy a' Nemesekhez hasonló vitézséggel hartzolnának az Ellenség ellen: őket koronként a' Nemesek közé méltóztatták, földjeikkel együtt, ugy hogy a' tizennegyedik században megszünt légyen a' Vár' Jobbágyok neve. Innét nyilván kitetszik; kiket nevezzenek Törvényeink egy hely birtoku Nemeseknek: minthogy ezek nem Váraknak, Faluknak, vagy Jószágoknak, hanem a' Fejedelmi telekeken nékik ajándékoztatott egy egy Sessiónak, vagy helynek lettek Uraivá.

A' Vár' Jobbágyaihoz hasonló állapotnak voltak az Udvarnokok, a' kik főképpen Sz. István Király alatt keletkeztek. Mert Ez a' Keresztényi szelídséghez éppen nem illőnek tartván azt, hogy

Digitized by Google

a' Külföldiek gyakorta Feleségeik, 's gyermekeikkel elfogattatván, minden különbség nélkül rabszolgaságra kényszeríttetnének: azokat, a' kik tisztességes származásuak voltak, részént kiváltván, részént Fejedelmi hatalmával élvén, a' magános Urak' kezeiből kimentette, és szabadságra juttatta; és, hogy Hazájoktól lett elestteket annál könnyebben szenvednék, az Udvari szolgálatra rendelte őket. Ugyan ezek, mivel az Udvart mindenütt kisérnék Udvari kisérőknek is neveztettek: és azon okból, hogy az Udvari szolgálat alatt birnák telekeiket, mint ürügy alatt; Ürögyösöknek is hivattattak, valamint a' Vár' Jobbágyai. Szállyal laktak ezek a' nevezetesebb Vármegyékben, hogy az Országot gyakorta eljáró, 's visgáló Királynak mindenütt kész szolgálatjára legyenek. Hanem Nagy Lajos, a' ki főképpen szorgalmatoskodott az ő Udvara' fényessége eránt, azon Udvarnokokat a' kezek alatt voltt telekekkel többnyire az ő hiv szolgálatjokért örökösen megajándékozta, és az Ország' valódi Nemessei közé méltóztatta: 's ezzel azt tselekedte, hogy osztán nem mások, hanem tsak Nemesek foglalatoskodnának a' Királyi Udvarlásban. Innét is nem kevessé szaporodott az egy helyü Nemeseknek száma.

Ezeken kivül még több különös Népei voltak a' Magyar Királynak, ugymint: Asztalnokok, Pohárnokok, Vadászok, Hatzérek, Lovászok, Petzérek, Madarászok, és Szekeresek. Ezeknek is fizetésül a' Királyi földekből szegettek, kiváltképpen az Ország Dunajobbján, melly a' Fejedelmi Háznak öröke vala. A' melly Népeknek száma utóbb annyira nevekedett, hogy több Falukra, és Helységekre osztódván, egy egész Tartományt tennének, melly Szolgagyör Vármegyének neveztetett, és az ő Igazgatójok Szolgagyöri Fő Ispány-

Digitized by Google

Ispánynak. Ezekből is minden időben a' Királyok' kegyelméből, kiváltképpen Nagy Lajos alatt, igen számosan jutottak Nemességre. A' honnét könnyü észrevenni: miért a' mi időnkben is nem kevés Faluk, és egész Helységek tsupán Nemesekből állanak. Ezekből valók mái napiglan a' Szent-Gáli Nemesek, a' kik a' Királyi Vadászoktól veszik eredeteket. De ugyan ez illyen ajándékozásokkal, és Nemesítesekkel annyira is megfogyatkozott osztán a' Magyar Királyoknak a' minden Vármegyében volt Uradalma, hogy az ezer öt száz tizen negyedik esztendőben szükséges vala az Ország' Gyülésében más jószágokat intézni, 's rendelni a' Királyok' számára: mellyek ezen időtől fogva Korona' jószágainak neveztetnek. 1514. E.

A' régi Várak' Jobbágyjaihoz nagyon hasonlítanak a' Telekesek, a' kiknek az Érsekek, Püspökök, Káptalanok, Apáturak, és az Országnak birtokosabb Nagyjai, kiváltképpen az örökös, és szabad Grófok darab földeket, vagy telekeket, a' honnét Neveiket is vették vala, adtak olly véggel, hogy Uraik' Várait őrizzék, és háborukor azoknak Zászlóji alatt táborba szálljanak. Ez illy Zászlóallyai Seregeket nevezte osztán a' Törvény Bandériumoknak, a' vitézkedő Magyar pedig Bandér- vagy Dandár nevezettel. Az Egyháziak' Telekesei, hogy azon Egyházaknak, a' mellyeknek telekein, vagy földjein éltek, oltalmazására köteleztettek különösen, mind azon Fő Egyháziaktól, mind a' Királyoktól szép, és majd a' Nemesekéhez hasonló szabadalmakat nyertek; ugy hogy innét Telekes Nemeseknek neveztetnének. Azon birtok pedig, a' mellyet megszállottak, Széknek szokott neveztetni: ugymint: Vajka Szék, Vetse Szék.

Voltak ismét a' Váraknak ollyan emberei is, a' kik mind az adótól, mind a' szolgaságtól sza-

Digitized by Google

badok lévén, Szabadosoknak neveztettek: ezek különös szolgálatokat tettek a' Fejedelemnek. Ezek közzül választattak a' Futkárok, és Követek, kik a' Királyi Leveleket, és Parantsolatokat ide 's tova hordoznák. A' Fő Papok, 's az Ország' Nagyjai, és Nemessei is tartottak illyen Szabadosokat hasonló szolgálatokra.

A' mint említettük, hogy a' Várak' Embereinek egy része a' gazdaságbeli munkára, és adóra kötelezteteti, 's ezen részttévő Emberek Várak' Szolgájinak, és Parasztjainak neveztettek; ugy hivattattak más Földes Uraknak is az ollyan Emberei: nem sokára pedig az ő hivségekért mind a' Fejedelemtől, mind egyéb Földes Uraktól megnyerték ama' szép *Jobbágy* nevezetet. Ezen Országot fegyver által magokévá tévén a' Magyarok Árpád Fejedelem alatt, azon Népeket, a' kik nékiek meghódoltak itten, oltalmok alá vették, hogy ezeknek mezei munkálkodásai által élelmek elégségesen lenne: sőt azok helyett, a' kik innét az ő tőlök való félelemből elfutottak, másokat ide behivni, vagy hozni vátig iparkodtak. Azon Idegeneket, a' kik magok szerént, és szabadon jöttek volt ide bé, Ujlakosoknak, és Vendégeknek nevezték a' Magyarok; és ugy kedveztek azoknak, hogy őket szolgaságra ejteni, Törvény által tilalmaznák: a' mit látni az Aranyvégzeményben. Ezen Ujlakosok tehát azon földtől, mellyet a' Királytól, vagy más Földes Urtól nyertek volt magok élelmére, tsak pénzül adóztak mind a' Fejedelemnek, mind a' Földes Uraságnak. Azon birtok, mellyet használtak vala, *Hely*nek, vagy *Udvar*nak; Sclavoniában pedig *Martur*nak neveztetett. Amarról semmi kétség sints: de a' Marturról többféleképpen ítéltek az utóbbi Magyarok, majd tengeri vámnak, majd nyest-bőrnek állítván azt. Hanem M. Püspök Pálma Károly az ő *Hungaria nova*

Digitized by Google

név alatt kiadott bölts értekezéseiben nyilván megmutatja nem tsak Jerusálemi András' Leveléből, melly 1234. esztendöben költ; holott az Ujlakosok Marturi Gazdáknak neveztetnek; hanem negyedik Béla Király' Leveléből is, mellyet még Atyja' idejében, ezer két száz huszonnegyedik esztendöben adott vala ki, mellyben, minekutánna a' Klakoche földjét némelly Radusnak, és más többeknek örökre oda ajándékozta volna, nyilván kijelenti: hogy azon földnek Ujlakosai fejenként, *Martur* név alatt tiz tizest fizetnének esztendönként. Mivel pedig bizonyos az, az Aranyvégzeményből, hogy a' Magyar tizesek az első Béla Király' tizesseinek értékére hozattattak, és azoknak negyvene egy Bizánti aranyot tett légyen: világos az, hogy az említett adó nem ment többre egy Bizánti arany' negyedénél; mellyen kivül nem volt akkor más aranypénz Európában. Azon negyednek is tsak harmadát vették a' Földes Urak; két harmadát pedig a' Király. E' felett: minthogy az Ujlakosoknak minden szabadsága, és menttetsége a' Királyi kegyelemtöl volna; azért szabadságpénzt is fizettek az Uralkodó Fejedelemnek. Hanem hogy e' miatt nehézségjeket jelentették a' Földes Urak: az Aranyvégzemény által megszüntetett azon fizetés. 1224. E.

Tudnivaló: hogy azon Jövevények, és Ujlakosok által jól megnépesedett a' Magyar Haza: mert azok által sok puszták, és sürü erdök Falukká, és Városokká lettenek. Minö Nemzetbéliek voltak ezen Jövevények, és Ujlakosok; méltó azokról itten megemlékezni, a' kik számosabban ide vették magokat. Oroszok (hogy a' Kunokról, a' kik egy Nemzetbéliek valának a' Magyarokkal, ne szólljak) sokan jöttek ide már az Árpád' Magyarjaival; osztán pedig Zoltán Fejedelem alatt is nagy számmal. Toksu, vagy Takson Fejedelem alatt pedig, más Nemzetbélieken kivül, Izmaeli-

Digitized by Google

ek, kiket Szeretsenyeknek is nevezünk, számosan szállottak ezen Magyar földre, és Pestet, az ő környékével együtt, nyerték lakásul magoknak; Második András Király idétt ismét nagy számmal hatottak ide a' Kereskedés miatt, és a' Zsidókkal öszvetársalkodván, az ő tsalfaságok, és hizelkedéssek által olly hatalomra emelkedtek, hogy az Országnak leghasznosabb, 's fényesebb Tisztségeit viselnék, a' Magyarságnak nem kevés kárával, és gyalázatjával. Azért az Aranyvégzeménynek huszonegyedik Tzikkelye által azoktól eltiltattak. Hamar azután annyira is megmagyarosodtak ezek, hogy előbbi nevek egészen megszünt légyen, valamint az itt megszállott Tatároké. A' Zsidók pedig, mint Idegenek, ugy tartatnak mái napiglan is.

Oláhok voltak ugyan itten már Árpád' Birodalma' kezdetén; Erdélyben pedig azokat hódította meg Tuhatom által: a' honnét osztán, és utóbb Oláh Országból nagyon elszaporodtak volt Magyar Országnak Tiszabali Kerületében, és mind eddig megtartották zordonságjokat, romlott nyelvekkel együtt. Hanem már most a' Királyi Rendelések szerént tsak ugyan kezdenek tsinosodni, és a' Haza' nyelvének tanulásával emberségesedni, 's azon esméretre jutni; hogy ők is a' Magyar Hazának Fijai.

Rátzok is lakták Magyar Országnak alsó részét már Árpád Fejedelem' idejében; azután pedig mind mind többen szállottak ide, kiváltképpen Sigmond Romai Tsászár, és Magyar Király alatt a' Török háboru' kezdetével, és annak osztán szüntelen tartásával; de legtöbben annak végével első Leopold, és harmadik Károly Magyar Királykodások alatt; és szép szabadságokat nyertenek. De ők is megmutatták ám; hogy tudják be-

Digitized by Google

tsülni Magyar Hazafiúságjokat. Szinte igy a' Bosnyákok, és Horvátok.

Tóthok — a' mint Béla Király' Jegyészszének Históriájában látni — legtöbben voltak e' földen a' Magyarok' ide jöttekor. Nagyobb része ugyan ezeknek elfutott a' Magyarok elöl: de még is igen számosan voltak az itten maradtak, és annyira a' Magyar Birodalom alá hódoltak, hogy nem tsak szolgálattal, hanem ruhával, és nyelvel is tökélletesen magyarkodtak; sőt még Religyioval is. Nyilván kitetszik ez a' Magyar Kronikából: mert első Béla Király, hogy a' Katholika Religyiót, a' mellytől nem kevesen elállottak, sőt majd mindnyájan e' köz Magyarok, helyre állítsa; Országgyülést rendelt Fejérvárra, megparantsolván, hogy a' Falukból is az Öregek közzül ketten ketten ottan megjelenjenek. De ők nem ketten ketten egy Faluból, hanem sereggel tódultak Fejérvár alá, és fenyegetőleg sürgették azt, hogy nékik szabad légyen a' Szittyai Hitet gyakorlani, kiirtani a' Romai Katholika Hitet, ennek Templomait lerontani, Hiveit megöldösni. A' Király tehát bézáratta a' kapukat, azon jelentés utánn, hogy harmadnapra felelet fog nékik adódni. Az alatt a' vitéz szívü Király kiadja a' parantsolatot a' vitézlő Nemességnek; és ez a' szerént harmadnapon egyszerre néki esik azon botor Parasztságnak, 's Eleit lekontzolja, a' többit pedig haza kergeti, ugyhogy azutánn soha eszébe se jutna a' Szittyai Hit. Igy tehát a' Tóthsággal lett azon Magyar Parasztság, mint előbb a' pogányságban, ugy most a' Katholika Hitben egyesült a' Magyar Nemességgel. Kiviláglik innét az is; hogy utóbb jöttek ide azon Tóthok, a' kik mind eddig nem egyesültek Magyar Hazájokkal ennek nyelvén.

Németek is már Gejza Fejedelem' idejében voltak ezen Magyar Hazában; Szent István Király'

Digitized by Google

uralkodása alatt pedig többre szaporodtak; számosan gyültek ide osztán második Gejza' Királykodásakor; még számosabban negyedik Béla' országlása alatt. Sőt mind eddig folytatott bejövésekkel annyira sokasodtak, hogy egész Faluk 's a' Városoknak nagyobb része azokból állana, gyönyörü hasznával az Országnak. Hogy pedig nagy időtől fogva nem szorgalmatoskodtak ezek a' Haza nyelvét megtanulni, 's azzal tökélletesen egyesülni: az onnét származott, mivel a' Magyarok eltanulván az ő nyelveket, ezenn beszéllenének azokkal.

Tzigányok is hogy számosan legyenek a' Magyar Hazában, a' bizonyos: Hanem valamint azoknak eredete, ugy ide első bejövetele bizonytalan. Azt mindazáltal tudjuk; hogy második Ulászló Király' idétt nagy tsoportokban tódultak ide, és azon Fejedelemtől nyertt Levelekben Faraó Nemzettségének neveztettek. Ezek mindjárt megtanulták ugyan a' Magyar Nyelvet, és Magyar ruhába még pedig mennél tzifrábba lehetett, ollyanba öltöztek: de előbbi erköltstelenségeket nagyobb ideig megtartották, különösen a' lopásban, 's egyéb tsalárdságban, ugyhogy a' hamis Embert közönségesen Tzigánynak neveznék a' Magyarok. Musikálással, kovátsolással nem keveset kerestek ugyan ezek magoknak: de ezek mellett igen serényen üzték tolvaj mesterségjeket is, és a' lótserével, 's babonás jövendölésekkel való tsalóságjokat. Hanem amaz elfelejthetetlen Fejedelem Aszszonyunk Mária Therésia Királyné erántok gondoskodó kegyes Rendelése utánn, hogy a' munkásságra szoktattassanak; nagyobbára olly szelíd erköltsüekké lettenek, hogy hasznosan szolgálnák a' Magyar Hazát.

Kitünik ezekből világosan, melly igazán tartották magokat az Idegenek eránt a' Magyar Kirá-

Digitized by Google

lyok, és Rendek Szent István Király' Rendeléséhez: hanem azok sokan nem tudván a' Haza' Nyelvét, még egész Hazafiságra nem jutottak: a' mire annál buzgóbban szükséges nékiek igyekezni, mivel ezt a' magok, és a' Haza' java megkívánja. Mert a' Hazafinak maga hasznára első az: hogy Hazafijaival az egész Hazában mindenütt megegyezzen, 's dolgát mindenikkel maga szájjával végezhesse. Ugyan ezen egyességből származik a' Haza' belső tsendessége, és ereje, 's Kormányozásának könnyebbsége. Szent István Király is ide nézett azon Törvényes Oktatásában, hogy az Idegeneknek befogadásával ne fogyaszsza, hanem gyarapítsa kedveltt Magyar Némzetét; mint a' Romaiak a' magokét. Az idegen nyelvnek tudása tehát egy uralkodó Nemzetnél tsak a' Fő Embereknek, hogy képesek legyenek Követséget viselni idegen Országokban; a' Tudósoknak, hogy az idegen nyelven irott Könyvek' olvasásával szélesíthessék tudományjokat; a' Kereskedőknek, hogy Külföldön üzhessék kereskedéseiket, szükséges. Egyebeknek pedig jó, de nem szükséges az idegen nyelvnek tudása. Észre kell itt venni, hogy nálunk a' tudósság magában foglalja a' Deák Nyelvnek tudását; 's ugyan ezen tanittatnak Oskoláinkban á' Tudományok.

Már a' mondattakból nyilvánságos az; hogy a' Házhely, az ehez valóval együtt, ugy adatott a' Jobbágyoknák, hogy azért Földes Uraiknak szolgálni kötelesek volnának; és igy abban nem tulajdonosok ök, hanem tsak haszonvevők. A' mit szemek előtt hordozván, mindenkor hiven tellyesítették kötelességeket egész a' tizenhatodik századnak tizennegyedik esztendéjéig, a' mellyben az egész Nemesség ellen pártot ütöttek volt, Dósa György vezérlése alatt: holott negyven ezeren vesztették életeket a' Nemesek' fegyvere által; a'

Digitized by Google

megmaradtak pedig örökös szolgaságra kárhoztattak. A' mellytől osztán Mária Thérésia' uralkodása alatt felszabadíttatván, Földes Uraikhoz való kötelességeik az Urbáriomban kegyelmesen meghatároztattak. Tartozik tudniillik ezen kegyelmes Rendelés szerént minden egész helyes Jobbágy az ő Földes Urának hetenként marhával egy napot, vagy gyalog két napot szolgálni; négy illyen gazda pedig öszvefogva esztendőnként négy marhával egy hoszszu uti szekeres szolgálatot tenni, melly legfellyebb két napra terjedhet. Ugy esztendőnként egy forint füstpénzt fizetni; és két tsirkét, két kappant, tizenkét tojást, egy itsze kifözött vajat, harmintz egész helyesek egy borjut, minden szántóföldi (kivévén a' réti földeket) terméseiből kilentzedet adni. Ugyan ehezképest teszi Jobbágyi adózását, a' ki többet, vagy kevesebbet bír, ugymint a' Félhelyes felényit; a' Negyedes negyedét. A' ki pedig tsak lakóházat bír, az az egy forint füstpénzen kivül tsak tizennyoltz napi gyalog szolgálatot tészen esztendőnként; a' másnál lakó pedig tsupán tizenkét napot szolgál, semmire egyébre nem köteleztetvén. A' Szőlő terméséből is kiki tartozik kilentzedezni a' Földes Urnak.

Mind ezen Jobbágyi adózásokat azon javakhoz képest, mellyeket a' Jobbágyok Földes Uraiktól bírnak, igazán megítélvén, senki se fogja sokallani mind azok mellett is, mellyeket azok a' Közjóra szolgálni, és fizetni kötelesek. Annál inkább: minthogy az egész Jobbágy Község is megajándékoztatott azon javadalommal; hogy Szent Mihály naptól fogva Karátsonig; vagy ha szőlő hegy vagyon határjában, Szent György napig bort mérettethet. Mind ezek mellett jól észre kell azt venni, hogy a' Jobbágy, mint Atyját, ugy nézheti az ő Földes Urát, a' kihez minden szomorú

Digitized by Google

esetében legnagyobb bizodalommal folyamodhatik. Sőt a' Haza eránt érdemes Jobbágy is ugy nyerhet Nemességet, ha Földes Urától, 's a' N. Vármegyétől ajánltatik a' Királyi Felségnek. Ezek felett Jobbágyaiknak földi, és mennyei boldogságára Szentegyházat, Plébániát, Oskolaházat állítanak a' Földes Urak. Látni itten: melly hálaadással, engedelmességgel, és tisztelettel tartozzanak Földes Uraiknak a' Jobbágyok.

IV. Szakasz.

Az Ország' Kormányozásáról.

Nemzetünknél a' *Fejedelem* név nyilván előadja a' Felséges Hatalmat, a' mellytől függeni szükséges légyen minden Hazafinak: valamint a' Fejedelmet arra emlékezteti, hogy az Ország' igazgatásában foglalatoskodjék, és annak mind belső, mind külső boldogságát eszközölje; 's Alattvalóji a' boldog örökségnek megnyerésére vezérelje: Azért Szent István, és az ötet követő Magyar Királyok főképpen oda függesztették gondjokat, hogy a' Nemzetet tellyesen a' Kristus' Evangyéliomához édesítsék: a' melly végre az Isteni Parantsolatokat, és Egyházi Törvényeket magok Végzeményjeikbe iktatták nagy buzgósággal, és szoros szabásokkal. Böltsen tudniillik, és idvességesen tartották ők, hogy akkor lennének Népeik jók, hivek, és nékiek engedelmesek, ha az Istent félni, 's parantsolatjait tellyesíteni igyekeznének; és így örök idvességek eránt gondoskodni tudnának.

Az Országnak tökélletesebb kormányozására mindjárt, a' mint a' Magyar Nemzet' rendeltetése megkivánta, állíttatott az Egyházi, és Világi

Digitized by Google

Rendből egy Királyi Tanáts is, a' mellyel munkálkodnék Király Ő Felsége az Ország' Közboldogságát illető dolgokban: a' had' inditásban, frigykötésekben, 's mind az Egyházi, mind a' Világi Fő-Hivataloknak kiosztásában, a' mellyekre legérdemesebb Hazafiakat rendelni mai napig a' Királyi Felséghez tartozik, a' Nádor Ispányon, és a' Korona Örökön kivül, a' kiket az Ország' Gyülésén a' Rendek választanak a' Felséges Királytól előadott nagy Hazafiak közzül.

A' végre osztatott az Ország számos Vármegyékre, hogy az ezekben Királyi hatalommal rendeltt Fő Ispányok a' Polgári, gazdasági, igazsági, és Katonai dolgokat végeznék: a' miben hiven, és szorgalmatosan eljárván azon Méltóságok, valamint a' Vármegyéknek, ugy az egész Országnak nem lehet nem lenni jó állapotunak. Ezen fényes, de egyszersmind terhes Hivatalnak segítségére Vice, avagy Al-Ispányok; Jegyészek; Szolga-Birák; Esküdtek; Tárnokok; Számvők; Ügyészek; Biztosok, intéztettek, olly formán, hogy ezek a' vagyonos Nemesek közzül a' Vármegyék' közönséges Gyülésein a' Fő Ispányok, és a' Rendek által tétetnének. Hogy azok, a' kik ditséretesen viselték hivataljokat, abban megerősíttetvén, vagy fellebb emeltetvén, nagyobb ditsőséggel tiszteskedjenek; azok helyett pedig, a' kik, vagy kihaltak, vagy Országos Hivatalokra emelkedtek, vagy okvetőleg a' Hivataltól megszabadulni kivánnának; vagy a' kikkel a' Rendek meg nem elégednének; a' Rendek másokat választanának: ugy rendelte a' Haza' Törvényje, hogy minden három esztendő mulattával Tisztujitási Gyülések tartatnának.

Az Országszéli Tartományokban Bánok; Erdélyben pedig Vajdák rendeltettek nagy hatalommal felruházva. De hogy ezek, vagy a' Fő Ispá-

Digitized by Google

nyok a' nekik adatott fellengös hatalommal visszsza ne élnének a' Magyar Birodalom romlására: hajdani Királyaink gyakortább megszokták járni, 's visgálni az Ország részeit, és szorgalmatosan mindeneket kikérdezvén, nem tsak a' Nemeseknek, hanem a' köznépnek panaszszait is meghallgatták; 's a' mi hibát tapasztaltak, azt azonnal megjobbították. Harmadik Béla Királyig a' Panaszlók tsak szóval szokták az ő panaszszaikat előadni a' Királynak: Ez hasonlóképpen szóval adta tüstént az ő végző Feleleteit. Hanem az említett tudós Király ugy intézte, hogy minden kérelmek irásban adatnának bé a' Királynak: és innét is a' jól megvisgálás utánn irásban vennék a' Feleleteket.

Az Ország visgáló Királyt a' petséttel a' Kancelláriusok, Jegyészek, vagy Irászok szokták volt követni; azon kiséretben voltak néhány Fő Egyháziak, és Ország' Nagyjai is mind tisztelet, mind tanátskozás' okáért. Bizonyára nem is kevés dolgok végeződtek ez illyen Királyi utazás' alkalmatosságával: holott a' Királyi Leveleknek nem minden Püspököknek, és Zászlós Uraknak, mint utóbb szokásba jött vala; hanem tsak a' jelen valóknak Neveik irattak alá. Illy Királyi megjárásáról az Országnak nyilvánságos bizonyságunk vagyon Kálmán Király' Végzeményjeinek első könyvében: a' melly Végzeményeknek, valamint szereztetése a' Király, és a' Rendek által, ugy leiratása is Nemzeti Nyelvünkön volt; hanem azt Albrikus az Esztergomi Érsek Szerafin' parantsolatjára Deákra fordította, ugyan igy maradt osztán fenn, 's iktattatott az Ország' Törvénykönyvébe is. Méltó itten az előadásra annak harmintzhetedik Tzikkelye, melly igy vagyon Magyarul: „Akármellyik Fő Ispányi Megyébe menjen a' Király; ottan két Megyebéli Birák jöjjenek Véle öszve, a' kik azon Népnek egyenetlenségeit okos visgálás által

Digitized by Google

eligazítsák; ők pedig, ha a' Nép igen ellenek szóll, a' Nádor Ispánytól ítéltessenek meg."

Miglen itthon, ugymint Fejérváratt, vagy Budán laktanak Királyaink, minden dolgokról, és történetekről, sőt még a' köz hirekről is, mellyek némellykor a' szomszéd Tartományokból ide beszárnyaltak, gyakorta, és nagy gyorsan szoktak tudósíttatni a' Bánok, és Fő Ispányok által. E' végre minden Vármegyében Futkárok, és követek választattak a' Szabadosokból, a' kik a' nevezett Méltóságok' hiradásait, és Leveleit az Udvarhoz vinnék. Ezen Futkároknak hatalmokban volt akarkinek lovát, az ő hivataljokban utazó Egyháziakén, és Fő Ispányokén kivül, az ő utjokban használni; ugy hogy minden állásnál megváltoztatnák azt. Voltak még minden Vármegyében ollyan Emberek is rendelve, a' kik minden egyéb terhtől szabadok lévén házaiknál magok költségén tartottak lovakat, mellyek megye, vagy tábori lóvaknak mondattak: ezen lovak nem csak a' Vármegyéken utazó Királynak, hanem az Országos követeknek szolgálatjára is intéztettek. Ha pedig ez illyen szolgálatban az ollyas ló elveszett; annak Tulajdonosa a' Királyi kintstárból nyerte meg annak forbotlását. Innét látjuk: melly uton, módon estek értésekre hajdani Királyainknak mind azok, valamiket tudni szükséges a' Fejedelemnek az Ország' boldog kormányozására.

Most a' mi a' külsőkről való tudósításokat illeti, egyaránt megy egész Európában az Udvari Követségek által: a' belsőkre nézve pedig itten olly böltsen intéztetett a' Királyi Helytartó Tanáts, hogy ez mindenekről tudósítaná Ő Felségét. Harmadik Károly Király az Ország' Rendjeivel az ezer
1722. E. hét száz huszonkettődik esztendőben Sz. Iván havának huszonkettődik napján kezdődött, és a' következett esztendőben ugyan Sz. Iván havának ti-

Digitized by Google

zenkilenzedik napján végeztetett Posonyi Gyülésben Szent Istvánnak, ezen Magyar Királyi Birodalom' Szerzőjének Intézete szerént Posonyban, miglen annak Budán alkalmas épületek készittödnének, ugy állította fel azon Királyi Helytartó Tanátsot; hogy annak huszonkét Tagjai az Országnak minden részeiből választatnának a' Püspökök, Fő Emberek, és Nemesek közzül, kik a' Nádor Ispány, vagy Ország' Birája Elődsége alatt az Ország' kormányozásában segítségül legyenek Király Ő Felségének, olly szabással, hogy legalább tizenketten mindenkor jelen legyenek a' Tanátsban. A' kiknek tanátskozásai hogy a' dolognak, és az időnek környülállásaihoz alkalmaztatva menjenek, a' Nemes Vármegyéknek, és Királyi Városoknak megparantsoltatott nyilvánságos Törvény által, hogy hiv, és tökélletes tudósítást tegyenek bizonyos időkben minden dolgok eránt: minél fogva ezen Nagy Hazafiak idején korán gondoskodhassanak a' Közönségről, 's annak javát valóságosan elömozdíthassák. Irásban méltatván Intézéseit a' Királyhoz, ugy veszi Ő Felségétől is a' Feleleteket. Annak hiv., és egyenes gondoskodására bizattatott a' Hazai Törvényeknek is Rendeléseknek megtartatása az egész Országban.

Az Ország' ezen Királyi kormányozásának segéllésére intéződött a' Felséges Udvari Kancellária is, a' melly, valamint a' Királyi Helytartó Tanáts egyedül Király Ő Felségétől függ; és szinte ugy az Országnak minden részeiről az Egyházi, és Világi Rendből választatván Ő Felségétől annak Méltóságos Tagjai, a' Fejedelem lakó Városában Bétsben foglalatoskodik a' Haza' dolgaiban az Ország Fő Kancellárjussának Elődsége alatt: a' melly nagy Méltóságra a' Világi Fő Rendből első emeltetett volt Gróf Illésházi Miklós ezer

Digitized by Google

1715. E. hét száz tizenötödik esztendőben, egész eddig mindenkor Egyházi Méltóság fényeskedvén ezen tündöklő Hivatalban. Ugyan e' Felséges Kancellária által adjaki Ő Felsége az ő Királyi Leveleit.

Nehezebb gondaljáró dolgok adván pedig elő magokat, akkor az Ország Elejit, ugymint a' Primást, Nádor Ispányt, Ország' Biráját, a' Király' Jelenlétének Helytartóját, 's egyebeket méltóztatik Ő Felsége meghivni, és ezekkel tanátskozni, végképpen pedig a' Rendekkel az Ország' Gyülésén meghatározni a' Haza' dolgát: a' melly Országos Végezésnek tellyesitését eszközleni el nem mulasztván a' Király, mindenkor boldogul országlott. Azért utóbb ugy rendelödött, hogy minden három esztendő mulattával Országgyülés tartassék. Ezen kivül az országlásnak minden ágaira nézve vannak Ő Felségének különös Udvari Tanátsossai Minísteri Tzimmel Fejedelmi gondjainak elösegéllésére.

V. Szakasz.

Az igazság' tévő Hatalomról.

Valamint azt eszközleni, hogy a' Törvény' oltalma alatt kiki bátorságosan éljen a' Hazában, Király Ő Felségéhez tartozik: ugy Ő Felségét illeti föképpen az igazság tévő Hatalom. Azért eleinten nem csak Királyi Udvarában a' hozzá szállított ügyeket végképpen megitélte; hanem megjárván e' végett az Országot, két Szolga-Birák Vármegyénként Ő Felsége eleibe adták az ottani ügyeket, és a' Királyi itéletet ugy hajtották osztán végre. Söt ama' nagy hirü Király, Hunyadi Mátyás, olly jeles gondoskodással volt az igazság eránt, hogy gyakorta közember ruhába öltözvén, majd itt, majd amott jelent meg a' Nép

Digitized by Google

között, 's tudakozódott a' dolgok' folyamatjáról, és az Uraknak a' Szegénységgel való bánásáról: igy több igazságtalanságoknak esméretére jutván, keményen büntette volt a' vétkeseket. Heltai Gáspárnak, a' ki Mátyás Király' országlásakori Embernek fija volt, Magyar Kronikájából méltó itten előadni annak példáját. Mátyás Király, ugy mond a' nevezett Iró, Erdélybe bémenvén, Hunyadon elorozkodék a' Seregtől, és Kolosvárra bemenvén, alá fel kerengett a' Városban. Azutánn a' mészárszékbe ment, és ott ülvén, ugy lógatta a' mészárszéken a' lábait. A' Biró általellenében lakott azon mészárszéknek, ki a' Jobbágyokkal nagy sok tüzre való fát hozatott volt, és a' Kolosvári szegény Néppel azt felvágatta. Annakutánna a' Poroszlókkal mind a' mellé kergette a' szegény Népeket a' piatzról, hogy a' fát béhordanák a' Biró udvarába, 's asztagba raknak. Ugy találá sz egyik Poroszló Mátyás Királyra is, és monda néki: Jere te sima orru hordj fát. Monda Mátyás Király: Hány pénzt adsz? Monda a' Poroszló: Ebet adok, és jót rándita egyet a' válla között a' bottal; és ugy hajtá ötet a' ház eleibe a' vágott fa mellé. Hogy oda juta a' Király, tehát a' Bíró fekszik a' könyöklön. Monda Mátyás Király: Mit adsz, hogy bésegítsem a' fát vinni? Monda a' Biró: Tzo el kurvafi! hordjad: mert ezennel ugy kékül meg a' hátod. És szegény Mátyásnak váltig kelle hordani. A' béhordásban pedig három hasábfára irta volt Mátyás Király az ö nevét veres krétával. Azonban elorozkodik onnét, és Gyulába ment fel a' Sereg közé. Harmad napra alájö Kolosvárra. Mikoron egynehány nap mulatott volna; szembe hivá a' Kolosvári Birót, és Tanátsot. Hogy szembe volnának megkérdé a' Birót: mint volna a' Város? épülne-é; avagy nem? volna-é valaki a' szegénységnek nyomorítására; vagy nem?

Digitized by Google

Felele a' Bíró: A' Te Felséged oltalma alatt jó békességben vagyunk: nintsen a' szegénységnek semmi nyomorusága. Monda szolgájinak a' Király: menjetek el, és hányjátok meg a' Bíró Udvarában az új asztagfát; a' között találtok három hasábfát, mellyeken az én nevem vagyon megirva veres krétával: hozzátok azokat ide. És fogjátok meg a' Biró Poroszlóji t, 's hozzátok azokat is ide. Azok mind oda futván, megkezdék hányni az új asztagfát; és nem sok idő mulva kettőt megtalálának a' fákban. És a' Király monda a' Birónak: Hol vetted ezt a' fát? mond meg. A' Biró megrémülvén, dödörögve monda: az Jobbágyokkal hozattam. Monda a' Király: Kitsoda vágta fel? mikoron a' Biró hallgatna; megrivasztá a' Király: mond meg! És mondá a' Biró: Az Városbéli szegény Nép vágta fel. Monda a' Király: Kitsoda vitte bé Udvarodba? és fordulván az egyik Poroszlóra, monda néki: Lator! nézzed az orromat, ha sima-é? Lator! most is tüzel a' hátom a' te ütésed miatt. És monda az Uraknak: lássátok a' nagy kegyetlenséget. 'S mind elbeszéllé nékik a' dolgot.

Annakutánna monda a' Birónak: Te hamis Biró! Aggebnek, és Kurafinak mondál; és megakarád kékíteni a' hátomat, hogy fizetést kivánok vala a' fahordásért. Ezeket a' fákat hátomon kellett béhordanom. Ihol! kezem' írása rajta vagyon: meg nem tagadhatod. Te hamis és kegyetlen Biró, miért hogy ezt a' törvénytelenséget mivelted; ezért akasztófa volna a' helyed: de hazámon nem teszem ezt a' szemérmet; hanem harmad napra a' fejedet elüssék. Te pedig lator Poroszló, törvénytelen Hóhér! mivelhogy a' szegénységet igy kénzottad; és énnékem megütötted minden ok nélkül az hátomat, és ebbel kináltál engemet; harmad napra elvágják a' te jobb kezedet, mellyel megütöttél engemet, és annakutánna egy nagy gyevedert kös-

Digitized by Google

kössenek nyakadra, 's avval egyetemben az akasztófára felakaszszanak. A' másik Poroszlónak monda: Te szegényeket kergető látor! tégedet harmadnapra a' pelengér alá vigyenek, és három páltzával jól megtsépeljék a' hátodat; annakutánna a' Városból kiverjenek, és Országomból kimenj: mert ha megtaláltatol Országomban akasztófa lészen helyed." Illy szoros igazságtételéért mondatik róla: Megholt Mátyás Király; oda az igazság.

A' Király utánn a' Nádor Ispány vala a' Nemesek Birája: az Udvarnokoké pedig az Udvar Biró, a' kit most Ország' Birájának nevezünk. Valamint ismét a' Városokban ezeknek Bíráji eleibe; ugy a' Vármegyékben a' Szolga Birák eleibe kellett az ügyeket adni, és ezektől a' Fő Ispányok eleibe szállítani. Kálmán Király osztán ugy intézte; hogy minden Püspöki Megyében esztendőt által kétszer, ugymint Pünköst, és Mindszent havában tartatnának Gyülekezetek, holott a' Püspök, és azon Püspökségbéli Fő Ispányok, 's a' Nemességből egyéb választott Birák öszveülvén, minden Rendbéli Embereknek ügyeit ítélet alá vennék, és a' melly ügy itten harmadszor megítéltetett, annak tellyességgel vége szakadt, ugy hogy folytatni sohol se lehetett.

De midőn több Hatalmasok azon Gyülekezeteknek ítéleteit meg nem akarták állani; ugy rendelödött az Aranyvégzeménynek első Tzikkelyében; hogy esztendőnként Fejérváratt inneplené a' Király Szent István Király' Ditsö Napját, 's ennek végződésével Törvényszéket ülne, és az eleibe szállított ügyeknek végét szakasztaná. Ugyan ezen legfőbb Törvényszék is osztán többféleképpen változott. Az említett Püspökmegyei Gyülekezetek' helyébe pedig azon Törvényszékek állíttattak volt, mellyeket Deákul *Octává*knak nevez-

Digitized by Google

tenek azon nyoltz napos Innepekről, mellyek utánn szoktak vala tartatni. Mátyás Király ugy határozta meg azokat az ő hatodik Végzeményjének harmadik Tzikkelyében; hogy minden esztendőben tartatódnék két ollyan Itelőszék, a' mellyeknek egyike Szent György Innepe utánn; a' másik pedig Szent Mihály Innepe utánn huszadik napon kezdődnének: Erdélyben ismét, és Schlavoniában Vizkereszt, és Szent Jakab Innepe utánn hasonlóképpen állanának bé ezen Itélőszékek: 's ezeknek mindegyike addig tartana, valamig a' szükség kivánná. Ezen Tzikkely szerént megkelle azon Itélőszékekben jelenni legaláb két Fő Rendeletes Ország Biráknak; a' megakadályóztattak helyett pedig az ő Helytartójiknak. Az itéletekitten azonban rendszerént az Itélő Mesterek által mentek vala. Megszünvén osztán ezen Gyülekezetek; az itt forgott ügyeknek egyedül az Itélő Mesterek lettek vala Birájik.

1723. E. Hanem ezer hét száz huszonharmadikban tartatott Országgyülése harmadik Károly Király alatt megujítván az Itélő Királyi Táblát, ez eránt igy végzett a' huszonötödik Tzikkelyben: Az igazságnak, melly által állandanak az Országok, szüntelen kiszolgáltatására Ő Szentséges Felsége az Itélő Királyi Táblát tellyes hatalmu itélésre megerősíti; hogy tellyes épségében megmaradjon. És, tsak az Innepeket, és szünnapokat kivévén, folyvást öszveüljön; az Ügyeseknek, nem tekintvén némellyeknek törvényes elmaradását — ugy mindazáltal, hogy kilentz Tábla-Birák, az Elöddel együtt, jelen legyenek — Törvényt és igazságot szolgáljanak." Ugyan ezen Fő Itélőszéknek helyéül Pest Városa rendeltetett: ennek Elödje Királyi Jelenlétel' Személyesének, avagy Deákosan Personálisnak mondatik, a' ki Ő Felségétől a' Nemesi Rendből rendeltetvén, Méltósá-

Digitized by Google

gos Tzimmel tisztelödik. Ezen kivül vannak itten két Tábla Prélátus; két Tábla Báró; a' Nádor Ispány' Helytartója; az Ország' Birája' Helytartója; ugyan ezeknek egy egy Itélő Mestere; a' Personalis két Itélő Mestere; a' Királyi Ügyek' Igazgatója; nyoltz Királyi, és két Primási Assessorok.

Az Országnak legfőbb Itélőszéke pedig a' Hét Személyes Tábla azon Gyülésben még nyoltz Tábla-Birákkal öregbittetett, ugymint: két Egyházival, két Mágnással, és négy Nemesekkel, olly szabás alatt; hogy Elődje a' Nádor Ispány, vagy az Ország' Birája lévén, tizenegynél kevesebben nem lehetnek az itélésben. Ezen Felséges Táblánál mostanság vannak: A' Nádor Ispány, mint Elöd; négy Fő Fgyháziak; az Ország' Birája; és Tárnok Mester, egyéb hat Mágnásokkal, és nyoltz Nemesekkel.

Minthogy az Itélő Mestereknek mindenkor a' Királyi Táblánál kell lenniek; az ezek eleibe tartozott Ügyeknek megitélésére az emlitett Országgyülésben négy kissebb Táblák rendeltettek az Országnak négy Kerületei szerént, ugy hogy az Országban jó birtokos, és a' Haza' Törvényjében tudós öt Hazafiakból, az Elöddel, állana mindegyike; 's azoknak Tábla-Bíráji egyenlő tehetséggel birnának az itélésre: és innét ha két részre szakadnának az itélésben; a' többesség állitja meg az itéletet. Ha pedig az illyen esetben egyenlő ssámmal vagynak az ellenkező Birák: akkor az Elöd, vagy ez törvényesen akadályoztatván, az első Tábla-Biró végző szóval bir, 's az ezzel tartó Rész szakasztja végét a' dolognak. Jegyészek is vannak ezen Kerületi Tábláknál; de itélőség nélkül. Vannak ismét más Segédirók is, a' kiket az Elöd a' Tábla-Birákkal nevez: amazokat pedig Király Ő Felsége. A' Birák már most heten vannak mindenik Táblánál: ezeken kivül vannak számfe-

Digitized by Google

lett valók is. Üléshelyeik pedig ezen Törvényszékeknek ezek: Nagyszombat a' Dunabali Kerületben; Kőszeg a' Dunajobbi Kerületben; Eperjes a' Tiszajobbi Kerületben; Debretzen a' Tiszabali Kerületben. És valamint egyéb Altörvényszékekről, ugy innét is a' Királyi Táblára; osztán a' Felséges Hétszemélyes Táblára szállíttatnak az Ügyek.

A' Nemes Vármegyéknek Törvényhatóságát pedig ezer hét száz huszonkilentzedik esztendőben
1729. E. ugyan harmadik Károly Király alatt hozott Törvénynek harmintz ötödik Tzikkelyében ugy intézte volt el az Ország, hogy a' Zálogi ügyek, midőn a' javak azon egy Vármegyében feküsznek, akármennyit érjenek azok, a' Vármegyében megitéltethetnek. Mivel pedig a' Vármegye' Itélőszékei folyvást nem tartathatnak: azért (kivévén a' vétkek' ügyeit, és azokat, mellyek átaljában a' Vármegye' gazdaságbéli, vagy polgári dolgait illetik; ismét azokat, mellyek a' gonosztévők' elbotsájtóji, vagy az Urbáriumot általhágó Földes Urak ellen vagynak) a' többi ügyeket a' Vice Ispányok, és a' tárgyakhoz képest a' Szolga-Birák megitélhetik, megmaradván a' fellebbszállítás a' Vármegye' Itélőszéke eleibe. — A' Vice Ispányok' itélősége a' pénzbéli ügyekben tizenkét ezer forintig, a' Zálogbéliekben pedig határozatlan értékig; A' Szolga-Birák pedig akár pénzbéli, akár zálogbéli ügyekben, tsupán három ezer forintig, tsak tőke pénzbe számlálván, terjedhet. — Ellenben a' két száz forinton alól lévő tárgyu ügyekben tsupán a' Szolga-Birák, nem a' Vice Ispányok itélnek. A' hatalmaskodásbéli ügyek pediglen egyedül a' Vice Ispányok' itélete alá tartoznak mindenkoron.

A' Királyi Városok is, a' mint már emlékeztünk volt, a' közönséges jószágaikra nézve, 's a'

Digitized by Google

kártékonság, hatalmaskodás, és a' marhák el, vagy behajtás' esetében a' Vice-Ispány' Törvényhatósága alatt vannak. Ezeken kivül pedig a' Városbéli ügyeket azon Városi Tanáts intézi el: onnét vagy a' Tárnok Mesteri, vagy a' Personálisi Székhez szállittatnak az ügyek; mivel némelly Városok a' Tárnok Mesternek, némellyek a' Personálisnak Törvényhatósága alá tartoznak. Ezek elöl pedig a' Királyi; osztán a' Felséges Hétszemélyes Tábla eleibe vitetnek fellebb, kivévén a' főbenjáró ügyeket, mellyeknek fellebb vitele egyenesen a' Királyi Táblához intéződik.

A' Földes Uri Hatalom alá tartozván pedig mind Személyeikre, mind értékeikre, ugy Ügyeikre nézve is a' Jobbágyok, mind ezeknek magok között forgó, mind másoktól ő ellenek indított ügyekben a' Földes Uraság az első Biró. A' kinek te hát valamelly Jobbágy ellen panaszszá vagyon, a' Földes Uraságot törvényesen meg kell nékie inteni az igazság' kiszolgáltatása végett: ki is azonnal Urszéket rendelni, és azeránt az intő Felet tizenöt nap alatt tudósítani tartozik: holott vagy maga, vagy más e' végre megkéretett, az Elöd, jelenlévén a' Nemes Vármegye' Szolga-Birája, 's Esküdtje, mint Törvényes Tanubizonyság, hogy a' Tanúkat meghitelesítse, és az Urszéke elött végeztetett pört volta szerént a' Nemes Vármegyének beadja. Nemes lévén pedig a' Jobbágy, az ő Házhelyére nézve ugyan az Uraságtól függ; de ingó holmieire, és személyes tételeményeire nézve az Urszékétől egyátaljában függhetetlen: ezekben tehát tartozik őtet a' Felperes az egyéb Nemeseknek kirendeltt Biró eleibe idéztetni. Ha magok a' Jobbágyok az ő Földes Urok ellen a' Jobbágyi szabás eránt panaszolkodnak, e' féle panaszokat elöször a' Földes Ur' szine eleibe tartoznak terjeszteni: itt meg nem orvosoltatván sérelmek,

Digitized by Google

a' Szolga-Bíróhoz folyamodhatnak; ki is azonnal kímenvén, 's a' dolgot megvisgálván, vagy azt szép szerével elintézni; vagy, ha erre nem mehetne, a' Földes Urat, hogy Urszékét tartson, törvényesen meginteni, 's jelentését mindenekről a' legközelebb tartandó Vármegye' Gyülésénél megtenni, köteles: ottan az Urszék' tartására a' nap kirendeltetik; és, ha a' Földes Uraság azt elmulasztaná, a' panasz a' Vármegye' Törvényszéke eleibe vitetik. Minden esetre pedig a' Jobbágyok' ezámára a' Vármegyebeli Köz-Ügyész adatik; 's mind ezek hiteles Jegyzeménybe irattatnak. A' Polgári ügyek ellenben a' Vármegye' Itélőszékétől a' Királyi, azutánn a' F. Hétszemélyes Táblához; a' főbenjáró ügyek pedig — az Uraságnak ebben hatalma lévén — az Urszéktől egyenesen a' Királyi, és innét a' F. Hétszemélyes Táblához vitetnek fellebb.

Mind ezen igazságtévők pedig, hogy kötelességekben szentül eljárjanak, az Országtól ezen kiszabott Esküvés által hathatósíttatnak az igazság' kiszolgáltatására:

„Én N. esküszöm az élő Istenre, és az Istennek Ditsősséges Anyjára Máriára, 's az Isten' minden Szenteire, és Választottaira; hogy minden előttem ügyeskedőknek, 's minden dologban, melly az én tisztemhez tartozik, akármi Személynek, gazdagnak tudniillik, vagy szegénynek választása nélkül; kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyülőlséget, szeretetet, és tetszést felre-tévén, és hátravetvén; a' mint az Isten, és az ő igazsága szerént tselekedendőnek lenni, megesmérem, igazságos, és bizonyos itéletet, igazságot, és végrehajtást fogok tenni minden dolgokban az én tehetségem szerént. Isten engem' úgy segéljen, és minden Szentek.“

Digitized by Google

Negyedik Rész.

A' Magyarok' Tulajdonairól, mellyek belsők, és külsők lévén, a' szerént adódnak itten elő: mennyire mentek a' Tudományokban; ezeknek leghathatósabb Kultsa, az ő Nemzeti Nyelvek, miként képesedik; melly Daliás az ő Nemzeti öltözetjek; melly karban légyen vitézségjek, gazdaságjok, 's birtokosságjok.

Első Szakasz.

A' Magyarok' Tudományosságáról.

Azokban, mellyek az élet' fenntartására tartoznak; hogy szinte ugy, mint más jeles Nemzetek, tudósok voltak a' Magyarok kezdettől fogva: az tagadhatatlan. Sőt ha minden óldalról megtekintjük a' dolgot; az idegen Irók utánn is azt kell mondanunk: hogy minden egyéb Nemzetek felett jeleskedtek ebben a' Magyarok. Ugyan is egyezőleg bizonyítják ők azt; hogy a' Szittyaiak a' régi Magyarok — leginkább tudtak élni a' nyilakkal, a' mellyeknek Mesterei is ők voltak. Igen könnyen megszereztek tehát ők magoknak mindenféle vadakat, 's ezeknek legjobb husával kényekre lakoztak. Melly fényesen eltudták készíteni Házi eszközeiket: Mokán Kagán történeteiben nyilván látni. Minő értelmességgel voltak a' földmivelésben: látjuk a' Szittyai Követeknek Nagy Sándorhoz intézett beszédjében. Öltözetjek pedig máthapig megmutatja: melly jelesen értettek a' ruháknak elkészítéséhez. Szinte ugy a' házak' építéséhez való értéseket mindjárt Árpáddal lett ide jöttökkor derekasan kimutatták: holott nem csak Tsepelben, hanem majd minden Megyében Ujvárakat építettek.

Digitized by Google

De a' szép Tudományokban sem voltak utólsók. Mert a' bizonyos á' Sina Kronikából; hogy Méte, a' ki két száz esztendővel előbb Krisztus Urunk' születése előtt vala Tanjója a' Magyarok' Eldődeinek, a' Hunyoknak; és ezutánn majd két száz esztendővel Nan tsijász Tanjó, Levelet irtak légyen a' Sina Udvarhoz. Utsulyjófi Tanjónak Helytartója is a' Keresztény Világ első tizedében Levele által hirdette ki az Uhonyoknak: hogy mind szabadon botsátaná azokat, a' kiket közzülök rabságra ejtett vala, tsak annyi bört, és selymet adnának nékie, a' mennyi elég volna azoknak váltságokra. Sőt Kristus Urunk' születése előtt hatodfél száz esztendővel a' hét Görög Böltsek' idejében a' Szittyai Nemzetből hires Filozofus vala Anakarsz, a' ki azt szokta mondani: „A' szőlő tőke háromféle gyümöltsöt terem: Részegségnek, Gyönyörüségnek, és Bánatnak gyümöltsét. Az a' valóságos derék Ember, a' ki magát a' beszédben, ételben, és gyönyörüségben tudja mérsékelni." Ugyan ennek tulajdonitják a' Tudósok a' vasmatska, 's tapló, és tseréptányér' feltalálttatását. Meglátogatván pedig Görög Országot, 's tapasztalván, hogy ottan mindegyikének köze volna az országlásban, azt mondá Szólonnak, ama' hét Böltsek' leghiresebbikének, 's a' Görögök legnevezetesebb Törvényhozójának: „Énnekem ugy tetszik, hogy ti nálatok a' Böltseknek tsak az a' szabadságjok vagyon, hogy tanátskozhassanak; az itélethozás pedig a' bolondokra bizattatott." Plinius pedigjen az ő Természeti Históriája' tizenharmadik Könyvének huszonkettődik Tzikkelyében azt bizonyitja a' Pártosokról, ama' valóságos Szittyaiakról: hogy, minekutánna már szokásba jött volna azon Egyiptomi nádszabásu tsemetét, mellyet Papyrusnak neveztek, 's innét vagyon a' mostani papiros név is; az irásra alkalmaztatni azok még

Digitized by Google

akkor is inkább ruhákra irtak légyen. Priskus Rhetor' hiteles Irásából tudjuk, hogy Attilának egész Udvari Irászszéke volt. Álmos, és Árpád' Udvara is hogy a' nélkül nem szükölködött: elég bizonyság ebben az ő idejektől fogva mind eddig fennmaradt ötszeres Alaptörvényje a' Magyaroknak. Mind ezekből világosan látni; hogy a' Szittyai Magyarokban mindenkor meg volt az Irástudóság, és Tudományosság: hanem, hogy minő betükkel éltek, azt nyilván meg nem lehet mutatni. Emlékeznek ugyan nehány Tudósaink ollyan Magyar jegyzésekről, mellyek különös betükkel vannak irva: de, ha ezen betükkel irtak é a' Szittyai Huny, 's Turk-Magyarok: azt világosan fel nem fedezhetik. Mindazáltal, hogy tulajdon betüjik voltanak, azt tagadni nem lehet.

Nyilvánságos pediglen az: hogy Szent István első Apostoli Királyja a' Magyaroknak, ezeket az idvezitő Romai Katholika Hitre birván, egyszersmind bébozta közikbe a' Romai Irást is, a' Nyelvvel együtt, ugy hogy tsak ezen tanittatnának a' Tudományok a' Töle rendeltt Oskolákban. Mert ezen nagy országlásu Király, 's a' Magyar Királyi Birodalomnak Szerzője, Esztergomban gondosan neveltetvén a' Keresztény Katholika Hitben, nem tsak a' Deák Nyelvnek, hanem más egyéb Tudományoknak tudásával is jeleskedett: azért böltsen általlátta ezeknek szükséges voltát mind az Ország' boldogságának, 's állandóságának megszerzésére, mind a' Szentséges Hitnek gyarapodására. Minekutánna tehát Királyi Székét általvitte vala Fejérvárra; első gondja volt ottan Oskolát állítani, 's abba tudós Tanitókat rendelni: a' kik is olly szorgalmatosan foglalatoskodtak azon Magyar Ifjuság' taníttásában; hogy még éltében ezen Szent Királynak nagy névre kapna azon Fejérvári Oskola, 's onnét nyernének más

Digitized by Google

Oskolák is az Országban Tanítókat. Hazánkban tehát a' Fejérvári Oskola volt az első. Mivel pedig az Egyházi Megyékben, mellyeket elintézett vala Szent István, Ennek akaratja szerént tartoztak a' Töle rendeltt Püspökök Lelki Gondviselöket készíteni, 's Plébániákra rendelni: kéntelenítteteett azoknak mindenike az ő Püspöki Városában Oskolát állítani, hol a' Magyar Ifjuság a' Keresztényi Tudományban, és a' Deák Nyelvben taníttatnék; hogy onnét alkalmas Nevendékeket lehetne választani, 's az Egyházi Rendre szentelni. Ezen Püspöki Oskolák között legnevezetesebb lett a' Csanádi, mellyet felállított vala azon Városnak ama' Szent, és tudós Püspöke Gellért. Világos bizonyságot hagyott erről azon tudós Férjfiú, a' ki ezen Sz. Püspöknek életét jelesen megirta mintegy ötven esztendövel annak halála utánn. Méltó tehát ezen derék Irónak Deák jegyzése szerént emlékezni azon Csanádi Oskoláról.

„Egy bizonyos napon — ugymond ő — járultak volt a' Püspökhöz harmintz új Keresztény Férjfiak, könyörögvén, hogy fogadná bé az ő fijaikat, 's Tanítaná az Oskolai Tudományokban: a' kiket kegyesen fogadván, Walterre bizta, adván nékiek egy arra való házat; hogy öket oktatná a' Nyelvészi, és Musikai Tudományokban: kik is azokban tsak hamar elömentek volt. Ezt látván a' Nemesek, és az Ország' Nagyjai ök is a' nevezett Walter' oktatása alá adták fijaikat a' szép Tudományoknak megtanulására. ——— A' Szegényekre, Oskolásokra, Szerzetesekre, és Jövevényekre nagy gondja vala pedig a' Püspöknek, kinek akaratja szerént vitetének, 's adatának Oskolákba a' gyermekek, kik olly szorgalmatosan taníttatnak vala; hogy az éjtszakákat is a' napokhoz toldanák. Midön pedig a' harmintz első Oskolásk az éneklést, és olvasást már igen derekasan

Digitized by Google

megtanulták volna; ezeket a' Püspök Ur az Egyházi Rendekre szentelvén, Kánonokokká tette. A' Dunán túl is küldé követeket, 's egybegyüjté az Oskolásokat, a' kiket igy öszvegyüjtvén, az Egyházak' Papjaivá, 's Igazgatójivá rendelé. " A' Tanítványoknak illy nagy szaporodásával megkelle a' Tanítóknak is szaporodni: Szent Gellért tehát egy Maurus nevü Frátert elküldé Fejérvárra, hogy onnét ama' nevezetes Királyi Oskolából valamelly alkalmas Tanítót vinne magával Csanádra. „A' ki —ugymond a' nevezett Iró — elérkezvén Fejérvárra, 's dolgát a' Királynál elvégezvén, beméne az Oskolába, hol egy Henrik nevezetü Német a' gyermekek' almestere vala: ez kész lévén mindjárt az ő hivására, felkele, 's vévén könyveit, elméne a' Püspökhöz. Örömmel fogadván pedig őtet a' Püspök, az olvasást Tanítók köztt elsönek rendelé az Oskolában. "

Kitetszik ezekből mind Szent Gellért Püspöknek a' Magyar Ifjuság' tanításában való gondja, és szorgalmatossága, mind az Ifjaknak tüzes iparkodása a' tanulásban, mind a' Szülőknek a' Tudományok eránt mutatott nagy betsülése. Innét könnyen láthatni; hogy a' többi Püspöki Oskolákban sem fogyatkozott ezen időben a' tanításbéli szorgalmatosság: minthogy erre igen nagy vigyázással vala az Országnak bölts Atyja, Szent István Király. Igy kellett szorgalmatoskodniok a' Szent Benedek Szerzetesseinek is a' gyermekek' tanításával az ő Klastromaikban mind a' Hazára, mind magokra nézve. Nem csak pedig a' Deák, hanem a' Görög Nyelvnek már akkor a' Magyaroknál megvolt tanulásáról is elég bizonyosokká tészen bennünket önnön magának Szent Istvánnak ditső példája, a' ki tudniillik a' Veszprimi Görög Apátzáknak az ő Királyi Adomány Levelét Görögül adta volt ki. Ezen Koronás Bölts sugározott tehát

Digitized by Google

a' Magyarok' boldogságára, ő bennek az Isteni, és Világi Tudományokat felélesztvén, 's mind mind gyarapítván az Oskola tanítások által. Nem is hasonlított egy Fejedelem is azon időben ő hozzá a' tudományosságban, 's a' Tudományok' elősegéllésében. Ugyan Ő, valamint első szenteltt Magyar Király, ugy első Iró is a' Keresztény Magyar Nemzetben: a' kinek két Törvénykönyve' olvasásával szép tanúságot nyernek a' Magyarok' mind az Isteni, mind a' Hazafiúi buzgóságra. Szent Gellért Püspök is irt nehány hasznos könyveket.

De ezen első Keresztény Magyar Század, mellynek kezdete a' Tudományoktól olly fényes vala Szent István Király alatt, Ennek holtta utánn nem kevés homályba borula. Mert Péter, és Aba a' Koronáért viaskodván, Ország szerte a' fegyvernek zerdenzajja miatt elkelle némulni az Oskolák-
1046. E. nak. Annál inkább ezer negyven hatodikban első Andrásnak a' Királyi Székre jutásakor. Mert a' Magyar Köznép viszszavetemedvén a' Pogányságra, annyira dühösködött Vatha' vezérlése alatt, hogy felfegyverkezvén, addig le nem akarná tenni a' fegyverét, mig a' Kereszténységet telyességgel ki nem irtaná az országból. Számtalanokat is lekontzoltak, a'kik közt volt Szent Gellért Püspök is. András megkoronáztatván, az ő Királyi Parantsolatjával tüstént leültette ugyan a' pogány Magyarokat, és a' Kristus' Zászlója alá hódította: hanem osztán a' Romai Német Birodalommal lett háboru; 's ennek elnyomása utánn, András Királynak az ő Öttsével Belával támadott villongása annyira akadályoztatta a' tanulásokat az Oskolákban, hogy alig lehetett alkalmas Személyeket kapni az Egyházi foglalatosságokra. Innét származott azon kéntelenség a' Magyar Anyaszentegyházban, hogy több Feleséges Férjfiak, ha csak

Digitized by Google

valami keveset tudtak Deákul, szenteltetnének az Egyházi Rendre; ne hogy egészlen Lelki Pásztorok nélkül maradnának a' Plébániák. Sőt még a' felső Papi Hivatalokra is emeltettek ez illyen Emberek azon időnek mostohaságában.

Nem fogytak ki mindazáltal a' Magyarok közzül akkor is tellyességgel a' Tudósok: a' kik közzt első Béla Király Jegyésze leginkább emlékezetes, a' kinek Történetirását máinapig szerentsésen bírjuk. Szent László Király is, valamint tökélletes Kereszténységével, országlásával, és vitézségével, ugy Tudományosságával is ékesítette ezen századot. Mert, hogy Végzeményjeit, mellyek három Könyvet tesznek az Ország' Törvényes Könyvében, nagyobbára maga szabta légyen, azt azoknak az ő szent erköltseivel való egyezése is kimutatja; az első Könyvnek harmintzhetedik Tzikkelye pedig világosan kijelenti, mondván: „Ezen Szent Gyülekezetben Szentséges László Királytól rendeltetett, és a' Püspököktől mindnyájoktól megdítsértetett, és szerbevetetett, hogy höjt tartassék Boldog István, és Gellért Mártir Innepe előtt való napon. Jeleskedett a' természeti Tudományban is Szent László: a' mit máinapig hirdet ama' töle feltalált hathatós sebgyógyitó fü ezen névvel: *Szent László' füve.*

A' második századját a' Keresztény Magyarságnak valamint ditsö országlásával kezdette, ugy tudományosságával felderitette Kálmán Király az említett Szent Királynak Felséges Tulajdonságokkal jeles Fija: a' ki annyira kedvelte a' Tudományokat, hogy mindenkor könyvet hordozván magával, üres idejét az olvasásban töltené: innét Könyves Kálmánnak neveztetett a' Hazafiaktól; és ez okból az utóbbiak helytelenül tudták ötet a' Papok' számába. Fennhagyta pedig tudományossága' nyomát e' Tudós Király az ő Végzeményjeinek

Digitized by Google

két Könyvében, mellyeket Albrik ugyan akkori tudós Egyházi Férjfiú ama' tudós Szerafin Esztergomi Érseknek parantsolatjából a' Magyar jegyzésekből Deákul egybeszedte. Ki is minekutánna jelenti, hogy Szent István a' pogányságból megtérített Népnek keménységéhez alkalmaz tatott Törvényeket szabott; igy folytatja bévezető Beszédjét: „De a' mi legkeresztényebb, a' galambi szelídségnek együgyüségével, az erköltsöknek minden különösségével jeles Királyunk, Kálmán, minekutánna látta, hogy a' megérett Hit a' tökélletes Isteni buzgóságban megerösödött; a' Törvény' lántzát okosan kivánta megtágítani; tudniillik méltatlannak gondolván, ha a' Hitnek már önkéntes Vitézzét a' törvényi büntetésnek félelme gyötrené, kit a' megesmértt igazságnak vallásától már maga a' halál se vonhatott volna el. Ez ugyan is midön látná az eddig nevekedő polgári háboruk miatt már nagyobb részént megoszolva az ösi hagyományokat, az Ország' Tanátstsát romlani, a' Királyi Udvar' tiszteletét alatsonodni; félvén, ne talántán a' békességhez szokatlan, a' jó erköltsben miedazáltal meggyökeresedett Vitéz, megtéríthetetlen igyenetlenségbe keveredjék; öszvegyüjtvén az Ország' Eleit az egész Tanátsnak javallásából a' fennevezett szent emlékezetü István Királynak Törvényjeit eőadta, a' mellyeket, ha a' dolgot megvisgálod; semmit nem kevesített; hanem bővített; mindazátal nem mint fundamentomot tévő, hanem mint ráépítő. Hogy az első ültetmények, hasznos öntözésekkel mintegy nedvesíttetvén nevekedéseit vegyék az igazságnak. Az ugyan kiírtója volt a' hitetleneknek; Ez, a' jó magaviselésnek öregbítője az igazulásban: Az, a' hitnek pántzéljába öltöztette a' Népet; Ez, a' földi vágyódásnak lebegményjeit az igazság övével övedzette. Az, az Isten' igéje lelki kard-

Digitized by Google

jával rettentette; Ez, az idvesség' sisakjával ékesítette. Végre, mindenike ezen Királyoknak ugy végezte a' dolgot, hogy midőn érdemlett boszuálló büntetéssel fogyasztaná a' veszélynek fijait; a' Választattakat megerősítené: mert a' Király nem ok nélkül hordozza a' fegyvert. Mivel Isten' szolgája, boszut állván azonn, a' ki gonoszt tselekeszik. Mert a' Fejedelmek nem a' jó tselekedetnek vannak félelmére, hanem a' gonosznak. Mert kitsoda az, a' ki ártson néktek, ha a' jóban buzgólkodtok? " Ezen rövid lerajzolásban eléggé előadja Albrik: melly nagy Törvényhozó volt Kálmán Király; 's melly jeles az Isteni Tudományban.

Chartvich Püspököt itélte pedig arra legalkalmasabbnak Kálmán Király, hogy Szent István Királynak, és Szent Imre Hertzegnek életét megirná: a' mit méltó ezen Tudós Püspöknek ajánló Leveléből nyilvábban megérteni, melly Deákból Magyarra fordítva igy nyilatkozik: „Felséges Kálmán Királynak az ö Urának, ez élet' végezete utánn, amaz örök örömet kivánja Isten' kegyelméből Lelki szolgálatra jutott Chartvich Püspök. Felséges Király! a' nékem adott parantsolatodra most fogok azon munkához, mellytől eddig elijesztett engem az én elmétskémnek tudományotlansága; főképpen azért, mivel amaz hajdan nékem elég jól esméretes Priscianus Grammaticus tölem messzetávozván, már öregségemben, mint egy valamelly homállyal körülvéve, setétes ábrázatot mutat. De mivel más részről, a' Te Felségednek tekintetére ügyelnék, tsak ugyan meggyőzte bús elmémnek minden kételkedését a' minden erköltsöknek világa, és gyémántja, az engedelmesség: mellynek erős segedelmével gyámolíttatván, ámbár eléggé képesnek nem látnám magamat, bizodalmat vettem a' munka' elkezdésére.

Digitized by Google

Mivel pedig többnyire az irígység alá vannák azok vetve, mellyek a' szívnek jó bizodalmával tétetnek: alázatos könyörgéssel kérem Királyi Felségedet, méltóztassék pártfogása alá venni ezen munkátskámat; 's meg ne ütközzék a' kevéssé alkalmas szólláson, avagy a' rendnek, és a' történt dolgoknak keveredésén. Hogyha elöjön valami temérdek hiba; inkább akarom, hogy a' könyv megégettessék, mintsem alkalmatosság adassék valakinek a' gántsoskodásra. És mivel minden jók az Isteni irgalmasságból jönnek reánk; ugy tetszik Annak segedelmével e' jelenvaló munkátskát kezdeni. "

Valamint pedig itten tettében elömutatja magát ezen Tudós Püspök, ugy, minekutánna Szent Istvánnak több tsudatételeit megirta volna, szép bizonyságot tészen arról, miként bövelkedett már akkor Magyar Ország Tudós Férjfiakkal, mondván: „Egyéb történt Isteni tsudákat nem unalomból hallgattam el: de mivel nem tsak ègyedül nékem harmatoz az Ur, a' ki felkölti az ő napját a' jókra, és gonoszokra; jótéteményeinek olly nagy sokaságát, kivánván mindnyájoknak használni, számtalan bölts Férjfiaknak, kiket magában foglal, 's táplál Magyar Ország, hagyom a' megirásra." Ezen bölts Férjfiak közzül volt Simon, Pétsi Püspök, a' ki ugyan azon bölts Király' parantsolatjából Szent István Király' Görög Fundátionális Levelét, mellyet a' Veszprimi Apátzáknak adott vala, Deákra fordította volt. Még inkább bövelkedett osztán e' Magyar Haza a' Tudósokkal, minekutánna harmadik Béla Tudós Király azt rendelte; hogy irni megtanulván minden Hazafi, ne kénszeríttessék másra szorulni, hanem magától irtt Levelével folyamodhassék a' Királyi Felség eleibe is.

A'

Digitized by Google

A' harmadik században nevezetes Tudósok ezek: Kalános, ama' nagy hirü Pétsi Püspök, a' kit az Apostoli Szék az ö fényes érdemeiért Érseki Palásttal méltóztatott felékesíteni. Attiláról irtt Könyvét előadja Bel Mátyás az ö *Apparatus ad Historiam Hungariae* nevezetü Munkájában. Jerusálemi András Királynak Aranyvégzeményje fényesen előmutatja tudományosságát ezen időbéli Magyaroknak. Ugyan ezen Király alatt iratott ezen Könyv is: *Ritus explorandae veritatis per Judicium ferri candentis*: mellyet Bel Mátyás az előbb említett Munkájában Világ eleibe botsátott. Ezen Deák Könyvnek Irója a' negyedik ejtéssel, mint Béla Király' Jegyészsze a' harmadikkal, derekasan kinyilatkoztatja Magyar voltát; ki is igy ír a' tizenkettödik szám alatt: Zugna, de Villa Fecie, impetiit Zemert, de villa Uraka, de furto, iudice Cumazan, Curiale Comite de Zobolch, Pristaldo Karachun, de villa Ekulch. Praedictus fur Zemer, Varadini portato ferro combustus est. A' hatvanhetedik szám alatt: Jordan de villa Keze, et Kérguez, de villa Shol, impetierunt Ugudut, Obudut, Scecam, et Scemhegit — Ugud, Obud, et Sceca portato ferro combusti sunt, et suspensi. — Szemhegi in eadem septimana scilicet, Exurge Domine, non comparuit. Sőt több szóknak illy kiirásával: Apáty, Bekes, Fejér, Gyuri, Horváth, Király, Méhes, Sós, Vendég: eléggé megesmérteti tiszta Magyarságát.

Minekutánna a' Tatárok szörnyü pusztítást tettek volna is édes Hazánkon, negyedik Béla Király lábra hozta, az Országgal együtt, a' Tudományokat, mellyeknek tanításában dítséretesen foglalatoskodtak Sz. Domokosnak, és Sz. Ferentznek nem rég ide szállított Szerzetes Fijai. A' Hazának Fő Papjai pedig, hogy annál tudósabb Tanítókat szerezzenek a' Magyar Anyaszentegyházának,

Digitized by Google

nem kímélvén a' költséget, az elmésebb Nevendékeket Bononiába, Romába, Párisba küldötték volt a' tanulásra: a' kik Európának azon legnevezetesebb Oskolájiban magokat megkülömböztetvén, ditsösségére szolgáltak az egész Magyar Nemzetnek. Fenn hagyták tudósságok' emlékezetét ezek különösen: Rogéri, Nagyváradi Kanonok, leirván tapasztalásából Magyar Hazánknak a' Tatárok által lett siralmas romlottságát. András, Királyi Káplán, a' Sziciliai Királynak, Károlynak, jegyzett Maria Leányával ötödik István Királyunknak bement Sziciliába, 's leirta ottan Károly Sziciliai Királynak azon ditsö hadakozását, mellyel győzedelmeskedett vala Manfréduson, második Fridrik Tsászárnak természeti Fiján. Réza Simon Egyházi Férjfiú irta a' Magyar Kronikát a' Nemzet' kezdetétől fogva Kun László Királyig, a' kinek ajánlotta volt.

Mind eddig elöszámláltt, 's fennmaradt Munkájik Magyar Tudósainknak, Deákul vannak irva; és ollyanra, melly ezen század előtt Magyarul irattatott volna, egyre se találunk, ugy elrejtették Tudósaink a' Köznép elől az ö tudományjokat, hanem már ezen századbéli Magyar Irásokat vagyon szerentsénk olvasni. Illyen a' Szent Domokos' Életirása, mellyet az Ország' Szétsényi Muzeumában láthatni; illyenek ama' halotti Beszédek, mellyek azon Misemondó Könyvbe irattak, melly eddig a' Posonyi Káptalanban tartatott, most pedig ezen Nemes Kaptlaannak nagy Hazafiúi lelkűségéből az emlitett Muzeumnak általadatott; illyen a' Szent Margith' Életehistóriája. Azon halotti Beszédek legrégebbek, ugy hogy, ha nem az előbbeni század' végén, minden bizonnyal ezen század' elején kellett azoknak irattatni. Révai Miklós, a' Magyar Litteráturának Bajnoka egész könyvet írt rólok, azt igyekezvén megmutatni; hogy

Digitized by Google

valóságos Szittyai Magyarságnak legyenek azok. A' kettö közzül a' rövidebbet adom itten elö, melly így vagyon: Scerelmes bratym uimaggumuc ez scegen ember lilkiert, kit Ur ez nopun ez homus vilag timnucebelevl mente. Kinec ez nopun testet temetive. hug Ur kegilmehel abraam, ijsaac iacob kebeleben helhezie. hug birsag nop ivtva mend vv scentü es unuttec cuzicun iov felevl iochtatnia ilezie vvt. Es tiv bennetuc. Clamate III. K. Ezen Irásból magából is kitetszik ugyan, hogy ennek Irója nem volt született Magyar; de annál inkább a' másikból, melly sokkal borzasztóbb. Nehány Magyar szóknak előadásával is megmutatta a' *Ritus explándae veritatis* Könyvnek Irója, hogy igaz Magyar légyen, a' ki ezen halotti Beszédek' Irójával egykori Iró. Hogy ezen Irónak Anyanyelve a' Tóth volt; az egész Irásából kitetszik: ezen szovai pedig, miloszt, brátym, nyilván hirdetik.

Szent Margit Apátzának, negyedik Béla Király' Leányának Életehistóriájából hogy némelly darabokat ide iktassak; valóban méltó. Lássuk tehát: „ Mykoron ez zent zuz, Zent Margit azzon immar volna tyz eztendeus. Az eu Zuleynek, es Praedicator Zerzetbely Fratereknek nagy tyztes tarsossagyval, es vele megmarado jo Sororoknak tarsossagaval, Bezprimmeul Zent Katerina azzonnak clastromabol valtoztatek, hozattatek az clastromban, melyet az eu Zuley az Dunanak zygetében, mely Zyget ez ideteul fogva nevezteteneк zuz Marianak zygetenek, avag bodog azzon Zygetenek, mert annak eleutte mondatyk vala nyulaknak zygetenek, az mendenhato Istennek tiztessegere, es Istennek Anyanak zepleutelen zuz Marianak neve, es oltalma ala, elseu fondamentomatul fogva epelitenek, ragkanak, es mynd

Digitized by Google

vègyg elvegezek, Kyraly nemes ayandocokkal meg ayandocozak, mikeppen illic Kiraly felsegeknek.-

Azert mykoron Zent Margyt meg holt volna, es fenleneek choda teteleukel, Istvan Királ ydeeben, ez Istvan Kyral, ky vala ez Zent Margyt Azzonnak batya, keulde Keuveteuket Gergely Papahoz, alazatosan keunyeregveen, hog mykoron az mendenhato Ur Isten, ky embereknek iduessegenek okat irgalmasson chodalatost myelkedven az eu Zentyben, es kyket az Ur Isten meg coronaz menyorzagban, gyakorta tyztely azokat feulden ez velagban es, es az éu emlekeuzeteukre az Ur Isten nag chodakat tezen, mely choda teteleuknek mijatta eretneksegnek gonossaga meggyalaztatyk, es az Kereztyen hyt megereusehtetik, ezen irgalmas Ur Isten ez tyztelendeu Zent Zuznek myatta, Zent Margyt Azzonnak erdemenek mijatta, Anne nagy sok chodakat myelkendeut, hog neky segedelmeet nem hivnya egyeb Zenteuknek keuzette, igen meltatlan; azért meltoltatneek eu Zentseges Atyasaga Zenteuknek keuzyben zamlalnija. - - -

Elseu vala Soror Katerina, es vala Priorissa az ideuben, mykoron Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul leun nagy bizonsaggal való tudakozas. Ez Soror Katerina leun apachaya Bezprimy Clastromban het eztendeus koraban, es lakozeek Bezprimet Zent Katerina Azzonnak Clastromaban harmyc het eztendeut, es vala Zent Margyt Azzonnak mestere, hog ky eutet tanehta eleuzer deakul. Annakutanna eljuve Zent Margyt Azzonval ez zygetben, es nagy byzonsagot teun Zent Margyt Azzonnak zentseges eletyreul, mykoron volna ez soror Katerinanak hetven eztendeye. - -

Vala nemely nagy nemessegeu ember, ky mondatyk vala Myhalfy Jacabnak, es vala Nytray Varmege Ispanya, ky megeskevek, es az eu nemes tarsival ereussen meg bizonyehta, hog mykoron

Digitized by Google

eleuzer eu neky seye mendenesteul fogva, es job feleul valo zeme fayt volna harom egez holnapyg, es olyha hyhetetlen geutrelmel geutretyk vala, ez faydalmnak myatta myndenesteul el vezte job feleul valo zemenek velagossagat, ugy hogy mykoron az bal zemet be rekezty vala, chak uyat job zeme eleut tartvan sem lagya vala, sem valamyt egebet. Az eu seyenek faydalma kedeg nagyobban beveultetyk vala. Ez nemes Ur ketsegben esek orvosoknak segetsegereul, azert folyamek Zent Margyt Azzònnak segedelmere, kynek mikoron koporsoyanal maradot volna neged napiglan, eu zyvinek tyzta aytatosságaval, ime Zent Margyt Azzonnak halala utan harmad eztendeuben, ez nemes Ur veun tellyes egessegeut, mynd zemeben, mynd seyeben, es mynd tellyes testeben, Zent Margyt Azzonnek erdeme myatt.

Észre vehetni ezen Irásból azon bajt, a' mel; lyet okozott a' Magyar Irónak a' Deák betüknek elégtelensége nehány nyelvünkbéli hangoknak kifejtésére: ezekre tehát a' Deák betüket vagy megkettöztette a' Magyar Iró; vagy azon egy betüt minden jegy nélkül többféleképpen vette. A' mint ezen Irónknál látjuk, hogy az eu majd ö, majd ü helyett vétetödik ö általa; valamint az u is gyakorta ü helyett: igy bitol más betüket is. A' született Magyar mindazáltal mindenkor szépen szóllott, 's abban soha se szükült meg gondolatainak kinyilatkoztatására, még pedig ékes szóllalmatossággal; ha képes elméjét a' tanulás kimivelte, 's tudományosította.

IV. Században első Károly Király tünik mindjárt elö az ö Országos Végzeményjével; de még nagyobb fényességgel osztán Ennek Fija Nagy Lajos, azon jeles Végzeményjével, mellyel az Aranyvégzeményt megerösítette derekas bövítéssel, mellynek nem csak az Érsekek, és Püspökök,

Digitized by Google

mint az Aranyvégzeményben, hanem az Ország' Zászlós Urai is alája vannak irva. Valóban megérdemlette Ez, hogy, valamint a' Hadi dolgokban, ugy a' Tudományiakban is Nagynak neveztessék: mert Ő állított először Fő Oskolát az Országban, és azt Pétsett ugy intézte, hogy azt a' Romai Szent Szék is megerősítené, 's a' Fő Oskolák, avagy Universitások' Szabadságával méltóztatná. Innét több Tudósokkal ditsekedhetett osztán a' Magyar Nemzet, a' kik közzül különösen fennhagyta nevét János, ugyan e' Ditső Királynak Jegyészsze, azon Históriájával, mellyet mint Kükóllői Esperest irt vala az ő nagy Királyjának Tetteiről. De még Ersébet Királyné is, Nagy Lajosnak édes Anyja, megérdemlette ám, hogy a' Tudósok köztt neveztessék, a' kinek orvosló vize máinápig emlékezetes. Fennmaradt pedig Nagy Lajos idejebéli Magyar Irásokból az akkori Esküvésnek Formája, melly igy vagyon az Ország' Törvény-Könyvében: „Isten Téged ugy segéllyen; Szüz Mária melletted Te végnapodon Fiának előtte ugy támadgyon: Istennek minden Szentei, Te érted ugy imádkozzanak: Isten teste, Te vég napodon, méltán neked adatni ugy méltóztassék: Szörnyü halállal ugy ne veszsz el, Föld tetemedet ugy fogadgya halva: Harmad napon ugy ki-ne vesse. Isten színét Te vég napodon ugy láthassad: Örök pokolban ugy ne temettessél: És magúl magod ugy ne szakadgyon: Hogy Urunknak Lajos Királynak, és Szent Koronájának-való hivségtartásodra minden orvot, tolvajt, gyilkost, kaczért, ember-étetőket, bűvösöket, bájosokat, ház-égetőket, Szent-egyház-törőket, fél-hiten-valót, és ki Ország-veszedelmére, pogányoknak segétséggel, avagy tanáchal volt, ál-levél költőket, ál-petsét likasztókat. és kik ezekkel élnének, és mindeneket azokat, kik Urunk Lajos Királynak, és Országának, és Szent

Digitized by Google

Koronájának ellene, és veszedelmére törekedők volnának; igazán meg-mondod, meg-nevezed, és ki-adod, és meg-sem-tagadod: És irégységben, avagy gyülölségben, senkit el nem vésztesz: És igazat nem hamisíttasz: És hamissat nem igazíttasz. Ezeket által nem hágod, sem kedvért sem adományért, sem gyülölségért, sem félelemért, sem barátságért, semmiért is. És a' mi beszéd közöttetek lenne, azt titkon tartod, éz ok nélkül senkinek meg nem jelented, meg sem mondod. Isten Téged ugy sègéchen, ése' Szent Keresztje."

Ama' Tudós Jesuita, Szegedi János, a' ki az Ország' Törvénykönyvét 1751-dikben kiadta, azt jegyzi meg ezen Esküvés-Formáról; hogy Mossóczi nyomtattatta azt ki elöszer 1584. Esztendőben az Ország' Törvényjeivel, semmit se jelentvén: honnét vette légyen. Ennek okául azt kell tartani; hogy bizonyos lévén, több Magyar Tudósokkal együtt, azon Tudós Püspök ezen Formának valódiságáról, elégnek állította ebben maga hitelességét. Országos bizonyságot szolgáltat pedig erről Hunyadi Jánosnak, mint Ország' Kormányozójának, Magyarból Deákra fordított, és az Ország' Törvénykönyvébe iktatott Esküvése, mellynek amavval való egyezését minden Magyar Tudós láthatja. Ezen században iratott Szent Elek, és Remete Szent Pál' élete is Nemzeti Nyelvünkön.

Nagy Lajosnak az ő példáját követte az ő Tudós Leánya, Mária Királyné, a' ki, mint Királyi Felség, az Aranyvégzeményt, az ő édes Atyjának Végzeményjével együtt, böltsen megerősítette, 's ezzel nagy emlékezetet szerzett vala magának a' Magyar Nemzetnél. Ezen Végzemény ezer három száz nyoltzvannegyedikben hozattatván, Törvény Könyvünkben ez az első, a' mellyben a Zász- 1384. B.

lós Uraknak nem csak Kereszt, hanem Vezeték-Neveik is alólirattattak jobbára, ugymint: az Ország' Nádor Ispányja, 's Kunok' Birája, Gárai Miklós; Ország' Birája, Zeechi Miklós, Lindwai István Sklavóniának, Philpes István Machownak, SzentGyörgyi Templin-Dalmata, és Horvát Ország' Bánjai; Zambó Miklós Tárnok Mester; Forgách Balás Fő Pohárnok Mester; Telegdi Miklós Királyi Ajtóörök' Mestere; Wésseni Miklós Fő Asztalnok Mester; Posonyi Fő Ispány az említett Zambó Miklós. Ugyan ezen derék Magyar Király Aszszonynak Férje, Sigmond Király szép Tudománnyal birván, az ő bölts Ipának, Nagy Lajosnak példája szerént mindjárt országlása' kezdetén ő is Fő Oskolát állított Budán ezer
1388. E. háromszáz nyoltzvan nyoltzadikban, és a' következett esztendőben megerősitette ezt IX. Bonifácius Pápa, annak Kancelláriussául rendelvén az O Budai Prépostot; valamint V. Orbán Pápa a' Pétsi Fő Oskolának Kancelláriusául az ottani Püspököt. Ezen századnak kezdetén találtatván fel Ankonában a' vászonból készitett papiros, ezzel is mindjárt éltek a' Magyarok; és így előbb, mint a' Németek, Anglusok, és Frantziák.

V. Századjában a' Keresztény Magyar Birodalomnak szép nevet szerzettek ugyan a' Magyar Nemzetnek az ő Végzeményjeikkel Sigmond, Albert V. László-Királyok, és az akkori Ország' Rendjei; de sokkal szebbet, 's ditsőségesebbet ama' Nagy Nevü Mátyás Király, a' ki, valamint ditső diadalmaival, ugy az ő hat Végzeményjeivel, 's a' Tudományoknak előmozditásával, és terjesztésével valóban megmutatta, hogy Nagy Király volt Ő, és azon Kor nem látott hozzá hasonlót. Mert tapasztalván, hogy a' Pétsi, és Budai Akademiák a' Theologia nélkül szükölködnének, második Pál Pápát megkérte még egy Magyar Akademiának

Digitized by Google

felállíttatása eránt: igen szivesen hajlott Ő Szentsége a' Királynak ezen leghasználóbb akaratjára; és ezer négy száz hatvanötödik esztendőben Sz. Iván havának első napján adott Pápai Levelében nem tsak hatalmat ada Mátyás Királynak, a' hol nékie tetszenék, Fő Oskolát állítani, hanem ezt mind azon szabadságra is, mellyel a' Bonóniai bírt, méltóztatta volt. Posonyt választotta tehát annak helyéül a' Királyi Felség, 's minekutánna a' Préposť háza mellett nagy téres Épületet alkotott, és oda Tudós Tanítókat rendelt volna; ezer négy száz hatvanhetedikben Sz. Iván havának huszadik napján ezen uj Fő Oskolát Dunavári Akademia névvel nagy Innepi szertartással felszenteltette, 's ennek Kancelláriusául ama' nagy tudományu Esztergomi Érseket, Vitéz Jánost, rendelte, Helytartójául pedig az ottani Prépostot. A' Budai Fő Oskolának jobb karba való hozásával még tágasabb mezőt nyitott e' Bölts Király a' tudományokkal való megesmérkedésre a' Magyar Nevendékeknek: mert az Universitásnak roppant épületet állítván, 's nagy fizetést rendelvén a' Tanítóknak, mindenünnen örömmel jövének ide a' Tudós Férjfiak a' Tanítói Hivatalnak megnyerésére. Tudván a' Böltsességnek ezen Felséges Fija; hogy a' tudományosodásnak kutforrása, a' Könyvtár légyen: olly felségesen megszerzette ezt, hogy ennek látásán nem lehetett nem tsudálkozni az Embernek. Ugyan ezen időben találtatván fel a' Könyvnyomtatás' mestersége, ezer négy száz hetvenkettődik esztendőben felállíttatta ezt is Budán Velentzéből ide hivattatott Hess András Könyvnyomtató által: holott a' következett esztendőben kinyomtattatott vala Magyar Ország' Kronikája. Hogy az alsó Oskolák több helyeken szépen virágoztak légyen: innét nyilván látszik.

1467. E.

1472. E.

Digitized by Google

Azon számos Tudósok közzül, a' kikre emlékeztet bennünket az Oskoláknak illy jeles virágzása, ezeknek Gyámola Mátyás Király tünik elöször is elönkbe, a' ki, azon kivül, hogy majd minden Európai Nyelvet tudott, jó esmeretséggel birt a' Theologiában, avagy Isteni Tudományban, 's az Egyházi Törvényben: osztán a' Római, Görög; és több Európai Nemzetek' Históriájában, 's a' Geografiában; ugy a' Matézisben, Astronomiában; és mind a' Tábori, mind a' Városi Architekturában. Vitéz János Esztergomi Érsek pedig már innét nagy emlékezetet hagyott magáról; minthogy ezen Nagy Király az ő oktatásának köszönhette illy jeles tudományosságát. Ugy az ő Atyjafia, Vitéz, vagy Cezinge János, Pétsi Püspök, a' ki azon időben Janus Pannonius Név alatt legnevezetesebb Deák Poéta volt: a' miről nehány megmaradt Munkáji tellyes bizonyságul szolgálnak. Turótzi János is ez ő Históriájával, mellyet a' Magyar Nemzetről irt vala, szép Nevet szerzett magának az akkori Magyar Tudósok közzt. Temesvári Pelbart Minorita több Predikátziós Könyveket irt, és az Énekek' Énekét magyarázta volt. Tsuda Miklós a' Theologiában Mester, és Apostoli Koncziónátor az Eleverendeltetésről irott Könyvével hagyta fenn emlékezetét. Az ide bejöttek közzül legnevezetesebbek Bonfinius Antal, és Galeottus Martius Olaszból lett Magyarok; mind a'kettő több tudós Munkáknak Szerzői: de különösen amaz a' Magyarokról ezer négy száz kilentzven ötödikig jeles Deáksággal irtt Históriával; emez pedig azon Könyvével, mellyet *Salomon Hungaricus* Név alatt ira Mátyás Királynak bölts, és tréfás Mondásairól, és Vitéz Tetteiről; emlékezetesekké tették magokat.

Igaz ugyan; hogy mind ezek Deák nyelven írtanak, valamint az Oskolákban is azon Nyelven

Digitized by Google

tanittattak a' Tudományok. De azzal a' Haza' Nyelvének ditsösségét el nem engedte nyomattatni annak ezen Bölts Királyja ; mert valamint Attilának, úgy Ennek is a' Nemzeti Poétákban, avagy Verselökben vala legnagyobb kedve, 's ezek által énekeltette a' Magyarok'ditsö diadalmait, az ö Királyi Asztala körül, olly ékesen, hogy még az Idegeneknek is, a' kik nem értették azon Magyar Verseket, felette gyönyörködnének ezekben, igazán megvallván, hogy szépen hangzanának: Galeottus különösen magasztalja azon verseknek gyönyörüségét. Ugyan ezen Ditsö Mátyás Királyunk alatt lett az elsö Magyar Nyomtatás is, még pedig Norimberga Városában: holott ezer négy száz nyoltzvan negyedik esztendöben kinyomtattatott vala Szent István Király' jobb kezéröl azon Imádság, mellyet azon Szent Kéznek feltalálása'Innepén szokott a' Magyar Anyaszentegyház imádkozni, egy Énekkel együtt, melly így kezdödik azon nyomtatásban:

„O deucheoseeges Zenth Keez,
mel'et magiar ohaitua neez,
draaga genche neepeunknec,
nag' eoreome ziueunknec."

Hogy ezen Századjában a' Tudományok' felderülésének több jó könyveket is irtak született Nyelveken az akkori Magyar Tudósok; azt kérdésbe se lehet venni: mindazáltal tsak Báthori László, Paulinus Atyáról vagyon azon ditsö emlékezet, hogy a' Bibliát, és a' Szentek' Életét Magyarra fordította. Tudós Káldi György pedig jelenti a' töle fordíttatott Bibliához ragasztott oktató Intésében, hogy néki hiteles Ember mondotta: hogy látta az irott Magyar Bibliának nagyobb részét, melly két száz esztendö elött fordíttatott. Tehát még elején ezen századnak: minthogy Káldi a' Keresztény Magyarság' hetedik századjának huszon

Digitized by Google

hatodik esztendejében adta-ki az ő Fordítását: azért ezen Fordítás nem Báthori Lászlóé, a' ki ezen század' közepén virágzott.

A' Magyar elmének ugyan ezen századbéli találmányja a' Kotsi, melly Komárom Vármegyében Kotson tsináltatván legelőször, onnét vette vala nevezetét, 's Mátyás Király alatt olly tökélletességre ment, hogy osztán más Nemzetek is megszeretvén, gyönyörködve fordítának hasznokra, 's máinapiglan minden Fő Emberek, Hertzegek, Királyok, 's Tsászárok azonn tennék fényes utazássokat. A' köz Magyarok is hogy annál gyorsabban utaznának, Lószekereiket azon Kotsinak könnyüségéhez alkalmaztatván, ezeket is utóbb Kotsinak nevezték: azért azon lógós fedeles kotsi osztán Hintónak neveztetett a' Magyaroktól: a' gyeplűtartó mindazáltal itt is megtartotta a' Kotsis nevet. Ezen Hintó-Kotsiról bőven, 's tudósan ír Belnay György a' Posonyi Akadémiában volt Professor ezen nevezetü könyvében: *Historia Literarum, Bonarumque Artium in Hungaria.*

VI. Századja a' Magyar Birodalomnak legveszedelmesebb vala: minthogy a' Törököknek rajta való dühösködésén kivül, mind Országi, mind Religyiói meghasonlásával szörnyüképpen emésztődött. Azért nem lehetett néki a' tudatlanságba nem merülni: mert a' Fő Egyházíaknak nagyobb része a' Mohátsi veszedelemben elveszvén, az Ország' Nagyjaival, 's a' Királlyal együtt, következett a' második rendbéli Egyháziaknak is veszedelme, az Oskoláknak, és amaz ékes Budai Könyvtárnak elpusztulásával. Voltak mindazáltal miedenik Rendén a' Hazának jeles Tudósok; mint ezt Annak Törvényjei II. Ulászló; II. Lajos; I. Ferdinánd; Makszimilián; Rudolf-Királyok alatt mutatják. Különös pedig a' Törvénytudók között Verbőtzi István, a' kinek *Tripartitumát* Törvényül

Digitized by Google

fogadta az Ország Ulászló Király alatt. Ferdinánd alatt osztán az igazságnak rendesebb utja' készítésére rendeltettek Gregoriántzi Pál, Zágrábi Püspök; Ujlaki Ferentz, Győri Püspök; Mérei Mihály, Personális; Szarvaskendi Sibrik Gergely, Királyi Tanátsos; Kamaray Tamás, az Ország' Birája' Helytartója; Pókateleki Zomor János, a' Királyi Ügyek' Igazgatója; és Bodenár Márton, a' Bétsi Fő Oskola Kancelláriussa: a' kiknek tudós Munkája *Quadripartitum*nak neveztetett; de mind eddig az Ország' helybehagyása nélkül maradott. Oláh Miklós Esztergomi Érsek, 's a' Magyar Anyaszentegyház' Feje, irt a' Keresztény Katholika Hitnek Ágazatairól egy velős Könyvet; Attila' Históriáját, és Magyar Országot szépen lerajzolta: ezen utólsót osztán Gregoriántzi Pál, mint Győri Püspök, gyönyörü módosítással megujította. Illicinus Péter, a' Pétsi Akademiának Igazgatója több Könyveket irt ugyan; de főképpen méltó a' Magyarok' figyelmes olvasására az azokhoz irtt Paraenesisse. Verántzi Antal, Esztergomi Érsek, irta a' Megyarok' Históriáját. Gregorius Coelius Pannonius, Szent Pál Szerzetebéli Tudós Atya, igen derék Magyarázatot ira Szent János Apostol Jelenéséről; a' melly Párisban nyomtattatott vala ki. Vidmanstad János Albert, Posonyi Kanonok legelsöben adta ki Bétsi nyomtatással az Uj Testamentomot Syriai nyelven ugyan Syrus betükkel. Forgáts Ferentz, Váradi Püspök, és Udvari Kancellárius, a' maga idejebéli Magyar Történeteket ezen század' negyvenedikétől fogva nyoltzvan kettődikig pontosan megirta: a' mellyet a' mult századnak nyoltzvannyoltzadik esztendejében kinyomtattatott Horányi Elek a' Szerzőnek képével, 's életével egyetemben. Broderits István, Szeremi Püspök, és Udvari Kancellárius, mint szemmellátott Tanú, igyesen le-

Digitized by Google

irta a' Mohátsi ütközetet. Igy Sámboki János, Udvari Historikus, halhatatlan hirt szerzett megának tudós Munkájival: ugyan ő adta ki együtt az Ország' Törvényjeit legelőször.

Ekkor serkentek fel a' Magyar Tudósok is, valamint más Nemzetbéliek, a' Nemzeti Nyelven való irásra; hogy az egész Nemzetnek használjanak tudós Irásaikkal. Valóban első kötelessége ez a' Tudósnak az ő Nemzetéhez. Igy Komjáti Benedek Magyarra fordítván Szent Pál' Leveleit, Krakkóban kinyomtatván, első dítséretet kapta el a' nyomtatott Magyar Könyvek' Szerzőji között, ugymint ezen századnak harmintz harmadikán. Azutánn három esztendővel ama' Tudományos Fejérvári Kanonok, és Ugotsai Esperest, Pesti Gábor, adta ki az Uj Testamentomot Bétsben illy Tzim alatt: *Wij Testamentum magijar nijelven.* Ugyan ottan azon esztendőben Ezópus' Költeményeit ezen Tzimmel: Esopus Fabulay, mellyeket mostan Wyionnan magyar nyelvre fordított Pesti Gabriel. Ezutánn két esztendővel Farkas András, a' Királyi Törvényszék Esküttje Kronikát ada ki Krakkói nyomtatással a' Szittyáknak bejöveteléről Magyar Országba. Ugyan azon esztendőben, 's azon nyomtató mühelyben jöve ki azon Tudós Magyarnak Éneke is a' Magyarokról, Gálszétsi Istvánnak a' Keresztényi tudományról való rövid Könyvetskéjével: mellyből Cornides Dániel az ő *Vindiciae Anonymi etc.* nevü Könyvének 306-dik lapján ezeket adja elő: „Maszodsor, mikoron nyoltz szaz nyoltzban irnac vala Wrunc születese utan, az ket szaz ezeren, es harom ezeren szolgaktul megvaluan ismetlen kijüvenec, sok hauasoc altal pogan Orszagokban az nagy Isten öket bekeseggel visele.

Mikor juttac vala az Tanais vizre ott haioioo ő nekiec nem vala, azert ket ket lonac egyi-

Digitized by Google

ket az Tanais parton öc mind megnyuzac vala: lo börböl magoknac önnön hasok ala hoiakat varranac, vizen altalkelenec.“

Erdősi Jánosnak Uj Testamentoma pedig, mellyet Görögből fordíta, legelső Magyar Könyv, melly itt a' Hazában, ugymint Ujszigetben nyomtattatott vala. Nem kevés dítséretére szolgála Nemzetének azzal is ezen Tudós Magyar: hogy a' Bétsi Fő Oskolában Görög Nyelv Tanítónak tették. Tinódi Sebestyén versekben több Magyar Munkákat ada ki. Báró Balassa Bálint pedig olly jelesen versezett; hogy Magyar Pindarusnak tartatnék. Bentzédy Székely István a' Világnak; Heltai Gáspár a' Magyaroknak Dolgairól irtt Krónikával lettek emlékezetesek. Draskovits György, Pétsi Püspök, Vintze Lerinsi Apáturnak a' Keresztény Katholika Anyaszentegyházban ama' nevézetes Munkáját az igaz Keresztény Hitnek régiségéről, és igazságáról Deákból Magyarra fordítván, Bétsben kinyomtattatta, és a' Magyar Anyaszentegyházat véle jelesen gazdagította. Telegdi Miklós, Esztergomi Prépost, és Érseki Vicarius, osztán Pétsi Püspök kiadta az Evangyéliomoknak, mellyeket Vasárnapokon, és egyéb Innepeken olvasni szoktanak, Magyarázatját, Monoszlói András, Posonyi Prépost, és Veszprimi Püspök: a' Hit' Ágazatainak oltalmáról, a' Szenteknek hozzánk való segítségéről; és az idvességre intő képeknek tiszteletéről való igaz Tudományról irtt könyveivel szép emlékezetet szerzett magának a' Magyar Anyaszentegyházban: ugy Peechi Lukáts a' Keresztény Szüzeknek tisztességes Koszorója név alatt kiadott könyvével. Ezen században jött ki először az Magyar Kalendarium is Nagy Szombatban illy Tzim alatt: „Kalendariom, és Egeknec 's Chillagoknac Forgasabol, az időnec naponkent valo itelet. M.D.LXXXIIII. esz-

Digitized by Google

tendőre. Mely bissextilis es Embolismalis. Magyarra fordetatott Slovacius Peter Mesternec Krakcai Astrologusnak irasabol. Nyomtatta, Nagyszombatban Otmar Balint. " Károli Gáspár nevezetessé tette magát a' Reformátusok közzt a' Bibliának Magyar kiadásával. Veres Balás Váradi Biró a' Verbőtzi Tripartitumát fordította Magyarra. De mind ezek közzt leghelyébben irt Telegdi Miklós Esztergomi Prépost, a' ki az említett könyvének előjáró Beszédjében igy szóllalmaskodik: „Tizenhat égész esztendeje múlt el immár, hogy e' Nagyszombati Egyházban, a' Krisztus Jézusnak Evangyéliomát predikállom; jóllehet közösleg egyébütt is, a' hová érkeztem, kiváltképpen pediglen Posonyban, az Országgyülésiben, és a' közönséges törvényeknek idején.

Ferdinánd Király is, mint Tudós Fejedelem, nagyon gondoskodott az eránt, hogy a' Hazában az igaz Tudomány terjesztessék: azért az Ország' Rendjeivel több Gyülésekben szép rendeléseket tett vala az Oskolai tanításokról, különösen pe-
1548. E. dig ezer öt száz negyvennyoltzadikban hozott Végzeménynek tizenkettődik Tzikkelyében ezen Törvény szabatott: „A' puszta Monostorok, Klastromok, és Káptalanok' jószágai, és jövedelmei — a' Tudós Plébánosoknak, és az Isten' Igéje' igaz Hirdetőjinek táplálására: kik a' Népet a' régi valóságos, igaz Katholika Hitben, és Religyióban megtartani; és, ha valakik attól elszakadtak, abba ezen Országban viszszatériteni igyekezzenek: Ugyan az Oskoláknak megujítására, 's felállitására - - 's Oskola' Tanítóknak, a' kik tudósok, és jólelkűek legyenek, tartására; és végre a' jó reménységü, 's elméjü Ifjaknak, és Nevendékeknek, hogy á' jó tudományokat magoknak megszerezhessék, elősegéllésére, 's gyámolitására intéztessenek, és fordittassanak: hogy e' szerént jámbor

ér-

Digitized by Google

erköltsü, és tudományos Férjfiak neveltessenek, és tápláltassanak." De az említett jószágokat minthogy hatalmas Urak bitolnák: a' Török is az Ország' kebelében nyüzsögne: azon Törvénynek nem lehete mindjárt foganatja. Oláh Miklós, Esztergomi Érsek tehát azon gondoskodásból, melly ötet, mint a' Magyar Anyaszentegyház' Fejét, illette, arra vette volt magát, hogy a' maga Költségén állítana Oskolát Nagyszombatban ezen század' ötvenegyedikén, 's oda az ezen idő tájban ke- 1551. E.
letkezett Jesuitákból; ugymint Loyola Szent Ignátz' Szerzetjéből, hivna bé annak tanítására: a' hol ezek osztán Könyvnyomtató műhelyt is állítottak. Ugyan ezen Szerzetbélieket rendelé a' Kolosvári Oskolába Tanítóknak ama' nagy Erdelyi Fejedelem, utóbb Lengyel Király, Báthori István. Szakszóniából azonban, és Helvetziából mind mind több tanultt Lutheránusok, és Kálvinisták, a' kik együtt Protestánsoknak nevezödnek, jöttek bé az Országba; a' kikhez állott vagyonos Hazafiak által nem tsak a' Városok, hanem több Közhelységek is nyertek Oskolákat, söt Könyvnyomtató műhelyeket is, ugymint: Ujsziget; Ovár; Debretzen; Várad; Szeged; Alsó Lindva; Sempte; Bartfa; Detrekő; Németujvár; Világosvár; Monyorókerék; Visoly; Pápa; Sitz; Keresztur; Tsepreg; Besztertze; Galgótz; Szétsény; Somorja; Lötse; Köszeg; Nedelitz.

VII Században második Mátyás; második és harmadik Ferdinánd; 's első Leopold Királyok alatt hozott Törvények előtünteik az ekkori Magyarok' Törvénytudóságát. Nevezetesebb Tudósok pedig ezek; Kitonits János, kinek az Ügyek' folytatásáról irott Könyve az Ország' Törvénykönyvében érdemlett vala helyet; Gróf Forgáts Ferentz, Pázmány Péter, Szeleptsényi György-Esztergomi Érsekek nem tsak Egyházi Gyü-

Digitized by Google

lekezetekkel, hanem tudós Könyveikkel is fennhagyták ditsö Neveket. Froelich Dávid hires Tsászári Astronomus szép Könyveket ada ki ezen Tudományban, és a' Geografiának velejét; a' Kalendariomot pedig Deákul, és Magyarul több esztendök által. Istvánfi Miklós Nádor Ispány' Helytartója, és Somogyi Ambrus Belsö Szolnok Vármegyének Jegyészsze, azon egy időszakasznak, ugymint ezer felett négy száz kilentzvenediktől hat száz hatodikig jelesen megirták volt a' Magyar történeteket. Ezen századnak huszonkilentzedikétöl pedig hatvan harmadikig lett Erdélyi dolgokat ditsöretesen kiadta G. Bethlen János: valamint G. Révay Péter Turótz Vármegyének Örökös Fö Ispányja, Szent Korona' Örzöje, és Királyi Fö Udvarnok, szépen nevelte nagy Neve' ditsösségét a' Magyar Koronának leirásával, 's közrebotsátásával: hasonlóképpen Gróf Nádasdy Ferentz, Ország Birája, Magyar Ország' hatalmas, és ditsösséges Királyainak, 's elsö Vezérkapitányainak kiadásával. Inchoffer Menyhárt Jesuita, 's Köszegi Fi, több Égvisgálói, és Theologiai Munkájin kivül, megirta Magyar O szág Egyházi Történeteit, 's egyik Részét ki is adta Romában ezen század' negyvennegyedikén. Otrokótsi Foris Ferentz, a' ki Rimaszétsi Predikátorságától kénteleníttetvén megválni, 's Hazáját ide hagyni, Német, Frantzia, 's Olasz Országot bejárta; 's Romában a' Keresztény Katholika Anyaszentegyház' Fö Városában meggyö ett tv n a' Romai Katholika Hitnek egyedül idvezítöségéről, Ennek ottan buzgó szivvel meghódolt, és mind a' Theologiában, mind a' Jusban graduáltatott. Erre nézve a' Nagyszombati Akademiába hivattatott; a' hol a' Tör ény' tanítása mellett többféle tudós Munkákkal tette magát neve etessé; mellyek közlt különösebbek ezek: A' Ma-

Digitized by Google

gyarok eredetéről, és régiségéről; a' Protestáns Atyafiakhoz az egyesülés eránt; Roma Istennek Szent Városa, és ezt nem tsak Deákul, hanem Magyarul is kiadta.

A' Magyar Nyelvnek Nemessége gazdagsága, hathatósága, 's kellemetessége ugyan ezen századbéli Magyar Tudósoknak Irásaiban böven kitündöklik: minthogy ezeknek bölts elméssége szinte ugy tudta Magyarul előadni, 's megirni a' legfontosabb dolgokat is, valamint Deákul. Fejedelem ebben az Ország' Primássa, Kardinál Pázmány Péter, Esztergomi Érsek, a' ki tudományos Magyar Könyveivel nem tsak Hazaját, hanem Rómát is maga tiszteletére hódította: a' mint erről különösen magasztalja Őtet Pápa Ő Szentsége azon Levelében, mellyel annak az Esztergomi Érsekségre lett Királyi kineveztetését megerősítette volt. Ugyan is ezen századnak harmadikán irt Magyari István ellen; negyedikén fordította, 's kiadta Kempis Tamást a' Kristus követéséről; ötödikén Az Uj tudományok' hamisságának bizonyításait; hatodikán Imádságos könyvet; hetedikén Püspök Monoszlói András Munkájinak védelmét; tizenharmadikán a' Kalauzt; tizennegyedikén Alvintzi Péter, Kassai Predikátor ellen; tizenhatodikán a' Tsepregi Szégyenvallást; ezeket, mint Jesuita, adta ki. Mint Esztergomi Érsek pedig újra, 's megbővitve adta ki az Igazságra vezérlő Kalauzt huszonharmadik esztendejében ezen századnak; huszonötödikén a' Szent Irásról és Ecclésiáról, mellyet Biharvármegyének ajánlott; huszonhatodikán az Anyaszentegyházról; huszonhetedikén Balduinus ellen; harmintzadikán a' Váradi Predikátor ellen; harmintzhatodikán a' Predikátziójit; harmintzhetedikén ismét a' Kalauzt. Mind ezek olly jeles Munkák, hogy azoknak tudományossága mindenkor tanúságul, Magyarsá-

Digitized by Google

ga pedig például szolgáljon a' Magyaroknak. Ezután méltán következtetjük Nagyszombati Káldi György Jesuitát, ki a' Szent Irást azon Deák voltából, mellyen Szent Hyeronimustól fogva használja azt a' Napnyugoti Anyaszentegyház, olly jelesen fordította Magyarra, hogy több nagy Theologusoknak jóváhagyása után, maga a' Magyar Anyaszentegyháznak bölts Fejedelme is, Pázmány Peter, Esztergomi Érsek, 's az Ország Primássa helybenhagyta azt, és javallotta a' Magyar Anyaszentegyház' hasznára ezer hat száz huszonötödikben; a' mint a' következett esztendőben Bétsben ki is nyomtattatott. Nevezetes Szószólló volt ez, Deákul, Olaszul, Németül, de főképpen Magyarul; 's ezen született Nyelvén hagyott nyomtatott Predikátziókat is. Balásfi Tamás, Bosnyai Püspök, Tsepregi Oskola nevezetü Könyvéről; Lépes Bálint az Imádságos Könyvéről, és a' pokoltól rettentő Tüköréről; Koptsányi Márton Franciskánus a' Szüz Mária Élete', és Predikátzióji kiadásával emlékezetes. Veresmarti Mihály, Posonyi Kanonok, kiadván az Isteni tisztelet' Tükörét; intő, és tanító Leveleit; a' Vallásról való tanátskozást, különös emlékezetre tette magát méltóvá. Illés András, Erdélyi Püspök nem tsak a' Szentek' élete' Könyvével, hanem más Magyar Könyvekkel is érdemesítette magát a' Magyarok köztt. Eszterházy Pál, Nádor Ispány, és birodalmi Hertzeg, nem tsak tudományosságát, hanem a' Magyar buzgóságát is jelesen kitüntette az egész Világon lévő tsudálatos Képeinek eredetéről a' Bóldogságos Szüznek *Mennyei Korona* nevezet alatt irtt Könyvével: valamint Szeleptsényi György, Esztergomi Érsek, az ő Egyházi Énekes Könyvével, melly máinapig divatjában vagyon a' Magyar Anyaszentegyházban; szinte úgy halotti Énekes Könyvével Illés István, Esztergo-

Digitized by Google

mi Kanonok. Gróf Zrinyi Miklós, ama' ditsö Fö Hadi-vezér, az ekkori Magyar Hadiseregnek ditsöitö diadalmakra vezetö Tsillaga, kinek Nagy Nevét egész Európa tsudálva tisztelte, a' Tudományok' mezején is jeles példával tündöklött: ugyan is ezen Tzimü Könyvében, *Ne bánts*, szép tanúságot adott a' Magyaroknak a' Hadi dolgokban; az Adriai Tenger' Sirenájában pedig szép jelét adta Poétai tehetségének. Petö Gergely fenn hagyta hirét az ö Magyar Kronikájával. Gróf Draskovits János, Tárnok Mester, azutánn Nádor Ispány; a' Fejedelmek' Oráját; G. Illésházy Gáspár a' boldog Mimulás' Könyvét; Báró Haller János, Tordai Fö Ispány a' Hármas Históriát; Forró Pál Q. Curtius' Históriáját; Házi János a' Török Alkorántt; Laskai János Justus Lipsiust; Kászonyi János Kitonichot; Balog György Cornelius Nepos Könyvét dítséretesen fordították Magyarra. Kiss Imre Nagyszombati Fi, Báthori Sófiának második Rákótzi György' Fejedelmi Özvegyének Udvari Papja, és Tarnótzi István Nyitrai Fi, mind a' kettö Tudós Jesuita, 's több Könyveknek Szerzője: amannak mindazáltal az *Igaz Hitre vezérlö*; emennek pedig *Régi Magyar Szentség*, nevezetü Könyve legnevezetesebb. — Ezen századnak jeles Magyar Poétáji voltak ezek: Benitzki Péter, szenteltt Vitéz; Rimai János; Liszti László, Köptsénynek Földes Ura, a' ki *Magyar Márs* név alatt versekbe foglalta a' Mohátsi veszedelmet; Gróf Kohári István, és Gyöngyösi István, Gömör Vármegye' Vice Ispányja. Szentzi Molnár Albert már elején ezen századnak virágzott, 's több Magyar Munkájival igyekezett a' Magyar Haza' Nyelvének ditsösségére, a' mellyek közt legnevezetesebb az ö Szótárja, 's Nyelvészi értekezése. A' második Magyar Deák Szótárt Tzáholtzi János, és Bihari Ferentz adták ki ezen szá-

Digitized by Google

zad' közepén. Ugyan ezen század' utóljàn adta ki a' harmadikát Tótfalusi Kis Miklós. Apátzai Tsere János irt vala Magyar Logikát, és Encyclopediát, az az: Minden igaz, és hasznos Böltseségnek szép rendbe való foglalását.

Második Ferdinánd Ő Tsászári, 's Királyi Felsége mind a' Világi, mind az Isteni tudományban jeleskedvén Kardinál Pázmány Péter; Nádor Ispány, Eszterházy Miklós; Vesprimi Püspök, 's Udvari Kancellárius, Lippai György; és Királyi Kints tartó, Gróf Pálffy Pál, jeles tudományu, 's buzgóságu Tanátsossaival arra törekedett főképpen; hogy több Oskolák felállíttatván, ingyen taníttatnék a' Magyar Ifjuság a' józan Tudományokban, folyvást világosodnának a' Házafiak az idvezítő Romai Katholika Hitben való egyesülésre, és így Apostoli Királyjokra tökélletesen hallgatván, a' Hazát boldogító egyességben éljenek. Mindjárt is Kassán, Besztertzebányán, és Sopronyban, Oskolákat nyittatott a' Bölts Fejedelem. Kardinál Pázmány Péter Esztergomi Érsek is buzgó lélekkel serénykedett, úgy hogy a' Posonyi, Szepesi, Lötsei, és Szatmári Gymnáziumoknak felállításán kivül, Nagyszombatban Akadémiát szerzett vala. Lippai György Esztergomi Érsek Trentsényt, Szakoltzát, Selymetzet, Késmárkot, Rosnyót ékesítette fel azokkal. Dallos Miklós Győri Püspöknek ditsö munkája az ottani Oskoláknak keletkezése. Draskovits György Győri Püspök a' Sopronyi Külsö Városból a' belsőbe szállította azokat. Szeleptsényi György Esztergomi Érsek a' Lötsei és Szakoltzai Kollégyiomokat felépíttette, és Solnába is béhelyheztette a' Tudományokat. Kisdi Benedek Egri Püspök, a' Kassai Akadémiát alkotta. Szétsényi György Érseki bökezüségének jeles munkáji a' Győri, Köszegi, Esztergomi, Egri, Pétsi Kollégyiomok, és Os-

Digitized by Google

kolák, a' Budai Akadémiával együtt; és Győri, Budai, Lötsei, 's Trentsényi nevelő Házaik' a' tanúló Nemes ifjaknak. Mind ezen Oskolákba pedig Szent Ignátznak a' sikeres tanításra intézett Szerzetes Fijai rendeltettek Tanítókul: valamint Eperjesbé is első Leopold Király a' Protestánsokkal volt hoszszas bajlódása után bévezettette azokat. A' kegyes Oskolabéli Szerzet is már ezen században több Gymnáziumokban különös ditsérettel tanította a' Magyar Ifjuságot, nevezetesen Nyitrán: holott Matyásovski László, Nyitrai Püspök, fundálta őket. A' Paulinus Atyák az Ujhelyi, és Veszprimi Oskolákat tanították; ugy több helyeken Szent Ferentznek Szerzetes Fijai.

A' Magyarok' képességét a' rajzolásban is eléggé bizonyítja Szeleptsényi György Esztergomi Érseknek abban fennhagyott jeles példája: a' ki még ifjantan Kardinál Pázmány Pétert helyesen eltalálta, 's Romában a' néki ajánlott Theologiai Feltételeknek, mellyekben ditséretes pállyafutását kimutatta, eleibe függesztette; magát pedig az ő gazdag Könyvtárában minden Könyvében derekasan leképezte, ezen Verseknek aláirásával: „

In quo me propria signatum videris arte;
Ex libris illum noveris esse meis. azaz:
Képemet a' mellyben pamatsommal festve találod;
Esmérd Könyvemnek lenni bizonnyal azont.

VIII. Század már annyira megdeákosította a' Magyar Hazafiakat, hogy nem tsak az Egyházi; hanem a' Világi Rend is majd minden dolgait a' Romai Nyelven folytatná. Harmadik Károly; Mária Therésia; második Leopold; 's Első Ferentz-Apostoli Királyaink' Végzeményjei mind annyi bizonyságai a' Magyar Hazafiak' tudományosságának. De sokan ditsőítették Neveiket kü-

Digitized by Google

lönösen is az ő kiadott derék Munkájik által. Nevezetesek ezek a' Theologiában: Bertalanfi Pál; Hertzig Ferentz; Muszka Miklós: Prileszki János; Schmith Miklós; Csapodi László; Molnár János; Vizer Ádám; Hubert Ferentz; Mollik Tobiás; Nagy Ferentz; Zsivits Mátyás; Horvát János. A' Törvényben: Prileszki Pál; Kohlósz Pál; Szegedi János; Huszti István; Bodó Mátyás; Lakits Sigmond; Ambrózi György; Kereszturi Jósef; Décsy Antal; Roseman István; Gróf Cziráki Antal; Kovachich György; Miller Ferdinánd. Az Orvosi Tudományban: Köleséri Sámuel; Krammer Henrik; Rayman Ádám; Vallaskai János; Veszprémi István; Plenk Jakab; Benkő Sámuel; Lumnitzer István, Filozofiában: Szegner András; Vánosi Antal; Berényi Sándor; Makó Pál; Jaszlinszki András; Radits Antal; Revitzki Antal; Roy Ferentz; Ivántsits János; Horvát János; Hadali Károly; Rausch Ferentz; Földi János; Hell Makszimilián, Selmetzi Fi, A' Jesuiták köztt olly böltsességre emelkedett, hogy egész Európa őtet esmérné ezen idő első Asztronomussának. Históriában: Gróf Bethlen Miklós; Czvittinger Dávid; Kolinovits Gábor; Hevenesi Gábor; Bombardi Mihály; Szentiványi Márton; Timon Sámuel; Thurótzi László; Bel Mátyás; Kéri Ferentz; Péterfi Károly; Tomka Szászki János; Kertselich Ádám; Kazi Ferentz; Schmith Miklós; Kollár Ádám; Katrinai István; Pray György; Szeverin János; Pálma Károly; Ganótzi Antal; Katona István; Püspök Gróf Battyáni Ignátz; Horányi Elek; Koller Jósef; Salagi István; Schönvisner István; Bentzur Jósef; Wagner Károly; Cornides Dániel; Benkő Jósef; Lehotzki András; Szirmai Antal; Engel Krisztián; Bárdosi János; Belnay György. A' szószóllásban és Verselésben: Gróf Lázár János; Báró Revitzky Ká-

Digitized by Google

roly, a'ki, valamint Magyar Nemzeti Nyelvén, ugy Deákul, Németül, Tóthul, Frantziául, Olaszul, Angolul, Görögül, Törökül, Zsidóul tökélletesen beszéllett, 's a' Persa nyelvet is jól értette, ugy hogy Hasyph-Persa Poétának verseit Deákra fordítván, közre botsátotta légyen. Bajtai Antal; Molnár János; Szepesi Püspök Szalbek Károly; Majláth Antal Györi Kanonok, és Pápótzi Prépost; Szerdahelyi György Vátzi Kanonok; Sörényi Sándor; Babai Ferentz; Bajtsi János; Rajnis Jósef; Révai Miklós; Szabó Dávid; Hanulik Kristóf Piárista.

Ámbár a' Deák Nyelvbe olly annyira bele ángyarodtak Hazánkfiai: mindazáltal nem kevesen voltak, a'kik Nemzeti Nyelvünkön jeles Munkákat irtanak ezen században is. Mindjárt ennek nyoltzadik esztendejében adta ki Páriz pápai Ferentz az ő Deák Magyar, és Magyar Deák Szótárját. Vátig megmutatták osztán Tudósaink, hogy képes a' Magyar Nyelv mindenféle Tudományoknak igyezgetésére. Ebben bizonyságul szolgálnak e' következő Magyar Munkák: Nyitrai Püspök Gusztinyi János' Idvesség' Mannája; Molnár János Apátur' Egyházi Históriája, és Magyar Könyvháza, Vajda Sámuel Tihanyi Apátur' Evangyéliomi Históriája; Nagy Ignátz Fejérvári Püspök' Murátóriussa; Biró Márton Veszprimi Püspök', Szabó István', Csuzi Sigmond, Csete István, Hermán Jósef Györi Kánonok, Simon Máté, Alexovics Vazul, Somogyi Leopold Györi Kanonok, most Szombathelyi Püspök, Pater Hermolaus, Kosztolányi Sándor, Hajas István Veszprimi Plébános — Egyházi Beszédjeik: Bertalanfi Pál' Világ' esmérete; és Böltsessége; Máriafi, vagy Szajtz Leo' Igaz Magyarja; Döme Károly Izsai Plébános Magyar Bosvetje; Gróf Kálnoki Sámuel, Jesuita Spongár András,

Digitized by Google

és Kováts János Krónikáji; Szekér Joakim Históriája; Decsy Sámuel Osmanografiája; Görög, és Kerekes Hadi, és más Nevezetes Történetekről; Mindszenti Sámuel Ladvocatia, és Brougtonja; Váli András Magyar Országa; Bod Péter' Magyar Athenássa; Generalis Gróf Gvadányi József XII. Károly Svéd Király, és Gróf Benyovszky Történeteiről; Gáti István, és Földi János Históriája; Barótzi Sándor' Kassándrája; Sándor István Sokféle; Dugonits András Piarista, és Universitási Professor' Etelkája, és Tudákossága; Mátyus István, Rátz Sámuel, és Tolnai Sándor' Orvos Könyveik; Nagyváti János szorgalmatos mezei Gazdája; Német Mihály Sövényházi Plébános a' Selyemjuhokról, Nagy János Szanyi Plébános, Handerla György Galgótzi Plébános, Szuhányi János Jász Szentgyörgyi Káplán, a' méhekről. Különös dítsérettel kell itten emlékeznünk Tudós Győri Ráth Mátyásról; minthogy ő kezdette irni a' Magyar Újságleveleket Posonyban *Magyar Hírmondó* nevezettel ezen századnak nyoltzvanadik esztendejében. Ugyan ekkor igen különösen tüntette ki magát a' Magyar Poézis, melly a' régi Görög és Romai Poézissal versent futna, Faludi Ferenczneк valóban, valamint folyó, úgy kötött Beszédjei merő Remek munkák. Virgiliussal az ő Pásztori Verseit Kőszegi Rajnis József, és Baróti Szabó Dávid jelesen énekeltetik Magyarul. Élesen verselnek Molnár János Kanonok, Révay Miklós, Báró Rádai, Besenyei György, Anyos Pál, Pétzeli József, Horvát Ádám, Versegi Ferentz; sőt még a' Haza' Leányai közzül is: Fábián Julianna, Molnár Borbála, Csáki Katalin, Vályi Klára.

Nem is lehetett a' Magyar Tudósoknak ezen Században el nem sokasodni: minthogy a' Tudományok' Oskoláji annyira szaporodtak, hogy az Országnak minden részeiben virágoznának;

Digitized by Google

's ama' nagy Fejedelem Aszszonyunk Mária Theresia' uralkodása alatt szépen is gyümöltsöznének. Mert ezen bölts Királynéja Magyar Országnak ugy intézte az Oskolákat, hogy a' tövises, és tsak az ifjúságot sonnyasztó elmefuttatások onnét kirekesztetvén, tsupán a' hasznos, 's az Ország' bóldogságát eszközlő tudományok tanittatnának azokban. Azért ezen század hetvenedikén a' Nagyszombati Fő Akademiát a Bétsi Universitáshoz egyengette. Hetvenharmadikban tizennegyedik Kelemen Romai Pápa által eltöröltetvén a' Jesuiták Rendje, annál nagyobb gondoskodással vala Ő Felsége az Oskolák eránt, mellyeket többnyire azok birták a' Magyar Hazában: 's addig is, mig arányos rendelést tenne, a' Püspököket kötelezte kegyelmes Parantsolatjával; hogy kiki az ő Megyéjében lévő Oskolákban elegendő Tanitókat az ő Egyházi Férjfiaiból állítani el ne mulatna. A' mint már ekkor az Egri Akademiát nagy fényességre hozta az ottani Püspök, Gróf Eszterházy Károly, annak bőkezű Fundálója. Ő Felsége osztán egészen új Formáját szabta a' tanításnak, 's ennek tellyesítése végett nem tsak az Universitásban, mellyet ezer hét száz hetvenhétben Budára szállitott, banem a' Magyar Korona alatt lévő minden Oskolákban az Ország' Biráját Gróf Fekete György Ő Kegyelmességét rendelte Fő Igazgatónak. Győrött, Nagyszombatban, Kassán, Nagyváradon Akademiákat állapitott. Magyar Birodalmát több Tudományi Tartományokra osztván, ezeknek ismét mindegyikének különös Fő Igazgatót teve az Ország' bölts Nagyjai közzül, ugy hogy Királyi Rendeléseket a' Magyar Királyi Helytartó Tanátstól vennének; 's ide küldenék Hivatalbéli Tudósításaikat. — Mivel pedig Jósef Tsászár ezen Országában is a' Deák helyett

1773. E.

1777. E.

Digitized by Google

a' Német Nyelvet tette uralkodó Nyelvvé: II. Leópold Király koronáztatásakor ugy végeztetett, hogy ismét a' Deák állana ennek helyébe ideiglen; 's hogy osztán annál erányosabb légyen az a' Haza' dolgainak folytatására, Magyar Nyelv' Tanitó rendeltetnék mind az alsó, mind a' felső
1792. E. Oskolákban. Másod esztendőn pedig Budán Ferentz Királyunk ditső koronáztatásakor olly Törvény hozatott; hogy a' Magyar Nyelvnek Oskolai tanulása rendeletes Tanulmány lenne, 's annak tudása nélkül senki se mehetne a' Haza' Hivataljaira. — Azon gyakorló Gazdaság' Oskoláját is, mellyet ditső Hazafiasággal a' maga szép Mező Városában Keszthelyen állított vala Gróf Festetits György, magasztaló Helybehagyással erősítette meg Ő Királyi Felsége.

Ugyan ezen században a' Magyar elménck találósága különösen kimutatta magát Kempelen Farkas Királyi Kamara' Tanátsosának olly mesterséges találmányjában, hogy azt Európának minden Tudósai tsudálnák, látván: melly elevenen játszana azon élet nélkül való Masina a' Sakjátékkal a' hadi ütközetnek képezését. Méltó ennek leirását megolvasni Tudós Vindiss Károly' Német Geográfiájában.

IX Században Deák Nyelven nevezetes Könyvszerzők ezen Magyar Hazafiak: Alber János a' Kegyes Oskolák Szerzetéből a' Magyar Universitásban Professor kiadta a' Szent Irásnak egész Magyarázatját; Fejér György ugyan ott Professor a' Theologia Dogmaticát; Szvorényi Mihály Karádi Plébános az Egyházi Törvény oktatását. A' Haza' Törvényjéről irtak: Kelemen Imre az Universitásban Professor, és K. Consiliarius; Csepregi Roseman István, Ügyész; Miller Jakab az Ország' Könyvtára' Gondviselője; Schvartner Márton Professor; A' Magyar pénzek' esmé-

Digitized by Google

retéről Schönvisner István az Universitás' Könyvtárának Őrzője: Vallaszki Pál a' Magyarok' Tudományi állapotjáról.

A' Haza' Nyelvén jeles Könyveket irtak: Kopátsi József Veszprimi Theologus Professor, most Kanonok, és a' F. Hétszemélyes Táblánál Püspök Assessor, az Izraeliták, és a' Keresztények' Szokásairól; Fejér György a' Pesti Universitásban Theologus Professor, most Prépost, és a' Györi Tudományi Kerületnek Fő Igazgatója, az Ember Esméretéről; Endrődi János Kegyes Oskolákbéli Pap az Ember' bóldogságáról; Fejér György, mint Kovátsi Plébános, Bogyai Mihály Kosdi Plébános, most Vátzi Kanonok, Kováts Ágoston Franciskánus, Negyedes Pál, a' Györi Püspöki Templomban volt Konciónátor, 's Káptalan Dombi Vicárius, Egyházi Beszédeket: Görts Illés Rátzkevi Uradalom' Ügyésze, most Igazgatója, a' Honnyi Törvényt; Sárvári Pál Debreczeni Professor Erköltsi Filozofiát. Az Orvosi Tudományban: Rátz Sámuel; Hajzler György; Kiss József; Bene Ferentz; Szulkó János; Bertzi János. A' Gazdaságról: Pókateleki Kondé József; Pete Ferentz; Fábján József; Kontor János. A' Poézisban: Gróf Gvadányi János; Gróf Teleki László; Gróf De'sőfi József; Kazinti Ferentz; Kisfaludi Sándor; Kiss János; Virág Benedek; Gubernát Antal; Mátyási József; Peretsenyi Nagy László; Horvát András Téti Plébános; Berzsenyi; Csokonay; Fabchich József, Györi Semináriomi Professor; Pindarus; Alcaeus, Zaffo. Stezikorus; Ibikus; Anakreon; Bakkilides, Szímonides, Alkmán, Arkilokus Görög Poétákat Magyarra fordította, 's közre botsátotta; Kézirásban hagyta pedig Eskilust, Szofoklest, és Euripidest, Magyar Szótárjával együtt: Virgiliust ditsöen fordították Kőszegi Raj-

Digitized by Google

nis Jósef, és Baróti Szabó Dávid: ez az Eneist; amaz a' Georgikont. Közönséges Históriát irtak: Generális Gróf Gvadányi János, Kiss János, és Budai Ésaiás: A' Magyar Nemzet' Históriáját: Én ezen nevezettel, *Magyarok' Históriája*; Budai Esaiás: Virág Benedek. Hübner János Lexikonját jobbítva, és bővítve ki-adta Nemzeti Nyelvünkön az ő Hazájának élő, Fejér György *) Prépost Ur; a' Magyar Ország Geográfiáját pedig Magda Pál. A' Magyar Literátura' esméretét közre botsátotta Pápai Sámuel Uradalmi Ügyész: A' Nemzeti Ujság derék Irói mostan Pesten Kultsár István; Bétsben Pántzél Dániel; amaz Hazai 's Külföldi Tudósítások; emez pedig Magyar Kurir nevezettel. Ugyan Bétsben iratott ama' nevezetes Két Hazafi, Görög, és Kerekes által a' *Magyar Hirmondó*, melly ezen század' harmadik esztendején megszünt, nem kevés kárával a' Magyar Literáturának. De, mivel már ez előtt három esztendővel Kerekes Sámuel meghalálozott; e' jelentett esztendőben pedig Görög Demeter Urat Ő Felsége a' Korona Hertzeg mellé Nevelőnek rendelni méltóztatott: annak folytatását abba kelle hagynia. Azon nemes törekedését mindazáltal, mellyet a' Nemes Vármegyék Magyar Mappájinak kiadására elhunyt kedves Kerekesével intézett, félbe nem szakasztotta, hanem tökélletesen tellyesítette; és így örökösitette Neve' ditsőségét a' Haza' oltárán, a' Magyarok' egyik Fényével, Gróf Festetits György ő Nagy Méltóságával, az ő Mecénássával egyetemben. A' Bétsi Oskolában Magyar Nyelvet tanitó Tudós Hazánkfia, Márton Jósef, derék

*) E' jeles Magyar Irónk nyerte el a' jutalmat a' Marczibányi Fundátzióból 1817-dik esztendőre: Kisfaludy Sándor pedig az 1818-ra.

Digitized by Google

Magyar Szótárt adott ki Német, és Deák Szótárral együtt.

Az Oskolák is ugy intéztettek Felséges Urunk' Királyi gondoskodása, 's az Ország' Rendjei' tanátsos igyekezete által: hogy minden tudományokban tökélletesíthessék magokat a' Haza' Nevendekei. A' Budai Universitást már Jósef Tszászár által tette Pestre, és Posonyba. Most Pesten olly tökélletes állapotra hozódott az, hogy az első Európai Universitások közzé méltán lehessen azt állítani. Ezutánn a' Posonyi, Györi, Kassai, Egri, Szegedi, Nagyváradi, Szombathelyi, Zágrábi Akadémiák: ugy a' Gymnaziumok, és a' Nemzeti Oskolák olly böltsen vannak elintézve, hogy onnét a' Haza' boldogságát bizodalmasan reménylhetni. Ugyan is II. Leopold Koronáztatásakori Országgyülésben a' legtudományosabb Hazafiakat választották a' Rendek ezen munkára, mellyet Nagy Méltóságú Personális, Ürményi Jósef Ő Kegyelmességének bölts Elölülése alatt végre is hajtottak nagy ditsősséggel: Ki-nyomtattatván pedig, ezen század' hatodik esztendejében minden Oskola' Elöljárónak egy példány adatott belőle, hogy az abban rendeltt szabásokat végre hajtani szent kötelességének esmérné, mind magára, mind a' Tanítókra, 's Tanítványokra nézve. Ugyan a' nevezett Nagy Méltóság — Most Ország' Birája — leve az Universitás' Elődje. A' Theologiai Tanulmányra nézve pedig olly Intézés tétetett; hogy ottan közönséges Szemináriom rendeltetvén, minden Püspöki Megyéből választott Ifjak küldetnének oda: holott azon szent Tudományban, 's az erre segítő Tanulmányokban fondamentomosan taníttatnának. E' szerént intézödtek a' Theologiai Oskolák minden Püspöki Szemináriomokban. Fő Vigyázó mind ezekben az Or-

Digitized by Google

ság' Primássa: Ennek nem létekor pedig az öregebbik Érsek. Ehez tartozik tehát ezen intézet' folyamatjára vigyázni, 's az eránt mind a' Tanítókra, mind a' Tanulókra nézve a' Felséges Királyi Helytartó Tanáts által Ő Királyi Felségét tudósítani.

A' Tudományok' erányosabb terjesztésére egész Magyar Orság hat Tudományi Kerületekre osztatott; ugymint: Budaira; melly Pest, Fejér, Báts, Komárom, Esztergom Vármegyéket a' Jászsággal, és Kis Kunsággal: Kassaira; melly Abauj, Bereg, Borsod, Gömör, Heves, Nógrád, Sáros, Szepes, Torna, Ungvár, és Zemplén Vármegyéket: Györire; melly Győr, Mosony, Soprony, Vas, Szala, Somogy, Tolna, Baranya, Veszprim, 's Fejér Vármegyéket: Nagyváradira; melly Arad, Békes, Bihar, Csanád, Csongrád, Krassó, Marmaros, Szathmár, Torontál, Ugotsa, Zabolts-Vármegyéket a' nagy Kunsággal, és Hajdú Városokkal: Posonyira; melly Posony, Árva, Bars, Hont, Nyitra, Liptó, Turótz, Trentsény, és Zólyom-Vármegyéket: Zágrábira; melly Zágráb, Körös, Posega, Szerem, Varasd, Verötze-Vármegyéket foglalja magában. Ezeknek mindegyikének vagyon egy Kerületes Királyi Igazgatója, Királyi Tanátsos Tisztelettel: kinek Törvényhatósága kiterjed mind azon Oskolákra, mellyek az ő Kerületében vannak; 's a' dolgok közlését a' Királyi Helytartó Tanáttsal tartja. A' Professoroknak, valamint az Universitásban, ugy az Akadémiákban is Doktoroknak kell lenni az ő Tanitóságokhoz tartozó Tudományban, 's ennek tanításában tellyes szorgalmatossággal foglalatoskodni; 's úgy jeleskedni a' jó erköltsökben is, hogy ezekre ösztönül szolgáljanak Tanítványaiknak. A' Magyar, és Görög Nyelv' tanítására ollyan Tudóst kell ren-

Digitized by Google

rendelni, ki a' szükségben egyéb Tanitók' helyet tellyesíthesse. Ezen Intézettel a' Grammatika a' háromról ismét négy oskolára osztatott, mint régenten vala: osztán a' Rhetorika ezutánn pedig a' Poézis intéztetett, melly annakelötte amazt megelözte volt. A' Nemzeti Oskolák mellyek Maria Therésia országlása alatt az ö Felsége' Királyi Rendelése által ugy intézödtek, hogy azokban a' Nevendékek a' Betük jegyzésével kezdvén tanulássokat, együtt az irást, és olvasást megtanulnák, most még nagyobb tökélletességre hozódtak.

Böven vannak a' Tudományi segedelmekis, ugymint: az Universitásnak gazdag Könyvtára, 's jeles Könyvnyomtató Mühelye, a' természeti Tudományhoz megkivántató mindenféle eszközöknek rakott házaik; a' Szent Gellért' hegyén felséges készületü Tsillagvisgálótorony, az Orvosi karnak minden némü füveket termö kertje, 's kórháza, holott tételes tanulással tökélletesíttetik a' Tanuló: igy megy a' mezei gazdaság tanulása is. Ebben különös föképpen a' Selmetzi Akademia, mellyben a' Bányászi Tudomány a' gyakorlással együtt taníttatik. Mária Therésia nagy emlékezetü Királyi Felség fundálta ezt országlásának huszonharmadik esztendejében. Megvolt ugyan ezen Selmetzi Bánya, más többekkel együtt, már a' Magyar Nemzetnek ide jöttekor: de ez illetlennek állítván vitézlö tekintetéhez az értzeket a' föld' gyomrában kotorni, 's onnét kitzepelni, osztán tisztogatni, és kovátsolni; a' Bányászságot mindenkor idegen Nemzetbéliek által üzte volt, a' Hazának nem kevés rövidségével: minthogy az ahoz szükséges tudomány nélkül szükölködött. Az említett Királyi Felség tehát Selmetz Városában, a' hol vagyon a' Fö Bányász Tiszt, Kammergráf nevezettel, Bányászi oskolát állított, melly

Digitized by Google

elöször két Karra osztatott; osztán pedig a' harmadikkal egész tökélletességre hozatott vala. A' tanítás Német Nyelven megy, azonban müelkedesre alkalmaztatván, a' Tanítványok tellyesen képesíttetnek azon Tudományban. Már most nem hogy idegenkednének ezen Bányászságtól a' Magyar Ifjak, hanem, minekutánna a' Hazának Fő Oskolájiban a' Mathézisban, Fizikában, Természeti Históriában, 's e' féle több Tudományokban szép esméretet szerzettek, annyira megkedveltek azt is, hogy kellete felett kéredzenének oda felvetettetni. Hertzeg Eszterházy Miklós is Kismártonban, az ö temény Uradalmainak Anyavárosában ezen század' hatodik esztendejében olly Oskolát fundált, a' mellyben állandóan tizenöt Nevendékek tanittatnának az Erdészség, és Vadászság' tudományjának minden részeiben. Liptóvármegyében a' Királyi Kamara' Radeki Uradalmában, ugyan Radeken az ottani Fő Erdész, Vizner Ferentz jeles gondoskodása által szinte azon tárgyu Oskola intéztetett: holott nem csak az Erdészségre, hanem a' Polgári élethez tartozó esméretekre, és levelezésekre, 's Magyar, Tóth, Német, és Deák Nyelvekre is derekasan taníttatnak a' Nevendékek.

Mind ezekből nyilván kitetszik a' Magyaroknak a' Tudományokban mindenkori forgandósága, 's gyarapodása: innét nem csak a' Fő Egyházjaknál, 's Ország Nagyjainál, hanem sokaknál a' közép rendü Hazafiaknál is derék Könyvtárok találtatnak, a' Tudomány' tárgyainak különbkülönbféle gyüjteményjeivel együtt. Tisztelettel fog mindenkor emlékezni a' Haza Nagy-Méltóságu Gróf Széchényi Ferentz Ö Kegyelmességének azon Hazafiúi Áldozatjáról, mellyel temérdek költségü roppant Könyvtárját ezen Századnak harmadik esztendejében az Országnak ajándékozta, ké-

Digitized by Google

peknek, pénzeknek, fegyvereknek gazdag gyüjteményjével egyetemben, Ferentz Királyunk Ő Felségének legkegyelmesebb elfogadásával, 's Királyi Rendelésével, melly által Pesten adatván annak épület, az Ország' Nádor Ispányjának Jósef Ő Királyi Hertzegségének *) Fő Vigyázása alá bizattatott: holott Gondviselő, 's Igazgató Brassói Miller Jakab Ferdinánd Királyi Tanátsos; Ör Tisztek Halitzki Antal, Horváth István, Jonás Jósef; Segéd Kovachich Jósef; jeles tudományu Urak, a' Nagy lelkü Gróf által rendeltetvén, a' kinel ezen Jus állandóul megmarad: ugy ezen Ország' Könyvtára egyszersmind ama' Fényes Széchényi Névvel is tzimereztetik. A' Felséges Fő Vigyázónak gondoskodásával már is tsudálatosan gyarapittatott vala több Hazafiaknak oda ajándékoztatott betses ritkaságaival ezen Nemzeti Muzéum.

A' szép Mesterségekben is jelesen kimutatták magokat a' Magyar Hazának mind Fijai, mind Leányai nem kevesen. Emlékezetes ezek közt főképpen Bükfalvi Falka Sámuel, a' Pesti Universitásban Bötész, a' ki uj találmányjával nagy hasznára szolgált a' Könyvnyomtatásnak.

II. SZAKASZ.

A' Magyar Nyelvről.

A' Nyelv Fő tzimere, és tulajdonsága lévén a' Nemzetnek, meg kell ennek változni a' szív' tulajdonságaiban is amannak elváltozásával: innét tapasztalni a' Nemzetekben a' Nyelv' különbö-

*) Ő Királyi Fő Hertzegsége' Elődsége alatt igen fényes Gyülekezetben osztatnak ki a' Martzibányi Fundátzióból esztendőnként a' jutalmak a' legjobb Magyar Könyviróknak.

Digitized by Google

zésével a' szivbéli hajlandóságokat is különbözni. Mennél szebb tehát, mennél hathatósabb a' Nyelv; annál nemesebb a' szive is azon Nyelvü Nemzetnek. Ugyan ebben áll a' Nemzeti lelküség. Mind eddig kitündöklött ez a' Magyar Nemzetben, még pedig annál inkább, mennél több viszontagságok ostromlották azt. Igaz: hogy méltóságában nem keveset vesztett a' Magyar Nyelv azzal, hogy utóbb az Ország' Székeiből kimaradt volt; de az ő Nemzetiségében ezzel semmit se fogyatkozott: minthogy mind eddig nemesen tzimerezte a' Magyar Nemzetet.

Ferentz Ő Királyi Felsége is ezen okból nem csak Királyi Magzatjait a' Magyar Nyelvre tanittatni; hanem a' Rendekkel megegyezvén, méltóztaték annak törvényes utat nyitni az Ország' Törvényszékeire is, 's a' Közönség minden dolgaira. Ugyan igy nyér legnagyobb tekintetet, 's méltóságot a' Nemzeti Nyelv Szentül megtartotta ezt minden régi uralkodó Nemzet; és valamint házi, ugy közönségi, 's Tudományi dolgait Nemzeti Nyelvén igyezte, és folytatta. Méltó itten ama' derék Filozofusnak, Antonius Genuensisnek, a' Görögökről való észre vételét figyelemre vennünk, a' ki az ő *Logicocriticá*ja' első Könyvének ötödik Fejezetében illyenképpen szóll azokról: „Fájdalommal mondom, semmi sem árt ugy a' Gyermekeknek, mint azokat az idegen Nyelvekben tanítani: mert ezen foglalatossága a' Gyermekeknek, az elme tüzes erejét, melly a' Gyermekekben kitünik, elnyomja, 's megtompítja; midőn tudniillik egészen az emlékezet' javításában gyakoroltatnak: parlagon marad az elme, és itélet. Innen történtnek lenni gondoltam én mindenkor; miért Görög Országban egy század, alatt több Filozofusok voltak, mint egész Európában több Századok által: mert a' Görögök, mi-

Digitized by Google

vel nem kénszerittetnének a' külföldi Nyelvek tanulására, gyermekségektől fogva böltselkedtek, 's az elmét, és eszességet az emlékezet' terhelésével el nem sikkasztották."

A' Magyarság is tehát az ö szép, hathatós, és világos értelmü Nyelvét fordítván a' Tudományok' dolgára, szinte olly hamar, 's olly sikeresen gyarapodik azokban: sőt még az idegen Nyelvü Hazafiak is a' Haza' Nyelvén előbb rá kapván a' tudományokra, tökélletes Hazafiúságra jutnak. Azonban az idegen Nyelvek' tanulása is hasznos; a' Deáké pedig szükséges is az Egyházi tudományokra, 's a' régiségek' esméretére nézve. De hogy a' Nemzeti légyen az uralkodó Nyelv: azt megkivánja a' Haza' közjova, 's a' Nemzet' méltósága, 's boldogulása. Bizonyára ha a' Magyar Nyelvet tsak magában, 's az ö világos értelmüségében eszméli is meg a' Böltselkedö, azt kell néki erősiteni: hogy egy derék, és méltóságos Nyelv légyen ez. De valamint a' Tudományokat az elme' szorgalmatos eszmélkedése mind mind nagyobbra, 's többre emeli; ugy az azokat terjesztő Nyelvnek nem lehet nem gyarapodni, 's tökelletesebbedni. Már pedig kérdésen kivül vagyon az: hogy maga Nyelve a' Nemzetnek légyen arra legalkalmaztathatóbb, hogy magát a' Tudományokban tökélletesitse. Szükséges tehát azt a' Tudományok' utjára legnagyobb szorgalommal alkalmaztatni, 's azokban egész érmedtségre hozni. Ama' jeles Német Filozofus, Stöger Bernárd, derekasan nyilvánítja ezt az ö Logikájában, megmutatván, hogy minden Nemzet tsak a' maga született Nyelvén tökélletesitheti magát a' Tudományokban, e' szerént szóll a' Nyelvnek kimivéléséről: „Hogy valamelly Nyelv tellyes tökélletességre menjen, minden Tudósoknak különös munkája kivántatik arra. Szükséges hogy a' Filozo-

Digitized by Google

fusok, és Historikusok kitalálják az értelem' segedelmeit, azaz: bizonyosabb határt vessenek a' kifejezéseknek, 's világos értelemmel, erövel, és tellyes illendőséggel tulajdonosítsák azokat. A' Szószóllók, és Dalászok az érzelmek eránt szorgalmatoskodjanak: ezekhez tartozik, a' Nyelvnek kedvességet, szaporaságot, finomságot, és egyéb ékességeket szerezni. A' Nyelvészek nyomozzák ki a' szóknak gyökereit, és mind azokat, valamik onnan származnak, nyilatkoztassák ki, és készitsenek erös fundamentomot a' reguláknak. Kivántatik a' Nyelv' tsinosításában foglalatoskodó Tudósok' Társasága: állitsák fel ezt a' Tehetősök, és Hatalmasok, 's a' Felség' Kegyelmével vigyék tellyes tökélletességre."

Igen erányosan kinyilatkoztatta az ő gondolatját erről egy Tudósunk már ezer hét száz nyoltzvan egyben, kilentzvenben pedig közre botsátotta azt a' Magyar Nyelvnek ama' legvitézebb Bajnoka, Révai Miklós, a' Hadi Történetek' Tudós Irói, Görög, és Kerekes által: holott ezekhez intézett Beszédjében igy szóll annak Tudós Szerzőjéről: „Az a' Holmiben egyenes kimondó Magyar Diogenes, a' Játékban ártatlanul enyelgő Magyar Plautus, Bessenyei György." Ezen derék Magyar tehát azon szép Munkájában e' szerént böltselkedik a' Magyar Tudós Társaság eránt: „A' mi Nemzetünk a' maga Nyelvének öregbitését, és pallérozását legegyenesebben, 's legtökélletessebben eszközlené egy Tudós Magyar Társaságnak felállitása által, a' mellynek egyedül való dolga a' lenne; hogy a' mi Nyelvünket minden tudva lévő dolgokra kiterjeszsze, szóllásának formájit kipallérozza, vagy ujakat is, a' dolgoknak, és Nyelvnek természetéhez alkalmaztatakat találjon; 's maga mind a' fordításokban,

Digitized by Google

mind egész Munkák irásában az egész Magyar Hazának példát mutasson.

Tudom, hogy ez, a' Király' megegyezése, és az Ország' költsége nélkül meg nem készülhetne. De a' Hazának Fő Rendei azt mindeniket megnyerhetnék, és véghez vihetnék. Mi is illenék inkább az Ország' Nagyjaihoz, kik ennek a' ditsösséges dolgokra termett Nemzetnek hatalmas oszlopai, mint a' Haza' boldogságát, 's ditsösségét e' részben is egybe vetett vállakkal munkállani? Bizonyára a' következendő Maradék az Ország' mostan élő Fő Rendeinek korát mindenkor ugy fogná nézni, mint a' maga Boldogságának időfejét. Sőt a' mostaniak is, a' kik ezen hasznos Munkának gyümöltseiben még magok részesülhetnének, tudom, a' Hazának illy nagy Jóltévőjit velem együtt az egekig emelnék. A' Király akaratján, a' Fő Rendek' munkás igyekezetén, és az Ország' költségén kivül, mik kivántatnának még egy illyen Magyar Társaságnak jó móddal való felállitására, szabad légyen ezeránt is tsekély értelmemet előadnom. Itt a' Frantziákat sokkal ditséretesebben követnök mint a' testnek ékességére tartozó némelly találmányaikban. Mert a' melly Akademiát Párisban a' Frantzia Nyelvnek előmenetelére, először nehány Tudós Emberek 1629. intéztek, annakutánna Kardinális Richelieu 1635. esztendőben XIII. Lajos Király megegyezésével, jobb karba helyhztetett: annak köszönhetik a' Frantziák, hogy született Nyelveken mindenféle Tudományokat tanulhatnak; és a' melly időt az előtt idegen Nyelvek' tanulására vesztegettek, azt mindjárt dologra, és valóságra fordíthatják. Egy szóval: nints már ma semmi, a' mit a' maga Nyelvén ki ne tehessen a' Frantzia. Nints Tudomány, vagy kézi mesterség, a' mellynek leirása Frantzia Nyelven meg nem volna. Richelieu tehát ezen A-

Digitized by Google

kademiának felállításával megbetsülhetetlen hasznot szerzett az Országnak.

Ennek az Akademiának a' Magyar Társaság' felállításában is hasznavehető Rendtartásai közzé számlálom: hogy annak meghatározott számu, bizonyos fizetésü, és kölönös jusokkal biró rendszerént való Tagjai legyenek: egy minden fertály esztendöben változó Elölülője, vagy Igazgatója; 's egy Titoknokja rendeltessék. Gyüléseiknek helye, ideje, módja meghatároztassék: légyen különös Könyvnyomtató Mühelye, Könyvtartó Háza: minden esztendöben valamelly Munkára jutalmak tétessenek: ezenkivül legyenek Betsületbéli Tagok is, kik tsupán tsak a' betsületért mozdítsák elöbb a' Társaság' dolgaitis ha mi még e' féle minden Akademiákkal köz rendtartások találtatnának.

Már ezekben elég inditó okokat látni, mellyek a' Magyar Nemzetet azon Tudós Társaság' felállítására birják: de azon hasznok között, mellyeket elöhord ezen Tudósunk, méltó feljegyezni ezt: hogy a' Magyar Társaság' munkálkodásával a' mi Nyelvünkön kijövő tudós Munkák a' külső Országi Tudósokat a' Magyar Nyelvnek tanulására ösztönöznék, és igy a' mi könyveinknek, nem tsak közöttünk, hanem az idegen Nemzetek között is kelete lenne. Mert, a' kik valósággal Tudós Emberek, szeretik a' Tudományt a' maga tulajdon kutfejeiből meríteni, fordításokhoz pedig tsak kéntelenségből ragaszkodnak. Igy tehát mindjárt megjönne egy ága a' kereskedésnek, a' mellynek még eddig hire se volt Magyar Országon. A' Könyvárosok szintugy, mint egyéb kereskedök, egymásnak részszerént portékával, részszerént pénzzel fizetnek: és két egymással kereskedő Országok közzül az a' boldogabb, melly a' másiknak több portékát ád, és kevesebb pénzt

Digitized by Google

fizet. Nem nagy gazdaság tehát, mikor valamelly Ország más Országoktól portékákat veszen, és azokért tsupa kész pénzt ád, kivált ha a' kereskedésnek más ágaival ki nem pótolhatja ezt a' hibát. Ebben az esetben vagyon pedig Magyar Ország a' könyvek' dolgára nézve. Igaz: hogy mi a' könyvekért Magyar Országi, vagy legfellebb Bétsi Könyvárosoknak fizetünk; és talán azért nem tünik szemünk eleibe a' tetemes kár. De megkell gondolni; hogy a' mi pénzünkkel az idevaló Könyvárosok a' Lipsziai, Frankfurti, Göttingai, Kalmári, Lioni, Párisi könyvárosoknak fizetnek: és igy, valamennyi idegen Országi Könyvbe jön a' mi Hazánkba, annak az ára mind kitakarodik az Országból, kivévén tsak azt a' kevés nyereséget, mellyet magának az idevaló kereskedő azokon fordít. Azért látni való dolog, hogy a' könyvek' megszerzésében Magyar Ország minden módon veszt. Ellenben ha egy Magyar Társaságunk volna, melly a' mi Nyelvünkön a' Tudományokat lábra állítaná, kevesebb idegen Országi könyvre volna szükségünk; 's a' mieinken is kapnának más Nemzetek. Ne gondolja senki lehetetlennek, hogy a' Magyar Nyelv tanulására adnák magokat a' külső Országi Tudósok. Mert most is tudok nagy tudományu, és igen nevezetes Német Országi Embert, ki a' Magyar Nyelvet szorgalmatosan tanulja tsak azért; hogy a' mi Hazánk' Történeteit tökélletesen tudhassa. Azutánn, ha a' Németek Frantziául, a' Frantziák Anglusul, 's Olaszul megtanulnak, hogy ezeken a' Nyelveken irott könyveket megérthessék: miért nem Magyarul is, ha egyszer látják, hogy ez a' Nyelv nékiek a' reá tett költséget, 's faradtságot haszonnal viszszatéríti? Ollyanok ezek a' Tudományon kapó, 's megvilágositott értelmű Nemzetségek, mint a' jófele méhek, mellyek mindenféle füveket megszoktak

Digitized by Google

keresni, hogy a' legalkalmatosabb virágokból a' magok mézzeket szaporíthassák."

Ugyan azon ezer hét száz kilentzvenedik esztendőben annál nagyobb buzgósággal törekedtek tudományos Hazánkfijai ezen Tudós Társaság felállítására, mennél bizonyosabb reménységet nyujta II. Leopold Ditső Királyunk' Felséges Intézése, mellyel a' Magyar Nyelv' tanulására kötelezte volt a' Királyi Hertzegeket; 's azon Rendelese, melly által, hogy a' Haza' Nyelve fő tekintetben tartassék, 's az Országban annak tenyésztetésére, leginkább azon Helyeken, hol a' Lakosok' nyelve idegen, fő gond fordíttassék, parantsolni méltóztatott. Azért a' buzgó Hazafiak Királyi Fő Hertzeg Leopold Sándorhoz, ki már Olasz Országban Magyar öltözetével kimutatta Nemzetünkhöz való különös Hajlandóságát, folyamodtak; hogy méltóztatnék Ő Királyi Hertzegsége ezen Nemzeti Intézetnek Pártfogója lenni. Melly szerentsés vala ezen lépés: kitetszik a' Felséges Királyi Helytartó Tanáts' Elölülőjének, Ország' Birája G. Zichy Károly Ő Kegyelmességének Tudós Révay Miklóshoz, mint ezen dologban legfőbb Munkálódóhoz, adott Deák Feleletéből, melly Magyarúl így megyen:

Kristusban Tisztelendő Atya!

Hogy a' Magyar Nyelv' tsinosítására felállandó Társaságnak, mint ditséretes, 's nem tsak a' szép Tudományok' nevelkedését, hanem a' közboldogság' öregbedését is erányzó Intézetnek, mellynek Rajzolatját Atyaságod, Társaival együtt, Ő Felségének béadá, azonban is, mig világos, kijegyzett, és mindenképpen tökélletes formába vetetődik azon Akademia, Fundus, és Helyrendelődik, az elörevalók elkészíttethessenek; Atyaságod ezen Intézetét a' szükséges Fundusra, és

Digitized by Google

költségekre nézve különös számba vegye, hogy mindenek előtt lehessen tudni; mennyi költségek a' Titoknok', Altitoknokok', és Segédek' fizetésére kivántatnának. Azonkivül Társainak is neveit, kik ezen felállandó Társaságnak Intézetében munkálkodtak, nékem bémutatni, 's vélekedését kijelenteni fogja Atyaságod; ha először a' költségek' megkiméllésére, a' Könyvnyomtató műhelyre nézve, mellyet magánost, és tulajdont kiván a' Társaság, nem volna é jobb: hogy azon Társaság még most az Universitás' Budai Könyvnyomtató műhelyével éljen, 's helyet is az ő Könyvtárjának felállitására, a' rendes öszvegyülések' tartására, és az iró munkára azon könyvnyomtató műhely' Épületében nyerjen. Ezekkel maradok

Atyaságodnak

Budán Sz. Jakab havának 30-n 1790.

Kész Jóakarója
Gróf Zichy Károly.

Hanem osztán a' szükséges költségekre semmi se rendeltetvén, el kelle maradni azon Tudós Társaságnak. Másképpen is kell nézni az eredeti Nyelvet, másképpen a' keverttet, millyen a' Frantzia Nyelv. Ennek, hogy képes lenne a' dolgok' rendes előadására, szükséges vala törvényeket szabni; amaz pedig, millyen a' Magyar Nyelv, már kezdettől fogva magában foglalja azon törvényeket, mellyek azt igaz folyamatban tartják, 's a' dolgok értelmes kinyilatkoztatására képesítik. Mert valamint az első két Ember mindjárt az ő teremtetésekor mind testére, mind lelkére nézve tökélletes állapotban volt; 's egymással az égről, földről, és az ezekben lévőkről fogyatkozás nélkül beszéllettek: azoknak maradékai Babilonnál különböző Nyelvekre szakasztatván az

Digitized by Google

Ur Istentől, mindenik Nemzet, valamint előbbeni Nyelvén, ugy az e' helyett nyertt Nemzeti Nyelvén is azonnal tökélletesen beszéllett. Hanem osztán az időnek forgandósága szerént nevekedvén szüksége minden Nemzetnek, nevekedett tapasztalása is, és tudományja maga segéllésére, 's több több hasznoknak feltalálására: igy ezekkel mindmind gyarapodott az ő Nyelve is.

Tudva vagyon: hogy a' Nemzetek' származásával a' Tartományok' elfoglalása miatt tsak hamar seregenként való viaskodásra jött a' dolog. A' Szittyai Magyar Nemzet az ő Nyelvének eredeti tiszta kutforrásából tüstént elnevezte ezt hadnak, és háborunak; ugy az ennek győzedelmes folytatására kitaláltt eszközöket fegyvernek, nyilnak, kardnak, buzogánynak; tsákánnak, és egyebeknek: sőt még azokat is osztán, a' mellyeket más Nemzetek találtak volt ki. Igy ment a' dolog más tárgyak eránt is, mihelyest azokat maga hasznára fordítá Nemzetünk. Most tehát, minekutánna a' szükség, a' tapasztalás, 's a' tanulás annyira tanította Nemzetünket, annál inkább tudja alkalmaztatni az ő képes Nyelvét minden Tudományokra: és ezek azonn taníttatván, sokkal inkább elgyökereznek a' Nemzetben.

Arra kell tehát a' Hazának igyekezni, hogy a' Királyi Felség Kegyelmével minden Helységbéli Oskolákban elsősége légyen a' Magyarul való tanításnak, hogy igy mind az Isteni félelem, mind a' hivség a' Fejedelemhez mind a' szeretet a' Hazához, mind az előmenetel a' Tudományokban egyezőleg eszközöltessék. A' Gymnaziumokban pedig, a' Nyelvészség négy Oskolájiban minden azokban előadatni szokott Tudományok Magyarul igyeztetvén, a' Deák Nyelvnek fundamentomos tanittatásával egyszersmind a' Magyar Nyelvnek természete is kinyilatkoztattassék. Innét látja

Digitized by Google

a' Magyar Nevendékség az ő született Nyelvének jeles képességét a' Tudományokra. Látja, hogy azon nehézségtől, mellyet okoz néki a' Deák neveknek nemüsége, ment légyen az ő Nyelve, és igy szabadabb folyásu. Látja mind a' Nevek ejtegetésének, mind az igék' hajtogatásának egyenesebb utját ebben, mint amabban. Látja a' Szók' elrendeltetésének természetes jelességét; és igy a' mondásnak jeles értelmességét. Illy képpen a' tanuló Nevendékség megesmérvén Nemzeti Nyelvének Nemes voltát, nem lehet néki nem igyekezni ezzel tzimerezett Nemzetének ditsőségére. Meg kell azt is azonban véle esmértetni, hogy minden Nemzeti Nyelvnek vannak bizonyos különösségei, és szépségei: ezeket tehát mind a' Deák, mind a' Magyar Nyelvben szükséges elő adni a' tanitás folytatásában. Igy négy esztendő alatt a' Magyar és Deák Nyelvben böltseskedéses tudományt nyervén a' Magyar Nevendékség, készen száll bé az Emberség' Oskolájiba: holott hasonlóképpen mind a' folyamos, mind a' kötéses Beszédben, 's egyéb tárgyakban Magyarul, és Deákul egyaránt tanittatván, sokkal inkább képesedik az ő elméje, 's tökélletesedik az ő szive. Ezt eléggé megmutatja mind Nemzeti Nyelvünknek hathatósága; mind pedig ama minden Nemzeteknek közös érzése: hogy az Anya Nyelv az emberi elménck, és szivnek leghathatósabb hóditója légyen.

Ugyan ezeránt tellyesen meggyőződvén, azt kell vallanunk; hogy a' Felső Oskolákból is ki nem lehet rekesztenünk Nemzeti Nyelvünket; még pedig magokkal hozván a' Tárgyak, szükséges, hogy a' Honni Történetek, Törvények, Gazdáskodások, Kereskedések azonn taníttassanak: minthogy ezek magokban leginkább Nemzeti Nyelvünkön folyjanak. Söt ennek tudása nélkül a' ke-

Digitized by Google

reskedést nem is lehet képesen úzni a' Hazában közönségesen: mert az egymást nem értő Adónak, és Vevőnek alkudozása merő képtelenség, ugy hogy sokszor több bajlódások utánn is semmire se mehetnek. De még azon Tárgyak is, mellyek Deákul taníttatnak, hogy Magyarul megfejtessenek, Nemzeti Nyelvünk méltósága, és a' Magyar Ifjak' nagyobb haszna kívánja. Egyedűl a' Theologiai Tudományokat szükséges tsupán tsak Deák Nyelven tanítani. Mert ezen régi tudós Nyelv, melly ámbár Nemzeti voltát elvesztette, de a' Napnyugoti Anyaszentegyházban mind eddig élő Nyelv maradott, innét Deák Anyaszentegyháznak is nevezödött; ezutánn is fog nem tsak az Oskolákban, hanem az Egyházi foglalatosságokban is érmedni, és használtatni. Azonban tudjuk, hogy azon Isteni Tudományokat kitanult Egyháziaknak kötelessége légyen azokat Nemzeti Nyelven hirdetni a' Népeknek. Leginkább is virágzott mind eddig Ezeknek igyes Egyházi Beszédjeik által Nemzeti Nyelvünk. Illyképpen Nemzetünknek e' Fő Tzimere a' mindenféle Tudomány', 's az Ország' Székeire emeltetvén, Fő Méltósággal, 's az ötet illető Ditsősséggel fog tündökleni, 's mindmind inkább szépülni, és gyarapodni. Igy a' Magyar Nemzet hovátovább tsinosodván, ugy eltávoztatja maga' megvetteté sét, hogy egyszersmind nagyobb tekintetbe jöjjön minden más jeles Nemzeteknél, azon tapasztalásból, hogy, valamint ő nálok, ugy nálunk is a' Haza' Nyelve böltselkedik, és uralkodik.

III. SZAKASZ.

A' Magyar Öltözetről.

Nemzetünk nem tsak az ő Nemzetiségét szülő Nyelvével, hanem Öltözetével is mind addig

Digitized by Google

megkülömböztette magát egyéb Nemzetektől igen Szembetünőképpen, még pedig ugy, hogy illendőség' jelensége mellett szivének egyenességét, 's tüzességét is láttattatná az által. Tehát annak tellyesen való elöadása valamint kivánatos, és örvendetes, ugy szükséges is egyszersmind; hogy, ha valamelly fergeteg, vagy elfajulás által kivesznе az, illy jegyzéseknel fogva tudna ismét a' Nemzet' Maradéka Őseinek jeles viseletére visszatérni. Elég itten azon Eldödeinkre emlékezni, kik hódító fegyvereikkel e' boldog Hazát magoknak, és Unokáiknak megnyerték volt. Árpád Fejedelem' ditső vezérlése alatt. Ezeknek képei azon Nemzeti öltözetben több Helyeken fenntartatnak: a' mint hogy tsak ugyan arról lehet azokat az ő képeiknek esmérni. Árpád Fejedelem' képe igy látszatik: nagy tömött hajjal ékes fejét vas sisak fedi; vastag hoszszu bajusza, és szakálla; pardutz bőr katzagány függ le a' válláról; az alatt egy bő újjú kihimzett dolmány; felette pedig tsüng egy fényes kürt, mint a' parantsolóságnak jele; kezében egy tsillogó buzogány; oldalán egy széles drága kard; derekán ékes öv; innét talpig jeles nadrág; osztán finom sarkantyus tsizma a' lábán. Igy látni a' többi Vezér Kapitányok' képeit is. Innét kitetszik: hogy a' Szittyai Magyarok szakáljokat, bajuszokat, és hajokat egészen hagyták, és ezt vagy hátra, vagy két felől tsomóba kötötték, vagy pedig hátul galandba összefonván, vállok közt lelógatták. Igen tudatlan állitás vala tehát az; hogy ezt is a' Frantziák kezdették légyen. Mert a' Szittyai Magyarok egyik Ágáról, az Avarokról nyilván tanít bennünket a' História, hogy ezek követeket küldvén Konstántzinápolyba Jusztiniánus Tsászárhoz, az egész Város öszvetódult az ő nézésekre, tsudálkozván az ő befontt hajokon. Igy bizonyitja ezt Theopha-

Digitized by Google

nes Görög Historikus: Alig ért azon büszke, és ismeretlen Nemzetség Konstántzinápolyba, — annak látására, mivelhogy soha se láttattak volna illyen emberek, az egész Város kiomlott volt. Mert hoszszu hajokat igen vékony galandokba hátra kötve, és béfonva viselik; ámbár egyéb viseletek a' Hunyokéhoz hasonlitana egészen."

A' Magyarok' Nemzeti Öltözete tehát a' Vassisak, vagy Halpag, melly közönségesen nyestből készült, finom veres posztó kilógóval, 's arany forgóval, majd strutz, majd kótsag, majd sastollal, 's vitézkötéssel ékesítve; vagy Tsákó, gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakva, karimájából metszett ékes lógóval, mellytöl vette volt a' Tsákó nevet, 's amavval hasonlóképpen bokrétázva, és a' Vitézkötéssel felékesítve; katzagány legdrágább bőrből, Mente, Dolmány, arany, vagy ezüst gombokra, és gombházakra, hasonló sujtással kihánytatva. Mindenkor azon ékességgel alkalmaztatták az övét is, mellyel magokat a' dolmány felett övedzették. Nadrág a' két tsipő felibe szijjal szorítva, 's telenkkel a' talpok alatt a' lábokhoz feszítve. Piros karmasin, vagy sárga Tsizmák, arany, vagy ezüst sarkantyukkal a' lábokon, arany, vagy ezüst készületü, 's gyöngyökkel, és drága kövekkel kirakott Lóding függvén a' vállaikról; 's oldalaikról hasonló ékességü társolyos Hard. Igy látván a' Fő Magyarokat egyéb Nemzetbéli Emberek, elbámultak volt.

Oláh Miklós, ama' Tudós, és Nevezetes Esztergomi Érsek, *Hungaria* nevezetü könyvében, mellyet Belgyiomban még mint Fejérvári Kusztos, és Mária özvegy Királyné Titoknokja irt vala, feljegyzé azon ide tartozó emlékezetes történetet, melly Mátyás Király' Udvarában történt vala Vissegrádon: holott nem tsak ingó, hanem ingatlan födözőjöket is, tudniillik Házokat a' Magyarok-

Digitized by Google

gyaroknak gyönyörüen előadja: „Vissegrád Városa, ugy mond, mellyet a' Németek Plintenburgnak hivnak, Budától napnyugotra öt mértföldnyire építtetett a' Duna partján, pardutzokat, és egyéb vadakat tápláló nagy erdő mellett. A' Város előtt napkeletre, meg nem lehet mondani, melly gyönyörü fekvéssel, 's felséges költséggel épült ama' valóban Királyi Palotákkal, 's épületekkel diszeskedő roppant Vár: melly tudniillik azon egy időben négy Királyoknak, 's az ő Udvari Embereiknek alkalmatos szállásul szolgált vala. Mert abban háromszáz ötvennél több szobákat lenni mondanak. Kapuja a' Dunától mintegy száz lépésnyire esik: a' melly közben a' Városstól a' kapuig nyuló térségen fák vagynak ültetve. Más részről a' napkeleti Udvar' kertje szőlő tőkékkel, és gyümöltsös fákkal kellemeteskedik. A' kapun bemenök' szemeibe ötlik mindjárt egy nagy zöldellő virágos térség. A' Kaputól száz lépéssel bejebb kezdődik a' négyszegü kövekből épült hét nyoltz singnyi szélességü, 's mintegy negyven léptsőjü grádits. Itt vagyon egy négyszegletü, Királyi költséggel, nagy, és méltóságos boltozatokon, avagy boros pintzéken készült, 's négyszegü kövekkel kirakott függő Udvar; holott helyes renddel vannak elültetve a' szaglásnak tavaszszal kedves és a' szemnek kellemetes Hársfák. Ennek közepén emelkedik egy, tsuda mesterséggel veres márványból tsináltatott kut, a' Músák' faragott képeikkel: a' mellynek tetejéről, a' Kupido képe tömlön ülvén, nyomja ki a' hives, 's jó izü vizet, melly a' közelebbik hegynek kutforrásából tsatornákon eresztetvén oda, örvendeztető suhogással ömlik egy márvány medentzébe, 's innét egy kerekded kádba. Ezen kut Hollós Mátyás Királynak, kinek munkája mind ezen épületek, mellyekről beszéllek,

Digitized by Google

parantsolatjából, midön győzedelmi pompát tartana, borral, és a' mint az Eldödöktől értettem, majd fejérrel, majd veressel áradozott, fenn a' hegynek tövéből tsatornákra mesterségesen botsáttatván. Itt szokott a' Király tavaszszal a' verőfényen a' mosolygó virágok közt; nyáron a' hives szellön tartózkodni, 's ebédleni; némellykor a' követeket is meghallgatni, 's nékiek féleletet adni. Emlegetik azon néhai nevetséges, 's egyszersmind emlékezetes dolgot, melly ezen a' helyen történt vala. A' Törököknek némelly követje, midön, a' mint szokás, a' Király Udvari Embereitől a' Városból az Udvarba vezettetnék követségének előadása végett; és a' kapuban, a' honnét egyenes látás esik a' függő Udvarba, egy kevessé megállott, elnézvén azon helynek kiességét, 's gyönyörüségét, és mind az alsó, mind a' felső Udvarban, hol a' Király vala, a' selyem, ezüst, 's aranyból készültt öltözetben, és nagyobb részént, mint a' mi Magyarainknak szokása, villogó övekkel, kardokkal, 's aranylántzokkal ékesültt Udvariaknak táméntalan sokaságát; egyszerre olly álmélkodás, és rémülés dobbantotta volt meg, hogy egész követségét elfelejtené; midön pedig a' gráditson felment volna a' Király eleibe: Ennek tekintetére, ki az ő mintegy vérben forgó nagy szemeivel megrettentő az ötet nézőket, még inkább elfogta ötet a' félelem, ugy hogy a' hosszu hallgatás után is, nem tudna egyebet mondani, mint: Köszönti a' Tsászár! Köszönti a' Tsászár! Kit midön kérdezné a' Király: hát tovább mit akarna? semmit se felele. A' Király illy semmi embernek elámultságát látván, a' körülötte álló Fő Embereihez fordul, mondván: Lássátok, minő barmok koborolják a' mi határainkat, 's egyéb Keresztény Fejedelmekét a' nyilvánságos gondatlanság miatt: de én minden tehetségem-

Digitized by Google

mel azonn leszek, hogy megzaboláztatván ezen barmok, ne kódorogjanak olly szabadon. Ha más Fejedelmek is, a' tunyaságot, 's a' belső egyenetlenségeket félretévén, ugyan ezt fogják tselekedni, jól fog menni a' Kereszténység' dolga. „Parantsolá osztán; hogy vinnék viszsza szállására ezen követet, igy szóllván hozzá: Eredj, fujdki magadat, 's térj eszedre! Több idő vártatva, viszszahivatja ötet a' Király; monda néki: Menj haza, 's jelentsd meg az Uradnak, hogy küldene mást, a' ki eltudna járni követségében. Igy ő a' Királytól fényes ajándékokkal megajándékoztatva ugyan, de ortza pirulással kéntelenitteték viszszatérni." Látni ezen gyönyörü jegyzésből valamint a' Magyar Királyi Palotának, ugy a' Magyar Uri öltözetnek álmélkodtató méltóságát ugy annyira: hogy egy kevély napkeleti Udvari Fő Embernek esze' világát elvenné. De halljunk itten egy Tudóst a' Frantziák közzül, a' kik majd egész Európát megvesztegették a' Modival; de a' Magyar öltözetet ők is nagyra betsülik, ugy hogy nem tsak több Regementjeik, hanem Fő Embereik is villognak abban: az ő Tudóssok pedig, Barclay János, azon Munkájában, mellyet *Icon Animorum* név alatt adaki ezerhat száz tizenharmadik esztendőben, igy szóll a Magyar öltözetről: *Vestitus hic egregie virc decet*: azaz: Ezen öltözet illeti jelesen a' derék Embereket.

Azért azon Magyarok is, kik az Egyházi Hivatalra szenteltettek, megtartották Nemzeti öltözetjeket, ugy hogy az Egyházi Törvénytől kiszabott szinü, és hoszszusága lenne az: és igy bokáig érő fekete mentét, 's övvel dolmányt öltöznének magokra; lábaikon fekete tsizmát, vagy topányt; fejeiken pedig egyéb Atyjokfijaikéhoz hasonló kalpagot viselnének. A' mi a' menténck,

Digitized by Google

's dolmánynak hoszszuságát illeti: azokat a' hajdani Magyarok, kivált az éltesebbek többnyire majd térdig szabottan hordozták volt. A' topányt is, melly ha kitsiny volt, topánykának nevezödött, az idöhez képest, különbkülönbféle szinnel mindnyájon szerették viselni; a' mint Szent István Király' sárga Topányjaival máinapig ditsekszik az Ország, 's azok egyik ékessége a' Magyar Királynak az ő megkoronáztatásakor. Ugyan ekkor vagyon az egész Nemzetnek is legfényesebb Innepe, ugy hogy az ide tódult külföldiek bámulva tsudálják a' Fő Magyaroknak Nemzeti ékességét. Mária Theresia Királyné koronáztatásakori Magyar diszeskedésnek emlékezetét különösen fennhagyta Báró Amade László, kinek egész öltözete aranyfonállal vala kivarva, olly pompásan, hogy villogása a' verö fénnyel látszatnék vetekedni. De öröm volt ám még Huszárjait is látni, a' kiket maga ezen versekkel rajzola le:

Tzifra ezer gombos Huszárjaim voltak,
A' kik a' verbungon elöttem tántzoltak.
Kinekkinek kard, és tarsoly az oldalán,
Bogláros pantallér lódinggal az vállán.
Nyoltz száz réf sujtással tzifrázott ruhájok,
Tollas, vagy bokrétás kalpagjok, 's tsákójok
Sárga kordoványból készített tsizmájok,
Egy tallér nagyságu pengő sarkantyújok.

Igy nem tsak a' Fő Nemesség, hanem a' Telekes Nemesek is daliásan diszeskednek Nemzeti öltözetjekkel: ezekhez alkalmaztatták magokat mindenkor a' Magyar Városi Polgárok, még pedig ugy, hogy, valamint azok, ök is mentéjek, dolmányjok, 's övök nagy ezüst gombjaikat Nemzettségröl Nemzettségre hagynak, gyürüjökkel együtt, mellyek a' vitézlő Nemességnél olly tekintetes méltóságra szoktak lenni, hogy azok nem tsak kezek ékességére, hanem Ellenségeik ellen való vé-

Digitized by Google

delmezésekre is szolgálnának nékiek. Igy ama' nagyra termett Hunyadi László, Belgrádnak Fő Kormányozója, ama kaján Gróf Tzillei Ulrik' vágásának az ő gyürűjét vetette ellen, 's ránthatta kardját annak levágására. A' mezei Polgárok is akár mentébe, akár ködmenbe akár dolmány szürbe öltözködjenek, mindenkor megesmértetik Magyarságjokat; söt még ha pőrén, 's botskorosan vánnak is. A' Magyar öltözethez tartozik a' kutsma is, és a' bagolysüveg: amaz egészen fekete juhbőrből, készül turózsák formán, de karimásan, 's lefityegő tsutstsal; emez drága vad bőrből, mint a' kalpag, hanem alatsonyabban, és belől is szőrös bőrrel megbélelve, 's ezen belseje alatsonyabb a' karimájánál, melly oldalast szivformára vágottatván, e' felett öszvekaptsoltatik, az üregét pedig egy, ezüsttel, vagy arannyal kivarrott bársonyszív ékesíti. Valamint a' Magyaroktól más Nemzetek, ugy ezektől a' Magyarok nehány darab ruhákat elkivántak, mint a' lajblit, tászlit, reklit, kaputot, kutkát. Söt Jó'sef Tsászár alatt az Ország' dolgai Német Nyelven menvén, a' Hazának majd minden Tisztjei Német ruhába öltözködték volt. Hanem a' Magyar Szent Koronának hazatérése ismét megujította bennek a' Magyar lelket, 's Nemzeti öltözetjeknek jeles méltóságát még inkább betsültette velek: De a' Frantzia háboru megént olly változást okozott, hogy azt el nem lehet hallgatni. Hajok lenyirésével ugyan semmi idegen szokást se kezdtek; minthogy a' Magyar Nemzet egyik része, a' Kunok a' Szittyai földön is elszokták nyirni hajokat. Hanem azt lehet tsudálni: hogy, minekutánna az Anglusok felkapták a' Magyar nadrágot, és azt fellül Törökösen szabták volt, 's a' Frantziák is felvették; a' Magyarok is igy hordoznák: mert

Digitized by Google

az idegenség mellett alkalmatlanságot is okoz az, és a' Magyar déli termetet meghomályositja.

A' Magyar Fejérnépnek hasonlóképpen meg vagyon Nemzeti öltözete, a' mellyel ékes termetéhez képest jeleskedik. Fő Nemes Leányok, vagy Kisaszszonyok, fejeket öszvefüzött, 's drága kövekkel kirakott, és gyöngypártával koszoruzott hajokkal szokták ékesiteni; Nyakokat igaz gyönggyel, nemes kövekkel, ezüst, vagy aranylántztal, 's finom kezkenővel; Derekokat gazdagon kivarrott Magyar vállal, 's nyáron patyolat ingben karkötősen, és aranyperetzesen; télen nyestes rövid menteben ezüst, vagy arany munkára; Szoknyájok' alsó széle ezüst, vagy aranytsipkével párkányozva, avagy e' szerént kivarva tündöklik, pillangós sárga, vagy piros tzipőjökkel együtt; hasonló ékességü köténnyeket ragyogó pártaöv szoritja derekokhoz. Ezektől az Aszszonyságok az igen illő fekete domboru fökötővel, mintegy koronával, különböznek, mellyet villogó rezgő, 's arányos fátyol szokott méltóságositani. A' köz Magyar Leányok, és Aszszonyok is az ő tehetségek szerént szépen magyarkodnak öltözetjeikben: amazokban különös az; hogy hajokat hátul öszvekötvén, 's három águan béfonván, kipántlikázva lobogtatják hátokon; szinte ugy fejeket drága pántlikával, vagy gyöngypártával ékesitik; emezek pedig többnyire szép ráfogósan diszeskednek. De fonásban, varrásban, sütésben, főzésben, és nem tsak a' Fő Rendü, hanem a' közrendü Fejérnép is különös ditséretet érdemel. Amazok kitetszenek az ő ruháikon; emezeket pedig eléggé magasztalják az Idegenek is. Különösen a' Kenyér', és Kaláts sütésben ugy jeleskednek a' Magyar Aszszonyok, hogy az egész föld' hátán ők legyenek ebben az elsők. Ama' vig Magyar Verselönk, Generális Gróf Gvadányi János

Digitized by Google

szépen énekeli az Kös Magyar Vendégséget a' Rontó Pálról irott Verseiben, mellyeknek egy részét ugy ragasztom ide, hogy azt megigyengetvén, tárgyamhoz arányosítanám, e' szerént:

A' jó Gazda asszony több Amazonokat,
Kik jól sütni főzni tudnak, ollyanokat,
Hiván, ugy mond: Itt van, valami szükséges;
A' Vendégnek légyen minden elégséges.
Tüstént ezek böven el is készítettek,
A' legjobb izléshez mindent igyezgettek.
Sütöttek elöször gyönyörü tzipókat,
Peretzet, pogátsát, rostás kalinkókat.
Sok kosárt tornyoztak mákos kalátsokkal,
Fodros herötzékkel, liktáros fánkokkal.
Több teknöt tetéztek káposztás rétessel,
Turóval, kaporral megrakótt bélyessel.
Mindenképpen osztán az étkekhez láttak;
Hogy izek jó légyen, gondosan vigyáztak.
A' tehénhus lévben főztek hat gór tikot;
A' hushoz tsináltak többféle mártékot.
Mind a' Holosvári, mind hajdu mind töltött,
Mind Hapros Háposzta jól elkészítödött.
Azonnal mindnyájan énekre fakadván,
Felettébb tapsoltak, nagy örömmel mondván:
Oh áldott Háposzta, Paraditsom hozta!
Áldott, a' ki eztet kolbászszal foldozta.
Hivántatta magát a' szép sonkás mátsik,
Melly torkon ugy tsuszik, mint az uszkáló tsik.
Tárkonynyal a' bárányt helyén betsinálták;
Tzitromnal a' tsibét igen jól találták.
Borju fö tejfeles szép zsemle kotzkával
Készült, 's a' disznó fö etzetes tormával
Ludas Kása is volt; tsirkék köszmétével;
Hét pár kövér kátsa mézes barna lével.
Drága füszerszámnak nem volt kiméllése,
Hogy az inynek lenne nagyobb ingerlése.
Igy a' sülttek eránt szinte serénykednek:
Hogy ezek mind szemnek mind szájnak tessenek.
Az ökörnek fejér, 's vese petsenyéje
Nyárson sült, és roston annak vetretzéje.
A' pulykáknak szölös kenyérrel begyeket
Mégtömték, ugy osztán sütötték ezeket.
Sült ludak, malatzok, gyenge borju tagok,
Rétzék, Pávák voltak, mint a' szép virágok.

Digitized by Google

Hi győzné számlálni; mi volt még több illyes?
Majd legjobban tetszett a' Hatona bélyes.
Hoszszu két Asztalhoz leülvén a' Népek:
Ehez a' derékek; amahhoz a' szépek.
Őket a' vig Gazda egyaránt jól tartja,
Sokféle borával vigan kinálgatja.
Sip, hegedü zengvén, tántzba kerekednek,
Dali lejtőzéssel, vátig jeleskednek.
Itt ugy villog éke a' Magyar ruhának;
Mint tündöklik fénye az arany almának.

VI. SZAKASZ.

A' Magyar Vitézségről.

A' Nemzetek' származásakor valamint egyik ezt, másik amazt a' Tartományt foglalta el szabadon maga Hazájának; ugy azutánn annak megtartására egyéb Nemzet' kirekesztésével tellyes igazsága vala, ugy hogy az azt megsértő Nemzetet fegyveres hatalommal birhatná az elégtételre; vagy egészen hatalma alá bódithatná. Innét született osztán a' Katona állapot, és vitézség. Elsők voltak ebben a' Szittyai Hunyok, ama' régi Magyarok, kikről bizonyítja a' História: hogy a' vélek vetekedő Egyiptomiakat sebes tsapásaikkal megloholván, ők nyerték el a' hadban a' legelső diadalmat. Annyira is nevekedett osztán hatalmok; hogy majd egész Ásiában ők parantsolnának. Egy része ennek a' Keresztény Világ'
374. E. három száz hetvennegyedik esztendejében általomolván a Thanaison, egész Európát megrettentette Balamber' vezérlése alatt, 's azon folyótól; és a' fekete tengertől fogva Ratisbonáig elfoglalta; és igy ezen kies Pannóniának már akkor Urává lett vala. Gratianus Római Tsászár, hogy Birodalmától elfordítaná a' veszedelmet, ezen Vitéz Nemzet ellen ama' nagy Hadivezért, Theodóziust, hivta ki Spanyol Országból, a' ki győ-

Digitized by Google

zedelmes fegyverével gátot vete ugyan a' Hunyok diadalma' folyásának; de a' hasznos békességet arannyal kelle nékie azokkal megszerezni. Ezen adóval ugy is magához édesítette azoknak emberségét, hogy néki már mint Tsászárnak Karaton Királyjok alatt, a' ki amannak három száz 387. E.
nyoltzvan hetedikben következett, hasznos segedelmet tettenek Makszimus, és Eugenius megzabolázására. Uldin négy századikban felségesítetvén a' Szittyai Királysággal, hasonló emberséggel viseltetett Arkádius Romai Tsászárhoz, kinek kérésére az ellene pártot ütött Hadivezérjét Gajnát lehartzolta, 's pártos fejétől megfosztotta. Utánna négy száz tizen egyedikben Bendegutz nyerte el a' Királyságot, a' kinek valamelly nevezetes diadalmáról nem tudósít ugyan bennünket a' História: de hogy a' Haditudományhoz jól értett légyen, az ő Fijának Attilának nevelésével eléggé megbizonyította. Ezt, mint Gyerkötzét, négy száz huszon nyoltzadikban tör- 428. E.
tént halálakor két Testvérjeire: Oktárra, és Ruhásra bizta volt. Amaz a' Burgundusok ellen oktalanul viselett hadakozásában elesvén, négy száz harmintzadikban, osztán Ruhás kormányozta a' Hunyok' Birodalmát igen nagy emberséggel. Ennek köszönhette ama' hires Romai Hadivezér is. Ecius, hogy ötet Valéntiniánus napnyugoti Romai Tsászár ismét kegyelmébe vette légyen. A' napkeleti Romai Birodalmat is, melly a' szövetség szerént három száz ötven font aranyot tartozott nékie adózni, előbb, mintsem fegyverî jussal élne ellene; Esla követje által megintette, hogy a' Szittyai Birodalomtól hozzá pártolt Nemzeteket magához ne fogadná. De, a' midőn ezek ellen készítené fegyverét; a' halál végét szakasztá vitézkedő életének.

Digitized by Google

Attila tehát virágzó ifjuságában teli a' vitézség' tüzével felveszi fejére Atyjának Bendegutznak Koronáját, 's elő áll az ő Katona Nemzetének vezérlésére négy száz harmintz negyedik Esztendőben, 's az ő öreg Bátyjának Ruhásnak hadi intézetét azonnal végrehajtja. Mert ezen tüzről pattant ifju Királynak fegyverétől tartván a' Konstántzinápolyi Udvar, siete a' Békeköveteket hozzá küldeni. Márgos Városában a' Duna jobb partján várták őket a' Szittyai követek, kik Nemzeti szokássok szerént a' Városon kivül lóhátan fogtak a' tanátskozáshoz. A' Romai követek is, nem akarván alábbvalók lenni, lóra ültek, 's ugy tanátskoztak a' békesség' dolgában, melly Attila' akaratjára igy leve meg: „Minden Szökevényeket, még a' kik régenten szöktek is volt által, a' Romai Foglyokkal együtt, a' kik a' váltság' lefizetése nélkül hazatértek, viszszaadják a' Romaiak; vagy mindegyik Romai Fogolyért azoknak, kik őket a' hadban elfogták volt, nyoltz aranyot fizessenek; a' Romaiak az ollyan idegen Nemzettel, mellynek háboruja volna a' Hunyokkal, ne tartsanak. A' kereskedések egyaránt, és bátorságosan üzettessenek a' Romaiak, és Hunyok között. A' Szövetségek helyben maradjanak, és megtartassanak, úgy hogy a' Hunyok' Királyjainak esztendőnként nem három száz ötven, mint eddig, hanem hét száz font aranyot fizessenek adóban a' Romaiak." Illy hatalmasan szerzett békesség mindenfelé elterjesztette Attila' Nevét: azért Honória, Valentiniánus Romai Tsászárnak Huga, azonn esenkedett, hogy vele öszveházasodhatnék. Attila azonban inkább a' Hadi ditsőséggel kivánkozék nagyobbodni: még is alázta diadalmas fegyverével mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti Romai Birodalmat; és igy meg is nyerte, hogy a' világ legnevezetesebb Uralko-

434. E.

Digitized by Google

dóji közzül ő volna az egyik. Ama' hires Katalauni ütközet felől, mellyet Attila Frantzia Országban teve a' napnyugoti Romai Birodalommal, az Irók többnyire azt állítják, hogy itten a' Romaiaké lett volna a' győzedelem: de ennek voltakeppen való megvisgálása más ítéletet szül a' jól gondolkodó elmében. Méltó tehát ezt környülállásasan előadni; hogy magából kitessék a' dolognak veleje.

Valentiniánus napnyugoti Romai Tsászár, hogy Attilától békével maradhatna, már ez előtt tiz esztendővel nem kevés pénz adás mellett a' Romai Hadisereg' Vezéri Titulájával tiszteltemeg ötet: de minthogy Genzerik, a' Vandalok' Királyja, több kérésekkel untatná maga segítségére azon Romaiak ellen; Menyasszonya Honória is nem szünt meg azon esenkedéstől, hogy véle házasságra kelvén, venné tellyes hatalmába azon napnyugoti Romai Birodalmat: megindult Attila nem tsak Nemzeti Vitézeivel, hanem a' néki meghódolt Népekkel is, 's mint a' menykövekkel terhes felhő, ugy nyomult napnyugot felé, 's egész Európát megdöbbentette. Általkelvén a' Rajnán, hirtelen Frantzia Országba tsapott, 's ennek több Városait, hogy előtte bézárni merészlették kapujikat, lerontotta, 's feldulta: ama' hires Páris Városát Sz. Genovéva' buzgó könyörgése mentette meg ezen tüzes Hadnak ostorától. E' mellett tehát elköltözvén, Aurélia Városa ellen rohannak a' Szittyai Vitézek. De innét is alkalmatosabb helyre vonta Seregét Attila, hogy az ellene nyomuló Romai Sereggel diadalmasan megütközhessék. Megáll tehát a' Katalauni térmezőn, 's az Ellenség' szeme' láttára tsata rendbeszédi győzni szokott Vitézeit, ugy hogy egyik szárnyára Valemir Királyt az ő Osztrogottusaival, a' másikra Ardarik Királyt az ő Gepidájival, rendelné, ma-

Digitized by Google

ga pedig az ő Nemzetével, mint a' Hadi sereg' erejével, a' közepét foglalja-el, hogy, mint Királyok' Királyja ugy mond Jornandes mindenek felett, és mindnyájáról gondoskodna. A' Romaiaknál a' jobb szárnyon Theodorik Király az ő Vizigottusaival; bal szárnyon Ecius Romai Vezér a' Romaiakkal; középen Szangibán Király az ő Alánjaival helyheztetődött volt. Mindenik Tábor szinte füstölgött az egymás ellen felforrott méregtől: mindazáltal a' napnak tsak kilentzedik óráján vete lángot, a' midőn Attila parantsolná Vitézeinek, hogy foglalják-el a' mezőnek dombosát: de ebben megelőztettek Eciustól, ki a' feléje feltörekedő Szittyaiakat viszszanyomta volt. Ekkor igy szólla Vitézeihez Attila: „Annyi Nemzeteken vett győzedelmek, 's a' Világnak elnyomattatása utánn ha megtoppadtok, helytelennek állítani, hogy titeket, mint a' Vitézi dolgokban gyakorlottlanokat, szóval buzdítsalak. Az új Vezérnél, és a' tapasztalatlan Hadiseregnél vagyon ennek helye. Mi tehát bátran rohanjunk az Ellenségre: mindenkor bátrabbak azok, a' kik kezdik a' hartzot. Nem tsalatkozom meg a' történetben: itt a' mező, mellyet nékünk annyi szerentsék igértek volt. Én szórom elöször nyilaimat az Ellenségre: a' ki Attila' hartzolásakor átsoroghat, nintsen abban Szittyai lélek. „Annakutánna a' napnak kilentzedik óráján, mint a' villám, ugy tsapott Attila az Ellenségre az ő felbuzdult Vitézeivel, 's rettenetesen emésztette azt: de ez is keményen állott ellene, ugy hogy mind a' két részről igen számosan fosztatnának meg életektől; a' kik köztt vala a' Vizigottok' Királyja is, Theodorik. Már setétedett az éjtszaka, még mind szórták egymásra a' halált a' viaskodó seregek. Attila, mint gondos Hadivezér, hogy a' setétség bódulásba ne ejtse Seregét, a' kaszás szekerekkel

Digitized by Google

megerösitett táborba vezette azt, ugy mindazáltal, hogy körülötte is erös örizetet rendelne. Azonban az Ellenségnek nem egy bódulást okozott a' setétség: mert az elesett Theodorik Király' fija Thorismund azt gondolván, hogy maga seregehez ragaszkodna, ugy mond Jornandes, az Ellenség' táborához akadott a' nagy setétségben, 's lováról letsapatott vala; mindazáltal az ő hiv Emberei által kimenekedett. Ecius hasonlóképpen, ugymond az említett Iró, az éjtszakai zavarodásban az övéitöl elszakadván, az Ellenség közötte bolyonga, végre maga táborához jutván, egész éjtszaka paizsokkal befedve hunyászkodott vala. Ezek igy lévén, nyilván kitetszik: melly helytelenül tulajdonitja ezen Iró a' Romai Ármádának a' győzedelmet, mondván Atiláról: „Fegyvereit zörgetvén, fuvatta a' trombitákat, 's rohanással fenyegetödzött, mint a' Vadász dárdával szorongattatott Oroszlány, eljárván a' barlang' nyilásait, se nem mérészkedik kiszállani, se meg nem szünik a' szomszédságot rettegtetni: Igy a' leghadakozóbb Király bérekesztve zavarja vala meggyözöjit." Holott ugyan ezen tábor harsogással mutatta ki Atila bajnoki lelkét, 's készségét a' viadalra. Mert a' kinek szivét elfogta a' félelem, meghuzza az magát, valamint Ecius a' paizsok alatt meghuzta volt. De másnap, ugymond Jornandes, tsak elnézte Atila, midön a' Vizigottok az ő elesett Királyjokat a' holtak seregében felkeresnék, 's eltemetnék. Ám azt is hallotta, melly keservesen sirnának azok: azért nem hogy félt volna tölök, hanem inkább, mint emberséges Ember, megszánta vala öket. Látta a' nagy térmezöt is a' holtt testekkel bélepve, 's azoknak vérétöl az ott folyó vizet megáradva: mert maga Jornandes is a' két részröl elesttek' számát száz hatvan öt ezerre teszi; Idatius pedig azon idö táji Spanyol Püspök,

Digitized by Google

közel majd három száz ezerre. Attila akarván tudni a' dolognak miben létét; elkutallott elöle az Ellenség, 's azon Tartományt szabad bitolására hagyta volt. Ki is több Városoknak lerontásával, 's feldulásával hagyta ottan diadalmának jeleit; és Vitézeit a' sok drága nyereséggel megrakodva vezette haza, hogy 'vélek megujult erövel rontson azon Romai Birodalomba', és ezt, Honóriával együtt
452. F. magáévá tegye. A' következett négy száz ötvenkettödik esztendöben fel is kerekedett az ő erös Armádájával, 's egyenesen a' Birodalom Fejének Romának tartott. Mihelyest ezen táborozásnak hire behatott volt Olasz Országba; nem keveset döbbene meg Valentiniánus Tsászár: azért a' Frioli havasokhoz, mellyeken általvág az ut Olasz Országba, Katonaságot rendele; Akvileát mind tornyokkal, mind-éléssel, mind Fegyveresekkel megerösítette: igy a' többi Városok eránt is gondoskodott. Éciust Roma Városa' oltalmazására ennek környékébe szállította nagy Ármádával; maga pedig bévette volt magát a' Városba. Attila azonban általköltözvén a' havason, elugratta utjából az oda rendeltt Romai Sereget, és Akvileára rohant hatalmas Táborával: hanem ennek erösségénél annyira megakadt volt, hogy Vitézei már zúgolódni kezdenének. Látván ekkor Attila onnét kitakarodni a' gólyákat, mint éles eszü Férjfiú, igy szóll Katonájihoz: Nézzétek a' jövendökröl gondos madarakat, miként költöznek ki a' Városból, melly majdan öszverontandó volna. Tüstént néki esik Vitézeivel, ugymond Jornandes Ravennai Püspök; 's tsak hamar beomlanak a' Városba, pusztitják, dulják, 's annyira öszverontják azt, hogy alig látszanék annak helye is. Megrettenvén erre azon Földnek népei, elszaladtak részént a' tengeri szigetekbe, a' hol osztán Velöncze Városát épitették; részént a' hegyek közzé. Attila pedig az ő

Digitized by Google

győzedelmes táborával rendre döntötte, 's fosztotta az Olasz ékes Városokat, mellyek közt nevezetesebbek a' Pó vizén innen: Pádua, Veróna, Mantua, Kremona, Bergamo, Komo, Miláno, Pávia, Turin. Pó vizén túl, Placentzia, Parma, Reggio. Illy mordonkodása közben is megkegyelmeze Mutina Városának az ő Püspöke Szent Geminiánus kérésére; valamint a' közelebb mult esztendőn Frantzia Országban Tréka Városának az ottani Püspök Szent Lupus' könyörgésére: osztán a' Pó vizén viszszaszállította Hadiseregét, 's ugyan a' Pó, és Mincius folyó mellett tábort verè, hogy bátorságosabb intézést tehessen Róma ellen. Valentiniánus Tsászár ugyan ide küldötte hozzá engesztelő Követjeit, a' kiknek Feje vala ama' nagy böltsességű Szent Leó Pápa: Ez az ő szivreható szóllalmatosságával békességre birta ugyan Attilát, de ugy; hogy ujolag adózásra kötelezné magát nékie ama' Világ' kódító Róma. Jól megkintsezett Vitézeivel hazatérvén, Ildikó Menyaszszonyával tartott menyegzője által kivánta még inkább megörvendeztetni roppant Birodalmát: hanem ezt azon öröm' éjtszakáján történt hirtelen halálával vátig megszomorította volt, torkára omolván magától az ő vére, négy száz ötvennegyedik esztendöben. Minthogy Atyja az ő utólsó rendelésével gondviselés alá bizta volt ötet: általláthatni, hogy ezen gondviselés alá jutottakor nem volt ő idösebb tizenhat esztendösnél. Tehát nem tsak száz huszonnégy esztendőt — mint némellyek írják— nem ért; de mivel tsak husz esztendeig országlott, a' negyvenkettőt se haladta meg életével. 454. E.

Középszerü, zömök termetü, széles melyjü, gyors tekingetésü, 's a' hadakozásra termett Férjfiú vala Ő: ezt eléggé meg is esmértette a' Világgal azon rettentő győzedelmei által, a' mellyekkel hasonlíthatatlan Birodalmat szerzett. Mert azt

Digitized by Google

a' Volga Aziai nagy folyó, a' fekete, Balthi, Adria, és a' nagy Oceani tengerek határozták: 's e' felett mind a' két Római Birodalom adózni kénteleníttetett nékie. Azért, ugymond Jornandes, a' Huny Nemzetben a' legjelesebb Lovagok ezen hatalmas Királynak hóltt Testénél siralmasan ezeket énekelték: „ Attila, Mundzuch' Fija, a' Hunyoknak legnevezetesebb Királya, 's legerősebb Nemzetek' Ura, a' ki mind eddig hallatlan hatalommal maga a' Szittyai, és Német Országokat birta volt, és Róma Városának mind a' két Birodalmát, ezeknek Városait elfoglalván, megrettentette, 's könyörgéssel megengeszteltetvén, tőlök esztendőnként adót vevé. " Ezen hatalmat bizonyították a' Hunyok az ő arany, ezüst, és vas hármos Koporsójával, mellyben őtet nagy szomorusággal, de egyszersmind igen fényes pompával eltemették vala.

Attila' kimulttával annyira megszakadozott az ő rettentő Birodalma is, hogy csak a' Tanais' tájjékán, Európa, és Azia' szélén maradhatott meg erős lábon. Mert az ő Fijai: Ellak; Dengezits; és Irnats; azon roppant Birodalmon tanátstalanúl osztozván egyenetlenségbe hozódtak egymás ellen. Ezen alkalmatossággal élvén a' meghódított Nemzetek, magokat rendre kiütötték a' Huny Birodalom alól. Ardarik a' Gepidák' Királyja, volt ebben az első, a' ki, észre nem vétetődvén, ugy tsapott a' Hunyokra, hogy Ellakot, a' ki Atyja' éltében már az Akatzirok' Királyja vala, elejtvén, győzedelmet vénne azokon. Valamir Királyjok alatt hasonlóképpen pártoskodván a' Gottok, a' Hunyokat a' fekete tengerhez szorították volt a' Duna' baljan. Mindazáltal a' Szittyai vitézség ki nem hült belőlök: mert, hogy négy száz ötvenhe-
457. E tedikben, ugymond Priskus, az ő Követségjek megvéttetett vala Leo Tsászártól Konstantzinapolyban, hadat indítottak ez ellen Dengesits Fejedelem

delem alatt. De a' Görögök' tselt vetvén nékiek, győzedelmeskedtek rajtok. Osztán pedig tizenkét esztendő mulva még nagyobb keleptzébe estek Thráciában; holott ezen bátor szívű Fejedelem is lefejeztetett, és, ugymond Marcellinus Comes, a' Hunyok' Királyjának, Attila' Fijának Dengizitsnek a' feje Konstántzinápolyba vitetett.

Irnatsra szálla tehát már most egyedül magára a' Királyi gondoskodás ezen meghanyatlott Szittyai Birodalomban: a' ki ezt olly karba is helyheztette a' Tanaisnak innensö, és tulsó vidékein, hogy mind a' tölök elpártoltt Nemzeteknek, mind a' Romai Birodalomnak félelmére volna; söt még a' Persáknak is. Mert, ugymond Prokópius, egy derék Görög Iró Justinianus Tsászár idétt, hogy azon Hunyok, ámbár sok ajándékokat vennének a' Tsászártól, meg nem szünnek mindazáltal ennek Tartományjain kalózolni, általkelvén a' Dunán, egyszersmind Barátjai, és Ellenségei a' Romaiaknak. Ugyan ez idönek környülállásai mutatják, hogy Irnatsnak Fijai voltanak Kuturgur, és Uturgur, a' kik azon Birodalmat ugy osztották fel magok között, hogy amaz a' Thanaison innen, emez azon túl uralkodnék. Igy bizonyít erröl az említett Iró: „Hajdan országlott itten, a' kinek két Fijai valának, egyik Uturgur, másik Kuturgur névvel. Meghalván az Atyjok, megosztoztak az Országon, 's magokról nevezték Alattvalójikat: innét most is mások Uturguroknak; mások Kuturguroknak hivattatnak." Az Uturgurok' hatalma alatt lévö Gottok arra vevék alattomban Justinianus Tsászárt a' Romai Birodalom' haszna végett, hogy azon Vitéz Nemzetet egyenetlenségbe hozná, ajándékokkal az Uturgurokat a' Kuturgurok ellen támasztván.

Áziából itt terem azonban a' második kijövetelbeli Huny Magyarság Avar nevezettel, 's öt 557. E.
száz ötvenhetedikben követséget küld Justinianus

Digitized by Google

Tsászárhoz; a' mellynek Feje Kandits nevezetü vala, ki, ugymond Menánder Görög Iró, így szóllott a' Tsászárhoz.: „Jelen vagyon, magát néki ajánlván, a' mindenek felett legerősebb, és legnépesebb Nemzet, az Avarok tudniillik, az embereknek győzhetetlen, és lehartzolhatatlan neme, kik az ő minden Ellenségeit elverhetik, és gyökerestől kiemészthetik. Néki legnagyobb hasznára válik, a' hadra vélek öszvetársalkodni, 's bennek legjobb segitséget nyerni, és szerezni: a' kik mindazáltal nem más ürügy alatt lesznek jó szivvel a' Romai Közönséghez, hanemha drága ajándékokkal, esztendőnként való fizetésekkel, és lakásokra termékeny Tartománnyal ajándékoztatnának meg." Justinianus inkább is kivánt e' vitéz Nemzet' akaratjára állani, mintsem véle fegyverre kelni, meg nem gondolván; hogy ezen szövetségből még nagyobb kára következnék utóbb a' Romai Birodalomnak; annál gondolatlanabbúl indította őket a' Kuturgurok ellen. Mert osztán ezekkel, mint Nemzetjekbeliekkel, szorosabban egyesülvén, még erősebbek lettek a' Romaiak ellen: holott azok magok is több ízben megrettegtettek Konstántzinápolyt. Sőt a' következett öt száz ötven nyoltzban, ugymond Agathiás azon időbeli hires Görög Historikus; „Zamergán a' Hunyoknak, kik Kotriguroknak mondatnak, Fejedelme, midőn a' vizen és szárazon temérdek Lovasságot vezetett volna által, igen könnyen béhatott a' Római Birodalomba — Thráciába rontott. Ott pedig megosztván Hadiseregét, ennek egy részét Görög Országba; másikát Kerzonba küldötte volt — maga pedig hét ezer Lovagokkal egyenesen Konstántzinápolynak esvén, ennek földjét pusztította." Innen látni; hogy Attila' Maradéka, 's Népe az Avarok idejötte után is megtartotta légyen uralkodó hatalmát, 's ezt el nem nyomták azok; ámbár a' mint a' Magyarok' Históriájában előadtuk, ugy elhatalmaztak ők it-

Digitized by Google

ten, hogy egész Európa félné őket, 's a' Romai Birodalom is adózna nékiek. Utóbb pedig azon Doni Hunyok' hatalmába estenek. Mert ezek, valamint a' Huny Kuturgur, Uturgur, Kazar, Szabir, Patzinyak, Turk, ugy a' Mogyer, és Magyar nevezet alatt mindenkor vitézül uralkodtak a' Doni Birodalomban. Heraklius napkeleti Romai Tsászár ugyan azért ezekkel vete szövetséget hat száz 626. E.
buszon hatodikban a' Persák ellen, 's nagy számmal mentek segitségére, midőn az Avarok azon Persákkal együtt ostromolnák az ő Birodalmát. A' Kazarok, ugymond Theophanes, általrontván a' Kaspi kapukon, beomlanak Persiába, és Ziebel Vezér alatt, a' ki második vala a' Kagán utánn a' Méltóságban, Adreg, vagy Media Tartományjába hatnak; akármerre menének pedig, rabságra hányják a' Persákat, tüzzel emésztik a' Városokat és Falukat. Azonban a' Tsászár Lazikából kiindulván, hozzájok menni, 's eleikbe járulni sietett. Minekutánna mind a' Vezér, mind a' Turk Hadisereg mélységes tiszteletét megtette volna; Ziebel maga fiját, kinek akkor pelyhedzett az álla, a' Tsászárnak oda ajánlotta negyven ezer vitéz Fér fiakkal; osztán hazatért vala." Már ekkor tehát mind a' Kazar, mind a' Turk nevezettel hiresek voltak a' Doni Hunyok, a' kik ezen időben határosok valának az Aziai Turkókkal.

Ezen Turkok Aziai Birodalomjokból a' Hejkéktől az ő Nemzeti Rokonjaiktól kiszoríttatván, ugyan ezen Doni Hunyokhoz nyomattattak a' nyoltzadik századnak hatodik tizedjében. A' Doni Birodalom tehát még inkább megerősödött; és igy szépen virágzott azon időben, midőn nagy Károly Tsászár lerontá az Avarokét. Azért, ha egy Fejedelem alatt egyesítették volna magokat, a' fő uralkodást mind Áziában, mind Európában megnyerhették volna: de, valamint névvel, ugy or-

Digitized by Google

ságlással is különözödtek ezen Szittyai Magyarok, ugymint Kazarok, Patzinyakok, és Turkok: innét osztán itt is fegyverre keltek egymás ellen. A' Patzinyakok valának föképpen azon atyafiságtalan mordsággal, hogy a' Turkokat megtámadván, helyekből kiszorítanák. Ekkor két részre szakadták ugyan ezek; de mindenike mintegy ujolag született a' Hadivitézségre: és így egyik a' Török, másik a' Magyar Birodalmat szerzette diadalmas fegyverével; mind eddig vitézül is oltalmazta, még pedig utóbb leginkább egymás ellen.

Álmos, a' ki Attila' véréből származott, melly vitézül szálla ide bé vitézlö Magyarjaival; 's az ö Fija Árpád melly nagy Hadi okossággal foglalta el ezen Magyar földet; éléggé láthatni ezen könyvem' elsö Részének negyedik Szakasszában: a' midön nem tsak a' Bolgárokat, Tótokat, hanem mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti roppant Romai Birodalmat is megalázta volt. Azért olly erös lábra állította ezen Magyar Országot, hogy nem lehet azzal nem ditsekedni a' Magyar Nemzetnek. Innét az akkori Magyarok azon pogány törvény szerént: hogy az erösebbé az igazság; gyakran bérontottak Német, Frantzia, Olasz, Görög-Országokba; és diadalmaskodván azon gazdag Nemzeteken, temérdek nyereséggel tértenek Hazájokba. Mert tsak Berengárius Olasz
948. E. Király kilentz száz negyvennyoltzadikban tiz véka pénzzel vásárolta meg tölök a' békességet. A' Történetirók két véres tsatáról tesznek említést száz esztendö alatt, a' mellyekben veszedelmesen megverettek a' Magyarok, Merzeburgnál tudniillik Zoltán Fejedelem alatt; és Agostánal Taksony Fejedelemidétt: amabban Henrik Tsászár ugy leve győzedelmes, mivel a' Magyar Hadiseregnek különvált részét támadhatta-meg; emebben
955. E. pedig kilentzszáz ötvenötben azért lehete nyertes Ottó Tsászár, mert azon Hertzegek, a' kik ö el-

Digitized by Google

len a' Magyarokat hívták volt segítségül, ő hozzá kaptsolták magokat, embereikkel együtt. Tartott is ő azutánn még inkább a' Magyaroktól; azért mindenképpen azonn iparkodott, hogy vélek békességben lehessen: a' mint láthatni ezt e' Nagy Ottó Tsászárnak azon Levelében, mellyet Piligrinus Patáviai Püspökhöz adott vala kilentz 972. E. száz hetvenkettödik esztendöben.

Szent István Király a' Békesség' Fejedelmének igaz hive lévén, buzgó igyekezettel iparkodott mindenekkel a' szent békességet fenntartani: de a' Hitnek, és a' közjónak oltalmazására több izben kénteleníttetett hadakozni. Azt az ő Fijához Imrához, intézett oktatásából tudjuk; hogy addig majd egész életét a' táborozásokban, 's különbkülönbféle Nemzetek' rohanásai ellen viseltt hadakozásokban töltötte légyen: a' Históriából mindazáltal a' két pártos, Kupa, és Gyula, Vezéreknek letsepülésén kivül tsak a' Bolgárokon, és második Konrád Romai Tsászáron vett ditsö diadalmairól tudósíttatunk nevezetesen. Tsudálatos dolog valóban: hogy e' Szent Király annyi háboruval terheltetvén, még is az ő Magyar Vitéz Nemzetét az idvezítö Romai Katholika Hitre oktathatta, 's téríthette; 's egyszersmind olly sok roppant Egyházi épületeket, és Szentegyházakat állíthatott. Igy, midön az ő Magyarjainak szívekbe az Isteni Hitet beoltotta, a' vitézségre termettségjeket is nagyobb jelességre emelte; ugy hogy tsak akkor vehetnének győzedelmet rajtok Ellenségeik, midön vagy elárultattak; vagy magok köztt meghasonlottak volnának. Illy szomoru esetre juttatta ugyan öket mindjárt e' Szent Király utánn, Péternek, és Sámuelnek boldogtalan országlása: de András megkoronáztatván a' Szent Koronával, valamint a' Katholika Hitben egyesítette Magyarjait, ugy ezekkel harmadik

Digitized by Google

Henrik Romai Tsászár' hatalmaskodásától Testvérje Béla Hertzeg' vezérlése alatt megszabadította Birodalmát. A' Magyaroknak a' Romai Tsászáron vett ezen győzedelme ugy megdobbantotta a' szomszéd Nemzeteket, hogy Béla Király alatt minden emberséggel viseltetnenek erántok. Szent László országlásakor megtámadták ugyan a' Kunok három izben is a' Magyarokat: de mindenkor szörnyen megverettettek ezektől ezen Ditsö Királyjoknak vezérlése alatt; söt még az Oroszokat is megbódították diadalmas fegyvereikkel; minthogy a' Kunokat ide által eresztettek Tartományjaikon. Illy ditsöen foglalta el Horvát Országot is az ő vitéz Magyarjaival Szent László Király; a' kinek, és az ő Magyar Nemzetének vitézsége' emlegetésével Zengett egész Európa. Azért ötet választották a' Keresztény Fejedelmek a' tölök állított rappant Keresztes Hadiseregnek vezérlésére a' Mahometiek ellen, kik ez időtájban foglalták el a' Szent Földet: de ugyan ekkor, midön azon szent hadra fegyverkeznek Sz. László az ő Magyarjaival, a' Mennyei Jerusálembe költöztette ötet a' Kegyelem' Ura. A' következett
1096. E. ezer kilentzvenhatodikban kiütött ama' hires keresztes háboru; 's az arra öszvetódult szörnyü sokaság Magyar Országnak vevé utját a' Szent Földre. Az első Tsapatot, mellyet Péter Remete vezetett vala, által engedte ezenn menni Kálmán Király: de tapasztalván ennek szörnyü kitsapásait, ugy hogy kénye szerént fosztaná' vagyonától a' Népet; söt Zimonba, mivel elöttök, mint rablók elött, bezárták annak kapujit a' Lakosok, erövel bérontván, mind legyilkolták az ártatlan Polgárokat, 's ezeknek javaikkal ugy folytatták osztán Jerusalem felé költözéseket; követeket küldé Austriába a' második Tsapat eleibe, mellynek Godeskálk vala Vezére, megtiltván en-

Digitized by Google

nek azok által az ezen által való menetelt. De ök, mintha a' Kereszt' jegye alatt az egész Világ az övék volna, beomolván Magyar Országba, még nagyobb dühösséggel kajtorkodtak amazoknál. Kálmán Király tehát Győr körül helyheti vitéz Magyarjait, 's ezekkel az ide tsörtető keresztesekre egyszerre rátsáp, és sokaknak lekontzolásával kiveri öket Magyar Országból. Godefrid Bullion a' harmadik, és utolsó Tsapatnak Vezére meghökkent ezenn; megértvén pedig, hogy a' keresztesek az ö gonoszkodássokkal magok voltak oka azon szomoru esetjeknek, Keresztes Hadát Austriában hagyván, maga jöve bé a' Királyhoz, 's botsánatot kérvén a' gonosz tettekről, fogadta, hogy ő mindenek' sérelme nélkül fogná általvezetni seregét az Országon; 's ennek nagyobb bizonyságára néhány Hertzegeket hagyna zálogul a' Királynál mind addig, valamig ki nem hatna Magyar Országból. Kálmán Király illy nemes bizodalmasításra nem tsak a' költözést megengedte; hanem mind az életre, mind az utra szükséges dolgokat is bőven szolgáltatott ezen Keresztes Katonaságnak. Szép bizonyságot hagyott e' Magyar vitézségről, és hatalmasságról az akkori Iró Cosmas Pragensis, mondván: *Hungara Gens, viribus ingens, opibus pollens, armis praepotens, et cum quovis terrarum Rege pugnare sufficiens.* Az az: A' Magyar Nemzet temérdek erejü, gazdag javadalmu, hatalmas vitézségü, és képes a' kerek földnek akármelly Királlyával meghartzolni."

Meg is hódolt ezen Magyar vitézségnek Dalmátzia, Bosnia, Szervia, Bulgaria, Gallitzia, Lodoméria. Söt ezer két száz tizenhetedikben má- 1217. E.
sodik András Király alatt a' Szent földön többször diadalmaskodván a' Mahomet durva Emberein, ezeket már majd egészen kihajtotta volna onnét;

Digitized by Google

ha a' véle lévő más Nemzetek' rosszalkodó irigykedése meg nem akadályoztatta volna. Negyedik
1241. E. Béla Király alatt ezer két száz negyven egyben az ide bérohant számtalan Tatárokkal, a' kikhez állottak az akkor ide béfogadott Kunok is, a' Sajónál olly tüzesen szembe szállottak a' Magyarok, hogy ezeknek utat engedni kénteleníttetnének, mellyen a' Király és a' megsebesíttetett Kálmán vitéz Hertzeg derék Tsapattal elsuhantak: hanem azon útat ismét bévágván a' Tatárok, az ott maradott Magyarságot meresmerevén lekontzolták. Illy pogány Ellenség ellen a' Keresztény Fejedelmek közzül senki se méltóztatott segíteni Béla Királyunkat; bár mint könyörgött légyen is Ez: sőt Fridrik Austriai Hertzeg, kihez bizodalommal költöze, őtet nem tsak minden nála lévő kintsétől megfosztotta; hanem Mosony, Soprony, és Vas Vármegyét is neki általadatni kénszerítette. Annál nagyobb szomoruséggal kénteleníttetett tehát magát Dalmátziába venni egész Udvarával együtt, kies Országát pedig a' Zordon Tatárok' pusztítására hagyni. De ezer két száz negyven harmadikban viszszatérvén számos Rhodúsi Vitézekkel, és Frangepán Grófok' Dandárjaival, tsak hamar megujította az Országot ama' sokkal kiesebb Városokkal, több Várak' felállításával, az Egyházi, és Világi Rendek' helyrehozásával, 's a' Kunoknak meghódításával, ugy hogy Kumániát, melly most Moldva, és Oláh Ország, a' Magyar Korona igazságához tsatolná. Amaz őtet megbántott Fridrik Austriai Hertzegtől nem tsak a' fennemlített három Vármegyét viszszavette Magyar Vitézeivel; hanem magát is elejtette, 's azzal Austriában a' Babenbergi Háznak végét szá-
1245. E. kasztotta ezer két száz negyvenötödikben, és Stájer Országot elfoglalta volt. Majd legnevezetesebb diadalma vala a' Magyaroknak az, mellyet

Digitized by Google

ama' hartzos Ottokár Tseh Királyon vettek volt: mert ez ellen elsö Rudolf Tsászártól, a' ki, mint Habsburgi Gróf, ekkorban emelteték a' Tsászári Thrónusra, segitsé hivattatván, negyedik László Király' vezérlése alatt olly vitézül hartzoltak, hogy Ottokár' elejtésével az erös Tseh Hadat lehartzolván, a' Tsászár a' szép Austriának megnyerését nékiek köszönhette. Albert Austriai Hertzeg, az ö Fija, ezt mindazáltal nem tekintvén, az említett László Királynak disztelenkedésekor Posonyt, Sopronyt, Köszeget, vidékeikkel együtt, elfoglalta: de harmadik András alatt ezer két száz kilentzven egyben vitézül viszsza foglalták azokat a' Magyarok. Hasonlóképpen a' Romai, és Nápolyi Udvar ellen az ö Nemzeti igazságjokat megoltalmazták, 's fenntartották. 1291. E.

Árpád Fejedelemtöl a' Férjfi ágon származott Királyaik alatt ugy vitézkedtek tehát a' Magyarok, hogy az ö hatalmas Ellenségeik ellen nem tsak megoltalmaznák, hanem nagyobbitanák is az ö Szent Koronájok' Birodalmát. Elsö Károly Király alatt pedig, ki a' Leány ágon vala Maradéka Árpád Fejedelemnek, ama' dühös Tatároknak is torkokra forrasztották édes Hazájok' pusztítását; Nagy Lajos alatt még érzékenyebben, a' ki ö vélek annyira megnyomvasztotta azokat, hogy a' Magyar Koronának adóznának egész a' Tanaisig veres Ruszsziával, Podoliával, Kumaniával, Bulgáriával, Szerviával, Bosniával, Slavoniával, Kroátziával, Dalmátziával, 's ama' hires Velentzei Köztársasággal együtt. Azért ekkor egész Európa ezen Magyar Királyra, 's Nemzetre bámult volt. Ugyan ezen Nagy Magyar Királynak hatalma alá adta magát Lengyel Ország is. Nagy Lajos Birodalma tehát annyira terjedett, hogy azzal öszveütköznének a' Bálti, Fekete, és Adriai-Tengerek. Valamint a' tüzpor, 's ezzel lövö eszközök

Digitized by Google

e' Ditsö Királyunk' idejebéli találmányok Európában; ugy ebbe azon időben ronta be elsö Amurát az ő Törökjeivel Ázsiából, 's itten magát meg is fészkelte. Lajos Királyunkat kérte Paleologus Görög Tsászár, kinek már tsak Konstántzinápoly az ő tsekély megyéjével maradott ama' temérdek Görög Birodalomból; kérte a' Romai Pápa; kérték egyéb Európai Fejedelmek, hogy fordítaná győző fegyverét azon dühös Törökség ellen, 's ettől szabaditaná meg a' Görög Birodalmát, 's ezzel együtt a' Kereszténységet. Kész volt a' nagy szivü Király erre, de ugy; hogy, valahonnan elüzné a' Törököt, mind azt az ő Magyar Koronájához foglalná. Mivel pedig erre nem állottak a' Keresztény Fejedelmek; ö sem kivánta haszontalanul vesztegetni Vitézeit, kiket két száz ezerig mindenkor készen tartott a' viadalra: a' kiknek nagyobb része Lovasság vala, mind a' Nemzet természeti hajlandóságára, mind a' gyorsabb utazásra, mind a' szükséges eszközök' hordására nézve. Ezen Katonaság' egy részét a' Fö Papoknak, Zászlós Uraknak, 's egyéb Ország' Nagyjainak Dandárjai; az Ország' Nemessei, és a' Várak' Jobbágyai tették vala: kik tsak akkor nyertek fizetést a' Királyi Kintstárból az Arany végzemény szerént, midön az Országon kivül táboroztak. A' zsoldos Katonák pedig nem tsak Magyar, hanem más Nemzetekből is fogadtattak. Többnyire, kivált a' nagyobb, és keményebb háborukban jelen lévén, mind a' Vezéreket, mind a' Katonákat maga példájával gerjesztette a' vitézségre; söt hogy Vitézeinek Szivét minden sulyos dolgoknak kezdésére annál inkább gyulasztaná, nem egyszer rohant ö bátran az Ellenség közzé. Mind ezen Bajnoki példájával, mind a' jeles Haditetteket böven jutalmazó adakozóságával azt eszközlötte Nagy Lajos; hogy Katonáji soha el nem állottak a' via-

Digitized by Google

daltól addig, mig az Ellenségen tellyes diadalmat nem vettek. Ezeknek nevezetesebb Vezérei e'ditső Király utánn voltak: a' Nádor Ispány Hedervári Miklós; három Latzkovits, úgymint István, András, és Miklós; Chuzi János; Monoszlói Miklós Esztergomi Érsek; Monoszlói Tamás; Garai Miklós Nádor Ispány. Cséli Pál; Kellővári Vörös Péter; Vass Deső; Tót Miklós; Lölkös Bertalan; Bebek István, és György; Szétsi Miklós Nádor Ispány; Kanisai Lőrintz; Pohárnok Péter; Gyiléti Miklós, és János. Általjában pedig az ő Magyarjainak vitézségéről örök emlékezetet hagyott Nagy Lajos azon ditső Végzeményjében, melly által Jerusálemi András' Aranyvégzeményjét megerősítette, ezeket mondván a' többek között: „Velünk menvén, a' szerentse-véletlen eseteibe, és személyjek' különbféle veszedelmeibe, az ő igen nagy hivségek szerént, rettenthetetlenül botsátván magokat: a' mi Felségünknek igyekeztek tetszeni, 's magokat kellemetesékké, és kedvesekké tenni" Ugyan ezek által meg is nyerte azt magának e' ditső Királyunk; hogy méltán Nagy Lajosnak nevezödnék.

Ezen nagy Királyjának kimulttával melly nagyot vesztett légyen; igen szomoruan érzette a' Magyar Haza. Mert itthon meghasonlottak a' Hazafiak; kivül pártot ütöttek a' meghódított Nemzetek; a' szomszéd Hatalmasságok szörnyen ellenségeskedtek a' Magyar Birodalom ellen. Az Apostoli Koronától függő Oláhok gerjesztettek még is legveszedelmesebb háborút: mert ezek a' Törökökkel tzimborálván, örökös ellenségeskedést támasztottak a' Törökök, és Magyarok között. Ezek ugyan elöször ezer három száz kilentzven harmadik esztendöben His Nikópolynál diadalmasan elverték azokat; 's az Oláhokat is fejhajtásra kénszerítették. De három esztendő mulva a' többi Keresztény Feje- 1393. E.

Digitized by Google

delmektől is Katona segedelmet vévén Sigmond Király Nagy Nikópolynál nagyobb bizakodással, mint vigyázással ütközött meg Bajazet Török Tsászárral, a' kitől úgy megverettetett, hogy roppant Ármádájából magával együtt igen kevesen menekedtek meg a' kegyetlen haláltól. A' Magyar Birodalomból pedig nem keveset foglaltak el a' Tökökök; Podóliát, Ruszsziat, és Moldvát a' Lengyelek; Dalmátziát a' Velentzeiek. Sigmond Király alatt mindazáltal számos Hazafiak jeleskedtek a' Hadi ditsösséggel, a' kik közt kitündöklöttek Kanisai János Esztergomi Érsek; Péterfi Miklós; és Hunyadi János, a' ki még ifjukorában az ő ditső vitézségéért azt érdemlette volt, hogy Sigmond Királytól Hunyad, Megyéjével együtt, örökre néki ajándékoztatnék, ugy hogy innét előbbi Tsonoki Neve általváltoznék ditsösségesen a' Hunyadi Névre.

Hunyadi János valóban olly vitéz lélekkel is birt, hogy a' nagy számu Ellenséget sokkal kevesebb Vitézeivel meggyözte légyen. Nevezetesen
1440. E. ezer négy száz negyvenedik esztendőben az Erdély Országba beütött Törököket tizenöt ezernek elejtésével kikergette. Azon Törököket pedig, kik a' következett esztendőben Abedin Vezér alatt oda bétsaptak, a' Vaskapunál egészen öszverontotta, 's Vezérjekkel együtt eltörlötte. Ugyan ekkor Achillesnek nevezték a' Görögök Hunyadi Jánost.
1442. E. Ezer négy száz negyvenkettödikben magát is Amurát Tsászárt, a' ki egész erejével ostromlotta volt Belgrádot, ugy megverte, hogy Hadiserege' nagy részének ott vesztével a' gyalázatos futást venné magának oltalmul a' Török Vitéz. Ezután való esztendőbe pedig Ulászló Király maga is kivánván részt venni a' Hadiditsösségben, ezen nagy Magyar Vezérrel Szerviába költöztette diadalmas Hadiseregét: mindjárt az első ütközetben Niszszánál ditsösségesen győzedelmeskedtek a' Törökökön, husz

Digitized by Google

ezeret közzülök elemésztvén. Osztán Bolgár Országba általkelvén, ötször diadalmaskodtak azon durva Ellenségen, 's közzüle tsak az utolsóban harmintz ezeret lekontzoltak, és magát Karambég Vezért is elfogták volt. Amurát Török Szultán tehát könyörge a' Magyar Királynak, hogy vetne véget a' hadakozásnak a' jó békességgel. Meg is lett ez, tiz esztendöre szabva, több Tartományoknak ide nyertével, igen ditsőségesen. De a' Pápának, 's több Keresztény országló Fejedelmeknek buzdító kérésére feltörte azt Ulászló Királyunk még azon ezer négy száz negyven negyedik esztendöben, mellyben megkészült azon béke, 's ujolag a' Törökség ellen költözött, 's egész a' fekete tenger' partján fekvö Várna Városáig hatott eránytalan Hadiseregével: hol sokkal számosabb Török Seregével eleibe állott Amurát Tsászár, és Szent András havának tizedikén nagy dühösséggel rohant a' Magyar Hadiseregre: de ezt olly tüzesen szegezte ellene Hunyadi János, hogy már hanyatlani kezdene a' Török Hold a' Magyar fegyver előtt. Hanem, hogy a' Király, a' ki eddig, mint beteges, a' táborban tartózkodék, részt akarván venni a' diadalomban, Vitézei közzé ugratott, 's hasonló vitézséggel hartzolván, elesett; nagy zavarodásba hozatott a' Magyar Ármáda, 's meggyözetetett. Hogy azon táméntalan Török Sereg igen megfogyasztatott légyen a' Magyar Vitézség által: azt maga Amurát Török Tsászár eléggé kinyilatkoztatta, mondván: Illy győzedelmet tsak Ellenségemnek kivánok. 1444. E.

Hunyadi János a' következett tavaszon annál nagyobb tüzzel rohant azon Törökökre, kik már a' Száváig tódultak vala, és majd mind egy lábig lekaszaboltatta azokat Vitéz Magyarjaival. Pesten ezer négy száz negyven hatodikban tartatott Országgyülése által Ország' Igazgatójává tétettetvén 1446. E.

Digitized by Google

Hunyadi János, mindjárt a' Romai Tsászárra ijesztett vala: hanem ezzel megbékéllvén, ezer négyszáz negyvennyoltzadik esztendőben ama' szüntelen ellenségeskedő Törökök ellen fordította huszonhat ezer Vitézeit; 's Mindszent havának tizennyoltzadikán a' Rigó mezején nyoltzvan ezer Törökökkel
1448. E. megütközött ditsö diadalommal: hanem más nap a' sokkal számosabb Törökök győztenek, ugy hogy az ütközetben elestekkel az üzettetésben leölletteket öszvevévén, tizenhat ezeren vesztek oda a' Magyarok: minthogy azon ide tartozó Ország' Lakosai is ellenek fordultanak fegyvereikkel. Hunyadi János maga is két keleptzébe esett; dé mind a' kettöből megszabaditá magát: mert az elsőben midőn az őtet elfogó két Török az ő szép aranykeresztjén vetélkednék, vitéz bátorságával egyikének kardját elragadván, ugy levágta, hogy amaz nagy rémülve iramlott légyen el töle. Hozzá jutván tehát elragadott Keresztjéhez, ruhájihoz és fegyvereihez, bátran folytatá utját, 's végre bétére Szendrő Várába György Rátz Fejedelemhez: de a' Magyar Koronának ezen hivtelen Függedelmese ugy fogadta az Ország' Igazgatóját, 's Védvezérjét, mint Ellenséget, 's tömlötzbe záratta 's el nem botsátotta előbb, mintsem ennek fiját Lászlót zálogba nyerhette. De tsak hamar osztán e' Nagy Bajnok azon gonosz lelkü Rátz Fejedelemre, ki a' Rigómezei vesztésnek is ő vetette meg az ágyát, ugy rá ijesztett, hogy könyörgés leve az ő dolga. Itt is megmutatta nagy lelküségét Hunyadi János; 's az Ország' több Nagyjainak kérésére megkegyelmezett ezen rosszalkodó Fejedelemnek. Azonban Amurátnak erre rontó Törökjeire vezette Hadiseregét olly rettentő tüzzel, hogy ennek meglátására tüstént futásnak erednének a' kajtorkodó Törökök. De Hunyadi János Bajnoki Rajta! szavára ugy vágtattak utánnok a' könnyü Lovagok, 'hogy azoknak na-

Digitized by Google

gyobb részét leszabdalnák; sokakat pedig elfognának, Basájikkal együtt, a' kik közt vala maga is Fritzbeg Vezér. Igy bémenvén Bolgár Ország' Fő Városába Bodonba, ezt, mint sok háborunak okát, tüzzel hamuvá tette volt. Hunyadi Jánost tehát mindenfelé ditsőítették a' jó Hazafiak; az irigy lelkűek pedig ellene törekedtek, ugy hogy, mi- 1451. E.
dőn ő Losontzot, a' Tseh Haramiák' tanyáját ezer négy száz ötvenegyben megszállotta; azok az Ellenség kezére játszottak légyen. Bebek István azoknak egyike ottan halálos sebbe esvén, megtértt lélekkel igazán kinyilatkoztatta ezen utálatos hazafiságtalanságnak vétkét halála előtt. Hunyadi János osztán még nagyobb tüzzel vitte hiv Seregét azon Haramiákra; 's majd egy rohanással elvette azoktól a' Sághi Klastromot, Besztertzét, és Rosnyót. Igy Giskra Jánost, azon Tseh Haramiáknak Vezérét, kit még Ersébet Királyné hivott vala ide bé maga védelmére a' Haza ellen, annál könnyebben bozhatta békességre.

Azért László Király megszabadúlván Fridrik Tsászár' hatalmából, ugyan ezen Haza' Atyjának Hunyadi Jánosnak tiszteltetésével mutatta ki elöször is Királyi okosságát. Mert nem tsak előbbi Méltóságában megerősítette; hanem a' Bétsi piatzon emeltetett alkotványra helyhetett fényeskedő Királyi Székéből őtet Erdélyi Bisztritze, 's az e' mellett fekvő birtokok' Örökös Grófjává is tette, Maradékaival együtt; 's az ez eránt kiadott Királyi Levelében kinyilatkoztatott magasztalásán kivül, Annak Nemzetségi Tzímerét is, mellyre az orrán egy gyürüt tartó Hollót ábrázolt, még egy más térrel méltóztatta, mellyre egy felemelkedett, 's körmei közzé a' Koronát szorító veresellő Oroszlány metszetett, annak örök emlékezetére: hogy Hunyadi Jánosnak vitézsége, 's vére által tartatott

Digitized by Google

meg a' Szent Korona, az ő Tartományjaival, és jussaival együtt.

1453. E. Ezer négy száz ötven harmadik esztendő folytában szörnyű ostrommal Mahomet Török Szultán megvévén Konstántzinápoly Városát, végét szakasztotta a' Napkeleti Romai Tsászárságnak, 's ennek helyébe a' Török Tzászári Birodalmat állította. Megrettent erre az egész Kereszténység. Ugyan azért annál inkább emlegették minden Keresztény Országok a' Magyarok' vitézségét, 's Hunyadi Jánosnak diadalmas Hadivezérségét; és hogy ez megfogja hökölni ama' kevély Török Szultánt: azzal biztatták magokat. Hunyadi János mindjárt a' következett esztendőben meg is szégyenítette Mahomet' kevélységét: Mert ez midőn egész Végszendröig rontana zordon Törökjeivel, hallván Hunyadi Jánost az ő válogatott Vitézeivel oda közeliteni, megfélemlett, 's mintegy futva vonta magát Sófiába, a' Nagy Vezért hátrahagyván harmintz ezer Emberrel, ugy hogy meg ne ütköznek Hunyadi Jánossal. De ez Magyarosan viadalra kénszeritette azon Török Vezért, és Seregét kéményen megvervén, magát rabságba ejtette; a' futó Törökséget pedig egész Bodonig vágatta, és szabdaltatta Vitézeivel. Ezen ditső diadalmon örültek a' jó Hazafiak, sőt minden Keresztény Országok; a' Hazának e' Fő Oszlopa ellen pedig Ulrik Tzilley Grófnak és Garay László Nádor Ispánynak irígysége még inkább fondorkodott, 's már a' gyenge Királyt is annyira megszéditette, hogy az ő Koronája' Gyámolának elemésztésében megegyezne. Ugyan ezen alattomban való ellenetörekedés tüntette ki főképpen Hunyadi Jánosnak Nagy Lelkűségét: mert illy tsuf, és gyilkos intézet mellett is állandóan megmaradott Ő a' Haza', és Religió' ól-

1456. E. talmazásában. Ezer négy száz ötven hatodikban Sz. Iván havának kezdetén Budára érkezvén Szilágyi

gyi Mihálynak Nándor Fejérvár' Kapitányjának Levele, azon jelentéssel; hogy Mahomet Szultán két száz ezer fegyveres emberrel, és temérdek hadi eszközökkel nyomulna azon Erősség' ostromlására: olly igen elfogta a' félelem mind a' Királyt, mind az ott öszvegyülekezett Ország' Rendjeit; hogy majd magokon kívül volnának. Most már bezzeg mindnyájan Hunyadira néztek, még az ő Ellenségei is, 's Ennek Nagy neve' hírdetésével hangoztatták Buda Városát; és az ő ítéletére bízták a' hadnak elintézését, 's Kormányozását a' Király, és az Ország' Rendjei. Mahomet' eljövetelének hire azonban mind mind nevekedvén, annyira kezdének Budán rettegni, hogy a' Gyülést félbeszakasztván, többnyire haza osontottak: a' táborba pedig majd senki se bátorkodott menni közzülök, noha ezelőtt többen hánykolódtak közöttök: hogy Hunyadi János nélkül is megvernék a' Törököket. Mostan látszott ki legvilágosabban; hogy Hunyadi Jánoshoz senki se volna fogható: mert Ez, vitéz bátorságában semmit se változván, nagy szivvel biztatta a' Királyt; hogy bátorságosan maradjon Budán: holott rövid napalatt fogna tőle tudósíttatni a' Törökökön vett győzedelemről. Hanem Mahomet' fenyegetődzése érzékenyebb nyomást teve a' Király' Szívén; 's vadászás szine alatt Ulrik Tzilley Gróffal Budából kimenvén, Bétsbe orozkodott vala. A' Királynak ezen megszökése kihirhetvén a' Városon, annyira elharapozott a' félelem, hogy majd mindnyájan elfutottak a' Budaiak, a' Katona Őrizettel együtt; 's egész két hétig semmi Őrálló se volt a' Város, és Királyi Palota' Kapujinál. Hunyadi János elérkezvén Szegedre; mindjárt különbkülönbféle hajókat készittetett, mellyeken a' Katonaságot a' Tiszán, és Dunán Nándorfejér-

Digitized by Google

várig szállitaná, Több napokig várakozott itten az Országtól rendeltt Seregekre: de a' magától fizetett tiz ezer zsoldos Katonájaihoz alig sereglett öt ezer Ember. Kápisztrán János Szent Atya' prédikállására nem kevés Keresztesek tódultak ugyan oda: de ezeket inkább Ökrészeknek nézted volna, mintsem Katonáknak. Tehát a' viadalt tsupán azon tizenöt ezer Magyarnak kellett tenni. Mahomet' táméntalan Törökjeivel, kiket immár Nandorfejérvár alá szállitott az emlitett esztendőnek Sz. Iván hava végén; 's mind vizen, mind Szárazon körűlvévén, Sz. Jakab havának negyedikén temérdek Ágyukkal kezdé a' Város falait lövetni. Szilágyi Mihály az ottani Vitéz Őrkapitány, az ő derék Vitézeivel együtt, bátran megállotta a' sarat. Hunyadi János is azonban megintette őtet titkos Követek által, hogy azon hónap' tizennegyedikén készen lenne mennél több hajókkal, mellyeken hátúl nagy erővel támadná meg a' Dunán lement Magyar Hajóssereggel viaskodó Törököket: a' mint a' rendeltt napon le is hajózott az ő Vitézeivel egész Belgrádig Hunyadi János; 's azonnal meg lett a' rettenetes ütközet: Hunyadi János szemközt, Szilágyi Mihály negyven hajókon hátúl szorongatván a' Törököket, szörnyű vérontással őszverontották, sok hajójikat elsűllyesztvén, sokakat elfogván, győzedelmesen szállottak a' partra, 's szerentsésen bémentek a' Városba. Mahomet azért teli méreggel még dühösebben ágyuztatta szüntelen a' bástyákat, 's ezeknek nagy romlása utánn, az emlitett hónapnak huszon egyedik napján tellyes erejével törekedett vala bérontani: kétszer foglalták el a' Törökök a' külső Erősséget; de mind annyiszor kiverték őket a' Hunyadi Vitézei. Sőt még azon napon Kiütvén

Digitized by Google

reájok, egész a' Mahomet' Sátoráig nyomták őket, és ezt jobb szemén nyillal megsebesítvén, 's Vitézei Közzül huszonöt ezeret elejtvén, a' többit gyalázatos futásra rettentvén, tellyes diadalmat vettenek rajtok. Igy, a' mint megigérte volt, tsak hamar megtette Hunyadi János O Királyi Felségének a' tudósítást e' ditső győzedelemről, mellyen nem tsak a' Magyarság, hanem az egész Kereszténység nagy örömre gerjedett vala: ennek emlékezetére rendelte az akkori Szentséges Pápa harmadik Kalikstus az Ur' szine változása' Innepét. Ugyan ezen fényes győzedelemmel koronázta diadalmas vitézségét e' Nagy Hadivezér, Hunyadi János, kit a' Törökök' *Rettene*tének. nevezett az akkori Keresztény Világ. E' hasonlíthatatlan győzedelmére tett sulyos törekedéséből tudniillik halálra betegedett ezen elfelejthetetlen Ditső Hazafi, és Kisaszszony havának tizenegyedik napján életének hatvan negyedik esztendejében példásan elkészülve általköltözött az Urnak örömébe, Szilágyi Érsébettel nemzett két nagy talentomu Fiját, ugymint Lászlót, és Mátyást, hagyván maga helyett édes Hazájának. Rendelése szerént holtt Teste az ő buzgóságából épültt Monostorba temettetett vala Erdélyben. Lászlóra az ő vitéz öregebbik Fijára hagyta Nandorfejérvárnak, 's az egész diadalmas Hadiseregnek Kormányozását, a' ki már több izben kimutatta szép Hadi erkölcsét, 's ezen diadalomban példássan részesült volt. De fájdalom! a' Haza' boldogságára született e' derek Bajnoknak hamarédon az irigység prédájává kelle lenni. Mert, hogy az ő édes Atyja a' Mahómeten vett diadalmával elszéllesztette a' félelem fellegét haza tért a' Király, 's lement Belgrádra is, kivánván látni ama' ditső győzedelemnek nyomait: itten Ulrik Tzilley

Digitized by Google

Grófot, a' kit Hunyadi János' helyébe Ország' Kormányozójává teve a' Király, mint megtámadóját levágta e' derék Vitéz Hunyadi László; és ezért ötet a' Király menttnek nyilatkoztatta a' büntetéstől; 's ugyan nyilatkoztatását jelentette osztán Temesváratt e' vitéz László édes Anyjának is, a' Nagy Hunyadi János Özvegyének, Szilágyi Ersébetnek; söt az Oltári Szentség előtt tett esküvésével megerősítette. De a' Nádor Ispány, Garai László, több Barátjaival együtt, a' gyenge Királyt rábeszéllették,
1457. E. hogy annak elvesztését meghatározná. Ezer négy száz ötven hetedikben tehát Böjt más havának tizenötödik napján életének huszonnegyedik esztendejében véletlen megfogattatik Gróf Hunyadi László, az ő Ötstsével Mátyással együtt, 's tömlötzre vettetik; más nap pediglen hátra kötöztetvén kezei, a' Sz. György piatzára vezettetik esthajnalban a' Haza' uj Tsillaga, Hunyadi László azon szép aranyos öltözetben, mellyel a' közelebb mult őszszel ötet a' Király Temesváratt megajándékozta volt. Ezen szomoru állapotjában is ugy viselte magát, mint egy jeles Bajnok: mert minekutánna három vágást tett volna a' Hóhér az ő nyakán felkelvén térdepléséből, hangos szóval mondotta: Ime az Isten tudálatosan kimutatja ártatlanságomat! De a' Nádor Ispány, többekkel együtt, kegyetlenül kiált a' Királyi Palota' ablakából a' Hohérra; hogy végezzeki ötet. Igy fosztotta meg a' Hazát a' gonosz lelkűség ezen deli Bajnokától, 's epesztő szomoruságggal boritotta-el, még pedig annál nagyobbal; minthogy annak Testvérje is veszedelemben forogna. Hanem László Király még ezen esztendőben megválván ez árnyékvilágtól, azt okozta halálával; hogy az ő Rabja Gróf Hunyadi Mátyás következnék az ő Magyar

Digitized by Google

Királyi Székébe a' fagyos hideggel béköszöntött
ezer négy száz ötvennyoltzadik esztendőnek el- 1458. E.
ső havában, az egész Ország' nagy örömével.

Mátyás Királyban meg is nyerte bizonyára a' Magyar Haza, hogy nem tsak viszszatartóztatná Ellenségeit, hanem el is üzné; és a' Magyar Korona' ditsősségét tsudálatosan megujítaná. Királyságának mindjárt második esztendejében tizenhat esztendős korában Fridrik Romai Tsászártól segíttetett Pártosokat megverte, 's letsendesítette volt: ezen diadalmát máinapig ditsőítik a' Huszárok kiket az Országtól minden husz Helytől adatott Legényekből állított, 's elnevezett olly arányosan; hogy már e' Katonás Név gyulasztaná öket a' Szittyai vitézségre. Tsak hamar osztán letsepülte a' Törököket is, 's egész Bosnyából kihajtotta. Igy, minekutánna mind a' két Tsászárt, a' Napkeletit, és Napnyugotit, megrettentette; huszon egy esztendős korában, mint Ditsö Bajnok, koronáztatott-meg az Apostoli Szent Koronával ezer négy száz hatvan negyedik esztendő- 1464. E.
ben. Már most még inkább aratta a' ditsö diadalmakat vitéz Magyarjaival: 's valamint a' Tseh Haramiákat kiirtotta, a' pártos Erdélyieket letsendesítette; ugy a' még Sigmond Király alatt elpártolt Oláhokat megtörte győzedelmes fegyverével, 's a' Magyar Korona alá viszszaterítette a' Török szövetségből. Söt annyira vitte a' Magyarok Hadi ditsősségét, hogy azokkal egyedül mind a' Romai, és Török Tsászár' hadi erejének, mind a' Lengyel, és Tseh Királyénak azon egy időben vitézül megfelelne Morvát, Siléziát, Luzatziát, és Austriát, Stajer Karinthia, Karniolia, Országokkal együtt, a' Magyar Korona birtokába bozta győzedelmes hadakozásával. Illy ditsö diadalmakra nézve méltán irja ö róla ama' Tudós Jesuita, Bertalanfi Pál, az ö *Világ' ismérete*

nevezetü Könyvében: Hogy a' Királyoknak tsudája, és Magyár Országnak igaz Nagy Sándora vala.

Igy az ő Hadivezérei, 's Katonáji a' diadalmaskodó vitézség' lángjával tündöklöttek. Négyféliek voltak pedig az ő állandó Katonáji, ugymint: Huszárok; nehéz fegyverü Lovagok; könnyü szerü Gyalogok; 's paizsos, és többféle fegyverekkel fegyverezett Hősek. Különös vala ezek között azon hat ezer szálos, és rettenthetetlen Legényekből öszveszerkeztetett fegyverdereku Osztály, melly az ő fekete öltözetjéről Fekete Seregnek neveztetett volt. Igy az akkori Világ fegyveres Népének lángja vala a' Magyar Katonaság; 's ennek tsak képtáborozása is rettentést okozott. Bonfinius a' mint látta, ugy leirta azt, a' mellyel Német Ujhelynél gyönyörködtette e' Ditsö Király az ő Szép Királynéját, és sok Fejedelmeknek jeles követjeit, 's egyéb Fö embereket. Kimutatta itten Mátyás Király magát, ugy mond az emlitett Iró, nem tsak legböltsebb, 's hatalmasabb Fejedelemnek; hanem legtökélletesebb, 's legképesebb Hadivezérnek is. Az itt lévö Katonaságának Gyalogsága nyoltz ezerre; Lovassága husz ezerre ment; a' hadiszekér pedig mintegy kilentz ezerre. Elöször tsapatonként leve a' Hadigyakorlás majd ékformában, majd kerekben, majd három, majd négyszegben: majd ismét ölló, és fürész formába változott. Minekutánna ezen Hadijáték kellö tudósággal, és képességgel végeztetett: nagy hirtelenséggel az egész Hadisereget tsata rendbe állította a' Király, hogy a' rémítö ütközetnek képét szembe tüntesse. Két oldalra helyheztette a' legerösebb vasas Lovagoknak két osztályját; ismét kettöt középett tsoportonként; ezek közzé intézte a' Gyalog seregeket is. Ezeknek első sorában a' nehéz Fegyverüeket; osztán a' Dárdásokat, Ijasokat, Törkösöket, és egyéb

Digitized by Google

könnyen fegyverkezett Legényeket erányosan elrendelte. Harmadik tsatarendben állottak a' legerősebb Vitézek, kik a' végső Zászlókat fedezték. Az egész Hadiseregnek két szárnyán pedig amaz sebesen nyargaló Huszárok villogtanak. Én, ugymond Bonfinius, a' mint meglátom ezen elrendelt Hadisereget, melly mintha már az Ellenségre rohanna, elbámultam rajta: mert a' valóságos Skorpio képét ábrázolá. Mindenütt körülötte voltak a' Hadiszekerek, mellyekkel Mátyás Király' intézetéből árkolat, és eszteró gyanánt nem tsak a' Tábort megerősíteni, hanem, minthogy kaszákkal rakvá voltanak, az ütközetben az Ellenségnek megkerítésére is szoktak élni a' Magyarok. Jelesek voltak pedig ezek a' Keresztényi erköltsben szinte ugy, valamint a' Vitézségben: azért télen nyáron állandó készséggel táboroztak ők e' ditső Királyjok' vezérlése alatt. Igy tökélletesítvén ezeket a' Hadi dolgokban, vélek mindenkor nagy ditsőssséggel diadalmaskodott Ellenségein. Azért, valamint őtet Cézárral és Nagy Sándorral lehet egybevetni, ugy Katonájit legnevezetesebb Vitézeivel e' Világnak, Hadivezéreit legjelesebb Bajnokaival. Ezek pedig azon ditső Nagy Hadivezérek: Ujlaki Miklós, a' kit Bosnyai Királlyá teve Mátyás Király; Szilágyi Mihály; Szentmártoni Nagy Simon; Rozgonyi Sebestyén; Szokolyi Péter; Zápolyai Deák Imre; Lábatlan György; Ország Mihály; Csupor Miklós; Pongrátz János; Báthori István; Bánfi Miklós; Zápolyai István; Csupor Mihály; Magyar Balás; Kinisi Pál; Deszpot Farkas; Jaksits Demeter; Nagy Albert, Ambros, és Balás; Arizti Ferentz; Dotzi Péter, 's Imre, és László; Pétzei Mihály; Abrahám Sebestyén; Adami János; Henyei Márk és László; Drágfi Berthold; Hertzeg Ujlaki Lőrintz; Székely Jakab; Frangye-

Digitized by Google

pán Bernárd; Gereb Péter; Sigmond Szentgyörgyi Gróf; Hedervári Lörintz; Markus László; Boskovi Ventzel; Szetsényi Miklós; Házy Dávid; Gereb Mátyás; Hertzeg Hollósi János, a' Vitéz Királynak nagyra született Fija; Egervári László; Battyáni Péter; Kanisai László; Nagy János; Both András; Kamsa László; Móritz István.

Mátyás Király' halála utánn legnagyobb ditsőséggel folytatták Hadivezérségjeket Zapolyai István; Báthori István; és Kinisi Pál: a' kiknek jeles vezérlése alatt nem tsak Makszimilián Hertzeget az ő Német Seregével, 's Albert Hertzeget az ő Lengyeleivel, és e' két Hertzeghez pártoltt Hazafiakat vitézül megszalasztották az igaz Hazafi Magyarok; hanem a' Törökőket is derekasan megabajgatták: 's a' veszedelmet a' Hazától elfordították. Ulászló Király alangyárságából azonban nem tsak Austria, Stájer, Karinthia, Kárniolia Makszimilián Hertzeg' hatalmába esett; hanem e' felett még száz ezer forintot is fizetett annak a' Magyar Udvar. Mátyás Király' halálát így sinlette meg Magyar Ország. Ama' nevezetes Hadivezérek' éltében mindazáltal félték minden szomszéd Nemzetek a' Magyarok' vitézségét. Igen kitetszett ez, midőn Hertzeg Hollósi János ezer öt százban Jajtzánál az
1500, E. ezen Várat ostromló Törökökön jelesen győzedelmeskedvén, édes Atyjának, Mátyás Királynak ditső emlékezetét megújította: két esztendő mulva pedig Bodont megvévén, Bolgár Ország' nagyobb részét öszverontotta, 's annak Lakosaival Magyar Ország' több pusztájit megnépesítette. Azért ezer öt száz kettődikben a' Magyar Királynak azon izenetére; hogy ő egész haddal fogna ellene kelni, ha a' Velentzeiekkel békességet nem tenne: annyira megdöbbene Bajazet Török Szultán; hogy azonnal követséget küldött légyen Budára Ulász-

Digitized by Google

ló Királyhoz a' békesség' fenntartása végett. Hanem osztán, mivel sem ez, sem az ő Fija Lajos nem tudta a' Királyi Páltzát igyesen viselni, bajótörést kelle szenvedni Magyar Országnak Mohátsnál a' Török fegyver által ezer öt száz huszonhatodik esztendőben. De itt is fennhagyták Nemzeti vitézségjek emlekezetét azon jeles huszonöt ezer Magyarok, kik három száz ezer Törökkel megütközni bátorkodtak, 's olly vitézül hartzoltak, hogy már Szolimán Török Tszászár Gárdájából is sokat lenyestek légyen: hanem az itten egyszerre ellenek kisüttetett három száz Török ágyuk utat nyítottak a' Török győzedelemnek, melly huszonhárom ezer Magyarok' elesttével leve meg. Kik köztt nevezetesek ezek a' Fő Papok közzül: Zalkán László, Esztergomi Érsek; Tomori Pál; Kalotsai Érsek, és Fő Hadivezér; Perényi Ferentz, Váradi; Móre Filep, Pétsi; Paksi Balás, Györi, Chaholi Ferentz, Csanádi; Palinai György, Bosnyai Püspökök. Az Ország' Nagyjai közzül: Zápolyai György, második Hadivezér; Drágfi János, Ország' Birája; Korlátközi Peter, és Trepka András, Királyi Fő Ajtónállók, Ország Ferentz, Királyi Fő Kamarás; Horváth Simon, Királyi Fő Pohárnok; Zéchi Tamás; Perényi Gábor; Sárközi Ambrus; Palótzi Antal; Chetini Mátyás; Gróf Frangepán; Bánfi Sigmond; Hompó Ferentz; Battyáni János; Schlik István. — Balassa Ferentz; Tartzai Miklós; Paksi János; Istvánfi János; Várdai Imre; Podmanitzky Mihály; Orlouchits György, Zenghi Kapitány; Atzél István, Posonyi Kapitány; Pogány Sigmond; Tornyali János; Kálnai János, és István; Forgáts Miklós; Korogi Péter. Lajos Király eliramlott ugyan ez ütközet' veszedelméből; de midön a' Tsele patakából lovával kikapaszkodnék, ez hanyatt esvén, őtet a' sárba fojtotta.

Digitized by Google

De még ezen veszedelem is nem hogy eltsüggesztette volna a' Magyar Nemzetet; sőt inkább felgerjesztette vitézsége' folytatására, egész reménysége lévén, hogy ki fogná üzni a' megbizott Törökséget a' Magyar földről: a' mit az Egri Püspöknek, és a' szomszéd Vármegyéknek a' Kassaiakhoz adott Levele tellyesen megbizonyít ezen kifejezéssel: „Mi a' fenn nevezett Egri Püspök Urral kértük Uraságtokat, mint Atyánkfiait, és kedvességes Barátinkat a' Kristus' Hitére, 's a' Közjóra, hogy ezen Köz Hazának, mellynek gyomrába hatott vala már régen az Ellenség, és uj győzedelemmel örvendvén, és kevélykedvén, részént vassal, és tüzzel meszsze földön pusztít mindeneket, részént elfoglal Katonasággal; mennél nagyobb készülettel lehet, siessetek segedelmére, és mentől előbb Verpelet Mezővárosához jöjjetek, a' hol mi is a' megnevezett Egri Püspök Urral, és minden szomszéd Urakkal, és Atyánkfiaival mentől előbb fogunk táborozni a' Vajda Urnak elérkezéséig, a' ki bizonyos hittel igéri nékünk, hogy, mentől hamarább lehet, számos, és igen tanult Hadisereggel fog hozzánk jönni. Hogyha Uraságtok Népeikkel, és hadi eszközeikkel sietendenek, tellyes reménységünk vagyon, hogy Isten' segítségével, kevés idő alatt, nem tsak a' széllyel pusztító Ellenségnek dühösségét viszsza nyomjuk, hanem minden zsákmányjáitól, és tulajdon javaitól, sőt életétől is meg fogjuk fosztani. — Kőlt Miskoltzon Szent Kereszt' felmagasztaltatása utánn való Vasárnapon, az Urnak 1526. esztendejében.

Pál, Egri Püspök, Pelsewczi Bebek János, és Heves, Gömör, Borsod, Thorna, 's Abauj Vármegyék' választott Nemessei.

Digitized by Google

Hazánknak a' volt ósztán tétemes kára, hogy a' Hazafiak kétfelé szakadván, egyik Rész az Erdélyi Vajdát, Zápolyai Jánost; a' másik pedig az Austriai Fő Hertzeget, Ferdinándot választaná a' Magyar Királyságra. Olly hathatós is vala ezen két Résznek egymás ellen viseltt háborgása, hogy a' Szent Koronával megkoronáztatván azon Fejedelmek, Magyar Ország' Királyja volna ugyan mindenik, de ugy; hogy annak egyik részén emez, a' másikon amaz uralkodnék. Egyesülne mindazáltal az egész Nemzet egy Nádor Ispány alatt. De ez el nem nyomhatván az ekkor támadott egyenetlenségnek magvát, annyira tenyészett az, hogy, midőn már ismét egy Királyja volna is az Országnak, gyakorta meghasonlanának ennek Fijai, 's vitézségeknek tűzét annak veszedelmére lángoltatnák. Innét majd minden Várait a' Török elfoglálván, az hatalmaskodnék a' Magyar Hazában. Ez mindazáltal soha sem hódolt meg annak: és hogy ettől olly sokára szabadíthatta meg magát; az idegen Hadivezéreknek rosz lelkűsége okozta volt. Mert ezek gyanúságba hozván a' jó szívű Fejedelmeknél a' Magyarságot, az Apostoli Koronának, 's Hazának veszedelmével a' hiv Hazafiak ellen. törekedtek inkább, mint a' Törökök ellen. Innét egyik Kurutz háboru a' másikat követte; 's ugy figyelmeztették magokra egész Európát a' hartzos Magyarok, hogy majd minden Nemzetektől gyaláztatnának, mint pártosok; ámbár tapasztalhatták, hogy az őket betsülő idegen Vezérek alatt szinte olly vitézűl hartzolnának az Ellenség ellen. Igy Károly Lotharingiai Hertzeg, és Eugénius Szabaudiai Hertzeg egy részt ugyan azoknak köszönték az Ellenségen vett ditső diadalmaikat, mellyek által letörték feltartott szarvait a' dölfös Törökségnek.

Digitized by Google

Azért ama' Ditsö örökös Királynénk Mária Therésia Királyi örökségére lett jutásakor Európának nagyobb Részétől megtámadtatván, Isten utánn a'Magyarokban helyheztette legnagyobb bizodalmát. Nem is hijában: mert mihent értették ezek Ö Felségétől azon szörnyü veszedelmet, azonnal felgyuladt bennek a' vitézség' tüze, 's fegyverre kelvén, olly lángoló sürü seregekben nyomultak a' hadakozásra, hogy már ezen tüzes nyomulásnak hire meghökkentette légyen a' számtalan ellenséget. Ugy is megfelelt vitéz nevének a' fegyverre keltt Magyarság, hogy elbámulna rajta egész Európa; 's minden Nemzetek a' Magyarok' vitézségéről beszéllenének, melly a' Királyi Széknek olly erös gyámola volna. Tapasztalta ezt a' hét esztendös Burkus háboruban is e'Ditsö Királynénk: azért holtig mind mind jelesebb Királyi jótéteményekkel méltóztatta kedveltt hiv Magyarjait.

De még második Jósef Tsászár is, ki a' Katona dolgokhoz jelesen értett, Felséges bizonyságot teve a' Magyarok' vitézségéről, látván, hogy egy Svadrony Huszár egész Batalion Burkus Karét letsepült légyen. Azért osztán ezer hét száz nyoltzvan hetedik esztendöben, mint Magyar Király egyszersmind, öt osztályra szaporította a' Huszár Regementeket a' Magyar Gyalog Regementeket pedig négy Batalionra; 's ugy kezdett a' Török háboruhoz. A' Magyar Katonaság mindjárt is olly jelét adta esmértt vitézségének, melly által az egész Austriai Ármádia neki tüzeltetvén, rendre diadalmaskodott a' Törökségen. Alig szakada vége ezen Török háborúnak, tsak hamar ellene támadtak Ferentz jó Királyunknak a' Frantziák, kik leölvén szelid Királyjokat, olly kába igyekezettel voltak, hogy lerontván minden Királyságokat, mindenütt Né-

1787.E.

Digitized by Google

pi Uralkodást állítanának, de ugy, hogy mind azon Népek ő tőlök függenének. Ezen szörnyü Frantzia háb oruban is melly jelesen vitézkedett a' Magyar Katonaság: legnyilvábban kimutatta Felséges Urunk azzal, hogy mind a' Gyalog mind a' Lovas Regementeket megsokasította. Söt utóljan is az Országtól adott Szabadosokkal megerösítvén a' Huszárságot, ugy rontotta-le a' szabad Társaság helyébe következett Frantzia Tsászárságot az Ő Felséges Szövetségeseivel. Bonaparte volt Tsászár pedig, ki az egész földkerekségével kivánt parantsolni, a' nagy Tengernek Szentilona szoros szigetébe rekesztetett.

Ezen Frantzia háboruban kitünt Magyar Vitézségnek bizonyságára szolgál még az is; hogy a' Felséges szövetkezett Fejedelmeknek mindenike egy egy Magyar Regementnek örömmel lenne Tulajdonosa: igy egy Gyalog Regementnek, Sándor, Orosz Tsászár; egy Huszár Regementnek, Vilhelm, Burkus Király; a' másiknak az Anglus Királyi Regens Hertzeg; a' harmadiknak a' Würtenbergi Korona Hertzeg. A' többi Magyar Huszár Regementeké pedig ezek: Ő Felsége a' Tsászár, és Ápostoli Király; Jósef egynek, mint Királyi Fő Hertzeg; a' másiknak, mint Ország Nádor Ispánja, Ferdinánd Királyi Fő Hertzeg; Liechtenstein Hertzeg; Hessen Homburg Hertzeg; Báro Frimont, és Báró Kienmayer, Hadi-vezérek.

Ugyan is, melly állandóan kiállották, melly ditsösségesen viseltek a' Magyar Vitézek a' hadnak Sulyjait, nagy örömmel tapasztalták, hadakozó Királyaink. Azért valamint a' ditsösségben, ugy a' haszonban is osztozkodtak azokkal. Ide mutat máinapig Országunk' Nagyjainak, 's Nemesseinek Földes Uraságа; söt majd minden Nemes Udvar. Ama' Ditsö Királynénk pedig,

Digitized by Google

Mária Therésia, e' felett még azon Vitézi Rendet is állította, mellyet maga Felséges Nevéről *Mária Theresia Rend*jének nevezett, mellyel a' nagyobb Vitézek tündököljenek. Mindjárt ezen Ditső Rendnek első esztendejében még is nyerték Ő Felségétől Gróf Nádasdi Ferentz, és Gróf Hadik András Generálisok az ő hires diadalmaik által, hogy azon Ditső Rendnek nagy Arany Keresztjével fényeskednének. Annyira is fellobbant a' Magyarságban az ő öröklött Katona tüze hogy sokakon villogna azon Vitézi Rendnek fényes Tzimere. Sőt tapasztalván e' Királyi Felség, hogy született Katona légyen a' Magyar, a' Polgári fényesebb érdemeknek megjutalmaztatására is Vitézi Rendet állított, mellyet *Sz. István Apostoli Királyi Jelességes Vitézi Rend*jének nevezett, ugy intézvén, hogy ezen Rend' Vitezeinek mind Keresztje, mind Öltözete Magyar szinnel, ugymint zölddel, és veressel ragyogna; és valamint Amannak, ugy ennek Vitezei is háromféliek lennének, tudniillik: Nagy; közép; és kis Keresztes Vitézek. Az Elsők azonnal valóságos Belső Titkos Tanátsokká; a' középsők; kik Kommendátoroknak is mondatnak Decretalis Belső Tanátsosokká; az Utólsók pedig a' Környüállás szerént Grófokká tétetnek. A' Bárságra pedig mindeniknek kész utja vagyon. Nagy Mestere ezen Vitézi Rendnek maga Ő Felsége, a' Magyar Király; Kancelláriussa ugyan az, a' ki Magyar Országé; Prelátussa is többnyire az Ország Primássa.

Ezen Vitézi Rendnek felállitásában főképpen tizen harmadik Kelemen Romai Pápának Ő Felségéhez botsátott azon Formás Levelére, melly által azon Felséges Nevezetet, mellyel Apostóli Királyoknak nevez[illegible]nek a' Magyar Koronás Fejedelmek, ujolag megerősített, függesztette

Digitized by Google

elmèjét Ditső Apostoli Királynénk; holott mind a' Királyi Felségnek, mind a' Magyar Nemzetnek Tzimeres Ditséreteit szembetünöképpen lerajzolja Ő Szentsége; különösen ezen Kifejezése által: "' Mindeneknél tudva vagyon, melly sok, és melly jeles tselekedeteket vitt vala végh hez a' Nemes Magyar Nemzet a' mi Urunk Jésus Kristus' Religyiójának oltalmazására, és gyarapítására; melly gyakorta meghartzolt a' legdühösebb ellenségekkel, és azoknak utját, midőn a' Kereszténység' veszedelmére rohantak, maga melyjével meggátolta, 's temérdek, és hihetetlen diadalmakat vett vala rajtok. Ezek ugyan mindenek' hirével, és tudttával magasztaltatnak 's nyilvánságos irásbéli Jelelményekkel hirdettetnek; de itt éppen el nem hallgattatjuk Istvánt, a' Magyaroknak ama nagy szentségü, 's vitézségü Fejedelmét, kinek emlékezetét mennyei ditsösséggel magasztalva és a' Szentek számába helyheztetve méltán tiszteljük; az ő erköltsének, szentségének, és vitézségének nyomdokai pedig meg vannak ezen helyeken a' Magyar Névnek örök ditséretére. — — —

Mind eddig meg is mutatta nyilván a' Nemes Magyarság, hogy nem aludt ki belőle azon vitézségnek tüze, mellyről itten emlékezik Pápa Ő Szentsége; 's Hazája' védelmezése végett gyorsan kél ő fegyverre mindjárt, mihent az ő Királyjától felszólíttatik; és tsak igazán 's vitézül vezéreltessék, mindenkor megfelel hajdani ditső Nevének: valamint a' Magyar Korona' Katona Jobbágyai Bátskában az ugy nevezett Tsajkások; és Török Ország' széle hoszszában a' Határörök, kik mindnyájan birtokaikért Katonáskodnak. Király Ő Felségének, és a' Hazának mindenkori oltalmára pedig készen vagyon az állandó Nemzeti Katonaság, mellynek fenn-

Digitized by Google

tartására ugy intézte az Ország a' Hadiadót, hogy abban szünetlen hatvan négy ezeren vitézkedjenek. Ezen Kivül a' Felséges Királyi Udvarnak különös őrizetére vagyon a' Magyar Gárda, melly nem csak Béts Városának, hanem egész Európának szemeit tsiklandoztatja Nemzeti tényességével.

V. SZAKASZ.

A' Magyar Fő Gazdaságról.

A' Magyar Nemzet ezen Országot Árpád Fejedelem alatt fegyverrel magáévá tévén, ezen Ditső Fejedelmével ugy intézte, hogy a' Fejedelmi Udvar olly bövséges javadalmakkal birna, mellyek annak Felséges Méltóságát, 's Hatalmát arányosan fenntartanák. Az Országnak nagyobb, és szebb részét oda foglalná, ugy hogy egyebeken kivül majd az egész Dunajobbi Kerület a' Fejedelmi Udvarhoz tartoznék. Azért az Udvari Paloták is ezen kies térségen alkottattak volt: főképpen ezen körben vala lakások az Udvarnokoknak, és egyéb Udvari Népeknek. Melly Térföldnek termékenysége, 's a' kereskedésre alkalmatos volta elegendőképpen előtünteti az innét származott Udvari jövedelemnek bövségét. Még bövségesebben áradtak a' Fejedelmi jövedelmek a' Megyék Várainak jószágaikból: mert, noha az Árpád Fejedelem' vezérlese alatt diadalmaskodó Hadivezérek érdemekhez képest térséges földeket nyertenek birtokul Tartományaikban, azon Vár mindazáltal, mellytől elnevezödött a' Megye, alkalmas környékkel, majorokkal, földekkel, és telekekkel a' Fejedelmi jushoz ragasztatott. Ezen Várak az Országot eljáró Királyoknak szállásúl; jovaik pedig

élé-

Digitized by Google

élésül szolgáltanak. Ugyan ezen Várak' Katonasága, 's erőssége a' Megyét kötelességében tartotta, és fundamentoma volt a' Haza' egész bátorságának. Itt tenyésztek mindenfele barmok, és marhák; Disznótsordák, és gulyák: itt bor, és buza böven gyüjtetett a' Királyi pintzékbe, és páhókba: a' Vár Jobbágyaitól pedig az esztendőbéli adó derék számot tett vala. Ezt jóval nagyobbra nevelték az Országnak külömbféle adózásai, ugymint a' szabad pénzek, a' marturok, és a' Jobbágy helyektől adatni szokott adók; és Magyar Országban a' termésnek huszadja; Erdélyben pedig ötvenede. Méltó az említésre itten az is; hogy mind Magyar Országban, mind Erdélyben téres Tartományok voltanak, mellyek Királyi Földeknek nevezödtek, 's utóbb a' Kunok, Jászok, Székelyek, és Szászok által megszállíttattak nagyobb haszon végett. Amazok ugyan majd egyedül Katonáskodással tettek eleget; az Erdélyi Szászok pedig e' felett három száz ezüst márkát tartoztak esztendönként lefizetni a' Fejedelemnek. Ezek, és egyéb közönséges adózások az időnek, 's más dolgoknak környülállása szerént majd felebb majd alább vetettek egész első Károly Királyig a' ki azoknak helyébe ezer három száz negyven kettödik 1342. E. esztendőben a' Kamara nyereséget rendelé, ugy hogy minden egész Jobbágyhelytől, avagy ollyan háztól mellynek Kapuján szénával, vagy a' földnek más termésével megrakott szekérrel ki 's be lehetne járni, három széles garas fizetödnék.

De ezen adó se volt állandós: mert ettől majd Királyi kegyelemből, majd tulajdon hatalomból sokan felszabadították Jobbágyaikat, ugy hogy tsak igen kevés látatja volna annak. Mátyás Király tehát Budán Gyülést tartván

Digitized by Google

E. 1467. ezer négy száz hatvanhetedik esztendőben, még a' Nevét is elrontotta a' Kamaranyereségnek; 's a' helyett a' Királyi Fiskus adót rendelte, ugy hogy mind Királyi, mind Egyházi, mind Világi jószágokon minden öt Kaputól egy forint fizettetnék esztendönkent. Ezt ismét már maga Mátyás Király, a' mint az idö Környülállása hozta, több izben megváltoztatta az Ország' Rendieivel, mint az ö Országos Végzeményjeiből Kitetszik. Országunk' e' Ditsö Királyjának halála utánn két gyáva Király alatt egészen megromlott az adózás' dolga; Az Austriai Felséges Házból lett Királyaink alatt pedig a' jelenvaló szükséghez Képest szabta ki az Ország' Gyülése azt a' következendő Gyülésig. Hanem harmadik Károly Király alatt Kiderülvén a' Mágyar Haza' ege, az állandó Katonaságnak fenntartására állandó adó rendeltetett, ugy mindazáltal, hogy a' Haza' védelmére a' Nemesség' fegyverre Kelése fenntartatnék,

Második András, Kun László, és második Ulászló-Királyok' pazarlásával, és gondatlanságával igen megfogyasztattak ugyan a' Királyi jószágok, és jövedelmek: mindazáltal olly bövek valtak azok még második Lajos Király alatt

E. 1524. is, hogy ezer öt széz huszon negyedikben a' Rákos mezején tartott Országgyülésben, midön a' Király a' Török hadrá a' Külsö Udvaroktól kérettendö segedelmekről szóllana, ama' tudományos Personális, Verbötzi István, az egész Nemesi Karral, ugy ellenezte azon segedelem' Kérést, hogy egyszersmind megmutatná világosan azon felettébb gazdag arany, ezüst, réz., ón, vas, so-bányák', és a' Szent Koronának annyi Uradalmai, Városai, Harmintzadjai, 's Vámjai' jövedelmét elégségesnek ezen hadviselésre, tsak az ezeket Kormányozó Tisztek hivek, és igazak

Digitized by Google

legyenek. Európának Királyai közzül valóban egyike se bir illy jövedelmes Bényákkal, mint a' Magyar Király. Most pedig azoknak Kormányozása is egész tökélletességgel mégyen a' Selmetzi Kamara-Grófság, és a' Szomolnoki, Nagy Bányai Bánsági Fő Felvigyázóság alatt. Gazdagon szaporítják pedig ezen jövedelmet a' Korona' jószágai, a' Kamarai birtokok, és egyéb Királyi javadalmak, mellyekre gondosan ügyel a' F. Királyi Kamara Budán, nagyobb részént egyenesen a' Bétsi Fő Udvari Kamaratól függvén. A Felséges Királyi Helytartó Tanáts pedig az adóról, a' Religio, és Oskolák Fundasáról gondoskodik. Ugyan ezen Felséges Kormányszéknek egyéb fő Tárgyai közzül egyik a' Hazai gazdaságnak minél jobb folyamatja is, az ezt lelkesitő kereskenek intézésével egyetemben. Hanem, hogy ezt a' szomszéd Nemzetekkel szabadon üzhesse, abban nehezen boldogulhat.

Tudjuk pedig azt; hogy a' gazdaságnak veleje a' pénz légyen: azért már a' régi Nemzeteknél meg volt ez, ugy hogy az a' nélkül szükölködő Ország szegénynek tartatódnék. Ezen nyomoruságnak elháritására tehát mindenkor azonn igyekezett volt a' Magyar Nemzet, hogy, valamint más javakban, ugy a' pénzben is vagyonoskodnék. Eléggé megbizonyitják ezt ama' régi roppant Szentegyházak, és Klastromok, 's egyébb temérdek épületek Béla Királyig ugyan, a' ki első ezen a' néven, tsak apró ezüst pénzei voltak a' Magyar Nemzetnek; és ez illyen pénzei máinapig láttatnak a' jelesebb Pénztárakban: Szent Istváné illy jegyzéssel: *Stephanus Rex Civitas Regia.* Péter Királyé: *Petrus Rex Pannoniae.* Abáé: *Samuel Rex Pannoniae.* I. Andrásé: *Andreas Rex Civitas Regia.* vagy mint az előtte valóé. De mivel mind a' Keres-

Digitized by Google

kedésnek, mind az akkor Európában egyedül járó Bizantziumi aranyok' felváltásának nagy nehézségére volnának azok; Béla Király ezen nehézség' elhárítására olly nagyságu pénzeket veretett tiszta ezüstből, hogy tizszer annyit érnének, mint az előbbiek; és azoknak negyvene egy Bizántziumi Aranyot. Béla Király' pénze olly jóságu is vala, hogy nyilvánságos Törvénnyel parantsoltatnék osztán az a' szerént való igazítása a' rosz pénznek, 's ugyan olly tiszta ezüstből való verettetése minden uj pénznek: a' mint ezt az Aranyvégzemény különösen parantsolja. Béla Királynak ezen Tizpénzesen tsak két betü látszik: egyik felén *B.* A' másikon *B.* Negyedik Béla a' Tatároktól, okozott veszedelme utánn a' Magyar Hazának, mindenkép' törekedvén ennek boldogságára, a' pénzt is annak eszközlésére intézte, egyik felöl maga, és Fija' Képét öntetvén ezen felirással: *Belà Rex.* Másik felöl pedig a' Boldogságos Szüz' Képét ezen felirással: *Sancta Maria.* Több formán is veretett ugyan; de ez legemlékezetesebb. Különös megjegyzésre méltó pedig az; hogy ezen Királyunk' Unokája, negyedik László Magyarul jegyeztette fel a' Nevét az ő Magyar Királyi pénzére e' szerént: *Lazla.*

De ezen László Király alatt, valamint egyebekben, ugy a' pénz' dolgában is feletté megromladozott vala Magyar Ország: még nagyobra nevekedett pedig ezen romlás III. András Király halála utánn. Mert ekkor a' Koronáról vetekedvén Károly, Ventzel, és Ottó; a' magános Urak pedig a' Királyi Kamara' jövedelmeit magokhoz koporítván, nem tsak a' Hazai pénz alávaló bányásznából verettetett; hanem az idegen roszsz pénznek is temérdek sokaságával tsalattattak a' Hazafiak. Károly tehát minek-

Digitized by Google

utána megerösödött a' Magyar Királyi Széken, oda fordította Királyi gondját, hogy minden roszsz pénzt kiirtván az Országból, jó pénzt szerezzen a' Haza' boldogságára. Minekokáért finom ezüstből uj pénzeket veretett, ugymint öt pénzeseket, és ezeknél hatszor többet éröket Széles garas nevezettel, mellyek a' Magyarok' buzgóságából Mária' Képével tzimereztetvén, Máriásoknak neveztettek volt: és a' mint ámazokból kilentzven; ugy ezekből tizenöt ért egy arany forintot. Mind eddig tsak a' Görög, avagy Bizántziumi arany pénz járt a' Magyarok köztt is: hanem ezen Királyunk ebben sem engedte szükölködni az aranyot szülö Magyar Hazát, és tiszta aranyból olly pénzt veretett, melly egyik felöl Keresztelö Szent Jánost; másik felöl pedig liliomvirágot ábrázolna, mint a' Florentziai arany pénz: innét Virágaranynak is nevezék a' Magyarok. Károlynak Fija, Nagy Lajos, a' szerént folytatta ezen aranynak verettetését; hanem utóbb megváltoztatta, Szent János' Képe helyett Szent Lászlóét, 's a' liliom helyett maga Királyi Tzimerét verettetvén arra. Igy ment azután a' többi Királyok alatt is egész Hunyadi Mátyás Királyig a' ki hasonlóképpen eleinten Szent László Király' Képével, 's maga Tzimerével verette aranyjait: hanem osztán különbkülönbféleképpen; különösen ö verette legelöször a' Magyar aranyra a' Boldogságos Szüz' Képét.

Mátyás Király után' következettKét Király alatt annyira megromlott Magyar Ország, hogy árnyéka se volna elöbbi ditsö állapotjának. A' melly gyalázatnak, és nyomoruságnak föképpen a' Királyi Udvarnak pénz nélkül való szükölködése volt az oka. Ferdinánd tehát, a' ki igen jól értett az Országláshoz, választatódván

Digitized by Google

a' Magyar Királyságra, és Zápolyai János' halála utánn abban megerösödvén, az Ország' Rendjeivel, egyebeken kivül, a' pénz' dolgában igen erányos Törvényeket szabott, annak megrontójit halállal büntetvén; az uj pénzeket pedig ugy verettetvén, hogy a' régi Magyar pénzek' jegyeivel tzimereztetnének. Olly Rendelés tétetett; hogy a' Magyar pénz nem csak a' Magyar Hazában, hanem a' szomszéd Tartományokban is kelendö volna; ellenben mint már Albert Király idejében megtiltatott az idegen hibás penznek behozatása az Országba, ugy Ferdinánd Királyunk alatt eltiltatott a' Lengyel pénz.

Valamint ezen bölts Királyunk elsö Ferdinánd, ugy az ettöl származott Felséges Királyaink mindnyájan fö Királyi gondjoknak esmérték azt, hogy a' pénz dolga jó állapotban maradván, az Ország mind mind inkább boldoguljon, Harmadik Károly Király alatt eltörölteték a' Kurta és vonás forint: amaz ötven: emez pedig ötvenegy Krajtzárt ért vala. Meghatároztatott mindenféle péznek értéke, különösen; hogy a' forint száz kispénzt; a' garas pedig öt kispénzt, avagy három Krajtzárt érne. Amaz elfelejthetetlen Mária Theresia Királynénk pedig len ugy intézte, hogy a' mint a' szükség Kivánja, annyi apró pénz, ugymint garas, poltura, kispénz verettessék. Ugyan ezen Ditsö Királynénk temérdek sok tiz, és huszkrajtzárosokat veretett, és gyönyörü egyszerü, és kétszerü, Körmötzi Aranyokat. Osztán hogy a' Királyi Kintstár; és a' Nép' szükségén segítene; rézböl is igaz mértékü polturákat, krajtzárokat, és kispénzeket apróbbakkal együtt böven veretett; valamint az ö Nagy Atyja Leopold Tsászár, és Apostoli Király ezüst Heteseket, és Máriásokat. De második József Tsászár, és Apostoli Király

Digitized by Google

minden elötte voltt Magyar Királyokat felül haladta az aranypénznek elszaporításában, ugy hogy a' mezei Emberek között is közönségesen forogna az.

Megfogyasztotta ugyan ezen Királyi Kintstárt a' Török háboru; de még inkább a' minden Királyok ellen támadott Frantzia háboru, ugy hogy ditsöen uralkodó Ferentz Királyunk kénteleníttetnék papiros pénzzel azonn segíteni.

Digitized by Google

VI. SZAKASZ.

A' Magyarok' Földjéről.

Ezen Földet valamint fegyverrel szerzették, ugy mind eddig meg is tartották ditsősségesen a' Magyarok: ugyan ez a' Magyar Ország, melly Austria, Morva, Szilézia, Gállitzia, Bukovina, Erdély, Oláh Ország, Szervia, Slavónia, Horvát, és Stajer Ország Köztt fekszik a' mérséklett övezet alatt négy ezer két száz harmintz négyszeg mértföldnyi terjedéssel a' természetnek majd minden javaival böven megáldottva. Azért az ő majd tiz millió Magyarjait ugy kielégiti, hogy a' szomszéd Nemzeteknek is böven juttathatnak többféle javaikból, főképpen pedig bor, buza, mindenféle marha, gyapju, dohány, méz, viasz, hamu-zsir, 's egyébfélékből. Mind ezek Magyar termések lévén, éktelen tudatlanság jókat árulják-el ezen Magyar Hazának azon Polgárjai, a' kik magokat Magyaroknak lenni nem esmérik. Több tavai köztt a' Balaton, és Fertő egész Tengereknek látszatnak; 's nem tsak jó halakkal, és többféle szárnyos vadakkal, hanem náddal is böven szolgálnak; amannak a' Fogas nevű hala Bétsben is igen kapós. Folyóji igen számosok, és hasznosok mellyek köztt legjelesebbek a' Duna, és Tisza: mert ezek nem tsak sok jó halakkal, és a' Kereskedő hajók' Költöztetésével használnak; hanem az Ország' elkülönözésére is szolgálnak, mindenikről két kerület nevezödvén, ugymint: Dunán innen, Dunán túl; Tiszán innen, Tiszán túl-Kerület. De minthogy minden Embernek az a' part esik innen a' honnét maga vagyon; amaz pedig túl: azért én valamint a' Magyarok Historiájában, ugy ezen Munkám-

Digitized by Google

ban is azon Folyóknak jobbjáról, és baljáról nevezem e' Kerületeket, ugymint: Dunajobbi, Dunabali; Tiszajobbi, Tiszabali Kerületeknek. Mert a' bizonyos, hogy ezt az idegen okos Ember is mindjárt érti, tudván; hogy, valamint az Embernek, ugy a' Folyónak is menetele szerént esik jobbja, 's balja. Ezen Kerületeket a' Katonai dolgokra nézve rendelte elöször a' vitézlő Magyar Nemzet; hogy azoknak mindegyikében egy Vezérkapitánnyal mindenkor készen lenne az ottani Nemesség támadó Ellenség ellen a' Nádor Ispány Fő Vezérkapitánysága alatt. Sőtt a' Vármegyei Bandérokon kivül, mellyekről már emlékezénk, voltak, valamint a' Királynak, ugy a' nagyobb birtokos Uraknak is Bandérjaik, az az, Katona Zászlós Népeik az ő gazdag Hazájoknak védelmezésére. A' Királyi Bandér ezer Vitézből, egyéb egész Bandér négy száz Vitézből áll vala; mint ezt Sigmond, és II. Ulászló Király' Végzeményjében láthatni, Melly Végzemények ki is jegyezték a' Bandéros Urakat, ezeknek tehetsége szerént. Igy a' Horvát Országi Báné, az Erdélyi Vajdáé, a' Székelyek Grófjáé, és a' Temesvári Grófé ezer Vitézből álló, mint a' Királyé. Egyéb Bánoké egy, egész, az az, négy száz Vitézből álló. A' többi Fő Uraké az ő Jobbágyaiknak száma szerént határoztatott. A' Fő Papoké pedig e' képpen: az Esztergomi Érseké, és az Egri Püspöké két egész, az az, nyoltz száz Vitézekből álló. A' Kalotsai Érseké, Váradi, Pétsi, Erdélyi, Zágrabi Püspökéké, és az Auránai Prioré—egy egész. A' Györi, Veszprimi, Vátzi Püspökéké; Esztergomi, Egri, Erdélyi, Pétsi-Kaptalanoké; Váradi, Szent-Mártoni, Pétsváradi-Apáturoké, és a' Lövöldi Kartuzián Barátoké-fél. A' Bosnyai, és Csanádi-Püspökéké; Székesfejérvári Kápta-

Digitized by Google

lané, és Szekszárdi Apáturé-negyed Nyitrai, és Szeremi-Püspökéké; Bácsi Káptalané; Zobori Apáturé; és a Tételi Préposté-nyoltzad, az az, ötven Vitézből álló Bandér Tetemesen nevekedvén pedig a' Magyar Haza a' meg hódított Országokkal, és Tartományokkal, az ő Hada is nagyobbodott; De, valamint azon Országokat, 's előbb ezen Hazaföldjét tulajdon erejével maga hatalma alá ejtette a' Magyar Nemzet; ugy most is maga, és Királyja' védelmére minden alkalmatossággal kitünteti az ő vitézlő erejét. Ennek nagyobb esmérésére szükséges legalább rövideden irányunkhoz képest minden részeit édes Hazánknak előadni Emlékezénk immár; hogy mindjárt Árpád ezen általa diadalmasan nyert téjjel, mézzel folyó Földet bizonyos Megyékre osztotta, 's azokat az azokban állított Váraktól elnevezte. Szent István Király pedig azután több Vármegyékre még tökélletessebben felosztotta ezen Magyar Földet, mellyek Tzimere egy Pais, lapjának egyik felén az Országnak négy nagyobb Folyóit; a' másikon három nagyobb Hegyeit a' Koronával, és Kettős Kereszttel ábrázolván. Ennek mostani Vármegyéjit tehát Betü rend szerént ugy rajzolom-le, hogy először mindenikének fekvését, és minéműségét; továbbá minden Városait, vagy jelesebb Helyeit Különösen; osztán betü szerrel minden Helységeit, és Pusztáját, végre minden kiesmértt Földes Urait Kinyilatkoztassam.

Abaujvármegye, Zemplén, Torna, Borsod, Sáros, és Szepes Vármegyékkel környöztetve olly földet foglal, mellyen bövséggel terem bor, gabona, arany, ezüst, többféle értzekkel, és drága Kövekkel, mellyek köztt az Opál olly szép, hogy ennél szebbet sehol sem talál-

Digitized by Google

hatni. Makkos erdősége sok ezer sertést hizlal. Jó halakkal tenyésznek folyóvizei, mellyek közt nevezetesek a' Bodva, Hernád, Sajó, Tartza. Népe többnyire egész Magyar, az az; nem tsak Hazájával, hanem Nyelvével is, 's a' Kassai Püspökséghez tartozik. Jeleskedik Kassa Királyi Várossal, és Erősséggel, mellyet ékesit Szent Ersébet roppant Temploma, a' Megyés Püspöki Szek, és Káptalan; a' Kamarai Igazgatás; Fegyvertár; a' Királyi Akademia, és Fő Gymnazium; a' Tudományok Kassai kerületének Fő Igazgatása; a' két nagy Kazárnya; Fenyitékház; Tüzpor, és Papiros malom. — Jászó sem kevés ékességére vagyon e' derék Vármegyének a' Prémonstráti Prepostságnak szép Templomával és Kastélyjával, 's Márványbányájával, és régi Törvényes Levéltárjával. Abaujvárt most tsak a' Vármegye Neve hiresíti. - - - Többi Helyek:

Aba. Alpár. Apáti. 2. Aranyadka. Aranyitka. Arka. Aszend. Baksa, 2. Bakta. Balitta. Balog. Bartza. Baska. Baskó. Bátor. Báttyok. Béla. Benyék Bereg. Berenos. Beret. Berkifalva. Bernátfalva. Bezter. Biste. Bocsárd. Bód. Bodoló. 2. Bogdány. Boldogkő. Boldogkőváralja. Bologd. Borda. Bosva. 2. Bozita. Böcs. Böd. Bölse, 3. Buzafalva. Buzinka. Büd. Büttös. Csaj. 2. Csákány. Czecze, 2. Czekeháza. Csécs. Csenete. Csobád. Csontosfalva. Debrőd. Deczháza. Detek. Devetser. Dobsza. Ents. Enyitzke. Eublak. Fáj. Fantsal. Filkeháza. Fony. Forro. Fulókeres. Füged, 2. Füzer. Füzi. Gadna. Gagy, 2. Garadna. Garbótz. Gard. Getse. Gibárt. Golop. Gombos. Gorosdia. Göntz. Gönyü. Györgyi. Györke. Halmáj. Hámor. Haraszti. Hatkótz. Hécze. Hetény. Hetrik. Hilló. Him. Homród. Hórváti. Huta. Hutka. 2. Ida, 2. Inauts. Janók. Jánosd. Kacsik. Kajata. Kalsa. Kány. Karátsond. Kázmér. 3. Kéked. 2. Ke-

Digitized by Google

letsény. Kemej. Kementze, 2. Kenyhetz. Kér, Kercs. Keres, 2 Keresztete. Keresztpataka. Kinizs, 2. Királynép Kisfalu. Komorótz. Komlós. Komlóska. Korlát. Kudor. Kupa. Lántz. 3. Lebenye. Léh. Lengyelfalva. Litka. Lörintzke. Luba. Makrantz. Martzinfalva. Mátyásháza. Metzenszajf, 2. Méra, 2. Migletz. Miklos. Mikóháza. Mindszent, 2. Misle. 2. Miszlóka. Mogyorós. Mogyoróska. Monyoróska. Nádasd. Nádaska. Németi, 2. Novaj, 2. Nyiri. Oltsvár, 2. Onga. Opatz. Osva. Pálháza- Pamleny. Pány. Pányok. Pedér. Pere. Perecse. Perény. Petri. Pintzend. Pirend. Pocsaj. Polyi. Pradsárvár. Preheding. Prépost. Pukkantz. Pusztafalu. Radvány. Rákos. Rank. Rás. Razsony. Rédmetz. Regétz. Regétzke. Réka. Reste. Rozgony. Rövidszer. Rudnok. Ruszka, 2. Satza. Sáp. Sárvára. Sebes. Selyeb. Semse. Sepsi. Somos. Szakál. Szala. Szalántz, 2. Szantiska. Szántó. Szászfa. Szebény. Szedletz. Szémere. Szend, 2. Szent-András, Szentistván. Széphalom. Széplak. Szeszta. Sziget. Szikszó. Szina. Szinye. Szkáros Szőled. Szolnok. Szurdok. Tengerfalva. Tomor. Tökés, 2. Telkibánya. Ujfalu, 3. Ujlak. Ujváros. Vadász, 2. Vajda Vajkótz. Vécse. Vendégi. Vilmány. Vily. Visoly. Zdoba. Zsadány. Zsebely. Zsir. Zsobrák. Zsujta.

Földes Uraságok: F. Királyi Kamara. Kassai Püspök, és Káptalan. Szepesi Püspök, és Káptalan. Rosnyai Püspök. Jászói Prépost. Nagyszombati Seminárium. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. G. Aspermont. G. Andrási. G. Keglevits. G. Károlyi. G. Csáky. G. Forgáts. G. Barkótzi. G. Vandernot. B. Meskó. B. Fisser. G. Fekete. B. Ortzy B. Vétsey. Kassa Városa. Bartzai. Pétsi. Jakabfalvai. Nagy. Zombori. Demetzki. Szentimrei. Borbély. Boronkai. Szerentsi. Kende. Keltz. Patay- Szirmay. Fáy. Fantsali.

Digitized by Google

Tárnyei. Kászonyi. Semsei. Keszely. Kátsándi. Szatmári. Domonkos. Dezsöfi. Lántzi. Mednyánszki. Palásti. Orosz. Sós. Krajnik. Kazintzi. Puki. Vitéz. Szemere. Farkas. Horke. Orbán. Nováki. Vaj. Motsári. Szétsi. Komáromi. Darvas. Onodi. Ötvös. Ketzer. Tiszta. Vendégi.

Aradvármegye, Erdély Ország, Krassó, Temes, Torontál, Csanád, Békes, és Bihar-Vármegyék között a' Csanádi, és nem egyesültt Áradi Püspökségben átaljában termékeny, föképpen borban, és buzában. Hires a' Ménesi bora, hamvas almája, és jó izü dinnyéje. Maros Folyója jó halakkal böves; valamint Erdősége Vadakkal. Népe többnyire Oláhul beszél, mind eddig meg nem hódolván az Ötet ápolgató Hazája' Nyelvének. Fő Városa Ó Arad, a' mellytől nevezödik, a' Maros' partján jó kereskedéssel, a' nem egyesültt Püspök' lakásával, Királyi Gymnáziummal, Sz. Ferentz' Szerzete' Templomával, és Klastromával, és a' Nemes Varmegye' Házával diszeskedik. — Uj Szent. Annát egy régi Vár, és a' T. Piáristák' Oskolája teszi nevezetessé.

T. H. Aczne. Agris. Agya. Alatka. Algyesty, Almás. Almászeg. Apatelek. Apáti. Aprits. Arak. Aranyág. Baja. Baka. Baltele. Barakóny. Barda. Barnatzel. Basarága. Báta. Bélzerénd. Benedikó. Berendia. Berza. Berzova. Bodora. Bodrás. Bogszetz, Bogyest. Bohány. Bokszeg. Bontzesd. Boros. Borossebes. Borstelek. Bökény. Bruszturesti. Butsava. Busák. Buttyin. Csala. Csermő. Csicsér. Csigerd. Csill, 2. Csintye. Csoresti. Dezna. Diets. Dombravitza. Dontsen. Drautz. Ducis, 2. Dud. Dultsele. Elek. Erdőhegy. Fejéregyház. Félegyház. Felménes. Fenlak. Fényes. Feritse. Földvár. Gaja. Gál. Galsa. Glogovátz. Gorosdia. Govosdia. Gros. Guranotz. Guba. Gyarmat. Gyarmata. Gyorok. Gyulitza. Halalis. Hatintz. Hetvenes.

Digitized by Google

Hódos. Hold. Hontzizó. Hontzisor. Jászpél. Ignestyi. Ilgyó. Iltyó. Iratos. Jánosháza. Járkostó. Jenő. 2. Jószas. Jószáshely. Kakaró. Kakuts. Kamarás. Kaprutza. Kavna. Kendertó. Kér. Kerek. Kerelős. Keresztur. Kertes. Kerülest. Keszi. Kisindia. Kladova. Kotsoba. Konop. Kontrató. Kovásintz. Krajkó. Kraszta. Krokna, 2. Kujed. Kurtits. Kurvakér. Kutas. Kuvin. Kőakna, Láz. Lugozó. Lunka. Lupest. Lökösháza. Madris. Magyarát. Manderlok. Ménes. Mézes. Mikalaka. Milkova. Milova. Minyád. Miske. Mondorlak. Monyásza. Monyoró. Moroda. Mutsa. Mustyha. Musztesty. Nadab. Nadalbesti. Nádas. Nagyág. Nagypél. Nyagra. Nyék. Obersia, Otlaka. Ötvas. Ötvenes. Panád. Pankota, 2. Papokháza. Paulitz. Pétska, 2. Pereg, 2. Peresty. Pernyesd. Petrits. Ples. Plop. Prezesty. Radna. Ravna. Repzeg. Revetes. Rósia, 2. Sarló. Sebes. Sega. Seprős. Sikló. Silingyia. Simánd. Sionda. Sofronya. Sólymos, 2. Somos. Sunka. Szabadhely. Szakáts. Szaturó. Székáts. Székudvar. Szeledsány. Szelestye. Szemlak. Szentanna. Szentmárton. Szentpál, 2. Szenttamás. Szerb. Szeróság. Szikula. Szinyittye. Szinytye. Szlatina, 2. Szoborsin. Szoroság. Szuzány. Szölös. Talpas. Tántz. Tautz. Temesesty. Ternova. Tok. Tótvárad. Trójás. Tövisegyháza. Ujfalu. Ujpaulis. Vadász. Vajvogyen. Vallemare. Varjas. Varsánd, 4. Vazoja. Világos. Vinyestye. Zaránd. Zemerzel. Zerend, 2. Zimánd. Zimbró. Zúgó. Zsulitza. Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Nagyváradi Püspök. G. Königszeg. G. Károlyi. G. Gyulay. G. Fekete. B. Peterfi. B. Venkheim. B. Pichler. B. Vitézvári Simonyi. Világosvári. Bohus. Almási. Lovász. Kászonyi. Institoris. Inkey Gyoroki Edelspacher. Forrai. Lengyel. Tibolt. Török. Martzibányi. Szalpek. Józsa. Csernovits. Ma-

Digitized by Google

gótsi. Pető Abrahámfi. Bésán. Vásárhelyi. Stanislovits. Póngrátz- Andrényi. Deső Sanka. Balás. Kováts. Bittó. Aradi. Urbányi. Bokdánovits. Névery. Izsáky. Tökölyi. Atzél. Vörös. Keresztes. Bánhidi. Somogyi. Kornéli. Bernárd. Bene. Butzurka. Házi. Vizer. Pulay. Egyed. Remekházy. Nikolits. Hampel. Liebenberg. Kövér. Bosnyák. Dietrich. Derra. Wurm.

Árvavármegye Szilézia, 's Gallitzia Országok, Lipto, Turótz, és Trentsén. Varmegyék Közzé szoríttatván, annál nagyobb benne a' szorgalmatosság. Nagy fenyőfáji köztt tenyésznek a' medvék, farkasok, rókák, és zérgék. Az árpán, Zabon, és ikritzán kivül böven terem benne a' len, és földikörte. A' nagy erdőségből szép nyeresége vagyon; Különösen a' fenyőolajból. Juhokkalis bövelkedik. Folyóji. Árva, Béla, Jelesnya, Parnitza, Sztudena, és Tserna. A' Magyar Földnek ezen Része' Lakosainál legkevesebb tekintete vagyon a' Haza' Nyelvének: mert ezek mind Tóth Nyelvüek; és tsak a' Fő Nemesek, 's a' Kereskedők jeleskednek a' Magyar Nyelv' tudásával. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak.— Árvavár a' magas Kősziklán mostis erősen áll, noha nem olly jó állapotban, mint Mátyás Király idétt: fenn tartja mindazáltal ditsőségét a' Nemes Vármegye Nevével. Alsó Kubin az Arva vize mellett azzal nyerte-el itten az elsőséget; hogy a' Nemes Vármegye ottan tartja az ő Gyüléseit.

T. H. Árva. Babin. Bielipotok. Biszteretz. Breza. Brezovitza. Bubró Bukovina Bzinne. Csimbova. Dedina. Dluha. Dubova, 2. Erdődke. Farna. Getzel. Habonka. Hamri, 2. Harkabuz. Isztebnye. Jablonka. Járki. Jaszenitza Jaszenova. Jelzova. Jeszenova. Felső Kubin. Klin. Knyáza. Kralován. Krasznahorka. Kriva. Kruzeznitz. Ku-

Digitized by Google

lits. Ladomér. Ladonka. Laukó. Lehota, 2. Lenotka. Lestine. Litsek. Lieszek. Lipnitz, 2. Loktza. Lomna. Malatina. Medvetz. Medvedzia. Medzibrod. Mokrágy. Mutne. Nagyfalu. Namesztó. Nisnya. Novotti. Oravka. Oszada, 2. Oszadka. Parnitz. Pekebik Podbiel. Podok. Podolk. Pokriváts. Polhora. Poruba. Potok. Pribis. Putzó. Rabcsa. Rabtsitza. Revisnye. Rustin. Stepano, 2. Szárnya. Szernyátze. Szihelne. Szlanitza, Szukaháza. Trsztenna. Turdos. Turdossin. Tyapessó. Uszya. Vanyovka. Vaziló. Vavretska. Veszele. Vilanova. Zabidó. Zubrets. Zakamene. Zaskó. Zaskal. Zasztriva. Zubretz. Zubritza, 2. Zubrolava.

F. U. Felséges K. Kamara. H. Eszterházy. Religyiói Kintstár. G. Erdödy. G. Zichy. G. Pálffy. Medvetzki. Plati. Bajtsi. Rakovszki. Kubinyi. Abafi. Medzidbrodzki. Zmeskál. Revitzki. Bukovinszki. Meskó. Benyovszki. Dedinszki. Okolitsányi. Gyurgyovits. Loktzánszki.

Bácsvármegye, ujra ezer nyoltz száz Kettőben véle egyésittetvén Bodrog. vármegye, derekasan nagyobbodott. Fekszik Csongrád, Torontál, Szerem, Verőtze, Baranya, 's Pest. Vármegyék, és Kis Kunság Között a' Kalotsai Érsekségben. Földje a' nélkül, hogy trágyáztatnék, mindenféle gabonát böven terem. Bora, és gyümöltse is elég vagyon; ménesse, gulája, és juhnyájja igen Számos: legjobb halakkal, és szárnyas vadakkal is bővelkedik. Folyóji: Duna, Tisza, és Ferentz Király Tsatornája, melly keresztől vágja az egész Vármegyét nagy hasznával a' Kereskedésnek. Tavai is Számosan vannak. Szép erdő nélkül sem szükölködik. Népe izmos, és a' Hazain kivül több Nyelvekre Oszlik. — Szent Maria, vagy Szabadka, egy a' legnagyobb Királyi Városai közzül Magyar Országnak, Gymnáziummal, két Templommal, nagy Kaszárnyával,

Digitized by Google

val, és a' Városnak roppant Házával élleskedik. Nagyon foly itt a' Kereskedés marhával, lóval, gyapjuval. Két Faluja tiz Pusztája vagyon határjában. — Zombor Királyi Város is a' nagyobbak közzül való; 's diszeskedik a' Királyi Kamarai Administrátzióval; az Ó Hitü Falusi Tanitók' Szemináriumával; a' Vármegyének ritka szépségü Házával. — Ujvidék Királyi Város a' Duna mellett Péterváradnak erányjában, hajó hid lévén közöttök Szinte olly Népes, a' Bátsi nem egyesültt Görög Püspök' lakásával, Királyi Gymnaziummal, hat Templommal jeleskedvén. Kereskedése igen eleven. — Bács Érseki Város a' Mosztonka vize mellett mind eddig azon ditsőséggel jeleskedik, hogy az ő Nevével nevezkedik e' Nemes Vármegye. — Baja kereskedő Város a' Duna' partján több Templomokkal, és a' Franciskánusok' Gymnáziumával.

T. H. Ada. Adorján. Almás. Alpár. Apatín. Bácsujfalu. Bajmak. Bajsa. Baratska. Betse. Begets. Béla. Belad. Bereg. Bezdán. Bikity. Bilets. Bikova. Bodgyán. Bogojeva. Bogyán. Borota. Borsód. Bratyevitzi. Breztó. Breztovátz, 2. Bukin. Bókovátz. Bukur. Bulkez. Csanász. Csantavér. Csatália. Csávoly. Cséb. Csék. Csene. Cserkvenyák. Cserve. Csesztó. Csikerja. Csitsova. Csonaplya. Dántova. Dérony. Devetser. Doroszló. Drágova. Duboka. Feketehégy. Fény. Filipova. Földvár. Futak, 2. Gajdobra. Gákova. Gara. Gardinovátz Glozán. Gradina. Gyántáros. Gyékénytó. Gyumrim. Gyurity. Gyurgyim. Hegyes. Hódság. Istvánmegye. Ivánka Ivanoszelló. Jankovatz. Járek. Kalatsa. Kamendin. Kandia. Kanizsa. Karankoria. Katymár. Kelebia. Kelés. Hér, 2. Keresztur. Kernyája. Kétvilló. Kipova. Kiszáts. Kisszállás. Kobut. Kuczura. Kula, 2. Kulpin. Kunbaja. Kupisina. Kuriakovátz. Kutas. Kö-

Digitized by Google

kut. Lality. Legyen. Likas. Ludas. Madaras. Mándra. Mártonyos. Mátéháza. Mateovits. Mélykut. Mertvályos. Milititz. Mohol. Monostorszeg. Nagyfény. Nenadity. Novoszelló. Obronyátsa. Obrovátz. Omorovitza Osztorák, 2. Palamitska. Palánka, 2. Parabuty. Parága. Patsér. Perleg. Petrozel. Petrovátz. Petrovozel. Pirnitza. Piros. Pionitza. Platna. Prekaja. Prigrevitz. Rantsevó. Rastina. Rém. Rigitza. Roglatitza. Sándor. Söve. Szájlova. Szántova. Szeghegy. Szelentse. Szentivány, 2. Szentiamás. Szenta. Szilbás. Sziregi. Szivátz, 2. Szovrany. Szonta. Stanitsits. Sztapár. Tataháza. Tavankut. Temerin. Telek. Tivitska. Topolya. Tornyos. Torzsa. Tovarisova. Turja. Ugarszta. Ujfalu. Vajszka. Vantelek. Vaskut. Veprováts. Verbász. Verusity. Vranyest. Vukova. Wizes. Zobnatitza. Zside.

F. U. Szent Korona. K. Kamara. Halotsai Érsekség. H. Grasalkovits. G. Brunszvik. Szabadka Városa. Zombor. Vára. B. Ortzi. B. Kray. Szétsén. Cseh. Sztratimirovits. Latinovits. Csejtei. Gromán. Zakó. Vojnits. Lenkovits. Pilaszanovits. Zlinski. Márfy. Németszegi. Antonovits. Mészáros. Potskai Sándor. Szalay. Polyák. Kászonyi. Matyasovszki. Császár. Szukits. Milaszin. Guganovits. Horvát. Koronai. Kováts. Siskovits.

Baranyavármegye határos Bács, Tolna, Somogy, és Verötze — Vármegyékkel a' Pétsi Püspökségben. Derék erdeji, és szölös hegyei vannak: amazok mindenféle fákkal; emezek híres borokkal szolgálván. Gabonája, burgonyája, 's gyümöltse is böven terem. Folyóji: Duna, Dráva, Karassó, és Tsele, több patakokkal együtt. Magyarjainak vannak több Különös szavaik: de vannak egész Helységek is idegen Nyelvüek. — Péts Király Várossal éheskedik, mellyben a' Péter Királytól épittetett Szent Péter

Tem-

Digitized by Google

Temploma felülhaladja nagyságával Magyar Országnak minden egyéb Templomait; úgy a' többi Püspökeit az ottani Püspök az ő Érseki Palástjával. Kalán itt lévő Püspök nyerte ezt először Romából az ő nagy érdemeire nézve második András Király idétt; Mária Theresia' Országlásakor pedig Klimó György nagy Érdemű Pétsi Püspöknek adatott azon Romai Kegyelem, hogy azon Érseki Palásttal állandóan jeleskedhenek a' Petsi Püspökök. Ugyan az említett nagy Püspök építtetett az Ursulina Apátzák' számára is, szép Templomot, és Klastromot; egy roppant Püspöki Könyvtárt állított, és Pénzkabinétet, a' mellynek Lajstromát használtam én is ezen Munkámban. E'felett Szerzett egy Könyvnyomtató Műhelyt, és Papirosmalmot. Ékesiti e' derék Királyi Várost a' Jesuitáknak épültt most a' Ciszterciták' birásában lévő gyönyörü Templom, és Klastrom, a' Gymnáziummal együtt; úgy a' Franciskánusok, és Mizerikordiánusok' Klastromával, 's Templomával. Hiresek a' Tímárjai, és a' marhával, sertéssel, dohánnyal, 's gubatstsal való Kereskedése. Itt tartatik a' Nemes Vármegye' Gyülése is. — Baronyavár a' Nemes Vármegye nevezésével, és Postával jeleskedik. Mohács legszomoruabb történetére emlékezteti a' Magyar Hazát. Most a' Franciskánusok' Templomával, 's Klastromával, és Gymnáziumával, 's a' Püspök' szép Kastélyjával diszeskedik.

T. H. Abaliget. Aderjás, 2. Alisten. Almás. Ara. Aranyos. Árpád. Aszszonyfa. Ara. Babartz. Bácsfalu. Bagora. Bakotza. Bakonya. Baksa. Bán. Bánfa Bános. Bánya, 2. Bár. Barats. Barátur. Barda. Batina. Betzefa. Bellye. Bekárd. Benge. Beremén. Berkesd. Besentze. Bezedek. Bitsérd. Bikaly. Birián. Bise. Bisztritza, 2. Boda. Budas. Bodola, 2. Bodony. Bogád, 2. Bogdasa. Boly,

Digitized by Google

3. Bolymány. Borjad. Bosok. Bosta. Botika. Botyka. Bozók. Budafa. Budmér, 2. Büdösfa. Büdöstó. Bükösd. Csány, 2. Csarnota. Csaszta. Cseben. Csehi. Cselye. Csepely. Cserdi. Cserkut. 2. Csibogát. Csobóka, Csun. Csuza. Dályok Dantsháza. Darás. Darda, 2. Darótz. Dellye. Dénesháza. Devetser. Dinnyeberki. Dobóka. Dombó. Dolna. Drávafok. Dömörkapu. Egerag. Egerszeg, 2. Egregy. Egyházbér. Ellend. Eugyénfalva. Feked. Fóti. Földvár. Gadány. Garé. Gerde. Gerényes. Geresd. Gilitz. Gilvánfa. Godizsár. Gordisa, 2. Gödre. Görtsön, 2. Göttös. Gyód. Gyümöltsény. Gyüd. Gyula. Gyürüfü. Hab. Haly. Hajmás, 2. Haraszti. Harkány. Harsány. Haságy. Hetsehely. Heder. Helesfa. Herend. Hernádfa. Hértelend, 2. Hetény, 2. Hesvehely. Hidor. Hidas. Hidvég. Himesháza. Hird. Hirits. Homok. Hornyék. Husztót. Ibafa. Illotska. Iparfa. Izsép. Iván. Iványbattyán. Jagopak. Jakobfalu. Jánosi, 2. Jenő. Jenye. Kaán. Katsfalu. Katsota. Kákits. Kalandos. Kápolna. Karátzodfa. Karants. Kárász. Kartsota. Kassa. Kassad. Katadfa. Katoly. Kékes. Kékesd. Kemend. Kéménd. Kemes. Kemse. Keresztur, 2. Keskend. Keszü. Kisdér. Kisfalud. Kispéterd. Kistelek. Koha. Komló. Kopáts. Koros. Korpád. Kovátsida. Kovátzena. Kozár, 3. Kő. Köblény. Kökény. Kölked. Körös, Kövesd, 2. Lak, 2. Lantsuk. Lapántsa. Laska. Laskó. Liget. Lintód. Lipovitza. Lippova. Liptód. Lothárd. Löts. Lukafa. Lusok. Luts. Magóts. Magyarszék. Márs. Malom. Mánfa. Maraza. Marótzfa. Marok, 3. Martintza. Mártonfa. Matty. Mecske, 2. Megyefa. Mekényes. Mekőd. Meszes. Mitske. Mindszent, 3. Miske. Misleny. Motsolad. Mogyorósd. Monosokor. Monostor. Monyoród. Monyorósd. Nádasd. Nagyág. Nagydér. Nagyfalu. Nagypál. Nekeresd. Németi. Németszeg. Nyárad, 2. Nyáros.

Digitized by Google

Nyomja. Ocsárd. Ófalu. Olasz. Old. Órfi. Oroszló. Oszd. Osztró. Ökörvölgy. Pall, 2 Palkonya. 2. Pálé, 2. Paprád. Patats. Pázdány. Pétsvárad. Pellérd. Pereked. Petárda. Petegd. Péterd, 4. Péterfa, 2. Petőtz. Petrovszki. Piski. Piskó. Pocsa. Pogány. Pölöske. Pusztafalu. Rabsántz. Rád. Rádfa. Rágotta. Rákos. Ronódfa. Rátzpetre. Réfalu. Regenye Remes. Romonya. Rugasd. Sámod. Sarok. Sásd. Sebes. Sepse Szebény. Siklós. Somberg. Somogy. Somon. Soros. Sörös. Szabár. Szabás. Szabolts, 2. Szag. Szajk. Szakál. Szalánta. Szalatnak. Szaportza. Száraz. Szarvasház. Szász. Szatina. Szatoristye. Szava. Szederkény. Szektső, 2. Szellő. Szemell. Szentdamján. Szentdienes. Szentersébet. Szentgál. Szentgyörgy. Szentháromság. Szentjakab. Szentistván. Szentiván. Szentkatalin. Szentkirály. Szentkut. Szentlászló. Szentlélek. Szentlörintz. Szentmárton, 3. Szentmiklós. Szerdahely. Szilágy Szilvás. Szöke. Szökęd. Szölös, 2. Szopok. Szür. Tapoltza. Tartsa. Tarrós. Tekeres. Tékes. Tengerin. Terehegy Tessény. Tessénfa Tófő. Torjántze. Tormás. Tótfalu, 2. Töttös, 3. Trinitás. Turony. Udvár. Udvard. Ugyvár. Ürög. 3. Üszög. Vagot. Vajiszló. Varasd. Varga. Varjas. Várkony. Vasas. Vasnok. Vaszar. Váti. Véghely. Vejti. Vekény. Velin. Vemend. Vernyák. Versend. Vertike, Villány. Virágos. Viszló. Vokány. Vörösmart. Zaláta. Zalatnak. Zengevár. Zók. Zsákos. Zsibrik. Zsiminye. Zsobák.

F. U. Királyi Kamara. Albert H. Hertzeg. Pétsi Püspök, és Káptalan. Pétsi Prépostság. Pétsi Plébánia. Pétsi Kispapság. Religyioi Kintstár. Tudományi Kintstár. H. Eszterházy. H. Battyáni. G. Eszterházy. G. Battyáni. B. Hunyadi. G. Smidek T. Piáristák. T. Ciszterciták. Baranyai, Czinderi. Meltzer. Petrovszki. Horvát. Saus-

Digitized by Google

ka. Siskovits. Mihálovits. Jeszenszki. Petrótzi. Vrantsits. Kapuvári. Gál. Stankovánszki. Pertzel. Kajdatsi Nunkovits. Kardos. Bésán. Boronkai. Pető. Urbényi. Boda. Balovits. Répás. Mitterpacher. Szokoli. Tsupor. Ország. Bajzát. Putnik.

Barsvármegye Kerítttetvén Nyitra, Turótz, Zólyom, Hont, Esztergom, és Komárom. Vármegyékkel, arannyal, ezüsttel, 's egyéb értzekkel gazdagítja a' Magyar Hazát. Mézzel is bővelkedik; szépen terem gabonája is: lege löje jó lévén, marhái is szépek. Bort Középszerüt szüretel. Ferdöji nevezetesek. Garan folyója nem Kevés hasznára szolgál. Népe a' felső részén Tótul, az alsón Magyarul beszél. Egy része az Esztergomi Érsekségben; mas része a' Besztertzei Püspökségben vagyon. — Körmötz szabad Királyi Városa első a' Banya Városok között a' Bánya Hivatallal, szép Templomokkal, 's egyéb Házokkal diszeskedik, mellyek köztt emlékezetes a' Pénzverőház, a' hol szoktak verettetni amaz gyönyörü Körmötzi Aranyok; ezüst Tallérok, és Huszasok. Nevezetes a' Választóház is, hollott az ezüstől elválasztatik az Arany. Királyi Gymnáziummal, és Normális Oskolával is diszeskedik e' hires Magyar Bányaváros. — Ujbánya nem forrasztja ugyan annyira a' drága értzeket: Bányász Hivatal nélkül mindazáltal nem szükölködik. — Nevezetes Mezővárosa, Léva, mellyben a' T. Piáristák hat Oskolát tanítanak. — Verebély az Esztergomi Érsek Nemesseinek Fő Helye itt lévén az ő Törvényszékjek. — Ó Bars a' Vármegye nevével hirhedik.

T. H. Aha. Agó. Apáti, 4. Aranyosmarót. Arma. Bajka. Baratska. Bartz. Bellad, Belleg. Berk. Berzentze. Bese. Besenyö. Besztritsén. Brogyán. Bukovina. Család. Csank. Csarád. Csata. Csejkö. Cseke. Cserenye. Cserlyas. Csifár,

Digitized by Google

Csuda. Damasd. Dereszlény. Dolina. Dolinka. Ebedetz. Endréd, 2. Eny. Fajkürt. Félfalu. Finta. Fortál. Füs. Geletnek Malomkő Bányája nevezetes. Geztőtz. Gödör. Gyarmat, 2. Gyékenyes. Győred, 2. Hámor, 2. Hecse. Hereztény, 2. Hezér. Hind, 2. Hull. Hölvény. Ibrats. Ihráts. Iklad. Iny. Jalna. Jantsok. Jasztrab. Jélna. Kaláz. Kálna 2. Kamenitza, 2. Kaprontza. Keletsény. Kementze, 2. Kerektó. Keresztur. Keszi. Kisfalud. Klatsán. Klak. Knesitz. Kolatsnó. Kopanitza. Korlát. Kosti. Koszorin. Kosztolány. Kovátsi. Kozmat, 2. Kremnitska. Krsztyene, 1. Krusevlye. Kunosó. Kurtahegy. Kuszits. Ladnó. Ladomér. Ledétz. Legentel. Lehota, 6. Lekér. Lidértz. Lótz. Lotsa. Lodány. Lót, 2. Lovtsa. Lutilla. Lök. Lülle, 2. Magas. Magaspart. Maholány. Malas, 2. Malonya. Mankótz. Marosfalva. Mellék. Meződ. Mikola. Mindszent Motsár. Mohely. Mohi. Munkád. Nagyod. Nagymánya. Nemtsin. Németi. Neved. Nézer. Nevolnó. Nikófalva. Nitraszeg. Nyér. Nyevólnó. Óháj, 2. Olikó. Oroszi, 2. Orovnitz. Oszlány. Osztrogkut. Óvár. Pájer. Pázsit. Petznó. Pela. Pély, 2. Perlep. Pesér. Peszek. Peszerin. Petzerany. Pila. Pitelova. Podlusán. Podszugy. Póla. Pozba. Preztavnik. Prokos. Pusztahatár. Rabitza. Rádobitz. Rendve, 2. Repistye. Revistyevárallya. Rodobitz. Rohoznitz. Rudnó Saló, 2. Sári, 2. Sárkővárallya Setétkut. Simony. Sólymos. Szalatska. Szetses, 2. Szeleptsény. Szelezény, 2. Szénásfalu. Szencse. Szentbenedek. Szentgyörgy. Szentkereszt, 2. Szentmárton. Széplak. Szkitzó. Szklenó. Szlaszka. Szobak. Szolnitza. Szrnyosej. Szölős. Tajna, 2. Tapoltsány. Teszér. Tepla. Thazár. Tergenye. Tolmáts. Trnava. Tild. Trnavka, 2. Trubin. Töhöl. Töre, 2. Uram. Urmihály. Valkaz, 2. Valkotz. Várad, 2. Vársány. Velkopolya. Veltsitz. Veresvár. Veszele, 2.

Digitized by Google

Veternik. Vezekény, 4. Viknye. Vieszka. Vorínza Zakil, Zavada. Zdana, 2. Zekely. Zikava. Zlatnó. Zsarnótz. Zseléz. Zsemlér. Zsikava. Zupkon.

F. U. Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztertzei Püspök és Káptalan, Nyitrai Káptalan. Budai Prépost. Nagyszombati Szeminárium, Religyiói Kintstár. Lekéri Apátur, H. Eszterházy. H. Kohárý. G. Palffy. G. Esterházy. G. Migázy. G. Berthold. G. Keglevits. B. Malonyai. B. Perényi. G. Koller. B. Hellenbach. G. Amade. B. Horetzky. Brogyányi. G. Hunyady. Majténýi. Motesitzky. Kosztolányi. Zerdahelyi. Bosányi. Boronkai. Balog. Körmötzbánya Városa. Selmetzbányász Hamara. Kazi. Jeszenszky. Tajnai. Simonyi. Szentivanyi. Gál. Pélyi. Nagy. Emödi, Liptay. Botskay. Szmertsnik.

Békesvármegye, Közbevétettve Bihar, Csanád, Csongrád, és Heves-Vármegyéktöl, a' legjobb buzát igen bőven termö földön fekszik. Kövér mezején öröm látni a' szép gulyákat, méneseket, Juhnyájokat: és, valamint buzája öreg szemü; ugy Görögdinnyéji igen nagyok. A' méhtartás is igen nyereséges. A' három, ugymint fejér, fekete, és veres Körösben, 's több motsárokban szinte forr a' hal, rák, tekenösbéka, 's különbkülönbféle szárnyat állatok, mellyek Köztt a' Magyar Halpagot ékesitö szép tollu sok Kótsagok. Hanem szöleje, 's erdeje Kevés. Népe Hazafiságos a' Nagyváradi Püspök alatt. — Bekes Mezöváros nem csak a' Vármegye' nevezésével, hanem gazdáskodásával, és vásárjaivalis hires. — Magyar Gyula az Uraság' szép Kastélyjával, és a' Nemes Vármegye' Házával diszeskedik.

Digitized by Google

T. H. Babótza. Balkány. Bánhida. Bánréve. Bánrévész. Bell. Berény. Butsa. Csatár. Csejt. Csorvás. Csudallya. Csüd. Dánfok. Décs, 2. Doboz. Endrőd. Eperjes. Fás. Fejéregyháza. Felhalom. Fövényes. Füzesgyarmat. Gazmány. Gella. Gerendás. Gerla. Gintzehalom. Gostelek. Gyerta, Gyoma. Gyur. Györkey. Halásztelek. Harány. Káka. Kamul, 2. Károly. Kerek. Kerekegyháza. Keszi. Kétegyháza. Kigyós. Királyság. Komlós. Kondoros. Ludány. Magor. Megyer. Németgyula. Németi. Oroszháza. Ötsed. Olved. Pázmánd. Pély. Póhalom. Póstelek. Remeteháza. Sima. Sopron. Szabatka. Szarvas. Szeghalom. Szénás. Szentandrás. Szentjános. Szenttornya. Tartsa. Tatárszállás. Tigye. Torda. Vári. Vesze. Vesztő.

F. U. Grof. Károlyi. G. Téleki. G. Keglevits. B. Rudnyánszky. B. Venkheim. B. Boltza. Almási. Csupor. Vidovits.

Beregvármegye, mellynek Örökös Fő Ispányja Gróf Schönborn, Marmaros, Ugotsa, Szatmár. Zemplén, 's Ung-Vármegyék, és Gállitzia Közt gabónával, lennel, gyümöltstsel, erdővel, 's mindenféle marhával. termékeny Tartomány. Folyóji Közt emlékezetes a' Latortza, mellyben jó halak, 's rákok tenyésznek Népe többféle nyelvü; 's tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspökségekhez. — Beregvár most tsak a' Vármegye nevezésével jeleskedik. Beregszász Népessegével, és a' Nemes Vármegye Házával betseskedik. Munkáts Mezőváros az ő hires Váráról, harisnya Fabrikájáról, Sóházárol, és az egyesültt Görög Püspök Székéről nevezetes.

T. H. Abránka, 4. Adony. Almamező. Almás. Ardányháza. Ardó. At. Atya. Babfalva. Bablyuk. Badaló. Balásfalva. Balásér. Barabas. Barkászó. Bartháza. Báttyu. Betskofalva Bégány,

Digitized by Google

2. Belebele. Bene. Benedeke. Beregötz. Bilasotitza. Bilke. Bisztra, 2. Borsóva. Borsutzina. Botrágy. Breztó, 2. Breznik. Brod. Bruztova. Bubovitz. Bucsu. Bukótz. Bukovinka. Czalán. Csapotzka. Csarada. Cserejotz. Cserlenö. Csernik Csetfalva. Csolánfalva. Csoma Csomanya Darótz. Dávidháza, 2. Déda. Dertzen. Ditzhovitza. Dobos. Dohroka. Dobrony, 2. Drágafalva. Drahusótz. Dubina. Dubravitza. Dunkafalva. Duszina. Egreske. Falutska. Fedelesfalva. Fejértse Feketepatak Fogaras. Fornos. Gajdos. Gálfalva. Gát. Getse. Gelyényes. Gergelyi Gevénfalva. Gorond. Gulats Gut, 2. Györgyfalva. Halabor. Hankovitza. Harangláb. Hátmeg. Herzfalva. Hete. Hilkótz. Holubin. Homok. Hontza. Hukliva. Iglintz. Ignitz. Illontza. Ilosva. Isnyéte. Ivatkafalu. Iványi. Izvor. Jalova. Jand. Jobovitza. Kajdanó. Kálnik. Kanora. Kászony. Kelemenfalva. Kendereske. Keretsény. Kerepetz. Kitsorna. Kigyós. Kisfalu. Klatsanó. Klastromfalva Klotskó. Klutsárka. Kotzika. Kotzhaszállás. Kotsova. Kaltsin. Komlós. Kotilnitz. Kovaszó. Kustánfalva. Kutkafalva. Kuzmina. Költsény. Kövesd. Laturka. Lanka. Lázárpataka. Leányfalva. Létzfalva. Lohó, 2. Lónya, 2. Lóza. Lutska, 2 Lukova Matsolya. Makaria. Marok. Martinka, 2. Maszárfalva. Mátyás. Medentze. Medvetz. Medvedótz. Melnitz. Miskaró. Mistitze. Mogyorós. Muzsaj. Namény. Nelipin. Nyiresfalva. Olenova. Oroszi. Oroszvég. Palánka. Papfalva. Papi, 2. Paskótz. Paszinka. Patkanótz. Paulova. Perekeszna. Peretsirova. Petrovitz. Pisztrahäza. Plavia. Ploskó. Ploskonovitz. Podorány. Polánka. Polena. Pósaháza. Pudpolotz. Puznyákfalva. Rabótz, 2. Rabovitz, 2. Rafajna. Rákos. Remete. Repede. Ribótz. Romanótz. Romottaháza. Rozos. Roztoka, 3. Rudpolótz. Runofalva. Ruzkótz. Sarkad. Seleztó. Serboti. Skuratótz. Som. Sönborn. 2.

Digitized by Google

Strojna. Surány. Szajkófalva. Szálka. Szaszoka. Szélestó. Szentmiklós. Szerentsefalva. Szennye. Szidorfalva. Szkotárszka. Szkolotsin. Szolyva. Sztanfalva. Sztrabits. Szundahovitza. Szuszkó. Takol. Talmas. Tibafa, 2 Timsor. Tiszova. Tivador. Trostyanitza Tökés Ugórnya. Ujfalu Uklina. Várallya. Vári. Veretzke, 2. Veretetső. Vid. Viznitze, 2 Volotz. Vorotnitz. Zagyilzka. Zapson. Zavatka. Závidfalva, Zbuna. Zdenyova. Zsukó.

F. U. Királyi Kamara. Munkátsi. Basiliták G. Schönborn. G. Károlyi. G. Haller. G. Erdődi. B. Berényi. B. Gilanyi. B. Perényi. Lónyai. Güthi Joó. Ilosvay. Buday. Csató. Csomay. Kajdy Detrich. Klobusitzky. Szuhányi. Darvay. Vajsz. Meziravszky. Komonyi. Rogótzi. Komlósi. Nánásy Krutsay. B Vétsey. Nitzky. Galgótzy. Sisary. Hunyady Bertsényi. Bornemisza. Bakó. Domokos. Rátonyi. Horvát. Pogány. Szeremley. Darvas. Morvay. Várday. Besenyei. Krasznay. Ajtay. Vay. Rátz. Dolinai. Molnár. Liptsey. Bikkesy. Bartóffy. Ezen Bartóssy. Nemzetségnek egyike, az Angliai Királyi Hevtzeg Kormányozónak Magyar Huszár Regementjében vitéz Kapitány. vette által Ő Szentségétől hetedik Pius Pápától azon ékes. Zaszlót, mellyel megajándékozá ezen deli Regementet ezer nyoltz száz tizennegyedikben annak. emlekezetére; hogy ez vette által Ő Szentségét a' Frantziáktól, midön Bonaparte' Fagságából megszabadíttatott volt.

Biharvármegye, Erdély Ország, Arad, Békes-Vármegyék, Nagy Kunság, Szabolts, és Szathmár-Vármegyék mellett, hegyekkel, erdőkkel, és sik térséggel ékés; ásvánnyal, borral, buzával, gyümöltsisel, marhával, Vaddal, 's fátzánnal gazdag Tartomány. Folyóji köztt nevezetes a' Körös, és Berettyó, mind a' kettő halat, és rákat; amaz pedig aranyat is termő;

Digitized by Google

valamint Tavai tekenös békákat. A' vad Oláh nyelvü hegyi Népe ugyan nem kis lontsa édes Hazánknak: de egyenes földi Népe nem tsak Hazájával, hanem Nyelvévelis tiszta Magyar, és Tzimere az egész Magyar Nemzetnek; mint ezt Kárdinál Pázmány Péternek, ezen Nemes Vármegye' bölts Szülöttének Magyar Könyveiben tapasztálhatni. — Királyi Városa, Debretzen, mind nagyságával, mind Hazai tulajdonságával jeleskedik, 's a' két legmagyarább Varosnak egyike, és a' Magyar Hazának Különös Ditsössége. A' Mesterségekben igen szépen virágzik. Kereskedése, 's Vásárjai Pest Városáé utánn legelsök a' Magyar Hazában. Derék Aszszonyai a' Kenyér' sütésben, és a' Szappan Készítésben olly jelesek, hogy elegendöképpen még nem ditsértethetnek. A' Tiszabali Kerületi Törvényszék; T. Piarástak Szentegyháza, Klastroma, és Gymnáziuma; a' Reformátusok' nagy Temploma, és roppant Kollégyioma, melly gazdag Könyvtárral, és Magyar ritkaságok' gyüjteményeivel rakva vagyon; a' Város' és az Árvák' Háza; a' Nyomtato Mühely, Sóadó, és Dahányfabrika - mind annyi jeles ékessegei Debretzen Városának. — Nagyvárad Püspöki Város mellyben két Katholikus, de különbözö szertartásu Püspök, és Káptalan, 's Királyi Akademia, és Fö Gymnázium, mellyben a' T. Premonstrátenzisek a' Tanitók, Nemes Konvictussal együtt vagyon. Ékesittetik Szent László Királytól épittetett Szentegyházzal, a' hová temettetett holtt Teste sok Tsudákkal ditsöittetett, 's több más Szentegyházakkal, és Klastromokkal; Püspöki roppant Lakóvárral, és Vármegye jeles Házával. Gerentsérjeinek Kálháji Nevezetesek; valamint az ö Ásványos vizei, és Márványbányáji. — Bihar most tsak a' Vármegye' Nevével hiresedik, melly az emlitett két Ka-

Digitized by Google

tholikus Püspök, és a' nem egyesült Aradi Püspök alatt vagyon.

T. H. Abrány, 2. Abriház. Acsád. Acsó. Adony, 2. Agris. Albesti. Almamező Abnás. Abnatz. Ábmosd. Alpár. Andaháza. Ant. Apáti. Ardostelek. Árpád. Artánd. Aszszonyvásár. Atyás. Bagamér. Bagd. Bagos. Baj. Bajom, 2. Bajosta. Bakonyszeg. Balatin. Bályk. Bandarászó. Bánlaka. Barakony. Baránd. Barest. Barmod. Barod, 2. Baromlak. Bartfalva. Bátár. Bátor, 2. Barzest. Bedő. Begets Belényes, 2. Bel. Belesény. Belfeynér. Bennyest. Berettyoujfalu. Besenyő. Beznye. Bikats. Birtiny. Bitka. Biztraujfalu Bobostya. Bodóháza. Bogsz. Bogyoszló. Bojen, 2. Bojt. Bokia. Bokonvány. Boldogaszszonytelke. Boldogfalva. Boros. Borostelek. Bors. Borz. Borzik. Bosaj. Bosod. Bosnye. Botkej. Bottyán. Böszörmény. Bragyete. Bratka. Briben. Boss. Bucsa. Bucsum. Budurasza. Bukorvány. Buntyosd. Burda. Buzásd. Csanálos. Csarnóháza. Csárda. Csatár. Csetzke. Csefa. Csehi. Cseke. Csekle. Csenálos, 2. Cserez. Csetelek. Czigányest. Czigánfalva. Csif. Csiszoró. Csohaj. Csokály. Csonthája. Csögme. Csömök. Csulafalva. Dalom, 2. Damos. Dantsháza. Darvas. Déda. Dekanyesd. Dereiske. Derna, 2. Dezsér. Diószég Dobrest. Dobrovány. Dobrovitza, 2. Dombravitza, 2. Dusest. Dombrovány Dráganyest. Dragostyán. Dratzest. Dubritsón. Dumbrovány. Dzsoznán. Élesd. Érkeserü. Érsemlény. Ersenye. Esküllő. Eszi. Esztár. Fantsika, 3. Farkapataka. Farnos. Fegyvernek. Fejértó. Feketepatak. Feketető. Félegyháza. Fents. Fényes, Fenyeres Feritse. Foglár. Foltest. Fonátza. Forró. Forrószeg. Furta. Fügyi. Füzegy. Gaborján. Gálosháza. Ganta. Getye. Geszt Gilány. Grilong. Grós. Gurány. Gurbesd. Guzár. Gyalán. Gyán, 3. Gyánta. Gyapju.

Digitized by Google

Gyepes, 2. Gyéres. Gyigyis. Gyorok, 2. Gyö-rös. Görbed. Hagymád. Hajó. Harangmező. Harsány. Határ. Hegyes. Hegyesd. Hentzida. Henkeres. Hertzesd. Herpaj. Herest. Hidastelek Hódos. Hollód. Homorog, 2. Hontfalva. Hoszszuaszó. Högyest. Hőke Hőkeer. Iklód. Illye. Inand, Iraz. Isópallaga. Jántsed. Janka. Jánosd Jánosfalva. Jenő. Jukashalom. Kaba. Kagya, 2. Kakacsény. Kakad. Kakuts, 2. Kalatsa. Kálló, Kalota. Kalugyer. Kaptsány. Kápolna. Karand, 3. Karasd. Karaszó. Kárbunár. Kardó. Kasmány. Kaszá. Kavasd. Kebesd. Ketz. Kemény, 2. Kemete. Kényesd. Kér, 2. Kerek. Kereki, 2. Keresztes. Keresztszeg. Keresztur. Kérpenyéd. Kérpesd. Kesztek. Kigyig. Kimpány, 3. Kimpul. Kiralyi Kisháza. Kiskoh. Kislaka. Kismária. Kistót. Kotsuba, 2. Kohány. Kokad. Kolest. Koly. Komádi, 2. Konyár. Kopatsany. Kopatscl. Kopotsek. Korbest, Kornyitzel. Koroj. Kosgyán. Kót, 2. Kóti. Kotyliget. Kovátsi, 2. Kozmafalva. Köallya. Hölölkut. Körmösd. Körös. Körtvélyes. 3. Kószvényes. Köteles. Kövág. Kövesd. Kövesegyháza. Közepes. Krajnitzesd. Krajnikfalva. Krajova. Kreszuja. Krisáh. Kristyor. Kugy. Kumanyest. Kuratzel. Ladány. Laka. Lakatya. Latóbár. Láz. Lazur, 4. Lehetsény. Lelesd. Les. Léta. Ligot. Lok. Lore. Lök. Löre. Lugas, 2. Lunka. Lunkáspirje. Macsa. Madarász. Magura. Mariaháza. Margita. Mártontelek. Marus. Medgyes. Megyer. Méhes. Merág. Mézes. Meziád. Mezőfalva. Mitske, 2. Mihályfalva. Miheló. Mindszent, 2. Mirló. Motsár. Motsirla. Mustó. Nadántelek. Nyárló. Nyárszeg. Nyegérfalva. Nyék Nyergfalva. Nyermegy. Nyesta. Nyimesd. Nyüved. Okány. Olaszi, 2. Oltsa. Oros. Oroszi. Ossi Ottomány Ökrös. Örvend. Örvényes. Ö-i, 2. Patz. Patzal. Pallaga. Páli, 3 Palota. Pankota. Pánt. Pantasest. Pap-

Digitized by Google

mező. Pata. Patak, 4. Pelbárhida. Pér Peres. Pestere. Pestes. Petérd, 2. Péterháza. Petlend. Petri, 2. Petrilend. Petrótz. Pintekhálma. Pirts. Piskolt. Potsaj. Potsavelest. Pojana. Pojen, 2. Poklostelek. Poklusa. Poklusitza. Pokola. Pokolest. Ports. Pósa, 2. Posaj. Pósalaka. Posga. Preszaka. Püski. Püspöki. Rabe, 2. Radvány. Regény. Remete. Répáskeszi. Részege. Rév. Rézbánya. Rieny. Riószel. Rikasd. Rippa. Rogótz, 2. Rojt. Rontó. Rósafalva. Roscia. Rotavest. Sályi. Sámson. Saránd. Sarkad. Sarkő. Sarszeg, Sas. Sastelek. Sávoskut. Sebes. Segesd. Serges. Siad. Sitér. Süvegd. Szabólts. Szaka. Szakáts. Szakadat. Solymos. Sólyom. Somály. Somogy. Sonkolyos, 2. Sovárhegy. Spinus. Stej. Strakos. Sust. Szakál. Szalats Szalárd. Száldobágy. Szalka. Szalonta. Szántó, 2. Szárkő. Szászfalva. Szávojen. Szeben. Szék. Székelyhid. Székelyváros. Székelytelek. Szeléud. Szelistye, 4. Széltálló, Szendrits. Szentandrás. Szentdienes. Szentelek. Szentjános. Szentimre. Szentjób. Szentlázár. Szentmárton. Szentmiklós, 3. Szentpéterszeg. Széplak, 2. Szerbest. Szerep. Szerges. Szikhát. Szik. Sziad. Szód. Szohodol, 2. Szokány. Szoldobágy. Szombatság. Szovahegy. Szudrits. Szunyogd Szurdok. Szölös. Tagadó. Talmáts Talp. Tamásda. Tamási, 2. Tartsa, 2. Tarján. Tarkajtza. Tárkány. Tasádfö. Tatárfalva. Tatáros. Telegd. Telek. Teleki. Telkesd. Telki. Telmegye. Tenke. Tepe. Terebes. Terje. Terpest. Tinód. Told. Tolna. Topa, 3. Topest. Torda. Tótfalu, 2. Tóti. Tulka. Turburest. Tölgy. Töttös. Udvari. Ugra. Ujlak, 4. Urtsest. Uszad. Uszopa. Urgeteg. Ürögd, 2. Vadász. Vajda. Vajdafalva. Valány, 2. Valenyagra, 2. Vamtsod. Várviz. Vasad. Vasánd. Vásárhely. Vaskótz. Véd. Vekerd. Velentze. Venter. Veresán.

Digitized by Google

Vértes. Vérzár, 2. Virtsolog. Vojény. Volány. Völgye. Zaránd. Zomlin, 2. Zsadány. Zsáka.

F. Ú. Felséges. Királyi. Kamara. Nagyváradi Püspök. Káptalan, és Szeminárium. Nagyváradi Orosz Püspök. Nagyváradi. Prépost. Szent. Jóbi. Apátur. Religyiói, és Tudományi. Kintstár. H. Eszterházy. G. Csáky. G. Teleky. G. Toldi. G. Batthyáni. G. Károlyi. G. Kevenhüller. G. Andrásy. G. Gyulay. G. Haller. B. Vetsey. G. Ditrichstein. B. Bruder. Csanády. Pétsi. Rédey. Fekete. Kornis. Ugray. Baranyi. Böthi. Suller. Fráter. Bogosy. Hódosy. Boronkay. Tisza. Drágosy. Szilágyi. Dravetzky. Szentiványi. Buday. Servánszky. Mészáros. Uza. Vadas. Komáromy. Nadányi. Ilosvay. Csongrády. Eödönfy. Huszár. Várady. Kazintzy. Miskoltzy. Thurzó. Szlávy. Juritskay. Szénásy. Bogáti. Dobay. Jasztrabszky. Torotzkay. Kelemen. Pongrátz. Tokody. Vay. Balku. Ertsey. Topay. Pázmány. Dobozy. Belitzay. Hatvani. Sánta. Domokos. Revitzky. Satsvay. Bartsay. Klobusitzky. Almásy. Száraz. Szerdahelyi. Jakabfy. Horvát Debretzen. Városa. Szoboszló. Hajduváros. G. Zichy.

Borsodvármegye. Környékeztetvén. Abauj, Zemplén, Szabolts, Heves, Nógrád, Gömör, és Torna. Vármegyéktől, a' Magyar Haza' legáldottabb Vármegyéjinek egyike. Sik térsége a' legjobb buzát, 's egyéb gabonát böven termi; Kövér legelője nagy számmal neveli a' szarvas marhát, lovat, és juhot; szép erdősége számtalan sertéseket hizlal. Hegyei részént jó bor termők; részént Vasbányákkal, hutákkal, mészégető Kementzékkel, gyöngyházos Ásvánnyal, és temérdek sok Vadakkal gazdagok. Bir meleg ferdövel is. Folyóji is, mellyek köztt nevezetes a' Hernád, és Sajó, i en hasznosok. Népe lelkes Magyar, 's az Egri Érsekséghez tartozik. — Miskoltz

Digitized by Google

koltz Fő Mezővárosa, husz ezer Polgárjaival; a' Minoriták' Szentegyházával, Klastromával, és Gymnáziumával; a' Reformatusok' Templomával, és Gymnáziumával; Különös szépségű Vármegyeházával 's egyéb jeles Épületekkel diszesiti e' Nemes Vármégyét. Polgárjai szép buzát, 's jó bort bőven termesztenek, és a' Kereskedést szorgalmatosan üzik. Aszszonyai igen gyönyörű, 's jó Kenyeret sütnek. Magda Ur ide ezen Kifejezést teszi: „ A' Kevés nem egyesült Görögöknek kezekben van szerentsés speculatiojok után az egész Borsodi, Hevesi, Abaúj Vgyei, és Hegyallyai Kereskedésnek haszna, azért is a' legszebb házakat, a' legjobb szőlöket, szántó földeket és réteket birják Miskoltzon, a' legnagyobb fényt üzik. „ Ha itt ezek illy birtokos Lakosok: tehát Magyarok'ők, ambár Görög eredetüek, és szertartásunk legyenek. Valamint az itti dohányt nem lehet Amerikának mondani, ámbár onnét legyen eredete. Magda Ur is ennek Magyar voltát az ő Magyar Geografiájának nyoltzvan egyedik lapján igy adja elő: „ Mindazonáltal a' Magyar dohánynak mind sokasága, mind Különös ereje, és kellemetessége nem ugy a' kézi szorgalmatos munkálódástól, mint a' Magyar földnek jóságától, és az éghajlattól származik. " Igy türhetetlen hiba: ezt, vagy amazt a' Magyar földi Helységet, Tóthnak, vagy Németnek nevezni. — Borsodvár tsak a' Vármegye' nevezetével hiresmostanában.

T. H. Abod, 2. Ábrahám, 2. Alatska Ambrusháza. Andornak. Apáti. Apátfalva, Aranyos. Arló. Arnót. Ároktö. Aszaló Bába. Bábolna. Bábony. Balajt. Balaton. Bánfalva. Bánhalma. Bánhorvát. Bartza, 2. Bartzika, 2. Bekötze. Berente. Bésenyö. Besenyölád. Bodva. Bogáts. Bolyk. Bolyok. Borsod. Bota. Buska. Börkes Csaba. Csát. Csazta. Csehi.

Digitized by Google

Czenter. Cséts. Csépány. Cserépvár Cserepfalva. Csermely. Csokva. Damak. Darótz, 2. Debrete. Dédes. Déta. Dévény. Diósgyör. Disznósd. Disnós. Damaháza. Dorogna. Dubitsány. Dusnok. Etsek. Etser. Edelény. Egres. Emőd. Eszlár. Farnos. Fejéregyháza Felsögyör. Finke. Galgótz. Galváts. Garadna. Gelej. Geres. Geszt. Gyepes. Görömböly. Hámor. Hangáts. Harnótz. Harsány. Hatház. Hegymeg. Hollós. Horsó. Horvát. Hosszurév. Huta, 2. Igritz. Irota. Ispányrét. Ivánka, 2. Jákfalva. Jordánháza. Jenke. Káts. Kálló. Katzola. Kápolna. Kaza. Kazintz, 2. Keletsény, 2. Kemej. Kengyeltó. Keresztes. Keresztpataka. Keretsény. Keresztur, 2. Kerts. Kieme. Királyd. Kisfalud. Kistokaj. Kistyör. Kondó. Kurittyán. Kőalja. Kövesd. Kürt. Lád, 2. Ládháza. Ládszendrő. Lak. Lászlófalva. Ludna. Lövő. Mályi. Mályinka. Mártonyi. Mássa. Metse. Mersér. Mertse. Meszes. Mező. Mindszent. Mogyorósd. Mohi. Monosbél. Motsolás. Montáj. Mutsony. Nádasd. Nagymihály. Négyes. Nekesény. Németi. Nolaj. Noszvaj. Novaj. Nyárad, 2. Nyék. Nyilas. Nyomár. Omány. Onod. Ormos. Ostoros. Oszlár. Ozd. Ördöglyuka. Örös. Pátfalva. Palkonya. Papi. Parasznya. Pély. Petri. Poga. Posajk. Püspöki. Ragyistyán. Rakatza. Rákos. Rudnabánya. Sály. Sáp. Sáta. Sennye. Sikátor. Simánd. Somsály. Sósrév. Szakátsi. Szakáld. Szalonna. Szalonta. Szederkény. Szeged Szemere. Szénamály. Szend. Szendrő. Szentjakab. Szentistván. Szentlélek. Szentmárton. Szentmiklós. Szentpéter. Szenye. Szihalom. Szilvás. Szirák. Szirma. Szolga. Szomolya. Szuhogy. Szöged. Talbos. Tállya. Tántz. Tapoltza. Tapoltsány. Tard. Tardóna. Tarjány, 2. Tárkány. Telekes, 2. Tilaj. Tiszakeszi. Tizedes. Tormaháza. Tullus. Tövises. Upony. Vadna, 2. Vakarats. Valk. Vámos. Várbó. Várkony.

Digitized by Google

Vasvár. Vatta. Velezd. Visnyo. Vizlás. Vizló. Zbuska. Zsértz. Zsiliz. Zsoltza, 2.

F. U. Apostoli Szent Korona. F. Királyi Kamara. Egri Érsek. 's Káptalan, és Szeminárium. Munkátsi Püspök. Szatmári. Püspök. Kassai Püspök.. Egri Prépost Nagyváradi Káptalán. Egri Szerviták. Religyiói Kintstár. G. Csáky. B. Vétsey. G. Szirmay. B. Szepesy. G. Eszterházy. G. Keglevits. G. Serényi. G. Aspermont. B. Meskó. G. Dezsőffy. G. Török. G. Bethlen. Losontzy. Szatmári. Király. Motsáry. Bay. Bikk. Vay. Szentpétery. Fáy. Platky. Bolyky. Ragályi. Sándor. Beretzky. Sturmány. Tibolt. Bagaméry. Bárdos Borits. Almásy. MajténYi. Radvánszky. Hodosy Büki. Czékut. Bazsó. Kiszely. Vattay. Bartzay. Szölősy. Meltzer. Rakatzay. Kubinyi. Okolitsányi. Szentmiklósy. Katona. Döry. B. Ötvös. Szepesy. Puky.

Csanádvármegye határozódik. Csongrád, Békes. Arad. Torontál-Varmegyékkel szép. gabona termő, és marha nevelő térségen, sok sertést hizlaló bikkes, és tölös erdőséggel. Hala, méze, 's viaszsza is böven van. Folyója a' Maros, 's több motsárjai, mellyek köztt nevezetesek a' Gentshát, és Pannahát. Népe többnyire Hazanyelvü a' Csanádi Püspök alatt. — Makó Fő Mezővárosa, melly nagy Szép. ökreivel, jó bortermésével, és a' Nemes Vármegye Gyüléseivel jélesittetik. Magyar Csanád mind a' Püspöki-mind a' Vár-Megye' nevével hiresedik. — Mező Hegyes pedig egész Európában elhiresedett ama tzimeres Királyi Ménesek' nevelésével.

T. H. Acsa. Anyás. Apátfalva. Apátza. Bánhegyes. Basarágó. Batonya. Csiga. Csókás. Dal. Domegyháza Fetskés. Földeák. Földvár. Gajdos. Hajdova. Haróhát. Igáts. Iratos, 2. Kamarás. Kaszaper. Kevermes. Kingets. Királyhegyes. Ko-

Digitized by Google

pánts. Kovátsháza. Kunágota. Kupa. Kövegy. Lele, 2. Nagylak. Palota. Pitvaros. Rákos. Rárós. Sajtény. Sapény. Sionda. Sírhegy. Székegyháza. Szenttamás. Tompa Tornya. Tömpös. Töviskés. Ujcsanád. Varjasház. Vizes.

F U. Felséges: Királyi Kamara. Csanádi Püspökség, és Káptalan. Novay. G. Fekete. Martzibány. Szalpek. Nájmány. Kubinyi.

Congrádvármegye szomszédosodik Nagy és Kis Kunsággal, Pest, Heves, Békes, Csanád, és Torontál-Vármegyékkel legszebb búza termő róna földön: szintugy bővelkedik Marhával, Különbféle vadakkal, madarakkal, 's ezek közt Kótsakkal, Hattyuval, Gödénnyel, Daruval. Halas Folyoji: Tisza, Maros, Körös. és Kurtza; 's több tavai. Népe Hazafisággal tellyes, 's a' Csanádi Püspökséghez tartozik. — Szeged egyik a' legnagyobb, és leggazdagabb, Királyi Városai közzül a' Magyar Hazának a' Tisza jobb partján a' Maros torkának által ellenében, a' Kereskedésnek legalkalmatosabb helyén. Több Szentegyházakkal, a' Minoriták' Klastromával, a' hat Oskolákat, a' Filozofiával együtt, tanitó Piáristáknak Kollégyiomával, 's egyéb jeles Épületekkel, 's egy erösitett Várral ékeskedik. — Csongrád Mezőváros nem tsak a' Nemes Vármegye' nevezésével, hanem négy Templommal, gazdaságának szerentsés folyásával és tizenöt ezer Lakosainak derék viseletével is jeleskedik. — Hód mező vásárhely huszonhárom ezer Lakosainak felettébb nagy a' gazdagsága mind számos marhájiban, mind termékeny földjének sokféle gyümöltseiben. Több Templomok ékesítik.

T. H. Algyö. Anyás. Balog Bökény. Csány. Derekegyháza. Dótz. Donát. Fábián. Fábiáni. Felgyö. Horgas. Kiskanisa. Kistelek. Kenderes. Martely. Martonos. Mindszent Péterfalva. Pusz-

Digitized by Google

taszer. Sámson. Serkéd. Sövényháza. Szegvár. Szenta. Szentgyörgy Szentpétery. Szentes. Tápe. Thés.

F. U. Felséges Királyi Kamara G. Károlyi G. Erdödy Hargasy. Kárász. Babartzy. Berzevitzy. Szeged. Városa.

Esztergomvármegye, Körülvéve Hont, Pest, Fejér, Komárom, és Bars-Vármegyéktől, igen Kellemetes fekvésü, 's több hasznos hegyekkel domborodik. Siksága is nagyon termékeny, 's bövelkedik borral, buzával, fával, gyümöltstsel. Szépen gyarapodik a' kereskedésből is, mellyre, vátig szolgál. néki a' Duna, és Garan folyója. Népe buzgón magyarkodik az Esztergomi Fő Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispányja is.

Esztergom tzimerezvén ezen Nemes Vármegyét, még inkább villogtatja ezzel Magyar jelességének sugárait: minthogy a' Magyar Apostoli Szent Korona alatt ez leve legelőször Királyi Várossa Szent István Királyunknak születésével, és megkoronáztatásával. Azért rendelte itten az Érseki. Széket, az ő Káptalanjával együtt. Ugyan itt állította fel az első Deák Oskolát is: és igy több rappant Templomokkal, 's Palotákkal ékeskedett ezen első Magyar Királyi Város. Hanem a' Török hatalom annyira megfosztotta azon ékességeitől a' tizenhatodik század közepén, hogy tsak a' Bakáts Tamás Érsekiől épittetett jeles Kápolna maradott meg azok közzül. De Hazánkból kiüzettetvén azon Pogány Törökség, Esztergom szép állapotba vette magát, ugy hogy Primás Barkótzy Ferentz a' Fő Káptalannak haza szállitására megtétte légyen az érányos rendelést. Ennek eszközlését a' mostani Primás, Rudnai, és Divék-Ujfalui Rudnay Sándor Ő Hertzegségétől tellyes bizodalommal várja a' Magyar Anya-

Digitized by Google

szentegyház. Ugyan is szép Templomokkal, Szerzetes Házakkal, Gymnáziummal, mellyben a' T. Benediktinusok tanítanak, és egyéb jeles Épületekkel felszépült immár ezen hires Szabad Királyi Város. De ezen 1820. E. legnagyobb diszt ada neki az Érseki lakás; 's Fő Káptalan visszaállitása.

T. H. Aha. Arad, 2. Bajna. Bájót. Bart. Basaretz. Bátorkeszi. Béla Bény, 2. Bikoly, 2. Buts. Csema. Csenke. Csev. Csolnok. Csuda. Dág. Déda, 2. Domonkos. Dorog. Dömös. Ebed. Epöl. Farnad. Ginye. Gyarmat, 2. Gyiva. Kabjás. Karva. Kéménd. Kesztőltz. Ketti. Kitsénd. Kirva. Kisujfalu. Kuraly. Köbölkut. Leányvár. Libad. Marót. Mocs. Mogyorós. Muzsla. Nána. Nyergesújfalu. Páld. Párkány. Peliföld. Roma. Sáp, 2. Sárkány. Szentgyörgy. Szentlélek. Szölgyen, 2. Süttö. Tát. Tokod. Uny.

F. U. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Esztergomi Kispapság. Egri Szeminárium. G. Pálffy. G. Sándor. Religyiói Kintstár. Majtényi. Sisay. Szerdahelyi. Miskey. Miklósfi. Szabadhegyi.

Fejérvármegye Pest, Tolna, Veszprim, Komárom, és Esztergom. Vármegyék' szomszédságában igen bőven termö földön terjedel, ugy hogy buzával, borral, fával, gyümöltstsel nagyon bövelkedjék. Bővséggel vagyon széksója is; és a' Dakony, 's Vértes. erdejiben többféle vadja. Egyéb számos marhàji mellett pedig legszámosabban vannak, a' jó fajta juhai. Folyóji: Duna, Sárviz, és Gaja; nevezetes Tavai az Ingovány, Pátkai, Velentzei, Kajtori, és Sástó: szért többfele hallal, rákkal, és vizi madarakkal bövelkedik. Népe valamint termetében, ugy Nyelvében is Szittyai, ugy hogy az Idegenek is mindjárt hozzá simuljanak. — Székes. Fejérvár nem csak ezen szép. Vármegyének, hanem Esz-

Digitized by Google

tergomból ide helyheztetődvén Szent Istvántól a' Királyi Szék, az egész Országnak is Anya-Városa leve: a' mit Nevével mainapig bizonyít. Innét ugyan Szent István Királytól állíttatott Deák Oskolája is elsőségre kapott, mellyet most a' T. Cisztercita Szerzet virágoztat tanításával, Boldog Aszszonynak tiszteletére roppant Templomot építtetvén, a' mellé Prépostságot, és Káptalant is rendele Szent Királyunk olly szabadsággal, hogy az Egyházi dolgokban egyedül a' Romai Pápától függene: holott a' Szent Korona tartattatnék, 's koronáztatnának a' Királyok, es temettetnének. Most annak helyébe Mária Theresia Ditső Királynénk Püspökséget állíta, az alá rendelvén egészen e' derék Vármegyét. — Mór Mező városa kérkedik az Uraság fényes Kastellyával, Kapucinusok Szentegyházával, és nagy Kazárnyával, 's jó borral.

T. H. Aba. Aggszentpéter. Atsa. Adony. Agrád. Aka. Alap, 2. Altsut. Almás, 2. Apostag. Árki. Atya. Balinka. Barats, 2. Baratska. Báránd. Barok, 2. Báta. Battyánfalu. Belleg, 2. Benta. Berény. Berki. Besenyő. Besnyő, 2. Bitske. Bod. Bodajk, Bogárd. Boglár. Bottyán. Bögöd. Börgönd. Csabda. Csajág. Csákány. Csákberény. Csákvár. Csala. Czetze. Csikvár. Csókakő. Csór. Csösz. Csikolya. Czinkota. Csurgó. Dad. Data. Dinnyés. Diós. Dobos. Doboz. Dültfás. Egres. Egyháza. Előszállás. Érd. Ertsi. Essen. Ettyek. Feltsut. Forna. Fövény. Füle, 2. Gaja. Gánt. Gárdony. Giró. Göböljárás. Gut. Gyón. Gyuró. Hantos, 2. Hard. Hatvan. Hertzegfalva. Hoszszuhegy. Hörtsög. Jakabszállás. Igar. Inota. Iztimér. Ivántsa. Jenő. Jón. Kapászó. Kajtór. Kakasd. Kóloz. Kálozd. Kápolna. Karátsonszallás. Kerek. Kéresztes. Keresztur, 2. Kert. Keszi. Kisfalud, 2. Kozma. Kőhányás. Körtvélyes.

Digitized by Google

Kulló. Kults. Ladány. Láng, 2. Lókut. Lovasbereny. Lök, 2. Major. Mány, 2. Martonvásar. Metser. Mélykut. Menyöd. Mindszent. Moha. Nadap. Nána, 2. Navaj. Nyék. Ondód. Orond. Örs, 2. Pakozd. Pályinka. Pátka. Pázmánd. Petele, 2. Perit, 2. Perkáta, 2. Petelle. Petend, 2. Polgardi. Pusztamór. Réti. Retszállás. Ság. Sándorka. Sárkány. Sárosd, 2. Seregélyes. Sizmánd. Sokoró. Somlyó. Soponya. Sóskut. Söréd. Szabolts. Szalánka. Szár. Szentágota. Szentgyörgy. Szentistván. Szentiván, 2. Szentlászló. Szentmihály, 2. Szentmihályi. Szentmiklós, 2. Szentpéter. Szenttamás. Szeretsen. Sikátor. Szilas. Szilvakut. Szolgaegyház. Szukó. Szöszvár. Tabajd. Tátz. Tárnok. Timár. Tinord. Tordas. Torna. Töbörzsög, 2. Törös. Ujfalu. Ujmajor. Urhida. Vajal. Vajta. Vál. Vám. Vastil. Váztély. Veleg. Velentze. Venying, 2. Veréb. Vért. Vudarka. Zámoly. Zámor.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Jósef. Ts. K. Fő Hertzeg, Fejérvári Püspök. és Káptalan. Veszprimi Káptalan. Zirtzi Apátursag. Religyiói Kintstár. Örsi Prepost. H. Batthyáni. G. Esterházy. G. Illésházy. G. Nádasdy. G. Zichy. G. Szapáry. G. Smideg. B. Lusinszky. G. Lamberg. B. Rudnyánszky. G. Göry. G. Cziráky. G. Sándor. B. Perényi. Ürményi. Darótzy. Kutas. Jankovits. Nagy. Boronkay, G. Brunszvik. Meszlényi. Mátéfy. Nemes. Balassa. Kempelén. Bartza. Vég. Montler. Salamon. Bajzát. Kis. Fiát. Szluha. G. Hugonnáy. Szikszti. Marits. Vörös.

Gömörvármegye, Kishonttal egyesülvén, határosodik. Torna, Borsod, Heves, Nógrád, Zólyom, Liptó, és Szepes-Vármegyékkel. Nagyobb részét fás, és értzes hegyek foglalják, mellyek köztt nevezetes a' Király hegye, mellynek szép látásu tetejéről elég bizonyság, hogy Mátyás Király örömmel vendégeskedett azonn.

Digitized by Google

Tsudálkozásra indítja az Embert az Aggteleki Bárlang is. Fáji közt Különös a' Tiszafa. Vasbányáji leggazdagabbak az Országban. Gazdagok a' piskoltzbányák is. Kobáldértze pedig tsak itten vagyon Hazánknak. Vagyon mágnese is, és több drága köve. Laposa jó, és elegendő gabonát terem: borsóval, mákkal, kerti zöldséggel, dinnyével, és gyümöltstsel bővelkedik.. Terem bora is. Nevezetesebb Folyói: Garan, Sajó, Rima, Turótz, mellyekben szinte pesegnek a' pisztrángok, és rákok. Szarvas marhái, és juhai szépek; Sertéssei nagy seregekkel hiznak makkos erdejin, a' Különbkülönbféle Vadak között. Népének nagyobb része a' Haza' Nyelvén; a' kissebbik része a' Tótot beszéll, még pedig olly megátalkodva; hogy ezért kész Hazátlanná lenni. A' Rosnyói Püspökségben vagyon. — Gömör Mezőváros most is nem tsak Nevével jelesíti ezen Nemes Vármegyét; hanem azzal is hogy a' Szomszédságbéli Tóth nyelvü Nevendékek itten tanulják meg a' Haza' Nyelvét, 's válnak tökélletes Magyarokká. — Rosnyó Bánya a' Sajó mellett szabadalmas Püspöki Város, ékeskedik három Templommal; a' Püspöki Pulotával, Szeminárriummal, a' Prémonstratenzisek', és a' Lutheránusok Gymnáziumával, Ispotállyal. Használkodik.' Papirosmalommal, fejér edény fábrikával, ferdővel, piskoltzbányákkal, 's nagy héti vásárokkal — Pelsőtz törsökös Magyarokkal, két Templommal, Vármegye' házával, ékes kastéllyal vas, és márvány bányákkal jeleskedik. — Rimaszombat nevezeteskedik. Varmegye házával, jó buzakenyérrel, 's ama Toronnyal, melly mainapig hangozza H. Rákótzy' keserves nótáját.

T. H. Abafalva. Agtelek. Ajnátskö. Almágy. Alnagy. Alsófalu. Ardó. Bahaluska. Bakti. Balásfölde. Balog, 2. Bologfalva. Bánréve. Baratza.

Digitized by Google

Baradna. Bartzitháza, Barzháza. Bást. Báta. Bátaháza. Bátka, 2. Beje. Belény. Bellin. Benna. Berdárka. Beretke. Berzéte. Betlér. Bikszög. Bisztra. Bodoló. Boldogfalva. Boroznak. Brezó. Bugyikfalva. Czakó. Csákány. Cselény. Csemitze. Cseretsény. Csetnek. Csisnyó. Csiz. Csobánka. Csoltó. Csoma. Csutsom. Dapsa. Darnya. Derentsény. Dereske. Detér. Dienesfalva. Dobfenék. Dobótza. Dobra. Dobrapatak. Dobsina. Dulháza. Dusa. Endreföldje Esztrén. Ezered. Fajti. Farkas. Feketepatak. Feled. Félfalu. Fige. Fillér. Fürész. Gatsalk. Getzely. Gede, 2. Gents. Gergelyfalva. Gerlitze. Gernye. Geztes. Geztitza. Gitze. Gots. Gortva. Gömöri. Guszon. Hámor, 2. Hamva. Hantsava. Hangony, 2. Hankova. Harkats. Harmatz. Hegyfő. Hegymeg, 2. Helpa Hentzkó. Henslova. Herény. Hét. Horka. Hoszszumező. Hoszszurét. Hoszszuszó. Hubó. Huta. Imola. Ispánymező. Iványi. Jánosi. Jene. Jeszte. Jóles. Jolsva. Kalósa, 2. Kanó. Ketső. Ketzeg. Kelemér. Kereged. Kerepetz. Keszi. Kiéti. Királyi Kisfalud, 2. Kokova. Kopports. Kraszkó. Krasznahorka. Krisány. Krokova. Kurintz. Körös. Követses. Kövi. Lászlófalva. Látránfalva. Lehota, 5. Lekenye. Lénárdfalva. Lenke, 2. Levárt. Litze. Litzkó. Likér. Lipótz. Lótz. Lubenyik. Lukovistye. Lyukva. Lökösháza. Lőrintzfalva. Majom. Mala. Málé. Maprágy. Márkuska. Mártonfalva. Matyasótz. Méhi. Meleghegy. Melente. Migléz. Mihályfa. Miklósfalva. Mikoltsány. Mnistsány. Murányallya. Murányi. Nadabula, 2. Naprágy. Nasztraj. Odalfalva. Oktina. Oláhfalva. Orogvány. Otrokóts. Özörény. Pacsa. Padar. Pálfalva. Panyit, 2. Pongyelok. Pogony. Pohorella. Polánka. Polpm. Polonka, 2. Poloszka. Papots. Paskóháza. Perjese. Perlátz. Peszete. Péterfalva. Pétermán. Poprótz. Poszoba. Puhaháza. Putnok.

Digitized by Google

Putnokfalva. Püspöki. Rádnor. Ragály, Rakottyás. Rakovtze. Rás. Ratkó. Ratnód. Retske. Redova. Rekenye. Répás. Restér. Rimabánya. Rimaszets. Rokfalva. Rónapatak. Rozlosna. Rudna. Runya. Rötze, 2. Sajó, 2. Sankfalva. Séd. Serke. Sid. Simonyi. Sor. Stelpatak. Stranya. Stris. Sumjatz. Susa. Szalótz. Szárnya. Szász. Szentkirály. Szét. Szentsimon. Szilakszó. Szilistye. Szirk. Szkálnok. Szkáros. Szlábos, 2. Sztárnya. Szuha, 3. Szuhafő. Szútor. Söreg. Szög. Süvete. Tajti. Tamásfalva. Tamási. Tamástelke. Taplótz, 2. Tergárd. Teske. Tiba. Tiszafa. Tiszoltz. Tomalya. Tornyallya. Tris. Turtsok. Uhornya. Ujfalu, 2. Ujvásár. Ujvilág. Uraj. Vadis. Vály, 2. Valykó. Várgede. Velkenye. Vernád. Veszvéres, 2. Vigtelek. Vizesrét. Zabár. Zádorfalva. Zádorháza. Zalusány, 2. Zavatka. Zelikava, 2. Zéherje. Zubogy. Zsip. Zsör.

F. U. Felséges. Királyi. Kamara. Hertzeg Kohári. Rosnyai Püspök, és Káptalan. H. Eszterházy. Religyiói. Kintstár. G. Andrássy. Egri. Káptalan. Jászói Prépost. G. Csáky. G. Ráday. B. Lusinszky. G. Lamot. B. Vétsey. G. Bethlen. G. Forgáts. G. Sörényi. G. Teleky. Fáy. Szentmiklósy. Czikó. Márjásy. Lökös- Szkárosy. Farkas. Runyai. Hamvay. Zsoldos. Darvas. Tornallyay. Kubinyi. Abafy. Losontzy. Bazsó. Dapsay. Vajdakos. Patay. Paukovits. Palótzy. Horvát. Borbás. Mladovits. Sipos. Vay. Lenkey. Perber. Jekelfalusy. Kováts. Kornis. Hevesy. Dráskótzy. Gerhárdt. Szeremley. Szakál. Stubay. Jeney. Sturmány. Ragályi. Szentiványi. Rhédey. Pogány. Pletrik. Vajszer. Dants. Szatmári. Király. Vajsz. Kiss. Czékus. Miklósy. Karants. Berényi. Széky. Pétsi. Török. Bartók. Jahoffy. Rimaszombat Városa.

Digitized by Google

Győrvármegye, mellyet Posony. Komárom, Veszprim, Vas, Soprony, és Mosony-Vármegyék vesznek Körül, igen szép térség, bórral, buzával, 's egyéb jóféle termésekkel bővelkedvén. Szép erdeji, 's a' Bakony is mellette lévén, a' fából is jól vagyon dolga. Emlékezetesebb Folyóji az öreg, és Kis Duna; Rába. Rábtza, Martzal, és Tsiliz. Tava kettő: a' Kónyi, és Fejértói. Azért nádja hala, tsikja, rákja, és madara bővséges. Népe mind termetével, mindszületett Nyelvével. Hazája ditsőségét öregbíti, ugyan a' Győri Püspökségben negyed részén kivül, melly az Esztergomi Érsekséghez tartozik. Rövidedességem nem engedi ugyan, hogy ezen híres Egyházi Megyének Nagy Püspökeiről Név szerént emlékezzem: de Fiúi Kötelességemnek sértése nélkül el nem mulathatom, hogy mostani Nagy Püspökünket, Schwartzenberg Erneszt Ő Hertzegségét ne említsem, a' ki Hazánk Nyelvének szeretetével az egész Magyar Nemzet' ditsőségét méltóságosan neveli. — Nagy Győr, az ötet nevesitő Királyi Városa, már Róma' uralkodása alatt jeles Orvár volt; még inkább jelesíttetett pedig Szent István Királyunktól, a' ki mind Vármegyéjét, mind Püspöki Megyéjét böltsen elrendelvén itteni hoszszabb tartózkodásával fényesítette: a' mint a' Pétsi Püspökséget fundáló Királyi Levelét is itt adta volt ki. E' Városunknak ditsőssége hovátovább nevekedett, ugy hogy a' Romai Tsászári Birodalom is ennek bátorságától függesztenéfel maga bátorságát. Innét ezer öt száz Kilentzvennegyedikben Török hatalomba esvén ez rettegésben vala azon Birodalom. H. Schwartzenberg Adolf, és G. Pálffy Miklos' Bajnoki vezérlése alatt Vitézeink kihartzolván innét ezer ötszáz kilentzvennyoltzadikban a' Törököket, tapsolt örömében egész Európa.

Digitized by Google

Azutánn még jobban megerösíttetett: hanem az ezer nyoltz száz kilentzedikben ide rohant Frantziáktól ugy megrongáltatott hogy Erősségnek se lehetne nevezni. Házai azonban annál ékesebben emelkednek. Diszeskedik Királyi Akademiával, Fő Gymnáziummal, Fő Nemzeti Oskolával; a' T. Benediktinus' roppant Templomával, és Kollegyiomával, a' kik Tanitók a' Gymnáziumban, és Filozofiában; a' Kármeliták', és Ursulina Apáczák' Templomaival, és Klastromaival; 's két nagy Kazárnyával. Fő diszére szolgál pedig nékie a' Káptalan Dombja a' Püspöki Várral, és Templommal, mellyet Szentistván Király épittete; ama' hires Fő Pap, Szétsényi György romlottságából helyre hoza; ugyan ennek buzgó Püspöke, G. Zichy Ferentz, mostani fényességére méltóztata. Emlékezetes benne Boldog Asszonynak Kegyelmiséges Képe, és Szent László Királyunknak Koponyája, 's azon Kapu, mellyet a' Törökökön diadalmaskodott Népünk petárdája által bélövött volt. Valamint a' Duna, Rába, Rábtza öszvefolyásával, ugy a' Kereskedésnek, virágzásával is hires ezen rendes utszáju Királyi Város. Feje ez a' Tudományok' egyik Kerületének is, itt lákván ennek Fő Igazgatója, a' ki most Prépost, és Királyi Tanátsos Fejér György Ur, a' legtudósabb Magyaroknak egyike. Ugyan ezen Városunknak tizenkét utszára nyiló kies piartzán tüntetik szemébe a' Bétsfelöl jövő Idegennek legelöször a' Magyar szép Kenyerek a' sütésben lévő jelességét a' Magyar Aszszonyoknak. Ujváros nevezetü külső Városa is igen szembetünő, melly a' Rába, és Rábtza között hosszan elnyulván, egyéb szép Házakkal is, de Különösen az Ispita, és Rátz szerü, 's mind a' két Protestáns. Felekezetnek Templomaival, a' Harmintzad, és a' nagy Sóadóházzal jeleskedik. A'

Digitized by Google

Pusztai Városa, melly Majoroknak neveztetik, szép Plébániával, és Kálváriával, derék Postaházzal, és Vendégfogadókkal tetsetősködik. — Mezővárosa tsak kettő vagyon ezen Nemes Vármegyének; de mind a' kettő igen nevezetes. Egyik a' Panónia Szent Hegyi Szentmárton, melly elhiresedett itten nevendék kórában gyakorlott ájtatosságától Szent Márton Püspöknek; de még nagyobb hirt nyere Szent István Királyunk buzgóságától, a' ki e' Szent Püspök' tiszteletével ezen Szent Hegyen tellyes szivvel imádta a' minden jónak adóját az Ur Istent. Minekutánna pedig kérvén Szent Márton' esedezését az Ur Istennél, az ellene támadott Kupával, Somogyvármegye' Fő Ispányjával győzedelmesen meghartzolt; azon Szentnek tiszteletére ama' Szent Hegyen az Atyjától kezdett Templomot, és Klastromot a' Szent Benedek' Szerzetének felépitette, javadalommal, és szabadalommal Királyiasan megajándékozván, 's ezzel Pannon Nevét Szentmárton Névre juttatván; melly, mint egy Hirályi Vár, ugy mutogatkozik a' jó bor termő hegy' tetején. Másik Mezővárosa, Hedervár, ama' hires Hederváry Nemzetségnek Tőshelye, mellyből az Országnak első Tisztségén, a' Nádor Ispányi Méltóságon többen fényeskedtek. Mostani Ura Gróf Vitzay Mihály annak szépségét folyvást neveli. Valamint a' Vár, ugy a' körülötte lévő Kertek igen gyönyörüségesek: de a' Várban lévő pénz, és fegyver gyüjtemény még inkább gyönyörködteti a' visgáló szemeket.

T. H. Abda. Ánkhely. Ásvány. Aszszonyfa. Babot. Bácsa. Bagolyvár. Bajts. 2. Balony. Baráthi, 2. Bezi. Borba. Bödöge. Böny. Börts. Czakóháza. Csáknéma. Csanak. Csétseny. Csigi. Csikvánd. Dunaszeg. Ets, 2. Enese. Fejértó. Felpétz. Fud. Gug. Gyarmat. Gyirmót. Gönyü. Gyö-

Digitized by Google

möre. Hali. Halomallya. Haros. Hetse, Hents. Homoród. Hugat. Ikrény. Ilok. Kajár. Kapi. Kismegyer. Kisnéma. Kispétz. Kóny. Korontzó. Kultsod. Ladamér. Lesvár. Likóts. Lőrintz. Malomsok, 2. Markota. Medve, 2. Ménfő. Mérges. Mesterfa Mindszent. Móritzhida. Nyalka. Nyárád. Nyul, 3. Öregnéma. Örkény. Örs. Ötevény. Ötevénysziget. Paraditsom. Pataháza. Patas. Pátka. Pázmánd. Pér. Pilingér. Pinnyéd. Ponyvád. Rábapatona. Radvány. Ráró. Ravazd. Réfalu. Rétalap. Réti. Ság, 2. Ságihalomallya. Sárásd. Selemcsud. Selemtelek. Söptér. Sövényháza. Szabadi. Szabadhegy. Szap. Szapud. Száva. Szarkavár. Szemere. Szentjános. Szentiván. Szentkut. Szentmihály. Szentmiklos, 2. Szentpál, 2. Szeretsen. Sziget. Szőgye. Táborhely. Tákó. Táp. Táplány. Tarján. Teke. Tényő. Téth. Töltéstova. Ujfalu Vámos. Vinek. Zámoly. Zséke.

F. U. Győri Püspök, és Kaptalan. Sz. Mártoni Fő Apáturság. Győri Kusztosság, Pápotzi, Sz. Alberti, és Csornai Prépostságok. Religyiói Kintstár. Szombathelyi Szeminárium. H. Esterházy. G. Viczay. G. Sándor. G. Esterházy. G. Amade. G. Coloredo. G. Lamberg. G. Festetits. G. Sigray. Sibrik. Neuhold. Sidó. Pázmándy. Baj. Bezerédy. Bésán. Kisfaludy. Sáry. Árosy. Matkovits Börcsy. Török. Milkovits. Fejérpataky. Enesey. Zsitkovszky. Kenesey. Noszlopi. Zmeskál. Téthi. Takáts. Zsembergey. Gyermanitz. Farkas. Muraközy. Rogoz. Gyapay. Lipits. Zsebő. Szabó. Doktorits. Móró. Kováts. Leposa. Szabó.

Hevesvármegye. Külső Szolnokkal egyesülve szomszédosodik Jászsággal, Nagy, és Kis Kunsággal, Gömör, Nógrád, Borsod, Szabolts, Békes, Csongrád, és Pest-Vármegyékkel. Felső része derék hegyekkel magaskodik, mellyek közzt nevezetes a' Mátra; alsó része jó gabona

Digitized by Google

termő róna föld: és igy mind jó borral, mind buzával bövelkedik. Folyóji: Tisza, Körös, Berettyó, Tarna, Zagyva, Eger, hallal, rákkal, vizi madarakkal böven adóznak. Van savanyu vize is. Kövér, mezejin derék Gulyák, 's Ménesek legelnek. Makkos erdejin számtalan Sertések hizlalódnak. Népe igaz Magzatja a' Magyar Hazának, nagyobb részént az Egri Érsek alatt, a' ki egyszersmind Örökös Fő Ispányja e' Nemes Vármegyének: egy Kis része a' Vátzi Püspöki Megyében vagyon. — Eger Szent István Királytól fogva Püspöki Város vala olly jövedelemmel, hogy a' Királynak negyedik Fija innét nyerné Hertzegi élelmét. Ezer nyoltz száz negyediktől fogva pedig Érseki Város az Egerpatak' partjain Érseki Akademiával, Királyi Gymnáziummal, holott a' T. Ciztercziták tanitanak, 's a Nemzeti Fő Oskolával. Szépitik. azt a' Prépost, és Vármegye' Háza; a' Ciztertziták', Franciskánusok', Minoriták', Szerviták', és Mizerikordiánusok Templomaik, és Klastromaik, 's a' Szeminárium; de leginkább az Érseki Templom, és Lakvár, a' Gróf Esterházy Károly Püspöktől épittetett pompás Lyceum, 's a' legjobb Keszületü magas, és tágas Tsillagvisgáló Torony. Érzékenyen hireskedik az ô Veres borával egész Európában. — Gyöngyös Mezővárosa a' Mátra' tövében szép Népével, jól épültt Házaival, a' Franciskánusok' gondviselése alatt lévő Gymnáziumával, több szép Templomaival, Kiváltképpen pedig Szent Bertalan' Templomával; melly az Országnak első Templomai közzé számláltathatik, igen diszesiti e' Nemes Vármegyét. Heves Mezőváros elesett ugyan az Ő elsőségétől az Ő erősségére, 's élhességére nézve; de az ő Nevével most is megtartja elsőségét, minthogy ezezzel esmérteti magát e' Nemes Vármegye.

T. H.

Digitized by Google

T. H. Abád. Abany. Abatyán. Ács. Adáts. Abád. Alatka. Alatyán. Almagyar. Alsok. Aptz. Aranyos. Athár. Atány. Báb. Bakta. Bala. Balla. Bálpüspöki. Bánhalma. Bara. Batony, 2. Bátor. Béne. Benedekfalva. Besenszög. Besenyó. Bots. Botsolád. Bód. Bodony. Bogdány. Bors. Bred. Buda. Bura. Butelek. Bősháza. Csány. Csapóköz. Csász. Cséfán. Csehi. Cselőháza. Csépa. Csereköz. Czibakháza. Debrő, 2. Deménd. Derecsk. Derzs. Derzsigát. Detk. Dévaványa. Dob. Doba. Domaháza. Domokos. Domoszló. Dormánd. Dorogháza. Ecsed. Ecseg. Egerszalók. Encs. Erdötelek. Erk. Fajzat. Fantsal. Fatsad. Fedémes. Fegyvernek. Félnémet, Fötelek. Filimes. Fogats. Fokoru. Fornus. Földvár. Füged, 2. Füred. Füzes. Gatsa. Gál. Gigér. Gombos. Gyagér. Gyály. Gyanda. Gyenta. Gyikér. Györk. Halász, 2. Halmaj. Hanyi. Haszt[illegible]s. Hatvan. Hégesbor. Hidvég. Homoktelek Horit. Hort. Igar. Inoka. Istenmező. Istvánháza. Ivad. Iván, 2. Ivánka. Jenő. Jobbágyi. Kakat. Kál. Kápolna. Karátsond. Kenderes. Kengyel. Kerecsend. Kerekudvar. Kérsziget. Kocs. Kompolt. Kökut. Kömlő. Köre, 2. Kötelek. Kövesd. Kürt. Lak. Lelesz. Lengyénd. Ludas. Maczonka, Magyaród. Maklár. Markaz. Martfő. Méra. Mikófalva. Millér. Mindszent. Mirhógát. Miske. Mizse. Nonostor. Nádujfalu. Nagykürű. Nagyrév. Nagyut. Nána, 2. Németi. Oroszi. Ördögfalva. Örs, 2. Örvény. Parád. Pásztó, 2. Pásztori. Pata. Pély. Pázmánd. Pétervásár. Pó, 2. Poroszló. Pósvár. Püspöki, 3. Recsk. Réde. Raff. Rongyos. Ság. Sáp. Sár. Sárszög. Sarud. Sas. Sirok. Sólymos. Surjány. Süly. Szajla. Szajol. Szakállos. Szalók. Szanda. Szandaéne. Szaránk. Szárazbő. Szarvaskő. Szászberek. Szederkény. Szék. Szelevény. Szentersébet. Szentgyörgy. Szentjakab. Szentimre. Szentiván. Szent-

Digitized by Google

mária. Szentmiklos, 2. Szenttamás. Szikszó. Szög. Szöke. Szolát, 2. Szőlös. Szőlöske. Szolnok. Szuha. Szűtsi. Tálya, 2. Tar. Tarjány. Tárkány. Tarna. Tarnótza. Tas. Taskony. Tenk. Tenö. Tépely. Terpes. Tihamér. Tiribes. Tiázabö. Tomaj. Tótfalu. Tur. Ugh. Ugra. Ujfalu. Vadaskert. Ványa. Varasztó, Várfenék. Várkony. Varsány, 2. Vets. Veresmart. Verpelet. Vesény. Vezekény. Vezény. Visonta. Visznek. Zsadány. Zsiva.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Grasálkovits. Egri Érsek, és Káptalan Esztergomi Káptalan. H. Eszterházy. Jászói Prépost. Hatvani Prépost. Religyiói Kintstár. H. Kohary. G. Esterházy. G. Forgáts. B. Ortzy. G. Berényi. G. Haller. B. Bruder. B. Hunyadi. G. Teleky. G. Butler. B. Podmanitzky. G. La Motte. B. Hallenbach. G. Hugonay. G. Batthyáni. G. Révay. G. Keglevits. G. Váry. G. Balassa. Borbély. Szeletzky. G. Almásy. Sági. Pap. Fejérváry. Nagy. Benitzky. Földváry. Okolitsányi. Subits. Recsky. Bernát. Onody. Radits. Szabó. Csernyus. Ivady. Stöszel. Taródy. Békény. Horvát. Talián. Losontzy. Kováts. Széky. Tihanyi. Bay. Fejér. Márton. Utasy. Zay. Szepesy. Csomortányi. Pétsy. Csomay. Gyürky. Rakovszky. Martonyi. Halassy. Szatmári. Püspök. Kállay. Malonyai.

Hontvármegye határoztatván Nógrád, Pest, Esztergom, Bars, és Zólyom Vármegyékkel, többnyire hegyes, 's arannyal, ezüsttel, ólommal, rézzel, és vassal gazdag termésü, némelly drága Kövekkel együtt. Kospallagi dohányja igen hires, valamint Hevesben a' Döbrei. Sik térsége eleséget is jót hoz. Erdeje és legelöje sok, és igen hasznos. Folyóji: Duna, Garan, Ipoly, 's más kissebbek sok hasznot hajtanak. Nevezetesek a' Gyögyi, és Szántói me-

Digitized by Google

leg Ferdőji, és savanyú vízei. Hires a' Bakabányai orvos vize is. Bora bővségesen terem, és jó Makkos erdeji sok sertést kövérítenek. Népe nagyobbára Totnyelvű, de számos a' Hazanyelvü is; 's tartozik az Esztergomi Érseki, és a' Rosnyai Püspőki Megyéhez. Három Királyi Bányavárosa van, ugymint: Bakabánya; Bélbánya, Selmetzbánya: Ezen utólsó nem tsak leggazdagabb arany, és ezüst bányájival, hanem a' Bányászi Intézeteivel is elsőséget tart minden Bánya Városok köztt. Azért itt vagyon a' Fő Kamara Grófi Hivatal. Több Templomokon kivül, a' Bányászi Akademiával, Királyi Gymnáziummal, és Agostai Vallásu Nagy Oskolával ékeskedik ezen még Amerikában is el hiresedett Magyar Bányaváros. — Hont Mezővárosa is nem tsak Nevével, hanem tős, gyökeres Magyarjaival is jelesíti e' Nemes Vármegyét, mellynek Örökös Fő Ispányja Hertzeg Kohári.

T. H. Almás. Alsok, 2. Apáti, 2. Apova. Bácsfalu. Badin, 2. Bagonya. Bagyán. Bajta. Baka, 2. Bakos. Balog, 2. Baráti. Bát. Bátorfalu. Bell. Beluja. Bernetze. Beznetze. Borfő, 2. Bori. Bozók. Börsöny. Csábrág. Csal. Csalomia, 2. Csánk. Csehi. Csekótz. Csepes. Cseri Dacsolam, 2. Dalmad. Damasd. Darázsi. Deménd. Dersenye, 2. Devitse. Disznós. Dobrostya, Damanyik. Drégely. Drenó. Drenóhegy. Égeg. Élesfalu. Fegyvernek, 2. Feketerét. Fejérpatak. Födémes. Ganad. Gyarmat, 2. Gyékes. Gyerk. Gyögy. Gyürki. Hacsava. Hámor. Haraszt. Haraszti. Harsány. Helenba. Hidvég. Hodrus. Horhi. Horváti. Illési, Ilka. Inam. Inants. Jelene. Jenele. Ipolykeszi. Kapasz. Kelecsény. Kelenye. Kementze. Kér. Kereskény, 2. Kiskeszi. Keszihótz. Királyfia. Klaszita. Klenótz. Kolbak. Korbas. Kormos. Kospallag. Köyár. Kökeszi. Kövesd. Laczkó. Lám,

Digitized by Google

2. Ledény. Lehota, 2. Leléd. Leszenye. Likér. Lissó. Litas. Litava. Lantó. Matskás. Magyarod. Maros, 2. Marót, 2. Masztintz. Mére. Méznevelő. Mikola. Mladonya, 2. Nádas. Nagyfalu. Németi. Nénnye, 2. Nosztre. Nyék, 2. Nyustya. Olvár. Osgyán. Ölved, 2. Ösöd. Palánk. Palást. Páld. Pallagi. Palojta, 3. Parassa. Pásztó. Patkós. Petsenitz. Pér. Perecsény. Peres. Pereszlény. Perg. Peszek, 2. Peszerény. Podlusán. Pokorágy. Prebel. Prentsfalu. Pribely, 2. Priboj. Prilek. Rahó. Rakontza, 2. Retsin. Rimotza. Rongyin. Rusó. Ság. Salló. Sarampó. Sember, 2. Sipek, 2. Sirák. Stefultó. Sulok. Szabatka. Szakállos. Szalajta. Szalama. Szálka. Szántó. Szászd. Szebeklób. Szécsenyke. Szedlisne. Szeltz. Szeltze. Szelény. Szelestyén. Szemered, 2. Szennográd. Szentantal. Szette. Szob. Szokolya. Szud. Szuha. Szuhány. Szusány. Sülke. Süttér. Tartsány. Teplitska. Terbegetz. Terény, 2. Tergenye. Terpin. Tesmag. Tessa. Teszér. Tompa. Toronya. Tölgyes. Törek, 2. Tripin. Tur, 3. Vdvarnok. Ujfalu. Unyatin. Varbótz. Varbók, 3. Varsány. Vetze. Vindsakt. Visk. Vizoka. Zabri. Zabruska. Zahora. Zalaba. Zebegény. Zsáktsány. Zsemberi. Zsibritó.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Koháry. H. Esterházy. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztertzei Káptalan. Rosnyai Káptalan. Szeleptsényi Szemináriuma, Religyiói Kintstár Tudományi Kintstár. B. Hellenbach. G. Balassa. G. Pálffy. B. Sághy. G. Berényi. B. Kemény. B. Lusinszky. G. Zichy. G. Török. G. Majláth. G. Esterházy. G. Forgáts. Bozóky. Vajda. Semberg. Jánoky. Balog. Kubinyi. Dvornikovits. Madotsányi. Bori. Majténvi. Jeszenszky. Agáts. Hódosy. Disznósy. Foglár, Nozdrovitzky. Földváry. Gyürky, Korponay. Horváti. Agárdy. Boros. Ráday. Gudits. Gétzy. Okolitsányi. Podorszky. Coszto-

Digitized by Google

nyi. Liptay. Trsztyánszky. Korompay. Laskó. Jekelfalusy. Tihanyi. Palagyi. Nedetzky. Zsemberry. G. Serényi. Raovánszky. Blaskovits. Cseznák. Simonyi. Palásti. Halátsy. Körmendy. Eperjesy. Selmetz-Városa. Bányászi Kamara.

Komáromvármegye bekeríttetvén Posony, Nyitra, Bars, Esztergom, Pest, Fejér, Veszprim, és Györ-Vármegyékkel igen kies, és bő termésü Tártomány, 's benne mindenféle állatok szépen, és nagyon tenyésznek: ezt nyilván bizonyitja a' Bábolnai gyönyörü Királyi nagy Ménes Hires a' Vértes erdeje, és a' Véki dohányja. Almási, és Tatai hegyei szép márványnyal szolgálnak. Borai Között igen hires a' Neszmélyi. Duna. Vág. Nyitra Zsitva Folyóji mindenféle hallal használkodnak, és a' kereskedést nagyon elősegitik. Az utólsónak torka különös emlékezetü a' Törökkel az ott 1608-ban kötött békességről. Népe tökélletes Hazai; 's az Esztergomi Érseki, és a' Györi Püspöki Megyéhez tartozik. A' hires Grófi Nádasdy Házból való Örökös Fő Ispányja. — Komárom Szabad Királyi Város az ötet tzimerező már Árpád alatt épültt Városa a' Tsallóköz' végén a' Vág, 's Öreg Duna egybe folyásánál diszeskedik. O Felségétől, Ferentz Királyunktól még jobban megerösittetett Oltalomvárral. Itten a' Kereskedés igen szépen virágzik; Királyi Privilegyiomos Társasága lévén, melly a' Magyar Országi Dunán való Kereskedést elömozditani igyekezik. Gymnáziuma kettő vagyon: egyik a' Katholikusoké, mellyben 7.ⁱ Benediktinusok tanitanak: másik a' Reformatusoké. Nem kevés diszt adnak néki a' benne lévő hetvenkét Nemes Házak, mellyeknek Nemes Birtokossaik szabad kereskedéssel birnak. Aszszonyai a' jó, és nagy Magyar Kenyér' sütésről Ország szerte ditsértet-

Digitized by Google

2. Ledény. Lehota, 2. Leléd. Leszenye. Likér. Lissó. Litas. Litava. Lantó. Matskás. Magyarod. Maros, 2. Marót, 2. Masztintz. Mére. Méznevelő. Mikola. Mladonya, 2. Nádas. Nagyfalu. Németi. Nénnye, 2. Nosztre. Nyék, 2. Nyustya. Olvár. Osgyán. Ölved, 2. Ösöd. Palánk. Palást. Páld. Pallagi. Palojta, 3 Parassa. Pásztó. Patkós. Petseniitz. Pér. Perecsény. Peres. Pereszlény. Perg. Peszek, 2. Peszerény. Podlusán. Pokorágy. Prebel. Prentsfalu. Pribely, 2. Priboj. Prilek. Rahó. Rakontza, 2. Retsin. Rimotza. Rongyin. Rusó. Ság. Salló. Sarampó. Sember, 2. Sipek, 2. Sirák. Stefultó. Sulok. Szabatka. Szakállos. Szalajta. Szalama. Szálka. Szántó. Szászd. Szebekléb. Szécsenyke. Szedlisne. Szeltz. Szeltze. Szelény. Szelestyén. Szemered, 2. Szennográd. Szentantal. Szette. Szob. Szokolya. Szud. Szuha. Szuhány. Szusány. Sülke. Süttér. Tartsány. Tepfitska. Terbegetz. Terény, 2. Tergenye. Terpin. Tesmag. Tessa. Teszér. Tompa. Toronya. Tölgyes. Török, 2. Tripin. Tur, 3. Vdvarnok. Ujfalu. Unyatin. Varbótz. Varbók, 3. Varsány. Vetze. Vindsakt. Visk. Vizoka. Zabri. Zabruska. Zahora. Zalaba. Zebegény. Zsáktsány. Zsemberi. Zsibritó.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Kohary. H. Esterházy. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Besztertzei Káptalan. Rosnyai Káptalan. Szeleptsényi Szeminárium, Religyiói Kintstár Tudományi Kintstár. B. Hellenbach. G. Balassa. G. Pálffy. B. Sághy. G. Berényi. B. Kemény. B. Lusinszky. G. Zichy. G. Török. G. Majláth. G. Esterházy. G. Forgáts. Bozóky. Vajda. Semberg. Jánoky. Balog. Kubinyi. Dvornikovits. Madotsányi. Bori. Majténvi. Jeszenszky. Agáts. Hódosy. Disznósy. Foglár, Nozdrovitzky. Földváry. Gyürky, Korponay. Horváti. Agárdy. Boros. Ráday. Gudits. Gétzy. Okolitsányi. Podorszky. Coszto-

Digitized by Google

nyi, Liptay. Trsztyánszky. Korompay. Laskó. Jekelfalusy. Tihanyi. Palagyi. Nedetzky. Zsembery. G. Serényi. Raovánszky. Blaskovits. Cseszнák. Simonyi. Palásti. Halátsy. Körmendy. Eperjesy. Selmetz-Városa. Bányászi Kamara.

Komáromvármegye békerittetvén Posony, Nyitra, Bars, Esztergom, Pest, Fejér, Veszprim, és Györ-Vármegyékkel igen kies, és bő termésü Tártomány, 's benne mindenféle állatok szépen, és nagyon tenyésznek: ezt nyilván bizonyitja a' Bábolnai gyönyörü Királyi nagy Ménes Hires a' Vértes erdeje, és a' Véki dohányja. Almási, és Tatai hegyei szép márványnyal szolgálnak. Borai Között igen hires a' Neszmélyi. Duna. Vág. Nyitra Zsitva Folyóji mindenféle hallal használkodnak, és a' kereskedést nagyon elősegitik. Az utólsónak torka különös emlékezetü a' Törökkel az ott 1608-ban kötött békességről. Népe tökélletes Hazai; 's az Esztergomi Érseki, és a' Györi Püspöki Megyéhez tartozik. A' hires Grófi Nádasdy Házból vagyon Örökös Fő Ispányja. — Komárom Szabad Királyi Város az ötet tzimerező már Árpád alatt épültt Városa a' Tsallóköz' végén a' Vág, 's Öreg Duna egybe folyásánál diszeskedik. O Felségétől, Ferentz Királyunktól még jobban megerősittetett Oltalomvárral. Itten a' Kereskedés igen szépen virágzik, Királyi Privilegyiomos Társasága lévén, melly a' Magyar Országi Dunán való Kereskedést elömozditani igyekezik. Gymnáziuma kettő vagyon: egyik a' Katholikusoké, mellyben 7.ⁱ Benediktinusok tanitanak: másik a' Reformatusoké. Nem kevés diszt adnak néki a' benne lévő hetvenkét Nemes Házak, mellyeknek Nemes Birtokossaik szabad kereskedéssel birnak. Aszszonyai a' jó, és nagy Magyar Kenyér' sütésről Ország szerte ditsértet-

Digitized by Google

nek. — Tata nevezetes Mezővárosa e' Nemes Vármegyének már onnét; hogy Nevét Grof Theodáttól, az ő Birtokossától, és Szent István Király' Keresztatyjától vette légyen, hit e' Szent Király így Szokott volt kedveskedve szólHtani: Tata! Ugyan e' Gróf Szent Péter, és Pál Apostolok tiszteletére Apáturasággal tiszteletesítette; nagy fényességre hozta pedig Hollós Mátyás, hatalmas Kiralyunk, pompás Királyi Várt építtetvén itten, és erős bástyával bekeríttetvén; a' mellette jól elterült tavat különbkülönbfele halakkal meglakosította; és itten halászattal, 's vadászattal gyakorta szokta kedvét tölteni e' Nagy Bajnok Királyunk. G. Esterházy mostani Ura alatt is nem csak a' Plébánia, Kapucinusok Klastroma, és a' hat Oskolát tanító Piáristák' Kollégyioma, 's ugyan annyi Templomok diszesítik e' Mezővárost; hanem a' Vár is ötet olly ékesítő állapotjában vagyon, hogy 1809-ben a' Frantziáknak itt ellenségeskedésekor Ő Felségének Ferentz Királyunknak, 's egész Udvarának méltó szállással szolgálna mind addig, valamig azok ide nem hagyták édes Hazánkat.

T. H. Aba. Ács. Ágostyán. Almás, 2. Apáti Aranyos, 2. Aszár Aszód. Bábolna, 2. Bagota. Baj. Bajts. Bálványos. Bana. Bánhida. Baromlak. Battyán. Berek. Billeg. Birórét. Bogya, 2. Bokod. Csanak. Császár. Csém. Csép. Czigled. Csitsó. Csigvölgy. Czontzó. Csur. Dad, Dinnye, 2. Ekets. Ekel. Érsekkél. Ette. Farkasd. Für. Fürító. Füs. Fűztő. Galla, 2. Gellér, 2. Geztes, 2. Grebits. Gug. Gúta. Gyala, 2. Gyarmat. Gyermel. Harka. Herkál. Hereg. Igmánd, 2. Imlód. Isa. Isáp. Ivánka. Jászfalu. Kajánd. Kisbér. Komotsa. Kapberek. Káva. Kecskéd. Keszegfalu. Keszi, 2. Kéthely. Kots. Kalta. Kömlód. Környe. Kötnye. Kurtakeszi. Kürt. Lá-

Digitized by Google

batlan. Lak. Landor, 2. Leányvár. Lovad. Lögör. Madar. Majk. Marczalháza. Marokháza. Mártos. Megyeres. Mindszent. Mocsa. Monostor. Nagybér. Nagylél. Nagymegyer. Naszál. Naszvad. Nema. Neszmély. Oltsa. 2. Oroszleány. Örs. Parnak Pát. Pénzes. Perbete. Piszke, 2. Pritsina. Radvány. Ronka. Sikvölgy. Szák. Szakállos, 3. Szemere. Szemő. Szend. Szentgyón. Szentgyörgy. Szentgyörgyvár. Szentmihály. Szentmiklós, 2. Szentpál. Szentpéter. Szilás. Szölös, 2. Szöny, 2. Szomod. Szomor. Tagyos, 2. Tany. Tardos Tarján. Tárkány. Tolna. Tóváros. Tömörd. Udvard. Ujfalu. Várallya. Várföld. Vas. Vasdinnye. Vék. Virt. Vizvárzsemle. Zsitvató.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Szent-Tamási Prépost. Szent-Martoni Fő Apátur. Relígyiói Kintstár. G. Esterházy. G. Zichy. G. Pálffy. G. Batthyáni. B. Hunyady. G. Amade. G. Sándor. Csuzy. Hajnal. Ghiczy. Jankovits. Nedetzky. Tajnay. Balog. Huszár. Boronkay. Fogarasy. Högyészy. Pyber. Somogyi. Szabadhegyi. Végh. Zámolyi. Bajtsy. Csepi. Magyary. Erős. — Zmeskály.

Krassovármegye, határozódván Arad, Zaránd, Temes-Vármegyékkel, és a' Temesi Katona Kerülettel, olly termékeny földön fekszik, hogy trágyázás nélkül egy Szántásra igen gazdagon teremlen azonn a' gabona, és Kukoritza: azért Marhával is bövelkedik. Hegységében terem bor, és fa böven; forr a' Nemes értz, kivált ón, réz, és vas: a' Dognatskai, és Oravitzai Bányák főképpen tenyészők. Jelesebb Folyóji: Maros, Temes, Béga, Berzava, Karas, és Néva. Népe többnyire Oláh nyelvü, keves Magyar, Német, és Rátz nyelvü: a' Katholikusok a' Csanádi; a' nem egyesültt Görög szertartásuak a' Versetzi, és Temesvári Püspökség-

Digitized by Google

hez tartoznak — Lugos Mezővárosa hires a' Históriában; minthogy régenten jó Erősségvala. Most nyilt Hely; de Népes; és Postával, és Vármegye Házzal szépeskedik. Krassó Helység emlékezetes, mivel tőle nevezödik e' Nemes Vármegye.

T. H. Agadits. Anyás. Apadia. Bakamező. Balintz. Ballosest. Barbotza. Barra. Battiest. Baziest. Batta. Bozur. Bikin. Bikis. Binis. Birkis. Birna. Bogodnitz. Boklen. Boksán. Boldur Botár. Botinyest. Bozur. Branyest. Brazova. Brostyán. Bruznik. Bukovetz. Bults. Bultza. Bunya. Czella. Cseres. Cserestemes. Csiklova, 2. Csintyest. Csorda. Csudafalu. Csukits. Csuta. Delinyest. Dezestye. Dikván, 2. Dobrest. Doguatska. Dohlin. Domán. Drágamer. Dratinest. Drinova. Dubest. Dulkó Duplai. Ebendor. Ezeres Facset, 2. Fizets. Forazest. Forotik. Furda. Furlok. Füzes. Galina. Gavasdia; Gisedo. Gladna. Gladova. Glinboka. Godinovazella. Gojzest. Goltz. Goruje. Grebenitz. Greon. Groz. Grubin. Gutefitz. Gyürgyevó. Harmadia. Hauzest. Herendiest. Heszeres. Hódos. Homosdi. Honorits. Hundor. Illad. Illova. Izgár. Jabaltsa. Jám. Járszeg. Jász. Jernik. Jerszeg. Jeszenova. Kaltova. Kalina. Kápolnás. Kapriora. Karansebes. Kavorán. Kelnik. Kernetsa. Kladova. Klitsova. Klokodits. Kómoristye. Kosovitza. Kosova. Kostély, 2. Kostie. Kritsova. Krivina, 2. Kuptova. Kurtya. Kutina. Lalasintz. Lapusnik. Leukosest. Lugoshely. Lunkány. Luppák. Matsova. Maguri. Majdan. Makovis. Marszina. Mertsina. Mirkovátz. Moldova. Monio. Monostor. Mutnik, 2. Nemesest. Népomuki. Nermed. Nevrintsa. Nikolintz. Ohabalunya. Ohabitza. Ollóság. Oravitza, 2. Osztrov. Paduram. Pelisty. Perul. Pestyére. Petrilova. Petrosnitz. Petróza. Petrováta.

Digitized by Google

Postsán. Poganyest. Pojana. Pajen. Polvás. Porlova. Posoga. Potok. Péttiest. Povorsina. Prebul. Priszaka. Radimna. Radmenest. Rafnik. Rajna. Rakastia. Rakita. Rakitova. Ravna. Remete. Resitza, 2. Ruen. Rumunyest. Rus. Ruszava. Ruszihótz. Sabár. Sittin. Spata. Stájerfalu. Szakul. Szárazán. Szászka, 2. Szatulnik Szétsen. Székás. Szeltsova. Szentes. Szerbászka. Silha. Szilváshely. Szkeus. Szlatina. Szotsán. Szokolár. Szubotitza. Szudriás. Szurdok, 2. Szurány. Tápia. Temerest. Tergovistye. Theresiásd. Tikvári, 2. Tinkova Tirnova. Temest. Topla. Udvarszállás. Valliaboul. Vallíadény. Vallunga. Vallemare, 2. Vallepaj. Vaziova. Vetseháza. Verk, 2. Vermes. Viszák. Vodnik. Vörösmart. Vrány. Vranyutza. Zabálts. Zaguzen. Zgribestye. Zold. Zorány. Zorlentzmár. Zorlentzmik. Zsabár. Zsena. Zsidovin. Zsittin. Zsuppa. Zsuppány. Zsuppunyest. Zsurtsova. Zsurest.

F. U. Felséges Királyi Kammara. Andrussevits. Athanasievits. Augusz. B. Bernátffy. Bóbits. G. Biszingep. Branovátzky. B. Brukenthal. Brument. Csiky. Dániel. D' Ellevaux. Dobreszevits. Frumer. Gáspáry. Grabovszky. Gyika. Halász. Házy. Jakabffy. Joanovits. B. Jovits. Karatsonyi. Kis. Leitner. Liebenberg. Lorentsits. Hertzeg Metternich. Milaukovits. Nemes. Palekutsevny. Pausz. Petrovits. Páutélyi. Piatsek. Sujlaiszky. Terpco. Trattner. Trautenberg. Winkler.

Kunság, és Jászság, szabad Kerületek. Bihar, Bikes, Csongrád, Heves, Szolnok, Szabolts. Bács, és Pest-Vármegyéknek szomszédságában, egyenlő szabadsággal birnak a' Nádor Ispány' Törvényes hatalma alatt, a' ki azokat egy Fő Kapitány, több Alkapitányok, és Fő Birák által igazgatja: az Országos dolgokban pedig a' F. Királyi Helytartó Tanáts. A'

Digitized by Google

Kunság Nagy és Kis Kunságra vagyon részelve; és mindenik Rész termékeny róna földet bir. Amannak Folyóji: Körös: Berettyó, és Hortobágy; emennek azok helyett Kutakat szükseges ásni. Fa nélkül pedig mindenik szükölködvén, náddal, és tőzekkel kéntelenittetnek tüzelni. Amannak Kartzag-Ujszállás nagy, és Népes Mezővárosa, mellyben Országos vásárok esnek: Emennek Halas Mezővárosa valamint nagy, és Népes, ugy mezősége igen hasznos a' marha' nevelésre, a' mellyel nagy kereskedést üznek Lakosai, Az egész Kun Nép szép Magyarságu. A' Nagy Kunság az Egri Érsekséghez, a' Kis Kunság a' Vátzi Püspökséghez tartozik. A' Jászság is gazdag termésü térségen áll; már erdeji is nevekednek. Nevezetesebb Folyóji: Tarna, és Zagyva. Azért valamint a' gabonának minden Nemével, és a' marhának szépével, ugy hallal, és rákkal is bövelkedik. Népe szép Magyar termetü, és beszédü, 's tartozik az Egri Érsekség alá. Fő Mezővárosa, Jászberény, mellyben a' Kerület' Gyülése szokott tartatni. Jeleskedik az Idvezitő Szentegyházával; a' Franciskánusok' Klastromával, és Gymnáziumával 's Lehel hajdani Vezér Kapitánynak tsudálandó Hadi Kürtjével: Zagyva vize keresztül folyván rajta, két Szigetetskét tsinál benne: mellyeknek egyikét Leopold; másikát Jósef szigetnek nevezték, Magyar Ország' Királyi Hertzegeinek, és Nádor Ispányjainak örök tiszteletére; 's mulató Helyül szolgálnak.

T. H. Agó. Apáti. Árokszállás. Aszszony szállás Átokháza. Bábony, Balás. Balota. Bodoglár. Bosa. Bösztör. Csehi Csókás. Csolyos. Csorba. Dorosma. Dózsa. Elöszállás. Fábiánka. Fejértó. Félegyháza. Fényszaru. Ferentzszállás. Fülöpszállás. Füzes. Galambos. Háza. Homoki.

Digitized by Google

Iván. Jakabháza. Jakabszállás. Jákóhalma. Kaba. Kápolnás. Kara. Karátsonszállás. Kató. Kigyós. Kisén. Kisujszállás. Kotzér. Kolbász. Kunhegyes. Ködszállás. Latzháza. Ladány. Lajos. Madaras. Magyarka. Majsa. Márialaka. Mérges. Mesterszállás. Mihálytelek Milléri. Mizse. Móritz. Nagykürt Nagyszállás. Szabadszállás. Szektő. Szentandrás. Szentgyörgy, 2. Szentlászló. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Turkevi.

Liptóvármegye, néhai Hertzegség, Gömör, Zólyom, Turótz, Árva-Varmegyéktől, és Gallitziától' mellékeztetve, többnyire aranyot, ezüstöt, vasat, piskoltzot, és medvét, hiúzot, Zergét, Özet, 's egyéb négylábu, és szárnyos Vadakat termő magas hegyekből áll. Az abban fakadó Vág' menteben mindazáltal terem rozs, árpa, zab, len, borsó. Juhai igen hasznosok. De legnagyobb haszna vagyon az ottan bőven tenyésző fenyőkben, mellyeket deszkákká, Zsendelekké, 's egyebekké elkészitve, és szálanként is a' Vágon leeresztgetnek. Ugyan ezen Vágvize legjobb halakkal táplálja őket. Savanyu vize legjobb a' Magyarfalvi; Ferdője a' Szentiványi. Mézből sem kevés haszna vagyon. Népe Tóth, és Lengyel nyelvű, 's a' Haza' Nyelvét tsak a' Nemessebbei, és a' gyötsöt Ország szerte áruló Szülöttei tudják; ambár az ő Fő Ispányjok, G. Illésházy, a' ki ezen Fényes Méltóságot örökségül birja, szóval, és példával nyilván megmutatja, hogy a' Magyar Hazának Polgárjai vétség nélkül nem lehetnek tudatlanok a' Magyar Nyelvben. A' Szepesi Püspökséghez tartoznak. — Rósahegy közönségesen Rosenberga, a' Fő Mezővárosa ezen Nemes Vármegyének, a' Vág folyó partján, melly igen Népes, és a' Plébánián kivül az Oskolákat tanitó Piáristáknak Templomával, és Kollegyiomával is diszeskedik. Van Po-

Digitized by Google

staháza, Sóadója, szépen pettegetett márványja, jó tserép edény fabrikával együtt. — Liptóvár tsak a' Vármegye' Nevével hallatik.

T. H. Antzikfalva. Andaháza. Anditze. Andrásfalva. Beharótz. Belenzkó. Benedekfalva. Benitze. Benikháza. Benyushàza. Bernitze. Besenye. Bócza. Bobrótz. Bobrovnik. Bodafalva. Borova, 2. Brintze. Bukovina Bertafalva. Bőltsháza. Csemitze. Cserno. Csernova. Csetnitz. Czinfalva. Csorba. Davalló. Demesény. Deményfalva. Dubrava. Dusaj. Fejérpatak. Fiatska. Gálfalva. Gombos Górfalva. Hibbe. Hora. Hoszszurét. Hutty. Illanó. Isipfalva. Ivanova. Jakabfalva. Jalótz. Jamnik. Jánosháza. Kamenetz. Keletsény. Kelemenfalva. Király. Kocskovetz. Kokava. Komjátna. Konszkakosótz. Kralova. Kubiny. Kut Kvatsán. Körmös. Lázi. Lazistye. Lehota, 2. Likava. Linik. Liptse. Liszkova. Lubelle, 2. Luboknit. Lutski. Ludrova, 2. Lusna. Modotsány. Magúrka. Magyarfalva. Malatin, 3. Maluzina. Martzalfalva. Matyasótz, 2. Mlinitze. Mravnik. Nádasfalva. Neftzitháza. Nezitháza. Novotti. Okolitsna. Olaszi, 2. Oszada. Pálfalva. Palugya, 2. Paratzka. Párisháza. Patak. Plati. Plostin. Podorány. Podmesztova. Poruba, 2. Porubka. Potornya. Pribilena. Prikod. Proszek, 2. Radek. Rasztoka, 3. Revutza, 3. Riboltova. Roztoka. Rudlova. Selmetz, 2. Stózháza. Stranyán. Studnitza. Svòzóv. Szelnitz. Szentandrás. Szentanna. Szenterséhet. Szentivány. Szentkereszt, 4. Szentmária Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szentpéter Szielnitza. Szélts, 3. Szmertsány. Szokolts. Sztankován. Tarnótz. Tepla. Teplitska. Turek. Tvarozna. Ujvár. Várallya. Vasék. Vavritsó. Veling. Verbitze. Vérbó. Vikodna. Vidaföld, Viglás. Vitálisfalva. Volkolinetz. Zadiel. Zahorovistye. Zsár.

Digitized by Google

F. U. Felséges Királyi Kamara. Besztertzei Káptalan. Szentmáriai Prepostság. Keletsényi Plébánia. Teplai Plébania. Tudomanyi Kintstár. Okolitsányi. Plati. Andaházy. Pongrátz. Benitzky. Palugyay. Kubinyi. Rakovszky. Dvornikovits. Jób. Bobrovnitzky. Bukovinszky. Csemnitzky. Denke. Madotsányi Horánszky. Rhády. Patornyay. Bán. Fejérfataky. Szentiványi Turánszky. Detrich. Gilányi. Abafy. Lehotzky. Lusinszky. Matyasóvszky Guothy. Kaszanitzky. Szmertsányi. Vitális. Rósahegy Városa.

Marmarosvármegye, Bereg, Ugotsa, Szathmár-Vármegyék, és Erdély, Bukovina, 's Gállitzia köztt, nagyobb részént hegyekből áll, mellyekben Különbféle Értz, és igen gazdag Sóbányáji vannak; találtatnak drága kövekis, kiváltképpen az ugy neveztetett Magyar gyémántok. Mezeje igen hasznos a' marha' nevelésre; és lapályai jól termők. Fája bövséges; 's levegöje egésséges. Azért egy gyönyörüséges Tartomány ez. Folyóji köztt nevezetesek ezek, az ott eredö Tisza, Mara, Kaszó, Iza, Visó, Talabor, Tarasz. Az egész Országban egy Vármegyének sints annyi savanyu Kutforrása, mint ennek; mellyek köztt hiresebbek ezek: Borsai, Bátizai, Glodi. Nánfalvai, Szaplontzai. Számos orvos vizei köztt is nevezetesek ezek: Apsitzai, Batizai, Botskói, Dragomérfalvai, Gyulafalvai, és Rhónai. De vannak golyvásitó vizei is, ugymint: a' Bartzánfalvai, és Lonkai. Lakosai Magyar, Oláh, Rátz, és Német Nyelvüek; 's a' Szathmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez tartoznak. — Fö Mezövárosa, Sziget, a' Tisza', és Iza' egybefolyásánál, Lakhelye a' Fö Sóhivatalbéli Tisztségnek: itt a' Vármegye Háza; Harmintzados Tisztség; Váltó Posta; K. Gymnázium a' T. Piaristák alatt; és a' Reformatusok' Gymnáziuma. Sóaknáji leghiresebbek, és az Ország-

Digitized by Google

gos Vásárjai, Ékesítik főképpen három Templomok: a' Katholikusoké kettő; egy a' Reformátusoké. — Marmorosvár most tsak e' Nemes Vármegye' nevezetéről esmeretes.

T. H. Aknarahó. Apsa, 3. Apsitza. Baranya. Barczánfalva. Bárd. Barlabás. Bartfalva. Batiza. Bedő Belezna. Berezna. Bereznik. Berlatás. Bizta. Botskó. Botskórahó. Borkut Borsa. Bréb. Bronka. Brony. Bruztara. Budfalva. Bukovetz. Büstyánházà. Csománfalva. Darva. Desze. Disznópatak. Dolha. Dombó. Dragomérfalva. Dulfalva. Fejéregyház. Farkasrév. Fejérfalva. Gánya. Gernes. Glod. Gyulafalva. Halatin, 2 Herintse. Hernets. Horb. Hoszszumező. Hoteny. Huszt. Husztköz. Imsád. Iroltz. Iza. Izka. Kalinfalva. Kalotsa. Karátsonfalva. Kerekhegy. Kelétsény. Keretske. Keselymező. Kirva, 2. Kobolapatak. Konyha. Kratsfalva. Kritsfalva. Kuszmitza. Kökényes. Körösmező. Kortvélyes. Leordina. Liakovetz. Liget. Liptse. Lonka, 2. Mihályka. Mikolapatak. Mojszén. Mokra, 2. Nánfalva. Neresznitz, 2. Nyagova. Ökörmező. Ötvösfalva. Patak, 2. Paulovetz. Pekeletz. Petrova. Pisztva. Pajana, 2. Polyana, 6. Pozsán. Priszlap. Ravaszmező. Rekita. Remete. Ritska. Rikita. Rippinye. Rókamező. Róna, 2. Rónaszék. Rozália. Rozutska. Ruzkova. Sajó. Sándorfalva. Sófalva. Somfalva. Somosfalva. Sugatag. Szatsál. Száldobos. Szaplontza. Szarvaszó. Szeklentze. Szelistye, 2. Szerfalva. Szinevér. Szlatina. Szlatinka. Szolyma. Szurdok. Talaborfalva. Taratzköz. Tetső. Toronya. Trebusa. Tyuska. Uglya. Ujhárd. Urmező. Vajnagh. Vantsfalva. Veresmart. Visk. Visó, 3. Vutskómező. Zadnya.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Barkótzy. G. Toldy. G. Kemény. G. Károlyi. B. Vétsey. Patay. Besztojka. Darvay. Pap. Dun-

Digitized by Google

ka. Rednik. Pogány. Sztojka. Kritsfalusy. Szaplontzay. Szarvady. Bay. Cserjenyi. Petrovay. Petrovits. Jármy. Buday. Hatfalusy. Gazda. Huszti. Reform. Ecclésia.

Mosonyvármegye, Környülvétetve Posony, Győr, Soprony-Vármegyéktől, és Austriától, egy szép, és termékeny. Térség; 's Bétsnek mint egy Élésháza, mind bora, mind buzája, mind szénája jó, és bőséges. Szarvas marhái, 's lovai; de kivált Juhai igen Szembetünök. Több vadas Kertjei, 's Fátzánossai vannak; Nyullal pedig föképpen bövelkedik: innét egy része Nyulasnak neveztetik. Ez öleli a' Duna' jobb oldalát; valamint már előbb Posonyvármegye annak bal oldalát; 's igy ezek köztt Magyar Dunává változik, még pedig öreg Magyar Dunává: minthogy itt több Kis Dunákat szül; és nem tsak sok jó hallal, 's a' Kereskedés' Könnyitésével, hanem finom arannyal is gazdagitja Magyar Hazáját. Ide foly a' Rábtza, és Lajta is; ide esik egyik része a' Fertő tavának is; azért hala, rákja böven vagyon. Megjegyzésre méltó itten az, hogy Sopronyvármegyében a' Rábának két ága, egyik Vitnyédi, másik Kapuvári, Rábának nevezödvén, a' hany alá omlik; 's onnét sokkal tsekélyebb ágon kiömölvén Rábtza névvel foldogál győr, és Mosonyvármegyébe; és Győr alatt a' Dunába szakad a' Rábával együtt. Népe Györvármegye mellett tiszta Magyar; hanem Austria felé Horvát és Német Nyelvü mindazáltal ez is mind deli termetével, mind öltözetével mindegyébkép kimutatja Magyar Polgáriságát. — Magyar Ovár az ő Fő Mezővárosa a' Lajtának a' Dunába folyásánál, mellyet a' még fennálló régi Királyi Vár Vármegye' Háza; T. Piáristák' Klastroma, és Gymnáziuma; Albert Királyi Hertzegtől ezen század' tizennyoltzadikán

felállított Gazdaságbéli Óskola, 's az itteni Polgárság szabadalma nevezetesít. — Mosony a' Kis Duna mellett igen közel Óvárhoz még nevezetesebb: minthogy ettől neveztetik e' Nemes Vármegye is; és régenten több Királyainknak kedves Lakhelye vala. Most onnét legemlékezetesebb; hogy a' Magyar gabona Kereskedésnek ez légyen legnagyobb Révpartja. — Boldog Asszonyt Hertzeg Esterházy Páltól, az Ország' néhai buzgó Nádor Ispányjától ottan épittetett Klastroma, és Temploma a' Franciskánusoknak, 's az ebben lévő Kegyelmiséges Képe a' Szüz Anyának tiszteletesíti. — Szentmiklós mind az ő láttzatos helyheztetéséről, mind tetszös boráról; mind a' M. Uraság' diszes Kastélyjáról; mind főképpen az ő jeles Templomárol, mellynek mássát ezen Vármegyében nem láthatni, igen emlékezetes Helység, melly Feje N. M. G. Zichy Károly Ő Kegyelmessége' egy szép Uradalmának is, mellynek déli oldalát a Rábtza az északit a' kis Duna hasznosítja.

T. H. Arak. Balla. Bánfa. Barátfalu. Barátföld. Baromház. Bezenye. Birósd. Császárrétje. Csíztö. Csuny. Edelstal. Farkaskut. Féltorony. Feketeerdö. Flansend. Gájtz. Gállos. Gáta. Halászi. Hegyeshalom. Horvátkémle. Horvátjándor. Ilmitz. Kálnok. Királyudvár. Köptsény. Körtvélyes. Rövágás. Lajtafalu Lébeny, Lenfalva. Levél. Litzkó. Lovas. Lutsony. Magyarkémle. Metsér. Miklósfalu. Németjándor. Novak. Nizsider. Nyulas. Oroszvár. Pándor. Pátfalva. Pomogy. Rajka. Somorja. Szentandrás. Szentanna. Szentjános. Szentkazmér. Szentpéter. Szolnok. Tartsa. Téteny. Ujfalu. Valla. Védeny. Vindeny. Zurány. — Ezen a' legnagyobb Országutbann legszebb helybeztetésü Vármegyénk egészen a' Györi Püspüki Megyében vagyon.

F. U.

Digitized by Google

F. U. Albert Királyi Hertzeg. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Zichy. G. Harak. G. Esterházy. Györi, Posonyi, és Szombathelyi Káptalan. G. Szapáry. G. Vitzay. G. Batthyáni. Illésvay. Zichy. Naszvady. Skultéti. Bernát. Nagy. Bükkesy. Sándor. Hegyi. Módrovits. Dósa Trummer. Sáb. Austriai Prukk Városa.

Nógrádvármegye, Környékeztetvén Gömör, Heves. Pest, Hont, Zólyom-Vármegyéktől, hegyes, és erdös; részént lapályos: és a' természetnek majdminden javadalmában részes. Barmai jók; Juhai, és sertéssei számosok. Bányáji hasznosok; bora ditsértes; Folyóji köztt emlékezetesebbek: Duna, Ipoly, és Zagyva, 's e' két utólsók itten fakadnak. Több savanyu vizei köztt nevezetesebbek a' Kálnói, Peltári, Füleki, Kürtösi, Szalatnyai. Hires a' Renyei erösitö vize, és a' Harsányi Sósvize. A' pisztráng, Ketsege, 's egyéb jó halakon kívül, tenyésznek itten hódok is, es Vidrák. Népének egy része tiszta Magyar, más része Tóth nyelvü; s az Esztergomi Érseki, a' Vátzi, és Rosnyai Püspöki Megyékben vagyon. — Fö Helye Losontz Mezöváros, hol a' Vármegye' Gyülései tartatnak; és valamint a' Katholikusok, ugy a' Lutheranusoknak, és Reformatusoknak Temploma, 's ez utólsóknak Gymnáziuma is vagyon. Több Földes Urai lévén több Uri Házakkal diszeskedik. — Nógrád, mellynek nevével jeleskedik ezen Vármegye, elesett ugyan régi fényességétöl; de most is Népes Mezöváros a' Vátzi Püspök Uraságában szép Templommal, és Plébániával. — Gáts-Mezöváros több Fabrikákról nevezetes; Szétsény pedig a' Franciskánusok Templomáról, és Klastromáról: mind a' kettö Gróf. Forgáts Uradalmában.

T. H. Abelova. Agárd. Almás, 2. Andrásfalva. Apátfalva, 2. Arany, 2. Babi. Boglyásal-

Digitized by Google

lya. Bagyon. Baka. Bakó. Bąksaháza. Bánk, Bányalónya. Bányaznió. Barátokföldje. Baratony. Bárkány, 2. Barna. Bást. Betske. Bér. Bertzel, 2. Berenke. Berény. Borosberinke. Berkenye. Berki. Berzentze. Bisztritska. Bodony, 2. Bokor, 2. Bolgárhony. Bolyk. Bonnà. Boroznok. Bozita. Bölk. Brezó. Brezova. Buják. Busa. Buzita. Bzova. Csákányháza. Csalár. Czered. Csétse. Csengerháza. Csikor. Csontfalva. Csór. Czövekfalva. Daló, 2. Darótz, Debertsény. Dejtár. Demetser. Dénesfa. Dengeleg. Divény. Dobrots. Dolyán. Drahi. Ebetzk. Etsed. Etseg. Endrefalva. Esztergály, 2. Ettes. Fábiánfalva. Félfalu. Fogats. Fülek. Fürész. Gátsfalva. Galambos. Galsa. Garab, 2. Gardony. Garsfalva. Gétz, 2. Gede. Gerege, 3. Gergelfalva. Guta. Gyarmat. Haláp, 2. Halászi. Halnó. Haraszti. Hártyán, 3. Héhalom. Hengyel. Heréd. Herentsény. Hidegkut. Hihalom. Hallókö. Hored. Horpáts. Hugyag. Huta. Illink. Jásztelek. Jelsótz. Jenö, 2. Jobbágyi. Kálló. Kálnó. Kalonda, 2. Karantsallya: Katalin. Kazár. Kékkö. Keletsény, 2. Keresztur, 3. Keszeg. Keszi. Kisfalu. Kisfalud, 2. Kopronza. Korlak. Korna. Kosd. Kotyháza. Kotrotz, 2. Kovátsi. Kozárd. Kökényes. Kövesd. Kurtány. Kürt, 2. Kürtös, 2. Lám. Lapintó. Lázi. Legind. Lehota, 6. Lentova. Lest. Libertse, 2. Litzkó. Litee. Lótz. Lőrintzi. Lutzin. Ludány, 2. Lupots. Madatska. Málnapatak. Martzal. Márkháza. Marokháza. Maskova. Megyer. Mikótelke. Miksi. Mlagyó. Mohora. Mutsin. Mulyad, 2. Mulyadka. Muzslin. Nádas. Nádasd, 2. Nagyfalu. Nándor. Nedelitz. Németi. Nésza. Nevitzke. Nitra. Novák. Nyárasdvölgy. Nötintz. Ó Báston. Opreszák. Ordas. Orosz. Oroszi, 3. Óvár. Ozsgyán. Pálfalva, 2. Palotás. Parotza. Patak. Patvartz. Pentz, 2. Perény. Perenye. Perse. Petény, 2.

Digitized by Google

Petö. Petri. Piling. Pilis. Pintz. Podlusán. Podretsány. Pogányvár. Pogony. Polikna. Poltár. Pöstyen. Prága. Priboj. Prsány. Pusztaház. Pusztaterk. Püspöki. Rád. Radistya. Ragyoltz, 2. Rap. Rárós. Rátka. Rétság. Riba. Rimótz. Romhány. 3. Ronya, 2. Rót. Ság. Sámsonháza. Sáp. 3. Sátoros. Sávol. Sipek. Somoskö. Söj Stratsin, 2. Surány. Süllye. Szakál. Szalatna, 2. Szalmaterts. Szanda. Szandakér. Szántó. Szátok, 2. Szeltz. Szele. Szendehely. Szenna. Szentersébet. Szentivány. Szentpéter. Szétsenyke, 2. Szente. Szirák. Szlabonya. Szölös. Szörös. Stregova, 2. Szúpatak. Szügy. Tab. Tamási. Tartsa. Tarjány. Tarnótz. Telke. Tepke. Terbeléd. Terenye, 2. Tereske. Terjén. Tiszovnyik, 2. Told, 2. Tolmáts. Tosontza. Törintz. Trats. Tótujfalu. Tugar, 3. Turitska. Turopolya. Udornya. Uhorska. Ujfalu, 3. Ujlak. Utas. Uzsa. Vadkert. Vámosfalva. Vanyartz. Várallya. Varbo. Varsány. Vát, 2. Vetseglö. Verébely. Veres. Verötze, 2. Vidafalva. Vilyke. Vizlás. Zagyva. Zavada. Zelene. Zellö, 2. Zobor. Zsel. Zsiklevnyik Zsilevnyik. Zsum. 2.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Vátzi Püspök, és Káptalan. Rosnyai Káptalan. Sz. István Szemináriuma. H. Esterházy. H. Grasálkovits. H. Koháry. G. Forgáts. G. Zichy. G. Teleky. G. Sándor. G. Berényi. G. Keglevits. B. Prónay. B. Vétsey. G. Kemény. B. Beleznay. B. Podmanitzky. G. Ráday. G. Stharenberg. G. Klobusitzky. B. Hellenbach. G. Tolvay. Jeszenszky. Gyurtsányi. Torotzkay. Kubinyi. Madrutsány. Sándor. Balog. Bory. Muslay. Okolitsányi. Szentiványi. Fay. Puky. G. Balassa. Revitzky. Gyürky. Pongrátz. Malatinszky. Szilasy. Sebestény. Darvas. Kántor. Tihanyi. Szeremy. Almásy. Gedey. Motsáry. Be-

Digitized by Google

nitzky. Jankovits. Losontzy. Záborsky. Battik. Plati. Vattay. Csemnitzky. Mihaletzky. Majténvi. Boros. Gál. Dobozy. Liptsey. Etre. Battyáni. Gétzy. Csoma. Batta. Bene. Kiss. Balás. Strötter. Tapoltsányi. Zsemberg. Tasy. Madáts. Révay. Szudy. Serényi. Hamar. Bornemisza. Tárródy. Török. Ambrózy. Bertzely. Osztrolutzky. Trentler.

Nyitravármegye, határosodván Trentsény, Turótz, Bars, Komárom, 's Posony-Vármegyékkel, és Morva Országgal, nagyobb részt hegyes, 's gazdag mindennémü fákkal; térsége pedig mindennémü gabonával. Borai jók. Folyóji: Vág, Nyitra, Zsitva. Emlékezetesek az ásványos vizei. Pösténvi, Bajmotzi, és Bilitzi Ferdöji hiresek. Marha, föképp juh' tartása jeles. Ürményben G. Hunyady' értelmes gazdáskodásával a' lótenyésztetés igen nevezetes. Hala, vadja elég: gyümöltse pedig bövséges. Népe Komárom felé Hazai; Morva felé Tóth nyelvü, de már ez is szépen tökélletesedik Hazája' Nyelvével; tartozik az Esztergomi Érseki', 's Nyitrai, és Besztertzei Püspöki Megyékhez. — Szabad Királyi Városa, Szakoltza, mellyben a' Plebánián kivül, a' Franciskanusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma, 's négy Grammatikai Oskola vagyon, a' Normalissal együtt, az Ágostai Vallásuak' Temploma. A' Posztószövéssel leginkább nyerekedik. — Nyitra, mellynek nevével tzimereskedik e' Nemes Vármegye, szabadalmas Püspöki Város szép Püspöki Szentegyházzal, Várral, és Káptalannal; Szent Ferentz' Szerzetessének Plébániás Templomával, és Klastromával; Piáristák Kollégyiomával, 's Gymnáziumával, Szemináriummal, hol a' Lyceumban a' Theologián kivül, a' Filozofia is tanittatik. Emlékezetes a' N. Vármegyének derék Háza. — Holits a' Moravize mellett szép Királyi Kastéllyal, nagy tse-

Digitized by Google

rép edény Fabrikával, Spanyol juh tenyészettel, 's Tsászári Ménessel jeles Mezőváros; holott halászattal, 's vadászattal szokta magát mulatni Ő Tsaszári, 's Királyi Felsége. — Privigye Mezővárost nevezetesíti a' T. Piáristák' Klastroma, és Gymnáziuma: Érsek Ujvárt pedig a' Nyitra vize mellett a' Plébanián kivül, a' Franciskanusok Klastromá, és az Érseki Vár.

T. H. Adamótz. Agáts. Andats. Andód. Apáti, 4. Apony, 2. Ardanótz. Atrak, 2. Báb, 2. Babindal. Bácskafalva. Bajmotska. Bajmotz. Bajna. Bakó. Bánka, 2. Bánkeszi. Basótz. Bástyánka. Batikova Behintz, 2. Belitz, 2. Bella. Bellintz. Beregszeg. Berentz. Beznyákfalva. Bodok, 4. Bodorka. Bortsány. Bori. Bosán, 2. Botfalva, 2. Bölgyén, 2. Brezova. Brotska. Brunótz. Bruznó. Butsán, 2. Breztove. Brezán. Bukótz. Bulgyen. Busótz. Butkovány. Bzinetz. Csabaj. Czák. Csatsó. Család. Családka. Csapor. Csári. Csaztkótz, 2. Csaztkóv. Csauza, 2. Csavaj. Czerova. Czetény, 2. Csehi. Csejte. Csekej. Csermend. Csetény. Czigel. Csisits. Csitár, 2. Csizótz. Csornok. Darázsi. Déts. Dejte. Ditske. Diós. Divék. Dobrotsna. Doits. Domony. Dosin. Doltzen. Dovorán, 3. Drahótz. Dubnitza. Dubovány, 2. Dutsó. Dvornik. Egbel. Eger. Egerszeg. Egyházszeg. Eletske. Elefánt, 2. Emőke. Ervistye. Erdőház. Eszdeg. Fáhiánvölgye. Farkasd. Fejérmajor. Finta. Fornaszeg. Födémes. Funtzin. Gajdel. Galgótz. Garázda. Garajda. Gelénfalva. Gerentsér. Gergelyfalva. Geszte. Getfalva. Gimes. Gintz. Gyarak. Gyarmat. Handlova. Helben, 2. Hetmény. Holotka. Horka. Hosszufalu. Hubina. Huorka. Ivánka. Jablontza. Játz, 3. Jalovetz. Jalsótz. Janófalva. Jász. Jeskofalva. Jókö. Izbék. Kajsza, 2. Kakasfalva. Kalasz, 2. Kámánfalva. Kanyánka. Kap, 2. Kaplát. Karótz.

Digitized by Google

Kató. Keletsény., 2. Kér, 2. Keszi. Kereskény, 2. Kerkótz, Kesellökö. Királyfalva. Királyi, 4. Kismánya Kobilán. Kotzur. Kotzuritz. Kotsin. Koleskó. Kolon. Kolos. Komárnó. Komjáti. Konyafalva. Koptsán. Koritno. Korlát. Korlátkövár. Kos. Kosztolány, 3. Kosztolnafalva, 2. Kovalló, 2. Kovartz. Krajna Krakova. Kraszna. Kremts. Kresztyánfalva. Krutsa. Kropov. Krtotz, Kuno. Kuti. Kutásó. Kuzmitz. Könyök Köpösd. Körtvélyes. Kürt, 2. Latska. Lajosfalu. Lakatsi. Lantsár. Lapas, 2. Lazkár. Lazán. Ledétz. Leheny Lehota, 7. Lehotka. Lelótz, 2. Leopoldvára. Lestin. Leszkó. Letnitz. Libika. Lieszkov. Lipnik. Lipovnik. Livina. Lomnitza. Lópásó. Lopós. Lovászi. Löki. Lubina. Luboka. Ludány, 2. Luka. Lukátsi. Matsó. Madintz. Majzel. Malanta, 2. Malomszög. Mantzikó. Manyiga. Mártonfalva. Megyer Menge. Merasitz. 2. Mezökeszi. Miava. Motsidlan. Motsonak. Modró, 2. Mogyorós. Mokrihaj. Molnos. Morova. Morovno. Mosótz. Nádas. Nádlán. Nagyfalu. Nagyszeg Novajótz. Netzpál. Netsete. Nedanótz. Nedasótz. Nedozsér. Negyed. Nemtsitz. Nemetzke. Néver. Nevitzin. Nezete. Nisnya. Novák. Otskó. Ojtvány. Onderó. Onor. Oreszkó. Osztró. Öszdege. Pátzolaj. Pán. Parutza. Pásztó. Pata. Patvarótz. Petsenyéd. Pereszlény. Perg. Péterfalva. Petöfalva. Pobadin. Pobedin. Potsabán. Podragya, 2. Podkilava. Podlasa. Podlusán. Podolla. Podzamesy. Pográny. Pókuta. Polánka. Polusz. Popudin. Poruba. Poszátka. Pöstény. Prasitz. Prasnik. Prasznótz. Pravenitz. Prepasne. Priterszky. Pritsd. Próna. Putsány. Püspökfalva. Püstin. Rabove. Rabovistye. Ratsitz. Rád. Radétz. Radek. Radgetz. Radimo. Radist. Radistye. Radosótz, 2. Radozna. Rajtsány. Rakovitz. Rasztotsna. Ratkótz. Ratnótz. Retsény, 3. Rédek, 2. Renkó. Ribke. Rippeny, 2. Rohó. Románfalva. Rovenzkó. Rozbehi. Rudnik. Rudnó. Sadlonye. Ság. Sal-

Digitized by Google

gó, 2. Salgótska. Sárfő. Sarluska, 2. Sasvár. Sellye. Sempte. Sidlentze. Simova. Sindolatz. Sipkó. Sisó. Sok, 2. Sopornya. Stepanov. Steruz. Strázsa, 2. Suránka. Surány, 2. Sutótz, 2. Svrnbitz. Szabatist. Szalakuz. Szánfalva. Szebedráz. Széts. Szedlőtze. Szenitz. Szentkereszt. Szentmihály. Szentmihályur. Szentpéter. Széplak. Szerdahely, 2. Szil. Szilad. Szkatsán. Szmerdak. Szmolánka. Szobotist. Szokolotz. Szoltsán, 2. Szoltsánka. Szolka. Szomolyánka. Szomorfalva, 2. Szorbitz. Szotina. Szulány, 2. Szulótz. Szutsán. Szőlös, 3. Tapoltsány. Tarány. Tardoske. Tardomeztritz. Tavarnok. Temes. Temetvény. Teplitz. Teszér. Tomsai. Topoltska. Tordomeztitz. Tormás. Tormos. Tornótz. Tornószeg. Trebete. Tura. Turtsányka. Tusina. Tyapkó. Tököld. Tövésfalva. Udvarnok. Ujfalu, 4. Ujhely. Ujlatska. Ujlak. Ujvárosa, 2. Unin. Üreg. Ürmény. Ürmintz. Vagyótz. Vajk. Vaniga. Várad. Várallya. Vásárd, 2. Vetse, 3. Velusótz. Vendég, 2. Verbény. Verbó. Verbótz. Veszele. Veszka. Vesztenitz, 2. Vitsap, 2. Vidovány. Vieszka, 4. Visnyó. Viszka. Vitkótz. Vittentz. Volkován. Vogyerád. Vozokény. Vörösvár. Vradist. Vratistye. Zadubnitza. Zahati. Zaratzka. Zaràda. Zakoztalan. Zalotsin. Zavada. Zela, 2. Zila, 2. Zlatnik. Zlikótz. Zlukótz. Zobor. Zobrafalva. Zsámbokrét. Zsere.

F. U. Ő. Ts. K. Felsége. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan, Nyitrai Püspök, és Káptalan. Vág. Ujhelyi Prépost. Religyiói Kintstár. Nagyszombati, és Nyitrai Plébaniák. Posonyi Szeminárium. Tudományi Kintstár. H. Esterházy. H. Grasálkovits. H. Hohentzollern. H. Kohárу. G. Erdődy. G. Károlyi. G. Aponyi. G. Zichy. G. Pálffy. B. Splényi. G. Berényi. G. Batthyáni. G. Sándor. G. Ujfa-

Digitized by Google

lusy. G. Csáky. B. Zay. B. Szörényi. G. Amade. G. Zerdahelyi. G. Révay. B. Hellenbach. G. Bossányi. G. Forgáts. G. Koller. G. Brunszvik. B. Pongrátz. G. Klobusitzky. G. Hunyady. G. Traun. G Keglevits. B. Jeszenák. G. Teleky. G. Esterházy. B. Révay. B. Dávid. B. Horetzky. Majténi. Batskády. Böthi. Rudnay. Bosnyák. Bázsó. Péterfi. Jezernitzky. Diósy. Bertalanfi. Skultéti. Motesitzky. Janóky. Desö. Korosy. Simonyi. Uzovits. Boronkay. Gosztonyi. Turtsányi. Sándor. Gilányi. Tarnótzy. Szölösy. Vályi. Bosányi. Otskay. Gétzy. Merey. Kőszegi. Bartakovits. Turótz y. Klimó. Gentzel. G. Vindisgrátz. B. Malonyai. Ürmenyi. Szentiványi. Rajtsányi. Bori. Burján. Noszlopi. Buzásy. Zsarnótzy. Szakoltza Városa. Szakoltzai Ispita.

Pestvármegye Pilis, és Solt Vármegyékkel egyesitve; Fekszik Csongrád, Báts, Baranya, Tolna, Fejér, Komárom, Esztergom, Hont, Nógrád, Heves Vármegyék, 's a' Jászság, és Kunság szomszédságában, nagy jövedelmü, egy részt hegyes, 's nagyobb részt róna földön, mellyen mindenféle gabona böven terem, a' magas száru, 's igen nyeles Kukoritzával együtt; dinnyéje is nagyra nö, és igen jó izü. Bora szinte ugy bövén terem, és jó. Hallal bövelkedö Folyóji: az itt több hires szigetekkel ékeskedö Duna; Tisza; Zagyva; Tápio; Galga; és Rákos, mellyet hiresítenek a' mellette Kengyelből tartott több Gyülései a' Magyar Nemzetnek. Erdeji szépek. Pusztájit gyönyörüsítik a' szebbnél szebb Tsordák, Ménesek, Gulák, Göhölök, és Júhnyájok: mellettek legeltetö posgás Legények kedvekre dudálnak, furuglálnak, 's lejtöznek. Asztali vadat is, kivált madarat eleget tenyészt e' kies Tartomány, mellyet két Királyi Fö Város; egy Érseki, 's egy Püspöki Város;

Digitized by Google

és számtalan Uri Kastélyok ékesítenek. Népe derék Hazafiságu; 's az Esztergomi, és Kalotsai Érseki, Fejérvári 's a' Vátzi Püspöki-Megyékhez tartozik. Örökös Fő Ispányja az Ország' Nádor-Ispányja. — Buda, az Országnak Anyavárosa, elsösíti e' Nemes Vármegyét. Attila idétt elniresedett ugyan már Buda; de ennek Ó Buda birja helyét; Budának, Országunk' Fő Városának, Nagy Lajos Királyunk az Alkotója; Sigmond Királyunk Öregbítője; Mátyás, ama' Hires Királyunk Felmagasztalója. Utóbb a' Török által felgyujtatván; osztán elfoglaltatván; több ostromoltatása utánn pedig viszszanyerettetvén, mind addig sinlődött romlottságában, mig Ditső Királynénk; Mária Theresia, Királyi gondjátrá fordittván a' Királyi Palotát düledékeiből fel nem emelte. Nagyszombatból a' Magyar Universitást 1777-ben ide szállitotta: a' hová már hat esztendő előtt Raguzából Szent István Király' jobb Kezét elhozatta volt. Második Jósef Tsászár, és Magyar Király innét Pestre, és Posonyba szállítván az Universitást, ide helyheztette a' F. K. Helytartó Tanátsot; a' F. Királyi Kamarát; a' Fő Törvényszékeket; és a' Hatonai Fő Kormányt: és ezek, a' Fő Törvényszékeken kivül, most is itt vannak: valamint a' Fegyvertár; Ágyuöntő mühely; az Universitásnak derék Könyvnyomtató mühelye, a' Betüöntéssel együtt; Selyem-Kotsi- és fejér tserép Fabrika; Tüzpor malom; Fő Gymnázium; Fő Posta Hivatal. A' Kultsos Vár a' Királyi Palotával, mellyben most az Apostoli Királyi Szent Korona öriztetik, 's Jósef Tsászári, Királyi Fő Hertzeg, 's az Ország' Nádor Ispányja lakik, több Egyházi 's Világi rappant Épületekkel villogtatja a' Hegy' tetején Királyi fényességét; ugyhogy innét az alattalévő külső Városokat a' Szent Gellért, He-

Digitized by Google

gyén Fejedelmi tsinálatu Tsillagvisgáló tornyot, a' Duna' tulsó partján hoszszan nyuló gyönyörü Királyi Pest Várost szemlélvén, majd tsak nem magán kivül ragodtatik az Ember. Hiresek az itteni meleg Ferdők is; de még hiresebbek a' böven termő, 's a' Burgundiaiaknak semmit sem engedő veres borok, mellyeket mind maga' taplálására, mind gazdag nyereségre használván a' szorgalmatos Budai Polgár, örömmel éli Magyar világát. — Menjünk már azon az Európában leghoszszabb hidon által, melly hajókon épülvén, Budával Pestet egybefoglalja, ugy hogy egyik a' másiknak szépségét tsudálatosan nevelje. Pest Szabad Királyi Város valamint a' Vármegyének Nevét; ugy az egész Magyar Nemzetnek hangot ád mind a' Tudományosságra, mind a' gazdagodásra, mind az igazságra: mert itt vagyon az igazság' kiszolgáltatásának Fő két Törvényszéke, ugymint a' Királyi, és a' Hétszémélyes Tábla; a' legnagyobb Országos Vásárok, mellyekre nem tsak a' Haza' minden részéiből, hanem Külföldről tsáméntalan sokaság öszvegyül; 's az ide való hét száz Kalmárokon kivül, a' Bétsi Kereskedők, a' Görögök, Törökök, 's a' Lengyel Zsidók jól megpénzelik magokat. Itt a' Musák' Tanyája, a' Magyar Universitásnak negyven hat bölts Tanitójival, a' Nemzeti Museummal. Innét szárnyalnak a' Nemzet közzé az elmét világositó, 's a' szivet Hazafiságositó különbkülönbféle Irások; különösen a' Tudományos Gyüjtemény, és a' Hazai Tudósitások. Azért mindmind nagyobbodik, szebbedik, és tsinosabbodik ezen Királyi Város, elannyira, hogy majdan Európának első Városai között betsültessék. — Érseki Város Palotsa az Érsek' Lakvárával, Székes Egyházával, Káptalannal, Lyceummal, és Szemináriummal, 's a' T. Piaristák Kollegyiomával, és

Digitized by Google

Gymnáziumával jeleskedik. — Vátz Püspöki Város a' Püspök Lakvárával, Székes gyönyörü Egyházaval, Káptalannal, Nevendék Papsággal, Lyceummal, T. Piáristák Gymnáziumával; Süket Némák, és a' Ludovicea Katona Oskolával diszeskedik. Ketskemét Mezőváros mind temérdek nagyságával, mind a' Piáristák' Klastromával, 's Oskolájával, mind a' Reformatusok Fő Gymnáziumával hirhedik.

T. H. Abony. Áts. Atsa. Adáts. Akasztó. Alag. Alberti. Almás. Alpár, 2. Apáti. Aporka. Apostag. Aszód. Bag, 2. Bakód. Bánkháza. Barats. Báttya. Betse. Belegyház. Bénye. Bertzel. Bertzér. Besenyő. Bia Bikarét. Bitske Bille. Bocsa. Bogdány. Bogyiszló. Bojár. Boldogkáta, 2. Bottyán. Bod. Bök, 2. Böszér. Budakeszi. Budaörs. Bugótz. Bugyi. Csaba. Csala. Csanád Császártöltés. Czegléd. Csék. Cseke. Cselők. Csengöd. Csép Csepely. Csév. Czibok. Czinkota. Csik. Csikos. Csobánka. Csókás. Csomád. Csömör. Csöreg. Cövár. Dab. Dabas, 2. Dány. Demeter. Domony. Domonyivölgy. Dömsöd. Duka. Dunakeszi. Dunavetse. Dusnok. Etsér. Egyháza, 3. Erdő. Erek. 2. Erkény. Essö. Fáisz. Farkasd. Farnos. Félegyháza. Foktő. Fót. Garants. Gomba. Göd. Gödöllő. Gubats. Gyal. Gyón. Gyömrő. Györgye. Györk, 2. Hajnik. Hajós. Halom. Haraszt. Haraszti. Harka, Hármashatár. Harta. Hartyán, 2. Hatvan. Hernát, 2. Héviz. Hidegkut. Hild. Hugyi. Iklad. Inarts, 2. Irzsa. Isák. Isaszeg. Jánoshidja. Jászfalu. Jenő, 2. Kákony, Kakuts. Kalász. Kára. Kartal, 2. Káta, 4. Káva. Ketske, 2. Ketzel. Keregegyháza. Kerepes. Keserőtelek. Keresztur. Kissing. Kisujfalu. Kóka. Kopaszhegy. Kisüllés. Kovátsi. Köntsög. Körös, 2. Kötyöny. Lak. Leányfalu. Lotsod. Lóre. Löb. Lörintzi. Matsa. Majosháza.

Digitized by Google

Makad. Mántelek. Margitsziget. Máriatzel. Matkó. Megye. Megyer, 4. Mende. Migázzivár. Mikla. Mikebuda. Miske. Mogyoród. Mokád. Monor. Monostor, 2. Nádudvar. Nána. Negyven. Németi, 2. Orgovány. Oszlár. Ökördi. Nyiregyháza, 2. Ótsa. Ordas. 3. Ordasháza. Örs. Páhi. Pákony. Paladits. Pálfölde. Pálháza. Palota. Pánd. Pandur. Pataj. Patak. Paty. Pétzel. Perbal. Pereg. Peszér. Péterfölde. Péteri, 3. Pilis. Polgárd. Pomáz. Promontorium. Rátzkeve. Rátztelek. Ráda. Rádai. Rákos. Rátót. Réber. Rékás. Rudastó. Ság. Sáp, 2. Sári. Solmár. Solt. Soroksár. Sós. Söreg. Sükösd. Süly. Szada. Szakmér. Szállás, 2. Szántó. Szarvas. Szász. Szetsö. Szele. Szelíd. Szentbenedek. Szentdiénes. Szentendre. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentistván, 2. Szentiván, 2. Szentkereszt. Szenthirály, 3. Szentlászló, 2. Szentlőrintz, 2. Szentmárton, 3. Szentmihály. Szentmiklós, 3. Szentpéter. Szenttamás. Szeremle. Sziget. Szilágy. Szód. Szödrákos. Szügyi. Szunyog, 2. Tahi. Taksony. Tartsa, 2. Tas. Taslár. Tebe. Tegleház. Telki. Tény, 2. Tete. Tétény, 2. Tetétlen. Tinnye. Torbágy. Tószeg. Tótfalu. Tök. Tököl. Tölös. Törökbálint. Törtely. Tura. Ujfalu. Urbó. Uri. Uszód. Üllö Ürbö. Üröm. Vats. Vadász. Vadkert. Vájndor. Valkó. Vanaj. Ványa. Varsány. Vasad, 2. Vatra. Vetse. Vetsés. Vejte. Veresvár. Verseg. Visegrád. Zastó. Zsámbék. Zsámbok. Zsidó. Zsiger.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Jósef. K. Fő Hertzeg Palatinus. Albert Királyi Hertzeg. Kalotsai Érsek. Vátzi Püspök, és Káptalan. Egri Káptalan Nagyváradi Káptalan. Religyiói Kintstár. Telki Apátur. Premonstratenzisek. Tudományi Kintstár. Hertzeg Esterházy. H. Grasalkovics. H. Kohary. G. Csáky. G. Aspermont. G.

Digitized by Google

Sándor. G. Batthyáni. B. Prónay. B. Szeletzky. B. Podmanitzky. G. Beleznay. G. Ráday. G. Keglevits. B. Lafert. G. Fekete. B. Ortzy. B. Rudnyánszky. G. Festetits. G. Károlyi. G. Teleky. G. Forgáts. G. Sztáray. G. Esterházy. G. Majláth. G. Hugonay. Vattay. Fáy. Darvas. Tarkó. Latzkovits. Banzay. Szily. Bitskey. Benitzky. Vörös. Halász. Bene. Dobrovitzky. Miskey. Almásy. Parnitzky. Gosztonyi. Nádasy. Rodli. Trstyánszky. Batta. Sárközy. Majtényi. Földváry. Tihanyi. Balog. Csuzy. Szilassy. Bohus. Mágótsy. Bosnyák. Vay. Kubinyi. Blaskovits. Jankovits. Paksy. B. Hellenbach. Szentkirályi. Vigyázó. Ottlik. Adonyi. Bartzay. Tarjányi. Bésán. Hódosy. Bentsik. Száraz. Darótzy. Fényszarui Község.

Posonvármegye, határosodván Nyitra, Komárom, Györ, Mosony-Vármegyékkel; 's Austria, és Morva Országgal, Kies, és mindenféle gabonával, gyümöltstsel, 's hires borral bövelkedö földön helyhedik, ugy hogy majd általjában arany kertnek neveztetett, 's Mátyás Királytól különösen kedveltetett, kivált Tsallóköze. Nevezetesebb Folyóji a' hallal bövelkedö Duna, Vág, Morva. Vagyon Köbányája is, és festö füve. Népe Austria felé Német, Morva felé Tóth nyelvü; nagyobb része pedig tökélletes Magyar, 's az egész Vármegye az Esztergomi Érsekségben vagyon. — Posony e' Vármegyét nevezö Szabad Királyi Város most is kiváltképpen tzimereskedik ebben a' Duna' partján mind Népe' sokaságával, és tsinosságával, mind Egyházi, és világi jeles Épületeivel; Különösen Káptalannal, Királyi Akademiával, és Fö Gymnáziummal, mellyben, és a' Filozofiában a' T. Benediktinusok tanitanak. Fö Gymnáziumjok vagyon az Agosta Vállásuaknak is. Virágzik itt a'

Digitized by Google

Kereskedés; divatjában van a' Rosolis-Tobák-Olaj-Posztó-Selyem, és Tükör Fabrika. Jelesek a' Könyvnyomtató Mühelyek, és a' Könyvárus Boltok. Nyomtattatnak itten Deák, Német, és Tóth Ujságlevelek; de a' két első igaz Hazafiúi lélekkel mindenkor kinyilatkoztat a adott alkalmatossággal; hogy a' Magyar Nyelv a' Magyar Hazával egy meltóságu légyen. A' Tudomanyok' Posonyi Kerületének Fő Helye; és Lakja a' Fő Igazgatónak, ki most N. M. G. Szapáry Jósef, Sz. István Apostoli Király' Jelességes Rendjének Kommendátora, 's Nemes Mosony-Vármegye' Fő Ispányja Tsászári, 's Apostoli Királyi Felség' valóságos Arany Kultsos Hive, és Belső Titkos Tanátsossa. Föképpen emlekezetes ama' kies halmon felségesen épittetett négyszegletü Királyi Vár, melly mind erősségével, mind a' Királyi Koronának örizetével, 's több Királyainknak, kivált Mária Therésia Ditső Királynénknak gyakor mulatásával hová tovább nagyobb ditsősségre emelkedett. Most a' tüz által megromolván, szomoru látást okóz az ötet szemlélönek. Pálffy Miklós, ama' sok győzedelmekkel koszoruzott Magyar Hős, ezen Várnak Örökös Kapitányjává, 's a' hozzá tartozott jószágoknak Urává, 's ezen Vármegye Örökös Fő Ispányjává tétetett vala Rudolf Tsászár, és Magyar Király Ő Felségétől ugy, hogy ezen Fényes Familiából mindenkor az öregebbik birná ezen nagy jövedelmü Méltóságot. — Nagyszombat egyik a' régi Királyi Városok között a' sok benne lévő Szentegyházakról, és Szerzetes Klastromokról Kis Rómának neveztetett. Az itt volt Universitásba pedig annyi Ifjuság gyültözve, hogy minden háznál számosan lévén szállva a' Deákok, ezeknek beszélgetéseikből mind a' két Nemü Gyermekek megtanulnák a' Deák Nyelvet. Diszesiti

Digitized by Google

most is Esztergomból a' tizenhatodik Század' közepén ide szállott Fő Káptalan Már viszszaállította azt az ő valódi helyére ezen 1820. E. Ő Hertzegsége, Rudnai, és Divék-Ujfalui Rudnay Sándor, mostani Érseke Esztergomnak, a' Szemináriumok, a' Theologiai, és Filozofiai Lyceummal; a' Dunabali Kerületes Törvényszék; a' Királyi Gymnázium a' T. Benediktinusok alatt. Nevezetesíti a' posztóval való eleven kereskedés is, és több Tudósoknak, kivált Sambóki Jánosnak, és Káldi Györgynek itteni születése. — Modor szabad Királyi Város Hazánknak északi oldalát egész Erdélyig fedező magas Kárpát hegy alatt a' Katholikusoknak, és Ágosta-Vallásuaknak Szentegyházaival, 's emezeknek Gymnáziumával; jó bor termesztéssel és posztó szövéssel tekinteteskedik. — Bazin amahoz hasonló foglalatosságu Királyi Város, egy gyógyító Ferdővel. — Szentgyörgy szabad Királyi Város hiresedik a' T. Piaristák' Oskolájával. — Samarja Tsallóköznek Fő Mező városa szép szabadságáról, több régi Történeteiről, derék héti vásárjairól, az egész Országban tsak itt volt, de eltöröltetett Paulánusokról, kiknek Temploma, és Klastromának egyik része most Plébánia; másik része derék vendégfogadó, igen emlékezetes. Van a' Protestánsoknak is Temploma. Diszes a' Város Háza is.

T. H. Abony, 2. Ábrahám Albár. Alistál. Almás. Apaj. Bácsfalva. Báhony. Baka, 2. Balásfa. Bár, 3. Barakony. Barátfölde. Beke. Beketfa. Bél, 2. Behente. Benyótz. Bestertze. Bikszárd. Bodok, 2. Bodóháza. Bogdanótz. Bohunitze. Boleháza. Boleráz. Borostyánkő. Borova. Borza, 2. Botszeg. Bögellő, Bös. Breztovány, 2. Butsán. Butsuháza, Budafa, 2. Bustelek. Czajla. Csákány. Csaszta. Csataj, 2. Csefalva Csek-

Digitized by Google

lész. Csenke. Csenkefa. Csente. Csentefa. Czifser. Czilok. Csótfa. Csölle, 2. Csölöztö. Csönke. Csöpöny, 3. Csörge. Csötörtök, 2. Csukárd. Csuna. Darnó. Deáki. Dejte. Dertsika. Detrekő. Dévény. Dienesdi. Dimbur. Diós, 2. Dióspatony. Diószeg. Divinujfalu. Doborgaz. Dombó, 2. Eberhárd. Egyházfalva. Éleskö. Else. Engerau. Enyed. Eperjes. Eszterháza. Ette, 3. Fakó. Fantsal. Farkashida. Fejéregyháza. Feketeerdö. Fel. Filistál. Födémes, 2. Förév. Gajár. Galanta. Gantsháza. Gány. Gelle, 2. Gerentsér. Geszt. Gotznod. Gomba. Göntzháza. Grina Gurab, 3. Gútor. Habán. Halmes. Haszprunka. Hegy. Hegysur. Helmes. Hidaskürt. Hideghét. Hidegkut. Hitvég. Hochstett. Hódi. Hódos. Hoszszufalu. Humenetz. Igram. Illésháza. Istvánfalva. Jakabfalva. Jánosháza. Jányok, 2. Jászlótz. Jóka, 3. Kajal. Kápolna. Karap. Karcsa, 11. Károlyfalva, 2. Katlótz. Kerény. Keresztes. Keresztur. Keszöltzés. Kiliti. Királyfalva, 2. Királyrév. Kiripoltz. Kisfalud. Kletsovány. Konyha. Korompa, 2. Koros. Kosolna. Kosut. Körény. Körme. Körmösd. Körtvélyes. Kukló. Kürt, 2. Kómajor. Láb. Lamats. Lakszaujfalu. Landergótz. Lég, 2. Lévárd, 2. Limpók. Lintz. Lipold. Lótz, 2. Lötse, 2. Losontz. Lozornó. Lútse, 2. Macsed, 2 Maczháza. Mad. Madarász. Magyar, 2. Magyarád. Magyarfalva. Majorház. Majtény. Malatzka. Martzalfa. Mariánka. Máriatal. Maszt Mihálykovits. Miserd. Moderd. Nádas. Nádasd. Nadoslak. Nádszeg. Nohäts. Nájstift. Nebojsza. Nemesszeg. Németsok. Nyárád. Nyárasd, 3. Nyék, 2. Olgya. Ompital. Ony. Padány, 2. Pagyerótz Páka, 3. Páld. Palótz. Papfalva. Patony. Benke. Patonybögöly. Patonycsécseny. Patonyelö. Patonyförge. Patonylögér. Paty. Paulenkö Pered. Perentsér. Pernek. Petény. Péterfa. Pila. Poczond. Podafa.

Digitized by Google

dafa. Podragya. Pókatelek. Pósfa. Pősfa. Pötehàza. Pratsa. Pruk. Pudmeritz. Püski. Püspöki. Rákos. Rarbok. Recz. Rétse. Remete. Réte. Rórpak. Rosindol. Samot. Sántzbak. Sáp. Sárfő. Sárosfa. Senkvitz. Sólymos. Spátza. Stomfa. Sur, 4. Süly, Szarva, 2. Szász. Székelyfalva, Széleskut. Szely, 2. Szelyi, 2. Szemet. Szentz. Szentábrahám. Szentàntal. Szentersébet. Szénjános. Szentkatalin. Szentmárton. Szentmihályfa. Szentmiklós. Szentpéter, 2. Szerdahely, 2. Szered. Sziget, 2. Szilints. Szokold. Szomolyán. Szuha. Szunyogdi Taksony. Tallós. Tamásháza Tárnok, 2. Tejed, 3. Téjfalu. Telke. Terling. Tonkháza. Tótujfalu. Torts. Torony. Tökés. Tönye. Udvarnok, 2. Ujfalu. Ujvásár, 2. Uzor. Vága. Vajka. Valtasur. Vámosfalu. Várallya. Varjas. Várkony. Vásárut. Vatta. Vedrőd. Vereknye. Vezekény. Vistuk. Vizkelet. Vők. Vöröskö. Zavar. Závod. Zohor. Zontz. Zvontsin. Zselyi. Zsigárd.

F. U. Ő Ts. K. Felsége, Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek, és Káptalan. Győri, és Posonyi Káptalan. Religyiói Kintstár. Posonyi Prépost. Szentmártoni Fő Apátur. Nagyszombati Plébánia. Tudományi Kintstár. H. Esterházy. H. Grasalkovits. H. Pálffy G. Esterházy. G. Pálffy. G. Erdődy. G. Batthyányi. G. Illésházi. G. Zichy. G. Amade G. Viczay. G. Feraris. Zichy. G. Sándor. G. Brunszvik. G. Aponyi. G. Traun. B. Jeszenák. B. Horetzky. G. Balassa. G. Balogh. G. Forgáts. G. Károlyi. B. Perényi. Gellei Plébánia. Szászy. Bakó. Nedetzky. Turótzy. Somogyi. Ernyey. Ámbró. Kvassay. Makripodáry. Bitó. G. Szápáry. Olgyay. Fekete Gánts. Kempelen. Farkas. Várady. Boronkay. G. Kolonits. Dravetzky. Konde. Pőthe. Bátsák. Désán. Sidó. Vermes. Kultsár. Benyovszky. Martzal. Májláth. Naszvady. Galgótzy. Petényi. Szmertnik. Német.

Digitized by Google

Takáts. Prileszky. Forgáts. Szvetenay. Pap. Ugronovits. Szetsey. Rabovszky. Czinger. Liszkovszky. Jablontzy. Rausser. Zimándy. Ziska. Stermenszky. Godány. Jenkó. Udvarnoky. Nagyszombat Városa. Pesony Városa. Szentgyörgy Városa, Vajkaszék, holott az Esztergomi Érsek' Nemesseinek Különös Törvényhatósága vagyon.

Sárosvármegye a' Kárpát, vagy Beszkédalatt Zemplén, Abauj, Szepes, Vármegyék, és Gállitzia mellett hegyes, völgyés földön helyhedvén, fával, Káposztával, 's más kerti veteményekkel bővelkedik. Rozsa, árpája jól terem, még jobban Zabja, hajdinája, és lenje Erdősége számos vadat, és méhet tenyészt. Hegyeiben arany, 's ezüst Bányája vagyon. Opálja igen betses, és az egész föld Kerekségen legszebb. A' Sovári hegyekből gazdagon omlad a' sóviz. Borkutja is böven vagyon, és gyógyító vize. Nevezetesebb Folyóji: Ondva, Tapoly, és Tartza. Három Királyi Várossal ékeskedik. Népének kevés része tiszta Magyar; többsége a' szomszéd Országbeliekkel, az Oroszokkal, és Lengyelekkel atyafias; 's a' Kassai és Eperjesi Püspökök alá tartozik. — Eperjes szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett bástyákkal bekerítve, széles utszáji szép épületekkel. Itt vagyon a' Tiszajobbi Kerületnek Törvényszéke; valamint a' most 1818-ban felállitott egyesült Görög, Püspökségnek Széke. Jeleskedik szép Szentegyházakkal, Minoriták' Klastromával; Katholikusok', és Ágosta-Vallásnak' Gymnáziumával; Város, és Vármegye' Házaival; ugy a' Hadi Igazgató, és több Uraságok' Házaival; Posta Hivatallal; Nyomtató Műhellyel; és szép Kálvariával. Szorgalmatos. Polgárjai nagy Kereskedést üznek Vászonnal, és Hegyallyai borral. Innét látszik, hogy ámbár e' Vármegyének. Semmi bora se terem,

Digitized by Google

még is Lakosai a' jovát iszszák, a' Magyar bornak: sőt Lengyel Országnakis eleget hordanak. — Szeben Szabad Királyi Város a' Tartza folyó mellett amavval hasonló kereskedést üz. Kérkedik Gymnáziummal, mellyben a' T. Piaristák tanítanak, a' kiknek, és a' Városnak régi Szentegyháza nevezetes a' Papiros malmával együtt. — Bartfa Szabad Királyi Város a' Tapoly folyó' partján szinte azon kereskedésben foglalatoskodik. Jó, és erős savanyu vize is, és két Ferdője sok hasznot hajt nékie: mint hogy a' Lengyelek is igen számosan szoktak ide öszve jönni. Papiros malma is derék. — Sáros Mezőváros most is nem tsak a' Vármegye nevezésével, hanem Népének sokaságával, mesterségével, gazdáskodásával, 's több Nemes Familiáknak Uri Házaikkal is jeleskedik.

T. H. Abos. Abrahámfalva. Adámföldje. Alma. Andrásvágás. Andorka. Aranypataka. Ardó. Asgut, 2. Bábfalva. Bajor. Bajorvágás. Bálásvágás. Bálpataka. Bánya. Bartfaujfalu. Bartosfalva. Bétzallya. Betseró. Belejótz. Belloves. Benedikótz. Beretö. Berki. Bertót. Berzevitz. Bezuvka. Biharó. Biztra, 2. Bodonlak. Bodruzal. Bogdány. Boglárka. Boksa. Bolyár. Boroszló. Büke. Breznók. Budamér. Buják. Buki. Bukótz. Bunyta. Buzló. Csaplánka. Csarne. Csarnó. Czemere. Czernina. Cselfalva. Csépkés. Czigelka. Czigla. Csires. Darótz. Decső. Delete. Demete. Dabó. Dobroszlova. Dolhanya. Dolina. Dotonya. Dritsna. Dubina. Dubrava. Dukafalva. Duplin. Enitzke. Erdőtske. Feketekut. Felsebes. Fias. Finta. Frits. Fritska. Fritske. Fulány. Gaboltó. Gavranetz. Gerált. Gergelylak. Gerlak. Gombosfalva. Goronyetz. Gribó. Gromos. Gulviz. Gyurkó. Hajduka. Hajszlin. Halas Hamburg. Hankótz. Hanusfalva. Harság. Hedri. Henig. Herhej. Herling.

Digitized by Google

Hermán, 2. Hertnek. Herváltó. Hèthárs. Hidegkut. Hoszszurét. Hukaj. Hunkótz. Hunnosd. Huta, 2. Huvész. Imre. Isép. Istvánvágás. Jakabvágás. Jakábvölgye. Jákorits. Jánó. Janótska. Jedlinka. Jedlova, 2. Jernye. Jesztréb. Jurkó. Kátsánd. Kajata. Kakasfalva. Kálnis. Kapi. Kapjsova. Kaprontza. Karátsonmező. Kavotsán. Ketskótz. Kelemes. Kende. Kerekrét. Keresztes. Kijó. Kisfalu. Klemberg. Klussó. Kohány. Komárnyik, 2. Komarótz. Komlós. Komlósa. Korejótz. Kósztolány. Kovátsvágás. Kozány. Kozuhótz. Kökény. Körösfő. Kőszeg. Kriva. Krisze. Krutsó. Krusinetz. Kruslova. Kruslo. Kutsin. Kurima. Kurinka. Kurova. Kurt. Kuzuhótz. Kükömező. Kvatsán. Latsnó. Lada. Ladamér. Ladna, 2. Lagnó. Lapispataka. Laposfalva. Laztzó. Lazka. Letsérd. Lemes. Lénártó. Lénárdvágás. Lepótz. Lesets. Litsird. Lupova. Litinye. Livó. Liutsin. Lófalva. Long. Lubótz. Lubotiny. Lutska. Lukavitz. Lukó. Lusánka. Magyarfalu. Makovitz. Margonya. Mátévágás. Matisova. Medgye. Medvetz. Megye. Medgyes. Mérgeske. Merk, 2. Mesztiska. Mező. Mikaló. Miklósvágás. Milipos. Mirolya. Mirósa, 2. Mlinarótz. Mot-ármány. Motsolya. Moknya. Mudrótz. Nádfő. Nagysomos. Németfalu, 2. Niklova. Nyerjes. Obrutsnó. Ófalu. Olegnok. Olysavka. Olysó. Ondavka. Ondregova. Orkuta. Orlik, 2. Orló. Orsótz. Ortova. Osikó. Osztropataka. Patsolaj. Palotsa. Pálvágás. Patatskó. Peklin, 3. Pétermező Pétervágás. Petrova. Piszana, 2. Pisztrina. Pitrova. Plavnitz. Potskáj. Polakótz. Polom. Polyána. Polyánka, 2. Porubka, 2. Pósfalva. Potoka. Prikra. Prots. Pétsujfalu. Pusztamező. Rabkó. Rabótz. Rabova. Rabovtsik. Rabszki. Rádats. Radiszka. Radoma. Radvány. Rákótz. Raszlavitza, 2. Ratvaj. Regető. Rentsitsó. Resó. Rikvald. Rokitó. Roskovány. Rosztóka. Rovna. Ruszin. Salgó. Sandal. Sapi-

Digitized by Google

netz. Sarbóva. Sáros. Sárpataka. Sásova. Sebes, 2. Sebfalva. Segnye. Semetkőz. Semvitz. Senyigi Siba. Siróka. Skavnik. Smilnó. Som. Somosujfalu. Sósujfalu. Sóvár. Stelpok. Stofuró. Strotzin. Sverszó. Svidnitza. Svidnik, 2. Szálgotska. Szalók, 2. Szandal. Szavatka. Szedikert. Szedlitze. Szemkótz. Szénégető. Szenig. Szentgyörgy. Szentimre. Szentistván. Szentkereszt. Szentmihály. Szentpéter. Szerdikerte. Szettek. Szilva, 2. Szinyeujfalu. Szlavnik. Sznakó. Szobos. Szokolya. Sztarina. Sztraskótz. Sztebnik. Szuka. Szulin. Tapoltsány. Tartza. Tarkő. Tarnó. Teány. Terebő. Terjekfalva. Ternye. Tisinetz. Tiszite. Töltsed. Töltselmes. Trotsán. Tukina. Tülszék. Tvaroztza, 2. Ujak. Uszfalva. Vagrinetz. Valkótz. Vaniskótz. Vapenik. Váradka. Várallya Várgony. Varjufalva. Vaspataka. Venétzia. Viskótz. Vizlava. Vizoka. Vitéz, 2. Vlatsa. Vladitsa. Volya, 2. Vörösvágás. Zalmány. Závada. Zavatka. Zboró. Zegnye. Zsebfalva. Zsettek.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Brezenheim. Szepesi Káptalan. G. Aspermont, G. Szirmay. Religyiói, és Tudományi Kintstár. G. Forgáts. G. Desöfy. G. Sztáray. B. Gilányi. B. Splényi. B. Palotsay. G. Csáky. G. Haller. G. Klobusitzky. B. Horvát. Semsey. Raszlavitzy. Körtvélyesy. Okolitsányi. Bajor. Berzevitzy. Kászonyi. Rolly. Palásti. Aiszodorfer. Kazintzy. Bertóti. Zombory. Ujházy. Keczer. Pulszky. Czimmerman. Szinyey. Dobay. Piller. Sárosy. Potornyay. Pétsy. Hapy. Gombos. Bornemisza. Hedry. Hutkay. Taby. Fejérváry. Büdöskuti. Izdentzy. Usz. Kükemezey. Lapispataky. Renault. Vinkler. Roskoványi. Berthold. Petrótzy. Rakovszky. Szullovszky. Desöfy. Márjásy. Gundelfinger. Bartfa Városa. Eperjes Városa. Szeben Városa. Kassa Városa.

Digitized by Google

Somogyvármegye, mellyet Varasd, Szala. Veszprim, Tolna, Baranya, Verőtze-Vármegyék, és Szentgyörgy Végvári Katona Vidék, vesznek körül, borral, gabonával, Kukoritzával, gyümöltstsel, 's mindenféle marhával, és Vadakkal, 's erdőséggel gazdag földön fekszik. Nevezetes Folyóji: Dráva, Sió, Kapos, Koppán, Almás, Okor, Rinya; és a' Balaton tava jó hallal bővségesen adóznak nékie. Népe, kissebb részét kivévén, mind Nyelvével, mind vitéz szellétével Hazája ditsősségét neveli. Királyi Városa. ugyan egy sints; de vannak dérék Mezővárosai, mellyek köztt nevezetesebbek Kaposvár, és Szigetvár. Ez az Almásfolyó mellett egy Szigetben máinapig hirdeti ama' Ditső Zrinyi Miklósnak hasonlithatatlan vitézségét; 's diszeskedik két Templommal, Sóházzal, Postával, és a' piattzán lévő nehány szépen épültt házakkal. Amaz pedig derék Templommal, Vármegye' szép Házával, Uraság Hastellyával, és Gymnáziummal jeleskedik. Somogyvár megtartja ditsőségét a' Nemes Vármegye' Nevével.

T. H. Acsa. Ádánd. Agarév. Agaros. Albert. Almamellék. Alsok. Andats. Apáti, 2. Aray. Arad. Aszaló. Aszond. Aszszonyvár. Asszonyfa. Atala. Atád, 2. Bába. Babod. Baboltsa. Bábony. Bagala. Bajom, 2. Balhás. Bálványos. Bár. Baráti, 2. Barts. Bard. Basky. Basal. Batál. Baté. Báves. Bétz, 2. Beleg. Belezna. Bellovár. Belyék. Benedek. Berentze. Berény, 4. Berki. Berzentze. Besény. Besenye. Betekints. Bize. Bocskó. Boda. Bodork. Bodratza. Bodrog. Bogád. Bogáti, 2. Bogdár. Boglár. Bolhó. Bonnya. Boronka. Bottyán. Bö. Böhönye. Böszénfa. Busák. Bü. Bük. Bükmalom. Bükösd. Bürüs. Büsü. Csákány. Csalta. Czegléd. Csebin. Csehi. Csepely. Cserényfa. Csertiház. Csertő. Csitsal. Csitsás. Csi-

Digitized by Google

tsó. Csikosa. Csoknya. Csokonya. Csoma. Csombárd. Csököly. Csöménd. Csöpröndi. Csurgó. Daba. Dada, 2. Damalos. Darány. Dávod. Déd. Dents, 2. Deszeda. Dobina. Dobsa, 2. Dombó. Domina. Drávafok. Döbröts. Döröts. Eblak. Etsény. Edde. Egres, 2. Endrőd. Fajd. Fáisz. Farkosi. Faszár. Fejéregyház. Fészerlak. Fiad. Fok. Fonó. Fonyód, 2. Fonyor. Földvár. Fölöstökön. Fönyed. Füred. Gadány. Galambos. Gálosfa. Gamas. Gányási. Gardony. Gardos. Gelle. Gelye. Gerend. Gerezd. Gezti. Gige. Gomba, 2. Gölle. Görgeteg. Görösgál. Gyalán. Gyarmat. Gyékényes. Gyors. Gyöngyös. Gyöngyös-mellék. Gyöngyös. Gyórök. Gyúgy. Hats. Hajmásfa. Hajmás. Háromfa. Hárshágy. Hársos. Hatvany. Hedrahely. Hegyesd. Hentse. Henyész. Herezenye. Hetény. Hetes. Hidas. Hidvégfalu. Hidvégváros. Hoboly. Hollád. Homok. Horogvég. Horvátkút. Hoszszúfalu. Hugomér. Hugona. Igal. Igar. Iharos. Inke. Inkej. Istvándi. Jaba. Jád. Jakó. Jurom. Jut. Juta. Jutom. Kadárkut. Kák. 2 Kákonya. Kalamász. Kálmántsa. Kapol. Kaposmerő. Kara- Karád. Kasok. Kelevíz. Kenderes. Kenesz. Kertseliget. Kereki. Keresztúr, 4. Keresztút. Kéthely. Kétnyár. Kiliti. Kisfalud, 2. Komlósd. Kónyi. Kopár Koppán. Korpád, 2. Kovátsi, 2. Kozma. 2. Köcse. Kölked. Körmend. Köröshegy. Kutas. Kútfő. Kürtös. Lábod. Lad, 2. Lak, 3. Lakafa. Laktsa. Lakotsa. Lankótz. Lapa. Lapod. Látrány. Lelle. Lentseni. Lengyeltóti. Léta. Libbentő. Lipátfa. Liszó. Lok. Loki. Lök. Lukafa, 2. Lulla. Magasd. Magyaród. Magyarújfalu. Martzali. Markótz. Marót. Martony. Megyer. Mennye. Mére. Merenye. Merke. Mernye. Merő. Merse. Mesztegnye Miháld. Mike. Miklósi. Mindszent. Motsolád. Molvány. Moritzhely. Mosdós. Mosgó. Nádasd. Nágots.

Digitized by Google

Nagymarton. Nemeske. Nikla. Nyim. Nyires. Nyírhíd. Okorág. Ortzi. Orda. Osztopány, 2. Őr. Örs. 2. Öszöd. Ötvös. Patza. Patzod. Patsa. Pamuk. Pántza. Pát. Pata. Patalom. Patony. Patosfa. Farró. Perditz. Petend. Péterhida. Poklos. Polány. Pomog. Porrog. Póstelek. Potony. Pula. Putenda. Rád. Raksi. Réfalu. Remete. Répás. Ságvár. Sámson. Sántz. Sánd. Sándi. Sántos. Sárd. Sári. Sarkad. Sávoly. Següsd, 2. Séllye. Simonfa. Simongát. Simonyi. Som. Somodor. Sörény. Sörnye. Surd. Szabadi. Szabás. Szakátsi. Szalatska. Szamárdi. Szana. Szand. Szántás. Szántád. Szántos. Szárszó. Szemes, 2. Szend. Szenna. Szentbalás. Szentbenedek. Szentborbás. Szentgáloskér. Szentgyörgy, 3. Szentjakab. Szentkirály, 2. Szentlászló, 2. Szentluka. Szentmárton, 2. Szentmiklós, 2. Szentmihály. Szentpál, 2. Szentpéter. Szenta. Szentes. Szenyér. Szerászló. Szenttamás. Szerdahely. Szil. Szilvás. Szob. Szötsény. Szörény. Szörnye. Szolád. Szomajom. Szórosd. Szövets. Sztára. Szulimány. Szulok. Tab. Tamási, 3. Tapsony. Tarány. Tard. Tarnótza. Táska. Taszár. Teleki. Tikos. Tomi. Toponár. Torvaj. Tótujfalu. Tótváros. Törötske. Tur. Udvarhely. Ugaj. Ujlak, 3. Ujnép. Uzd. Vadé. Vámos. Vánad. Várallya. Várda. Vargyaskér. Veresalma. Vése. Vid, 2. Visnye. Visonta. Viszló. Visz. Vitya. Vizvár. Vörs. Vrátsik. Vrázló. Zádor. Zákány. Zala. Zics. Zimány. Zipfalva. Zsibolt. Zsitfa.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi Püspök, és Káptalan. Esztergomi Káptalan. Pétsi Káptalan. Tihanyi Apátur. Kaposfői Prépost. Szent Jakabi Apátur. Ajtatos Oskolák' Szerzete. H. Esterházy. H. Batthyáni. G. Sztsényi. G. Festetits. B. Hunyady. G. 'Sigray. B. Lengyel. G Batthyáni. G. Smidek. G. Traun.

Digitized by Google

G. Nitzky. B. Pongrátz. G. Csáky. B. Majtényi. B. Ortzy. B. Pásztory. B. Stefaits. G. Hugonay. Festetits. Perneszy. Tóth. Jankovits. Somsits. Tányi. Végh. Sárközy. Igmándy. Czindery. Svastics. Kubinyi. Gáll. Inkey. Bosnyák. Boronkay. Vrántsits. Bárány. Talián. Bakó. Szili. Mérey. Baka. Hojtsy. Nedetzky. Horvát. Kenesey. Szelestey. Desö. Zichy. Márton. Gombos. Csapody. Baranyay. Siklósy. Topos. Antal. Vörös. Tulmán. Fekete. Kiss. Vásonyi. Somogyi. Szalay. Szegedy. Calisius Rosthy. Zabroszky. Vésey, Mertzel. Sólom. Csák. Börzsönyi. Illés. Botka. Katskovits. Bogyay. Domanitzky. Ország. Ányos. B. Buttyán. Miskey. Gusits. Góry. Rumy. Spisits. Kováts. Farkas. Ujváry. Pados. Tebery. Szeker. Hunkár. Árvay. Vátzy. Gyömörey. Móritz. Eperjesy.

Sopronyvármegye, mellyet Austria Fő Hertzegség, és Mosony, Győr, Veszprim, 's Vas Vármegyék Környöznek, egy ékes, és igen jó borral, kedves gyümöltstsel, 's mindenféle gabonával termékeny Tartomány. Szépek marhái is: kőbányáji nevezetesek. Tágos erdeji sokféle vadakkal bővelkednek. Emlékezetesebb Folyóji: Rába, Réptze, Vulka, 's Rábtza. Tavai a' Fertő, és a' Barbatsi Tó: azért hala, 's vizi madara is bőven vagyon. Népe kissebb részént Német, és Horvát Nyelvü; nagyobb részént egész Magyar, 's talpra esett Emberek, kivált a' Rábaköziek. Ezen derék Vármegye egészen a' Győri Püspökségben vagyon; Örökös Fő Ispányja pedig Hertzeg. Esterházy. — Sopron Szabad Királyi Város esmérteti e' Nemes Vármegyét maga Nevével; esmérteti magát e' Nemes Vármegyével, hogy Magyar Országnak ékesebb Városai Közzül ő légyen az egyik: a' mit szembetüntet szép utszájival, épületeivel, Tornyaival,

Digitized by Google

Szentegyházaival. Vigyázó Tornya az egész Országban legnagyobb. A' Kollégyiomos Káptalanon kivül vannak benne Benediktinusok, a' Gymnázium Tanitóji; Dominikánusok, és Ursilita Apátzák; az Ágosta. Vallásuaknak Fő Gymnáziuma, a' mellyben a' Haza' Nyelvére különös tekintet vagyon Posztótsinálóji számosok. Tzukorfabrikával tsak ő ditsekszik Magyar Országban. Bora a' legjobb Magyar borok küzzül való. Hamusir, és Saletrom főzése, 's Kőszene használatos. Héti vásárjai igen jövedelmesek. Körülötte lévő nyoltz Faluival vagyonoskodik; 's e' felett bor, gabona, marha, Sertés, méz, viasz, gyapju, dohány, és tsinos portéka kereskedéssel gyarapodik. Fő ditsőssége pedig az: hogy egy Király, és Királyné koronáztatott meg benne az Apostoli Szent Koronával. — Kismarton Királyi Városát diszesíti a' Franciskánusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma és Temploma, ama' gyönyörü Kálváriával; és Hertzeg Esterházynak roppant Hertzegi Vára, 's Kertje. — Ruszt Királyi Városát pedig az ő különös jóságu bora hiresíti. — Csorna Rábaköznek Mezővárosa nevezetes a' Prémonstratenzisek' Prépostságáról, 's jeles Monostoráról, és Templomáról. — Fraknó tzimeresíti az Esterházy Hertzegi Nevet; helye a' Hertzegi Kintstárnak; 's a' Szerviták Szerzetével tisztelkedik. — Esterház pedig olly fényt ád ezen Nemes Vármegyének, a' millyennel egyik Vármegye sem tündöklik.

T. H. Acsalag. Ágfalu. Ágendor. Agyagos Anta. Árpás. Babot. Banthegy. Bágyog. Bakföld. Balf. Barbats. Belsd. Berekallya. Berény. Bodonhely. Bogyoszló. Bokros. Bonya. Bóz. Bősárkány. Bű. Büdöskut. Bük, 3. Borbála. Csáford. Család. Csanak. Csapod. Császárfalva. Csáva. Czemend. Czenk, 2. Csepreg. Csér, Csernel-

Digitized by Google

háza. Czillingtal. Czinfalva. Czirák. Csurond. Damanya. Dasztifalu. Dénesfa. Deretske. Dörfel. Dohányos. Dör. Draszburg. Ebergötz. Edlau. Edve. Egyed. Egyházasfalva. Endrőd. Farád. Fejéregyháza. Feketeváros. Frankó. Föllik. Füles. Gálosháza. Gartha. Geresd, 2. Gógánfa. Göbös. Gyalóka. Gyirót. Gyóró. Gyülevész. Hasénd. Haratson. Harka. Hegykő Hetye. Hidász. Hidegség. Hirm. Himod. Homok. Horpáts. Höflájn, 2. Hövej. Iványi. Jánosfa. Jobaháza. Kábold. Kapuvár. Károly. Ketzöl. Keresztény. Keresztur, 2. Kéthely. Kisbarom. Kisboldogasztzony. Kisfalud. Kistata. Klastrom. Klinpa. Koldusfalva. Hópháza. Köhalom. Kövesd. Kukerits. Küllö. Ládony, 2. Lajtapordány. Lákend. Lákenpak. Lánzsér. László, 2. Ledétz. Lesvár. Likvánd. Lindgrab. Lóts. Lotsmánd. Lojpers. Loók. Lórétom. Los. Lövő. Maglotza. Malomháza. Mártz. Medgyes, 2. Mesterháza. Meszesd. Mitske. Mihályi. Muzsaj. Náczháza. Nagyborom. Nemeskér. Németi. Nyék. Nyujtál. Okka. Ordó. Oslyi. Oszlop. Páli. Pámgart. Pásztori, 2. Petsenyéd. Peresznye. Pereszteg. Perván. Péterfalva, 2. Petőháza. Pinnye. Plajgram. Plamau. Pordány. Potyond. Pulya, 3. Rajding. Rákos. Rámótz, 2. Ritzing. Rórpak. Rozália Röjtök. Ság. Sajtoskál. Salamonfa. Sárdos. Sarród. Sattendor. Sebes. Siggrám. Siglós. Simaháza. Sirtz. Sobor. Söjtör. Stettera. Stótzing. Sventgráb. Szakony, 2. Szany. Szárföld. Szárazvám. Szarvkő. Szétsény. Széleskut. Szemere. Szentandrás. Szentgyörgy. Szentmargit. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Szentrozália. Széplak. Szerdahely. Szergény. Szil. Szilisárkány. Szopor, 2. Szovát. Szökeföld. Tamási. Tompaháza. Tormafalu. Tormás. Trausdor. Udvard. Ujfalu. Ujhid. Ujkér. Ujlak. Ujmező. dnU .Vadosfa. Vág. Vánfalva. Vásárosfalu. Vajn-

Digitized by Google

Szentegyházaival. Vigyázó Tornya az egész Országban legnagyobb. A' Kollégyiomos Káptalanon kivül vannak benne Benediktinusok, a' Gymnázium Tanitóji; Dominikánusok, és Ursilita Apátzák; az Ágosta. Vallásuaknak Fő Gymnáziuma, a' mellyben a' Haza' Nyelvére különös tekintet vagyon Posztótsinálóji számosok. Tzukorfabrikával tsak ő ditsekszik Magyar Országban. Bora a' legjobb Magyar borok küzzül való. Hamusir, és Saletrom főzése, 's Kőszene használatos. Héti vásárjai igen jövedelmesek. Körülötte lévő nyoltz Faluival vagyonoskodik; 's e' felett bor, gabona, marha, Sertés, méz, viasz, gyapju, dohány, és tsinos portéka kereskedéssel gyarapodik. Fő ditsőssége pedig az: hogy egy Király, és Királyné koronáztatott meg benne az Apostoli Szent Koronával. — Kismarton Királyi Városát diszesíti a' Franciskánusok', és Mizerikordiánusok' Klastroma és Temploma, ama' gyönyörü Kálváriával; és Hertzeg Esterházynak roppant Hertzegi Vára, 's Kertje. — Ruszt Királyi Városát pedig az ő különös jóságu bora hiresíti. — Csorna Rábaköznek Mezővárosa nevezetes a' Prémonstratenzisek' Prépostságáról, 's jeles Monostoráról, és Templomáról. — Fraknó tzimeresíti az Esterházy Hertzegi Nevet; helye a' Hertzegi Kintstárnak; 's a' Szerviták Szerzetével tisztelkedik. — Esterház pedig olly fényt ád ezen Nemes Vármegyének, a' millyennel egyik Vármegye sem tündöklik.

T. H. Acsalag. Ágfalu. Ágendor. Agyagos Anta. Árpás. Babot. Banthegy. Bágyog. Bakföld. Balf. Barbats. Beled. Berekallya. Berény. Bodonhely. Bogyoszló. Bokros. Bonya. Bóz. Bősárkány. Bű. Büdöskut. Bük, 3. Borbála. Csáford. Család. Csanak. Csapod. Császárfalva. Csáva. Czemend. Czenk, 2. Csepreg. Csér, Csernel-

Digitized by Google

háza. Czillingtal. Czinfalva. Czirák. Csurond. Damanya. Dasztifalu. Dénesfa. Deretske. Dörfel. Dohányos. Dör. Draszburg. Ebergötz. Edlau. Edve. Egyed. Egyházasfalva. Endröd. Farád. Fejéregyháza. Feketeváros. Frankó. Föllik. Füles. Gálosháza. Gartha. Geresd, 2. Gógánfa. Göbös. Gyalóka. Gyirót. Gyóró. Gyülevész. Hasénd. Haratson. Harka. Hegykö Hetye. Hidász. Hidegség. Hirm. Himod. Homok. Horpáts. Höflájn, 2. Hövej. Iványi. Jánosfa. Jobaháza. Kábold. Kapuvár. Károly. Ketzöl. Keresztény. Keresztur, 2. Kéthely. Kisbarom. Kisboldogasztzony. Kisfalud. Kistata. Klastrom. Klinpa. Koldusfalva. Hópháza. Köhalom. Kövesd. Kukerits. Küllö. Ládony, 2. Lajtapordány. Lákend. Lákenpak. Lánzsér. László, 2. Ledétz. Lesvár. Likvánd. Lindgrab. Lóts. Lotsmánd. Lojpers. Loók. Lórétom. Los. Lövő. Maglotza. Malomháza. Mártz. Medgyes, 2. Mesterháza. Meszesd. Mitske. Mihályi. Muzsaj. Náczisháza. Nagyborom. Nemeskér. Németi. Nyék. Nyujtál. Okka. Ordó. Oslyi. Oszlop. Páli. Pámgart. Pásztori, 2. Petsenyéd. Peresznye. Pereszteg. Perván. Péterfalva, 2. Petöháza. Pinnye. Plajgram. Plamau. Pordány. Potyond. Pulya, 3. Rajding. Rákos. Rámótz, 2. Ritzing. Rórpak. Rozália Röjtök. Ság. Sajtoskál. Salamonfa. Sárdos. Sarród. Sattendor. Sebes. Siggrám. Siglós. Simaháza. Sirtz. Sobor. Söjtör. Stettera. Stótzing. Sventgrab. Szakony, 2. Szany. Szárföld. Szárazvám. Szarvkö. Szétsény. Széleskut. Szemere. Szentandrás. Szentgyörgy. Szentmargit. Szentmárton. Szentmiklós, 2. Szentrozália. Széplak. Szerdahely. Szergény. Szil. Szilisárkány. Szopor, 2. Szovát. Szökeföld. Tamási. Tompaháza. Tormafalu. Tormás. Trausdor. Udvard. Ujfalu. Ujhid. Ujkér. Ujlak. Ujmezö. dnU .Vadosfa. Vág. Vánfalva. Vásárosfalu. Vajn-

Digitized by Google

grám. Vejke. Veperd. Veszkény. Vitza. Vimpaszszing. Viss, 2. Vizen. Vitnyéd. Völtse. Vulkapordány. Zárány. Zsebeháza. Zsidány, 2. Zsira.

F. U. Hertzeg. Esterházy. Győri Püspök, és Káptalan. Sopronyi Káptalan. Pápotzi Prépost. Csornai Prépost. Ciszterciták Szerzet. Tudományi Kintstár. G. Szétsenyi. G. Festetits. G. Cziráky. G. Kolorédó. G. Esterházy. G. Jankovits. G. Zichy. G. Viczay. B. Meskó. G Nitzky. B. Sennyey. G. Hugonay. Csepregi Plébánia. Horvát. Nagy Csernely. Végh. Káldy. Pásztory. Potyondy. Járosy. Vizkeleti. Döry. Bartodeiszky Sibrik. Bátsmegyey. Illésy. Inkey. Bezerédy. Tálián. Svastics. Polányi. Nitzky. Jósa. Eötvös. Palkovits. Darás. Tevelyi Fiáth. Radó. Guáry. Bene. Hegedüs. Kramarits. Czompó. Róth. Molnár. Dugovits. Tóth. Konkolyi. Csapó. Kiss. Petö. Hanibál. Soprony Városa.

Szaboltsvármegye, Heves, Borsod, Abauj, Zemplén, Ung, Bereg, Szatmár, Bihar, Békes-Vármegyékkel, és Nagy Kunsággal határos; 's ambár sok motsárja vagyon; mindazáltal mindenféle gabona, 's dohány, és gyümölts bőven terem benne. Dinnyéji hiresek. Fája, és nádja elég. Szép legelöji lévén, sok marhája nevekednek. Nagyobb Folyóji: Tisza; Takta; Szamos, Hortobágy: mellyekben nagy nyereséggel halásznak. Motsolájiban pedig szinte peseg a' tsik, a' vad rétze, és lud. Salétrom sohol sem találtatik az Országban olly bőven, mint itten. Népe, kevés Oláh, és Tóth nyelvün kivül, talpig Magyar, az Egri Érseki Megyében. — Fő Mezővárosa Nagy Hálló Görög, és Református Plébániával, Postahivatallal, Vármegye, és Saletrom főző Házzal. — Szabolts, Árpád' Hadivezérjétől Szaboltstól épittetvén, most tsak a' Vármegye' nevezésével jeleskedik.

Digitized by Google

T. H. Aba. Ábrahám. Ajak. Agtelek. Alitske. Anarts. Angyalháza. Apágy. Apáti. Aranyos. Bagos Baj. Baka. Bakta. Balkány. Balsa. Bélteh. Benk. Berczel. Berentz. Berkesz. Besenyöd. Besztertz. Bezdéd. Bir. Bogát. Bogdány. Bökény. Böszörmény. H. V. Bul Büd. Császárszállása. Dada. Demecser. Dob. Domb. Dombrád. Dorog, H. V. Doge. Egyek. Elep. Entsents. Endes, 2. Eperjeske. Erkenéz. Erkény. Eszény. Eszlár. Fejértó, 2. Félegyháza. Földes. Gáva. Gégény. Gelse. Gemse. Geztered. Güth. Gyulaháza. Gyulaj. Gyüre. Hadház, H V. Halász. Harang. Hegyes, 2. Hort. Hugyaj. Ibrány. Ibrony. Jakó. Jéke. Kadarts. Kamotsaháza. Kanyar. Kárász. Kék. Kékse. Kemetse. Kenészlő. Kenéz, 4. Kér. Kercs. Keresztur. Kiskálló. Kisléta. Kistelek. Kisvárad. Királytelek. Komoró. Ladány, 3. Laskod. Latortelek. Levelek, Litke. Lórántháza. Lök. Lövő. Macs. Mada. Magy. Mándok. Máta. Megyer. Mihálydi. Mihályfalva. Mogyorós. Monostor. Nádudvar. Nagyfalu. Nánás, H. V. Napkor. Nyiradony. Nyirbátor. Nyiregyháza. Ohat. Oltsva. Óntelek. Oros. Ör. Páltza. Páli. Panyola, Pap. Parlag. Patroha. Pazony. Petneháza. Petri 2. Pilis. Piritse. Póts. Polgár. Polgári. Prügy. Rád. Rakamáz. Ramotsaháza. Rázony. Rohod. Rósás. Sáp. Semjén, 2. Senyő. Sima. Szakoly. Szalóka. Szamosszeg. Szegegyház. Székely. Szentgyörgy. Szentmárton. Szentmihály. Szentmiklós. Szoboszló, H. V. Szölnok. Szovát. Tamási. Tardos. Tas. Téglás. Téth. Tetétlen. Tedej. Timár. Tsege. Tura. Tusér. Ujváros. Vaja. Vámospérts, H. V. Varsány, 2. Ventsellő, 2. Veresmart. Vermes. Viss. Zalkod. Zelemér. Zsurk.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Esterházy. Egri Fő Káptalan. Jászói Prépost. Religyiói Kintstár. G. Gyulay. B. Döry. G. Haller.

Digitized by Google

G. Királyi. G. Kállay. G. Nitzky. B. Gilányi. G. Andrásy. G. Teleky. G. Szirmay. G. Aspermont. G. Barkótzy. B. Horvát. G. Klobusitzky. B. Meskó. Vay. Apágyi. Zoltán. Ördög. Kaposy. Patay. Ibrányi. Besenyey. Lónyay. Fáy. Jármy. Krajnik. Desöffy. Kállay. Lövey. Botka. Ormos. Bánfy. Jósa. Güthy. Vinkler. Szögyényi. Drevenyák. Bonis. Megyery. Bornemisza. Bartzay. Ötvös. Erőss. Kornis. Petri. Almásy. Elek. Gyulafy. Komáromy. Siskovits. Krutsay. Beck. Komjáti. Szepesy. Czobel. Király. Semsey. Debretzen. Városa. A' Hajdu Városok is Szabad Birtokosok a' magok Magistrátusa, és Fő Igazgatója alatt.

Szalavármegye, öleltetvén Vas, Veszprim, Somogy, Körös, Varasd-Vármegyéktől 's Stajer Országtól jó bortermő hegyekkel, mellyek, között legnevezetesebb a' Badatsoni; 's gabona, és gyümölts földdel jeleskedik. Szép legelöjin számos szarvas marhát, és juhot tart; 's makkos erdejiben Sertéseket. Emlékezetesebb Folyóji: Dráva, Mura, Szala, Kerka. Tava a' hires Balaton. Azért. hala, vize, és egyéb vadjai untig. Hires, és hasznos savanyu vize, és Ferdője a' Füredi a' Balaton mellett. Népe, Horvát, és Stájer Ország' mellékit kivévén, valódi Magyar, és Katholikus, kevés Protestánsokkal; 's három Püspöki; ugymint: Szombathelyi, Veszprimi, és Zágrábi Megyékbe oszlikfel. Királyi Városa ugyan nintsen; de Mezővárosai számosok, és jelesek, mellyek között nevezetesebbek ezek: — Csáktornya mind nevével, melly Nagy Magyar Építőjét hirdeti, mind szabadalmával, mind az ama' Nagy Hadász Zrinyiek' temérdek fegyverekkel, és Könyvekkel megrakott gyönyörü Lakvárával; mind a' Szent László' Provintziájabeli Franciskánusok' Monostorával; mind végre édes borával hires Mezőváros. — Egerszeg szép Plébániával,

Digitized by Google

és Szentegyházzal, 's a' Nemes Vármegye' Házával diszeskedik. — Kanisa a' Franciskánusok' Plebánosi Templomával, és Klastromával; Piáristák Gymnáziumával; és hires Országos vásárokkal nevezetesedik. — Keszthely nagy, és szép Mézőváros a' Balaton mellett, a' mellynek Ura M. G. Festetits György egész Európában elhiresitette azt a' tőle felállított Georgikonnal, melly a' Gazdáskodásnak egy tökélletes Oskolája, Filozofiai Lyceummal. A' Gymnáziumban a' Csornai Prémonstratenzis Papság a' Tanitó. E' felett vagy Normás Oskola; a' Mesteremberek' Vasárnapi Oskolája, Leány Oskola, Musika, és rajzoló Oskola. Ezek közt ékeskedik a' tizennégy Uradalom Urának roppant Grófi Kastélyja. Van meleg Ferdője is, és szép márvány 's bazalt Kőbanyája. — Szalavárt hiresíti e' Nevezetes Vármegye a' tőle vett nevével.

T. H. Ábrahám. Adriántz. Agerhida. Akaly. Akósfa. Alibánfa. Almás. Andráshida. Andriántz. Apátfa. Apáti, 5. Aráts. Arátsa. Aranyad. Árokfő. Aszófő. Aszszonyfa. Aszszonyvölgye. Atúfalud. Badlitán. Baglád. Bagod, 2. Bagola. Bagónya. Bajtsa. Bak. Bakonak, 2. Baksa. Baksaháza. Balatonhegye. Ballahida. Bánfa. Bánota. Barabás. Báránd, 2. Baráti. Barátisziget. Bárhely Barnak. Bátfa. Batyk. Bazsa. Bázse. Bazita. Bazsi. Bebes. Bétz. Betsehely. Bétsvölgye. Békallya. Bekeháza. Bellatintz. Bellitza. Benkovetz. Berend. Berek. Berke. Berzentze. Besenyő. Bezentze. Bezeréd. Bezi. Billige. Bisztritz, 2. Bobfölde. Botzfölde. Botska. Bodorfa. Bosok. Botfa. Böde. Bödeháza. Bökövetz. Bördötze. Bötefa. Bratony, Bratanetz. Brese. Brezovetz. Brezovitza. Butsa. Butsufa. Butsuta. Budafa. Budavár. Bukotye. Bútelek. Büdeháza. Bük, 2. Csab. Csáts. Csáford, 2. Csány, 2. Csapi. Csapó. Csa-

Digitized by Google

tár. Cséb. Csehe. Csehi. Csehovetz. Csémfa. Cserensótz. Csernetz. Csernefölde. Csertalakos. Cseztántz. Cseztreg. Czikolán. Csitsó. Csobaj. Csobántz. Csokma. Csopak. Csoronfölde. Csöde. Csömöder. Csőszi. Csötörtökhely. Czup. Csukovetz. Csurgász. Csurgó. Dabrontz. Deáki. Dédes. Dekanótz. Deklesin. Dergets. Devetser. Dióskál. Diska. Diszely. Dobrafölde. Dobrava, Dobró. Dobronak. Dobrony, 2. Domasintz. Dombja. Dorsfa. Döth. Döbrötze. Döbröte. Dötse. Dömefölde. Dörgitse, 3. Dörögd. Drágozlavetz. Drasimertz. Draskovetz. Duba. Dusnak. Dvorisits. Ebergény. Ederíts, 2. Egenfölde. Eger. Egregy. Egyeduta. Egyházas. Endréd. Erdőhát. Erek. Erenye. Esztergály. Esztregnye. Fakos, 2. Falótz. Fenék. Fenékvár. Fényesháza. Feritfalu. Ferkend. Ferketinetz. Fiattat. Filóz. Férviz. Fityefa: Fityeháza. Fok, 2. Forintosháza. Füred. Füzvölgy. Gáborjánháza. Galambok. Galsa Ganitsa. Garabontz Gardinovetz. Gebárt. Gehi. Gelénháza. Gelse. Gergavetz. Getye. Gibina. Globok. Gógánfa. Golitza. Gombosszeg. Gonterháza. Goritsán. Gosztolya. Götse. Görbő, 2. Grabornak. Gulats. Gömiház. Guorfölde. Gyékényes. Gyepü. Gyertyános. Gyömörő. Győrfa. Győrfiszeg. Győrkefa. Győrök. Gyulakeszi. Gyülviz. Gyürhegye. Gyürüs, 2. Habaj. Hagyaros. Hahót, 2 Halap. Hany. Hashágy. Hatos. Hegyesd. Hegymagas. Hemisovetz. Hentse. Henye, 3. Herbatfa. Hernye. Hernyék. Hetes. Hetyefej. Hidvég, 2. Hodosán. Horog. Horváti. Hosztőd. Hoszszufalu, 2. Hoszszuvölgy. Hotitza. Hottó. Iborfia Igritze. Iklód. Imár. Irzsa. Isaköz. Istvánd, 2. Ivántz. Ivánovetz. Jakabfa, 2. Jalsovetz. Jorkavetz. Josetz. Juravetz. Kaczorlak. Kaján. Kajánfölde. Kál, 2. Kálla, 2. Kállos. Kálotzfa, 2. Kamaháza, 2. Kányavár. Kaptza. Kapolts. Kápolna.

Digitized by Google

na. Kapornak, 2. Kaposfa. Káptalanfa. Karátsonfa. Karitsa. Karmats. Karos. Kaszaháza. Kávás. Kebele. Kehida. Kékkut. Kelénk. Kemenfa. Kemend. Kertsen. Keresztur. Keretya. Kerkakuta. Kilmány. Kisbuda. Kisfalud. Kiskanisa. Kollátszég. Kolom. Kolosvár. Komárváros. Komárom, 2. u. m. Kis és Homok. Koppán. Korpavár. Kót. Kotori. Kozmadonya. Köszvényes. Köves. Köveskálla. Köveskut. Kratsinovetz. Kralótz, 2. Krisovetz. Kristanovetz. Kutsanetz. Kutsanetz. Kustán, 2. Kustánszeg. Kutas, 3. Kutfej. Kürtös. Labd. Lak. Lakos, 3. Lángviz. Lapsina. Laszonág. Laztonya. Légrád. Lendva, 2. Lengyel, 2. Lenti. Lerántháza. Lesvár. Leszkovetz. Letenye. Litzkó. Lipahótz. Lippa. Lispe. Lohovetz. Lopotinetz. Lórántháza. Lovas. Lovászi. Lövő. Lukafa. Matskovetz. Matzinetz. Magyaród. Mahomfa. Májosfa. Mánd. Margita. Marótz. Marof. Marokfölde. Martán. Martinos. Maskovetz. Medgyes. Megyer. Melintz. Merenye. Mihálevetz, 2. Mihályfa, 2. Mihályháza. Mikefa. Miklovetz. Milej. Milejegyházszeg. Mindszent, 2. Misefa. Mizsér. Molnári. Monoszló. Mumor. Nagyfalud. Naprádfa. Nedelitz. Nemesnép. Nemesszer. Németfalu, 4. Neszele. Nikola. Nova. Novákovetz. Nyavalád. Nyirád. Nyirlak. Obornak. Obrezanetz. Ohid. Oláh. Oláhi. Ollár. Oltártz. Oporovetz. Órbánosfa. Orekovitz. Ormánd. Ormándhida. Oroklán. Orosztony, 2. Ortaháza. Ottok. Ördöghenye. Örs, 4. Örvényes. Öts. Ötvös. Páczad. Pacsa. Padár. Páhok, 2. Páka. Pájszeg. Paklenitza. Pákod. Palaznak. Pálfiszeg. Palina. Páli. Palinovetz. Palkonya. Palovetz. Palyin. Parazsa. Paszáb. Petzöl. Pétsely, 2. Peklenitza. Perlak. Perbovetz. Permis. Petend, 2. Péterfa. Peterfölde. Petesháza. Petőhenye. Petrete. Petri. Petrótz. Pintze. Pintekfalu. Piskótz. Podbrest. Pogyár. Pó.

Digitized by Google

kafa. Poleva. Polgárváros, 2. Pólya. Pózfa. Potur. Pölöske. Pölöskefej. Pördefölde. Prága. Prebislavetz. Prészeka. Pretinetz, 2. Pribislavetz. Pulya. Puskina. Pusztakovetz, 2. Putján. Racsán, 2. Rád. Ráda, 2. Rádamás. Rajk, 2. Ram. Rámotsa, 2. Rapotska. Raskó. Ráth. Rétse, 2. Redits. Rendek. Rendes. Renkótz. Rezi. Reznek. Rigáts. Rókaszeg. Rokolány. Rósaszeg. Sabnik. Sáfárkő. Ság. Ságod. Sálfa. Sálfölde Salomvár. Sándorháza. Sántz. Sárd, 2. Sárhida. Sármellék. Sarosd. Sárszeg. Sárvaly. Sáska. Semjénfölde. Senkovitz. Senye. Setnye. Simonszer. Sisekszer. Siskótz. Sitkótz. Sogod. Sólymos. Sompátz. Somtits. Sormás. Söjtör. Stefanetz, 2. Strahoninetz. Streletz. Stridó. Strukovetz. Sümeg. Szabár. Szajk. Szalabér. Szalapa. Szalapatak. Szálfölde. Szántó. Szavszkovetz. Szegliget. Szegvár. Szelefa. Szemenye, 2. Szentadorján. Szentandrás, 2. Szentantalfa. Szentbalás. Szentbékallya. Szentersébet, 4. Szentgrót. Szentgyörgy, 3. Szentgyörgyvár. Szentgyörgyvölgye. Szenthelena. Szentjakab. Szentjakabfa. Szentiványhegy. Szentiván. Szentlászló, 4. Szentlörintz. Szentmargit. Szentmária. Szentmárton, 4. Szentmihaly, 3. Szentmihályfa. Szentmiklós. Szentpál. Szentpéter, 2. Szentpéterföldje. Szentpéterur. Szenttamás. Szentviszló. Szepetnek. Szerdahely, 3. Szijártóháza. Sziget, 3. Szigliget. Szilvágy. Szivitza. Szlakovetz. Szlatinyák. Szobotitza. Szőtz. Szölös, 2. Szombat. Szombatfa. Szombathely. Szombats. Sztanetinetz. Tagyon. Tapoltza. Tárnok. Tátika. Tekenye. Tekenyés Ternovetz. Ternovtsák. Teskánd, 2. Tihany. Tilaj. Tófej. Tolmáts. Tomaj, 2. Toposháza. Tormafölde. Tótfalu. Tóti. Totovetz. Tölös. Tölcsán. Török. Törki, 2. Tördemitz. Tütös, 2. Tubolszeg. Tupkovetz. Turnise. Turtsitse. Türgye. Tüskés. Udvari. Udvarnok. Ujfalu,

Digitized by Google

2. Ujlak. Ujmajor. Ujudvar. Ukk. Ung. Urbesz. Urbonak. Uzsa. Vadalmás. Vajka. Vakolya. Vakonya. Vallus. Váterdö. Várfölde. Vargaszeg. Vásárhely. Vaskapu. Vaspor. Vaszoly. Veged. Vendég. Vente Vérkut. Vertholán Vesitza. Vidovetz. 2. Vigant. Vindornya. Vitenyéd. Vitta Vonyartz. Vór. Vorhota. Vöczkönd Vülgyifalva. Vratisinetz. Vullár. Zágorhida. Zajk. Zánka. Zarkaháza. Zaszad. Zebanetz. Zebetzke. Zel. Zelefa. Zsid, 2. Zsitkótz. Zvid.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi. 's Szombathelyi Püspökségek. Veszprimi, Györi. Fejérvári, és Szombathelyi Káptalanok. Csatári, Hahóti, Szalavári, Kapornoki. Kereszturi. Apáturak. Orsi, és Türgyei Prépostók. Pesti Gener: Szeminárium. Religyiói Kintstár. H. Esterházy. G. Festetits. G. Szétsenyi. G. Batthyáni. G. Szapáry. G. Nádasdy. G. Csáky. G. Esterházy. B. Sennyey. G. Erdödy. G. Fekete. G. Nitzky. G. Draskovits. G. Keglevits. Besenyei. Szegedy. Tibanyi. Salamon. Sós. Inkey. Stublits. Szetsödy. Foky. Petrik. Bóka. Bczerédy. Nedetzky. Horváth. Csányi. Patay. Somsits. Somogyi. Farkas. Oszterhweber. Pogledits. Gál. Hertelendy. Forintos. Kisfaludy. Gyömörey. Rumy. Bogyay. Lengyel. Bojáky. Takáts. Kultsár. Deák. Rákosy. Nitzky. Lövey. Berta. Jakosits. Dvornikovits. Csonka. Sellyey. Rosthy. Oroszy. Szalay. Rajky. Ples. Tóth. Rajkovits. Szvetits. Bán. Kiss. Strahoninetzi. Plébánia Bedekovits. Német. Káldy. Pruszkay. Botka. Zánkay. Zichy. Domokos. Sümeghy. Varga. Domján. Matkovits. Csertány. Perneszy. Bojányi. Balásy. Kálmán.

Szatmárvármegye, Körülötte Bihar, Szabolts, Bereg, Ugotsa, Maramaros-Vármegyék, és Erdély Ország lévén, egy szép, és gazdag Tartomány, melly minden gabonát, 's egyéb ve-

Digitized by Google

teményt megterem, még harmatkását is, Európának ritka termését. Bövelkedik borral, dohánnyal, és gyümöltstsel is, úgy hogy Tseresnyéssei, Szilvássai, 's gesztenyéssei egész erdőkkel legyenek. A Svabokkól lett Magyarok itt is elszaporitották a' Krumplit. De ásványjai leginkább emlékezetesek. Arany, és ezüst bányáji gazdagok, rézzel, és ónnal együtt. Van vasa, glétje, tajtékköve, tzinóbere, kobáltja, piskoltza, mészkőnek, és máznak minden neme; sőt drága kövei is. Temérdek sok Szarvas marhája, juha, és sertésse, úgy hogy tsak a' Gombás nevü erdején harmintz ezernél több sértés bizik. Számos erdejiben tenyésznek mindenféle vadak; vizeiben rák, tsik, és különbkülönbféle halak. Nevezetesebb Folyóji ezek: Tisza, Szamos, Tur, Kraszna, és Lápos. Nevezetes Tavai: az Etseditó, mellynek hoszsza hét mértföld, széle négy mértföld; a' Csehi tsudálatos tó, mellynek vize fellül forrómeleg, alól pedig hideg. Tovább a' Sár, holtt Tisza, holtt Szamos, több motsárokkal, mellyek együtt Halvány nevet viselnek. Asványos vizei is számosok. Népe valamint Hazéját, úgy ennek Nyelvét nemesen betsüli, és kangoztatja: a' mint Nemessége is olly számos, hogy annyival más Vármegyéje Hazánknak egyik sem ditsekedhetik. Innét a' multt század Kilentzvenedik esztendejében ennek Nemes Örserege legnagyobb pompával méne Budára a' Szent Korona őrizetére. Tartozik a' Szatmári, és Munkátsi Püspöki Megyékhez. —Szatmár, mellytől vette Nevét e' Nemes Vármegye, már a' Magyarok' idejöttekor fennállott, az ő Várával együtt; Németit pedig Gizlával, Szent István' Hitvesével, idejött Németek állitották fel, 's innét vagyon az ő Neve is. De tsak hamar a' Haza' Nyelvével megesmerkedvén, egész Hazafiakká lettek

Digitized by Google

ök; és ezer hét száz tizenötödikben Szatmárral, noha a' Szamos közöttök folyna el, egybekaptsoltatván, egy Szabad Királyi Várossá lettek Szatmár Németi Nevezettel. Már Erzsébet Királyné, Nagy Lajos Király Anyja épittetett itten a' Franciskánusoknak Templomot, és Klastromot. A' Jesuiták idett Gymnáziuma volt: most pedig ezen kivül, ezernyoltz száz negyediktől fogva Püspöki Szék, és Káptalan; Szeminárium és Lyceum; G. Károlyinak szabadalmas Palotája; az ó Hitüek', és Reformátusok' Temploma, Kazárnyával, Harmintzaddal, Sóadóval, Postahivatallal, 's több jeles Épületekkel együtt, ékesitik ezen szép Magyarságu Királyi Várost. Legnagyobb hirére szolgál pedig az nékie; hogy az ö kebelében szerzett Békesség által a' mullt század tizenegyedik esztendejében szakadt légyen vége a' Kurutz világnak. — Nagy Bánya, vagy Ujváros Szabad Királyi Város Pénzverö Tisztséggel, Gymnáziummal, Minoriták' Klastromával, Posta-Sóadó-'s Harmintzad. Hivatallal jeleskedik. Mellette vannak az Arany-'s Ezüst bányák; Tüzpormalom, Kohók, és Stompok. Itt csak arany, 's ezüst pénzt szoktak verettetni. — Felsö Bánya egyebeken kivül az Értzaknákról, és vashámorokról, 's jó Asztali Késektsinálásáról nevezetes. — Nagy Károly derék Mezöváros, mellynek nagyékessége Gróf Károlyinak Olaj és egyébfákkal's virányokkal gyönyörüen diszeskedö kertekkel kerített fényes Kastélyja, Piaristák' Kollégyioma, és Gymnáziuma; Több Templomok; Vármegye, és Város' Háza; Könyvnyomtató Mühely; Ispotály, Posta; és Sóház Piartza olly tágos, hogy mássát nehezen találhatni. Héti, és Országos vásárjai nevezetesek kivül is sok gyönyörködtetö Tárgyak adják elö magokat, Különösen: a' Vaddisznós, Dámvadas, és Fatzános Kertek.

1715. E.

1804. E.

Digitized by Google

T. H. Almatz. Amatz. Angyalos. Apa. Apátzafalu. Apáti, 2. Ar, 2. Aranyos. Aranyos Medgyes. Atya. Avas. Bagos. Bajfalu. Balotafalu. Bánháza. Bányalapos. Bányamizt. Bányakirtz. Barlafalu. Batiz. Béts, 2. Beltek. Bere. Bereg, 2. Berentze, 2. Berend. Bervely. Berzentze. Bikó, 2. Bikszád. Boldad, 2. Borhid. Borkut. Borzova. Botpalád. Bozonta. Börvély. Bujánháza. Busák. Csaholtz. Csanálos. Császári. Csaszló. Czegény. Csétse. Cseke. Csengér, 2. Czikló. Csomaköz. Danyád. Darab. Darnó. Darótz, 3. Dengeleg. Derzs. Dob. Dobra. Dobravitza. Domahida Etsed. Etsenes. Egri. Entsents. Endréd. Erdöd. Esztró. Fábiánháza. Farkasaszó. Feketefalu. Felsöfalu. Fény. Ferntzeli, 2. Filep. Fölesd. Fölpös. Fülesd. Gatsaly. Garbótz. Gebe. Geberjény. Gétz. Gents. Géres. Gide Gilváts. Görböd. Gyarmat. Gyirótfalu. Gyöngy. Györkefalu' Györtelek. Gyulovez. Gyügye. Gyüre. Gyürüs. Hermánszeg. Hidegkut. Hirip. Hodász. Hódos. 3. Homok. Homoród, 3. Huta. Iklód. Ilk. Illoba. Iriny. Istvándi. Ivatskó. Jank. Jánosi, 3. Jármi. Josefháza. Kák. Kálmánd. Kányaháza. Kaplony. Kapnyil. Kasod. Kegye. Kékes, 2. Komlódfalu. Kotsord. Kolts, 2. Komorzány. Koród. Korogy. Költse. Kömörö. Köröd. Körtvélyes. Krassó. Latzfalu. Lázári. Lekentze. Lenárdfalu. Lippó. Lophágy. Lugos. Mada. Madarász. Magosliget. Majtény, 2. Majtis. Mánd. Matolts. Medes. Medgyes, 2. Méhtelek. Merk. Mikola. Milota. Miztótfalu. Mogyoró's. Monostor. Nabrad. Naményi. Nantu. Nyegrefalu. Oláhtótfalu. Ombod. Oroszfalu, 2. Oroszi. Ovári. Ökörító. Ömbök. Ör. Patza. Patzafalu. Palád, 3. Pálfalva. Pallag. Papos. Parasznya. Patak. Patóháza. Patyod. Patyodek. Peleske, 2. Penészleg. Penyige. Pete. Petény, Petri. Pettyén. Piskárkos. Portsalma.

Digitized by Google

Pórtelek. Pusztatelek. Raksa. Rápolt. Remete, Remetemező. Részege. Réztelek. Ritse. Rohod, Rozály. Sályi. Sándorfalu, 2. Sár Sárköz. Sikárló, 2. Sima. Sonkád. Sürgyefalu. Szada. Szakasz. Szálka. Szalmad. Szamostelek. Szaniszló. Szárazberek. Szaszár. Szekeres, 2. Szénfalu. Szentjános. Szentmárton. Szentmártonka. Szentmihály. Szentmiklós. Szinyérvárallya. Szokond, 2. Szopor, 2. Tarpa. Tatárfalva. Terebes, 2. Terem. Teremel. Terep, Tisztaberek. Tomány. Tökés. Tunyog. Türvékonya. Tyukod. Ujfalu, 4. Ujlak, 2. Ujváros. Uszka. Valaj. Válaszut. Vámfalu. Vasvári, 2. Veresmart. Vetés. Vezénd. Vitka. Zajta. Zsadány- Zsarolány.

T. H. Felséges Királyi Kamara. Szatmári Püspök és Káptalan. Gróf Károlyi. G, Teleky. B. Veselényi. G. Szirmay. G. Erdödy. G. Haller. G. Barkoczy. G. Bánfi. G. Andrásy. B. Hunyady. Nagy Bányai Minoritak' Klastroma. Bányászi. Hivatal. Cseh. Kornis. Vay. Bagosy. Szuhányi. Ötvös. Cséry. Kováts. Gáspár. Redey. Kállay. Ravazdy. Kende. Földy. Szombatfalvy. Végh. Ilosvay. Domahidy. Zanathy. Linpner. Balásy. Tolnay. Tekey. Betsky. Iklódy. Schuller. Zoltán. Sztán. Hagara. Lövey. Jasztrabszky. B. Vécsey. Sulyok. Vankay. Otlik. Ajtay. Luby. Pécsy. Sztojka. Klobusitzky. G. Degenfeld. Irinyi. Inkey. Darvay. N. Bánya. V. Szathmár V. Felső. Bánya Városa.

Szepesvármegye, mellyet Sáros, Abauj, Torna, Gömör, Liptó-Vármegyék, és Gállitzia Keritnek körül, Hazánknak egyik hasznosabb, és kiesebb része: mert ennek hegyei legmagasabbak, 's fenyőkkel legzöldellőbbek lévén, álmélkodásra hozzák az alólok felnéző Embert, az hideg lévégövel pedig aratáskor is megderegtetik; még is legszebb virágok illatoznak

azon hegyek' aljában. Bort ugyan nem hoz ezen hideg föld; buzát is igen keveset, a' rozszsal együtt: de a' szorgalmatos munka, és trágyázás utánn árpát, és zabot bőven; még bővebben a' hajdinát, krumplit, lentsét, borsót; legbővebben pedig a' szép lent, ugy hogy több Községeknek ez légyen gazdaságoknak kutfeje: minthogy sok Paraszt házak esztendőnként szép nyereséget vesznek a' lenből, és vászonból. Ama' hires Tátrának kőszikláji közzt is a' nagy magasságon nevezetes plántákat találhatni: gyomraikból pedig ezen irtoztató hegyeknek temérdek kintset áshatni. A' nagy erdőségben, kivált a' szálos fenyvesekben bőven a' fa: azért a' sok Bányák, Hutták, Hámorok nem szenvedhetnek rövidséget. Rézbányáji egész Európában legadakozóbbak, mellyekben ezüst is találtatik. Vasból is, Gömörvármegye utánn, legazdagabb. Találtatik márványkő is, Kristály, Jaspis, Granát, Akát, Kalcedon; és a' Kárpát' aljáu turfa. Lovakevés, és apró; szarvasmarhája sem sok: de tiratehenei bőven tejedzenek. A' Juhtartás legnagyobb divatjában vagyon; és a' sajtja igen jó izü. A' sertés itt éppen nem diszlik: hanem a' nagy erdőségekben bőséggel vagyon a' nyul, Özhiúz, farkas, róka; a' Tátrán sok a' vadketske, zerna, medve, murmutér, és havasi sas. Folyóji legjobb halakkal bővelkednek, mellyek közzt nevezetesek ezek: Hernád, Donajetz, Gölnitz, Poprád, melly legnagyobb, és ez az egy Magyar Folyó megyki északra az Országból, 's a' Visztulával a' Baltikum Tengerbe szakad, utat mutatván a' Magyaroknak az északi kereskedésre. Van e' Nemes Vármegyének több savanyu vizforrása is, és orvosló Ferdője. Tavai a' Kárpát' tetején ollyanok, mellyeket mind magas helyhezetések, mind melységek, mind külömbféle szi-

Digitized by Google

neik tsudálatositják. Népe nagyobb részént Tóth nyelven, de a' németen is sok beszél; a' Fő Nemeseken kivül a' borral, és gyoltstsal számtalan kereskedők pedig a' Haza' Nyelvén is jól beszélnek, sőt Tudósaik szép Magyar Könyveket irnak. A' Fő Ispányság Örökös a' M. G. Csáky, hires Familiánál: részént pedig a' Szepesi, részént a' Rosnyai Püspökségben vagyon. — Lótse egy gömbölyü dombon szép fekvéssel épültt Szabad Királyi Város, Fő Helye e' Nemes Vármegyének, a' hol tartja Gyüléseit, Ékességei pedig ezen Városnak a' szép, nagy, négyszegletü Piartza, 's ennek kellő közepén a' Szent Jakab' roppant Temploma, igen jeles, és nagy Orgonával, a' Vármegye' ékes Háza; a' Város', és Turzó' emlékezetes Háza; a' Praemonstratenzisek' tanitásával virágzó Gymnázium; a' Konviktus' Épülete; az Ágostavallásuak' Temploma, és Oskolája; két Nyomtatómühely; szép gyümöltsös kertek; jeles Köbánya. Nevezetes a' séfrány, 's borsó termesztése, és a' méhsere. Gazdagitja pedig e' Várost az ő nagy határja, és hat Fattja. — Késmárk Szabad Királyi Város a' Poprád mellett a' Tátrára való gyönyörü kilátással; hoszszu utszákkal, jeles Épületekkel; virágzó Luth. Lyceummal; Tökölinek régi Várával; szép Városházával ékeskedvén, huszon négy Festővel gyarapul. Eleven, és hasznos az ő kereskedése vászonnal, és borral: ez a' Lengyelekhez; amaz leginkább Debretzenbe vitetik. — Igló az ezen Vármegyében fekvő tizenhat Varosai köztt a' Szent Koronának első: melly Városok függetlenek lévén a' N. Vármegyétől, a' Polgári dolgokban a' Felséges Királyi Helytartó Tanátstól; a' Gazdaságbéliekben a' Felséges K. Ud. Kamarától függenek: a' Törvényesekben pedig a' Városi Tanátstól az ugy nevezett Szepesi Gróf, s'

Digitized by Google

Adminisztrátor' igazgatása alatt a' kinek Igazgató Széke itt Igló Városában vagyon: a' honnét végre a' Királyi Táblára szállíttatnak a' Törvényes Ügyek. Ezen Város' fekvése a' Hernádfolyó mellett kellemetes, és igen gyönyörű kilátással a' magas Tátrára, hoszszu és széles utszáját két mellék utszája gyarapítja. Ékességére vannak a' Katholikusok', és Agostavallásuak' nagy, és szép Templomaik, több jelés épületekkel. Számos Lakosai sok jó vásznot Készítenek; Ján Stobta bányájokban sok rezet ásnak. Az egész Vármegyében legjobb vasa vagyon: Papiros, és más négyféle malma; két Kőbányája, 's derék Ferdője, és Méhtartása. — Szomolnok a' Gölnitz folyó mellett Népes, és az ő Rézbányájáról, gálitzvizéről; sok réz olvasztó Kementzéjiről, és hámorairól; az S. betüvel jegyzett Rézpénzverésről, 's a' Bányász Igazgatás' Székéről nevezetes Bánya-Város. — Szepesvár most tsak a' Vármegye' nevezésével jeleskedik és az általellenében lévő hegyen ragyogó Püspöki Kastélyra', 's alatta helyhedett Nemes Káptalanra mutogat.

T. H. Abrahámfalva. Almás. Arnoldfalva. Babina. Baldótz. Bányaremete. Batizfalva. Beharótz. *Bélaváros.* * Bélafalu. Betlenfalva. Biharfalva. Brutótz. Buglótz. Busótz. Csarnagura. Csentsits. Csepánfalva. Cseszánfalva. Csötörtökhely. Danisótz. Dolyán. Domán. Donnerzd. Dravetz. Dubrava. *Durand.* Durtsin. Dvoretz. Falkó. Farkasfalva. *Felka.* Ferentzfalva. Filik. Folmár. Folvárk. Forbász. Forberk. Frankova, 2. Fridmán. Ganótz, 2. Garad. Gebelfalva. Gerlagfalva. Gibel. Gluknó. *Gnezda.* Golimberk. Göl-

---

A' Hülömböző nyomtatás jelenti, hogy Korona' Városa.

Digitized by Google

nitz. Görgő. Grancz. Granastó. Grenitz. Hadusfalva. Haligótz. Handlova. Hanusfalva. Harakótz. Haranad. Haraszt Harikótz. Helmanótz. Hintrótz. Hobgard. Holomnitz. Horka. Hotkótz. Hoszoletz. Hum. Hunyfalva Jezerzkő. Jóseffalva. Illésfalva. Imregfalva. Istvánfalva. Jakabján. Jamnik. Jankafalva. Janótz. Járemb. Jekelfalva. Jurgov. Kátze. Katzving. Kátsfalu. Kalava. Kamjonka. Káposztafalva. Kattung. Keresztfalva. Kisótz. Kluknó. Kniesen. Kojsó. Kolfs. Kolenótz. Komarótz. Kontsán. Kopaszpatak. Korotnok. Körtvélyes. Kövesfalva. Kravján. Krembach. Krentzelevka. Krig. Kronpach. Kubak. Kurimán. Labs, 2. Labsánka. Latzkófalva. Landok. Lebs. Leknitz. *Lajbitz.* Lengvárd. Leszkófalva. Leszna, 2. Leszniz. Letány. Lenkótz. Lipnik. Litlanó. Litmanova. Lomnitz, 2. Lomnitza. *Lubló.* Lutska, 2. Lutsivna. Majorka. Maldur. Margitfalva. Markusfalva. *Matejotz.* Mátyásfalva. Medzibrod. Mengusfalva. *Menyhárd.* Mihályfalva. Miklósfalva. Millenpak. Mindszent. Nedetz. Nemésán. Odorin. Ófalu. *Olaszi.* Olsavitz. Olysavka. Olyaznó. Ómajor. Ordzován. Orlovetz. Osztürnya. Paulán. Petrótz. Pikótz. Pilkő. *Podolin.* Podprótz. Polyánka. Polyanótz. Pongrátzfalva. *Poprád.* Porats. Povlán. Prakend. Primótz. Radiskó. Rausenbach. Memenye Remete. Répás, 2. Repiskó. Riknó. Rikváld, 2. Rilyova. Risótz. Rókus. Roskótz. Ruzpak, 2. *Ruzkinótz.* Smizány. Stelpak. Stolla-Stósz. Stratsenahuta. Strászka. Sulyin. Suvanya, 2. Svabótz. Svedler. Szádek. Szakótz. Szalók, 2. Szászvásár. Szentandrás. Szentgyörgy. Szlatvina. Szilovka. Szlovenka, 2. *Szombathely.* Szomotnokihuta. *Strázsa.* Szulm. Tamásfalva. Teplitska. Teplitz. Tersztin. Toportz. Tortska. Tótfalu. Tribs. Tsavnik. Ujlubló. Ulotza. Vagendrüszel. *Várallya.* Velbak. Viborna. Videruik.

Digitized by Google

Vikartótz. Vilkótz. Vitkótz. Vojkótz. Zakarótz. Závada. Závatka. Zavodje. Zár. Zsakótz. Zsegre.

F. U. Apostoli Szent Korona. Felséges Királyi Kamara. Szepesi Püspök, és Káptalan. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. G. Csáky. B. Palotsay. B. Splényi. G. Andrásy. Szepesi Gróf. Olaszi Templom. Márjásy. Dolovitzényi. Gőrgey. Szentiványi. Fajgel. Horvát. Mertz. Glósz. Töke. Viland. Dobay. Okolitsányi. Ujházy. Petrótzy. Almásy. Jekelfalusi. Budaházy. Korotnoky. Dravetzky. Berzevitzy. Kubinyi. Matyasovszky. Mudrányi. Szakmáry. Banó. Gundelfinger. Bartzay. Szirmay. Lötse Városa. Késmárk V. Igló V.

Temesvármegye. Körbefogva Torontál, Csanád, Arad, Krassó-Vármegyéktől, és az Oláh, 's Német Illiri Regementek' Vidékeitől, igen kies, és termékeny földet foglal, ugy hogy kevés munka utánn mindenféle gabonának javát böven megtermi; ugy bort, dohányt, lent, kendert, festő füveket, riskását, és gyümöltsöt. Szarvas marhája ugyan nem tzimeres, de sok; valamint a' juh, és sertés: szinte ugy hegyes részeiben a' Vad; Folyóiban a' hal; motsáraiban a' vizi madarak, nagy sokasággal tenyésznek. Valamint egyik részében fája elég; ugy az a' nélkül szükölködő másik részében kipótolja azt a' turfa. A' Selyembogár tenyészés, és Méhtartás is divatjában vagyon. Nagyobb Folyóji: Maros, Béga, Temes, Karas. Hires az Alibonári motsárja, melly az ő nagyra terjedésével sok hasznos földtől megfosztja ezen Nemes Vármegyét; 's levegőjétis egésségteleníti. Méltó azt itten emlékezetbe hozni: hogy az egész Temesi Vidék, melly a' Marostól a' Dunáig; és a' Tiszától Oláh, és Erdély Országig terjed, a' Török itten két száz esztendeig tartó kajtorkodá-

sa által szörnyen elpusztittatott: minekutánna pedig a' Török innét kiveretteteett; Banát nevezettel Katona' Kormány alá rendeltetett. Hanem Ditsö Királynénk, Mária Theresia, ezer hét száz 1779. B.
hetven kilentzedik esztendöben két Határörző Regementnek a' Dunamelleket meghagyván, a' többi részt G. Nitzky Kristóf, és G. Zichy Ferentz bölts Méltóságok által az Ország' Kormányja alá Vármegyékre, ugymint: Temes, Torontál, és Krassó-Vármegyékre Osztotta. Minthogy a' Katona Kormány alatt idegen Katonaságtól foglaltatott; ugy Népesedése is Idegenekkel gyarapodott; söt az uj Vármegyéket is azokkal kelle gyarapitani. Azért annak azokban ólly kevesen az eredeti Magyarok. Ezeken kivül tehát ezen Temesvármegyében az ö nyelvekre nézve laknak Oláhok, Bolgárok, Németek, Frantziák, Olaszok: ámbar mind Magyar Polgárok légyenek. Mivelhogy elöinten a' felett, hogy szabadok voltak az adótól, még segedelmet is kaptak a' Királyi Kintstárból; szép Helységeket épitettek: és a' Csanádi; a' Nemegyesülttek pedig a' Temesvári, és Versetzi Püspökséghez tartoznak. — Temesvár, mellynek Nevével Különböztetödik e' Nemes Megye, valóban szép Királyi Város, és Nagy Erösség, egyenes, széles Utszákkal, az Épitömesterség szerént épült egyforma nagy házakkal a' Béga vize mellett. Diszei: A' Csanádi Káptalannak kivül, és belöl ritka szépségü Temploma; a' Görög Püspöki Templom; a' gyönyörüen épültt Synagóga; ama' Diadalmas Hadásznak, Hunyady Jánosnak, roppant Vára; a' Vármegye' temérdek nagy Háza; a' Csanádi Püspök' ékes Lakvára; a' Hadi Kormány' Háza, a' Piaristák' Gymnáziuma, Misericordiánusok Klastroma; Katona, és Polgári Ispotály; az itteni Kamara Kormányozás' Háza; szép, és nagy Fegyver-

Digitized by Google

ház; több nagy Kazárnyák, Kazamaták, és Minák; a' Görög Püspöknek, és Rátz Magistratusnak Háza. Emlékezetes a' Polgárság' Kereskedése, 's két szabadalmas Kereskedő Társasága. — Ver-
1817. E. setz' ezer nyoltz száz tizenhetedikben Szabad Királyi Várossá lett. Lakhelye egy nemegyesült Görög Püspöknek; 's ezen Hitüeknek Deák Oskolájával diszeskedik. Selyem, bőr, és riskása termesztéssel gyarapodik.

T. H. Alleos. Angyalkut. Babsa. Bakóvár. Barátház. Baritza. Bázos. Betskerek. Belentz. Belotintz. Bentsek. Berekutsza. Berény. Berekszó. Bessanova. Bezdin. Birda. Blasova. Blumenthal. Bogda. Breszt. Breztovátz. Buchberg. Budintz. Bukovetz. Butyin. Buzád. Buzias. Csádat. Csákova. Csépa. Cseres. Cserna. Csernegyház. Csernia. Csernias. Daruvár. Denta. Désánfalva. Detta. Dorgos. Dragojest. Dragsina. Duboz. Eserits. Fábrika. Félegyház. Ferendia. Fibis. Fikatár. Finlak. Folia. Füskut. Gáj, 2. Gattag. Gertenyest. Gilád. Giroda. Grajfental. Güresdia. Gyarmat. Gyermán Gyürok. Hernákova. Hidegkut. Hidas. Hódos. Hoszszuszó. Ikloda Iktár. Hódony. Jabuka. Janova. Ibéd. Jeszvény. Józefvárosa. Kádár. Kalátsa. Kárány. Kastély Kekes. Kelmák. Keppet. Kernyétsa. Keszéntz. Kétfél. Keveres, 2. Kisdia. Kisoda. Kiszető Kopótya. Königshóf. Kövesd. Krivobora. Kudritz Kuszitze. Labasintz. Latzunás. Langenfeld. Libling. Liget. Lippa. Luka. Lukaretz. Magyarszákos. Majorka. Markovetz. Medvés. Mesitz. Mihala. Monostor. Móritzföld. Mosnitz. Munár. Murány. Nagyfalu. Nádas, 2. Nitzkifalva. Obád. Ófra. Óhaba. Omor. Opatitza. Ortzifalva. Panyova. Parátz. Pátkova. Paulis. Perkoszova. Perguza. Pétermán. Petirs. Petris. Petrovazelló. Piskie. Podporány. Rádnitz. Rafaj. Rakevitz. Rakovitza. Rebenberg.

Digitized by Google

Rékás, 2. Remete. Retisova. Ságh. Sébely. Semlok, 2. Sippet. Sósdia. Szabadi Száderlak. Szakálház. Szépfalva. Szetsán. Szegental. Székás. Székesut. Szentandrás. Szentgyörgy. Szentmihály. Szentmiklós. Szentpéter. Szilás. Szinyérszeg. Szirbova. Szisztarovetz. Szkula. Szoltitza. Szredistye, 2. Sztamora. Sztántsova. Szusztra. Thess. Topolovetz, 2. Tormás. Traunau. Törökszákos. Ujfalu. Ujlak. Unip. Utvin. Váradja. Varjas. Vatina. Vinga. Vizma. Vojtek. Vojvodintz. Vukova. Zábrány. Zsadány. Zsám, 2. Vlaikovetz.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Metternich. H. Schvartzenberg. G. Althán. G. Szaurau. G. Szapáry. B. Lopresti. G. Vojkfy. B. Prónay. B. Vitézvári Simonyi. Kőszegi. Sándor. Pigeti. Desér. Konrád. Lovász. Andrásovits. Bieletzky. Landerer. Skolonits. Rajkovits, Névery. Potyondy. Izdentzy. Bezdi Klastrom. Kászonyi. Vörös. Atzél. Szebenyi. Szentgyörgyi. Kalugyerek. Latzkovits. Lavtsánszky. Gusztinyi. Bideskuti. Klanitzay. Balás. Plavsitz. Osztoits. Kulterer. Pósfay. Kojts. Bajor. Radványi. Tormásy. Szántó. Szilágyi. Bolm. Papházy. Kövér. Doktorovits. Varga. Lovrentsits. Felner. Sina. Gaszner. Bedekovits. Korbuly.

Tolnavármegye, Közbevetettvén Pest, Baranya, Somogy, Veszprim, és Fejérvármegyétől, szép, és hasznos térföldön helyheztetödik a' Duna mellett, a' hegység a' rónaságot kiesen felváltván. Böven termi a' jó gabonát: egyéb veteméný is igen diszlik benne. Bora is bövséges, és kellemetes. Gyümöltse sok féle, és jó izü. Dohány felette sok termesztetik itten, ugy hogy az Abalió, vagy Direktzio, kénye szerént határozza meg az árrát: még is azért csak Tolna körül kifizet esztendönként nyoltzvan ezer forintot. A' temérdek sök makkos erdökben szám-

Digitized by Google

talan sertés hizlaltatik. A' sok Ménesekben felette nagy számra tenyésznek a' jobbnál jobb, és szebbnél szebb lovak. Juhtartása igen nyereséges. Szarvas marhája sem kevés hasznot hajt. Dunája, és Szárvize olly igen halas, hogy a' halászatból táméntalan sok Ember elélhet. Földvár, és Tolna körül legnevezetesebb vizahalászatok vannak. Selyem is sok termesztetik. Népe jobbára Hazai nyelvü, a' Pétsi Püspök alatt. — Tolna a' Duna mellett hajdan Királyi, most Mezőváros, 's az ő Nevével diszeskedik e' Nemes Vármegye valóban Magyarosan. E' felett ékesíti ezen Várost két Szentegyház; az Uraságnak szép Kastélyja; és Postaház. — Szekszárd Mezőváros I. Béla Királytól nyerte az ő Nevét, midőn itten Apáturságot állitott vala fel a' Benediktinusoknak, a' kinek holt Tetemei is itt nyugosznak. Az idő mostohasága elemésztette ugyan ezen nevezetes Apáturságot: de a' benne lévő két Templom, és a' Vármegye' szép Háza, Posta hivatallal együtt, nagy diszt ád ezen népes Mezővárosnak; hiresíti pedig a' Hazán kivül is az ő igen kellemetes veres bora.

T. H. Agárd. Agrád. Akalats. Alapsa. Almás. Apár. Apáti, 2. Bakk. Balatintza. Batta. Báttaszék. Betze. Bedeg. Béható. Beltz. Beletska. Bellatz. Bentzeerdeje. Bér. Berény. Béritó. Bezzeg. Bikáts. Bikád. Birod. Bonyhád. Borjad. Böltske. Börsöny. Csala. Csámpa. Cserned. Czikó. Czil. Csibrák. Csetény. Csitsó. Csikó. Csokafő. Csurgó. Dade. Dalmand. Decs. Dits. Dombóvár Dorog, 2. Dolina. Döbrököz. Döbrönte. Dömörkapu. Dus. Ebes. Egreg. Egres. Eledény. Elöszállás. Ertény. Fadd. Farkasvölgye. Felhágó. Fornad. Fóti. Földes. Földvár. Furkó. Fürged. Gebür. Gerenyás. Gerjény. Gónozd. Görbő. Grabótz. Guzla. Gubarék. Gyüpa. Gyánt. Gyönk. Györe.

Digitized by Google

re. Györköny. Gyula. Hada. Hagy. Hant. Hartz. Hékut. Henye. Hentse. Hertl. Hidegkut, 2. Hidgya. Hidvég. Högyész. Horhi. Java. Igaz. Inoka. Ireg. Izmény. Janya. Juhé. Kajdats, 2. Kajmad. Kakasd. Kalasznó. Kánya. Kapnád. Kápolna. Kér. Keszi. Ketty. Kigyóhát. Kozmánd. Kotsola. Kokovits. Konda. Kónyi. Kosba. Kovátsi. Kötsöge. Köhid. Kölesd. Kömlöd. Kömötsény. Kövesd. Kurd. Ladomány. Lajvér. Lápafő. Leányvár. Lázi. Lengyel. Lenke. Leperd. Luztik. Madotsa. Májos. Majta. Malotsa. Mányok, 2. Martintza. Mása. Medina. Medgyes. Méhes. Mekényes. Miklósvár. Miszla. Morágy. Mötsény. Mös. Mutsfa. Mutsi. Murga. Mut. Nak. Nána, 2. Németi. Nosztány. Nyári. Nyék, 2. Odány. Odorján. Okrád. Osztra. Ozora. Ötsény. Ötkény. Paks. Palánk. Pálfa. Papd. Pári. Patlon. Pelátz. Pély. Perekatz. Pilis. Pintzehely. Pogándi. Rebetz. Regel. Sárosd. Semtse. Simontornya. Szabaton. Szakadat. Szakál. Szakts. Szálka Szántód. Szárazd. Szarkavár. Szarvasd. Székely, 2. Szentandrás. Szentgál. Szentgyörgy. Szentlőrintz. Szentmária. Szentmárton. Szokoly. Tabod. Tamási. Tápé. Tárkány. Tava. Tengelitz. Tengőd. Tevel. Tormás, 2. Tsötske. Tüske. Udvari. Ukrágy. Uzd. Vám. Várallya. Várasd. Várdomb. Várang. Vársad. Vejke, 2. Vejte. Závod. Zbiskórév. Zomba. Zöltske. Zeremlye.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Esterházy. Pétsi Püspök, és Káptalan. Veszprimi Püspök. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. Pesti-Universitás. Ciszterczita Szerzet. Bétsi Theresián Akademia. G. Zichy. G. Aponyi. G. Festetits. G. Viczay, B. Rudnyánszky. G. Batthyáni. G. Györi. G. Amade. Csernelky. Petrovszky. Klegel. Pertzel. Kajdatsy. Darótzy. Jeszenszky. Döry. Lengyel. Csefalvay. Kenesey. Bezeredy.

Magyarok esmérete. K k

Digitized by Google

Hiemer. Horvát. Perneszy. Visolyi. Kiss. Hajós. Lövey. Gindly. Csapó. Rosthy. Cseh. Bene. Megyary. Sándor. Eperjesy. Nemes Nevendékség

Tornavármegye, Környékeztetvén Abauj, Borsod, Gömör, és Szepes-Vármegyéktől, minden Vármegyéink közt legkissebb földön fekszik, ez is többnyire hegyes: terem mindazáltal mind bora, mind gabonája, gyümöltse pedig, kivált szilvája igen bőven. Marhát, földje' mennyiségéhez képest, sokat nevel. Diszlik a' juhtenyésztetés; sertés sok hizik a' nagy tölfa erdejiben. Halászatja, 's vadászatja is elegendő Folyóji közt nevezetesek ezek: Bodva, Torna, Szár, és Tsermolya. Több nevezetes barlangjai között leghiresebb a' Szádelői. Négy Hámorjában jó vas készíttetik, Vagyon Kőbányája is: számos pedig a' Fürészmalma. Népében kevés az idegen nyelvü; 's a' Rosnyai, és Munkátsi. Püspökök' gondviselése alatt gyakorolja idvessége' munkáját Mezővárosa, Torna, mellynek Nevével jeleskedik; a' Kassai ut mellett lévén, szép helyheztetésével kedvet ád a' Nemes Vármegye' Gyülésének, mellynek Házával, és Gróf Keglevits Kastélyjával jelesen díszeskedik. Van Posztófabrikája, és jó Vásárok esnek benne.

T. H. Áj. Almás. Ardó, 2. Barakony. Barka. Betskeháza. Bodóka. Borzova. Berenk. Dernő. Dohódel. Domolóháza. Egerszög. Falutska. Feketefüz. Görgő. Hárskut. Hidvég. Horváthi. Jablontza. Jósafő. Kápolna. Kisfalu, 2. Komjáthi. Kovátsi, 2 Kovátsvágás. Körtvélyes. Kőszeg. Lázi. Lenke. Lippa. Lisinakut. Lutska. Lófejforrás. Medgyes. Mehész. Méneske Míle. Nádaska. Perkupa. Petri. Posnyákut. Rákó. Rongyoskut. Szádelő. Szádvár Szentandrás. Szentanna. Szény. Szilas. Szilitze. Szin. Szögliget. Teresztenye. Ud-

Digitized by Google

varnok. Ujfalu. Varbótz. Vendéghi. Vetsenykut. Zsarnó.

F. U. Her Eszterházy. G. Keglevits. G. Csáky. G. Gyulay. G. Andrásy. Aszalay. Kotsó. Komjáthy. Lükő. Tomka. Fáy. Lántzos. Ragályi. Szányi. Fajgel. Jakabfalvay. Lévay. Zsarnay

Torontálvármegye, határoztatván Báts, Csongrád, Csanád, Arad, Temes-Vármegyékkel, 's a' Német Illiri, és a' Tsajkások' Vidékével, egy áldott földön terjeszkedik: mert a' gabonának minden neme, kivált, a' mi légbetsesebb, a' buzának java igen böven terem itt; és annyi riskása, hogy azzal majd egész Magyar Országot kielégiti. Dohány is, melly nagyon betses, bőségesen termesztetik, főképp az eredeti Magyarok által, kik jobban tudnak hozzá, mint egyebek. A' bor' termesztés sem mulasztatik el. A' lovakat, és szarvas marhákat temérdek tsordákban láthatod itten a' szép légelőkön, noha ezekért sokat fizet a' Földes Uraknak a' Parasztság: minthogy ennek a' házán, 's ehez adott két holdföldön kivül, mellyeket tulajdonul bir, semmi igeza sintsen a' legelőhöz. Annál több sereggel járnak tehát, azon zsiros legelőkön a' Földes Uraknak marhájik, és juhaik. Az ide szállott Rátzok, Oláhok, Németek, és Frantziák többnyire még most is idegen Nyelvekkel és erköltsökkel élnek. A' Katholikusok a' Csanádi; a' nemegyesülttek a' Temesvári, és Versetzi Püspökökhöz tartoznak. Folyóvizei a' Tisza, Maros, Aranka, Béga, és Temes lévén, a' halból sem látnak szükséget — Torontálvárnak a' Nevét tsak a' Megyéje tartja fenn — Nagy Betskerek a' Béga mellett szép, és Népes Mezővárosa fő díszét veszi a' Vármegye' Házától, és az itten tartatni szokott gyüléseitől; ismés a' Selyem' tenyésztől, és ama' hoszszu magas hidtól, melly a' Bé-

Digitized by Google

ga' tsatornáján vettetett. — Nagy Szentmiklós az Aranka mellett gazdag határon G. Nakó gazdaságbéli Intézetével, és szép hasznos Kertjével örvendezteti az Embert, 's ingerli-a' foganatos tanulásra.

T. H. Albertmező. Aradátz. Basahid. Béba, 2. Betse. Beodra. Besenyő, 2 Biánlak. Billétt. Bolda. Badóka. Bogáros. Bóka. Boldur. Botsár. Bozitova. Buzsák. Csanád, 2. Csatád. Csávos. Czernabora. Czerna. Csebza. Csenej. Cseztereg. Csókás. Csurog Dédenszeg. Deszka. Despotovátz. Deveták. Dinnyés. Dolvodia. Dugőszella. Etska. Egres. Elemér. Fény. Frányova. Gád. Gaj, 2. Glogon. Gotlób. Grabátz. Grinda. Gyala. Gyér. Gyertyános. Galád. Gyülvész. Haráts. Hajdusitzka. Hajfeld. Hegyes. Hettin. Idvornak. Ivánda. Jankahid. Jétsa, 2. Jósefova. Kának. Karlova. Katalinfalva. Kenderes. Kétsa. Keresztur. Kisbetskerek. Kisoroszin. Kikinda, 2. Klárafalva. Klári. Klek. Knes. Komlós, 2. Kotsovát. Krivobara. Kumánd. Ladány. Létz, 2. Lovrin. Macedonia. Magyarittebe. Malimegya. Margita. Máriafölde. Martinitz. Martonos. Maszdor. Melentze. Módos. Mokrin. Monostor. Mormintye. Morotva. Nagyoroszin. Nagyösz. Nakófalva. Német. Neusind. Neuvide. Novoszella. Obrovátz. Ofszenitz. Oregy. Oroszlámos, 2. Ovtzenitza. Pádé. Pákatz. Partos. Perjamos. Perla. Pészak. Pika. Pirints. Pobda. Porgán. Pozár. Rábe. Rátzittebe. Rárós. Rudna. Söreg. Surján. Szaján. Szanad. Szaravola. Szártsia, 2. Szetsán. Szekusits. Szentgyörgy. Szenthubert. Szentjános. Szentistván. Szentiván. Szentmárton. Szentmiklós. Szentmitra. Szentpéter. Szilas. Szóka. Szkulits. Szoltur. Tarás. Ternya. Tervár. Toba. Tógyér. Tolvadja. Toppal. Topolovátz. Torák, 2. Torda. Törökkanisa. Uj-

Digitized by Google

hely. Újpéts. Ujszeged. Valkán. Vezesda. Zichiház. Zombor. Zsomboly. Zöldes.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Zágrábi Püspök, és Káptalan. Zágrábi Prépost. G. Zichy. Feraris. G. Batthyáni. G. Ráday. G. Butler. G. Nakó. G. Pejátsevits. G. Szapáry. Bakó. Jság. Kiss. G. Haller. Szevitzky. Endrődy. Martzibányi. Lázár. Makó. Motsonyi. Malonitza. Liptay. Dadányi. Naum. Tajnay. Moszka. G. Draskovits. Bajzát. Ormosdy. Nikolits. Kotzó. Sibarits. Markovits. Ökszly. Hertelendy. Márffy. Kászonyi. Csernovits. Csekonits. Pálffy. Kajzer. Nagy. Fedor. Szalczay. Piátsek. Karátsonyi. Gyertyánffy. Damasikin. Áldásy. Gratzky. B. Prónay. Valuzy. Magaressevits. Hadtsy. Sisáni. Szeged. Városa.

Trentsényvármegye, mellyet bekeritenek Árva, Turótz, Nyitra, Vármegyék, és Morva, Szilézia, 's Gállitzia Országok, a' Kárpát, 's egyéb magas hegyektől hivesittetvén földje, nagyobb része Lakósainak kéntelen a' gabona' fogyatkozását egyébképpen kipótolni. Azért a' gyümölts, kivált a' Szilvafákat szaporitván, ezeknek gyümöltséből szép hasznot tudnak magoknak hajtani. A' Körtvély is igen diszlik itten ugy hogy Magda. Pál. bizonyittása szerént némelly körtvélyfákon tizenhat Posonyi mérő körtvély is megterem. Mások a' nagy erdőségben és a' Vágfolyón keresik élelmeket, Mások ismét a' juhoknak, mellyeknek alkalmas legelővel szolgálnak a' hegyek, hasznaikkal táplálják magokat Terem közönséges bora is: de jó, 's hires borvizzel, és meleg ferdőkkel bőven megáldatott e' Nemes Vármegye; 's a' Vág, Zsilintza, Kiszutza, Bisztritza nagyobb folyójinkivül, többekkel is áztatatván, számos Papiros malmai vannak, és legjobb halai. Népe számosabb mindenik Vármegye' Népénél: melly Tóth Nyelvű

Digitized by Google

ugyan; de Házája' Nyelvét is szereti; Nemessége pedig ezzel mutatja ki tökélletes Hazafiságát az ő Örökös Fő Ispányjának, Nagy Méltóságu Gróf Illésházynak tündöklő Példája szerént. Püspökséghez a' Nyitraihoz tartozik. — Trentsény, mellyről vette Nevét e' Nemes Vármegye, régi Szabad Királyi Város a' Vágnak bal partján a' Váralatt, melly magas Kősziklán épittetett szép helyet foglal, ékesülvén a' T. Piáristák' Templomával, Kollegyiomával, és Gymnáziumával; az Ágosta vallásuaknak Templomával, és a' Vármegye Házával: 's Ferdőji nagyon hiresek. — Nevezetesebb Mezővárosai: Zsolna a' Vág' bal partján rozsot, árpát, káposztát jól termő földön több Templomokkal; a' Franciskánusok' Klastromával, és Oskolával, mellyet Primás Szétsenyi György épittetett vala. — Pukó, hol sok jó Fazekas, és Posztótsináló vagyon. — Betzkó, melly igen hires az ő néhai Urának Betzkó nevü Udvari Bolondjáról, fekszik a' Vág' partján tágos, és termékeny földjeivel, szőlő hegyeivel meszsze terjedtt erdejivel, és legelőjivel, 's a' Franciskánusok' Klastromával, és Templomával.

T. H. Adamótz. Apátfalva, 2. Babkó. Babot. Bán. Bánfalva. Barakony. Béla, 2. Belán. Bellus. Benyov. Berötz. Besztertze, 4. Bezdada. Bezgyedő. Bitsa, 2. Bitse. Bisitza. Biekó. Birotz, 2. Biskupitz, 2. Bitaró. Bobrovnyik. Bodina. Bogyina. Bohuvátz. Bohuszlavitz. Bolezó. Bolondok. Bortsány. Borsitz. Bosatza. Bosán. Brazani. Breztyene, 2. Brezány. Breznitz, 3. Brezolup. Brodnó. Bronitze. Bubka. Budatin. Csatza. Csaltitz. Császa. Csenne. Cserna, 3. Cserne. Czitisnyán. Czimena. Csitsmán. Csotsolna, 2. Csötörtök. Dezsér. Divinka, 2. Divoretz. Dluka. Dobra. Dobrassó. Dohnán. Domanitz. Do-

Digitized by Google

nyán. Drienove. Drietoma. Drskórz, 2. Dubje. Dubkova. Dubnitz. Dubnika. Dubodjel. Duló. Dunajav. Dvoretz, 2. Egeresd. Fátskó. Farkaska. Frebja. Friváld. Furó. Furna. Geblank. Glebán. Gyurgyó. Gyürtsin. Halats. Halutzitz. Hamri. Hánzlifalva. Hatne. Hotsin. Holusitz. Horelitz. Horenitz. Horka. Hornyán. Horotz. Hoszszumező. Hubovka. Huorka. Hvorki. Hvornitza. Ikristye. Illava. Illavka. Illotza. Illove. Istebnik. Istritz, 3. Ivanótz. Jablon. Jaszenove. Jasztrabe. Jeszenitz, 2. Kálnitz, 2. Kamenitzán. Kassa. Keblov. Kelnitz. Kett: Kisutszaujhely. Klatsáni. Klitsina. Klobusitz, 2. Klubina. Klutsóv. Kokanótz, 2. Kotsótz, 2. Kolatsin, 2. Kolárovetz. Konszka. Kopetz. Kósa. Koszteletz. Kosztolna. Kotesó, 3. Kralován. Krasna. Kraszán. Kraszna. Krasznáni. Krivoklád. Krivoszud. Ksinna Kubina. Kubra, 2. Kunyerád. Kvassó. Lalinek. Katkótz. Lédetz. Lednitza. Lednitze, 2. Lehota, 12. Lesitz. Leszkó. Libortsa. Lidétz. Láz. Lieszkó, 4. Lieszkótz. Lieszkovetz, 2. Lietava. Linik. Lisz. Lisza. Liszitza. Litiza. Litis. Lopusna. Lótza. Lutska, 4. Ludóv. Luki, 2. Luboke, 2 Lutó. Martzek. Marikova. Markófalva. Marsova. Metzne. Medne. Meltsitz. Mesztetzka. Metesitz. Miegótz. Miklós. Mikosótz. Milkó. Misén. Mittitz, 3. Mizgoltz. Mojs. Mostenetz, 2. Mostistye. Motesitz, 2. — Nasztitz, 2. Netzpál. Nedetz. Nemesokrut. Nemsova. Neporátz, 3. Neszlusa. Niktin. Nimnitz. Nositz. Nosztitz. Nozdórkótz. Nozdrovitz. Oblazov. Obora. Okodnitz. Otsárszka. Ohodnitza. Okrut. Olezna. Omaztina. Orekó. Oroszlánkő. Oskerka. Oszadnitz. Óvár, Ovtsárszkó. Ozor, 2. Ölved. Papradnó. Fázsiti. Petsenyéd. Petsova. Pekarova. Peklina. Peröszne. Petrótz. Petyovka. Pikó. Plevnik. Potsarova. Podorje. 4. Podrádi. Podrágy, 5. Podlusán. Podmanin. Podsitsarova. Poiszkál. Podvasz-

Digitized by Google

je, 2. Podviszoka. Polnoszej. Polyusje. Ponninótz. Poprádnó. Poruba, 3. Porukka. Pototski. Potoki. Povina. Prasznó. Pravotitz. Pretsen. Predmér, 2. Prejtá. Preles. Prestie. Prilesz. Prodnó. Proszne. Pruszi. Pruszka. Pruszina. Psurnovitz. Püspöki. Püspökutsza. Rabove. Rabovka. Rádek. Radisa. Radna, 3. Radolya. Radvoztka. Ragistye. Rajétz. Rakolúb. Rakova. Rásov. Rebin. Révfalu. Ribari. Ribin. Ribnik. Ritsa, 2. Riesnitz. Rongyos. Rosina. Rozon. Rovne, 3. Rozvátz. Rozváld. Rudina. Rudinka. Rudinzka. Rugyina. Ruzkótz. Sántz. Sebestyénfalva. Sedmerótz. Seralován. Setekov. Sipkov. Skavnitza. Stanzke. Stranyáni. Strazó. Strázsa. Streszenitz. Stritze, 3. Stupne. Suja. Sverepetz. Svinna. Szablahó. Szadetsne. Szavstsina. Szedlitzna. Szedmerótz. Szeletz. Szetyekov. Szirnye. Szkála. Szkalik. Szkalka. Szlatina, 2. Szlavnitza. Szlopna. Sznesnitza. Szoblakov. Szenye, 2. Sztankótz, 2. Sztasov. Sztretsén. Szutsa, 2. Szutz. Szujó. Szulyóv. Teple, 2. Teplitz. Teplitze. Tertsova. Ternova. Tesina. Tirkova. Timarótz. Trstyena. Trstye. Tukina, 2. Tiszina. Trébia. Trebisova. Tridvori. Triváld. Trnove. Tulov. Tuntsitz. Turkov. Turna. Turó. Turzófalva. Tyerkova. Uditza, 2. Ugrótz. Ujezda. Ujfalu, 3. Upoklav. Urbanóv. Utvin. Vaditsó, 3. Várallya. Várin. Vázka, 2. Velitsitz. Videroa. Vidrana. Vitska. Visnyó. Visotsány. Vizoka. Vizolaj. Vöröskő. Vranye. Vritizér. Zabinetz. Zablat, 2. Zadubnye. Zay. Zakoptze. Zalus. Zamorótz. Zarjetz, 3. Zaszkalye. Zaztranye. Závada, 2. Závatka. Závodje. Zbinov. Zbora. Zborov. Zitnya. Zlatótz. Zlieko. Zolna. Zubak. Zsámbókrét. Zsigmondháza. Zsitna.

T. U. Felséges Királyi Kamara. Esztergomi Érsek. Nyitrai Püspök, és Káptalan. Religyiói Kintstár. H. Eszterházy. G. Gyulay. G.

Digitized by Google

Kolonits. G. Illésházy. G. Balassa. B. Révay. G. Serényi. B. Zay. G. Pongrátz. G. Königszegh. G. Szapáry. G. Batthyáni. G. Erdődy. G. Csáky. G. Esterházy. G. Aspermont. B. Mednyánszky. G. Révay. B. Lusinszky. B. Vétsey. G. Berényi. B. Pongrátz. B. Splényi. Tudomanyi Kintstár. Ambró. Rajmány. Spinola, Kvassay. Kubinyi. Jeszenák. Nozdrovitzky. Motesitzky. Trstyánszky. Fi ! válszky. Marsovszky. Dezeritzky. Árvay. Rudnyánszky. Dakó. Csetneky. Madáts. Martzibány. * Rontsek. Ugronovits. Vásárhelyi. Bánótzy. Madotsányi, Otlik Prileszky. Latkótzy. Domanitzi. Plébánia. Izdentzy. Ljetavai Plebánia. Gyurtsányi. Ordódy. Nedetzky. Beztertzey. Sándor. Szirmay. Szerdahelyi. Majténvi. Rabovszky. Batskády. Szadetzky Kallisius. Szulovszky. Szeghy. Tukinovszky. Illavai Plébánia. Vietoris. Kardos. G. Zichy. Tarnótzy. Turtsányi. Zavodszky. Zsámbokréti. Lukátsy. Liszkovszky. Borsitzky. Somogyi. Szilvay Gilányi. Akay. Szentál. Melsitzky. Sziresitz. Motesitzi Plébánia. Trentsény Városa.

Turótzvármegyé, Körölvétettetvén Árva, Liptó, Zólyom, Bars, Nyitra, Trentsény-Vármegyéktől, és igen magas hegyektől, egy kies Kertet ábrázol, szép Folyókkal, nevezetesen a' Vág, és itten eredtt Turótz vizeivel itattatván, mellyekben igen jó halak tenyésznek; mellékei-

---

* Ezen Nemes Familiának Tsillaga; a' Magyar Tudományosságnak Oszlopa; az ő virágzó Nemzetének Ditsőssége, Marczibány István, Ő Excellentziája, olly örökös Fundátziót teve: hogy abból a' Magyar Könyvirók küzzül minden esztendőben az, a' kinek' Munkája Pesten az arra rendeltt Birák által legjobbnak itéltetik, négy szaz forint jutalmat nyerjen.

Digitized by Google

ken pedig sok juhnyájak legeltetnek; és szarvas marhák. A' méhek is jól mézelnek. Terem rozs, sőt buza is; de leginkább árpa, Zab, és Krumpli. A' jól diszlő főzelékek köztt hires az édes répája, melly különös tulajdona lévén ezen Vármegyének, Turótzi répának neveztetik, 's télre magszáríttatván, sok piatzokon árultatik. Gyümöltse is jó szerént terem; de orvos füve, és gyökere igen bőven. Hegyeiben, mellyek köztt nevezetes a' Fátra, mindenféle vadak tenyésznek. Fenyves madarai igeu betsesek. Meleg ferdöji, és savanyu vizei számosok. Lakosai Krumputz, avagy különös fenyő olajt, mellyet ők görbe olajnak neveznek, sokat készítenek, és nagy ditséretekkel, mint tsuda balsamot a' Köznépnek nem tsak Magyar, hanem Német, és más országokban is árulgatják: és igy a' külső Országok' Nyelvéből sokat kapkodnak; Magyar Hazájok' Nyelvét pedig derekasan megtanulják. Hanem otthon tsak a' Tóth Nyelvet hangozzák; mintha nem is a' Magyar Földön laknának, 's nem volnának született Magyarok, mint az ő minden terméseik. A' Haza eránt érdemekkel tellyes B. Révay Familiájából örökös az ő Fő Ispányjok: Püspökjök pedig a' Besztertze Bányai Püspök. — Fő Mezővárosa, Szentmárton, a' hol Gyüléseit tartja e' Nemes Vármegye, az ő igen szép Házában, melly a' nagy, és ékes Katholikus Templommal legnagyobb diszére szolgál ezen Városnak. Esztendönként hat Országos vásárjai hiresek. — Szutsán közel a' Vághoz Sóhivatallal, és szép Városházával diszeskedik. Nevének legnagyobb ditsösségére válik pedig azon pompás lakodalom, mellyet G. Esterházy Miklós tartott itten G. Bedeghi Nyáry Kristinával, G. Turzó Imre Özvegyével. Erről tett jegyzését ezen Nagy Magyar Grófnénak igy adja elő Molnár

Digitized by Google

János Apátur, és Szepesi Kanonok az ő Magyar Könyv Házának. IX. Szakaszszában: „Az én kedves Férjem Esterházi Miklós Ur, negyven esztendös lévén, engem' feleségül vett husz esztendös koromban. A' menyegzö Szutsányban tartatott 1624-ben Julius 21-dik napján. El-mentem az én kedves Uramhoz Ujvárrá 28-dik Októberben; 's ott az Isteni malaszt' ajándékával megvilágositttatván, és az igaz hitre térvén, meggyöntam 30-dik Detzemberben, 1624-ben: mert az elött magamat akaratom ellen tettettem, de szivemben mindenkor igaz Katholikus hitü voltam. — Az én kedves Uramat, Esterházy Miklós Urat, az Ország Gyülése Magyar Országnak Palatinussává választottá Sopronban 1625-ben. 25. Októberben " Örvend a' Magyar sziv, hatsak olvashatja illy Fö Magyar Méltóságnak szép Magyar szavait: minö gyönyörüsége lehet, ha azokat bölts ajakin hangzani hallja? — Turótzvárát már most tsak a' Memes Vármegye' Neve hiresíti.

T. H. Ábrahámfalva. Andrásfalva. Béla. Bálintfalva. Benefalva. Bisztritska. Blasótz. Blatnitza. Bodófalva Bodorfalva. Bortzfalva. Brezna. Brizta. Budits. Cseptsény, 2. Cserovtze. Beákfalva. Deánfalva. Divék. Dolina. Draskótz. Dvoretz. Folkus. Gyulafalva. Hadviga. Haj. Halastó. Harmaratz. Husti. Ivántsi. Ivánka. Jahodnik. Jaszenova. Jeszen, 2. Jezernitz. Károlyfalva. Kelemenfalva. Kelnik, 2. Kevitz. Kisfalu. Kletsény. Kolba. Konszka. Kostyán. Kosut Kosoliztye. Kreplán. Ladomér. Lázkár. Lászlófalva. Lázán. Lezjakó. Liesznó. Lipótz. Madovár. Markóvitz. Moskótz, 2. Mosótz. Netzpál. Nedozor. Noltsó. Paraszka. Podrágya. Polerika. Posehaj. Poszehi. Pozeka. Prekopa. Pribótz. Rakó. Rákotz. Raksa. Ratkó. Rjadek. Rudnó. Rutka. 2.

Digitized by Google

Stiavnitska. Stubna, 2. Sutó. Szebeszló. Szentgyörgy. Szenthelena. Szentmihály. Szentpéter. Szklabinka. Szklabinaváralya. Szklenó Szlován. Szotzótz. Tarnó. Teplitz. Tomtsány. Tótpróna. Trebosztó. Turány. Turtsek, 2. Vakotfalva. Váltsa. Vritzkó. Zábor. Zaturtza, 2. Zniováralya. Zorkótz. Zsámbokrét.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Tudományi Kintstár. B. Révay. G. Nyáry. G. Batthyáni. G. Révay. B. Prónay. Semsey. Benitzky. Bodó. Raksányi. Rakovszky. Cseptsányi. Uladár. Plathy. Bulyovszky. Kontsek. Tomky. Latsnyi. Jeszenszky. Jezernitzky. Szenesy. Revitzky. Huszár. Kossut. Juszth. Ördög. Velits. Lamos. Lipovszky. Markovitzy. Paraszky. Majtényi. Szentmártoni Plébánia. Szentgyörgyi. Plébánia. Szenthelenai Plébánia. Dávid. Tomtsányi. Záborszky. Zaturetzky Zorkótzy. Ujhelyi. Körmötzbánya Városa.

Ugotsavármegye határosodván Marmaros, Szathmár, Bereg-Vármegyékkel, maga Tzimerével elötünteti nevezetesebb terméseit, ugymint: szölöt, halat, makkot, rákot. Terem bora, mindenféle gabonája, és gyümöltse is; és sok Kukoritzája, minden hüvelyes veteményje; lenje, Kendere, dohányja, görög, és sárga dinnyéje. Jó legelöjin sok juhnyájja, és marhája vagyon: nagy erdöségében sok sertést hizlal. A' fás hegyeken medve, hiuz, öz; fogoly, és Tsászármadarak tanyáznak. A' Tisza, Borsova, Batár, Tur, és egyéb Folyóiban sok a' hal, 's azok közt a' jó galótza, és pisztráng. Motsárjait hasznositják a' sok vizi madarak, 's ékesitik a' szép Hattyuk. Népének nagyobb része nem tsak Hazájával, hanem Nyelvével is tökélletes Magyar, ugy hogy tsudálni lehet, hogy az ide szakadtt oláhok mind eddig ezen tökélletességre nem jutottak, kik e' Batárban amaz egy

Digitized by Google

lábnyi hoszszuságu, és igen jó izü rákokat is restellik fogdosni. E' Nemes Vármegye a' Szathmári Püspöki Megyében vagyon foglalvá. — Fő Mezővárosa Nagy Szőlős a' Vármegye' Házával, 's gyüléseivel, és bortermesztéssel jeleskedik. Tisza Ujlak nyeri az ő diszét az ottani Sóháztól, és szép kereskedésétől. — Ugotsavárának, mellytől nevezödik e' Nemes Vármegye, most Kankóvár foglalja helyét.

T. H. Alsókaraszló. Alsósárad. Akli. Almás. Andrásfalva. Bábony. Batár. Batarts. Botskó. Bökény. Csarna. Csatóháza. Csedregh. Csepe. Csoma. Csongova, 2. Daboltz. Egres. Eölyves. Fantsika. Farkasfalva. Feketeardó. Feketepatak. Felső Karaszló. Felső Sárad. Forgolány. Gértze, 2. Gödénykáza. Gyula. Halmi. Heteni. Ilonakujfalu. Karátsfalva. Keresztur. Királyháza. Kirva. Kis. Rákótz. Komjáth. Komlós. Kőkényesd. Kupány. Mátyfalva. Nagyrákótz. Nevetlenfalu. Öszödfalva. Péterfalva. Rákász. Salánk. Sasvár. Szárazpatak, Sösujfalu. Szászfalu. Szirma. Szőlősvégardó. Tamásvárallya. Tarna, 2. Tekeháza. Tiszaujfalu. Tiszaujhely. Tivadar. Turterebes. Turtz. Velëte. Verbötz. Verétze. Veresmart.

F. U. Felséges Királyi Kamara. G. Teleky. G. Haller. B. Berényi. G. Károlyi. B. Perényi. G. Berényi. G. Perényi. Hagara. Harsányi. Farkas. Ujhelyi. Somogyi. Megyeri. Bodó. Komjáthy. Szirmay, Pogány. Besenyey. Fogarasy. Kalos. Rátonyi.

Ungvármegye fekszik Bereg, Szabolts, Zemplény Vármegyék, és Gállitzia köztt nagyobb részént hegyes, és erdös földön. Makkos erdejiben nem tsak magok e' Vármegyebéliek sok sertést hizlalnak, hanem bérbe is számtalanokat fogadnak bé meszsze Vármegyékből a' Birtokosok. Hegyei nem tsak sokféle vadat, hanem ér-

Digitized by Google

tzet is termenek. A' Kárpáton, vagy Beszkéden kivül nevezetesebb Hegyei: Vihorlát, mellynél ama' nagy mélységü, és sok jó pisztránggal bövelkedö Tengerszemtó bugyogki; Polonina, mellynek térteteje jó legelövel virit. Nevezetesebb Folyóji: Tisza, Ung, Labortz, és Latortza; mellyekben igen foganatos, és azért örvendetes a' halászat. Ezek mellett legelnek a' sok szép szarvas marhák. Hegyes részein böven terem a' Zab; sik terségén buza, rozs, árpa; föképpen pedig a' kender. Bor is sok, és jótermesztetik. Népe, nyelvére nézve, háromféle: Magyar, Orosz, és Tóth; 's a' Kassai, és Munkátsi Püspökséghez tartozik. — Fő Mezővárosa Ungvár, mellynek nevével tzimeztetik e' Nemes Vármegye, ugy bé van kerítve az Ungvizével, mint egy erös Vár az ő kőfalával, Azért szerették ezt meg mindjárt az idejött Magyarok Álmos Fejedelem alatt. Most már nem csak kies fekvésével, hanem több szép Épületeivel is gyönyörüséges Város ez: mellyek közt kitündöklik a' Város' hosszának közepében lévő halmon a' Munkátsi egyesültt Püspöknek fényes Kastélya, melly az előtt a' Jesuiták' Kollegyioma volt, két tornyu tágas Templomával Többi ékességei osztán a' Kanonokok Lakhelyei; a' Szeminárium; a' Királyi Fő Gymnázium; a' Nemes Vármegyének ritka szépségü uj Háza; a' Kamara' roppant Élesháza; Sóház, más többekkel együtt. Gyönyörüségét e' Városnak igen nevelik a' körülötte terjedtt jó bor termö szölö hegyek; és az ottan kiforró savanyu viz. — Szobrántz Mezővárosát jelesíti a' jó büdösköves, sós izü vize, melly a' görts, rüh, belsö szorulások, és podagra ellen használatos.

T. H. Andrásótz. Antalótz. Árok. Ásvány. Bacsava. Báhorb. Bajánháza. Bánka. Baranya, 2.

Digitized by Google

Baskóta. Bástely. Bátfa. Begengya. Bejnetine. Benetine. Beretzna, 2. Berezna, 2. Bés. Bezö. Bisztra, 2. Botfalva. Bozos. Brezna. Budaháza. Bukótz. Bunkótz. Csap. Császlótz. Csecsahó. Csecskó. Csepely. Csernoholova. Csertesz. Czigányótz. Csitser. Csizér. Darma. Darótz. Dengláz Doboruszka. Dómasina. Domonya, 2. Dubrinits. Dubróka. Fekesháza. Feketemezö. Gajdos. Galágy. Galyin. Galló. Gálots. Gejötz, 2. Geretsény. Gerény. Gerseny. Gesény, 2. Gingótz. Golánka. Golena. Gorostó. Gorubka. Grekopa. Grutza. Györötske. Gyöv. Hámor. Hanajna, Hegyfark. Helmetz. Hentzelótz. Hengelótz. Hómok. Horlyó. Hornya. Hoszszumezö. Hunkótz. Huszak. Huszna. Huta. Iglintz. Iske. Jeszenö. Jenke. Jesztreb. Jósza. Kalusa. Kapos, 2. Kartsva. Keletsény. Kementze, 2. Kereknye. Kerész. Kereszt. Ketergény, 2. Klokotsó. Knyahinya. Kolibábótz. Komorótz, 3. Kontzháza. Konyus. Koromlya. Kosztyova. Kosztrina. Köblér. Kráska. Kuszin. Lakárt. Láz. Lehotz. Linik. Lipótz. Livistye. Lubnya. Luboka. Lukaháza. Luts. Lutska. Lyuta. Mátyótz. Mértse. Minaj. Macsár. Mogyorós. Moktsa. Mokra. Németi, 2. Nyárád. Nyevitzke. Orlyótz. Orlyova. Ortó. Osztró. Ör. Palágy. Pályin. Palló. Palótz. Paportz. Paszika. Pásztely, 4. Peretsény. Petrótz. Pinkótz. Polena. Polyánka. Poroskó. Porosztó. Poruba, 2. Porubka. Préskopa. Pruksa. Radits. Radvántz. Rahontza. Rakó. Rát, 2. Rebrin. Remete, 2. Revistse, 2. Ribnyitze, 2. Rohontz. Rosztóka. Ruskótz. Salamon. Sarád, 2. Sislótz. Sólymos; Strajnyán. Stritsava. Strippa. Stusitsa, 2. Szekö. Szelmentz, 2. Szemere, 2. Szenna. Szentes. Szenteske. Szerednye. Szeretva, 2. Szlatina, 2. Szmerkova. Szólya. Sztavna. Szuka. Szürte. Tarna. Tarnótz. Tasolya. Tegenye. Tiba. Tika. Turitza,

Digitized by Google

2. Trask. Toltsva. Ubris. Uszok. Vaján. Vajda. Vajkótz. Vajnatina. Valkaja. Várallya. Várkond. Verbőtz. Veskótz. Vieszka. Vinna. Viska. Vizoka. Voloszanka. Vorotsó. Vulsinka. Zabrogy. Zahár. Záhony. Zahorb. Zalatska, 2. Zaritskó. Zavatka. Zauszina.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Munkátsi Püspök Religyiói Kintstár. Jászói Prépost. Tudományi Kintstár. G. Vandernót. G. Gombos. G. Klobusitzky. G. Berényi. G. Szirmay. G. Sztáray. B. Vécsey. G. Barkóczy. B. Perényi. G. Gilányi. Szemere. Bujánovits. Ajhofer Bánóczy. Horvát. Tahy. Orosz. Ráth. Knahinyi. Szentimrey. Kulin. Pongrátz. Ibrányi. Nemes. Kende. Buday. Pribék. Haraszthy. Gálotsy. Kardos. Kováts. Balog. Torday. Turánszky. Bernát. Kárner.

Vasvármegye, mellyel határozódnak. Soprony, Győr, Veszprim, Szala-Vármegyék, Stájer Ország, és Austria Fő Hertzegség, Hazánk' nevezetesebb Vármegyéjinek egyike. Derék hegyei, és erdeji vannak: amazok közt híres a' sik térségen gömbölyüen felmagasodott, sok bort termő, és basal kővel bővelkedő Ság hegye, mellynek tetején egy fellengős Várnak omladékai látszanak; emezek közt emlékezetesebb a' Farkas erdeje, mellyben sok szarvas, egyéb vadakkal együtt, tartózkodik; és számtalan sertés hizlaltatik. Sok, és jó borai közt leghiresebb a' Vashegyi; bővséges gyümöltsei közt pedig a' baratzkja, és gesztenyéje. Gabonája, kivévén a' Tóthsági Járást, mindenütt elég. A' Kőszegi Járásban bőven a' büdöskő, kéneső, gálitzkő, és magneskő. Emlékezetesebb Folyóji Rába, Réptze, Gyöngyös, Lapints, Pinka: mellyekben jó halak tenyésznek; mellékein pedig számos, és erős szarvasmarhák nevekednek. Van több savanyu vize is; de leghiresebb

a'

Digitized by Google

a' Tartsai. Népének nagyobb része született Magyar Nyelvén beszél: a' többi pedig részént Németül, részént Vandalul, vagy Tóthul; részént Horvátul: de mind hibásan. Ahoz képest az elsők Hiéntzeknek; a' középsők Bugereknek; az utólsók Vizhorvátoknak neveztetnek. De ha egyszer a' Haza' Nyelvét megtanulhatták, igen jól beszéllik azt; 's legjobb Hazafiakká válnak. Örökös Fő Ispányjok a' Hertzeg Batthyáni; Fő Lelkipásztorjok pedig a' Szombathelyi Püspök. — Fő Városa, Kőszeg szabad Királyi Város a' Gyöngyösfolyó mellett igen gyönyörü fekvéssel. Diszesíti szép két Templom; a' T. Benediktinusok' jeles Klastroma, és Gymnáziuma, mellyeket hajdan a' Jesuitáknak épittetett vala ama' nagy emlékezetü Esztergomi Érsek, Szétsenyi György; a' Dunajobbi Kerületbéli Törvény Tábla; H. Eszterházy' Vára; Árvaház; Harmintzad, és Postahivatal. Örökös ditsősségre pedig az ezen Magyar szivü Városnak; hogy Jurisits' vizérlése alatt ugy védelmezte magát Hazánk' ama' nagy Ostora Szolimán Török Szultán ellen ezer öt száz harmintzkettődikben, hogy ötet meg nem vehették, gyalázattal kéntelenittetnek erős Taborával együtt, onnét elkutallani. — Szombathely Püspöki Város a' Gyöngyös, és Perint folyók között már a' Romaiak alatt híres Város volt ugyan; de ezer hét száz hetven hatodikban nagyobb ditsősségre emelte ezt Ditső emlékezetü Királynénk Mária Theresia, Püspöki Széket állitván fel ebben, és a' nagy érdemü Felső Szopori Szily Jánost, Szent Alberti Prépostot, és Győri Kanonokot nevezvén ide első Püspöknek, a' ki, valamint a' Püspöki Lakvárt diszesen felépittette, ugy a' Püspöki roppant Szentegyházat is megtsinálttatta ugy, hogy tsak belső éhességei nélkül szükölködnek az ő halálakor. Az utánna lett Püspök semmit se te-

1532. E.

1776. H.

Digitized by Google

ve azonn. Ferentz Ő Apostoli Királyi Felsége nagy érdemü Perlaki Somogyi Leopoldot, Pápotzi Prépostot, és Győri Kanonokot úgy nevezte ezen Püspökségre, hogy egyszersmind a' Győri Káptalanbéli javadalmát is megtartaná, 's annál képesebb lenne az ő Püspöki Templomát egész tökélletességre hozni. Úgy is elkészittette annak belsejét hogy annak fellengős külsőségével tökélletesen megegyezne. Azért nem egy könnyen találni párját. Osztán szép ékességére szolgálnak ezen Városnak a' Prémonstratenzisek, Dominikánusok, Franciskánusok' Klastromaik, és Szentegyházaik; a' Királyi Gymnázium a Prémonstratenzisek alatt, és Filosofiai Lyceum; a' Szeminarium, és ennek által ellenében a' Nemes Vármegyének pompás, és igen téres Háza; a' Könyv Nyomtató Mühely, és a' Postahivatal. — Körmend Mezőváros a' Rába mellett, H. Batthyáni' roppant Palotájával, 's Kertjével; Só, és Postaházzal diszeskedik. Legnagyobb ditsőségét vette pedig G. Batthyáni Lajostól, az Ország néhai Nádor Ispányjától, kinek lakása itt lévén, nem egyszer hozta itten örömre az Ország' Rendeit. Ugyan Ennek tündöklő érdemei nyerték az ő Maradékainak az Örökös Fő Ispányságot ezen Nemes Vármegyében: az ő Testvérjének pedig Károlynak, ama' hires Hadivezérnek Ditsö Tettei a' Hertzegi Magas Méltóságot. — Rohontz Mezőváros ékeskedik ama' temérdek nagy Kastéllyal, melly két száz szobánál többet foglal magában különbkülönbféle ékességekkel, mellyek közzt a' Képes Palota legnagyobb bámulást okoz a' Nézőben. Esztergomi Érsek, Hertzeg, és Kárdinalis Batthyáni József Ő Eminentziájának kedves birtoka volt ez; a' hol több víg napokat szerzett a' Fő Magyaroknak, sőt még a' Királyi Hertzegeknek is. —

Sárvár Mezőváros a' Gyöngyös vize mellett ditsőséges Névvel fényeskedett az Ország' Nádor Ispányja Gróf Nádasdy Tamás Urasága alatt: de még ditsőségesebbel most, midön Ferentz Királyi Fő Hertzegnek, és Modena' Fejedelmének Felséges Személyjében tiszteli az ő Földes Urát. — Szent-Gothárd Mezővárosa a' Rába mellett, hol a' Lapints abba beszakad, tündöklik nagy javadalma Ciszterczita Apáturságnak jeles Templomával, és Monostorával: emlékezetes annak nagy diadalomról, mellyet ezer hat száz hatvan negyedikben nyere itten I. Leopold Tsászárnak, és Apostoli Magyar Királynak Hadiserege a' Törökökön. — Vasvár azon kivül, hogy e' Nemes Vármegye az ő Nevével jeleskedik, nem kevessé diszeskedik egy régi Várral, és a' Dominikánusok' Klastromával.

T. H. Abdalótz. Acsád. Adriántz. Alhá. Aleszgarb Andrásfa. Andrés. Apáti. Arbavetza, 2. Asó. Aszszonyfa, 4. Baba. Badafalva. Badonfa, Bajánháza. Bakófa. Balasaj. Balogfa. Baltavár. Bándoly. Bánya. Barátfalva. Barátmajor. Bárdos. Barkótz, 2. Bejtz. Békató. Bekefa. Belled, 2. Berge. Berkefalu. Berkeháza. Berkifalva, 2. Bésfa. Besenye. Beznótz. Bibortz. Biszlek. Bodontz. Bodonfa. Bogád. Bogot. Bogyoszló. Bokod. Bográts. Bolfő. Bona. Boretze. Borgáta. Borhida. Bondor. Borosgödör. Borostyánkő. Borosszeg. Bosok. Bozaj. Bőd. Bögöt. Bögöte. Börgöl. Butsu. Buzamajor Büzintz. Büdintz. Bükallya. Büksz. Czák. Czáling. Csajta. Csákány. Család. Csányig. Csatár, 2. Czel. Csehi. Cseke. Csekefa, Csém. Csémes, 3. Csemete, 2. Csempesz. Csénye. Csernetz, 2. Csernelótz. Cziklen, 3. Csinesd. Csipkerek. Csó, 2. Csókakő. Csomaháza. Csonkás. Csov. Csönge. Csöpintz. Csörötnek. Dankótz. Dávidháza. Dénesfa. Dobra. Dobrafal-

Digitized by Google

va. Dobrova. Dolias. Dolina. Dolintz, 2. Domafölde. Domokosfa. Dornánd. Doroszló, 2. Dozmat. Döbön. Döbörlegye. Dömölk, 2. Dömösföri. Dörötske. Drumoly. Duka. Egerszeg, 2. Egervár. Egervölgye. Egyházasgeg. Ertsenye. Falkóczi. Farkasdi. Farkasfa. Franlóz. Füksdor, Füzes, 3. Füzlö. Gamizdó. Gaztony. Gederösz. Gents, 3. Gertzel. Geregye. Gerentserötz. Gerenye. Gerse. Gintzvad. Gisszeg. Glazhüten, 2. Goberling. Gödorháza. Göe. Goritza. Govez. Gödör, 2. Görbeháza. Gör. Görlinta. Gösfa. Grabensaft. Gradistya. Grätz. Grobenak. Grodna. Grützin. Gruszeg. Gulaháza. Gyanafalva. Gyanó. Gyanovia. Gyarmat. Gyertyános. Gyölintz. Györvár. Hadász, 2. Halastó, 2. Halogy. Hámor. Haraszlifalu. Háremháza. Házel. Hásos, 2. Havardos. Hegyfalu. Hérenháza. Herény. Herman. Hetye. Hidas. Hidegkut, 2. Himfa. Hollhárd. Hodász. Hollós. Högyész. Hóltstag. Hollós, 4. Horvátfalva. Horváttsentes. Hoszszufalu. Hölcháza. Hutfberk. Huszár. Heirvár. Ilbéd. Intzéd. Inta. Isáfa. Ispánk. Istvánfalvá. Iványz. Ivánótz. Ják. Jabébháza. Jákfa. Jánafalva. Jánosfa. Jánosháza. Janosótz. Jobbágy. Jobbágyi. Jurmánd. Kajd, 2. Kald. Kalk. Hollossi. Kám. Kamond, 2. Kápolna, 2. Kapolnásfalva. Kapornak. Karatsfa. Karádfölde. Karaló. Karasztos. Kaszaháza. Katafa. Katalin. Kántsótz. Keled. Kemesmoly. Kentz. Kenyeri. Kertza. Kerösztes, 2. Keresztur, 2. Kernetz. Ketskéd. Kertes. Keszö, 2. Kethely, 2. Kitzlád. Királyfalva. Kisfalu. Kisfalud. Kots. Kögel. Kölig. Kölom. Kolompos. Kolosvár. Kolstát, 2. Kolta, 2. Komjáti. Kondorfa. Konota. Kopáts. Korong. Korosd. Kosárháza. Kotormány. Kovátsi. Kovátsótz. Kozmafa. Kozár. Köcsk, 2. Kölesvölgye. Kölked, 2. Körtvélyes. Köfüzes. Köveesd. Köveskut. Krajna. Krasitz. Kristán. Kroja.

Digitized by Google

szeg. Kruplivnik. Kukmér. Kultsárfalu. Krupsintz. Kusztanótz. Kustos. Kuzma. Kükets. Laczisd. Lak, 4. Lakhegy. Lángék. Lángtzél. Lántz. Lébenkut. Léka. Lendva. Liba. Liktenfort. Limpak. Limpersd. Lipart. Lipótz. Lipoldfa. Lohomerje. Lovászad. Lödös. Lövő, 4. Lutzova. Ludad. Lugos. Luiperd. Lukátsháza. Lukasótz. Magasi. Matskótz. Mákfa, 2. Malmosd. Marátz, 2. Máriás. Marisd. Markótz. Markusótz. Martinya. Mártonfa. Martyánsz. Mátéfa. Matyasótz. Medgyes. Medves, 3. Megyehida. Merem. Merse. Mesteri, 2. Meszlény. Mihályfa, 2. Miklósfa. Minét. Mindszent, 2. Misk, 2. Mitnyek. Mizdó, 2. Mladetintz. Molnári. Monyorókerék. Morsintz. Motovilez. Muraszombat. Musnya. Muzsaj. Nádallya, 2. Nádasd. Nádkut. Nagyfalva. Nárda, 2. Náraj. Némettsents. Németfalu. Nemsetz. Németujvár. Neradnótz. Niosz. Nitzk. Norsintz. Noszkova. Noszoly. Nyögér. Oberdorf, 2. Olad. Óbránkótz. Olaszfalu. Olaszi. Ollend. Olkersdorf. Oloszka. Ondód. Orbánfa. Orfalu. Oszkó, 2. Ottotz. Óvár. Ölbö, 2. Ör, 2. Pácson. Páken. Pálfa. Pálfalva. Panapótz. Pankász. Pápotz. Parapatits. Parasztya. Pataj, 2. Paty, 4. Pecsarótz. Peczöl. Pecsnarótz. Péntekfalu. Peretzfölde. Perenye. Pereszteg. Pergel. Pergverk. Perént, 2. Permise. Pertótsa. Peszkótz. Petántz. Péterfa. Péteri. Petőmihályfa. Petrótz, 2. Pilgerd. Pinkafej. Pinkaföld. Pinsok. Podgoria. Podler. Pokol. Pókfalva. Popend. Polán. Polántz. Polanitz. Pornó. Pordasintz. Porpátz, 2. Pósfa. Posfalya. Pótsfalu. Potty. Poznanótz. Pöse, 2. Pöszöny. Predanótz. Prosznyákfa. Pubend. Putzintz. Pusótz. Punitz. Püspöki. Rabahidvég. Radafalva. Rádótz, 2. Rádkótz. Radvány. Rakitsán. Rákos, 2. Raks. Rámotz. Rátót. Rauchvart. Rauriegl. Redslag. Rendek. Répak. Renye. Rettend Rit-

Digitized by Google

karótz. Rogasótz. Roprets. Rór. Rósahegy. Rótt. Rödöny. Rönök, 2. Röt. Rum. Rumpod. Ság. Sal, 2. Salfa. Salamonfa. Salamontz. Sámfalva. Sár. Sároslak, 2. Sárosszék. Sátoros. Sée, 2. Sejbérd. Senye, 2. Senyefa. Senyeházá. Seregélyháza, 2. Simonyi. Sirókán. Sitke, 2. Smira. Somlyó. Sorok. Sorkujfalu. Sóskut. Sótony. Sömjén. Sőpte. Srajberd. Stajnpak. Stanajótz. Stajngrab. Stinatz. Strázsa, 2. Strem. Strukótz. Stuben. Sultzrigel. Sulnitz. Surány. Szadesnitz. Szaknyér. Szakonyfalva. Szalafej. Szálláshely. Szalonak, 2. Szalonk, 2. Szanat. Szarvaskend. Szatta. Szétseny. Szecsőd, 3. Szeleste, 2. Szemenye. Szentbibortz. Szentelek. Szentbenedekháza. Szentgyörgy, 2. Szentjakab. Szentimre. Szentiványfa. Szentkatalin. Szentkereszt. Szentkirály, 2. Szentkut, 2. Szentlérant. Szentlörintz, 2. Szentmárton, 6. Szentmihály, 4. Szentmihályfa. Szentmiklós. Szentpéter, 2. Szentpéterfa, 2. Szentsebestyén. Szenttamás. Széplak. Szerdahely, 2. Szerditza. Szergény. Sziget. Szilvágy, 2. Szinérd. Szkalótz. Szlavetsa, 2. Szőtze. Szőkeföld. Szölnök, 2. Szölös, 2. Szölösd. Szombatfa, 2. Szomorótz. Szotina. Sztanótz. Szvetahótz. Szülintz. Szünöse. Tábor. Tacskánd, 2. Tájk. Talapatak. Tana. Tanka. Táplánfa. Tartsa. Taródfa. Taródháza. Taródtsents. Táken. Tauken. Telekes. Terestyénfa, 2. Tesanótz. Tiborszeg. Tilaj. Timafa. Tisina. Tivadortz. Tizenháromváros. Tobaj. Tokorts. Topolótz. Torony. Tótfalu, 3. Tömörd. Töttös. Tropotz. Türke. Ujfalu. Ujhely. Ujlak. Unyom, 2. Urajujfalu. Urbér. Vanetsa. Vantsavotz. Vasallya. Vashegy. Vát. Vetsizlavetz. Veixelbaum. Veleg. Velem. Velemér. Velike. Vép. Vidontz. Vesztzitza. Villerd. Viszák, Vönötzk. Vörösvár. Vürtemberg. Zájnót. Zarkaháza. Zen-

Digitized by Google

kötz. Zubar. Zúgó. Zumend. Zsámánd, 2. Zsidahegy Zsedény. Zsidó. Zsidófölde.

F. U Felséges Királyi Kamara. Ferentz Királyi Fő Hertzeg, 's Modenai Fejedelem. H. Batthyáni H. Esterházy. Györi Püspök. Szombathelyi Püspök, és Káptalan. Religyiói Kintstár. Tudományi Kintstár. G. Erdödy. G. Nitzky. G. Batthyáni. G. Sigray. G. Nádasdy. G. Szapáry. G. Festetics. B. Silson. B. Sennyei. G. Forgács. G. Szécsényi. G. Haller. G. Klobusitzky. G. Czirákky. G. Pálffy. G. Esterházy. G. Koller. Sz. Gothárdi Apátur. Dömölki Apátur. Pápótzi. Prépost. Jáki. Apátur. Petzöli. Apátur. G. Somogyi. Egyházszegi Plebánia. Szegedy. Sibrik. Vajda. Noszlopi. Svastics. Rumy. Darás. Rosthy. Györfy. Kisfaludy. Skerletz. Pécsy. Zarka. G. Hugonay. Zanathy. Geszthy. Dugovits. Bozzay. Jankovits. Sidó. Bartodeiszky. Bezerédy. Horvát. Szentgyörgyi. Egerváry. Takáts. Ölbey. Boros. Finta. Ebergényi. Móritz. Gindly. Inkey. Benkő. Szőke. Vég. Herteleady. Vidos. Nagy. Körmendy. Bernát. Szetsödy. Szelestey. Palástk. Talián. Balog. Nedetzky. Szabó. Csernel. Górl. Csányi. Kregár. Kun. Szladovits. Jelenísics. Tevely.

Veszprimvármegye, kerittetvén Győr, Komárom, Fejér, Tolna, Somogy, Szala, Vas, Soprony-Vármegyéktől, részént rona, részént hegyes földön helyhedig. Hegyei közt főképpen kihiresedett a' sivatag erdőségü nagy Bakony, holott tüzre, 's épületre való fája felesleg vagyon; az itten hizó sok sertés tsordák mellett számtalan zsiros Kondások ijesztegetösködnek; kedves tanyája ez a' vad állatoknak, 's a' szarvasok, Özek, egész seregben kóválygognak: 's ezekből esztendönként a' Királyi Konyhára jó számmal szolgálnak a' Szentgáli Nemesek. Szőlös hegyein jó szüretek es ek; a' Somlyón

Digitized by Google

szürit bora minden Uri asztaloknál nevezetes. Sok mezejin szinte olly jeles a' gabona termése; juh, és marha tartása. Nagyobb vizei a' Balaton és a' Kikirító. Folyóji számosak ugyan, de tsekélyek, 's mind a' Bakonyból eredtek, mellyek köztt emlékezetesebbek ezek: Martzal; Gerentze; Tapoltza; Bitva; Torna; Séd. Nevezetes a' márványköve, és köszene. Hutájiban legjobb üvegek készülnek az egész Országban. Népe talpig Magyar, ugy hogy a' köztte lévő idegen Nyelvü is Hazaivá változik: azért a' Magyar Literáturának legtöbb tudós Gyámolai vannak itten. Az egész Nemes Vármegye a' Veszprimi Püspökségben vagyon. — Veszprim a' Fő, és az ötet elnevező Városa e' Nemes Vármegyének; a' hol szokta tartani Gyüléseit, 's Törvényszékeit. Püspöke, és a' Káptalan az ő Földes Ura. Ezen hegyen völgyön épültt Városnak Fő Ditsőssége az itten gyakorta történt tartózkodása Szent István Királyunknak; 's az ő Hitvese, Gizla Királyné Hamvainak itt nyugovása. Szembetünő szép Diszei pedig: a' Hegyi Vár; a' Püspöki Székes Templom, Gizla Királyné Kápolnájával, és régi Katakumbával; Piaristák, és Franciskánusok' Szentegyházaik; a' Püspök' gyönyörü Kástélyja; a' Vármegye' és Káptalanbeli Urak' Házaik; az emlitett két Szerzetnek Klastroma, és a' Gymnázium, Piarista Tanítókkal. A' Váron kivül is vannak több jeles Kápolnák: ugy a' Reformátusoknak, és Ágostavallásuaknak Predikátori Templomaik. Jeleskedik Só és Posta házzal is. A' Vár alatt nevezetes ama vizi ház, mellynek mesterséges gépelyével a' Séd folyóból viz folyattatik fel a' Várba. Az itteni N. Káptalannak tudományosságát igen érzékenyen nyilatkoztatja ki Magda Pál, Agostavallása Sopronyi Professor Ur, az ő Magyar Geo-

Digitized by Google

gráfiájában, mondván: „Nem lehet kiválképpen magasztalás nélkül hagyni a' V. Nemes Káptalannak a' tudós Magyar munkák iránt való fáradhatatlan buzgóságát, akár a' Könyvek' megvevésére, akár az Irókra nézve, annyira, hogy ezt Hazánkat világító vezércsillagnak méltán nevezhetjük." Most pedig azt kell erősítenünk, hogy T. T. Horváth János ezen N. Káptalannak Bölts Tagja, és Rudinai Apátur, azo Egyházi Értekezéseivel, mellyeket ezen ezer nyolcz száz huszadikban folyásba hozott, még inkább tündökölteti azon Csillagot. — Pápa Mezőváros szép tájékon a' Tapoltza folyó mellett számos diszes Néppel ékeskedik; Felséges Plébánia Szent egyházzal; a' Benediktinusok, Franciskanusok, és Miterikordianusok Templomaival, és Klastromaival; a' Benediktinusok' négy Deák Oskolájával; az Uraság G. Esterházy roppant nagy Várával; a' Reformátusok' Kollégiomával, és Templomával; a' Vármegye, és több Nemes Urak' jeles Házaikkal, 's Postahivatallal. A' Városon kivül pedig igen szembetünő a' gyönyörüséges Hálvária. — Palota már Nevével emlékeztet bennünket, hogy azon Királyainknak kik Székes Fejérvárott laktanak, ő volt légyen üdvezlő Verzáliájok: ezt nyilvánítja az ő gyönyörü fekvése Fejérvár, és Veszprim között a' halakkal, 's madarakkal bővelkedő Kikiritó, és a' mindenféle Vadakat termő Bakony mellett. Most is több Templomokkal, és Gróf Zichy' szép Kastélyjával ékeskedik. Ugyan itt vagyon ezen Méltóságos Familiának Levéltárja. — Nagy Vásony, avagy Vásonkő hajdan ama' hires Magyar Hősnek, Kinisy Pálnak, szép Várával fényeskedett, mellynek fennálló részében Azonnak Márványképe most is hirdeti az ő Hadi dicsőségét, ugy hogy ebben is vesztene a' Törökön. Mert a

Digitized by Google

módon itt hatalmaskodnának azok, látván ezekből egy méregette Török az őket rontó Kinisinek ezen Képét, rásütötte pisztolát, 's arról ugy pattant viszsza az ő golyóbissa, hogy azonnal Kiszákasztaná az ő mérges lelkét. Most Gróf Zichy Jószág ez; 's innét tzimereztetik ezen Fényes Familia. Mostan Vásonykői Gr. Zichy Károly, Arany Gyapjas, 's egyszersmind Sz. István A. Kir. jeles Rend. Nagy Ker. Vitéze, Ő Ts. 's A. K. F. Kam. Vál. titkos Tan. nem különben Státus, és Conferentzia Ministere, és T. V. Győrvármegyének Fő Ispányja, birja, kiis ujolag gyönyörü Kastéllyal ékesítette ezt fel. — Zirtz Mezővárost hiresiti a' Ciszterciták nevezetes Apátursága, melly a' Magyar Hazát rongáló háborukban a' Sziléziai Apátur' hatalmába es-
1815. B. vén, tsak ezen Század' tizenötödikében menekedett attól meg Ferentz Felséges Apostoli Királyunk által; és független Magyar Apáturrá jeles érdemü Dréta Antal Ur tétetett itten. Az ő nagy, és igen szép Monostorát gyönyörü Virágos, gyümöltsös, és Vadas Kertek kellemetesítik. — Rátóth, diszes Helység, emlékezetes a' Hertzeg Esterházy' Pátronátusa alatt lévő szép jövedelmü B. Asszonyi Prépostságáról, mellyel jeleskedik mostanában Méltóságos Páintner. Mihály Ur választott Novi Püspök, Győri Sz. Alberti Prépost, és Kánonok, Ő Szentséges Tsászári, 's Apostoli Királyi Felségének a' F. Magyar Királyi Helytartó Tanátsnál Tanátsossa.

T. H. Ácz. Acsád. Ácsteszér. Adásztevel. Adorjánháza, Agyagfik. Ajka. Aka. Akarattya. Akli. Alászony. Aliga. Alma. Ángyad. Antfa. Arda. Asszonyfa. Attya. Bakonybél. Balátza. Balla. Balassa. Bánta. Balatonfő. Bánd, 3. Bánk. Bárnak, 2. Bársonyos. Barta. Bób. Bókás. Bere. Berend. Berki. Berhida. Berind. Bersen, 2. Be-

Digitized by Google

tse. Billege. Bódé. Bogárd. Bogdány, 2. Bolhás, 3. Borsat. Borsosgyör. Borzavár. Bosok, 2. Borszörtsök. Buzádföldje. Bödöge, 2. Börsön. Börtsháza. Börök. Börzse. Csajág. Csajtorja. Csapberke. Csatár, 3. Csatka. Csebánya. Csehi. Csékut. Csép. Csepely. Csernye. Cseszneg. Csetény. Csigére. Csipánháza. Csobothása. Csot. Csóta. Csöglye. Csősz, 2. Csunfa. Csur. Dobrony. Dáka, 2. Dég Dém, 2. Derecske. Dereske. Désháza Devetser. Doba. Dobróka. Döbrönte. Döbres. Dolosd. Dudar. Ecsi. Egerallya. Egyedföldje. Egyházas. Enying. Eplény. Esegvár. Esztergár, 2. Faluhidvég. Farkasgyepü Fekete. Feketeviz. Fenyőfő. Fok. Füzfő. Gamasza. Ganna, 2. Gelemér. Getse. Gerentsér. Gergelyi. Gitz, 2. Góla. Gombás. Gordon. Görsön, 2. Gyepes. Gyepü. Gyimót. Gyirót. Gyön. Gyönkör. Gyula. Haboka. Hagymás. Hajmáskér. Halimba. Hanta, 2. Hathalom. Hegy. Herend. Hídegkut. Hódos. Hódoska. Igal. Igland. Ihászi. Imár. Inota. Isal. Iszkász, 3. Ivántzháza. Jákó. Jánka. Jánosi. Jár. Jásd. Jenő. Jutas. Kab. Kadárfa. Karakószörtsök. Kajár. Kamond, 2. Kápolnás. Kardosrét. Kát. Kazi. Kenese. Kenyeri. Kér. Kerekteleki. Keresztur. Kérierdő. Kerta. Kéttornyulak. Királyfölde. Kisberén. Kisatsád. Kislőd. Kishidegkut. Kolontár. Koplaló. Koppán. Koromló. Korona. Kovátsi, 2. Kupp. Kustyán. Kökeháza. Kökényes. Kökut. Küngös. Ladány. Lajoskomárom. Lázi. Leányfalu. Lebujj. Lehért. Lepsény. Lesháza. Litér. Lókut. Lovas. Lovászpatona. Lőrinte, 2. Máma. Martzaltő. Markó. Maros. Matats. Mátyusháza. Medgyes. Mentsel. Menyeke. Menyere. Mesteri, Merite. Mezőkomárom. Mezőlak. Mezőszeg. Mihályháza. Miske. Nádasd. Nagytevel. Nána. Nemes. Németbánya. Németi. Nórap. Noszlop. Nyárád. Nyék. Nyesz.

Digitized by Google

kegye. Nyögér. Olaszfalu, 2. Óváisz. Oroszi. Oszlop. Ötv. Oskü. Osi. Ötvös. Pacsiháza. Padár. Padrag. Palihálás. Papkeszi. Papvásárja. Páta. Porva. Pénzeshut. Pennyád. Pere. Peretske. Peremarton. Pervát. Pét. Petend. Péterd. Pinkóz, 3. Pirit, 2. Polány, 2. Pongrátz. Porfaisz. Potom. Pölöske. Prófonterdő. Rebetz. Réde, 2. Remete. Remetse. Rendek. Répás. Réptze. Románd. Ronkut. Rostás. Ság, 2. Sándor. Salamon. Sári, 2. Sávol. Sikátor, 2. Sinaháza. Sopb. Sar. Szabadi. Szalmavár. Szalók, 2. Szapár. Szárszendes. Szeg. Szék. Szélmező. Szentgál. Szentgyörgy. Szentistván. Szentiván. Szentkirály, 2. Szentkirályszabadgya. Szentlászló. Szentmárton. Szentmihályfa. Szentmihály. Szépalma. Szilas. Soly. Szölös, 3. Szerdahely. Szöts. Szolgagyör. Szombathely, 2. Szüts. Takátai. Tamási. Tapoltzafő. Tarts. Telehi. Teherts. Tés, 2. Tesser. Tikats. Tima. Tokaj. Toron. Tegye. Tisztaviz. Tósok. Tóti. Tótvásony. Tüskevár. Udvardi. Ugh. Ugod. Ülöfa. Ujfalu. Unkut. Usal. Üveghbánya. Vain. Vámos. Vanyola. Várda. Varjas. Városhidvég. Városlöd. Varsány, 2. Vásárhely. Vasbánya. Vaszar. Vat, 2. Vetse. Veresherény. Vid. Vilonya. Vinár. Vinnye. Vörösto. Zabola. Zsemlér. Zsörk.

E. U. Felséges Királyi Kamara. Veszprimi Püspök, és Háptalan. Győri Püspök, és Háptalan. Fejérvári Püspök. Herc. Esterházy. Hertzeg. Batthyáni. G. Zichy. G. Nádasdy. G. Esterházy. G. Szapáry. G. Erdödy. B. Révay. G. Amade. G. Szécsenyi. G. Hugonay. G. Festetics. Religyiói Kintstár. G. Somogyi. Szentmártoni Fő. Apátur. Zirtzi Apátur. Bakonybéli Apátur. Rátóti. Prépost. Szombathelyi Szeminárium. Tudományi Kintstár. Békásy. Benitzky. Boronkay. Késmárky. Csuzy. Rohonczy. Bende. Bartzy. Pethe. Szakáli. Tallián. Bakó. Ányos. Bésán. Bíró. Kun.

Digitized by Google

Hunyén, Pásztory, Martonfalvay, Horváth, Vörös, Héri, Kiss, Nádasy, Tsztyánszky, Medgyesy, Sáry, Vigyázó, Kenessey, Ory, Bezerédy, Rosos, Szalóky, Káldy, Hollósy, Karátsony, Manisa, Szakonyi, Sidó, Rába, Markus, Noszlopy, Jezerinczy, Nagy, Esztergomy, Duhaitzay, Szőke, Kemenesi, Szabadhegyi, Veresszék, a' Győri Püspök Nemessei.

Zemplén vármegye nagyságára nézve egyik a' legnagyobb Vármegyéi közül. Magyar Hazánknak, horára nézve pedig első. Ung, Szabolts, Borsod, Abaúj, Sáros Vármegyéket, a' Gállitziai prémtés terjedtségével, mind temérdek hegyivel, mind nagy sik mezőségével kimondhatatlanul használhatik. Hegyei közt, híres az egész kerek földön a' Tokaji, mellynek borárol méltán lehet mondani, hogy minden egyébütt termő borok nak ez légyen a' Fejedelme. Szinte ugy boldogitzon Vármegye egyéb terméseiben is: mert termi itten jó, és sok buza, rozs, árpa, zab, törökly, tatárka, köles, len, kender, dohány, 's mindenfelé gyümölcsfák, 's ezek közt többfele baratzk, sárga, és görög dinnye, 's mindennemü kerti vetemény. Mind hegyein, mind völgyein, és térségein lévő szép legelők, és rétek sok marhát, lovat, 's juhot táplálnak; sok makkos erdejiben számos sertés nyájak hizlaltatnak; 's tenyésznek Medvék, Szarvasok, Ozek, farkasok, vaddisznók, rókák, nyusztok, borzok, nyulak, fogoly, és tsászármadarak nagy bőséggel. Több tavain kivül számos folyóji vannak, 's ezek közt jelesebbek: Tisza; Bodrog; Sajó; Hernád; Ung; Labortza; Latorcza; Ondova; Tapoly: mellyekben a' legjobb halak ivnak, ugymint: pisztráng, lazatz; ketsege; menyhal; tsuka; tok; viza. Azért vigan mulattak itten Árpád vitéz Magyarjai. Demeg, bétses ásvá-

Digitized by Google

nyokis jelesitik ezen derék Vármegyét; ugymint szép Jaspis, Porfir, Zeolit, kék Zafir, ökölnyi nagyságu Akát; mindenféle igen fényes opál; fekete, és hamu szinü márványkö; hires Malomkö; Vas, és Timsó. Vannak sós, kénköves, és savanyu vizforrásai is. Déli Lakosai, a' Tokaji bor-termesztök, valódi Magyarok; az északiak, kik Szoták nevet viselnek, Oroszul beszélnek: 's részént az Egri Érsekséghez, „ részént a' Munkátsi Püspökséghez tartoznak. — Zemplén, nem csak e' Nemes Vármegyének nevezésével, hanem bort, és buzát gazdagon termö határjáról is nevezetes Mezöváros a' Bodrog folyó mellett, melly az ezen Városon felül egyesült Ondova, Tapoly, Habortza, Latortza, és Ung folyókból származik; 's itten veszi ezen Nevét. Esztendöt által igen nagy Országos Vásárjai vannak. — Sáros-Patak is a' Bodrog mellett ékeskedik a' Reformatusok' hires Hollegyiomával, melly mind a' Tanitók' tudósságával, mind a' Tanitványok' számosságával jeleskedik. Városi diszét leginkább nevelik több Templomai, 's azon Hazafiságos erköltse, melly által született Nyelvének ékesitésével édes Hazáját ditsöbbiteni szorgalmatoskodik: erre szolgál az ö roppant Bibliótékája is. — Sátoralja Ujhely sok Templomával; Királyi Gymnáziummal, mellyben a' T. Piáristák tanitanak; szép Vármegyeházzal mutatja ki Városi tekintetét. — Tokaj a' Tisza, és Bodrog öszvefolyásánál hat Templommal; Piáristák, és Kapucinusok' Klastromával, Nagy Sóházzal, és Postaházzal diszes Mezöváros ugyan: de borával valamint Körmötz az ö aranyjával, minden Nemzeteit a' kerek Földnek a' Magyar Haza' betsülésére édesiti. Ámbár az egész Hegyalján, melly mintegy hét mérföldnyire, és igy több határokra terjed, teremjen ezen különös jóságu

Digitized by Google

bor; mindazáltal csak Tokaji bor névvel hireskedik mindenütt. Emlékezetes e' Város arról is; hogy a' Mohátsi siralmas veszedelem, és az ifju Lajos Király szerentsétlen halála utánn Zápolya János itten, melly az ő birtoka volt ugymond Gregoriantzy Pál, Győri Püspök, az ő *Breviarium Rerum Hungaricarum* Nevezetü Könyvében, választatott légyen az Ország Rendjeitől a' Magyar Királyságra. — Lelesz Mezővárosát Nevezetesiti a' Premonstratenzisek Szent Kereszti Prépostsága; és mint hiteles Helyet, régi Levelek' jeles Tárja.

T. H. Abara. Abony. Agárd. Agternő. Agyagos. Agyidótz. Albin. Alsinkó. Aranyospatak. Árdó. Azár, 2. Bacska. Bacskó. Bánótz. Bánszka. Bányátka. Barants. Bári, 2. Barkó. Barnótz. Barró. Baskótz. Bást. Bazsi. Bekets. Béla, 2. Bély. Benkótz. Benye, 2. Bértz. Bereszki, 2. Beretö. Berzék. Bisztra, 3. Botska. Bodrogkeresztur. Bodzás. Bogyina. Bolánka. Boly. Borró. Borsi. Bosnitza. Bottyán. Böts. Brezto, 2. Breznitze, 2. Brezovetz. Bruznitza. Buhanótz. Bukótz. Buró. Butka. Csabótz. Csabin. Csabalótz. Csakalótz. Csaklyó. Csanálos. Czeke. Cséb, 2. Csebinye, 3. Cséts. Cseke. Cselej. Csemernye, 2. Cserenő. Csernahó. Csernina. Csernyő. Csertez. Czigánd, 2. Csitsóka. Csörgő. Csukalótz. Damasa. Damósz. Dara. Dargó. Dávidvágás. Dedasótz Deregnyő. Detrik. Dezitsodz. Ditrik. Dobra, 2. Dobsza. Domasa, 2. Dretsna. Drisma. Dubrava. Dubróka. Egres. Falkus. Feketepatak. Fias. Földvár. Füzesér. Galszéts. Garany. Gatály. Gertsely. Girmes. Gerenda. Gerendás. Gereptse. Geres, 2. Geztely. Giglótz. Girints. Girótz. Godony. Golop. Görögínye. Grótz. Grozin. Grozótz. Gyapalótz. Györgyös, 2. Habura. Hankótz. Harangód. Harditsa. Harkály.

Digitized by Google

Hasina. Hayaj. Hegedüsfalva. Hegyallya. Hegyi. Helmetz. Helmetzke. Hentzelótz. Hentzótz. Hermány. Hotsa. Holyka. Holtsitótz. Homok. Homónna. Hopórty. Hór. Hosztovitz. Hosszúmező, 4. Hotyka. Imregh. Inótz. Istántz. Izbugya, 2. Iesép, 2. Jablonka, 2. Joblonya. Jakusótz. Jalova. Jankótz. Jelova. Jeszenó. Jeszenótz. Jesztreb, 2. Josefalva. Juszkó. Kácsánd. Kajna, 2. Kak. Kaleno. Kalna. Kaponya. Karád. Kartsa. Kárna. Károlyfalva. Karos. Kasarótz. Kasó. Kazmér, 2. Kaszu. Keltse. Keletsény. Kementze, 2. Kereple. Keresztur, 2. Keszna. Keszny ét. Kió. Kisfalu. Kisfalud. Kispatak. Kistoly. Kistokaj. Kiszte. Kláczány. Klenova. Kobulnyitza. Kohanótz. Kohány. Kolbasa. Kolbászó. Kolbótz. Kolonitza. Komanya. Kómár. Komarótz. Kontumátz, 2. Kosarótz. Koskótz. Kozma. Köröm. Körtvélyes, 3. Kövesd, 2. Krasznibród. Kraszkótz. Krizlótz. Krlva, 3. Krivostsány. Krutsó, 2. Kúts. Kutsin. Kudlótz. Kupony. Kvakótz. Labortz. Látza. Latzfalva. Ladiskótz. Ladnótz. Lagmátz. Lask. Láz. Laztótz. Laztómér. Lázony. Leányvár. Legenye. Legyesbenye. Leszkótz. Leszna. Liszka. Lodomér. Lomna. Lomnitza. Long. Lubise. Lutz. Lutskótz. Luka. Lukatsótz. Lyubiske. Lusk. Mád. Majorotska. Makótz. Máltza. Maltzár. Márk. Maskótz. Mátyáska. Matyasótz. Megyaszó. Megyer. Mérnyik. Micsak. Miglész. Mihaljó. Mihályi. Mihályko. Mikova. Minyótz. Mislina. Motsár. Modra. Monok. Morva. Mrazótz. Mulató. Nagymihály. Natafalva. Néma. Nézpest. Novosedlitz. Nyágó. Olaszi. Olyka, 2. Olysinkó. Ond. Oreszka. Oroszpatak. Orosztokaj. Osva, 2. Osztroszínitza. Örmező. Örös. Patziny. Padmótz. Pakasztó. Pálfölde. Palota. Papin. Parihuzótz. Parhó. Pazdits. Pesolina. Pelejte. Perbenyik. Pesolina. Petitse. Petkótz. Petófalva. Petrahó. Petrik. Petrótz,

Digitized by Google

trótz, 2. Piknye. Piszkorótz. Polány. Polena, 2. Polyánka, 4. Poruba, 2. Porubka. Pósa. Potok. Potoska. Pravrótz. Priszlop. Pritulány. Prozáts. Ptselina. Putzák. Rabótz, 3. Rád. Radvány, 2. Rafajótz. Rakattyás. Raska, 2. Rátka. Remenye. Repejö. Ritse. Rohosnik. Rokitó, 2. Rokitótz. Rokótz. Roskótz. Roztok. Roztoka, 2. Rovna. Rozvágy, 2. Rubó. Rudlyó. Runyina. Rusó. Ruszka, 3. Sámogy. Sankótz. Sára. Sarkad. Sárkány. Semjén. Sitnitze, 2. Smugótz. Sókut. Stefanótz. Sterkótz. Strihótz. Szatsur. Szada. Szálnik. Szalók. Szedlitza. Szedlitzke. Szeg. Szegi. Szelepka. Szentmária. Szentes. Szerdahely. Szerents. Szinna. Szinyér. Szitnitza. Szmolnyik. Szög. Szölöske. Szolnotska. Szomotor. Szopkótz. Sztaktsin. Sztankótz. Sztára. Starina. Straskótz. Szterkótz. Sztrívéz. Sztropkó. Szürnyeg. Szuka., Szukó. Szulnik, 2. Tállya. Tartzal. Tárkány, 2. Tarnóka. Tavarna. Tehna. Telepótz. Terebes. Toltsva, 2. Topoloka. Topolya. Topolyán. Torkos. Toronya, 2. Trautszonfalva. Trepetz. Turány. Turtzótz. Tusa, 2. Ublya. Udva. Ugró. Ujfalu, 4. Ujhely. Ujlak, 2. Ulits. Upor. Vaditsa. Vágás. Vajdátska. Valaskótz. Valentótz. Valkó. Varanó. Várikótz. Vásárhely. Vécs. Vécse, Vehetz. Véke. Velejte. Velkrop. Velyopolya. Vidrány. Világ. Virava. Visnyó. Vitány. Vladitsa. Vojtótz. Volitza. Volova. Volya, 3. Volva. Vubla. Zalobina. Zámogy. Zámutó. Zavada. Zavatka. Zboj. Zbojna, 2. Zebegnyö. Zelény. Zetény. Zombor. Zöbögnö. Zubna. Zuella. Zurótz. Zvala. Zsadány. Zsalobma. Zsitnitze, 2.

F. U. Felséges Királyi Kamara. H. Bretzenheim. H. Ditrikstein. Szepesi Püspök. Religyiói Kintstár. Kassai Püspök. Jászói Prépost Leleszi. Prépost. G. Aspermont. G. Barkótzy. G. Desöfy. G. Smidegg. G. Csáky. G. Vandernoth. B.

Magyarok esméret. M m

Digitized by Google

Splényi. G. Keglevits. G. Szirmay. B. Sennyei. G. Döry. B. Pongrátz. B. Fischer. G. Sztáray. G. Sennyei. G. Török. B. Vécsey. B. Orczy. G. Forgáts. G. Andrásy. G. Szapáry. G. Zichy. B. Meskó. Tudományi. Kintstár. Bernát. Marjásy. Temasits. Botskay. Böthy. Klobuzitzky. Püspöky. Almásy. Boronkay. Ibrányi. Aiszodorfer. Kazintzy. Hevesy. Molnár. Stánsits. Keresztes. Ötvös. Pilisy. Kolosy. Okolitsányi. Matyasovszky. Szerdahelyi. Sós. Rolly. Nedetzky. Révész. Vay. Vitzmándy. Kiss. Füzeséry. Csengery. Zoltán-Orosz. Fáy. Kádas. Biztranovszky. Durtsák. Rozgonyi. Görgey. Homonnai Plébánia. Szulovszky. Rédey. Kossut. Pécsy. Büdöskuthy. Jekelfalusy-Szirmay. Poturnyai. Kátsándy. Krasznay. Szögényi. Horvát. Ketzer. Lasztótzy. Kiszely. Vladár-Pintér. Nátafalusy. Székely. Kéry. Lengyel. Bónis. Szentmáriay. Ormos. Marsalkó. Szemere. Mezősy. Velopolyai Plébánia. Lónyay. Otsváry. Tomtsányi. Lenyey.

Zólyomvármegye, Magyar Ország' kintses Vármegyéjinek egyike, Liptó, Gömör, Nográd, Hont, Bars, és Turótz-Vármegyéktől, közbevétetvén, fenyőkkel, 's egyéb fákkal bővelkedő temérdek hegységből, 's jól tenyésző völgységből áll; és az ásványok Kintses háza. Most ugyan aranybánya egy sem virágzik benne: de ezüstbányája annál jelesebb; leggazdagabb pedig a' rézbányája. Vas, ón, zöldrézmész, gálitzkő, kénesö, büdöskö, több ásványos vizekkel együtt, bövségesen vagyon itten. A' Garan, Besztertze, Nisztritza, Korpona, 's egyéb folyó vizeinek mentében legjobb huza, és rozs terem; legelöjén pedig sok juh és szarvas marha kövéredik, úgy hogy legjobb izü turót, és sajtott Készítenek ezek' Birtokosái, 's ezekből szép nyereséget vesznek. Méltó a' meg-

Digitized by Google

jegyzésre, hogy az itt találtató tzementvíz a' vasat rézzé változtatja. Mindenféle vadakkal is bövelkedik: mellyek közlt említtendök a' Medve, farkas, öz, vaddisznó: madarak közlt a' Fajdtyuk, a' Tsászár, és huros madarak, 's a' Rolkások. Sok halai között nevezetes a' lazatz, ángolna, és Kövihal. A' méhtartásból sem kevés hasznot vesznek ezen Nemes Vármegyének Lakosai, ámbár a' medvék sok kasokat küirítenek. Népe nagyobb részént Tóth Nyelvü, ugy hogy a' Német Nyelvüek is, kik elöbb többen voltanak, majd már egészen eltótosodnak; és tsak a' Szatótsoknál, 's a' Nemeseknél esméretes a' Haza' Nyelve. De, minthogy az itteni Nemesség nagyon kedvelli a' Tudományokat, és igy a' Magyar Literaturát is, valamint az itt született nevezetes Tudósunk, Bél Mátyás; igen hihető, hogy az ezen Megyében lévö mind Városi, mind Mezei Polgárokkal majdan meg fogja esmértetni, hogy valamint az ezen Magyar földre hozattatott, és ültettetett Cseh, vagy Olasz fa, valóban Magyar fa légyen; ugy az itten állandó lakást vertt Emberek, valóságos Magyarok: és igy az ö Nemzeti Nyelvek, a' Magyar Nyelv légyen. Ezt tudni tehát mind a' magok; mind a' Haza' betsülete megkivánja. Észre kell azt itten venni; hogy a' Nemesség közzé tartozik az Egyházi Rend is. E' Nemes Vármegye pedig egészen a' Besztertzei Püspökségben vagyon. — Zólyom a' Garan, és Szalatna' egybefolyásánál Szabad Királyi Város azon jelességgel, hogy az ö Nevével esmérteti magát e' Nemes Vármegye. Diszesíti az ö utszája' derekán épültt szép Plébánia Templom; Gróf Esterházy' Vára; és a' Savanyú víz' forrása. Régi Királyainknak kedves helye volt ez: de legnagyobb ditsösséget szerzett néki Nagy Lajos, mint egyszersmind Len-

Digitized by Google

1382. E. gyel Király, azzal; hogy a' tizennegyedik század' nyoltzvan kettődik esztendejében ide gyüleketette a' Lengyel Rendeket a' kiket a' Nemes Lengyel Nemzettel tett érdemeinek említése mellett azon haszonnak előadásával, melly származnék onnét, ha Magyar, és Lengyel Ország egy Fejedelem alatt egybe kaptsoltatnék, ugy meggyőzött, hogy Máriának, Lajos első szülött Leányának, mint Magyar, és Lengyel Ország', Kijegyzett Királynéjának, 's az ő Jegyessének, 'Sigmondnak azonnal hűséget esküdnének. — Besztertze Bánya Szabad Királyi-Város a' Garan folyó mellett szép fekvéssel, és nagy épületekkel, mellyek közt kitündöklenek három nagyobb, és két kissebb Templomok; a' Püspöki Lakvár; a' Káptalanbéli Urak Házaik; a' Vármegye' Háza; a' Bánya Kamara' Itélőszék' Tartománybeli, és Hadi Biztosság' Épületei; Szeminárium; Gymnázium; a' piatzi Házak, mellyekhez különös jus, és Kötelesség tartozik. Jelesitik e' felett a' réz olvasztó Huták; réz, és vas Hámorok; 's puskapor Malmok. Jelességét hirdetik a' benne tartott több Országgyülések. Hires a' Szileziai gyoltstsal való kereskedése; és az ő igen jó izű szilvája. Ugyan e' mellett vagyon az ezüsttel, és rézzel bővelkedő Urvölgye is. — Breznyó Bánya Szabad Királyi Város a' Garan mellett, ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollégyiomával, és Gymnáziumával. Híres az ő Brinza nevezetű sajtja, és kereskedése. Polgárjai ditsértetnek Különösen arról; hogy a' Vendégeket szivesen fogadják. — Libet Bánya Szabad Királyi Város diszeskedik azon régiségével, hogy még Nagy Lajos Király emelte légyen a' Bánya Városok közzé. Nevezetes most is a' sok réz, és vas' Készitéséről. — Korpona Szabad Királyi Bánya Város fekszik ezen Nemes

Digitized by Google

Vármegyének azon tsutsán, melly Hontvármegyére dül; 's ékeskedik a' T. Piáristák' Templomával, Kollegyiomával, és Oskolájával. — Radvány legnevezetesebb Mezővárosa e' Nemes Vármegyének a' Garan mellett közel Besztertzéhez. Radvánszky Familiához tartozik, mellynek két rendes Kastélyja, és egy dombon épültt szép Szentegyháza nem kevés diszt adnak nékie. Lakosai többnyire Mesteremberek', a' kik köztt nevezetesek a' Posztósok, kiknek posztait a' Pesti, és Debretzenyi Kolmárok is igeu örömest veszik; a' Kalaposok a' kiktől Keszittetett Kalapok még külső Országokon is Kapósok; Füsütsinálók annyin vannak, hogy majd fél Magyar Országot kielégitik füsűjikkel. Igy a' Késmivészek, Tüzportsinálók, és Saletrom főzők igen Számosan vannak; sőt még Óratsinálók is annyin, hogy egész Tzéhek légyen.

T. H. Avashegy Bábaszék. Baczuk. Baczur. Bad'ny. Baglátska. Balás. Balog. Beczóv. Benyus. Berzentze, 2. Bravatzó. Breziny. Bruznó. Bucsa. Buczár. Budiska. Bukovetz. Bulyà. Csacsin. Cselin. Cserény. Cserni. Detva. Dobova. Dobrots. Dobronyiva. Dolina, 2. Domanyik. Donoval. Dubovo. Dubravi, 2. Dubravitza. Duvodin Eliásfalva. Fajfár. Fajtó. Farkasfalva. Filipó. Garanszeg. Gasparó. Gergel. Gergó. Hajnik. Hajnikova. Hants. Hermanetz Hiadel. Horó. Illésfalva. Jabrikova. Jaraba. Jelenetz, 2. Jereba. Jeszenye. Kalinka. Kalist. Kintzelova. Királyfalva, 2. Klokótz. Komó. Kordiki. Koszteviarszka. Kovátsova. Kozelnik. Körmetske. Kraliki Kralótz. Kremnitska. Kriván. Kronetz. Krupinitza. Kunszt. Lehota. 4. Lieszkótz. Liptse. Lopej. Lutsatin. Luka 2. Lukavitza. Lukovó. Majorfalva. Malachóv. Malatsán. Medzibrod. Medved. Mitsinye, 2. Mihályfalva. Miklósfalva. Mistrik. Misut.

Digitized by Google

Moczó. Moltza. Motiska. Mostonitz. Muost. Muotyova. Nagyrét. Nemetz. Nemetzka. Ocsova. Oravtze. Osztroblya. Osztroluka. Pelsőtz. Petőfalva. Podoltzki. Podlavitz. Pojnik. Pokonitz. Polhora. Potkanava. Potkonitz. Povráznik. Predajnà. Prasnitz. Prikod. Prsáng. Puobis. Rakitótz, 2. Rákótz. Rakóvetz. Rasztoka. Ratzengnad. Ribár, 2 Ribó. Rieska. Rokot. Ronitz. Rovni. Rudlova. Sajba. Salkova. Sasavnitza. Strása. Szalatna, 2. Szampor. Szász. Sászi. Szászova. Szebedin. Szeletz. Szenitz. Szentandrás. Szentjakab. Szielnitze. Szihla. Szinka. Szkubin. Szlutsán. Szlinitze. Sztosok. Sztrana. Tajova. Ternye. Trebulya. Tridubi. Tureczka, 2. Ulitza. Ulmánka Vaiszkova. Valaszka. Valentova. Vámosfalva. Várallya, 3. Végles. Zomostya. Závadka. Závodja. Zolna.

F. U. Felséges Királyi Kamara. Bánya. Kamara. H. Eszterházy. Besztertzei Püspök, és Káptalan. G. Illesházy. G. Batthyáni. G. Teleky. G. Esterházy. Besztertzebányai Plébánia. Adda. Ráth. Osztrovitzky. Urbányi. Bohus. Gétzy. Osztrolutzky. Radvánszky. Palugyay. Benitzky. Rakovszky. Gerhárd. Zsolnay. Holetz. Bendik. Kalász. Besztertzebánya Városa. Breznóbánya Városa. Libethánya Városa. Zólyom Városa.

A' Nemes Vármegyéken kivül vannak örökös Katona Tartományok is a' Magyar Hazában, mellyeknek Népe az ő Lakföldjének hasznavevéséért mindenkor készen vagyon a' Haza' védelmezésére az Ellenség ellen. Ezekről is tehát arányosan emlékezni ide tartozik. Három pedig az illyen Katona Tartomány, úgymint:

Tsajkások' Kerülete, melly fekszik Bátsvármegye, mellynek hajdan része vala, 's Torontálvármegye, és a' Német Banáti, 's Pértervàradi Regement' Vedéke közlt a' Magyar Hazának azon

Digitized by Google

szegletében, mellyet a' Duna, és Tisza formál a' Romai nagy sántztól fogva, ez által egy kis darabon keresztül vágattatván, holott a' Ferentz Tsatornáig nyulik. Ezen Tsajkások nagyobb részt Rátz. Nyelvüek és nem egyesültt Görög Vallásuak; 's tartoznak egy Batalliont, melly ezer Embernél többül álljon, készen tartani; 's háboru' idején tsajkákon, a' honnét neveztetnek, szolgálatott tenni; a' vizeken hidakat tsinálni, vagy lerontani azokat; tsajkájikon, vagy hojójikon, a' Katonákat ide, 's tova hordozni: ha pedig a' szükség ugy kivánja, fegyverrel is szolgálni, a' mint a' nélkül soha sintsenek, a' Pétervárади Generál Kommendó alatt lévén. Földjök róna, és a' hol motsárok nem boritják, olly termékeny, valamint a' Batskaság. Tétel, vagy Titul a' Fő Helye, mellyet hiressé tett vala Árpád Fejedelem az ő Szittyai Magyarjaival a' Bolgárokon itten vett emlékezetes diadalma által. Jelesittetett osztán egy roppant Prépostsággal. Most két Templommal, a' Tsajkások' Obestere' lakásával, Hajó épitéssel Magyazínommal, és Fegyvertárral diszeskedik. Többi Helységei: Alsó-Kovil. Bélabara. Csikura. Csurog. Felső Kovil. Gárdinovátz. Gospodintze. Józseffalva, vagy Zsablya. Kapetánó. Katy. Kersztava. Klastrom. Klisza. Lok. Magóts. Malakuvesda. Martintze. Mossorin. Motsár. Nadály. Poska. Szentiván. Szlatina. Topola. Velikakuvesda. Verkalovó. Vetskerek. Villovo.

A' Német Illir Banáti Határörző Regement' Vidéke, a' Tsajkások' Kerülete, Torontál, és Temesvármegye, az Oláh Banáti Regement' Vidéke Szervia Ország, és a' Pétervárади Regement' Vidéke között olly földet foglal, melly, ámbár nagy részént homokos, és motsáros, mindazáltal sok jó gabonát terem: a' hon-

Digitized by Google

nét kitetzik, hogy marhatartása is használatos. A' Velovitzéri erdő ugyan szép, és nagy; de nem elég az egész Vidék' szükségére, az egyéb kissebb erdőkkel is. Népe nagyobb részént Rátz, osztán Oláh, Német, és Magyar Nyelvű. Vallására nézvé is többnyire nem egyesültt Görög. — Pántsóva Fő Mezővárosa, és Erőssége közel a' Dunához; mellynek Népe számos, és a' pamuk, és szederfa' nevelésben, 's a' selyem' tenyésztetésben igen szorgalmatos: és a' kereskedése nagyon folyamatos a' Törökkel. Istenességét nyilvánitja két Temploma: Különösségét a' Királyi Kaszárnya; a' Fő Strása piartz; a' Kontumátzház; Pósta hivatal; Nemzeti Oskola, és a' Sóhivatal. — Kubin jeles Helység nagy mótsár mellett nem messze a Dunától, Szemendria Török Erősségnek által ellenében, három Templommal, és más rendes Épületekkel. Szép számu Lakosai beszélnek Magyarul, és Oláhul; 's a' kereskedést szorgalmatosan üzik, kivált a' Törökökkel, a' kik ide bort, pamukot, Zsirt, mézet, aprószölöt, Egyiptomi szilvát, és Török kávét hoznak: innét pedig visznek buzát, árpát, és szénát.

T. H. Alibonár. Antalfalva. Baranda. Bavanistye. Bortsa, 2. Botos. Bresztovátz. Debeljatsa. Deliblat. Dobritza. Dollova. Dubravátz. Farkasdin. Frantzfeld. Gaja. Gaitaszol. Glogon. Grebanatz. Homolitza. Jabuka. Jarkovatz. Idvor. Illantza. Iszbisztye. Károlyfalva. Leopoldova. Margitza. Nikolintz. Opova. Oreskasz. Orlővat. Padino Párta. Perlaszváros. Plositza. Szakula. Számos. Sefkerin. Szelleus. Szentmihály. Szrepaja. Sztartsova. Thomasovátz. Ujfalu. Ulma. Usdin. Volovitzér. Zagaitza.

Oláh Illir Határőrző Regement' Vidéke, mellyet Temes, és Torontál-Vármegyék; Erdély, Oláh, és Szervia Országok; 's a' Német

Digitized by Google

Banáti Határőrző Regement' Vidéke vesznek körül, sok, és igen magas gránitkösziklás hegyekkel borittatik-el keskény völgyek mellett, a' mellyeken a' Néra, Hideg, Temes, Tserna folyójin kivül, több patakok sietnek a' nagy Dunába, melly a' déli oldalát áztatja ezen Vidéknek, a' gabonà' termésével nem lehet itten ditsekedni: a' Kukoritzában mindazáltal nintsen fogyatkozás, kivált a' Temes, és Néra' völgyében. A' gyümölts pedig, föképpen a' Szilva, böven terem; és a' Temes völgyében igen sok Szilvapálinka főzettetik. Bor kevés szürettetik; de a' fa a' nagy erdőkben többnél több. A' marha' tartásra jól szolgálnak az említett tágasabb völgyek. Vaddal az erdők; hallal a' folyók bövelkednek. A' Temes, és Néra körül arany fövényis találtatik. A' Lakosok Oláhul, és Rátzul beszéllenek ugyhogy a' Magyar Hazának ezen déli szegletében ritkán hallatszik a' Haza' Nyelve. — Karánsebes Mezővárosa a' Temesbe folyó sebes mellett Népességgel; két Plébánia Templommal; Gyalog, és Lovas Katona Kaszárnyával; bortermesztéssel; aranymosással, 's nagy Kereskedéssel nevezeteskedik. — Mehádia hires Mezőváros a' Bella pataka mellett két Templommal; Romai régiségekkel; Szörény Várának omladékaival, melly hajdan a' Szörenyi Bánnak Lakhelye volt; Kaszárnyával, és Kontumátzházzal. Az utolsó Török háboruban ezer hét száz nyoltzvan kilentzben megujították itten a' Szörényi Bánnak emlékezetét az Erdődy Huszárok Magyar nyelvekkel, és Karjaikkal, mellyekkel Magyarosan megviselték az ide bétsapott Törököket. Vigan fördöttek osztán a' Mehádiai hires meleg Ferdőkben. Itt vagyon az ugy nevezett Latrok' barlangja is, nagy üreggel, és tsepegő kövekkel. — Fejértemplom gyönyörű térségen, mel- 1789. E.

lyet a' Néra vize öblöget, rendesen épültt szép, és Népes Város; 's bora, gabonája, marhája, juha böven vagyon Jeles két Templom; Kaszárnya, Postaház, és Sóadó ékesítik. — Uj Palánka nem meszsze a' most említett Várostól a' Duna' partján egy Erősséggel; Kontumátzházzal, és arany mosással. — Moldova a' Duna mellett hasonló nevü szigetʼ ellenében nevezetes Helység az ő aranyat, ezüstöt, rezet, és ónat szülő Bányájáról. — O Orsova a' Duna' partján közel a' Tserna' torkolatjához egy kis szigeten álló Uj Orsova Török erősségnek ellenében jó Erősség, melly a' Romaiak' birtokában is nevezetes vala.

T. H. Armenis. Bánia. Bellobreska. Berszászka. Bisztra, 2. Bogoldin. Bolvasznitza. Borlova. Borloven. Borza. Bosovitz. Bukin. Bukosnitza. Csiklen. Csuta. Dalbesetz. Dals. Disovitz. Divits. Dolna. Domasna. Dubova. Duplaj. Fönis. Gerbovetz. Glimboka. Globore. Globukrajova. Goletz. Gornia. Jaasz. Jablanitza. Jaszenova. Illova. Kanisa. Korma. Kormarevaj. Klastrom. Korpa. Krusitza. Krusovetz. Krotsma. Kuptora. Rusits. Lagerdorf. Langenfeld. Lapusnik. Lapusnitzel. Letzkovitz. Lungavitza. Mal. Marga, 2. Matsevátz. Mehedika. Motseris. Naidas. Obrescha. Ogradina. Patas. Pecsineska. Pejana. Petnik. Petrosnitza. Pirhova. Plugova. Prilipetz. Prigor Plavisvitz. Posesena. Prisztyán. Putna. Radimna. Rajtz. Rebenberg. Rudaria. Ruska. Rüén. Savoj. Schopot. Sikevitza. Supanek, 2. Svintza. Szadova. Szakalovátz. Szlakna. Szlatina. Slatitza. Szerveslie. Szuetska. Teregova. Tofer. Topletz. Turnul. Vaar. Vaiszlova. Valiabalvasznitza. Valiamare. Vallak. Verendin. Vercserova. Veresegyház. Vratsagaj. — Mind e' Két Katona Vidék pedig a' Temesvári Generál Komandó alatt vagyon.

Digitized by Google

Itt immár a' kies Erdély kinálódzik magával, mint a' Magyar Nemzet második Hazája; mellyet azért méltán Napkeleti Magyar Országnak nevezhetni. De, mivel a' Nemzeti Valódiság különbözhetetlen, arról, mint szóllottunk, többet szóllani nem lehet: más környülállásait pedig Erdélynek megesmértetni, egy ottani Magyar Tudóshoz tartozik. Én tehát ezen két Magyar Ország köztt megállván ugy határoztam el ezen a' Magyar Nemzet' esméretére intézett Munkámat; hogy e' legnevezetesebb határon légyen annak.

VÉGE.

Digitized by Google

Nagyobb hibák' jobbítása.

Lap.	*Sor.*	*Hiba.*	*Jobbítás.*
7.	25.	általadni	általadatni
9.	3.	véget	végett.
11.	5.	gyanusától	gyanujától.
14.	8.	Sinentől	Siuentől.
15.	30.	elidegenettek	elidegenedtek.
16.	23.	dolgais	dolgait.
17.	10.	hegyiet is	hegyiek is.
23.	33.	Arabnok	Arabszok.
25.	11.	megvettetett	megvetetett.
26.	12.	idét	idétt.
32,	9.	Nemzettségéből: tedd ide ;	származott.
34.	5.	Boëbosnak	Boëbodosnak.
38.	24.	igy esett	igyeset.
42.	17.	felemélvén	megfélemelvén.
43.	3.	Anyja	Atyja.
45.	7.	társa	ársai.
64.	27.	gondál	gonddal.
69.	8.	Agyan	Ugyan.
82.	10.	Történetirokról	Törtinetirónkról.
83.	31.	Hronikáinak	Hronikáink.
86.	6.	egyenetlenségei	egyenetlenségét.

Digitized by Google

Lap.	Sor.	Hiba.	Jobbítás.
94.	9.	ellyel	mellyel.
96.	32.	helyet	helyett.
100.	25.	Azétt	Azért.
111.	4.	Apétur	Apátur.
118.	4.	nyoltzadik	hatvannyoltzadik.
—	25.	rgaszkodván	ragasztódván.
—	29.	Krajtzárt	Kraitzár.
127.	16.	éltal	által.
128.	7.	Olly	Osly.
129.	4.	Roma	Ráma.
137.	6.	Fratriellek	Fratricellek.
152.	1-ő	Sor eleibetétessék:	hanem azért is,
158.	35.	hátán hatan	hatan hatan.
162.	18.	Koronának	Koronánk.
172.	36.	Biráje	Birája.
174.	22.	Thrónusrol	Thrónustól.
176.	16.	Alkovány	Alkotvány.
179.	11.	Hövatöleg	Követöleg.
183.	15.	Boldog Aszszony	Kis Aszszony.
192.	20.	Tobrai	Tolnai.
206.	13.	vörendeztette	örvendeztette.
241.	7.	Harinthiai	Harinthiát;
248.	4.	adható	nem adható.
249.	21.	Várig	Vátig.
257.	20.	arra	ama'.
—	24.	nevekjék	nevekedjék.
269.	33.	akarám	akaránd.
270.	11.	idén	idétt.
271.	15.	Birodalomi	Birodalom.
—	34.	állapotnak	állapotuak.
294.	11.	ezámára	számára.
298.	37.	Oskolásk	Oskolások.
302.	23.	miedazáltal	mindazáltal.
307.	36.	epelitenek	epehtenek.
311.	9.	éz	és.

Digitized by Google

Lap.	*Sor.*	*Hiba.*	*Jobbítás.*
357.	2.	helyet	helyét.
345.	13.	Könybe jön	Könyv bejön.
350.	35.	mind addig	Mind eddig.
364.	18.	állitam	állítom.
365.	23.	tábor	tábori.
375.	7.	rátsáp	rátsap.
377.	4.	Segítsé	segitségül.
385.	30,	Kihirnetvén	Kihirhedvén.
399.	17.	tatjuk	hatjuk.
427.	21.	Ezen Bartóssy	Ezen Bartóffy.
431.	2.	Peterd	Péterd.
434.	11.	Jordánháza	Járdánháza.
438.	28.	Dakony.	Bakony.
—	32.	Séstó	Sástó.
461.	8.	Fejérfataky	Fejérpataky.
462.	19.	Hortvélyes	Hörtvélyes.
475.	21.	Cövár	Csővár.
480.	14.	Hitvég	Hidvég.
481.	8.	Szénjános	Szentjános.
482.	31.	Vallásnak	Vallásuak'
488.	3.	Parró	Patró.
—	5.	Pomog	Pónog.
491.	37.	dnU	Und.
494.	1.	Hirályi	Károlyi
—	22.	Vizè	Vizi.
495.	12.	vagy	van.
500.	24.	Hazéját	Hazáját.
502.	32.	Nantu	Nantü.
509.	14.	annak	vannak
510.	10.	Alleos	Álios.

Jegyzés.

Hertzeg Schvartzenberg Kegyes Püspökünk, minekelőtte ezen Néki ajánlott Munkám

Digitized by Google

a' Sajtó alól Kijött volna, tölünk az elkerülhetetlen halál által elragadtatott,

Bonaparte is, Kiről itten mint élőről, többször vagyon emlékezet, a' Szent Ilonai fogságát keserű halállal végezte.

Digitized by Google

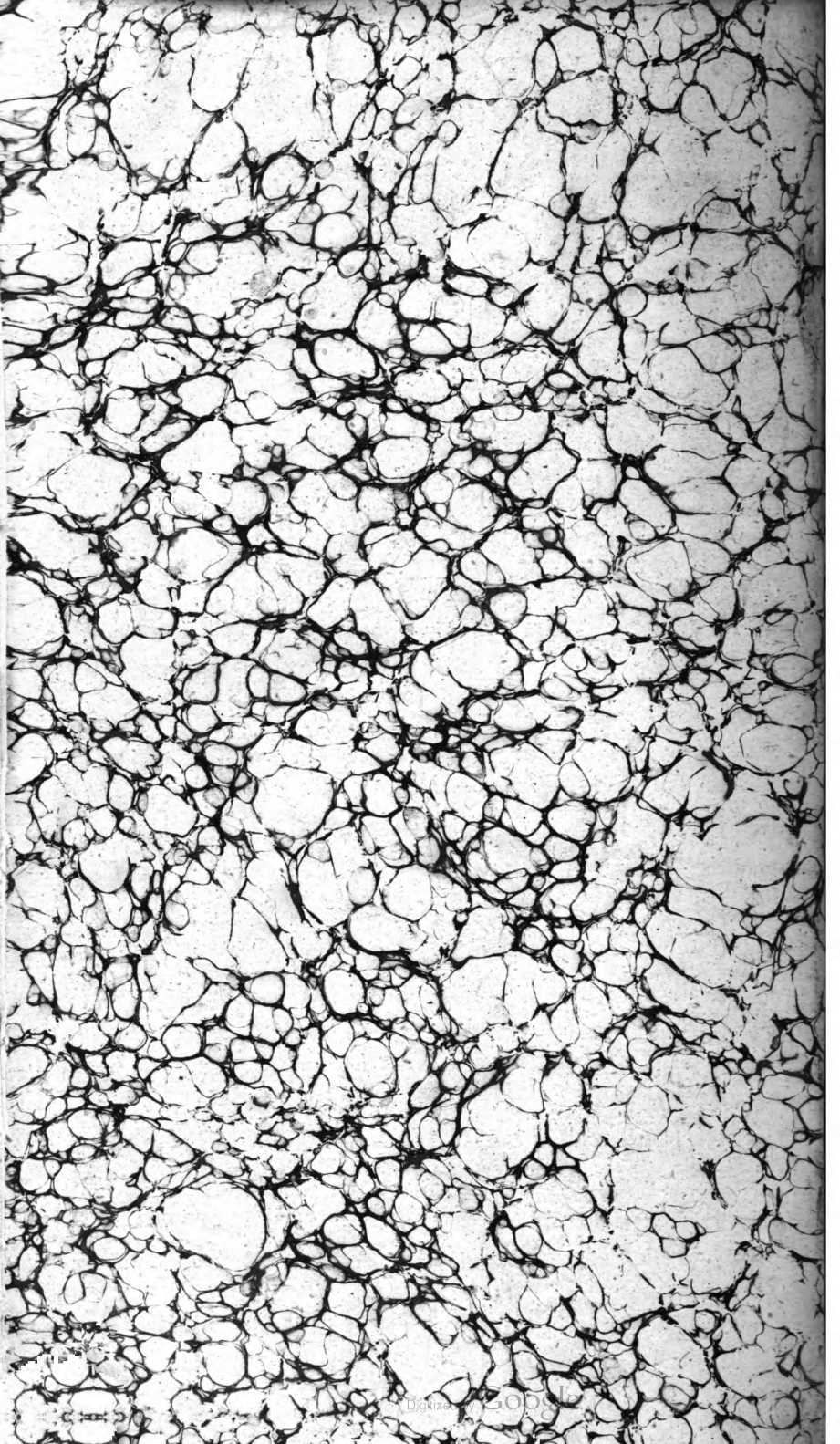
Digitized by Google

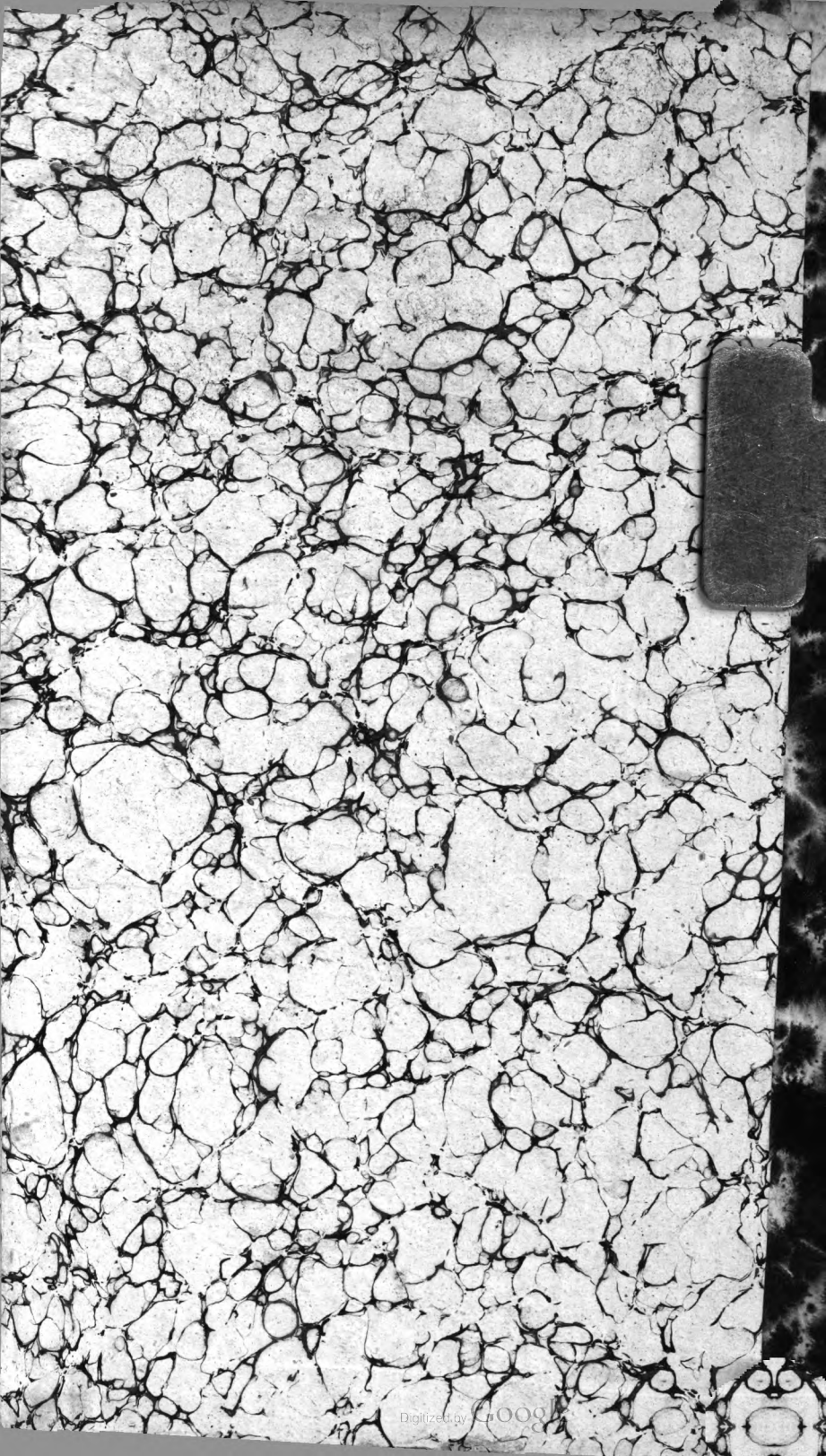
Österreichische Nationalbibliothek
+Z169777402

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google




Digitized by Google

